İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'DA ÇOKLU KONUT GELİŞİMİNİN SEMANTİK VE SENTAKTİK OLARAK İRDELENMESİ: 1930-1980 DÖNEMİ

DOKTORA TEZİ

Mehmet Emin ŞALGAMCIOĞLU

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

ŞUBAT 2013

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'DA ÇOKLU KONUT GELİŞİMİNİN SEMANTİK VE SENTAKTİK OLARAK İRDELENMESİ: 1930-1980 DÖNEMİ

DOKTORA TEZİ

Mehmet Emin ŞALGAMCIOĞLU
502052005

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Alper ÜNLÜ

ŞUBAT 2013

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502052005 numaralı Doktora Öğrencisi **Mehmet Emin ŞALGAMCIOĞLU**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı **"İSTANBUL'DA ÇOKLU KONUT GELİŞİMİNİN SEMANTİK VE SENTAKTİK OLARAK İRDELENMESİ: 1930-1980 DÖNEMİ"** başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı :	**Prof. Dr. Alper ÜNLÜ** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
Jüri Üyeleri :	**Prof. Dr. Orhan HACIHASANOĞLU** İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Prof. Dr. Bülent TANJU Mardin Artuklu Üniversitesi	.....
	Prof. Dr. Arzu ERDEM İstanbul Teknik Üniversitesi	.....
	Yrd. Doç. Dr. Ervin GARİP İstanbul Kültür Üniversitesi	.....

Teslim Tarihi : **28 Aralık 2012**
Savunma Tarihi : **13 Şubat 2013**

çok sevgili eşime,

ÖNSÖZ

Doktora tez çalışmamda bilgisi, birikimi ile bana hep yol gösterici olan sevgili ve saygıdeğer tez danışmanım, hocam sayın Prof.Dr. Alper ÜNLÜ'ye; tez izleme jürileri boyunca değerli katkıları ile tezimin gelişiminde çok değerli katkıları olan hocalarım sayın Prof.Dr. Orhan HACIHASANOĞLU'na ve sayın Prof.Dr. Bülent TANJU'ya; doktora tez sürecim boyunca, rasyonel ve bilimsel bakış açısıyla tezime ve bana her aşamada maddi ve manevi desteğini esirgemeyen çok sevgili eşim Berrak KARACA ŞALGAMCIOĞLU'na; beni maddi ve manevi fedakarlıkları ile yetiştirerek, bugünlere kadar hep destekleyen anneme, babama; doktora bursuma maddi olarak kefil olan sevgili kardeşim Ahmet Arif ŞALGAMCIOĞLU'na; manevi desteği ile Berrak'a olduğu kadar bana da hep destek olan sevgili Neşe Anneme; aileme; arkadaşlarıma; İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü'nde birlikte çalışmakta olduğum çok değerli hocalarıma, arkadaşlarıma; 2010 yılında misafir araştırmacı olarak bulunduğum University of Michigan, A.Alfred Taubman College of Architecture and Urban Planning'de bana desteklerini esirgemeyen danışmanım Prof.Dr. Jean WINEMAN'a ve doktora tezime doktora süreci boyunca "TÜBİTAK BİDEB Yurtiçi Doktora Burs Programı" ile vermiş olduğu maddi destekten dolayı TÜBİTAK BİDEB-Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı'na sonsuz teşekkürler ederim.
Saygılarımla.

Aralık 2012

Mehmet Emin ŞALGAMCIOĞLU
(Yüksek Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xi**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xiii**
ÖZET ..... **xxix**
SUMMARY ..... **xxxi**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Tezin Amacı 3
1.2 Tezin Kapsamı ve Yöntemi 4
1.3 Bölüm Sonuçları 6
2. KONUTUN ANLAMI, DEĞİŞİMİ ve GELİŞİMİ İLE İLGİLİ TEORİK ALTYAPI **9**
2.1 Ekoloji ve Coğrafya Temelli Teoriler 10
2.2 Kültürle İlişkili Teoriler 14
2.3 Çevresel Algı, Bilişim ve Davranış Temelli Teoriler 17
2.4 Semantik (Anlamsal) Temelli Teorilerle İlişkiler ve Konutun Anlamı 22
2.4.1 Anlamsal temelli teorilerle ilişkiler 23
2.4.2 Evin, konutun çok boyutlu bir kavram olarak irdelenmesi, gelişimi, ilişkileri 25
2.5 Mekanın Sosyal Yapısı ve Mekan Dizimi Temelli Teoriler 29
2.6 Bölüm Sonuçları 36
3. TÜRKİYE'DE VE ÖZELLİKLE İSTANBUL'DA 20. YÜZYILDA KONUTUN DEĞİŞİMİ, ÖZELLEŞMESİ VE APARTMANLAŞMA SÜRECİNDE YAŞANAN DÖNÜM NOKTALARI **41**
3.1 Giriş 41
3.2 İstanbul'da Sosyo-ekonomik ve Toplumsal Değişimlerin Getirdiği Dönüm Noktaları 42
3.2.1 Konutun yaşam ve yapıların değişimi bağlamında anlamsal olarak değişiminin izleri 44
3.3 İstanbul'da İmar Hareketlerinin Etkileri ile Meydana Gelen Değişimler, Ortaya Çıkan Dönüm Noktaları 47
3.3.1 İmar kanunlarının belirlediği dönüm noktaları 47
3.3.2 Konut gelişimini etkileyen temel faktörler ve imar kuralları ile ilişkileri 51
3.4 Konut İçi Teknolojik Değişimlerin Etkileri ile Meydana Gelen Değişimler, Ortaya Çıkan Dönüm Noktaları 54
3.5 Bölüm Sonuçları 56
4. 1930-1980 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DEKİ APARTMANLAŞMA SÜRECİNİN İZLERİ, DEĞİŞİMİN ORTAYA KONULMASI, ANLAMI ÜZERİNE YAPILAN ANALİZLER **59**

4.1 Analiz Yöntemi 59
4.2 Analizlerde Yöntemle İlgili Olarak Ele Alınan Kavramlar, Kabuller ve Tez Yöntemi ile İlişkilerin Tartışılması 61
4.3 Analizlerden Elde Edilen Temel Sonuçlar 68
4.3.1 İlk evre analizleri (1930-1954) 87
4.3.2 İkinci evre analizleri (1954-1980) 212
4.4 Elde Edilen Bağıntılar ve Eğilimlerle İlişkiler 280
4.5 Alan Çalışması Sonuçları 282
4.6 Bölüm Sonuçları 290
5. SONUÇLAR 295
KAYNAKLAR 307
ÖZGEÇMİŞ 317

KISALTMALAR

App	**:** Appendix
2D	**:** 2 Dimension (iki boyutlu)
UM	**:** University of Michigan
Apt.	**:** Apartman
Ort.	**:** Ortalama
SPSS	**:** Statistical Package for the Social Sciences
TAKS	**:** Taban Alanı Kat Sayısı
KAKS	**:** Kat Alanı Kat Sayısı
$\mathbf{X^2}$	: Chi kare (chi-square) testi
df	**:** Serbestlik derecesi (degrees of freedom)
p	**:** Olasılık değeri (probability)

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1 : Türkiye'deki İmar Kanunlarının Gelişimi.....48

Şekil 4.1 : 1930 – 1954 arası analizleri yapılan çoklu konut örnekleri ve ortalama sentaktik değerler. 69
Şekil 4.2 : 1954 – 1980 arası analizleri yapılan çoklu konut örnekleri ve ortalama sentaktik değerler. 70
Şekil 4.3 : Analizlere temel oluşturan bölge bölümlenmesinin 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden gösterilmesi. 72
Şekil 4.4 : Analizlere temel oluşturan bölge bölümlenmesinin 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden gösterilmesi. 72
Şekil 4.5 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden planın içerdiği mekanların dağılımının gösterilmesi. 73
Şekil 4.6 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden metrekare başına 23 grid değerli yapının plan üzerinde gösterilmesi.....73
Şekil 4.7 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden metrekare başına 23 grid değerli yapının ve bütünleşme değerleri dağılımının plan üzerinde gösterilmesi (kırmızı en yüksek değer – koyu mavi en düşük değer olamak üzere).....74
Şekil 4.8 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden farklı eş görüş alanı (isovist) noktalarının görüş alanlarının plan üzerinde gösterilmesi. 74
Şekil 4.9 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden farklı eş görüş alanı (isovist) noktalarının görüş alanlarının plan üzerinde gösterilmesi. 75
Şekil 4.10 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden farklı eş görüş alanı (isovist) noktalarının görüş alanlarının plan üzerinde gösterilmesi. 75
Şekil 4.11 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden farklı eş görüş alanı (isovist) noktalarının görüş alanlarının plan üzerinde gösterilmesi ve bütünleşme değerlerini gösteren dağılımla üstüste düşürülmesi. 76
Şekil 4.12 : Analizlere temel oluşturan ortalama derinlik değerlerinin örnek bir dağılımının 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden gösterilmesi. 77
Şekil 4.13 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Derinlik (mean depth) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği. 80
Şekil 4.14 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Bütünleşme (mean integration) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği. 80
Şekil 4.15 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Eş Görüş Alanı Yüzölçümü (m^2) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.....81

Şekil 4.16 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Eş Görüş Alanı Çevresi (m) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği. 81
Şekil 4.17 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık (mean compactness) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği..... 82
Şekil 4.18 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Merkezilik (mean circularity) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği. 82
Şekil 4.19 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Bağlantısallık (mean connectivity) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği. 83
Şekil 4.20 : Planlarda Banyo Bölgeleri - Ortalama Derinlik (mean depth) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği. 83
Şekil 4.21 : Planlarda Banyo Bölgeleri - Ortalama Bütünleşme (mean integration) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği..... 84
Şekil 4.22 : Planlarda Mutfak Bölgeleri - Ortalama Derinlik (mean depth) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği. 84
Şekil 4.23 : Planlarda Mutfak Bölgeleri - Ortalama Bütünleşme (mean integration) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği..... 84
Şekil 4.24 : Planlarda Yatak Odaları Bölgeleri - Ortalama Derinlik (mean depth) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği. 85
Şekil 4.25 : Planlarda Yatak Odaları Bölgeleri - Ortalama Bütünleşme (mean integration) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği..... 85
Şekil 4.26 : Planlarda Yaşam Bölgeleri - Ortalama Derinlik (mean depth) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği. 85
Şekil 4.27 : Planlarda Yaşam Bölgeleri - Ortalama Bütünleşme (mean integration) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği..... 86
Şekil 4.28 : Planlarda Servis Bölgeleri - Ortalama Derinlik (mean depth) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği. 86
Şekil 4.29 : Planlarda Servis Bölgeleri - Ortalama Bütünleşme (mean integration) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği..... 86
Şekil 4.30 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 88
Şekil 4.31 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 89
Şekil 4.32 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 89
Şekil 4.33 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı..... 90
Şekil 4.34 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 90
Şekil 4.35 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı..... 91
Şekil 4.36 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Merkezilik Değerlerinin Dağılımı..... 91
Şekil 4.37 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı..... 93
Şekil 4.38 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı..... 93
Şekil 4.39 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 95

Şekil 4.40 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 96
Şekil 4.41 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.....96
Şekil 4.42 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 97
Şekil 4.43 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 97
Şekil 4.44 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 98
Şekil 4.45 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 98
Şekil 4.46 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 99
Şekil 4.47 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 99
Şekil 4.48 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.....100
Şekil 4.49 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 101
Şekil 4.50 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 101
Şekil 4.51 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.. 102
Şekil 4.52 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 102
Şekil 4.53 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.....103
Şekil 4.54 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 103
Şekil 4.55 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 104
Şekil 4.56 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 104
Şekil 4.57 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 105
Şekil 4.58 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 106
Şekil 4.59 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 106
Şekil 4.60 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.....107
Şekil 4.61 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 107
Şekil 4.62 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 108

Şekil 4.63 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 108
Şekil 4.64 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 109
Şekil 4.65 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 109
Şekil 4.66 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 110
Şekil 4.67 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 111
Şekil 4.68 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 111
Şekil 4.69 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 112
Şekil 4.70 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 112
Şekil 4.71 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 113
Şekil 4.72 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 113
Şekil 4.73 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 114
Şekil 4.74 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 114
Şekil 4.75 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 115
Şekil 4.76 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 116
Şekil 4.77 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 116
Şekil 4.78 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 117
Şekil 4.79 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 117
Şekil 4.80 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 118
Şekil 4.81 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 118
Şekil 4.82 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 119
Şekil 4.83 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 119
Şekil 4.84 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 120
Şekil 4.85 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 121

Şekil 4.86 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.....122
Şekil 4.87 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 122
Şekil 4.88 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 123
Şekil 4.89 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.....123
Şekil 4.90 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 124
Şekil 4.91 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 124
Şekil 4.92 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 125
Şekil 4.93 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.....125
Şekil 4.94 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 126
Şekil 4.95 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.....127
Şekil 4.96 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 127
Şekil 4.97 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 128
Şekil 4.98 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 129
Şekil 4.99 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 129
Şekil 4.100 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 130
Şekil 4.101 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 130
Şekil 4.102 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.....131
Şekil 4.103 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 132
Şekil 4.104 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.....132
Şekil 4.105 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 133
Şekil 4.106 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 133
Şekil 4.107 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.....134
Şekil 4.108 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 135

Şekil 4.109 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 135
Şekil 4.110 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 136
Şekil 4.111 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 136
Şekil 4.112 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 137
Şekil 4.113 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 138
Şekil 4.114 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 138
Şekil 4.115 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 139
Şekil 4.116 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 139
Şekil 4.117 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 140
Şekil 4.118 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 140
Şekil 4.119 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 141
Şekil 4.120 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 141
Şekil 4.121 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 142
Şekil 4.122 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 143
Şekil 4.123 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 143
Şekil 4.124 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 144
Şekil 4.125 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 144
Şekil 4.126 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 145
Şekil 4.127 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 145
Şekil 4.128 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 146
Şekil 4.129 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 146
Şekil 4.130 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 147
Şekil 4.131 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 148

Şekil 4.132 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 148
Şekil 4.133 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 149
Şekil 4.134 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.....149
Şekil 4.135 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 150
Şekil 4.136 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 150
Şekil 4.137 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 151
Şekil 4.138 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.....151
Şekil 4.139 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 152
Şekil 4.140 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.....153
Şekil 4.141 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 153
Şekil 4.142 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 154
Şekil 4.143 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 154
Şekil 4.144 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 155
Şekil 4.145 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 155
Şekil 4.146 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 156
Şekil 4.147 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.....156
Şekil 4.148 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 157
Şekil 4.149 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.....158
Şekil 4.150 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 158
Şekil 4.151 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 159
Şekil 4.152 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 159
Şekil 4.153 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 160
Şekil 4.154 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 160
Şekil 4.155 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 161

Şekil 4.156 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 161
Şekil 4.157 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 162
Şekil 4.158 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 163
Şekil 4.159 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 163
Şekil 4.160 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 164
Şekil 4.161 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 164
Şekil 4.162 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 165
Şekil 4.163 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 165
Şekil 4.164 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 166
Şekil 4.165 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 166
Şekil 4.166 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 167
Şekil 4.167 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 168
Şekil 4.168 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 168
Şekil 4.169 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 169
Şekil 4.170 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 169
Şekil 4.171 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 170
Şekil 4.172 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 170
Şekil 4.173 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 171
Şekil 4.174 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 171
Şekil 4.175 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 172
Şekil 4.176 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 173
Şekil 4.177 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 173
Şekil 4.178 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 174

Şekil 4.179 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 174
Şekil 4.180 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 175
Şekil 4.181 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 175
Şekil 4.182 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 176
Şekil 4.183 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.....176
Şekil 4.184 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 177
Şekil 4.185 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.....178
Şekil 4.186 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 178
Şekil 4.187 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 179
Şekil 4.188 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.....179
Şekil 4.189 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 180
Şekil 4.190 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 180
Şekil 4.191 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 181
Şekil 4.192 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.....181
Şekil 4.193 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 182
Şekil 4.194 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.....183
Şekil 4.195 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 183
Şekil 4.196 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 184
Şekil 4.197 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 184
Şekil 4.198 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 185
Şekil 4.199 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 185
Şekil 4.200 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 186
Şekil 4.201 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.....186
Şekil 4.202 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 187

Şekil 4.203 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 188
Şekil 4.204 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 188
Şekil 4.205 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 189
Şekil 4.206 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 189
Şekil 4.207 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 190
Şekil 4.208 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 190
Şekil 4.209 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 191
Şekil 4.210 : 1951 Sadıklar Apt. 1, Şişli, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 191
Şekil 4.211 : 1951 Sadıklar Apt.1, Şişli, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 192
Şekil 4.212 : 1951 Sadıklar Apt. 1, Şişli, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 193
Şekil 4.213 : 1951 Sadıklar Apt.1, Şişli, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 193
Şekil 4.214 : 1951 Sadıklar Apt. 1, Şişli, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 194
Şekil 4.215 : 1951 Sadıklar Apt. 1, Şişli, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 194
Şekil 4.216 : 1951 Sadıklar Apt. 1, Şişli, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 195
Şekil 4.217 : 1951 Sadıklar Apt.1, Şişli, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 195
Şekil 4.218 : 1951 Sadıklar Apt. 1, Şişli, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 196
Şekil 4.219 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 196
Şekil 4.220 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 197
Şekil 4.221 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 198
Şekil 4.222 : 1951 Sadıklar Apt.2, Şişli, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 198
Şekil 4.223 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 199
Şekil 4.224 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 200
Şekil 4.225 : 1951 Sadıklar Apt.2, Şişli, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 200
Şekil 4.226 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 201
Şekil 4.227 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 201

Şekil 4.228 : 1951 Sadıklar Apt.3, Şişli, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.....202
Şekil 4.229 : 1951 Sadıklar Apt. 3, Şişli, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 202
Şekil 4.230 : 1951 Sadıklar Apt. 3, Şişli, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.....203
Şekil 4.231 : 1951 Sadıklar Apt.3, Şişli, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 204
Şekil 4.232 : 1951 Sadıklar Apt. 3, Şişli, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 204
Şekil 4.233 : 1951 Sadıklar Apt.3, Şişli, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 205
Şekil 4.234 : 1951 Sadıklar Apt. 3, Şişli, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 205
Şekil 4.235 : 1951 Sadıklar Apt. 3, Şişli, Kompaktlık / Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 206
Şekil 4.236 : 1951 Sadıklar Apt. 3, Şişli, Ort. Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 206
Şekil 4.237 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.....207
Şekil 4.238 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 208
Şekil 4.239 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.....208
Şekil 4.240 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 209
Şekil 4.241 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 209
Şekil 4.242 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.....210
Şekil 4.243 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 210
Şekil 4.244 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 211
Şekil 4.245 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 211
Şekil 4.246 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.....213
Şekil 4.247 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 214
Şekil 4.248 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.....215
Şekil 4.249 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 215
Şekil 4.250 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 216
Şekil 4.251 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.....216

Şekil 4.252 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 217
Şekil 4.253 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 217
Şekil 4.254 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 218
Şekil 4.255 : 1960 Kervansaray Apt., Elmadağ, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 218
Şekil 4.256 : 1960 Kervansaray Apt., Elmadağ, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 220
Şekil 4.257 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 220
Şekil 4.258 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 221
Şekil 4.259 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 221
Şekil 4.260 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 222
Şekil 4.261 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 222
Şekil 4.262 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 223
Şekil 4.263 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 223
Şekil 4.264 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 224
Şekil 4.265 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 225
Şekil 4.266 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 225
Şekil 4.267 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 226
Şekil 4.268 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 226
Şekil 4.269 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 227
Şekil 4.270 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 227
Şekil 4.271 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 228
Şekil 4.272 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 228
Şekil 4.273 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 229
Şekil 4.274 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 230

Şekil 4.275 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 230
Şekil 4.276 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 231
Şekil 4.277 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 231
Şekil 4.278 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı....232
Şekil 4.279 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı....232
Şekil 4.280 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 233
Şekil 4.281 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 233
Şekil 4.282 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri....234
Şekil 4.283 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 235
Şekil 4.284 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 235
Şekil 4.285 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 236
Şekil 4.286 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 236
Şekil 4.287 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı....237
Şekil 4.288 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 237
Şekil 4.289 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 238
Şekil 4.290 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 238
Şekil 4.291 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri....239
Şekil 4.292 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 240
Şekil 4.293 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi....240
Şekil 4.294 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 241
Şekil 4.295 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 241
Şekil 4.296 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 242
Şekil 4.297 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 242

Şekil 4.298 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 243
Şekil 4.299 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 243
Şekil 4.300 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 244
Şekil 4.301 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 245
Şekil 4.302 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 245
Şekil 4.303 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 246
Şekil 4.304 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 246
Şekil 4.305 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 247
Şekil 4.306 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 247
Şekil 4.307 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 248
Şekil 4.308 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 248
Şekil 4.309 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 249
Şekil 4.310 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 250
Şekil 4.311 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 250
Şekil 4.312 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 251
Şekil 4.313 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 251
Şekil 4.314 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 252
Şekil 4.315 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 252
Şekil 4.316 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 253
Şekil 4.317 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 253
Şekil 4.318 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 254
Şekil 4.319 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 255
Şekil 4.320 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 255

Şekil 4.321 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 256
Şekil 4.322 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 256
Şekil 4.323 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 257
Şekil 4.324 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 257
Şekil 4.325 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 258
Şekil 4.326 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 258
Şekil 4.327 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 259
Şekil 4.328 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 260
Şekil 4.329 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 260
Şekil 4.330 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 261
Şekil 4.331 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 261
Şekil 4.332 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 262
Şekil 4.333 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 262
Şekil 4.334 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 263
Şekil 4.335 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 263
Şekil 4.336 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 264
Şekil 4.337 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 265
Şekil 4.338 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 265
Şekil 4.339 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 266

Şekil 4.340 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 266
Şekil 4.341 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 267
Şekil 4.342 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 267
Şekil 4.343 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 268
Şekil 4.344 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 268
Şekil 4.345 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 269
Şekil 4.346 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 270
Şekil 4.347 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 271
Şekil 4.348 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 271
Şekil 4.349 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 272
Şekil 4.350 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 272
Şekil 4.351 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 273
Şekil 4.352 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 273
Şekil 4.353 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 274
Şekil 4.354 : 1973 Tura Apt., Etiler, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri. 274
Şekil 4.355 : 1973 Tura Apt., Etiler, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı. 275
Şekil 4.356 : 1973 Tura Apt., Etiler, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi. 276
Şekil 4.357 : 1973 Tura Apt., Etiler, Ort. Derinlik Değerlerinin Dağılımı. 276
Şekil 4.358 : 1973 Tura Apt., Etiler, Ortalama Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı. 277
Şekil 4.359 : 1973 Tura Apt., Etiler, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı. 277
Şekil 4.360 : 1973 Tura Apt., Etiler, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı. 278
Şekil 4.361 : 1973 Tura Apt., Etiler, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı. 278
Şekil 4.362 : 1973 Tura Apt., Etiler, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı. 279

İSTANBUL'DA ÇOKLU KONUT GELİŞİMİNİN SEMANTİK VE SENTAKTİK OLARAK İRDELENMESİ: 1930-1980 DÖNEMİ

ÖZET

İstanbul'da farklı dönemlerde çoklu konut gelişimini, apartmanlaşmayı etkileyen, değişimini getiren dinamikler gerek imar durumu değişikliklerinden kaynaklanmakta gerekse de konut içi mekanın teknolojik, sosyo-ekonomik, kültürel etkenlerle değişiminin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal değişimin, kültürel değişimin ve sosyo-ekonomik değişimin kimlik üzerindeki etkileri irdelenirken, mekan bağlamındaki teknolojik değişimlerin sosyo-kültürel değişimlerle ilişkisi de önemli bir değişken olarak ortaya çıkmıştır. Teknolojik değişimlerle birlikte gelişen süreçlerin, mekan ilişkilerinin ve şekillenmelerinin yanında imar kurallarındaki değişimlerden kaynaklanan değişimler de konut mekanının fiziksel üretimi kadar, anlamsal üretimini etkilemektedir. 1930-1980 döneminde tüm bu etkenler ve değişkenler bağlamında şekillenen, farklılaşan iki evre arasında analizlerle tez çalışması irdelenmiş ve tartışılmıştır. Şekillenen bu iki evre, 1930-1954 ve 1954-1980 evreleridir.

Bu çalışmada amaç çoklu konutlardaki / apartmanlaşmadaki mekanların biraraya gelişlerinin mantığını ve 1930-1980 dönemindeki farklılaşmasını, konut planlarının şekillenmelerini irdeleyebilmektir. Konut mekanlarının zaman içerisindeki farklı dönüm, eşik noktalarındaki değişiminin nedenlerini araştırmak, mekan dizimi (space syntax) yönteminin sağladığı veriler aracılığı ile değişimi ortaya koymak, mekanın fiziksel olarak ölçülebilen ve ölçülemeyen dinamiklerini bu eksende tartışmak amaçlanmıştır. Konut mekanının anlamsal ve mekan dizimsel değişimi bu bağlamda ilişkileri ile birlikte ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Tez çalışmasının ortaya koymaya çalıştığı durum sentaktik olarak analiz edilecek planlardaki mekan değişimlerini ortaya koymak ve bu değişimlerin anlamı konusunda tartışmalar yapmaktır. Zaman içerisindeki imar durumunun yönetiminin ve kurallarının değişimi, teknolojik değişim ve toplumun değişimi, kent yaşamındaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumun, alışkanlıkların değişimi bu bağlamda değişimin ilişkilerini okuyabilmek için önemli parametrelerdir.

Tez kapsamında irdelenmeye çalışılan çoklu konut gelişiminde mekan kurgusundaki olası değişimler, konut içi mekanların bazılarının özelleşmesi, önem kazanması ve bütünleşme değeri yüksek / daha entegre, sığ mekanlar haline gelmesi ya da tam tersi olarak mekansal dizim bakımından daha da derinleşmesi, bağlantıların zayıfladığı mekanlar haline gelmesi anlamsal ilişkilerle-mekansal dizim ilişkisinin birlikte irdelenmesi gerekliliğini de ortaya koymuştur.

Mekanların değişimini, özelleşmesini ortaya koyan kırılma noktaları bu yönde bir çalışma için son derece önemlidirler. Bu kırılma noktalarının en belirgin olanlarını imar kurallarındaki değişime bağlı olarak meydana gelen değişimler oluşturmaktadır, bu bağlamda 1954'de tapu kanununda yapılan değişiklik ve devamında 1966'da son şeklini alan kat mülkiyeti kanununu getiren sürecin başlangıcı bir kırılma noktası olarak alınmıştır. Bunun yanında konut mekanına televizyonun girmesi, misafir odalarının özel durumunu yitirmesi (genelleşmesi), insan gücünün kullanımını en aza indirgeyen teknolojilerin apartmanlar içerisine girmesi, soba sisteminden merkezi ısıtma sistemine geçilmesi, kapıların açılması ve kısmen kalkması gibi durumların da bu evrelerin belirlenmesine, konut planlarının ve dolayısıyla mekan özelliklerinin, konumlanmalarının değişime katkısı irdelenmeye çalışılmıştır. Bu irdeleme, kırılma noktalarının sentaktik ölçme yöntemleri ile ele alınması olarak öne çıkmış ve analizler çalışmada yol gösterici olmuştur.

Çalışmada farklı örnekler arası ilişkileri araştırmak için "Syntax 2D" mekan dizimi programı içerisinde özgün bir analiz yöntemi belirlenmiş, bu yöntem dahilinde analizler yapılmış ve sonuçlar alınmıştır. İki dönem içerisinde 37 farklı örnek üzerinden yapılan çalışmada eş görüş alanı yüzölçümü (isovist area); eş görüş alanının çevresi (isovist perimeter); merkezilik (circularity); kompaktlık/sıkılık-sıkışmışlık (compactness); bağlantısallık (connectivity); ortalama derinlik (mean depth); bütünleşme/entegrasyon (integration) gibi mekan dizimi kavramları dahilinde yapılan analizlerle değişim araştırılmıştır.

Analizler sonucu ortaya çıkan değerlerin ortalamaları alınarak elde edilen önemli eğilimlerden birkaçı, yaşam bölgesi mekanları olarak adlandırılan salon, yemek odası, oturma odası gibi alanların ikinci evrede daha entegre, sığ ve tek mekana doğru giden bir değişimi göstermiş olmaları; banyo mekanının yatak odaları bölgesi ile birlikte derinleşmesi; servis alanı bölgelerinin ikinci evrede derinleşirken, mutfak mekanının bu bölgeden kısmen ayrılarak daha entegre hale gelmesi olarak sayılabilir.

Tez kapsamında öne çıkan sonuçlarla ele alınan kavramlar, konuttaki sentaktik ve sosyo-kültürel çözülmenin, imara ve teknolojiye bağlı değişimin irdelendiği bir eksende gelişmiş ve bu yönde iki evre arasında ortaya çıkan eğilimler elde edilmiştir. Tez sonucu elde edilen eğilimler kadar tezin ele alınış yöntemi, "Syntax 2D" programında yapılan kabuller ve analizlerin karşılaştırılmalı olarak ele alınış biçimi teze özgü durumu ile önem kazanmaktadır.

EXAMINING THE DEVELOPMENT OF URBAN APARTMENT HOUSING THROUGH SEMANTIC AND SYNTACTIC CONSIDERATIONS IN ISTANBUL: 1930-1980 PERIOD

SUMMARY

The aim of the research is to examine space specialization and transformation in apartment based housing units of Istanbul with space syntax parameters.

Housing units can emerge and also reflect the structure of space organizations as well as social organizations of various scales. This structure is mainly related with when and where they are built, as well as in which social and physical structure they exist.

This paper aims to examine and define the relation of the changes in Istanbul apartments' spatial syntax parameters with the specialization of apartment spaces. The change, development and specialization of the living spaces in Istanbul's apartments by time, related with the technological changes in building materials, building mechanical systems and the social structure of the society is the key to examine and analyze the syntactic parameters. The zoning, construction and building regulations and laws determined by the authorities in the city of İstanbul and the government of Turkey through 1930-1980 period is also key to the change of urban apartment housing plans; social organizations, space sizes, locations and distributions in those plans. Although syntactic parameters are important to analyze the changes related with various turning points in building technology effecting interior and exterior design of buildings, semantic parameters and the behavioral acts of the people living in these houses has to be considered in order to indicate the relations with specialization and space syntax. Changes in the perception of apartments' living spaces by their users with the effect of the technological changes such as the contribution of mechanical heating systems and the TV to the buildings' spaces, the glazing systems in the building core may also be turning points in the change of spaces.

The results of the syntactic analyses made in different types of spaces of various time periods of technology, laws and regulations will examine the change in terms of syntactic parameters of space, but the most important part of the analyses is the effect of building, construction law and regulations, which have changed several times since 1930s in Istanbul, reflecting the transforming morphology of apartment-housing units' spaces. This research aims to provide an understanding of this phenomenon. Analyses are made through apartment units' plans by syntactic methods of spatial analyses and these analyses are evaluated with the semantic values of spaces. The research concentrated on the

architecture of apartment buildings built between 1930s and 1980s will try to explore the spatial properties and transformations of the apartments with several examples from different periods in the specified timeline. The results of the case study in apartments' living spaces are converted to numerical database in order to be analyzed by "University of Michigan" licensed "Syntax2D" software. In this sense, convex space integration analysis with the isovist integration, space partition analysis, visual field and line analysis are important.

The dynamics that effect İstanbul's urban apartment housing development in different periods of time are mostly related with the changes and transformations in laws - regulations of building construction; technological developments that effect the usage of housing spaces; cultural and socio-economical changes in the society.

In this research, the investigation of the cultural and socio-economical changes affecting the identity of housing plans and identity of people are also determined as a variable through its relations with the development of various indoor technologies. The syntactic and semantic reflections of the production and occupation of housing are directly effected by the variables of technology and the law. All of these effects and variables are investigated in 1930-1980 period with the determination of two phases. These two phases are 1930-1954 and 1954-1980 where the study's analyses examples are selected and the research is examined.

The goal of this study to understand the logic of the space organization in urban type, low rise apartment housing units through their plans of different phases in 1930-1980 period. The morphological character and the meaning of these plans, shifts and changes of spaces in these plans are discussed in this study. Space syntax analyses are made in order to discuss these issues on 37 different plan types. These plan types are selected in close average area measures which is between 140-150 square meters in average area for different phases. The socio-economic structures of the neighborhoods of the selected building plans for analyses are also homogenous, including the neighborhoods in close characteristics. The examples are also selected from architectural periodical publications that have similar selection criteria.

The differing turning points, thresholds for the housing spaces through time is key to the research and the quantitative research of space syntax is determining the changing points in the organization of housing plans. The transformation of the space sizes, locations, and meaning are all discussed with their measurable and immeasurable dynamics, variables.

The turning points are very important for the study that reflects the specialization and transformation of the spaces in houses. The most obvious parameter that reflect the transformation of housing plans and spaces is the one related with the change of laws and regulations effecting the plan characteristics. In this context, 1954 law about the apartment flat ownership is a breaking point determining the differentiation between the two phases. Some other important parameters related with the differentiation of the two phases are the technological development such as the integration of television to the living spaces of the houses starting from

the 1950's, but becoming more common in 1970's in the second phase of the analyses; the changing character of the guest living room, which has a separated location and meaning as a guest living room in the first phase, has started to lost that meaning and house started using that space as a living room not only for guest, but also for the members of that apartment flat starting from the second phase in 1930-1980 period. The development of the heating systems, the increasing availability of passing from one space to another in the apartment, the opening of the doors are all also important for the determination of these two different phases in 1930-1980 period. The effects of these changes are investigated with the determined specific method of space syntax for this study.

The analyses are made in three different plan zones and in two different specific spaces for each example in 1930-1980 period. The plan zones are living zone, service zone and the bedroom zone and the two specific spaces of the plan are bathroom and the kitchen. The living zone is including the living rooms, dining rooms and entrance halls. The service zone is including kitchen spaces, servants' spaces such as servant bedroom and toilet, storage spaces and service corridors. The bedroom zone is including the bathrooms and bedrooms. University of Michigan licensed Syntax 2D software is used to make the analyses with the specific method of this research including the specific same number of grid determination for every square meter area in all 37 apartment plan examples of analyses. The determination of the same number of grids per square meter coming from the software made the quantitative comparison possible between all plans.

Two phases had 37 examples in this study, which are considered with the syntactic concepts, and quantitative average measure of mean isovist areas, mean isovist perimeters, mean circularities, mean compactnesses, mean connectivities, mean depths, and mean integrations in all plans of both phases.

The analyses showed some tendencies such as the rising integration levels of living room in the second phase, which also has the tendency of becoming only one living space in the second phase that means the multi-room structure of living zone in the first phase has the tendency of becoming only one space, one living room, in the second phase. In the second phase, the bathroom has the tendency of becoming a deeper space in terms of location, showing the same character with the bedroom zone. Service zone is also getting deep, but the kitchen is getting shallow when we look at the tendency at the second phase. Although the kitchen is included in the service zone during the analyses, it is getting shallow different from the rest of the service zone.

Briefly, this research scrutinizes the relation of transformation in urban apartment's spaces in Istanbul through two different phases in 1930-1980 period with the change in building construction laws-regulations, and technological inputs of exterior and interior design of apartments by using the syntactic design parameters and analyses.

1. GİRİŞ

Geç Neolitik Çağ'da Asıklı Höyük/Aksaray'da kıvrılarak giden sokakta 10-15 evlik dokudan başlayarak (Çorlu, 1999), Priene'de ve Hierapolis'de ızgara planda gördüğümüz konut ile Bergama'nın atriumlu evleri, Efes'in yamaç evleri arasından geçerek günümüze kadar gelen konut gelişimi insanların temel ihtiyaçlarından olan barınma gereksinimi bağlamında her zaman fiziksel ve anlamsal olarak gelişimini sürdürecektir.

20.yüzyıla geldiğimiz zaman ise çoklu konut gelişimi ve İstanbul bağlamında bu çalışmanın üzerinde durduğu süreç 1900 yılı dolayında Pera, Taksim ve Pangaltı'nın ana caddelerinde büyük, lüks apartman dairelerinin oluşumundan (Colonas, 1999) köklerini alarak gelişimini ve değişimini devam ettiren konut gelişim sürecidir.

Çoklu konut kavramı kentle birlikte varolmaktadır ve Kand/kant, kasaba, kale kökünden gelen kent sözcüğü (Nişanyan, 2009) ticaret, sanayi, yönetim, hizmet işleri ile uğraşan insanları bünyesinde bulundurmaktadır. Kültürel, sosyal, ekonomik ve dinsel faktörler de bir yerleşmenin kent olmasında önemli olan donanımlar olarak göze çarpmaktadır (Cezar, 1977). Günümüzde ise küresellik ve yerellik kavramlarının diyalektik ilişkisi çerçevesinde de çokça tartışılan kent ve kent içerisindeki konut gelişimi İstanbul için de benzer tartışmaları getirmektedir. ″Küresel kentler, küresel akışlar üzerindeki hayati kontrol işlevlerini üstlenen insanlar ve ticari birimler bu tür kentlerde bulunduğu için, küresel ölçekte gerçekleşen ekonomik yeniden yapılanmayı, istihdam yapısını, nüfus ve sınıf oluşumu düzeylerinde bunlara bağlı olarak ortaya çıkan değişimleri birebir yansıtırlar″ (Keyder, 1999a). Konut gelişimine de bu bağlamda bakmak doğru olacaktır.

Konut mekanının gelişimi ve de değişimi ile ilgili ilişkileri irdeleyebilmek için öncelikle kullanıcıları ile olan ilişkisini düşünmek gerekmektedir. Bu bağlamda yerin kimliği-sosyal kimlik ilişkisinin irdelenmesi ve aidiyet önem kazanmaktadır. Bunun yanısıra çevre-davranış teorileri kapsamında çevresel algı ve bilişim, davranış kalıbı

ve kişisel mekan irdelenmelidir. Çevresel hoşnutluk, çevresel uyum temelli teorilerin de ele alınması gerekir. Toplumsal değişimin, kültürel değişimin ve sosyal değişimin kimlik üzerindeki etkileri irdelenirken, mekan bağlamındaki teknolojik değişimlerin sosyo-kültürel değişimlerle ilişkisi son derece önemlidir.

Teknolojik değişimlerle birlikte gelişen süreçlerin, mekan ilişkilerinin ve şekillenmelerinin yanında imar kurallarındaki değişimlerden kaynaklanan değişimler de konut mekanının fiziksel üretimi kadar, anlamsal üretimini etkilemektedir.

Çoklu konut gelişiminde mekan kurgusundaki olası değişimler, konut içi mekanların bazılarının özelleşmesi, önem kazanması ve bütünleşme değeri yüksek/daha entegre, sığ mekanlar haline gelmesi ya da tam tersi olarak mekansal dizim bakımından daha derinleşmesi, bağlantıların zayıfladığı mekanlar haline gelmesi anlamsal ilişkilerle-mekansal dizim ilişkisinin birlikte irdelenmesi gerekliliğini de ortaya koymaktadır. Cengiz Eruzun da (1980), konutlarda mekan özelleştirme düzeyinin saptanmasına ilişkin bir yöntem başlıklı doktora çalışmasında konut içi mekanların değişen durumlarına değinerek, konut planları gözönüne alındığı zaman birtakım mekanların giderek özelleştiğine işaret etmektedir. Bu özelleştirme kavramı ve onun düzeyini belirlemek üzere bu çalışmada da mekan dizimi yöntemi ile yapılan analizler kadar, değişimi getiren diğer faktörler de irdelenmeye çalışılacaktır.

Seamon (2003), yerin içinde olmak oradalıktan çok buradalığı, tedirginlikten çok emniyette olmayı, ayrılmış olmaktan çok ait olmayı hissetmektir derken, bir yerin, mekanın içerisinde hissedişin, o mekanı benimsemek ve de o mekanda yaşamak açısından ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Mekanların kullanıcıları ancak kendilerini ait hissettikleri yerlerde mekan oluşturabilir, kimlik hissini sağlayabilirler. Mekanda kimlik hissinin oluşumu, mekanın niteliksel ve niceliksel ilişkilerinin bu duruma katkısıyla birlikte düşünülerek, mekanın değişiminin araştırılmasına yol göstermektedir. Bu tez kapsamındaki araştırma için David Seamon'ın (2003), "Eğer yer, doğası gereği dışarının ortasında bir içerdelik kurgulayarak yönlenme ve kimlik hissi sağlayabiliyorsa, fiziksel ve yapılı çevrenin bu içerdeliğe nasıl katkıda bulunduğu araştırılmalıdır" sözleri de mekanın bize hissettirdiklerini, anlamsal durumunu ve fiziksel durumunu birlikte düşünmemizin ne kadar değerli olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada fiziksel çevre olarak ele

alınan yaşama mekanlarında kişilerin kendilerini ait hissetmeleri, bu mekanlarla ilgili olarak davranış, tasarlama ve kullanma düzeylerini de etkileyecektir.

Yerin kimliği, kendi bütünümüzden olan bir parçadır (Sarbin, 1983). Kendi(si) (self) ve yerin kimliği (place identity) kavramlarına bu noktada daha dikkatli bakarsak, kimim? ve neredeyim? sorularına verilen cevaplar gibi ayrılması çok güç bir bütünün parçalarını oluşturduklarını görürüz. Kendimizi yerden ayrı düşünemediğimiz gibi, kimim? diye sorduğumuz anda neredeyim? diye de sormak kaçınılmazdır. Proshansky'e (Cooper, 1976) göre de sosyal kimlik ve yer kimliği (tıpkı kimim? ve neredeyim? sorularına verilen cevaplar gibi) birbirinden ayrılamaz. Bireylerin kendi sosyal ve kültürel kimliklerine uygun yaşam mekanları oluşturma gereksiminin bu bağlamda irdelenmesi gerekmektedir.

1.1 Tezin Amacı

İstanbul'da farklı dönemlerde çoklu konut gelişimini, apartmanlaşmayı etkileyen, değişimini getiren dinamikler gerek imar durumu değişikliklerinden kaynaklanmakta gerekse de konut içi mekanın teknolojik, sosyo-ekonomik, kültürel etkenlerle değişiminin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda çoklu konut gelişimini etkileyen önemli dinamiklerden birisi de yukarıda sayılan etkenler kadar kullanıcıların mekan kullanım davranış ve tercihlerinden doğan, zaman içerisinde farklılık gösteren birtakım davranışlar ile ilişkili mekan şekillenmeleri olabilir.

Bu çalışmanın ana amaçlarından bir tanesi çoklu konutlardaki mekanların biraraya gelişlerinin mantığını ve 1930-1980 dönemindeki farklılaşmasını, konut planlarının şekillenmelerini irdeleyebilmektir. Konut mekanlarının zaman içerisindeki farklı dönüm, eşik noktalarındaki değişiminin nedenlerini araştırmak, mekan dizimi (space syntax) yönteminin sağladığı veriler aracılığı ile değişimi ortaya koymak, mekanın fiziksel olarak ölçülebilen ve ölçülemeyen dinamiklerini bu eksende tartışmak amaçlanmıştır. Konut mekanının anlamsal ve mekan dizimsel değişimini bu bağlamda ilişkileri ile birlikte ortaya koymak ana hedeftir.

İstanbul'da 20.yüzyıl başından ve devamında cumhuriyet döneminden başlayarak zaman içerisindeki nüfus değişimi ve sosyo-ekonomik değişimler kadar imar kurallarının, yapım ve konfor sistemlerinin teknolojik olarak değişimi ve gelişiminin

şehir içi apartmanlarının, çoklu konutlarının planlamasındaki farklılaşmayı getirdiği görülmektedir.

1930-1980 döneminde İstanbul'da çoklu konut mimarisinde, apartmanlaşma sürecinde planlar incelendiğinde konut içinde farklı fonksiyonlar içeren mekanların biraraya gelişlerinde, planın bütünü içerisindeki konumlanmalarında, mekan diziminde zaman içerisinde değişimler, farklılaşmalar olduğu görülmektedir. Zamanın ve imar kurallarının değişimi ile konut planlarının şekillenmeleri anlamsal ve mekan dizimsel olarak farklılaşma göstermektedirler.

Günlük yaşamda konut içerisinde kullanılan birtakım elemanların farklılaşması, bu duruma bağlı olarak mekanların birbirleriyle olan ilişkisinin, hiyerarşisinin, kullanımlarının farklılaşması apartmanlaşmayı anlamak ve konut hayatı ile ilişkili olarak apartman hayatı üzerindeki değişimi okuyabilmemiz açısından son derece önemlidir. Tez kapsamında ele alınacak olan sentaktik analizlerle birlikte 1930-1980 aralığında çoklu konut gelişiminde, apartmanlaşmada ortaya çıkabilecek mekan farklılıkları, değişimi, benzerlikleri semantik yorumlar ile irdelenecektir.

1.2 Tezin Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışma dahilinde konut mekanının morfolojik olarak değişiminin araştırılması esnasında yapım teknolojilerinin, mekan içinde günlük hayatta kullanılan teknolojilerin değişimi, imar kurallarındaki değişim, toplumun sosyal yapısı ve alışkanlıklarının zaman içerisinde değişen ekonomik koşullar bağlamında değişimi önemli etkenler olarak düşünülmektedir. Bu durum, sentaktik verilerle ölçülebilen mekan farklılaşmasının yanısıra, anlamsal birtakım dinamiklerden kaynaklanan değişimlerin de farkında olmamızı gerektirmektedir.

1930'larda yaşanan küresel ekonomik sıkıntının etkileri ile yatırımlarını daha karlı ve garantili bir araç olarak görülen gayrimenkule ve apartmanlara yatıran ekonomik olarak yüksek sınıf kesiminin etkisi bu dinamiklerden birtanesidir. Konfor koşullarının daha yüksek olduğu ve hizmetliler, işletim giderleri gibi maliyetlerin düştüğü, paylaşıldığı apartman hayatına sosyo-ekonomik olarak yüksek olan sınıf özellikle daha fazla ilgi göstermeye bu dönemde başlamıştır. Mimar Servet (1931), yeni apartmanlarda birtakım temel tesisat sorunları olmasına karşın, eski evlere göre konfor koşullarının daha iyi olmasının yüksek tabakanın buralarda oturmak

istemesini beraberinde getirdiğini vurgulamıştır. Aynı zamanda "bilhassa hizmetçilerin pek nazlı ve pahalı bulunduğu bir zamanda apartıman idaresinin sühuleti hanımlarımızı daima bu yerlerde oturmağa sevketmiştir" denmektedir (Mimar Servet, 1931).

Mugerauer (1994), mekanla ilişkiler, malzemeyle, tekniklerle, ihtiyaçlarla, iklimle, yemeklerle ve bunlar gibi daha birçok faktörün karşıtlarıyla da ilişkisinde birlikte düşünülmelidir derken, anlamsal ve sentaktik veri oluşturabilecek birçok kavramı bu bağlamda diyalektik düşünce yöntemiyle karşıtı ile birlikte düşünmenin önemini vurgulamaktadır. Karşıtlıklardan oluşan ilişki örüntüsünün, dengeli birliktelikler içerdiğini; aralarındaki gerilimin yapıya dinamizm kazandırdığını anlatmaktadır.

Araştırma kapsamında konut gelişimi ve özellikle çoklu konut gelişimi çerçevesinde mekan dizimi, konutun gelişimi ile ilgili süreçler öncelikle ele alınacak, davranış teorileri, mekanın sosyal mantığı ile ilişkili olarak mekan dizimi teorileri, güncel teoriler tartışılacak, bu tartışma devamında İstanbul'da cumhuriyet döneminden başlayarak zaman içerisindeki çoklu konut gelişimiyle ilişkili olarak irdelenebilecek çoklu konut gelişimi örnekleri sentaktik ve semantik yönleri ile ele alınacaktır. Bu örnekler bağlamında İstanbul'daki apartmanların değişimi, gelişimini ele alan örnekler plan şemaları üzerinden mekan diziminin yöntem ve verileri ile irdelenerek, anlamsal, teknolojik veya imar durumu değişimlerinden kaynaklanan birtakım dinamiklerin de bu değişim üzerindeki etkileri tartışılacaktır, farklılıkları ortaya koyan ve anlamlandırmaya yönelik bir model önerisi ise tezin amaçlarındandır.

Tez çalışmasının ortaya koymaya çalıştığı durum sentaktik olarak analiz edilecek olan mekan değişimlerinin, zaman içerisindeki imar durumunun yönetiminin ve kurallarının değişimi, teknolojik değişim ve toplumun değişimi, kent yaşamındaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değişimler, alışkanlıkların değişimi ile ilişkisidir. Bu kapsamda mekan dizimi yöntemi son derece önemlidir ve mekan dizimi yönteminin verileri ile birlikte düşünülecek olan çoklu konutta mekan değişimi tezin yönteminin ana hattını belirleyecektir.

Tez kapsamında önemli veriler sağlayacak olan mekansal dizim, yapısal çevrenin tanımlanabilmesi için kullanılan bir teori ve yöntemdir. İlk olarak Hillier ve Hanson (1984) tarafından ortaya konulan teoride biçimleri üreten dış etkiler ile sosyal güçler arasında ilişkilerin olduğu ortaya konmaktadır. Mimarlık teorisinin bakış açısına

göre, mekansal dizim, tasarım özellikleri ve hedeflenen amaç ile, sosyal kısıtlamalar ve şekilsel olasılıklar arasındaki etkileşimin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunur. Bu durum tez kapsamında son derece önemlidir.

Mekan dizimi alanında "University of Michigan" (UM) tarafından geliştirilen "Syntax 2D" programı bu çalışmadaki sentaktik analizlerinin yapılmasında kullanılmıştır. Sentaktik analizler için bir araç olarak kullanılan "Syntax 2D" güncel olarak temel sentaktik ölçümlerden eş görüş alan (isovist), aksiyel haritalar (axial maps), görünebilirlik grafiklerini (visibility graphs) gibi ölçümleri kapsadığı gibi, seçilen bir yol üzerinde ölçümler (path-based measures) yapabilmesi ile de önemli bir programdır. Bu bağlamda iki boyutlu olarak elde edilecek olan, plan düzleminde görünebilen ve algılanan alan analizleri önemlidir.

Tez çalışması bağlamındaki semantik ilişkilerin ortaya konmasında romanlar, mekan değişimlerinin ve özelleşmenin vurgulandığı araştırmalar, süreli yayınlar gibi kaynaklar da kısaca irdelenmeye çalışılacaktır. Semantik ve sentaktik analizlerin karşılaştırılması aşamasında Mimar ve Arkitekt dergilerinden elde edilen farklı dönemlere ait apartman kat planları önemli bir yer tutmaktadır. Sentaktik (mekan dizimi) analizlere veri olarak Mimar ve Arkitekt dergilerinin kullanılmasındaki neden yayınlanmış olan apartman planlarının her dönemde belirli bir seçilmişlik düzeyinden geçmesi ve döneminin özelliklerini yansıtan yayınlar olmaları nedenleri ile zaman içerisinde devamlılıklarının olmasıdır. Bu bağlamda tezde mekan değişimlerinin planlar üzerinden irdelenebileceği bir araştırma kurgusu önem kazanmaktadır.

1.3 Bölüm Sonuçları

Tez çalışmasına giriş niteliğinde olan birinci bölümde tezin amacı, kapsamı ve yöntemi üzerinde durulmuştur. İstanbul'da 1930-1980 yılları arasında sosyo-ekonomik değişimler kadar özellikle imar kurallarının, yapım ve konfor sistemlerinin değişimi ve gelişiminin şehir içi apartmanlarının, çoklu konutlarının planlamasındaki farklılaşmayı getirdiği görülmektedir.

Tezin araştırma alanı, mimarlık araştırmaları ortamına katkı sağlamaktadır ve Türkiye'de konut gelişimi üst başlığı altında ele alınabilir. Türkiye'de konut gelişimi ve bu bağlamda konut içi mekanların özelleşmesi, sosyo-kültürel ve imar etkileri ile

değişimi doktora tez araştırmasını doğrudan etkilemektedir, bu bağlamda 1930-1980 yılları arasında İstanbul'da apartman şeklinde gelişen konutların mekanlarının değişimi sosyolojik (toplumsal) değişimler, imar kanunlarının değişimi ve teknolojik değişimler ile sıkı bir ilişki içerisindedir.

Türkiye'de çoklu konut gelişimi bağlamında ele alınabilecek bu araştırma, İstanbul'da 1930'lu yıllardan 1980'li yıllara kadar apartmanlarda mekan yapılanması ve organizasyonunun gelişiminin irdelenebileceği bir çalışmadır. Tez, bu amacıyla mekanın anlamsal ilişkilerinin ve sosyal mantığının teorilerinin irdelenmesi, mekan dizimi (space syntax) yöntemi ile de karşılaştırmalı analizler yapılmasının yerinde olacağı bir noktada durmaktadır. Ele alınması düşünülen tez çalışması mimarlık araştırmaları ortamında konut mekanının özelleşmesinin irdelendiği ve 1930-1980 aralığında öne çıkan iki farklı yapıdaki dönemde değişimin mekan dizimi dilinde ispatlanması olarak öne çıkacaktır.

Anlamsal (semantik), mekan dizimsel (sentaktik) ve davranışsal olarak ele alınacak mekan özelleşmesi, özelleşmenin-değişimin gelişimini olarak da irdeleyecektir. Anlamsal (semantik) yönün araştırılmasında anlatımlar, çeşitli temsil araçları üzerinden araştırmaların davranış kalıpları ve davranışsal bakış açıları bakımından da gelişimi ve araştırılması irdelenebilir.

Mekanların değişimini, özelleşmesini ortaya koyan kırılma noktaları bu yönde bir çalışma için son derece önemlidirler. Bu kırılma noktalarının en belirgin olanlarını imar kurallarındaki değişime bağlı olarak meydana gelen değişimler oluşturmaktadır. Bunun yanında mekanlara TV'nin girmesi, misafir odalarının özel durumunu yitirmesi (genelleşmesi), cam teknolojisindeki değişim, asansör gibi insan gücünün kullanımını en aza indirgeyen teknolojilerin apartmanlar içerisine girmesi, soba sisteminden kaloriferli ısıtma sistemine geçilmesi, kapıların açılması ve kısmen kalkması gibi durumların da bu değişime katkısı irdelenmeye çalışılabilir. Bu irdeleme, kırılma noktalarının sentaktik ölçme yöntemleri ile ele alınması olarak öne çıkacak ve analizler çalışmada yol gösterici olacaktır.

Çalışmanın odak noktası ve en önemli eksenini oluşturacak olan imar kurallarındaki kırılma noktaları ile ilişkili olarak çalışmanın ele alınması düşünülmektedir. Bu tezin çalışmaları sonucunda Türkiye'de çoklu konut gelişimi ve mekanlardaki değişim, özelleşmenin irdelendiği, bu bağlamdaki durumu saptamaya ve değerlendirmeye

yönelik bir analiz modeli oluşturulması hedeftir. Sentaktik ölçümlerin ve ele alınan durumun analizlerinin yapılabileceği çalışma alanı olarak da İstanbul özelinde çoklu konut gelişiminin ele alınabileceği örnekler önemlidir.

Bu yöndeki bir çalışmada öne çıkacak kavramlar, konuttaki sentaktik ve sosyo-kültürel çözülmenin, imara ve teknolojiye bağlı değişimin irdelendiği bir eksende gelişecektir.

Sonuç olarak, bu çalışma ev kavramının algısından başlayarak, çoklu konut gelişimini irdeleyen, konut mekanlarındaki özelleşmenin gittiği noktayı araştıran, apartman mekanlarının zaman içerisindeki değişiminin eğilimlerini belirlemeye çalışan, durumu özellikle sentaktik olarak karşılaştırmalı mekan analizleriyle ortaya koyması açısından da mimarların ve mekanların tasarımı ile ilişkili disiplinlerin araştırmalarında, meslek pratiğinde kullanabilecekleri bilgileri ortaya koymayı amaçlayan bir yapıdadır.

Bu çalışma, apartman iç mekanlarının değişiminin ve gelişiminin sosyolojik, imar değişimi odaklı ve teknolojik değişimlerle ilişkili olarak yol aldığını izleriyle ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu çalışmanın değişimi irdeleyen yapısı ileriki çalışmalara yöntemi ile olduğu kadar, ele alınış sistematiği, analiz ve sentezleri ile de yol gösterici olacak, mimarlık araştırmaları ortamına katkıda bulunacaktır.

2. KONUTUN ANLAMI, DEĞİŞİMİ ve GELİŞİMİ İLE İLGİLİ TEORİK ALTYAPI

"Konut" kavramını anlayabilmek için ilişkili olduğu fakat anlamsal olarak tamamen birleştirilerek düşünülemeyeceği "ev" kavramını anlamak son derece önemlidir. Evin anlamı üzerine sosyoloji, psikoloji, coğrafya, tarih, mimarlık ve felsefe gibi disiplinlerden birçok yazı ve düşünce ile karşılaşmak mümkündür. Özellikle son yıllarda çok boyutlu olarak anlaşılmaya çalışılan, fakat araştırmacılar tarafından çok daha öncelerden başlayarak tartışılan ev ve konut kavramına bu bölümde teorik altyapıyı oluşturacak şekilde ana hatları ile değinilecektir. Konutun değişiminin ilişkili olduğu, bu bağlamdaki düşünceye doğrudan ya da dolaylı olarak etkisi olan kavramsal altyapı irdelenmeye çalışılacaktır.

Konut ve değişimi ile ilişkili kavramsal çerçeve İstanbul'da çoklu konut gelişiminin ilişkilerini anlayabilmek için irdelenmelidir. Bu bağlamda ekoloji ve coğrafya temelli teoriler; kültürle ilişkili teoriler; çevresel algı ve bilişim temelli teorilerle birlikte davranış teorileri; semantik (anlamsal) temelli teoriler; mekan dizimi (space syntax) teorileri mekanı ve değişimini ele alan kapsamda tartışılacaktır.

Ekoloji temelli teorilerle mekan ilişkisini anlama noktasında Michelson'ın (1970) ekolojiyi, organizmaların çevreleriyle olan ilişkisini tanımlayan bilim dalı olarak ortaya koyması; coğrafyacı David Harvey'in (1990) günümüz kentlerinde yaşanan mekan-zaman sıkışmasına kadar gelen süreçte mekanla ilgili olarak belirttiği anlam kaymaları; Altman'ın (1975) kültürle ilişkili teoriler kapsamında ele alınabilecek mahremiyet kavramının çevre içerisinde kişilerarası etkileşimde, kişisel kimliğin görünümleri ve kapsanmasında bir düzenleme, etki işlevi gördüğünü vurgulaması; Downs and Stea'nın (1973) bilişsel haritaların, kişilerin günlük eylem örüntülerinde, yaşam biçimlerinde önemli bir yer tutmasından bahsetmesi; mekan dizimi alanında bu araştırmanın da yöntemi içerisinde ele alınabilecek planların konfigüratif analizlerinin "mimarlığın arkeolojisi" olarak anlaşılabilir ve tanımlanabilir olduğunu belirten Hanson'ın (1994) söyledikleri bu tez kapsamında ele alınması düşünülen

mekanın değişiminin kavramsal çerçevesine katkıda bulunan kavramlardan bazılarıdır.

Bu bağlamda daha birçok teoriyle de ilişkiler irdelenerek, beş ana bölümde kavramsal altyapı ile ilgili çerçeve oluşturulacaktır. Ekoloji temelli teoriler; kültürle ilişkili teoriler; çevresel algı ve bilişim temelli teoriler; semantik temelli teoriler; mekan dizimi (space syntax) teorileri bu bölümlerin temelini oluşturacaklardır.

2.1 Ekoloji ve Coğrafya Temelli Teoriler

Ekoloji temelli teorilerle mekan ilişkisini anlama noktasında Michelson'ın (1970) ekolojiyi, organizmaların çevreleriyle olan karşılıklı ilişkisini tanımlayan, konu alan bilim dalı olarak ortaya koyması bu alt bölüm bağlamında önemi kabul edilmesi gereken bir noktada durmaktadır. Sosyolojik anlamda bir bakış açısı ile insan ekolojisi ise insan topluluklarının, toplumların çevreleri ile olan ilişkilerini araştıran bir bilim dalıdır. Organizasyon, çevre ve teknoloji bu bakış açısının önemli bağımsız bileşenlerindendir (Edgü, 2003). Organizasyon, çevre ve teknoloji bileşenleri konut mekanının değişimi ve gelişimi söz konusu olduğu zaman da en önemli bileşenleri oluşturmaktadırlar. İmar kuralları, bu kuralların çevre ve teknoloji bağlamında oluşturdukları organizasyon, insanların oluşturdukları sosyolojik yapı bu bağımsız bileşenlerin birer uzantısı ve konut mekanının oluşumunun temel taşlarındandır.

İlk olarak, ekoloji ve coğrafya temelli teorilerin mekan değişimi ile ilişkilerini anlayabilmek adına daha sonraki alt başlıklarda çevresel algı, bilişim ve davranış temelli teoriler ile de yakın ilişki içerisinde bulunduğu kabulünü de yapmamız gerekmektedir.

Örnek olarak bir mekandaki eylem örüntüleri ile olduğu kadar, fiziksel elemanlarla ve duyularımızın algımıza etkileri ile şekillenen, davranış kalıbı teorisi ekolojik temeldeki ilişkileri ile de ön plana çıkmaktadır. Konutun değişimi ve gelişimi bağlamında davranış kalıbı, mekanlardaki insan eylemlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan fakat fiziksel çevreyle olan somut ilişkileri ile değerlendirilen bir konumdadır. Davranış kalıplarının oluşmasının en önemli etkenlerinden birisi mekanlarda bulunan fiziksel elemanlardır (Moore, 1985). Bu fiziksel elamanların duyularımızla algılanması ve bu süreçte oluşan tepkiler önemlidirler. Konut mekanlarının konfigürasyonlarına ve ilişki düzeylerine etkide bulunan fiziksel

elemanlar, günlük yaşamla ilişkili olarak konut içi ihtiyaçlarımızdan kaynaklanan ve çeşitli gereksinmelerin sonucu olarak ortaya çıkan davranış modlarının bir sonucu olarak oluşan mekansal ortamların (milieu) da belirleyicisidirler. Bu fiziksel elemanlar günün teknolojisi ile ilişkili olarak ortaya çıkan televizyon, ısıtma sistemleri, iletişim sistemleri, bölme sistemleri ve bunun gibi sistemler şeklinde çeşitlilik gösterebilir. Kullandığımız çeşitli boyutlardaki ev eşyalarından başlayarak, mekan ilişkilerini ve yapılanmasını etkileyen her türlü yapı mekanın değişimi ve davranış kalıbının değişimi bağlamında değerlendirilebilir. Konut çalışma alanında mekan içerisindeki eylem örüntülerinin zamanla değişiminden kaynaklanan fiziksel değişimlerin ve de tersi olarak fiziksel değişimlerin getirdiği, kırılma noktalarının tetiklediği eylem değişimleri bu kuramla ilişkilidir.

Mekansal ve davranışsal kavramlarda bellibaşlı kuram Barker'ın (1968) "davranış kalıbı" kuramıdır. Davranış kalıbına bağlı olarak mekanla birebir ilişkili davranışlar öne çıkmaktadır, davranış ve mekan şekillenmesi arasında karşılıklı bir ilişki ortaya konulabilmektedir (Ünlü, 1998). Mekansal davranış, çevre – davranış çalışmalarında temel bir noktadır ve farklı dinamiklerin etkili olduğu bir etkileşim içerisindedir. Mekansal davranış, kimlik, sosyal ve kültürel konumla ilişkili olarak düşünce yapısı, zihinsel algı, zamansal, sosyal ve fiziksel boyutların tümünün etkileşimini içerir.

Barker'a göre (Barker, 1960) herhangi birşeyin ya da bir oluşumun çevresi daha dış bölgelerin özelliklerinden, parçalarından oluşmaktadır, bu oluşumun biraraya gelme kuralları farklı bir katmandadır ve bahsedilen oluşuma hükmeden, onu yöneten kurallardan da farklıdır.

As'a (1975) göre de bir aktivitenin ya da davranışın mekan ve zaman içerisinde çevresel koordinatlarının olduğunu söylemek yerine, bütün davranışların insanlar ve çevre arasında bir etkileşim oluşturduğundan bahsetmek gerekir. Bu etkileşimin bir sonucu olarak, Barker'a göre mekanda eylemi kontrol eden kişi tarafından sınırlandırılan bir alandan bahsedersek, bu alana "performans alanı" denilmektedir. Bu anlamda bir mekanın konut mekanı içerisinde bulunup, bulunmadığı, tarih içerisindeki farklı zaman dilimlerindeki mekan düzenlemelerinde kişi ya da nesnelerin kontrolünde olan alanlar olup olmadığı önemli bir noktadır.

Ortam (milieu), eşyapı (synomorphy) kavramları Barker'ın (1968) davranış kalıbı teorisi içerisinde yer alır. Michelson'a (1975) göre ortamın oluşması birtakım

davranış kalıplarının biraraya gelmesidir. Mekan içerisindeki noktaların özelliklerinin mekana etkileri davranış kalıbı teorisiyle birlikte düşünülebilecek kavramlardır. Bu bağlamda davranış kalıbının ortamı ve davranışın kendisi arasındaki ilişki eşyapıda (synomorphy) olmayı, bir çevredeki objeler ile davranışların birbirine uygun (fit) olmalarını gerektirir (Barker, 1968).

Davranış kalıbı kuramındaki önemli analiz ise fiziksel mekandaki ya da kalıptaki (setting) davranışsal biçimdir (Ünlü, 1998). Bu kuramda önemli olan konu, davranış kalıbının ölçeği ve fiziksel mekandaki şekillenme ya da alt bölümlenmelerden hareketle, mekan, davranış örüntüleri, eylemler, sosyal kurallar ve zamansal düzeni içeren soyut kavramın ele alınmasıdır. Bu kuram, mekanın değişimi ve özelleşmesi noktasında apartman dairesi içerisindeki mekanların ve mekanlar içerisindeki her noktanın fiziksel ve de anlamsal olarak bir değeri olacağını, bir ortam (milieu) oluşturacağını ortaya çıkarmaktadır. Mekanlarda oluşan özel ve mekanın fiziksel-anlamsal bölümlenmelerine bağlı olarak oluşacak davranış örüntülerini açıklamada davranış kalıbı kuramları önemlidir.

Davranış kalıbının ardından mekanın değişimi ile ilişkili olarak psikoloji ve dolayısıyla algı, bilişim, davranış temelli olarak ele alınabilecek, fakat yer ile olan ilişkileri bağlamında coğrafya temelli teoriler ile de düşünülerek, tartışılabilecek yer ve kimlik kavramları özellikle aidiyetle ilgili ilişkileri göz önünde bulundurularak irdelenmelidir.

Kimlik temelli ilişkiler bağlamında, yerin kimliği-sosyal kimlik ilişkisinin irdelenmesi ve aidiyetin öneminin bir kez daha üzerinde durulmalıdır. Seamon'ın, (2003) yerin içinde olmayı, aidiyeti ve mekanın içerisinde hissedişi vurgulaması, mekanların kullanıcılarının ancak kendilerini ait hissettikleri yerlerde mekan oluşturabileceklerini, kimlik hissini sağlayabileceklerini ortaya koyması bu bağlamda önemlidir. Seamon'a (2003) göre, "Eğer yer, doğası gereği dışarının ortasında bir içerdelik kurgulayarak yönlenme ve kimlik hissi sağlayabiliyorsa, fiziksel ve yapılı çevrenin bu içerdeliğe nasıl katkıda bulunduğu araştırılmalıdır". Aidiyetle ilgili olarak, mekanların davranış, tasarlama ve kullanma düzeyi ilişkilerini etkileyen bir durum söz konusudur.

Yerin kimliği, kendi bütünümüzden olan bir parçadır (Sarbin, 1983). Kendi(si) (self) ve yerin kimliği (place identity) kavramlarını da bu noktada hatırlamak

gerekmektedir. Kendimizi yerden ayrı düşünemediğimiz gibi, kimim? diye sorduğumuz anda neredeyim? diye de sormanın kaçınılmaz olduğu vurgulanmalı, Proshansky'nin de (Cooper, 1976) sosyal kimlik ve yer kimliğinin birbirinden ayrılamaz parçalar olduğunu ortaya koyması düşünülmelidir. Bireylerin kendi sosyal ve kültürel kimliklerine uygun yaşam mekanları oluşturma gereksiminin bu bağlamda irdelenmesi gerekmektedir.

Bu noktaya kadar ekoloji ve coğrafya temelli teorilerle ilişkileri bağlamında ele alınmaya çalışılan belli başlı çevre-davranış temelli teorilerden olan davranış kalıbının yanısıra yer ve kimlik bağlamında da kısa bir tartışma yapılmıştır fakat bu teorik altyapıya ilaveten ekolojik bakış açısının organizmaların çevreleri ile olan karşılıklı ilişkisinden hareketle filizlendiği düşünülürse ve bu bölümün başlangıç noktasına geri dönülürse organizasyon, çevre ve teknoloji bileşenlerinin konut mekanının değişimi ve gelişimi söz konusu olduğu zaman en önemli bileşenleri oluşturmakta oldukları bir kez daha vurgulanmalıdır. Bu bakış açısı ile mekanla olan ilişkilerin düşünülmesi aşamasında malzemeyle, tekniklerle, ihtiyaçlarla, iklimle, yemeklerle ve bunlar gibi daha birçok faktörün de karşıtlarıyla ilişkisi mekan bağlamında birlikte düşünülmelidir (Mugerauer, 1994). Bu bağlamda diyalektik düşünce önemlidir. "Karşıtlıklardan oluşan ilişki örüntüsü, dengeli birliktelikler içerir; aralarındaki gerilim yapıya dinamizm kazandırır (Mugerauer, 1994)." Bu ilişki örüntüsünün bir örneği de global ve yerel değerlerin aralarındaki gerilimin önemi ve bütünsel dengeyi sağlamadaki konumlarıdır.

Bu tartışmanın devamı olarak Lawton (1970) ekolojik bir sistem olarak çevreyi bireyin yanısıra fiziksel, kişisel, kişilerüstü ve sosyal çevre gibi bileşenler bağlamında ortaya koymuştur. Bu noktada farklı çevrelerin kabulu kadar, onların birlikteliği, birlikte bir sistemi oluşturdukları ve bu sistemin karşılıklı ilişkilerini de beraberinde getirdiği düşünülmelidir. Rapoport (1977) da çevrenin bu farklı boyutlarının önemini vurgulayarak, sosyal, kültürel, psikolojik çevrelerin değişimlerinin fiziksel çevre ile ilişkilerine değinmiştir (Edgü, 2003). Günümüz kentlerinde yaşanan mekan-zaman sıkışması (Harvey, 1990), anlam kaymaları, kentsel mekanın insancıl değerlerden kopması, insanın giderek çevresine karşı yabancılaşması da mekan düzeyinde etkileri olan durumlardır ve çevrenin bu farklı boyutlarının ikişkilerindeki kopmalardan kaynaklanmaktadır.

Bu teorik alt bölümün ilişkide olduğu mahallelerin tasarımı ve yürünebilirlik, anlam ve sembolizm, estetik temelli birtakım teori ve araştırmalardan da ileriki bir tartışmaya katkıda bulunacak girdiler elde edilebilir. Bu yönde ele alınacak bir tartışmanın devamında ise 20. Yüzyıl'da konut üretimi, gelişimi ve değişimi ile ilişkili olarak sosyal, ekonomik ve politik değişimleri de içeren dönüm noktalarıyla ilişkiler ele alınabilir.

2.2 Kültürle İlişkili Teoriler

Kültürle ilişkili teorilerde sosyal gerçekliğin belirgin bir ifadesi olarak mekana yaklaşan egemenlik sınırı ile ilişkili olarak "mahremiyet", "psiko-sosyal alan" (territoriality) ve "savunulan mekan" (defensible space) teorileri mekanın anlaşılması, tasarlanması ve değiştirilmesi gibi birçok aşamada mimarlığı etkilemişlerdir. Altman'ın (1975) ele aldığı şekli ile mahremiyet kişilerarası etkileşimi belirleyen bir düzenleme mekanizması olarak ortaya çıkmaktadır. Mahremiyet, kişilerarası etkileşimi belirleyen, kontrol eden durumu ile mekanlar arası etkileşimi ve düzeni de ortaya koyan, belirleyen bir yapıdadır. Bu yönü ile mekanların ve mekanlararası ilişkilerin oluşturulmasında ve daha sonradan da değişiminde önemli bir rolü vardır. Mahremiyet aynı zamanda diyalektik bir süreç olması durumu ile hem sosyal etkileşime bir sınır getirmekte hem de bireyler arası etkileşime ve dolayısıyla da mekanlar arasındaki etkileşim durumuna cesaret vermekte, etkileşimi teşvik edici bir olgu haline dönüşebilmektedir (Ünlü, 1998).

Proshansky, Ittelson ve Rivlin (Proshansky ve diğ., 1970; Proshansky ve diğ., 1976) mahremiyetin davranışla ilgili seçimlerde serbestliği üst düzeye çıkardığını belirtmişlerdir. Bu durumda mekandaki eylemler kontrol altında tutulmaktadır ve mekanın kontrol edilmesi, bir psiko-sosyal alan (territory) oluşturulması ve bu alanda neyin olabileceği ya da olamayacağı da belirlenmektedir. Aiello ve Thompson (1980) ile birlikte Altman ve diğ. (1980) de kişisel mekan ile mekansal davranış ilişkisini kültürel olguları da gözönünde bulundurarak ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu çalışmanın temelinde Hall'un (1966) farklı kültürel altyapılardan gelen kişilerin ya da toplulukların mekansal davranışlarının farklılığı vardır. Bu farklı temelde olan topluluklar aynı zamanda mekan kullanımı ve değişikliklerinde de farklı davranışlar göstermektedirler. Aiello ve Thompson (1980) ile Altman ve diğerlerinin (1980) çalışmaları insanların aktif olarak mekan kullanımlarının ve

çevreyi şekillendirmelerinin sosyal etkileşimi düzenlemede etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Mekansal davranışın ve mekanın değişimine olan etkisi ile mekana olan etkiler bütününün temelinde yer alan parametrelerden birisi olan kültür ilişkisine daha detaylı bakarsak, Rapoport (1986) karşımıza çıkmaktadır. Rapoport'a (1986) göre kültür, üç grupta açıklanabilir. Kültür, tipik bir gruba ait bir yaşam biçimidir; kodlar tarafından iletilen anlam, sembol ve şemalar sistemidir; ekoloji temelli kaynaklara bağlı olarak hayatta kalmak için gerekli uyum stratejilerinin bütünüdür. Bu durumu ile anlamsal temelli teorilerle karşılıklı ilişkisi unutulmamalıdır ve kültür, mekanın değişim ve gelişimini her zaman doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir.

Kültür ilişkisinin devamında gelen yaşam biçimleri ise, Michelson'a (1987) göre dinamikleri esnek, değişken ve hareketli olmalarına rağmen, toplumların çeşitli gereksinimlerine işaret ederek, mekansal örgütlenmede problemlerin çözümünde ve mekansal şekillenmede, değişimde önemli rol oynamaktadırlar. Bu bağlamdaki bir başka önemli nokta ise yaşam biçimlerinin performans alanı olan yaşam alanı ve yaşanan mekan (Lefebvre, 1991) tanımıdır. Yaşam alanı ya da yaşanan mekan olarak ele alınan konut mekanında günü evde ya da dışarıda geçirmek zaman kullanımı ve eylem dağılımı açısından ortaya konulması önemli iki durumu tanımlamaktadır (Ünlü, 1998). Mekanın değişimi ve gelişiminde eylemleri belirlenmek ve farklı eylemlerin yapıldığı mekanların zaman içerisinde farklılaşabilen ilişkilerini anlamak, ilişkileri araştırabilmek için bu bağlamdaki ilişkiler son derece önemlidir.

Michelson'a (1976) göre ailelerin yapısı, eylem sistemlerinin şekillenmesi ve dağılımı mekansal tercihlerde önemli konulardır. Bu etkilenme konut çeşitliliklerine, değişen konut düzenlerine yol açmaktadır. Bu değişim aynı zaman diliminde farklı konut düzenlerinin oluşmasını anlamamızın yanında, farklı zaman dilimlerinde birbirinin devamı olarak değişmekte ve gelişmekte olan konut düzenini, mekan şekillenmelerini anlamamıza yardım edebilecek bir söylemdir. Michelson bu noktadan hareketle yaşam biçimi, ailenin yapısı ve tercihler arasındaki farkların önemine kuramsal boyutta yer vermektedir.

Michelson'a (1977) göre, insanlar ihtiyaçtan dolayı yeni bir çevreye taşınırlar. Bu durumun söylemi ile paralel olarak, varolan bir çevreyi ihtiyaçtan dolayı değiştirmek istemek de başka bir sonuç olarak karşımıza çıkabilir. Bu durumda yeni çevrenin

özellikleri de bu yeni kişilerin eylem ve davranış örüntüleri ile şekillenir. Çevreye ve yaşam mekanlarına uyumda yine de kişisel tercih ve yerin özelliklerinin farklılıklarına göre değişimler gözlenmektedir.

Bu söylemin devamı olarak uyumla ilgili teoriler da gözönünde bulundurulmalıdır. Alexander'ın (1966a, 1985) uymak ve uygun oluş (fit & fitness), Barker'ın (1968) eşgüdümlülük (synomorphy), Michelson'un uygunluk (congruence) kavramları mimari elemanların mekan içerisinde birbirleriyle ya da insanlarla ilişkilerinde bu anlamda değerlendirilebilir. Alexander'ın "uygunluğun iyi tarafı" diyerek belirttiği kavramı, tasarım probleminde form ve bağlamın ayrılamaz birlikteliğini, bağlamın problemi tanımlaması ve formun da problemin çözümü olması durumunu temel almaktadır (Alexander, 1966a). Alexander ayrıca kültürlerin form oluşturma alışkanlıklarını iki temel noktaya ayırmış ve taklit ederek, deneyerek formu oluşturan kültürleri birinci gruba (unselfconscious) (Nil deltasındaki evlerin şimdiki planları ile bin yıl öncesinin aynı olması ya da prehistorik dönemden beri Roma yakınlarındaki Anzio bölgesinde Capanne evlerinin aynı plan tipinde devam etmesi), akademik olarak öğretilen, önceden belirlenmiş olan kurallara dayanarak oluşturulmuş formülleri kullanarak formu oluşturan kültürleri de, tasarımın akademilerce öğretilmesi, mimarlık-ürün tasarımı, her ölçekte form oluşturma denilen alanın ortaya çıkışı gibi olgularla ilişkili bu ikinci gruba (selfconscious) almıştır (Alexander, 1966a). Yaşam biçimleri, algı ve kişisel değerlendirmelerle farklılık gösterebilecek bu kavramlara ek olarak, Hall'un (1966) esneklik ve uyarlanabilirlik kavramlarının öne sürülmesiyle ilişkili olan Hall'un mekansal örgütlenmede üç temel öğeyi; sabit görünümlü, yarı sabit görünümlü ve şekilsiz (informal) mekan şekillenmeleri olarak ortaya koyması da vurgulanmalıdır.

"...Sabit görünümlü mekan kolaylıkla hareketli olmayan elemanlarla çevrilmiştir. Bunlara katı duvarları, döşemeleri, pencereleri, tesisat hatlarını ve birleşmelerini örnek gösterebiliriz. Yarı-sabit mekan, donanımların ve donatıların yer değiştirebildiği bir mekansal görünümdür. Geleneksel Japon konutunda günün farklı zamanlarında farklı eylemler için farklı davranış kalıpları yaratmak amacıyla duvarların şekil değiştirmesi buna örnektir.

Geleneksel Türk odası ya da avlusu çok işlevli bir mekan olması nedeniyle, aynı mekan üzerinde pek çok davranış kalıbını bütünleştirir. Bu kullanımlara ilişkin olarak mekan, şekilsiz (informal) bir görüşle algılanabilir..." (Ünlü, 1998).

Oscar Newman'ın (1972) savunulan mekan (defensible space) teorisinde ise açıkça işaretlenmiş bir alanın talep edilmesi ve savunulması için belirlenmiş dürtüler ile hareket eden bireyler vurgulanmaktadır. Bu prensip insanların herhangi bir kademede oluşturdukları gruba uyarlanabilir. Savunulan mekan teorisi egemenlik sınırı ile ilgili teorilerin kırılması ile şehirlere, kentlere girmiştir. Savunulan mekan kavramı mahremiyet ve psiko-sosyal alan kavramları ile yakın ilişki içerisindedir ve yapısal çevrenin oluşturulmasında etkilidir. Bu kavram konutların iç alanlarından daha çok dış çevresi ile olan ilişkileri ele almaktadır. Dış çevreyle olan ilişkiler düzeyindeki söylemi ile dolaylı olarak da olsa konut içi mekanların ilişkilerine katkı yaptığı düşünülebilir. Savunma davranışı esasen fiziksel ve sosyal etkenlere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır ve Landfield da (1954) bireylerin savunma davranışının dış kaynakların etkileri ile emniyet duygusundaki azalma sonucu arttığını gözlemlemiştir. Savunulan mekan kavramında "görünebilirlik" de özellikle vurgulanması gereken bir olgudur, dış çevrede gözlenebilirliğin görünebilirlik sonucu olarak artması, çevresel kalitenin, çevrenin niteliğinin de artmasına olumlu katkı yapacaktır (Newman ve diğ., 1996). Savunulan mekan teorisine bağlı olarak ele alınan görünebilirlik kavramı, dış mekanların olduğu kadar, iç mekanların da kalitesinin artırılması, sentaktik açıdan daha sığ ya da derin hale gelmesi üzerine bir tartışmayı başlatma potansiyeline sahiptir.

2.3 Çevresel Algı, Bilişim ve Davranış Temelli Teoriler

Bu alt bölümde çevresel algı, bilişim ve davranış temelli teorilerin oluşturduğu geniş yelpazede kavramların ilişkileri de farklı boyutlarda irdelenmeye çalışılacaktır. Algı ve davranış temelindeki teorilerin mekanın algılanması, kullanımı ve insan davranışlarıyla şekillenen ya da tam tersi olarak insan davranışlarını, kullanımı ve algıyı şekillendiren yapısı tez kapsamında tartışılması gerekli kavramsal bir ilişkiler ağını oluşturmaktadır.

Bilişim temelli teorilerden yola çıkılarak, bu teorilerin temelindeki ortam, uyarıcı ve uyarı kavramlarını irdelersek, çevresel bilişimin bilme ve anlama süreçlerini içerdiğini görürüz, ancak bu anlama süreçleri kişisel farklılıklar ve sosyo-kültürel normlar nedeniyle farklılık göstermelerine rağmen özünde dinamiktir (Ünlü, 1998). Algı, bilginin nasıl toplandığını, bilişim bu bilginin nasıl anlanarak, düzenlendiğini, tercih ise bilginin nasıl bir sınıflama ve değerlendirilmeye tutulduğunu bize

göstermektedir. Bilginin zihinde sınıflandırılması sürecinde bilişsel haritalardan faydalanırız. Bilişsel haritaları kişinin, fiziksel çevredeki (ortam) veya bu çevreyi konut mekanının içi olarak da ele almak mümkün diye düşünürsek, bu mekanlarda algıladığı nesnelerden (uyarıcı) algıladığı verilerin (uyarı), sadece o kişiye ait şifrelerle kodlanıp, saklanarak, gerektikçe geriye dönüp, hatırlanıldığı ve anlamlandırıldığı şemaların bütünü olarak ele alabiliriz.

Çevresel algı konusunda Gestalt'ın algı prensipleri yakınlık, benzerlik, çevreleme, devamlılık, kapalılık, bölge, simetri şeklinde sıralanabilir. Gestalt teorisinde de öncelikle şekil ve nesne algılamasına yer verilmektedir, oysaki algılama hem fiziksel, hem de sosyal düzeyde olabilir (Ittelson, 1976; Ünlü, 1998). Ekoloji ve coğrafya temelli teorilerle ilişkisi kapsamında ele alınmaya çalışılan davranış kalıbı (Barker, 1968) kuramı da bu bölümde ele alınan içerik bağlamında fiziksel ve sosyal düzeyinden dolayı davranış temelli teorilerle de keskin ilişkisi içerisinde tekrar düşünülmelidir. Bu kuram bağlamında mekanın değişimi ve özelleşmesi noktasında apartman dairesi içerisindeki mekanların ve mekanlar içerisindeki her noktanın fiziksel ve de anlamsal olarak bir değeri olacağını, bir ortam (milieu) oluşturacağını unutmamak gerekmektedir.

Çevresel algının kentsel form temelinde düşünülmesi sonucu insanı etkileyen psikolojik, fizyolojik etkenlere fiziksel çevrenin ve de kültürel-sosyal dinamiklerin etkileri ele alınmalıdır. Kent yaşamında bizi çevreleyen strüktürün içerisinde fiziksel formlar olduğu kadar, psikolojik etkenler, sosyal ve kültürel dinamikler, değişimler de vardır. Bunların tümü algılama içerisinde bilişsel bir şema (cognitive schemata) elde etmemizi, oluşturmamızı beraberinde getirir (Lang, 1987; Lang, 2005). Burada bahsedilen algı aktif durumda elde edilen bir kavram değildir, alınan uyarılar zihinde şekillendirilir. Kelime anlamı olarak latince *perciper* kökünden çıkarak, duyumlarla kavramak ve farketmek anlamına gelmektedir (Rapoport, 1977; Ünlü, 1998).

Bilişim teorilerinin temelinde bir ortam, uyarıcı ve uyarı bulunmaktadır. Farkında olma, farketme, algılama sürecine ek olarak bilişim bilme ve anlama süreçlerini birlikte içerir. Algı, bilginin nasıl toplanıp elde edildiğini, bilişim bilginin nasıl düzenlendiğini ve sınıflandırılıp, değerlendirildiğini göstermektedir (Ünlü, 1998). Bilişsel şema ise algılama, bilme ve de düşünmeyi içeren bilişsel süreçlerin bir sonucu olarak ortaya konulabilir (Rapoport, 1977). Bilginin zihinde düzenlenmesi aşamasında bilişsel haritalardan (cognitive maps) yararlanılır. Bilişimle birlikte

bilişsel şemanın konut mekan kullanımları ve değişimlerinin irdelenmesinde önemli kuramsal altyapıyı oluşturduğu söylenebilir. Algıya ilişkin süreçlerin bilginin toplanması, farkedilmesi ile ilişikleri içerdiğini, bilişim ile ilgili süreçlerin ise bu bilginin düzenlenmesi, tercihler ve de değerlendirilmesi ile ilişkilerinin konut mekanının zaman içerisinde farklılaşmasına, meydana gelen kırılma noktalarının yarattığı değişimlere kuramsal katkısı önemlidir.

Bilişsel haritalar kişinin, fiziksel çevredeki, ortamdaki nesnelerden ya da bir başka ifade ile uyarıcılardan algıladığı verilerin, uyarıların, kişiye ait şifrelerle kodlanıp, saklanıp, kimi zaman hatırlandığı ve de anlamlandırıldığı bilişsel şemaların bütünüdür. Downs and Stea'ya (1973) göre de bilişsel haritalar, kişilerin günlük eylem örüntülerinde, yaşam biçimlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, konutlardaki değişimi ve de fiziksel, sosyal yapının durumunu irdeleyebilmek için bilişsel şemaların oluşumunda etkili olan sosyal, kültürel, zamansal dinamikleri de iyi düşünmek gerekmektedir.

Gestalt'ın algı prensiplerine tekrar baktığımız zaman yakınlık (proximity), benzerlik (similarity), kapanma (closure), devamlılık (continuance), kapalılık (closedness), alan (area), simetriyi (symmetry) içerir ve algı, özellikle mekanın algısı noktasında kullanılan temel kavramlardır. Rapoport' a göre algı, kültürel ve bireysel çeşitlilik getirdiği, ve "tek tip özellikleriyle tek bir çevre" yargısını değiştirdiği için önemlidir (Edgü, 2003). Gestalt teorisinde göz önünde bulundurulması gereken, öncelikle şekil ve nesne algılamasına yer vermesidir, daha önce de vurgulandığı gibi algılama hem fiziksel, hem de sosyal düzeyde olabilir (Ittelson, 1976; Ünlü, 1998).

Rapoport'a (1977) göre mekan da fiziksel, zamansal ve toplumsal düzenlemelere göre şekillenmektedir. Bu kavramsal altyapı mekanın düzenlenmesinde etkin olan kavramları anlamamız açısından önemlidir.

Bazı mekansal elemanların ister kent ölçeğinde olsun, ister mimari mekan ölçeğinde olsun diğerlerine göre daha çabuk anımsanması, zihinde daha kolay depolanıp, kodlanarak algısal ve bilişsel süreçlerle ilişkili olarak ortaya çıkmaları noktasında, nasıl nirengi noktası haline geldiğini, çevresinden farklı düzeyde bir boyutta ortaya çıktığını Lynch (1960) hatırlatmaktadır.

Lynch'in (1960) çevre bağlamında nirengi noktalarından bahseden teorisine biraz daha farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak, mekan ölçeğinde nirengi noktası haline

gelen bir eleman olarak televizyon ya da konut içi mekanlarda sentaktik anlamda bütünleşme değeri artan alanların kendisinin nirengi alanı olması durumlarıyla karşılaşılabilir. Mekanın kendisinin nirengi noktası olması durumuna gelen alanlar farklı mekanlara dağıtımı yapan giriş holleri, koridorlar, sofa gibi kesişim alanları olabileceği gibi mutfak gibi bir mekan da olabilir. Teknolojik değişimlerle konut mekanına giren televizyon, merkezi ısıtma sisteminin parçaları gibi elemanlar kimi zaman yeri değiştirilebilir, kimi zaman da sabit elamanlar olarak ortaya çıkmaktadırlar fakat her iki durumda da mekanın örgütlenmesini ve de kullanımını değiştirdiği, başkalaştırdığı unutulmamalıdır.

Tartışmanın başka bir boyutunda bulunan egemenlik sınırı, psiko-sosyal alan ve mahremiyet gibi kültür temelli teorilerle temel benzerliklerinin olabilmesine karşın algı ve davranış ile ilişkili teorilerin temeli bilişsel temelli teoriler olarak ortaya konulabilir. Bu bağlamda bilişsel temelli teoriler de kültür temelli ve bireysel farklılıkları ortaya koyan teorilerle yakın ilişki içerisindedirler. Bilişsel yaklaşımda bireyler ya da gruplar çevre hakkında bilgi sahibidirler, algıladıkları çevreyle ilişkili olarak farkında oldukları ve kalıcı olarak edindikleri bilgiler vardır fakat bu durumu zaten onlara verilmiş olan bir çevreye cevaben yapmaktadırlar. Burada bahsedebileceğimiz düzen düşünce ve akıl ile ilgilidir, fiziksel çevrenin içinde ya da çevrenin sosyal yapılanmasında değildir.

Kaplan'a (1987) bakacak olursak, estetik, etki ve bilişimle ilgili olarak çevresel ve dolayısıyla mekansal tercihi evrimsel bir bakış açısından ele aldığı araştırmasında bilişim ile ilgili olarak farkındalık düzeyi düşük, hızlı düşündüğümüz bir tip bilişsel durumun yargılarımızın önüne geçerek mekanla ilgili değerlendirmelerimizi etkileyebileceği yönünde bulguları ortaya koymuştur. Bu durum algı-bilişim-fiziksel çevre ilişkisinin çevrenin yapılanması, açıklanması ve gelişimindeki konumunu da desteklemektedir.

Moore (1985) "algı"da (perception) deneyimin önemini vurgulamaktadır. Deneyimden bahsedildiği zaman bu durum çevresel deneyimle birlikte algılanan mekanların tümünü kapsamaktadır. Duyuşsal verinin elde edilmesi ve zihne sokulması aşamasında Gropius (1947) ve Mumford (1952) gibi tasarımcılar deneyimin rolünü belirtmişlerdir (Ünlü, 1998). Neisser'in (1976) algı ile zihinsel süreçler arasındaki bağı oluşturan zihinsel şema kavramını vurgulaması, bilişsel süreçlerle ilişkili olarak mekanın farklı zamanlardaki durumunu ve değişimini

araştırmamıza temel olması açısından önemlidir. Algının sosyo-kültürel bağlamda ele alınmasında öncü olan teorisyenlerden birisi olan Rapoport (1977) ise yapısal çevredeki algı değişimleri üzerine çalışmaları ile öne çıkmaktadır. Lang (1987) ise algının bilişsel süreçlerle birlikte bizi gerçekliğe götüren bir yapıda olduğunu vurgulamaktadır. Gibson (1979) da insan davranışının temel süreçlerini araştırırken algının çevresel etkilerle ve belirli bir çevre içerisinde etkiler ile bilişsel süreçleri yaratacağını, birtakım tepkiler yaratarak, zihinsel şemaların oluşumunda önemli bir rol oynayacağını belirtmiştir. Zihinsel şemaların oluşumuna bizi götüren süreç içerisinde mekansal değişimler de oluşumu etkileyen önemli bir faktördür ve mekansal değişimleri etkileyen süreçlerin de zihinsel şemalarla karşılıklı olarak ilişkide olması durumu kesinlikle vurgulanmalıdır.

Algıya ilişkin olarak Rapoport (1977) farklı kavramlar tanımlamaktadır, çevreyi anlama, öğrenme ve zihinsel haritaları oluşturma aşamalarını çevresel bilişim olarak tanımlamaktadır. Ona göre bilişsel süreçler algılama, bilme, düşünme adımlarını içermektedir ve "duyuşsal" (affective) süreçler, çevre ile ilgili "duyumsamalar" (sensations) ve heyecanlardan oluşan imgelerle bütünleşik değerleri de kapsamaktadır. Bellek ile ilgili süreçler, hareket, yönelme gibi kavramlar da bilişsel ve duyuşsal süreçleri etkilerler (Rapoport 1977, Ünlü 1998). Tüm bu süreçlerin konut mekanındaki değişim ve gelişim ile karşılıklı olarak ilişkisi vardır.

Kaplan (1989) ise bilişim ve algı ile ilişkili olarak çevre üzerinde yaptığı seçim, öngörü ile ilgili deneysel araştırmalarında algımıza ve çevreyi değerlendirmemize etkide bulunan birtakım faktörleri, önemli değişkenlerin önem derecelerini ortaya koymuştur. Bu kapsamda fiziksel özellikler, bilgiye dayalı değişkenler, çevreyi örten dokunun özellikleri ve algı temelli değişkenler ele aldığı ana gruplardır. Bu dört grup altında ele aldığı bulguları çevrenin değerlendirilmesinde yirmi farklı değişkenle ilişkili olarak araştırılmıştır. Bu değişkenlerden mekan algısı ve de çevre ilişkileri ile ilgili olanlarından bazıları ele alınırsa, araştırma sonucunda algı temelli değişkenlerde çevre hakkındaki seçimleri etkileyen ve öngörülerin oluşmasını sağlayan en kuvvetli değişken açıklık (openness) olarak ortaya çıkarken, gezinmeyi kolaylaştıran (ease of locomotion) ve fiziksel olarak daha düzgün (smoothness) çevreler ikinci ve üçüncü sırada olan, daha zayıf değişkenler olarak kalmışlardır. Mekanın değişimini ve de tasarımını etkileyebilecek en önemli değişkenlerden bir diğeri ise bilgiye dayalı değişkenler grubunda yer alan gizemli, bilinmeyen ve merak

konusu olan mekan değişkeni (mystery) olarak ortaya çıkmıştır. Bu grupta değerlendirmeye alınan ve gizemli bir mekan yapısının gerisinde daha zayıf değişkenler olarak kalan uyum (coherence), karışıklık (complexity), okunabilirlik (legibility) vurgulanmıştır. Bu araştırmanın bütünü bağlamında mekanın organizasyonunun gözlemciye ya da kullanıcıya nasıl bilgi sağladığı öne çıkmaktadır ve sonuç olarak gizem son derece baskın bir seçim değişkeni olarak, öngörüyü ve mekan seçimlerini, kullanımını etkilemektedir. Bu tartışmanın devamı olarak değişimi ve de tasarımı etkileyen bir belirleyici olarak da ortaya çıkabilmektedir.

Davranış temelli teorilerin devamı olarak konut mekanının gelişimi ve de değişimi ile ilgili ilişkileri irdeleyebilmek için mekanının kullanıcıları ile olan ilişkisini de düşünmek gerekmektedir. Bu bağlamda yerin kimliği-sosyal kimlik ilişkisinin irdelenmesi ve aidiyet önem kazanmaktadır. Çevre-davranış teorileri kapsamında çevresel algı ve bilişim, davranış kalıbı ve kişisel mekan irdelenirken, çevresel hoşnutluk, çevresel uyum temelli teorilerin de ele alınması gerekir. Toplumsal değişimin, kültürel değişimin ve sosyal değişimin kimlik üzerindeki etkileri irdelenirken, mekan bağlamındaki teknolojik değişimlerin sosyo-kültürel değişimlerle ilişkisi de son derece önemlidir.

Çoklu konut gelişiminde mekan kurgusundaki olası değişimler, konut içi mekanların bazılarının özelleşmesi, önem kazanması-entegre mekanlar haline gelmesi ya da tam tersi olarak mekansal dizim bakımından daha sığ mekanlar haline gelmesi anlamsal ilişkilerle-mekansal dizim ilişkisinin birlikte irdelenmesi gerekliliğini ortaya koyacaktır.

Konut mekanlarının morfolojik olarak değişiminin araştırılması esnasında yapım teknolojilerinin değişimi önemli bir etken olarak düşünülebilir. Bu değişimde aynı zamanda mekan içi kullanımların teknolojiyle ilişkili olarak ve sosyo-kültürel değişimin bir sonucu olarak alışkanlıkların değişmesi sonucunda anlamsal ilişkilerle ilişkili olarak değişimi de gözönünde bulundurulmalıdır.

2.4 Semantik (Anlamsal) Temelli Teorilerle İlişkiler ve Konutun Anlamı

Bu alt bölümde semantik temelli teorilerin konut mekanı bağlamındaki teorik ilişkileri kadar, konut mekanının anlamı, konutun gelişim, değişim ve ilişkileri de

irdelenmeye çalışılacaktır. Evin, konutun çok boyutlu bir kavram olarak irdelenmesi, gelişimi, ilişkileri de tartışmaya açılacaktır.

2.4.1 Anlamsal temelli teorilerle ilişkiler

Bu bağlamda tartışmadan önce ilk olarak anlamsal temelli teorilere bakarsak, mekanın anlamsal olarak etkilediği ve etkilendiği teorilerden bir tanesini göstergebilim olarak görebiliriz. Göstergebilimciler çevreyi işaretler ve semboller yönünden açıklamaya çalışmaktadırlar (Eco, 1984; Chandler, 2002). Göstergebilim fiziksel çevrenin fiziksel ve anlamsal ilişkilerini işaret ve sembollerden oluşan bir sistem içinde kalarak ele almaktadır, bu durumda işaret eden ve işaret edilen olarak ele alınan sistem içerisinde mekanı etkileyen fiziksel elamanlar mekanın değişimi bağlamında algı, bilişim ve kültür temelli ilişkilerin de bir sonucudur. Mekanın gerek kültür temelli, gerekse de teknolojik ve imar mevzuatı gibi etkilerle geçirdiği değişim göstergebilim açısından da mekanın fiziksel elemanlarının değişiminin izleri takip edilerek ortaya konulabilmektedir.

Gifford ve diğerlerinin (2000), estetik kuramı ile ilişkili olarak, estetik değerlendirme ile ilgili ele aldıkları araştırmalarında mimarlar ile meslekten olmayan insanların modern mimari ile ilgili estetik değerlendirmeleri değerlendirilmiştir. Farklı binaların fotoğrafları üzerinden yapılan araştırmada mimar olanlarla olmayanların modern mimarinin estetik değerleri konusunda fikir birliğinde olmadığı kesin olarak ortaya çıkmıştır fakat çoklu konut bağlamında estetik değerlendirmeyle de ilişkilerin düşünülebilmesi açısından vurgulanması gereken bu değerlendirmenin sonuçlarından çok, değerlendirme modeli oluşturulurken oturtulan kavramsal altyapıdır. Bu araştırmada tasarım estetiğinin kuramında en az dört belirgin araştırma yaklaşımı olduğu görülmüştür. Bunlardan ilki, yapılı çevrenin öne çıkan nesnel özelliklerinin irdelenmesinin estetik ön değerlendirmenin doğrudan bir öngörüsü, belirleyicisi durumunda olmasıdır. İkincisi, örnek olarak bilişsel yapılanmalardan yapı özelliklerine kadar ele alınabilecek soyut değişkenlerin ilişkilerinin göz önünde tutulmasıdır. Üçüncü yaklaşım ise gözlemcinin tercihlerinin anahtarı olarak, mimarideki ve mekandaki uyumun, uygun olmanın (fit) ne kadar iyi olduğunun ya da esas, ilk olan durumuyla (prototypically) ilişkilerinin irdelenmesidir. Son olarak mekanla doğrudan ilişkili olmasa da farklı bina cephelerine göre değişen gözlemci tepkilerinin, etkili bir şekilde gözlemlenebilen gözlemci davranışlarının ana eksenini

oluşturduğu, etkilenme ve memnuniyete dayalı bir yönelimi temel alan kuramsal yapının oluşmuş olduğu görülmüştür. Konut mekanının anlamının değerlendirilmesinde estetik kuramının da temel aldığı birtakım yönelimler göz önünde tutulurlarsa, kuramsal yönelim temeli olarak mekanda öne çıkan nesnel özelliklerin irdelenmesi kadar, mekandaki uygun olma, uygunluk durumunun ne olduğu da öne çıkmaktadır. Bu uygunluk kavramı ile ilişkili durumda mekanın değişiminin ele alındığı bir süreçte mekanın ele alınan ilk durumu ile değişim geçirdikten sonraki diğer durumlarının ilişkisi önemlidir. Kullanıcıların ve mekanı oluşturan tasarımcıların tercihlerinin, uygunluğu ne derece karşıladığı da irdelenen bir durumdur ve mekanın anlamını estetik kuramı temelinde değerlendirmelerle ve yönelimlerle ilişkili olarak etkilemektedir.

Algı ve bilişim temelli teorilerle birlikte de düşünülebilecek olan çevre ve insan arasındaki uyumu ya da tam tersi olarak uyumsuzluğu irdeleyen, temel alan araştırmalar da anlamsal temelli teoriler için son derece önemli ve tamamlayıcı özelliktedirler. Estetik, etki, ve bilişimin birlikteliği ise anlam açısından vurgulanması gerekli bir başka konudur ki Kaplan (1987) bu durumu çevresel seçim ile ilişkili olarak ortaya koymuştur.

Kaplan'ın (1983) insan ve çevre arasındaki uyumu farklı bir bakış açısı ile bir model oluşturarak araştıran çalışması ise bu alandaki önemli çalışmalardandır. Bu araştırmada daha çok dış çevre ilişkili olarak ele alınan bir bakış açısı olsa da, bu dışarı ile olan ilişkinin iç mekan ilişkileri için de düşünülmesi olasıdır. Kaplan, araştırmasında destek verici (supportive), kontrol edilebilir (controllable), ve onaran-canlandıran (restorative) çevreleri tanımlamaktadır. İnsan-çevre ve mekan ilişkisi de bu bağlamda ele alınmaktadır. Destek verici bir çevre okunabilirliği yüksek, seçimleri mümkün hale getirmek için bilginin ve de farklı alternatifleri sunulduğu bir yapıdadır. Kontrol edilebilen çevre ise kişisel bir kontrolden çok, işleyişin ve düzenin kişinin dışında kontrol edilerek ilerlediği hissini veren, organizasyonundaki akış ile düzenini hissettiren çevre olarak öne çıkmaktadır. Destek verici çevrenin hedefleri, kontrol edilebilir çevreye göre daha insancıl ve kullanışlı olarak vurgulanmıştır. Onaran-canlandıran çevre de sezgiye dayalı bir his değerine sahiptir. El değmemişliği, uyumu ile de derin bir düşünceyi, yansıtmayı ve birleşmeyi, entegrasyonu/bütünleşmeyi getirmektedir. Tanımlanan tüm bu çevreler algıyı, dikkati ve de planlamayı destekleyen çevre çeşitleri bağlamında ele alınmaktadır, bu

farklı tanımlamaların mekandaki planlamaya etkileri bağlamında konut mekanının planlamasına ve değişimine etkileri olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

2.4.2 Evin, konutun çok boyutlu bir kavram olarak irdelenmesi, gelişimi, ilişkileri

Evin, konutun çok boyutlu bir kavram olarak irdelenmesi, gelişimi, ilişkileri aşamasında ise "konut" kavramını anlayabilmek için ilişkili olduğu fakat anlamsal olarak tamamen birleştirilerek düşünülemeyeceği "ev" kavramını anlamak son derece önemlidir. Evin anlamı üzerine sosyoloji, psikoloji, coğrafya, tarih, mimarlık ve felsefe gibi disiplinlerden birçok yazı ve düşünce ile karşılaşmak mümkündür. Özellikle son yıllarda çok boyutlu olarak anlaşılmaya çalışılan ve de araştırılıp, tartışılan ev kavramına anlamsal yapının irdelendiği bu alt bölümde tartışmaların ana hatları ile değinilmeye çalışılacaktır.

Ev, yaşanılan yer; bir konut ya da barınak; bir ailenin ya da bir grubun konut veya herhangi bir başka yer içerisinde yaşamaları; bir hayvanın ya da insanın yaşam çevresi; birşeyin icat edildiği, kurulduğu ya da geliştirildiği yer gibi anlamlarının yanı sıra daha birçok anlamları içerisinde barındırmaktadır (Collins English Dictionary, 1979). Konutun ev anlamı, yuva, mesken, barınak, çatı, ocak, yurt karşılıklarında da araştırılırken, konutun kullanıcısı, sakin, birey, aile, toplum, varolmak kavramlarına giden bir süreçte düşünülebilir ve eylem olarak oturmak, yaşamak, kalmak, barınmak, yerleşmek karşılıklarını bulabilir (Dülgeroğlu, 2007).

Konut ile ilgili olarak Michelson'ın insanı ve yaşadığı kentsel çevreyi ele alan, sosyal ağırlıklı bir bakış açısıyla ele aldığı tespitlerinde (Michelson, 1970) eğitim - iyi kalite bir konut seçimi ilişkisinin doğru orantısını; farklı sosyo-ekonomik sınıf insanların farklı konut yaklaşımları olduğunu; kültürel ve milliyete bağlı değerlerin kente bakış açısında yarattığı farklılıkları; bireysel yönü daha kuvvetli olan insanların daha büyük arsalarda evler tercih ettiklerini bunun tersi yapıda olan insanların ise daha küçük alanlarda yaşayabildiklerini ve bunun gibi daha birçok sosyal ve ekonomik temelli ilişkileri irdelemiştir. Bu noktada önemli olan nokta sosyo-ekonomik değerlerin ve değişikliklerin ne derece konut yaşamında etkili olduğunun anlaşılabilmesidir.

Maslow'un gereksinmeler hiyerarşisinde ikinci sırada gelen barınmak, dünyada varolmak anlamıyla da düşünülebilir. Bachelard (1969) "Ev dünyada bize ait olan

köşedir, ilk evrenimizdir, sözün tam anlamıyla tamam olan bir kozmostur" sözleriyle evi tanımlarken, bu bağlamda konut kavramının savunulan mekan (Newman, 1972) yakınlık teorisi (Hall, 1966) ile de ilişkileri düşünülmelidir. Evi, konuttan daha sınırlı olarak mekansal değerleri ile düşünürsek, Porteus'a (1976) göre "ev, alansallığın merkezidir, günlük eylemler için tercih edilen bir mekandır". Dovey'e (1977) göre ise "ev, mekanı düzenleyen ilkedir; evde olmak ile yolculuk arasındaki karşıtlığı vurgulayan bu yer fikridir" demektedir.

Konuta ilişkin kavramlar arasında konutu uygunlaştırma, mekan üzerinde denetim kurma, tanıdık olma, anlam yükleme, kimliği yansıtma, kişiselleştirme, bağlanma gibi kavramları sayabiliriz. Bu kavramların yanısıra konutun düzeni bağlamında mekansal düzen, kavramsal veya yaşanan mekan (Lefebvre, 1991), somut mekanının düzeni; zamana bağlı olarak, konutun geçmiş deneyimler ve de anılarla dolu olduğunu düşünerek, geçmiş-bugün-gelecek zamandaki düzeni; toplumsal-kültürel ilişkisi çerçevesinde de konut biçimlerinin sınırsız çeşitlilik potansiyeli önemli olgulardır (Dülgeroğlu ve Özsoy, 2007).

Bu tartışmaların yanında, "ev" kavramı üzerindeki örtünün kaldırılması ile *rahatlık, huzur, kimlik, güvenlik, aidiyet* gibi nitelikler görülebilecektir. Bu niteliklerle tanımlanan ideal konuta ulaşma isteği her zaman güncel bir tartışmadır. Avramov (1996) da evsizliğin sürekli ve yeterli bir konuta ulaşamama durumu olduğundan bahsederken, bizim de günümüzde evsizliğin durumu ile ilgili düşünmemizi sağlaması dikkat çekicidir. Konutun gelişim süreci içerisinde giderek daha çok tartışılan "evsizlik" kavramı son derece önemlidir.

Konutla ilişkili olarak ekonomik, politik, sosyal, fiziksel/mekansal kent dinamiklerinin de etkisi ile sosyal değişimle de ilişkili olarak, ayrışma, dönüşüm, soylulaştırma gibi kavramlar da önem kazanmaktadır. Ayrışma, toplumsal tabakalar arası dengelerin bozulması, fiziksel mekanda bölgeler, duvarlar oluşumu olarak algılanabilir. Dönüşüm denilince, konutta, yerleşmede, yaşam biçiminde değişme; planlı ya da plansız hazırlayıcı faktörler ile dönüştürme; refah düzeyinde, fiziksel mekan düzeyinde dönüşme olarak düşünülebilir. Soylulaştırma ise, ıslah/rehabilitasyon, değişim süreçleri ile ilişkili olarak yenileme, yeniden canlandırma kavramları ile ilişki içerisinde görülebilir (Dülgeroğlu, 2007).

Özellikle son 30 senede konut-ev bağlamında anlaşılmaya çalışılan ve de tartışılan kavramlar konutun-evin anlamı ve deneyimi üzerinden ilerlemektedir, konferanslarda ve yapılan yayınlarda bu durum özellikle göze çarpmaktadır (Gurney, 1997).

Ev kavramı, kişilerin özel hayatlarıyla doğrudan ilişkili bir kavram olması ve etkilerinin de aynı oranda bu hayatların merkezine gelmesi sebebiyle tarafsız bir sosyal bilimler analizi gerçekleştirme teşebbüsü, kaçınılmaz bir şekilde duygusal ve aşırı bir düzeye kaçabilecek tartışmaları, anlaşmazlıkları beraberinde getirebilmektedir. Bu durum ev kavramının birçok farklı sosyal ve ekonomik düzeydeki grup açısından farklı amaçlarla temel alınmasından kaynaklanmaktadır. Örnek olarak kadın hakları savunucuları bakımından temel bir politik arkaplan olan ev, cinsiyet baskınlığının içerisinde görülmektedir; liberaller ise bu kavramı kişisel özerklik ve gücü tesis etme yolunda verilen çaba gibi kavramlarla tanımlamaktadırlar; sosyalistler ise evi planlanmış bir sosyal düzen idealine, müşterek bir yaşama giden yolda görebilmektedirler (Saunders ve Williams, 1988). Bu durumdan da anlaşıldığı gibi ev kavramının anlamına yönelik olarak literatürde tartışmalar devam etmektedir. Evin bir mekan, yer, his, pratik, ya da dünyada olmanın bir durumu olup olmadığı hep bir sorudur (Mallett, 2004). Rykwert (1991) ise tüm bu tartışmalar devam ederken evi anlamsal olarak açıklarken ve de tanımlarken, onun fiziksel olarak konutu ve çevresinde onunla birlikte tanımlı hale gelen arsayı, araziyi, kısaca yakın çevresini de oluşturduğunu ve onunla birlikte meydana geldiğini vurgulamıştır. Bu konuda düşünen ve de yazan birçok yazar çağdaş Aglo-Amerikan, Anglo-Avrupalı ya da daha geniş bir söylemle çağdaş batılı "ev" kavramının ayrıcalıklı olarak bir müstakil konut, apartman dairesi, bir tesis ya da karavan gibi bir fiziksel yapıyı ya da meskeni tanımladığını ileri sürmektedirler (Bowlby ve diğ., 1997; Giddens, 1984). Konutu, mekanın ve zamanın kontrol edildiği, etik, estetik, ekonomik ve fonksiyonel olarak yapılandırıldığı; aynı zamanda yerel toplulukçu bir pratikle gerçekliğe dönüştürüldüğü bir yer olarak tanımlayan görüş de son derece önemlidir (Rapoport ve Dawson, 1998; Douglas, 1991). Britanya, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda gibi gelişmiş kapitalist ülke hükümetlerinin daha geniş bir ideolojik gündemin parçası olarak konut, ev, aile kavramlarının biraraya gelmesi için çalıştıklarını, bunu sağlamak için çaba sarfettiklerini ve bu sayede ekonomik büyümeyi, verimliliği amaçlayan yapıyı

güçlendirmek istedikleri notunu da eklemek gereklidir. Bu bakış açısında olan yönetimler kendi vatandaşlarının refahının sorumluluğunu devletten ve onun kurumlarından alarak, konuta ve çekirdek aileye yükleme gayretindedirler (Madigan ve diğ., 1990; Dupuis ve Thorns, 1998). 1950'ler ve 1960'lardaki orta sınıf genişlemesinin ve 1970'lerin sonuna doğru gerçekleşen küresel ekonominin aşağı yönlü gidişinin, bu bahsedilen ülkelerin son 20-30 senedeki ekonomilerinin ve refah devleti olma durumlarının yeniden yapılanmasının sebeplerinden bazıları olduğu da vurgulanmaktadır. Bu bağlamda meydana gelen yeniden yapılanmaların bir sonucu olarak kişilerin kendi evlerinde oturma oranları yükselmiş, kamu konutlarında (sosyal konut) oturanların oranı düşmüş ve konut sahipliği ev kavramının anlamı içerisinde önemli bir noktaya gelmiştir (Mallett, 2004).

"Ev" ile "Konut" ilişkisini tanımlama aşamasında birçok araştırmacı, mimar, tarihçi tasarımların ne yönde/nasıl yapıldığı, mekan organizasyonunun nasıl olduğu ve yerel olarak ele alınan meskenlerdeki iç donanımın, malzemenin evin ideolojisi üzerindeki etki ve değiştirme potansiyeli üzerine araştırmalar yapmışlardır. Araştırmacıların ileri sürdükleri fikirlerden birisi de yerel anlamda inşa edilmiş konutların mekansal organizasyonlarının, kültürel ve tarihsel bağlamları içerisinde konutlarla özdeşleştirilen sosyal biçimlenmeleri etkileyip, aynı zamanda da yansıtma potansiyelleridir (Mallett, 2004). Başka bir deyişle eve ait olan tasarımlar, donanımlar, malzemeler, mobilyalar, teknolojiler bu mekanları paylaşan insanların kültürel ve tarihsel anlamda ilişki kurma biçimlerini sınırlandırabilir veya kolaylaştırabilir.

Bu durumun bir sonucu olarak da bizim konut içerisindeki ilişkileri ve değişimleri anlayabilmemiz açısından hem konut içi teknolojiler düzeyinde hem de mekan organizasyonu olarak gelişimin izlerini sürmemiz gerekmektedir.

Literatürde evin anlamsal olarak sığınılan, barınılan bir mekan olarak tanımlanmasını, birşeylerden kaçmak için, belki rahatlamak için kullanılan bir yere dönüşümünü de görmekteyiz (Moore, 1984). Dovey'e göre de evin anlamı içerisinde bizi rahat, güvenli, tehlikeden uzak hissettiren bir mekan olma durumu vardır (Dovey, 1985). Evin kişisel/özel bir mekan olma durumunun tipik olarak anlaşıldığı durumunda bize özgürlük ve kontrol (Darke, 1994); güvenlik (Dovey, 1985); yaratıcılık ve yenilenme (Allan ve Crow, 1989; Bachelard, 1969; Korosec-Serfaty, 1984; Cooper, 1976; Finighan, 1980) imkanı sağladığından bahsedilmektedir. Bunun

yanında evin yalnızca kişisel bir mekan olmadığı (Hepworth, 1999) (Tosh, 1996), kamusal bir yönünün de olduğunu ve yasaklanmış/kısıtlanmış yerler olmadığını öneren araştırmacılar vardır. Çağdaş konut tasarımlarında açık planlı yapılar, evin bütün üyelerinin etkileşim içerisinde olduğu çalışma ve dinlenme durumunu etkilemekte, ev/ofis olarak kullanımlarda özel durum daha da azalmaktadır. Kişisel bilgisayarlardaki, internetteki, genel olarak mobil teknolojilerde zaman içerisindeki gelişim de orta sınıftan profesyonellerin evlerinde daha serbest bir şekilde çalışmalarını beraberinde getirmiştir (Mallett, 2004).

Konut mekanının bütün bu anlamsal ilişkileri, teknolojik gelişim, çevre faktörleri, imar durumu gibi fiziksel organizasyonların veya zaman içerisinde insan ekolojisiyle de ilişkili olarak sosyolojik organizasyonlardaki birtakım değişimlerin, gelişimlerin birer sonucudur. Konutun planlamasını, anlamıyla karşılıklı ilişkide olan fiziksel, sosyolojik, psikolojik, kültürel birçok çevresel boyutu etkilemektedir. Konutun mekan ilişkilerindeki, planlamasındaki, organizasyonundaki değişimin irdelenmesinde bu bağlamsal temelin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

2.5 Mekanın Sosyal Yapısı ve Mekan Dizimi Temelli Teoriler

Bu bölümde mekanın sosyal yapısının anlaşılmasına yönelik tanımlamalar olduğu kadar, mekan dizimi teorisi ve bu teorinin temellerine ilişkin yapı ortaya konulacaktır. Bu temel üzerine mekanla ilişkili değişimlerin teoriyle ilişkisi sorgulanmaya çalışılacaktır. Mekansal dizim konusunda algılama biçimi olarak "Mekansal Kavrama" (Spatial Recognition) ele alınmaktadır. "Mekan Dizimi" (Space Syntax), bir mekanı deneyimleyen insanların mekanı parça parça algılamaları ve o parçaları beyinde bir araya getirmeleri durumunu irdeleyerek, parçaları temsile aktarmakta ve kavranabilir, ölçülebilir ifadeler olarak ortaya koymaktadır.

Mekansal dizim temelli teorilere bakarsak, mekansal dizim, yapısal çevrenin tanımlanabilmesi için kullanılan bir teori ve yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak Hillier ve Hanson (1984) tarafından ortaya konulan teoride biçimleri üreten dış etkiler ile sosyal güçler arasında ilişkilerin olduğu "Mekanın Sosyal Mantığı" (Social Logic of Space) kitabında ortaya konmaktadır. Mimarlık teorisinin bakış açısına göre, mekansal dizim, tasarım özellikleri ve hedeflenen amaç ile, sosyal kısıtlamalar ve şekilsel olasılıklar arasındaki etkileşimin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunur. Hillier'e göre "Mekanın Sosyal Mantığı"nda anahtar konumda olan

kavram mekansal ya da uzamsal konfigürasyon kavramıdır (Hillier, 2007), bu kavram bir kompleks içerisindeki diğer ilişkileri de içerisine alan bir ilişki durumunu anlatmaktadır. "Mekan Bir Makinadır" (Space is the Machine) (Hillier, 2007) kitabında Hillier, bu durumun mimarlıkta yeni bir teoriye nasıl öncülük edebileceğinden bahsederken, bu analitik teorinin nasıl anlama ve tasarım gelişimini bir araya getireceği üzerine bir araştırmayı ortaya koymaktadır.

Hillier ve Hanson'a göre (1984) daha iyi tasarımlar yapmamızın önündeki en büyük engel sosyal yaşam ile mekansal organizasyon arasındaki ilişkinin hassas doğasını tam olarak anlayamamızdan kaynaklanmaktadır. Bunun başarılabilmesi için mekan ve toplum arasındaki disiplinlerarası literatür de daha dikkatli incelenmelidir. Mekanın sosyal mantığı üzerine yapılan araştırmanın temel hedefi, bu bağlamda anlama, araştırma, tasarlamayla ilgili zorlukları aşabilmek için mimarlık ile başlayarak, toplum-mekan ilişkisinin araştırılmasına katkıda bulunacak bir teori ve metod ortaya koyabilmektir. Teori kapsamında araştırılması gerekli sorulardan bir tanesi mekansal dokunun sosyal içeriğinin ya da tersi olarak sosyal içeriğin mekansal dokusunun ilişkilerinin neler olduğudur. Mekansal dokunun analiz edilmesine yönelik bir metod olarak yerel morfolojik ilişkiler ile küresel dokunun ilişkilerinin vurgulanması, üzerinde durulması bir başka boyutu vurgulamaktadır.

Mekan dizimi teorisinin temelinde yer alan "Mekanın Sosyal Mantığı" kitabı (Hillier ve Hanson, 1984) mekansal dokunun tanımlayıcı teorisini ve sonrasında da analiz metodlarını ele almaktadır. Bu teorinin ele alınmasının devamı olarak konutun sosyal mantığının araştırılmasının önemi de vurgulanmaktadır.

Hillier ve Hanson'ın (1984) ortaya koyduğu yöntem ve teorinin temeli olarak Christopher Alexander'ın (Alexander ve diğ., 1977) Berkeley'de 1977 yılında yazdığı "Bir Doku Dili" (A Pattern Language) araştırması gösterilebilir fakat Alexander'ın yaklaşımı daha özet olarak kalmış bir noktadadır. Alexander'ın (1966b) "Şehir Bir Ağaç Değildir" (A City is not a Tree) makalesi ise arka planında mekansal ilişkilerin hiyerarşik olmayan, daha soyut kavramlarını ele almaktadır. Stiny and Gips'in (1978) "biçim gramer"i (shape grammars) ise formların temel prensipleri üzerine ortaya koyduğu şekli ile "mekan dizimi" kavramına daha yakındır fakat mekansal dokuların daha soyut meydana geliş ve üretilme durumları üzerine çok fazla rafine edilerek, geliştirilmiş bir söylemdir. Mekanın Sosyal Mantığı'nda ise (Hillier ve Hanson ,1984) "sentaktik meydana getirici" (syntactic generator) kavramı

ile mekan dizimsel meydana geliş biçimlerinin açıklanması "biçim gramer"inden daha basit bir şekilde ele alınmaktadır (Hillier ve Hanson, 1984).

Morfolojinin içerisine geometrik elemanların eklenmesine katkıda bulunanlar ise daha formal ve gelenekçi bir yaklaşımla söylemlerde bulunan coğrafyacılardan 1826'dan referans alınan Thünen'den (Thünen ve Hall, 1966), Christaller (1933) ve Lösch'e (1954) kadar gelmektedir. Bu noktada vurgulanması gereken en önemli nokta ise mesafe ve konum kavramlarının bu bağlamda ortaya konmasıdır.

Kültürel kimlik veya anlam, her ikisi de bu bağlamda fonksiyon ve anlamlılığın durumu üzerine kurgulanmış kavramlardır. Bu durumun devamı olarak da binaların düzgün bir şekilde işlediği kabulünde görünümleri de kültürün önemli bir yönüdür.

Buna ek olarak da binalar insan eliyle yapılmış, tamamen fiziksel durumlarıyla görünürler demek aldatıcı bir tanım olacaktır. Boş mekan hacimlerinin yaratılması ve düzeninin fiziksel bir nesne konumundan bir doku boyutuna geçirilmesi önemlidir. Mekana bir düzenleme getirmek, kısacası onun düzen (order) kavramı ile birlikte düşünülebilmesini sağlayabilmek, mekanları biraraya getirmek binaların amacıdır (Hillier ve Hanson, 1984).

Binalarda mekanlar arası ilişkilerin düzenlenmesi, hiyerarşisi esas olarak insanların ilişkileri arasındaki düzen ve hiyerarşi ile ilgilidir. Toplum, binaların formuna ve temel doğasına girmiş durumdadır. Binalar bu halleri ile toplumun önemli görsel sembolleridir (Hillier ve Hanson, 1984). Mekansal ilişkilerin sistemleri binaların nesneleri ile birlikte de ayrıca önemlidir.

Mekan diziminde bir başka başlangıç noktasına gittiğimiz zaman ise merkezden hareket eden bir yapılanma ile içe dönük olarak düzenlenmiş köylere Güney Amerika'da, Afrika'da ya da M.Ö. 4.yüzyılda Ukrayna'da rastlayabiliriz (Piggott, 1965). Bu örnekten hareketle mimarinin ve mekansal formun iklim, teknoloji, topografya gibi kimi dış faktörlerin etkisi ile düzenlendiği varsayılabilir fakat mekan bu derece basit dış faktörlerle açıklanmaya karşı direnç göstermektedir. Levi-Strauss (1967) mekandaki sosyal ve akla dayalı süreçleri dış faktörlerin tarafsız ve süzgeçten geçirilip ele alınmış projeksiyonları olarak ele alarak çalışmanın getireceği fırsatı görebilmiştir fakat bu durumda sosyal yapı ile mekansal konfigürasyon yapısını ilişkilendirmek de o derece zor bir durumdur. Bazı durumlarda mekan bizlere çok fazla sosyal anlamda veri verirken, bazen de çok az veri verebilmektedir. Bu

bağlamda mekandaki düzensizlikten düzene ve anlamsızlıktan anlama giden süreci açıklayabilecek bir mekan teorisine olan ihtiyaç daha da çok ortaya çıkmaktadır (Hillier ve Hanson, 1984; Hanson 1999).

Sosyal gerçekliğin belirgin bir ifadesi olarak mekana yaklaşan egemenlik sınırı ile ilişkili olarak "mahremiyet", "psiko-sosyal alan" (territoriality) ve "savunulan mekan" (defensible space) teorileri mekanın anlaşılması, tasarlanması ve değiştirilmesi gibi birçok aşamada mimarlığı etkilemişlerdir. Altman'ın (1975) ele aldığı şekli ile mahremiyet kişilerarası etkileşimi belirleyen bir düzenleme mekanizması olarak ortaya çıkmaktadır. Proshansky, Ittelson ve Rivlin (Proshansky ve diğ., 1970; Proshansky ve diğ., 1976) mahremiyetin davranışla ilgili seçimlerde serbestliği üst düzeye çıkardığını belirtmişlerdir.

Oscar Newman'ın (1972) savunulan mekan (defensible space) teorisinde ise açıkça işaretlenmiş bir alanın talep edilmesi ve savunulması için belirlenmiş dürtüler ile hareket eden bireyler vurgulanmaktadır. Bilişsel temelli teorilerle ilişkili olarak ele alınabilecek yaklaşım da mekanın sosyal mantığına başlangıç yapabilmek için tek başına yeterli değildir (Hillier ve Hanson, 1984) fakat Kaplan'ın (1987) çalışmaları bilişim temelli teoriler ile fiziksel çevrenin ilişkisini anlayabilmek açısından vurgulanması gereken bir dönüm noktasında durmaktadırlar. Kaplan'ın (1987) bilişim ile ilgili olarak farkındalık düzeyi düşük, hızlı düşündüğümüz bir tip bilişsel durumun yargılarımızın önüne geçerek mekanla ilgili değerlendirmelerimizi etkileyebileceği yönünde bulguları vardır. Bu durum algı-bilişim-fiziksel çevre ilişkisinin çevrenin yapılanması, açıklanması ve gelişimindeki konumunu ortaya koymaktadır.

Binalar kendi görüntüleri ve planlamaları ile sosyal anlam ifade etmektedirler. Mekan dizimi teorisi bu sosyal ilişkiyi mekanın fiziksel ilişkileri ile birlikteliğini ele alarak göstermeye çalışmıştır (Hillier ve Hanson, 1984). Hillier ve Leaman (1973) ise insan yapımı fiziksel dünyanın mekanın düzenini ele alması ile birlikte zaten bir sosyal davranış olduğunu "İnsan-Çevre Paradigması ve Paradoksları"nda ele almışlardır.

Fiziksel durum, mekansal kurgunun fiziksel olarak adlandırılması mekan dizimi ile ele alınırken, sosyal anlamı da mekanın anlamsal boyutunu oluşturan dinamikler bütünüdür. Fiziksel ve anlamsal boyutların ayrı ayrı değil, birlikte mekanı

oluşturduğu kabulü önemlidir. Mekandaki kurallar, kısıtlamalar, aynı zamanda mekanın anlamlandırılması için gerekli olan ilişkileri tanımlamamıza yardımcı olmakta ve bu anlamı birden çok mekan hücresi arasında da ilişkilendirmemize yol göstermektedir. Farklı şekillerde, süreçlerde, gelişigüzel oluşabilecek tekil mekanlar, mekan içerisindeki nesneler, fiziksel diğer oluşumlar yanında; mekanlar arası ilişkileri açıklamak için kullanılabilecek "dizim" mekanın oluşumunun anlamı ile birlikte ele alınmalıdır. Bu bağlamda dizim ve anlam birbirinin devamı nitelikte olup, antitezi olmaktan uzaktır.

Mekanın sosyal anlamını ifade etmenin en iyi yolu, fiziksel ilişkileri üzerinden konuşarak olmaktadır. Bu durum "mekansal dizim" (syntactics/syntax) ve "anlam bilim" (semantics) bütünleşmesini bize göstermektedir. Bu tartışmanın devamı olarak "mekansal dizim" kavramını "yapay olanın mükemmel olmayan bir matematiği" (Hillier ve Hanson, 1984) olarak ifade etmek yanlış olmayacaktır. Dizimi kullanan her türlü yapay oluşum, "forma ya da şekle ait olan bir dil" olarak adlandırılabilir. Forma ait olan bu dil, dizim tarafından düzenlenmekte olan herhangi bir oluşum grubu olabilir ve bu durum "sosyal bilinenleri" meydana getirmektedir. Mekan forma ait olan bir dili tanımlamaktadır ve her "topluluk", etnik bölgesini, mekanını belirli prensiplere göre düzenleyerek oluşturmaktadır. Bu durumda sosyal ilişkiler aynı zamanda şekle ait olan bir dili de anlatmaktadır.

Şekle ait olan yapıyı tümleşik prensiplere indirgemek bilinebilirliğin prensiplerine indirgemek anlamına gelmektedir. Zaman içinde değişebilme potansiyeli bulunan, insanların farklı ihtiyaç ve etkileri ile değişen mekansal durumları açıklayabilmek için de öncelikle bu durumları oluşturan "tümleşik prensipleri" anlamak gerekmektedir. Hillier'e göre (1984) bu tümleşik prensipler sentaksın kendisidir.

Forma ait olan bir dilin herhangi bir zamandaki fiziki mekansal durumu ile ilgili bilinebilecek olan onun sentaksıdır. Sentaks, bu mekansal durumların oluşturduğu düzenlerin sistematik benzerliklerini ve farklarını da ortaya koymaya izin vermektedir. Mekan dizimi analizleri aynı niceliksel temelde, farklı biçimleri karşılaştırma imkanını da vermektedir (Kim, 1999; Penn, 2003). Hanson'a göre (Hanson, 1994) de mimari planların konfigüratif analizleri mekanın arkeolojisi olarak algılanıp, kabul edilebilir ve bu bağlamda mekan dizimi konutlarda form-fonksiyon ilişkisini araştırmak için kullanılabilir. Bu araştırmalarda eş görüş alanı (isovist) ve görünebilirlik grafiği analizleri (visibility graph analysis) önemli bir

temel oluşturmaktadır. Benedikt (1979) isovistleri küçük ölçekli çevrelerin ve mekanlarının mekansal analizinde kullanılan ve belirlenebilen en temel eleman olarak önermektedir. Çevresel mekanların mekanla ilgili olan özelliklerinin belirli bir gözlem noktasının ötesine geçilerek açıklanması üzerine çalışması ile Montello (1993) ve belirli bir çevre üzerinde eşit olarak dağıtılmış birçok noktanın birbirleriyle ilişkili olarak çoklu pozisyonlarının bilgisayar yardımı ile entegre edilmiş analizinin yapılmasına imkan veren görünebilirlik grafiği analizleri (visibility graph analysis) ile Turner ve diğerlerinin (2001) çalışmaları önemlidir (Franz ve Wiener, 2008). Eş görüş alanı (isovist) ile ilişkili çalışmalarıyla Hillier, Hanson ve Peponis (Hillier ve diğ., 1987) de mekan dizimi yöntemi ve teorisine önemli katkılar yapmışlardır.

Mekan dizimi analizlerinde göz önünde bulundurulması gereken bir başka nokta ise eğer hareket ile bilişsel temsil ilişkisi araştırmamızda önemli ise bizim görüş alanımızın tamamen 360 derece olmadığı gerçeğidir. İleri hareket, kenardan kenara hareket ve kafa çevirerek yaptığımız hareketler arasında belirgin farklılıklar oluşmaktadır (Penn, 2003). Bu farklılıkların oluşturduğu durum, yapılan araştırmalarda ve mekan analizlerinde mutlaka bir parametre olarak değerlendirilmelidir.

Mekan dizimi ile ilişkili olarak bilişsel mekan kavramının hiç de metrik bir mekan kavramı olmadığı, daha niteliksel ve belirli geometrik değişkenlerle durumu değişmeyen, topolojik mekan ya da onun da daha öncü bir kavramı gibi daha temel, belki daha basit bir mekan kavramı olması olasılığı tartışması araştırmalarda göze çarpmaktadır (Penn, 2003).

Mekan dizimi araştırmalarında kimi zaman mekanı kullanan bireylerin ve bu bireylerin sahip oldukları motivasyonların, mekanı kullanışlarının mekan kavramı içerisinde çok da bulunmadığı iddia edilebilir, Penn'e göre (Penn, 2003) bireylerin motivasyonları ve bilişsel durumlarının doğasına uygun olarak ipuçları mekan dizimi teorisinin kendisinde ve analizlerinin içerisinde zaten bulunabilir, bunları dışta bırakarak teori ve analizler, birey düzeyindeki mekanizmaların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilir. Sosyal bir teori olan mekan dizimi teorisinde bu dışta bırakma durumu mekanizmaların daha iyi anlaşılması için bir yöntemdir. Aynı zamanda mekansal dokuyu temsil eden ve sayılabilir hale getiren yönleriyle mekan dizimi analizleri yayaların gözlenen hareketleri ile mekansal konfigürasyonların çok

güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu bize göstermiştir (Hillier, Burdett, Peponis ve Penn, 1987; Hillier, Hanson, Peponis, Hudson ve Burdett, 1983; Hillier, Penn, Hanson, Grajewski ve Xu, 1993; Peponis, Hadjinikolaou, Livieratos ve Fatouros, 1989; Read, 1999; Penn, 2003). Bu duruma ek olarak Kim'in (Kim, 1999) konfigürasyon, bilişim ve davranış ilişkisi üzerine yaptığı doktora araştırmasında da mekansal bütünleşmenin gözlenen hareketlerle ilişkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır, daha entegre alanlarda giderek artan bir ilişki görülmektedir (Penn, 2003).

Mekan diziminin yöntemi ve teorisinden yola çıkılarak ele alınan çalışmalara örnek olarak çizgi analizleri ve şehir merkezindeki mahallelerin şuç ilişkilerini irdeleyen araştırmalardan (Ünlü ve diğ., 2001a), üniversite binalarında sosyal etkileşim mekanlarının değerlendirilmesine (Ünlü ve diğ., 2001b); hastanelerin mekan dizimi temelli acil durum kaçış modellerinin oluşturulmasından (Ünlü ve diğ., 2005), metro sistemlerinin karşılaştırılmalı tasarım stratejilerinin irdelenmesine (Ünlü ve diğ., 2007); mimarlık okullarının iç ve dış mekanları arasında kalan arayüzlerinin sentaktik karşılaştırılmasından (Ünlü ve diğ., 2009), farklı coğrafyalardaki ve kültürlerdeki geleneksel alışveriş mekanlarının mekan dizimsel, anlamsal karşılaştırmalarına (Edgü ve diğ., 2012) kadar birçok araştırma gösterilebilir.

Mekanların oluşturduğu bir sistem, sentaktik ilişkilerin sistemi olarak ele alınabilir ve sentaktik olarak analiz edilebilir. Simetri - asimetri (symmetry assymetry), dağıtabilirlik - dağıtamazlık (distributedness non-distributedness) gibi en temel ilkelerle, ilişkilerle analiz etmek bu anlama gelmektedir. Bu kavramlar içerisinde asimetrik olan ve hücreden hücreye geçilerek ilerleyen plan sistemlerinde derinlik de önemli bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Analizler sonucunda mekanların derin ya da tam tersi olarak sığ mekanlar olarak değerlendirilmesi, mekanların etkileşimine, bütünleşmesine dair önemli verileri içermektedir. Derin olan mekanların bütünleşmesinin genellikle daha zayıf, sığ olan mekanların ise bütünleşmesinin genellikle daha kuvvetli olduğu görülmektedir.

Mekan diziminde temel teşkil eden iki mekan türü ise kısaca içbükey, içe doğru açılan mekanlar (concave spaces), içe doğru olan sınırları, tanımladığı mekanın dış yüzeyini oluşturarak ilişkilerini devam ettiren mekan ve dışbükey, dışa doğru açılan mekanlar (convex spaces), dışa doğru olan sınırları, tanımladığı mekanın dış yüzeyini oluşturarak ilişkilerini devam ettiren mekan olarak adlandırılmaktadır. Dışbükey mekan tipi mekan dizimi hesaplamaları esnasında ele alınan şekilsel bir

ifadenin karşılığıdır ve bu mekan indirgemesinde mekanın sınırları içerisine çizilen herhangi iki nokta birleştirildiği zaman bu noktaları birleştiren çizgi mekanın sınırlarının dışına hiçbir zaman çıkmaz, içbükey mekanda ise çıkar. Dışbükey mekanlar, bütünleşme, derinlik analizi gibi mekan dizimi analizlerinde belirlenen analiz mekanı sayılarının ve özellikle çizgi analizlerinin mekan tanımlarının temelini oluşturmaktadırlar.

Sonuç olarak, mekanların sentaktik açıklamasını yapmaya çalışırsak, herbir mekan, dışbükey ya da içbükey, dağıtabilir yapıda olması ya da olmaması önemli olmaksızın ister simetrik, isterse de asimetrik ilişki içerisinde bulunsun dizimsel mekan özelliklerine sahiptir ve bu özellikler onu tanımlamak için rahatlıkla kullanılabilir. Şekle ait olan bir yapıyı temsil eden mekan dizimi, mekanın sosyal yapısı ile temellendirilen teorilerin de odak noktasını oluşturmaktadır. Ortaya koyduğu kavramları ile mekanın fiziksel ve anlamsal birçok parametresi ile birlikte anlaşılmasına katkı sağlamakta, analizleri ile mekanın zaman içerisindeki değişimini, konum ve zaman olarak farklı mekan türlerini aynı niceliksel temelde analiz etmeye imkan sağlaması ile mekan araştırmalarında kuvvetli bir sistematik ve temel analiz ilişkileri oluşturmaktadır.

Mekansal dizim temelli teorilerin özüne bakarsak, mekansal dizim, yapısal çevrenin tanımlanabilmesi için kullanılan bir teori ve yöntemdir. İlk olarak Hillier ve Hanson (1984) tarafından ortaya konulan teoride biçimleri üreten dış etkiler ile sosyal güçler arasında ilişkilerin olduğu ortaya konmaktadır. Mimarlık teorisinin bakış açısına göre, mekansal dizim, tasarım özellikleri ve hedeflenen amaç ile, sosyal kısıtlamalar ve şekilsel olasılıklar arasındaki etkileşimin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunur.

2.6 Bölüm Sonuçları

Sonuç olarak birçok kereler vurgulanmasına karşın, konut mekanının gelişimini etkileyen ilişkiler teknolojik gelişim, çevre faktörleri, imar durumu gibi fiziksel organizasyonlar veya zaman içerisinde insan ekolojisiyle de ilişkili olarak değişen sosyolojik organizasyonlardaki birtakım değişimler, gelişimlerdir. Bu bağlamda daha birçok teoriyle de ilişkiler irdelenerek, beş ana bölümde kavramsal altyapı ile ilgili çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Ekoloji temelli teoriler; kültürle ilişkili teoriler; çevresel algı ve bilişim temelli teoriler; semantik temelli teoriler; mekan dizimi (space syntax) teorileri bu bölümün temelini oluşturmuştur. Konut mekanın

şekillenmesi bu teorik altyapıda vurgulanan faktörlerin karşılıklı ilişkilerinin bir sonucudur.

Bu bölümde üzerinde durulan konu, konutun farklı bağlamlarda teorik altyapı ile de olan anlamsal ilişkilerinin konutun planlamasını, anlamıyla karşılıklı ilişkide olan fiziksel, sosyolojik, psikolojik, kültürel birçok çevresel boyutla birlikte etkilemekte olmasıdır. Konutun mekan ilişkilerindeki, planlamasındaki, organizasyonundaki değişimin irdelenmesinde bu bölümdeki bağlamsal temelin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Ekoloji temelli teoriler bağlamında ele alınan kavramsal çerçevede insan ekolojisinin organizasyon, çevre ve teknoloji bileşenlerinin konut mekanının değişimi ve gelişimi söz konusu olduğu zaman da en önemli bileşenleri oluşu önemlidir. Bir mekandaki eylem örüntüleri ile olduğu kadar, fiziksel elemanlarla ve duyularımızın algımıza etkileri ile şekillenen, davranış kalıbı teorisi ise göz önünde bulundurulmalıdır. Moore (1985), davranış kalıplarının oluşmasının en önemli etkenlerinden birisi mekanlarda bulunan fiziksel elemanlardır derken, bu fiziksel elamanların duyularımızla algılanması ve bu süreçte oluşan tepkiler önemlidirler. Konut mekanlarının konfigürasyonlarına ve ilişki düzeylerine etkide bulunan fiziksel elemanlar, günlük yaşamla ilişkili olarak konut içi ihtiyaçlarımızdan kaynaklanan ve çeşitli gereksinmelerin sonucu olarak ortaya çıkan davranış modlarının bir sonucu olarak oluşan mekansal ortamların (milieu) da belirleyicisidirler. Mekansal davranış, kimlik, sosyal ve kültürel konumla ilişkili olarak düşünce yapısı, zihinsel algı, zamansal, sosyal ve fiziksel boyutların tümünün etkileşimini içerir. Davranış kalıbı kuramı mekanın değişimi ve özelleşmesi noktasında apartman dairesi içerisindeki mekanların ve mekanlar içerisindeki her noktanın fiziksel ve de anlamsal olarak bir değeri olacağını, bir ortam (milieu) oluşturacağını ortaya çıkarmaktadır. Fiziksel çevre olarak ele alınan yaşama mekanlarında kişilerin kendilerini ait hissetmeleri, bu mekanlarla ilgili olarak davranış, tasarlama ve kullanma düzeylerini de etkileyecektir.

Kültürle ilişkili teoriler bağlamında ele alınan kavramsal çerçevede Altman'ın (1975) mahremiyetin kişilerarası etkileşimi belirleyen, kontrol eden durumu ile mekanlar arası etkileşimi ve düzeni de ortaya koyan, belirleyen bir yapıda olmasını vurgulaması öne çıkmaktadır. Bu yönü ile mekanların ve mekanlararası ilişkilerin oluşturulmasında ve daha sonradan da değişiminde önemli bir rolü vardır. Aiello ve

Thompson (1980) ile Altman (Altman et al, 1980) kişisel mekan ile mekansal davranış ilişkisini kültürel olguları da gözönünde bulundurarak ortaya koymaya çalışmışlardır. Bunun yanında kültür de, mekanın değişim ve gelişimini her zaman doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Michelson'a (1977) göre, insanlar ihtiyaçtan dolayı yeni bir çevreye taşınırlar. Bu durumun söylemi ile paralel olarak, varolan bir çevreyi ihtiyaçtan dolayı değiştirmek istemek de başka bir sonuç olarak karşımıza çıkabilir. Alexander da (1966a) ayrıca kültürlerin form oluşturma alışkanlıklarını iki temel noktaya ayırarak kültür ilişkisine yaklaşmıştır.

Çevresel algı ve bilişim temelli teoriler bağlamında ele alınan kavramsal çerçevede bilişimle birlikte bilişsel şemanın konut mekan kullanımları ve değişimleri etkilemesi irdelenmiştir. Bu bölümde Lynch'in (1960) çevre bağlamında nirengi noktalarından bahseden teorisine biraz daha farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak, mekan ölçeğinde nirengi noktası haline gelen bir eleman olarak televizyon ya da konut içi mekanlarda sentaktik anlamda bütünleşme değeri artan alanların kendisinin nirengi alanı olması durumlarıyla karşılaşılabilir sonucu önemlidir. Kaplan (1987) ise algı-bilişim-fiziksel çevre ilişkisinin çevrenin yapılanması, açıklanması ve gelişimindeki konumuna değinmektedir. Algının sosyo-kültürel bağlamda ele alınmasında öncü olan teorisyenlerden birisi olan Rapoport (1977) ise yapısal çevredeki algı değişimleri üzerine çalışmaları ile öne çıkmaktadır mekan da fiziksel, zamansal ve toplumsal düzenlemelere göre şekillenmektedir vurgusunu yapmaktadır.

Zihinsel şemaların oluşumuna bizi götüren süreç içerisinde mekansal değişimler de oluşumu etkileyen önemli bir faktördür ve mekansal değişimleri etkileyen süreçlerin de zihinsel şemalarla karşılıklı olarak ilişkide olması durumu kesinlikle tekrar vurgulanmalıdır. Kaplan'ın (1989) bir araştırmasında çevre hakkındaki seçimleri etkileyen ve öngörülerin oluşmasını sağlayan en kuvvetli değişken açıklık (openness) olarak ortaya çıkarken, gezinmeyi kolaylaştıran (ease of locomotion) ve fiziksel olarak daha düzgün (smoothness) çevreler ikinci ve üçüncü sırada olan, daha zayıf değişkenler olarak kalmışlardır. Bilinmeyen ve merak konusu olan mekan değişkeni (mystery) kuvvetli çıkarken, daha zayıf değişkenler olarak kalan uyum (coherence), karışıklık (complexity), okunabilirlik (legibility) vurgulanmıştır.

Semantik temelli teoriler bağlamında ele alınan kavramsal çerçevede Gifford ve diğerlerinin (2000), estetik kuramının yapılı çevrenin öne çıkan nesnel özelliklerinin irdelenmesinin estetik ön değerlendirmenin doğrudan bir öngörüsü, belirleyicisi

durumunda olmasını vurgulamaları öne çıkmaktadır. Kaplan'ın yine bir araştırmasında destek verici (supportive), kontrol edilebilir (controllable), ve onaran (restorative) çevreleri tanımlaması insan-çevre ve mekan ilişkisi bağlamda ele alınmaktadır. Destek verici bir çevre okunabilirliği yüksek, seçimleri mümkün hale getirmek için bilginin ve de farklı alternatiflerin sunulduğu bir yapıdadır. Kontrol edilebilen çevre ise kişisel bir kontrolden çok, işleyişin ve düzenin kişinin dışında kontrol edilerek ilerlediği hissini veren, organizasyonundaki akış ile düzenini hissettiren çevre olarak öne çıkmaktadır. Destek verici çevrenin hedefleri, kontrol edilebilir çevreye göre daha insancıl ve kullanışlı olarak vurgulanmıştır. Onaran-canlandıran çevre de sezgiye dayalı bir his değerine sahiptir vurgusu vardır.

Mekan tasarımlarında her zaman bir kısıtlar bütünü etkili olmaktadır. Bu durum küçük bir ölçekte ele alınırsa, yaşam mekanlarının çeşitli sosyal, anlamsal ve fiziksel kurallar ile biçimlenmesinin ardında yatan faktörleri, dinamikleri anlamak için önemli bir yol alınmış olacaktır. Bütün mekanlar çeşitli kısıtlamaların sonucu olarak oluşmakta ve anlaşılmaya çalışılmaktadır. Mekanı oluşturan dinamiklerin birbirleriyle olan ilişkileri de o mekanı anlamak için önemli bir dönüm noktasıdır (Hillier, Hanson 1984). Bu bağlamda mekandaki teknolojiye, imara, arsa yapılarına ve yapım anlayışlarına bağlı olarak değişimin sonucu olarak, fiziksel ve sosyal anlamların da değişmesi, bir arada dönüşmesi tez kapsamında bu düşünceyle ele alınacaktır. Mekan dizimi uzantısında önemli bir söylem ise "binalarda mekanlar arası ilişkilerin düzenlenmesinin, hiyerarşisinin esas olarak insanların ilişkileri arasındaki düzenin ve hiyerarşinin ilişkisidir" olarak vurgulanabilir.

Bu bölümün mekan dizimi ile ilgili kavramsal yapısının en kısa özeti mekanın sosyal anlamını ifade etmenin en iyi yolunun, fiziksel ilişkileri üzerinden konuşarak olacağıdır. Bu durum "mekansal dizim" (syntax) ve "anlam bilim" (semantics) bütünleşmesini bize göstermektedir. Görülen odur ki dizim ve anlam birbirinin devamı nitelikte olup, antitezi olmaktan uzaktır. Bu tezin araştırmalarında eş görüş alanı (isovist) ve görünebilirlik grafiği analizleri (visibility graph analysis) önemli bir temel oluşturmaktadır. Şekle ait olan bir yapıyı temsil eden mekan dizimi, mekanın sosyal yapısı ile temellendirilen teorilerin de odak noktasını oluşturmaktadır. Ortaya koyduğu kavramları ile mekanın fiziksel ve anlamsal birçok parametresi ile birlikte anlaşılmasına katkı sağlamakta, analizleri ile mekanın zaman içerisindeki değişimini, konum ve zaman olarak farklı mekan türlerini aynı niceliksel

temelde analiz etmeye imkan sağlaması ile mekan araştırmalarında kuvvetli bir sistematik ve temel analiz ilişkileri oluşturmaktadır. Mekan dizimi analizleri ile aynı niceliksel temelde, farklı biçimleri karşılaştırma imkanı da bulunmaktadır.

Tüm bu teorik altyapıda mekanla ilişkili olarak malzemeyle, tekniklerle, ihtiyaçlarla, iklimle, yemeklerle ve bunlar gibi daha birçok faktörle karşıtlarının ilişkisi düşünülerek mekanın değişimine ait ipuçları yakalanabilir (Mugerauer, 1994). Bu bağlamdan da anlaşılabileceği gibi diyalektik düşünce önemlidir. "Karşıtlıklardan oluşan ilişki örüntüsü, dengeli birliktelikler içerir; aralarındaki gerilim yapıya dinamizm kazandırır" (Mugerauer, 1994). Bu ilişki örüntüsünün bir örneği de global ve yerel değerlerin aralarındaki gerilimin önemi ve bütünsel dengeyi sağlamadaki konumlarıdır. Günümüz kentlerinde yaşanan mekan-zaman sıkışması (Harvey, 1990), anlam kaymaları, kentsel mekanın insancıl değerlerden kopması, insanın giderek çevresine karşı yabancılaşması da mekan düzeyinde etkileri olan durumlardır.

Tez kapsamında bu anlamdaki değişimlerin mekana etkilerinin 1930-1980 yıllarındaki sosyal, ekonomik, teknolojik ve imar ile ilişkili yapı düşünülerek de irdelenmesi yerinde olacaktır. Bu durum daha detaylı olarak ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

3. TÜRKİYE'DE VE ÖZELLİKLE İSTANBUL'DA 20. YÜZYILDA KONUTUN DEĞİŞİMİ, ÖZELLEŞMESİ VE APARTMANLAŞMA SÜRECİNDE YAŞANAN DÖNÜM NOKTALARI

3.1 Giriş

Bu bölümde ele alınacak kavramlar çerçevesinde tezin ele aldığı 1930-1980 döneminin analizler için şekillenmesini getiren ortamda, imar kurallarının, konut içi teknolojinin, sosyo-ekonomik, toplumsal ve politik birtakım gelişmelerin neler olduğu vurgulanmaya çalışılacaktır. 1930-1980 döneminde analizler çerçevesinde ele alınacak olan iki evrenin oluşmasında da hangi dönüm noktalarının etkili olduğu tartışılacaktır. Sırası ile sosyo-ekonomik, toplumsal ve politik gelişmeler; imar kurallarının, kanunlarının getirdiği değişimler, dönüm noktaları; ve konut içi mekanlarını etkileyen birtakım teknolojilerin mekanın sentaksına ve dolayısıyla da anlamına etkilerinin irdelenmesi gerçekleştirilecektir.

1930'larda imar hareketleri, düzenlemeleri ve Türkiye'nin içerisinde bulunduğu değişimlerle başlayan ilk evre 1930 – 1954 dönemini içerisine almaktadır ve bu dönemin sonlarından başlayarak, 1954 kat mülkiyetine serbestlik getiren kanun ve düzenlemelerin etkisi ile gelişen çoklu konut gelişimi, yap-satçı küçük müteahhitlerin oluşması ve sonrasında belediyelerin arsaların tahsisi ile ilgili düzenlemeleri ile farklılaşan 1954-1980 aralığı da sonraki evreyi oluşturmaktadır. Bu iki evre arasındaki mekan özelleşmeleri, farklılaşmaları, değişimleri, plan yapılarındaki ilişki farklılıkları araştırılarak sentaktik değişimin izleri ile konut mekanının planlamasındaki farklılıkları analiz ve tartışma bölümlerinde ele alınacaktır.

Bu bağlamda ele alınacak iki ayrı evre ile irdelenen yapıda bu evreleri meydana getiren süreç içerisinde yaşananlar bu bölümün ana konusudur ve irdelenmeye çalışılacaktır.

3.2 İstanbul'da Sosyo-ekonomik ve Toplumsal Değişimlerin Getirdiği Dönüm Noktaları

İstanbul'da konutun değişimi bağlamına ve ele alınacak olan 1930-1980 periyodunun oluştuğu ortama, bu periyod içerisinde de iki evrenin oluşumuna etkide bulunan süreçlerin başında 18.Yüzyıl sonlarında başlayan modernleşmesi ile gelen süreç bulunmaktadır. 19.Yüzyıl'da özellikle Beyoğlu'nun İstanbul'un kozmopolit yapısını da yansıtan, şehir merkezi konumundaki durumu, büyükelçiliklerle donanmış olmasından dolayı da önemli bir gayrimüslim artışıyla nüfusunu arttırmış olması, konut gelişimini de beraberinde getirmiştir. Bu gelişim tez kapamında ele alınacak olan 1930'lu yıllardan başlayan evrenin başlangıcını, temellerini atmıştır. İstanbul'da 19. yüzyılda yaşanan nüfus artışı aynı yüzyıl içinde üç kat olarak ifade edilirken, müslüman kesimin oranı sürekli artmış fakat bu artışla birlikte etnik olarak nüfusun uyumu da bir o kadar önem kazanmıştır (Tekeli, 1993). Bu durum İstanbul'un imar hareketlerinin gelecekteki habercisi ve yaşanacak değişimin, dönüşümün en belirgin sinyallerinden birisidir.

İstanbul'da 20.Yüzyıl'ın ilk çeyreğinin ikinci yarısı 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında devam eden İstiklal Savaşı İstanbul'un iktisadi ve nüfusa bağlı gücünü çok zayıflatmıştır, sonrasında yaşanan savaş sonrası dönem, İstanbul'un nüfusundaki düşüş ve 1929 Dünya'da yaşanan büyük ekonomik kriz ile birlikte yaşanan durgunluğun ardından genel olarak yaşanan durgun dönem 1930'lardan başlayarak geride kalmıştır (Onat, 1937). Durgun dönemin ardından 1940'lara doğru gelindiğinde bir canlanma yaşanmıştır. Bu canlanma İstanbul'da 1930'lardan başlayarak özellikle 1950-1965 arası dönemde yeni apartmanların yapımı ve kısmen eskilerin yenilenmesi ile göze çarpmaktadır (Şalgamcıoğlu, 2005; Cihangir'i Güzelleştirme Derneği Arşivi Notları, 2005a, 2005b, 2005c). Bu durumun nedeni, 1950-1960 arası hızlı kentleşme dönemi ve Menderes imar operasyonlarının döneme vurduğu damgadır. Bu sürecin getirdiği duruma bakıldığı zaman ele alınan tez çalışmasında 1930'larda başlayan yeniden toparlanmayla başlayan dönemin başlangıç olarak alınması düşünülmüştür. Bu bağlamda 1930'larda başlayan dönem bir sonraki bölümde ele alınacak olan analizlerin de ilk evresinin başlangıcını oluşturacaktır. Bu dönemdeki süreci destekleyen bazı verilere bakılacak olursa, İstanbul'un 1914'de 1.213.000 olan il nüfusu 1927 yılında 690.857'ye gerilemiştir. I.Dünya Savaşı, başkent'in Ankara olması, mübadele, Anadolu'da yeni iş

olanaklarının oluşması da bu gerileme sürecinde etkilidir fakat 1970'lere geldiğimizde nüfus 2.247.630'a yükselmiş olacaktır (Ünal, 1979).

20. Yüzyıl başındaki döneme geri dönecek olursak, Dr.Vasillis Colonas'ın (Colonas, 1999) 1900 yılı dolayında Pera, Taksim ve Pangaltı'nın ana caddelerinde büyük, lüks apartman dairelerinin oluşumundan bahsederken, bu apartmanların en önemlilerinin sahiplerinin Rumlar olduğuna da değinmektedir. Bu sahiplik durumunun Rumlar'da yoğunlaşmasının en önemli nedeni ticaretin Rumlar tarafından yoğun bir şekilde yapılıyor olması ve daha önce de bahsedilen İstanbul'un 18.Yüzyıl sonlarında itibaren başlayan batılılaşma süreci ile gelen süreçte 19.Yüzyıl'da özellikle Beyoğlu'nun İstanbul içerisindeki kozmopolit durumu, büyükelçiliklerle donanmış olmasından dolayı da önemli bir gayrimüslim artışıyla karşılaşmış olmasıdır. Bu bağlamda Rumlarla birlikte anılan ve öncülüğünde gelişen bir apartman mimarisi bu dönem için önemlidir. "Cite de Pera" gibi anıtsal bir prototipin öncülüğünü çektiği mimari 20. Yüzyıl başında ilk apartmanları fazlasıyla etkilemiştir. Zeynep Çelik (Çelik, 1986) Pera'nın bu anlamdaki önemini yalnızca bulunduğu şehre değil, bütün ülkeye öncü olan, bir çağın başlangıcına işaret eden olarak nitelendirmektedir. Pera'nın ve Galata'nın bu ileri gelen durumu özellikle 1950'lerden sonra geçirdikleri değişim ile ne yazık ki giderek azalmıştır. Görülen bu değişimin nedenlerinin başında 1950'li yıllarda iktidarda olan Menderes'in başında olduğu Demokrat Parti hükümeti yönetimi döneminde boy gösteren ekonomik ve politik sıkıntılar sonucunda, 6-7 Eylül 1955 olayları ile azınlıklara ve özellikle Rumlar'a karşı yapılan tahrip ve yağma hareketi olmuştur. Rumlar'ın İstanbul'u çoğunlukla terk etmeleri ile sonuçlanan durumla birlikte konut mekanı, çoklu konut gelişiminde de bölgede bir durgunluk oluşmuştur. Bölge, kozmopolit durumunu, çoğulcu kimliğini ve öncü olan bu durumunu "etnik bir homojenleşme" (Eldem, 1993) sürecinde giderek kaybetmiştir.

1950'li yılların ortalarından başlayarak karşılaşılan dönem sosyal ve ekonomik boyutları ile bir değişimi göstermektedir. Bu sosyo-ekonomik değişimlerin izleri ile bir sonraki alt bölümlerde ele alınacak olan teknolojik ve imar ile ilgili düzenlemelere bağlı dönüm noktalarının üstüste düştüğü bir tarih olarak 1950'lerin ortalarının birinci evrenin sonu ve ikinci evrenin başı olarak alınması düşünülmüştür.

1974'te yapılan I.Boğaz Köprüsü'nün de etkisiyle Anadolu tarafında, Bağdat Caddesi'ndeki üst-orta sınıf mahallelere ve Avrupa Yakası'nda Emlak Bankası

planlamasıyla imar edilen Levent ve Ataköy gibi semtlere taşınma dönemi, Beyoğlu, Cihangir ve daha birçok köklü İstanbul semti sakinlerinin semtlerinden ayrılmalarına yol açar. Bu süreç içerisinde ele alınacak olan gelişim hep 1930-1980 aralığında ikinci evre bağlamında düşünülecektir. 1950'lerden beri ivme kazanan köyden kente göç de etkisini bu dönemde kimi semtlerde göstermektedir. 1943'ten itibaren varlık vergisi ile birlikte zor durumda kalan azınlıklar ülkeyi terk etmeye başladığında, 1955 yılında 6-7 Eylül olaylarıyla birlikte de çoğunluğu Rum olan azınlıklar, gayrimenkullerini satarak, ya da düşük fiyatlarla kiralayarak Beyoğlu gibi semtlerden ülke dışına kadar varan göçleri yaşamışlardır (Cihangir'i Güzelleştirme Derneği Arşivi Notları, 2005b).

Bu sürece ek olarak 2.Dünya Savaşı ve sonrasında Türkiye'deki sosyal, ekonomik ve politik değişimler, tercihler ülkedeki yerleşme stratejilerini ve konutun üretim durumunu etkilemiştir; aynı zamanda kırsal alandan kente göç bu dönemde giderek artmış ve apartman yaşamına geçiş giderek fazlalaşmıştır (Edgü, 2003).

Bugün de tarihi ve coğrafi değerleri ile küresel anlamda önemli bir konumda bulunan İstanbul, Keyder'in (1999a) tabiriyle bu tarih ve coğrafyası ile "küresel ekonomide önemli bir kavşak haline gelme anlamında bir küresel kent olma potansiyeli taşıyor olsa da" bu potansiyeli tam olarak halen ortaya çıkaramamıştır. Bu potansiyeli çoklu konut gelişimi açısından da son derece önemlidir.

3.2.1 Konutun yaşam ve yapıların değişimi bağlamında anlamsal olarak değişiminin izleri

İstanbul'da sosyo-ekonomik ve toplumsal değişimlerin getirdiği dönüm noktalarının irdelendiği üst bölüm bağlamında fakat daha özele ve derine inerek, tüm bu sosyal ve ekonomik ilişkilerin yaşam ile bütünleşmesi sonucu ortaya çıkan birtakım anlamsal tanımlamalar, Orhan Pamuk'un İstanbul'da ortaya koyduğu tespitler bu kısa bölümü oluşturacaktır.

İstanbul'da değişim, yaşam ve yapılar üzerine ilişkilere baktığımızda Orhan Pamuk ve benzerleri gibi önemli yazarların romanlarında betimlediği hayattan hareketle anlamsal olarak İstanbul özelinde apartman yaşamı, kent ilişkileri, mekanlardaki değişimin izlerinin sürülmesi, yaşam ve kültürle birlikte yaşanan zamanın dinamiklerinin yaşam mekanlarına etkisi gibi konular öne çıkmaktadır. Bu sayılan olguların mekanın fiziksel değişiminin anlaşılması yolunda verdiği ipuçları

değerlendirilmelidir. Sentaktik değişimlerle birlikte düşünülmesi gereken semantik değişim üzerinde bu yönde bir irdelenme ile yol alınabilir.

Orhan Pamuk "İstanbul" romanında "büyük bir Osmanlı ailesi gibi yaşamak" deyimini kullanırken, 1951 yılına kadar büyük bir Osmanlı ailesi gibi hep birlikte ayrı oda ve kısımlarda yaşanan büyük taş konağın bırakılıp, bir ilkokula kiraya verilmesinden ve aynı arsanın yan tarafına beş katlı bir apartman yapılarak, bu apartmanın katlarına ailenin farklı bireylerinin (babaanne, amcalar, halalar, yengeler) taşınmasını, çoklu bir konut yaşamının başlangıcını betimlemektedir.

Bu bağlamda 1950'li yıllarda "modern" apartman yaşamına geçişin izleri önemlidir. Tezin sistematik yapılanması içerisinde 1950'li yıllardan itibaren başlayan hızlı bir apartmanlaşma süreci ile birlikte gündeme gelen kat mülkiyetine bağlı tapu sahipliğinin gelmesi ile paralellik gösteren Orhan Pamuk'un modern apartmana geçişi anlattığı tarihlerin tez içerisinde de ilk evrenin sonu ve ikinci evrenin başları olması önemlidir.

Katların herbirinde kullanılmayan birer ikişer piyano olması durumu, içleri tıkış tıkış dolu vitrinli büfelerin müze durumu, oturma odalarının yaşanılan huzurlu mekanlar değil, ne zaman geleceği belli olmayan kimi hayali ziyaretçilere saklanması, birer küçük müze gibi düzenlenmesindeki batılılaşma merakı durumu dikkat çekmektedir. Eklemeci bir ruhla sergi mekanı olarak ortaya çıkan yaşam alanları elli sene içerisinde istanbul dahil bütün Türkiye'ye yayılmıştır.

Televizyonların evlere girmesi ile 1970'lerde bu müze oda durumu unutulmaya başlamıştır. Bu durum önemli bazı kalıpların yıkılmasının yanında birtakım alışkanlıkların da bırakılmasının zor olduğunu bizlere göstermiştir. Orhan Pamuk bu durumu anlatırken, "...ekran başına birlikte toplanmak ve bir filmi ya da haberi seyrederken hep birlikte konuşup, gülüşmenin zevkinin, salonları birer müzeden küçük birer sinema salonuna çevirdiği bu yıllarda bile, televizyonun içeride sofa benzeri bir odaya yerleştirilip, müze salonun kilitli kapısının ancak bayramlarda ya da çok özel konuklar için açan eski ailelere rastlandığını hatırlıyorum..." diyerek, kat mülkiyetinin yanısıra apartman yaşamında birtakım teknolojik gelişmelerin sosyal yaşam üzerindeki etkilerini vurgulamış, bir yandan da eski alışkanlıklarla ele alınan salonların kullanılmayabilen durumunu bize göstermiştir. Bu teknolojik gelişmelere daha sonraki bölümlerde daha detaylı değinilecektir.

Televizyonun apartman yaşamına girmesinin apartmanların mimarı planlamasında birtakım değişimlere daha birçok teknolojik faktör ile birlikte etkisinin olacağı düşünülmelidir. Orhan Pamuk'un "Baş köşede hiç yakılmayan şöminenin üzerindeki duvarda 1934'te ölmüş dedem ile babaannemin rötuşla renklendirilmiş kocaman birer fotoğrafı..." derken, yaşam alanlarının durumunu anlatma durumu da bir başka önemli tespittir.

Nişantaşı'nın durumu ve 1930'larda Pamuk'ların buraya geliş zamanlarının anlatıdığı kısımlarda: "...bütün bu Osmanlı Paşaları, şehzadeleri, yüksek memurları Cumhuriyet'le birlikte tasfiye edildikten sonra ve saray yavrusu konaklar bakımsızlıktan boşalmaya, yanıp yıkılmaya başladığı zamanlarda gelmiştik" denilmesi zaman içindeki değişimin tespiti açısından vurgulanmalıdır.

Tüm bu tespitlerin yanında Pamuk (2003), tenha arka sokaklardan bahsederken, beton apartmanlarla ahşap evlerin kendi çocukluğundaki durumu gösterdiği sokakları da anlatmaktadır, kendi sözleriyle "sonra yavaş yavaş ahşap evler yıkıldı ve bana bir şekilde yine onların devamı gibi gelen apartmanlar aynı sokakta, aynı yerde, aynı duyguyu vermeye devam etti" demektedir. Yıkılan bu ahşap yapıların ve eski apartmanların bakımsızlığı ve boyasızlıktan değişen duvar renkleri de önemli bir gözlemdir. Bu zamanlarda Orhan Pamuk eski ahşap tekke yapılarıyla ilgili olarak da doku içerisinde göze çarpan "Cumhuriyet'in yasaları yüzünden içlerinde herhangi bir dini faaliyet yapılmayan, çoğu boşaltılmış olan, bakımsız, eskimiş... ahşap tekke binaları..." tanımı, farklılaşan çevreyi anlatmaktadır.

Bu duruma ek olarak, Maçka, Nişantaşı ve Taksim gibi İstanbul semtlerinin 20.yüzyıldaki imar durumu, ulaşım ilişkileri üzerine, özellikle bu ilişkilerde tramvay ile birlikte şehrin bağlantılarına "1914'ten beri bizim sokaktan geçen, Maçka'yı, Nişantaşı'nı Taksim Meydanı'na, Tünel'e, Galata Köprüsü'ne, şehrin bana o zamanlar başka bir ülke gibi gelen yoksul, eskimiş ve tarihi köşelerine ulaştıran tramvay..." sözleriyle açıklık getirmektedir.

Deniz Kandiyoti'nin (Abadan Unat, 1977) ise dış ve iç göçlerle birlikte hızlı bir gelişim sürecini yaşayan çoklu konut gelişiminde yurtdışında yaşayan Türkler ile de karşılaştırmalı olarak İstanbul ve İzmit'de yaptığı araştırmalarına dayanarak, konutların misafir odaları için yaptığı "aile üyelerince kullanılmayan ve sürekli kapalı kalan ailenin değerli eşyaları ile bezenmiş misafir odası" tanımlaması

İstanbul'da Orhan Pamuk'un 1950'li yıllarda anlattığı süreçle benzerlikler içermektedir. Misafir odalarının kapalı bırakılarak, yaşamın oturma odalarında gerçekleştiğinin belirtilmesi ve konutlarda yeteri kadar yer olmasına rağmen kullanılmayan misafir odalarına vurgu yapılması, bunun yanında "tüketim özgürlüğü her zaman yeni bir yaşam biçimini tercih etme anlamına gelmez" sözleri konutlarla ilgili sosyo-ekonomik faktörleri daha geniş bir yelpazede değerlendirebilmek ve konut bağlamındaki sosyal değişimin hızını ve dinamiklerini düşünmek için önemlidir.

3.3 İstanbul'da İmar Hareketlerinin Etkileri ile Meydana Gelen Değişimler, Ortaya Çıkan Dönüm Noktaları

İstanbul'da konutun değişimi bağlamına ve ele alınacak olan 1930-1980 periyodunun oluştuğu ortama, bu periyod içerisinde de iki evrenin oluşumuna etkide bulunan süreçlerin en önemli ayaklarından birisi de imar hareketleri, kuralları, düzenlemeleri, kanunları ile yaşanan değişimler, dönüm noktalarıdır. İmar düzenlemelerinin ilerleyen sürecinde 1930-1980 periyodu içerisinde oluşan iki evreyle üstüste düşen durumlar bu alt bölümde irdelenmeye çalışılacaktır.

3.3.1 İmar kanunlarının belirlediği dönüm noktaları

İstanbul'da 1857'de Altıncı Daire-i Belediye'nin kuruluşu, Ebniye Nizamnameleri ve Kanunlarının çıkarılması ileride yaşanacak olan değişimin başlangıç noktalarındandır (Taş, 2003). Bu durumda batı ile paralel olarak Osmanlı'da da imar yasalarının gelişimi 19.yüzyılın ikinci yarısına rastlamaktadır. 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanından 1908 II.Meşrutiyete kadar uzanan döneme İlhan Tekeli mevzii planlar ve ebniye nizamnameleri, yasalarıyla yönlendirme dönemi olarak bakmaktadır (Tekeli, 1993). Bu dönemin ardından İkinci Meşrutiyetten 1930'lu yıllara kadar daha kapsamlı, ayakları yere basan bir plan arayışı dönemi vardır. Bu dönem kentin büyük siyasal değişimler yaşadığı, savaş içerisinden geçtiği ve en önemlisi nüfusunun yarı yarıya düştüğü bir dönemdir (Tekeli, 1993). 1930'lu yıllara kadar olan bu dönem tez kapsamında ele alınan ilk evrenin de başlangıcı ile paraleldir. Taş (2003) da bu paralelde Tablo 1'de Türkiye'deki imar kanunlarının gelişimini yasalarla ilişkili olarak vermiştir.

Dönemler	Aşamalar	Kurumlar		Yasalar
Cumhuriyet Öncesi Dönem (Osmanlı Dönemi)	1839 Tanzimat Fermanı (Batılılaşma Hareketi) Öncesi Dönem	Hassa Mimarlar Teşkilatı	Şehremaneti	Fermanlar
	1839 Tanzimat Fermanı (Batılılaşma Hareketi) Sonrası Dönem	Nafia Nezareti (Bayındırlık İskan Bakanlığı)	Şehremaneti	Ebniye Nizamnamesi
Cumhuriyet Sonrası Denem	1923-1928 Arası Dönem	Nafia Nezareti (Bayındırlık İskan Bakanlığı)	Şehremaneti	Ebniye Nizamnamesi 642 Sayılı Belediyeler Kanunu
	1928-1956 Arası Dönem	Bayındırlık Bakanlığı	Belediye	Yapı Yollar Kanunu 3458 Sayılı mimarlık ve Mühendislik Kanunu
	1956-1972 Arası Dönem	İmar ve İskan Bakanlığı	Belediye	6985 Sayılı İmar Kanunu
	1972-1985 Arası Dönem	İmar ve İskan Bakanlığı	Belediye	1605 Sayılı Kanun
	1985-2003	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	Belediye	3194 Sayılı İmar Kanunu

Şekil 3.1 : Türkiye'deki İmar Kanunlarının Gelişimi (Taş, 2003).

1922 yılında İstanbul hükümetinin izni ile kurulan ″İnşaat ve Keşfiyat A.Ş.″ yeni alanların haritalarını almaya başlamıştır. Bu harita alımları yapılırken bir yandan da imar planları yapılmaktadır. Bu amaçla Carl Ch.Lörcher 1922 yılında Beyoğlu yakasının 1/2000, 1926-1928 yılları arasında ise Üsküdar ve Kadıköy'ün 1/10000 ölçekli Nazım Planı'nı yapmıştır (Tekeli, 1993). 1936-1949 dönemi Prost Planı ve Lütfi Kırdar imar operasyonu dönemi (Tekeli, 1993) olarak adlandırılabilirken bu dönemi getiren kanunların başında 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediyeler ve 1593 sayılı ″Umumi Hıfzıssıha Kanunları″, 1933 yılında çıkarılan ″Belediyeler Bankası Kanunu″, 1933 yılında Ebniye Kanununun yerine geçmek için çıkarılan ″Yapı ve Yollar Kanunu″, 1934 yılında çıkartılan ″Belediye İstimlak Kanunu″ yeni bir kentleşme ve konut üretimine de etkileri olan kanunlar bütünü oluşturmaktadır. Bu dönemde 1580 ve 1593 sayılı yasalara göre de belli bir büyüklüğün üzerindeki belediyelerin plan yapması ya da yaptırması zorunluluğu getirilmiştir (Tekeli, 1993) (Gök, 1980). Yapılacak olan bu planların getireceği değişimler de tez kapsamında ele alınacak olan ilk evrenin kapsamı içerisinde kalmaktadır. Prost 1937 yılında tamamladığı İstanbul raporunda İstanbul'u Tarihi Yarımada, Beyoğlu ve Anadolu Yakası olarak üç coğrafi bölgeye ayırmıştır ve eski sağlıksız bir görüntü oluşturan evlerin yerine güneş ve hava alan modern mahalle ve evler yapılması önerilmiştir (Eyice, 2002).

1939-1950 Kırdar zamanında kent hızla bir batı kenti silüetine çevrilmeye çalışılmış, bu durum içerisinde önemli bir nokta olarak istimlakler konut sorununu daha da artırmıştır (Ünal, 1979). II.Dünya Savaşı sonrası İstanbul'un nüfusunun hızla artması

ve Prost'un planlarının büyümeyen bir şehrin planları olarak adlandırılması 1950'de işine son verilmesini getirmiştir. Bu yılların devamında ise 1950-1960 arası hızlı kentleşme dönemi ve Menderes İmar operasyonları döneme damgasını vurmuştur (Tekeli, 1993). Bu dönemde hızlı nüfus artışı konut arzının sağlanamamasını da beraberinde getirmiştir. Yeterli imarlı arsa arzının sağlanamaması da bu süreçte önemli bir girdidir (Edgü, 2003). 2. Dünya savaşı sonrası ekonomik ve politik ortamda hızlı kentleşme (Edgü, 2003) kentsel arsa fiyatlarında yükselmeleri de beraberinde getirmiş, "kentli orta sınıfın bir parselin fiyatını ödeyerek konut yapma olasılığı da giderek azalmıştır." (Tekeli, 1997). Bu noktadaki tespit önemlidir ve konut yapım anlayışındaki bir kırılmanın, kat mülkiyeti ve tapusu ile ilgili düzenlemelerin habercisidir. Konut politikasının konut mülkiyeti ile üstüste düşecek şekilde ele alınması da önemlidir (Tapan, 1996). Ayrıca konut barınaktan öte bir yatırım aracı olarak da ele alınmaya başlamıştır. Bu durum kat mülkiyetinin gelişimini de beraberinde getirmiştir (Edgü, 2003). 1954'de 6217 Sayılı Tapu Kanunun'nun 26.maddesinde yapılan değişiklik ve 1966 *'Kat Mülkiyeti Kanunu'* ile bugünkü duruma gelinmiştir. Bu kanuna kadar arazide pay sahipliği ve kooperatif modeli varken, orta sınıf artık evlerinin tam sahibi haline gelmiştir (Edgü, 2003). Orta sınıfın 1954 Tapu Kanunu ile başlayan ve 1966 yılında Kat Mülkiyeti Kanunu ile pay sahiplği ve kooperatif düzeninden tam ev sahipliğine geçmesi ile bugünkü şeklini alan süreç bu tezin iki evreye ayrılmasındaki kırılma noktasını da oluşturmaktadır. 1954'den başlayarak ikinci evre ele alınmıştır.

"İstanbul'un Anadolu Yakası'nda Marmara sahilleri boyunca, çoğunlukla bireylere ait bahçelerin parsellenerek apartmanlaşması sürecinin Avrupa Yakası'ndaki yansıması, Levent ve Etiler gibi tepelerde bulunan kamu arazilerinin kooperatifler yardımı ile yerleşime açılmasıdır. Gecekondu gelişimine tepki olarak ortaya çıkan bu yasal çözümler, orta sınıfın yeni yerleşime açılan bu yerlere taşınmasına ve Fatih, Laleli, Beşiktaş gibi eski kent merkezlerinin terk edilmesine neden olmuştur. Beyoğlu çevresindeki, en yüksek kiraların uygulandığı Şişli veya Nişantaşı gibi Semtler, bu süreçle birlikte statü kaybetmeye başlamışlardır." (Edgü, 2003; Keyder, 1999b)

Bu süreçlerle birlikte ortaya çıkan birtakım konut üretim modelleri ise 1954 yılında serbest kalan kat mülkiyeti ile ortaya çıkan Yap-Sat Modeli (Bilgin, 1996); yasadışı olarak başlayan fakat zaman içerisindeki imar afları ile gelişen yapı üretimi olarak

"Gecekondu Modeli"; batıdan gelen bir model olarak da konut kooperatif modeli olarak sayılabilir. Emlak Kredi Bankası, 1949'da 4847 ve 5228 sayılı yasalarında verdiği yetki ile önce İstanbul'da Levent Çiftliği'nde 391 evlik bir mahalle, buranın deneyimi ile Levent'in 4.Mahallesinde apartman tipi konutlar ve 1957-60 arasında ise Ataköy'ü inşa etmiştir (Ünal, 1979). Bu dönemin inşaat faaliyetleri tezin ikinci evresi ile ilişkili olarak irdelenmiştir.

Özet olarak, 1954 ve 1965 yıllarında yapılan kat mülkiyeti ile ilgili yasal düzenlemeler öncesinde sıklıkla görülen "Kalfa Apartmanları" da unutulmaması gereken önemli başka bir yapım modeli olarak ele alınabilir. 1950li yıllardan sonra temel olarak tarımsal düzenden sanayileşmeye geçişin hızlanması, kat mülkiyeti kanunu ve ardından yapı kooperatiflerinin kurulması, bankaların verdiği kredilerin yarattığı etki, ve giderek artan göç, İstanbul'daki nüfus artışı apartman yapımını hızlandıran faktörler olarak sayılabilir (Ünal, 1979). Tüm bu faktörler tezde ele alınan ikinci evreyi şekillendiren verileri oluşturmuştur.

1980 sonrası ise toplu konut üretimi özellikle Toplu Konut İdaresi girişimleri ile gelişen başka bir model, büyük miktarlarda toplu konut üretimini de beraberinde getirmiştir (Edgü, 2003). Günümüzde ise yüksek oranda büyük inşaat firmalarının başı çektiği çoklu konut, toplu konut üretiminden gelişen bir konut üretim modeli öne çıkmaktadır.

Son olarak, bu bölümle ilişkili olduğu düşünülen ve imar kanunlarının devamı niteliğinde olan taban alanı tanımı ve emsal ile ilgili tespitler son derece önemlidirler. Tez sistematiği içerisinde evrelerin şekillenmesi aşamasında imar kanunlarının tanımladığı süreçle ilişkilerin yanında imar yönetmeliklerinin getirdiği sorunlar da değişimin yapısal izlerini sürmemiz bakımından ön plana çıkmaktadırlar.

Taban alanı tanımı ve TAKS ile gelen arsada kaplanılan alanla ilgili değişiklikler; KAKS – emsal ile ilişkili yapı konfigürasyonunu sınırlayıcı durumlar, KAKS'ın TAKS'ın katı olarak saptandığı her durumda sabun kalıbı gibi binaların meydana gelmesi; yapı derinliği kavramı ve kuralları ile meydana gelen derinliği bir apartmanlar; bahçe mesafelerinin ve yapılar arası dış mekan-yapılaşma kurallarının meydana getirdiği tipleşen ve arsa boş alanlarının iyi kullanılamamasına yol açan yerleşim durumu; eğimden dolayı kazanılan fazla katların yarattığı yoğunluk, bu anlayışın yapı yoğunluğunu artırmasından dolayı eğimli alanda yapıların tabi zemine

oturtulması gerekliliği; bağımsız bölüm kavramı ve asma kat, çatı katı uygulaması ile gelişen kurallar bütünü mimarlığı kalıplaştıran, tipleştiren bir duruma sokmuştur (Özbay, 1989). Bu durum değişen yapı sentaksının en önemli fiziksel nedenlerindendir ve tez bağlamında ele alınan evrelerle birlikte ele alınacak olan analizlerde ortaya çıkan sonuçların birlikte düşünülmesinin gerekli olduğu tespitlerdir.

3.3.2 Konut gelişimini etkileyen temel faktörler ve imar kuralları ile ilişkileri

Bu alt bölümün imar kurallarının değişimi ile şekillenen ve bu tezin evre sistematiğinin de temelini oluşturan bir önceki alt bölümden farkı sosyal, ekonomik ve çok az da olsa kavramsal birtakım faktörler bağlamında imar kurallarının gelişim ilişkilerini irdelemesi ve tezin analizlerinin yapılacağı evrelerin sistematiğine bu yönde katkı sağlamasıdır.

Konut gelişimini etkileyen temel faktörlerin başında nüfus artışı gelmektedir. Nüfus artışı doğal nüfus artışından daha çok iç göçler ve dış göçlerin meydana getirdiği bir artıştır ve Osmanlı zamanından beri izlenen politikaların bir sonucudur.

Kültür'ün değişimi, batılılaşma hareketleri ve toplumsal yapıda gelişme, aile yapısının değişmesi, yasal açıdan kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gibi başka önemli noktalar da bu süreci etkilemiştir. Bu yüzden apartmanların İstanbul'da sadece nüfus artışı sonucu ortaya çıktıklarını söylemek yanlış olacaktır. Bu duruma örnek olarak 20.yüzyıl başında nüfusu bir milyonun üzerine çıkan İstanbul'da sorun sadece apartman yaparak çözülmemiştir. (Ünal, 1979).

″Eski istanbul'da apartman görünüşü 1920-22 yıllarına rastlamaktadır. Bunlar Laleli'deki Harikzedegan apartmanlarıdır. Bu binalar dışında yangın yerlerindeki konut çözümleriyse yine kagir olmakla birlikte iki, üç katlı evlerden oluşmuştur. Yeni İstanbul diyebileceğimiz Beyoğlu yakasında ise apartmanların yapım tarihi 1882 yılına kadar gider. Kadıköy'de bu tarih 1909'dur″ (Ünal, 1979).

"Özellikle az gelişmiş ülkeler, 20.yüzyılın ikinci yarısında hızlı bir kentleşmeye tanık olmuşlardır" (Ahunbay ve diğ., 2011). Bu durum kırsal alanlardan kente doğru yönelmenin, kısacası göç olgusunun da yansımasıdır. Bu durum ayrıca altyapı, ulaşım ve çevre gibi pekçok alanı ilgilendiren sonuçlar doğurmuştur.

20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan sürecin sonucu olarak bugün büyük kentlerde toplam sayısı 10 milyondan fazla olan bir nüfus 2.5 milyon gecekonduda yaşamaktadır (Keleş, 2008). Liberalleşme ve özelleştirmenin öne çıktığı son yıllarda arz-talep dengesi içerisinde fiyatlandırılan konutlar ödeme güçlüğü çeken kesimin konut edinmesini de zorlaştırmaktadır.

Bu noktaya kadar olan tartışma İstanbul bağlamı da olan konutun gelişiminin izlerini daha iyi anlayabilmek ve tezin şekillenen 1930-1954 ve 1954-1980 evrelerinin gelişiminin ve 1980 sonrasının da arkasında yatan birtakım oluşumları daha iyi anlayabilmek adına ortaya konulmuştur.

20.yüzyıldaki önemli gelişmelerden birisi 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilmesidir. Bu kabulle birlikte barınma hakkı da diğer insan haklarına eklenmiştir. Türkiye'de de tam bu dönemde çıkarılan 5218 ve 5228 sayılı yasalarla 1948'de Ankara'da gecekondulara yasallık kazandırılmıştır. 5228 sayılı yasa "Bina Yapımını Teşvik" kanunudur ve hazineye ait arazilerin belediyelere devrini, buralarda altyapı çalışmalarının tamamlanmasını ve konut yapacaklara devri ele alan düzenlemeler içermektedir. 1949 yılında çıkarılan 5431 sayılı yasa ile de bu tarihe kadar Türkiye'de yapılmış tüm gecekondular yasallaştırılmıştır (Türkün, 2011; Ahunbay ve diğ., 2011).

Temmuz 1953 tarihli 6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılar Hakkında Kanun daha önce çıkan 5218, 5228, 5503 sayılı yasaların yerine geçmiş ve bu yasaların hükümlerini daha da netleştirmiştir. Daha önce belediyelerin mülküne geçmesi karara bağlanan arsalardan mesken amaçlı kullanılamayacakların satılması, elde edilen gelirlerin fonda biriktirilmesi ve daha sonra toplu konut, altyapı gibi hizmetlere harcanması yasalaşmıştır. Bu durum konut yapacaklara arsa sağlanmasını da beraberinde getirmektedir fakat altyapı ve konut yapımında kredi sınırlı olduğu için uygulamada sürdürülebilirlik sağlanamamıştır (Tekeli, 1987). 1953 tarihli Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılar Hakkında Kanun ile birlikte ortaya çıkan belediyelerin elindeki fazla arsaların satılması, fon kurulması ve bu fondan verilecek kredilerle konut yapımını teşvik kararları bu tezin ikinci evre ilişkilerini destekleyen faktörlerdir ve analizler sırasında göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye'de 1950'ler sonrası benimsenen ithal girdilere bağımlı sanayileşme İstanbul'u en fazla sermaye çeken il konumuna getirmiş ve Anadolu'dan İstanbul'a

çok hızlı artan göç de bu durumun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır, sermaye İstanbul'a yığılmaya başlamıştır (Ataay, 2001). Çok partili yaşama geçiş yılları olan bu dönemde Demokrat Parti'nin ılımlı politikaları da kırsal kesimden gelen insanların İstanbul'da gecekondular inşa etmesine elverişli bir zemin hazırlamıştır (Erman, 2004). Aynı zamanda çıkarılan yasalar ve belediyenin hazırladığı raporlar neticesindeki girişimlerle 1950'li yıllarda belediye İstanbul'da Kadıköy-Koşuyolu'nda, Üsküdar-Selamiali'de ve Kazlıçeşme'de ciddi sayıda konut üretmiştir (Ahunbay ve diğ., 2011).

1954 yılında kat mülkiyetine imkan tanıyan 6217 sayılı yasa ile düzenleme yapılmış, 1965 yılında çıkarılan Kat Mülkiyeti Yasası bu düzenlemeyi tamamlamıştır. Bu durum "yapsatçı" müteahhitlerin, başka bir deyişle daha düşük sermayeli konut üreticilerinin oluşmasını sağlamıştır. Kredi ve sermayenin yetersiz olduğu o dönemde bu model kısıtlı sermaye ile iş yapan müteahhitler ve de alıcılar tarafından benimsenmiştir. Konut arzında ve talep edilen konutun satışında büyük kolaylıklar getirmiştir (Türkün, 2011).

1970'lere gelindiğinde ise Tekeli (Tekeli, 1982; Tekeli, 1994), prestijli caddelerde yapılan binaların %60 maliyetini arsaların oluşturduğundan bahsetmektedir. Bu dönemde %10 konut kooperatifleri, %45-50 yapsatçı model ve %40-45 civarında gecekondu modeli ile üretilen konutlara rastlanmaktadır (Bilgin, 1996).

Dönemin önemli gelişmelerinden ikisi 1957 tarihli 1374 konutluk Levent Projesi ve 1957-64 arasında inşa edilen 12.000 konutluk Ataköy toplukonut projesidir (Tekeli, 1994). 1950 yılından itibaren kooperatiflere getirilen kredi kolaylığı da dikkat çekmektedir. 1960 yılından itibaren İstanbul ve Ankara dışında gecekonduların artmasına da rastlamaktadır (Tümertekin, 1997).

1966 tarihli ve 775 sayılı Gecekondu Kanunu da planlı bir sürece adım atmak, gecekonduları yasallaştırarak ıslahını yapmak adına atılmış bir adımdır, bununla birlikte arsaların aşırı değerlenmesini kontrol etmek, alış ve satış yapmak, konuttan kamu tesislerine kadar birçok alanda ihtiyaç duyulan arazi ve arsaları sağlamak için 1969 yılında 1164 sayılı kanunla Arsa Ofisi'nin kurulması da önemli gelişmelerden biridir (Türkün, 2011).

3.4 Konut İçi Teknolojik Değişimlerin Etkileri ile Meydana Gelen Değişimler, Ortaya Çıkan Dönüm Noktaları

Tez kapsamında çoklu konut mekanını etkileyen, konut içi teknoloji değişimlerinin en önemlilerinden bir tanesi televizyonun konut mekanına girişi, özellikle yaşam mekanları olan salon, yemek odası, oturma odası gibi mekanlarda görülmeleridir. Bu teknolojik değişim insanların davranış kalıplarını, davranış modlarını da değiştirmeye başlamıştır. Mekan kullanımları da değişerek, mekanın anlamının değişmesinin yanında sentaksı da değişmeye başlamıştır. Siyah/Beyaz televizyonların evlerimizde ilk görülmeleri ile kullanılmayan yaşam mekanlarında, salonlarda kalabalık gruplar halinde televizyon izlenmesi bu duruma örnektir. Oya Tokgöz (1979) Türkiye'de televizyonun gelişiminden bahsederken kitle iletişim aracı olarak toplumsal yapı içerisine yakın sayılabilecek bir tarihte girdiğini, buna karşın en hızlı yaygınlaşmayı gösteren araçlardan da biri olduğunu vurgulamıştır. Bulunuşu 19.yüzyılın sonunda ortaya atılan tekniklerle başlayan televizyon, ilerleyen süreçte 20.yüzyılın ilk çeyreğine denk gelen bir buluş, teknolojik bir yeniliktir. Küresel ölçekte de 1950'li yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. Televizyonun Türkiye'deki ilk deneme yayını 1952 yılının Mart ayı içerisinde "İTÜ TV Deneme Yayını" ile olmuştur (Avcı, 2008). 1968 yılı başında yayına başlayan TRT ile birlikte 1971 yılı ortalarından itibaren televizyon Türkiye'de yayılmaya başlamıştır ve 1974 yılında gece ve gündüz kesintisiz yayın hayatı başlamıştır (Bilgili, 2009). Bu durum kentte yaşayanlara yönelik yeni tüketim kalıplarının üretilmeye başlamasını da beraberinde getirmektedir. 1980'lerin ortalarında itibaren de renkli televizyon Türkiye'de yerini almıştır (Aydın, 2003). Kitlelere hitap eden televizyon gibi bir iletişim ve haberleşme aracının toplumsallaşma etkeni olarak kabul edilmesi de dönemine göre yeni bir yaklaşımdır (Becker ve diğ., 1975; Tokgöz, 1979). 1970'lerden sonra da özellikle televizyon toplumsallaşma etkeni olarak bilimsel yönden incelenmeye başlanmıştır (Chaffee ve diğ., 1971).

Televizyonun konut mekanına girişi, beraberinde televizyonun bulunduğu mekanların kullanım frekanslarını olduğu kadar, konut planının bütününe bakıldığı zaman, mekanların tasarım kararlarını, mekanlar arası ilişkileri de etkilemiştir. Salonlarda ya da oturma odalarında konumlandırılan televizyon bu alanın ve bağlı bulunduğu alanların daha çok kullanımını sağlamış, konutun diğer mekanlarının da

bu alanlarla olan ilişkilerini etkilemiştir. Mekan dizimi açısından bütünleşme değerlerini de etkileyen bir teknolojik yeniliktir.

Tez kapsamında çoklu konut mekanını etkileyen, konut içi teknoloji değişimlerinin en önemlilerinden bir diğeri ise merkezi ısıtma sistemlerine geçiş ve apartmanlarda yaygın olarak merkezi kalorifer tesisatlarının kullanılmaya başlamasıdır. Merkezi ısıtma ile birlikte konutlarda mekanlar arasındaki kapılar açılmaya başlamıştır. Sobalı dönemdekine oranla mekanlar arası sınırların kalktığı bir mekan organizasyonu ile karşılaşılmaktadır. Bu tezin araştırma kapsamında 1930-1980 dönemindeki teknolojik değişimlerin mekan organizasyonu ve şekillenmesini etkileyen kalorifer sistemlerinin yaygınlaşması önemli bir dönüm noktasıdır. Araştırma kapsamında iki ayrı evrenin ortaya çıkışında ısıtma sistemindeki önemli bir değişim olarak kalorifer sistemi önemli bir eşiktir. 1954 kat mülkiyeti kanunu ile tarihsel olarak yakınlık gösteren İstanbul'da kat kalorifer sistemlerinin yaygınlaşması özellikle 1954 yılı ve sonrasında 1960'lar ve 1970'leri de içerisine alan dönemde giderek yaygınlaşmıştır. Bu durumun tespitinde bu dönemin önemli mimari süreli yayınlarından olan Arkitekt dergilerinde görülen kalorifer ve kazan reklamları da durumu yansıtmaktadır (Arkitekt, 1960-1970). Tez kapsamındaki analizlerin de temelini oluşturacak olan iki ayrı evre ve bu evrelerin benzer, ayrılan yönleri, mekanların sentaktik olarak değişimlerinin eğilimleri, ısıtma teknolojilerinin etkisi ile de mekanlarda ne gibi değişimler olduğunun anlaşılabilmesi, değişimleri anlamsal olarak da yorumlayabilmenin önünü açacaktır.

Isıtma sistemlerindeki gelişmenin apartman konut mekanları için önemli bir kırılma noktası olmasının düşünülmesi 1954 yılında kat mülkiyeti serbestliğinin ilk adımı olan tapu kanunundaki düzenleme ile birlikte aynı tarihlerde kurulan, Türkiye'nin merkezi ısıtma sistemi alanında yerli üretim yapan iki önemli şirketinin konumlarıdır. Alarko (Alarko, 2012) 1954 yılında iki kişilik kadrosu ile apartman kaloriferleri tesisatçılığı alanında Türk sanayi sistemine girmiştir ve kısa sürede özellikle 1960'lı yıllarda hızlı bir büyüme gerçekleştirmiş, 1970'ler ve 1980'lerde Türkiye'nin en önemli anonim şirketlerinden birisi konumuna gelmiştir. Benzer şekilde Demirdöküm Şirketi de (Demirdöküm, 2012; Arkitekt, 1965), 1954 yılında kurulmuş ve 1955 yılında Koç Grubu'na katılarak 1958 yılında döküm radyatör üretimine başlamış, 1962 yılında ise dilimli döküm kazan üretimine geçerek Türkiye'nin önemli kalorifer sistemi üreticilerinden birisi konumuna gelmiştir.

Kalorifer sisteminin tarihine bakıldığı zaman ise ilk ısıtma sistemlerinden birinin M.Ö. 1. ve 2. yüzyıllarda 200 bin nüfuslu Efes antik kentinde olduğu bilinmektedir. Çanakkale"nin Biga ilçesindeki 2700 yıl önce Parion antik kentindeki bir villada kalorifer tesisatı bulunmaktadır, Ağrı Doğubayazıt'taki tarihi İshak Paşa Sarayı'nın da merkezi ısıtma sisteminin olduğu tespit edilmiştir. 1830'lu yıllara dayanan buharlı ısıtma sisteminin ardından 1872 ise Nelson H. Bundy'nin, "Bundy Halkası" ismiyle İlk demir döküm kazanını tasarlandığı tarihtir. 19. Yüzyılda Avrupa'da salgın hastalıklar, hijyene ve kişisel konfora olan ilgiyi artırmıştır ve merkezi ısıtma sisteminin su ve gaz boruları ile döküm radyatörlerin gelişmesinin önü açılmıştır (Town and Country, 2012). Tüm bu sistemler endüstriyel devrimin gerçekleşmesiyle daha da ilerleme kaydetmiş, 19. Yüzyılda döküm radyatörlerin seri üretilmeye başlanması ise merkezi ısıtmayı da daha ekonomik hale getirilmiştir. 1960'lı yıllarda ülkemizde de orta ve üstü sosyo-ekonomik sınıfın konutlarında başlayan yaygınlaşma ile günümüzde birçok konut sahibi, bu imkândan yararlanmaya başlamıştır.

Tez kapsamında ele alınan kapsamı ile kaloriferin konutlara girişi ile mekan bütünleşmelerinde artış olduğu düşünülmektedir, bu durum analizlerle de test edilecektir.

3.5 Bölüm Sonuçları

Tezin üçüncü ana bölümü olan bu bölüm, Türkiye'de ve özellikle İstanbul'da 20. yüzyılda konutun değişimi, özelleşmesi ve apartmanlaşma sürecinin gerek arka planında gerekse de doğrudan imar ile ilgili noktalarda yaşanan dönüm noktalarını ele almıştır. Tezin ele aldığı 1930-1980 aralığının seçimini, bu aralığı tanımlayan gelişmeleri, dönüm noktalarını ortaya koymaya çalışmıştır. 1930-1980 aralığında bir sonraki bölümde ele alınacak olan analizlerin yapıldığı iki farklı evrenin oluşumu bu bölümde ele alınan dönüm noktaları, gelişmeler ile belirlenmiştir. İlk evre 1930-1954 aralığında ve ikinci evre de 1954-1980 aralığında ortaya çıkmaktadır.

Sırası ile sosyo-ekonomik, toplumsal ve politik gelişmeler; imar kurallarının, kanunlarının getirdiği değişimler, dönüm noktaları; ve konut içi mekanlarını etkileyen birtakım teknolojilerin mekanın sentaksına ve dolayısıyla da anlamına etkilerinin irdelenmesi gerçekleştirilmiştir. Sosyo-ekonomik gelişmelerin kısmi olarak ele alındığı ilk alt bölüm içerisinde alt bir başlıkla konutun yaşam ve yapıların

değişimi bağlamında anlamsal olarak değişiminin izlerinin kısaca ele alındığı ve Orhan Pamuk'un İstanbul için yaptığı bazı tespitlere yer verilmiştir.

Sosyo-ekonomik, toplumsal ve politik gelişmelerin getirdiği dönüm noktaları bağlamında 1930'larda imar atılımları ile savaş ve ekonomik kriz sonrası başlayan dönem tez kapsamında ilk evrenin İstanbul'da yeniden toparlanmayla başlayan başlangıcı kabul edilmiştir. Tezin sistematik yapılanması içerisinde 1950'li yıllardan itibaren başlayan hızlı bir apartmanlaşma süreci ile birlikte gündeme gelen kat mülkiyetine bağlı tapu sahipliğinin gelmesi ile paralellik gösteren Orhan Pamuk'un modern apartmana geçişi anlattığı tarihlerin tez içerisinde de ilk evrenin sonu ve ikinci evrenin başları olması önemlidir. Oturma odalarının yaşanılan huzurlu mekanlar değil, ne zaman geleceği belli olmayan kimi hayali ziyaretçilere saklanması, birer küçük müze gibi düzenlenmesi, televizyonların evlere girmesi ile 1970'lerde bu müze oda durumu unutulmaya başlaması evreler arası geçişleri de betimleyen önemli anlatımlardandır. Anlatımlar, önemli bazı kalıpların yıkılmasının yanında, kısmen devam eden salonların Orhan Pamuk'un deyimiyle müze oda olma durumunu hemen bırakamaması birtakım alışkanlıkların da bırakılmasının zor olduğunu bizlere göstermiştir.

1950'ler sonrası ithal girdilere bağımlı sanayileşme ile İstanbul'u en fazla sermaye çeken il konumuna gelmesi, Anadolu'dan İstanbul'a çok hızlı artan göç ile birlikte sermayenin İstanbul'a yığılmaya başlaması, çok partili yaşama geçiş yılları tezin ilk evresinin sonu ve ikinci evresinin başıdır.

İmar kanunları ve yönetmeliklerin getirdiği dönüm noktaları bağlamında İkinci Meşrutiyet'ten 1930'lu yıllara kadar daha kapsamlı, ayakları yere basan bir plan arayışı dönemi öne çıkmaktadır ve bu dönemin sonundan itibaren hızlanma göstren imar hareketleri ile tezin birinci evresinin başlangıcı birlikte ele alınmıştır. 1936-1949 dönemi Prost Planı ve Lütfi Kırdar imar operasyonu dönemi'nin ardından orta sınıfın 1954 Tapu Kanunundaki değişiklik ile başlayan ve 1966 yılında Kat Mülkiyeti Kanunu ile pay sahiplği ve kooperatif düzeninden tam ev sahipliğine geçmesi ile bugünkü şeklini alan süreç bu tezin iki evreye ayrılmasındaki kırılma noktasını da oluşturmaktadır. 1954'den başlayarak ikinci evre ele alınmıştır. Tezin ikinci evresinin gelişmeleri arasında olan konut üretim modeli 1954 yılında serbest kalan kat mülkiyeti ile ortaya çıkan "Yap-Sat Modeli"dir. 1954 ve 1965 yıllarında yapılan kat mülkiyeti ile ilgili yasal düzenlemeler öncesinde sıklıkla görülen "Kalfa

Apartmanları" da unutulmaması gereken önemli başka bir yapım modeli olarak ele alınabilir. İmarla ilişkili olarak ele alınan yönetmelikler çerçevesinde yapı derinliği kavramı ve kuralları ile meydana gelen derinliği hep aynı olan apartmanlar; "bahçe mesafelerinin ve yapılar arası dış mekan-yapılaşma kuralları"nın meydana getirdiği tipleşen ve arsa boş alanlarının iyi kullanılamamasına yol açan yerleşim durumu da özellikle ikinci evre örneklerinin plan morfolojisini etkileyen durumu ortaya koymak için önemlidirler.

1953 tarihli Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılar Hakkında Kanun ile birlikte ortaya çıkan belediyelerin elindeki fazla arsaların satılması, fon kurulması ve bu fondan verilecek kredilerle konut yapımını teşvik kararları bu tezin ikinci evre ilişkilerinin başlangıcını destekleyen faktörlerdir ve analizlerin gruplanması sırasında göz önünde bulundurulacaktır.

Konut içi birtakım teknolojik gelişmelerin getirdiği dönüm noktaları bağlamında ise televizyonun konut mekanına girişi, beraberinde televizyonun bulunduğu mekanların kullanım frekanslarının olduğu kadar, konut planının bütününe bakıldığı zaman, mekanların tasarım kararlarını, mekanlar arası ilişkilerin de değişmesi önemlidir. Salonlarda ya da oturma odalarında konumlandırılan televizyon bu alanın ve bağlı bulunduğu alanların daha çok kullanımını sağlamış, konutun diğer mekanlarının da bu alanlarla olan sentaktik ve anlamsal ilişkilerini etkilemiştir. Isıtma sistemlerindeki gelişmenin apartman konut mekanları için önemli bir kırılma noktası olmasının düşünülmesi ise 1954 yılında kat mülkiyeti serbestliğinin ilk adımı olan tapu kanunundaki düzenleme ile birlikte aynı tarihlerde kurulan, Türkiye'nin merkezi ısıtma sistemi alanında yerli üretim yapan iki önemli şirketinin konumlarıdır. Tez kapsamında ele alınan kapsamı ile merkezi ıstma sisteminin, kaloriferin konutlara girişi ile mekan bütünleşmelerinde (integration) artış olduğu düşünülmektedir, bu durum analizlerle de test edilecektir.

4. 1930-1980 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DEKİ APARTMANLAŞMA SÜRECİNİN İZLERİ, DEĞİŞİMİN ORTAYA KONULMASI, ANLAMI ÜZERİNE YAPILAN ANALİZLER

Bu bölümde öncelikle 1930-1980 döneminde Türkiye'deki apartmanlaşma sürecinin izlerini, değişimini araştırabilmek için ele alınacak olan analiz yöntemi üzerinde durulacaktır ve sonrasında üçüncü bölümde de ele alınan, 1930-1980 dönemindeki farklılaşan iki evre bağlamında yapılan analizler irdelenecektir. Mekan dizimi terorisinin analiz yöntemi ile ilişkileri tartışılacak ve analizlerin yapılabilmesi için yapılan kabuller, tanımlamalar açıklanacaktır. Analizlerin nasıl yapıldığı, örneklerin seçimi, örneklerin karşılaştırılması sonucu ortaya çıkan eğilimler üzerinde durulacak ve bu bağlamda apartmanlaşma sürecindeki değişimin izleri üzerine bir tartışma yapılacaktır. Bu bölümde yapılan analizler değişimin araştırılmasına yönelik bir model önerisi olarak da tanımlanabilir. Model önerisi, araştırmada örnekler üzerinden ele alınacak iki farklı evrenin ilişkilerinin, farklılıklarının, değişiminin anlatımının ele alındığı, apartmanlaşmada/çoklu konut mekanında özellikle planlama düzeyindeki değişimin ele alındığı bir durumun ortaya konduğunu vurgulamak için getirilmiştir. Analizlerin tamamı, sonuçlarıyla birlikte modeli oluşturmaktadır. Modelin, bu tanımdan hareketle evreler arasında sentaktik analizler sonucu ortaya çıkan değişimin, farklılaşmanın ya da benzerliklerin semantik olarak da yorumlanmasıyla ortaya çıkan durumun daha iyi anlaşılması için vurgulanacak noktaları kapsaması, bu durumun açıklaması olması hedeflenmiştir.

4.1 Analiz Yöntemi

Analiz yöntemi bağlamında önemli veriler sağlayacak olan mekansal dizim yöntemi yapısal çevrenin tanımlanabilmesi için kullanılan önemli bir teoridir. Bu teorinin ışığında birçok program ve analiz yöntemi geliştirilmiştir. Hillier ve Hanson (1984) tarafından ortaya konulan teoride biçimleri üreten dış etkilerden bahsedilirken, bu tez kapsamında ele alınan imarla ilgili değişimler, yapım sistemleri, konut içi teknolojilerde zaman içerisindeki farklılaşmalar önemlidir. Aynı zamanda mekanla

sosyal güçler arasında ilişkilerin olduğunu da ortaya koyan mekan dizimi teorisi, sayısal analizlerle sosyal değişimleri tartışmayı imkanlı hale getirmektedir. Mekan dizimi aynı niceliksel temelde farklı morfolojileri analiz etmemizi sağlamaktadır (Penn, 2003). Tez kapsamındaki araştırmada da farklı plan tipleri arasında analizi imkanlı kılabilecek olan mekan dizimi yönteminin bu özelliğidir.

Sentaktik ölçme yöntemi olarak mekan dizimi alanında kullanılan "University of Michigan" tarafından geliştirilen "Syntax 2D" programı "isovist" olarak adlandırdığımız eş görüş alanları (Benedikt, 1979; Batty, 2001; Conroy, 2001; Edgü ve diğ., 2012) üzerinden kurgulanan bir mantık temelinden başlayarak hesaplamaları yapmaktadır. Mekan dizimi teorisi içerisinde mekanlar arası ilişkilerin irdelenmesinde ele alınan yakınsak mekan kavramı (convex space) ise ilişkileri ele alınacak olan farklı büyüklüklerdeki planları, alanları hücresel mekanlara indirgemektedir. "Mekan Dizimi" analizlerinde bu hücreler, yakınsak mekanlar arası ilişkilerin irdelenmesi ile ilerleyen bir temel mantık çerçevesinde araştırmalar yapılmaktadır. Syntax 2D'nin analizleri ele alış biçimi eş görüş alanlarından hareketle ilerlemektedir. Eş Görüş alanı (isovist), insanın herhangi bir mekanda bulunurken sabit durduğu her noktada kendi etrafında 360 derece dönüş yaptığı zaman görme duyusu ile algıladığı, görsel olarak hakim olabildiği bütün alanın tanımıdır. İnsanın sabit durduğu her noktanın farklı bir isovist tanımı, değeri vardır ve bu değerler analizi yapılmak istenen plan düzlemi içerisindeki farklı hücresel mekanların ilişkilerini anlayabilmemiz ve ölçebilmemiz için de bir araç olarak kullanılabilmektedir. Eş görüş alanı tanımı içerisinde mekanda bizim görüşümüzü engelleyen duvarlar, eşyalar ve diğer sistemler, engeller olarak ele alınıp, eş görüş alanının belirlenmesine etki etmektedir. (Benedikt, 1979; Batty, 2001; Conroy, 2001; Ünlü ve diğ., 2009; Edgü ve diğ., 2012)

Syntax 2D, eş görüş alanı (isovist) temelinden hareketle, analiz etmek istediğimiz planın sınırlarını ve içerisindeki engelleri bize tanımlamamızı istemektedir. Sınırlar (boundary) ve iç engeller (wall) tanımlanarak, analiz edilmek istenen esas etki alanı belirlenmekte ve bu alan içerisindeki ilişkiler araştırılmaktadır. Izgara (grid) sistemi ile çalışan program bu etki alanına yönelik olarak bir ızgara belirlenmesinin ardından eş görüş alanı ve grid bölümlenmeleri ile ilişkili olarak analizi yapılmak istenen sınırlar içerisindeki fiziksel mekan ilişkilerini hesaplamaktadır.

Bu tez kapsamında önemli olan durum 1930 – 1980 dönemi içerisinde ele alınacak olan farklı örnekler arası ilişkileri araştırmak için "Syntax 2D" içerisinde de bir analiz yöntemi belirlemenin gerekmesidir. Izgara bölümlenmesi yaparak çalışan program içerisinde bütün farklı plan örneklerini karşılaştırma imkanı verecek "en küçük ızgara parçası" tanımı getirilmiş ve dijital olarak autocad (.dwg) formatında çizilen planlar gerçek plan ölçüleri ile orantılı olarak "Syntax 2D" programına aktarılmış, sonuç olarak analiz edilen her farklı örnekte esas etki alanında kalan alan için programın hesaplama yaptığı "en küçük ızgara parçası" standartlaştırılmıştır. Esas etki alanında her örnekte programın isovist temelli hesaplamalarına da temel teşkil eden ızgara parçası sayısı metrekare başına yaklaşık olarak 23 grid parçası olarak alınmıştır. Bu durum analiz yapılan her metrekare plan parçası için 23 farklı grid parçasından okunan değerlerin teker teker ele alınarak kullanılmasını da olanaklı kılmış, hesaplamanın hassasiyeti açısından da yöntemin önemli bir parçası olmuştur. Ele alınan her plan bütünü içerisindeki esas analiz alanı, aynı zamanda plan içi bütün görüşü engelleyen elemanlardan da arındığı için kullanılan net alan olarak da adlandırılabilir, bu mantıkla net alanı 150 metrekare olan bir örnekte etkin grid parçası sayısı yaklaşık 3450 iken, 120 metrekarelik bir planda 2760, 100 metrekarelik bir planda ise 2300 civarında olmaktadır. Bu durum planlar arası bütünleşme (integration) ve derinlik (depth) değerlerinde de bir karşılaştırmayı imkanlı kılmıştır. Sayısal değerlerin karşılaştırılabilme mantığı açısından bu durum önemli bir kabuldür. Bu bağlamda görünen, algılanan alan (plan düzleminde) analizleri yapılmıştır. Analizler sonucu evrelerin ortalama değerlerinin ortaya çıkması ile birlikte iki farklı evre arasındaki değişimin eğilimleri ortaya çıkmaktadır. Bu eğilimlerin değişen yapım sistemleri, tasarım eğilimleri, imar kuralları, teknolojik değişimler ve sosyo-ekonomik yapıdaki değişimler gibi dinamiklerle ilişkileri de tartışılacaktır. Son olarak ele alınan farklı evrelerin değerleri arası istatistiksel ilişkiler de irdelenecek, ele alınan karşılaştırmalar "Statistical Package for the Social Sciences" (SPSS) programı da kullanılarak irdelenmeye çalışılacaktır.

4.2 Analizlerde Yöntemle İlgili Olarak Ele Alınan Kavramlar, Kabuller ve Tez Yöntemi ile İlişkilerin Tartışılması

Plan temelinde analizler yapılırken yöntemin devamında ele alınabilecek önemli bir karar, her planın farklı şekillenmesi içerisinde üç farklı plan içi bölge belirleyerek,

bu bölgelerin kendi içlerinde sentaktik değerlerinin irdelenmesidir. Plan tiplerine göre bu bölgeler içerisine giren yakınsak mekanlar ya da başka bir isimle dışbükey mekanlar (convex spaces), plan içi mekan hücreleri ayrı ayrı belirlenmiş ve analizlerle ele alınmıştır. Bu üç bölge "Yatak Odaları Bölgesi", "Yaşam Bölgesi" ve "Servis Bölgesi" olmak üzere farklılaştırılmıştır. Yatak odaları bölgesinde yatak odaları, banyoları ve bunların ilişkisi içerisinde kalan ara geçiş mekanları, balkonları; yaşam bölgesinde salon, yemek odası, oturma odası, daire giriş alanları, antre ve bunların ilişkileri arasında, uzantısında kalan balkonlar ve ara geçiş mekanları; servis bölgesinde ise ilk iki bölge dışarısında kalan holler, koridorlar, mutfak, hizmetçi odaları, kiler ve mutfakla ilişkili ofis alanları, bunların balkonları ve ilişki içerisinde bulunan Tuvalet ve Duş bölümleri ile bütün bu ilişkileri sağlayan ara mekanlar bölgeye dahil edilmiştir. Bu üçlü analiz yapısı yöntem ve analiz modeli açısından önemlidir.

Modeli oluşturan analiz yapısında örneklerin planları içerisinden banyo ve mutfak bölümleri de ayrıca teker teker ele alınarak örneklerin bütünü içerisindeki sentaktik açıdan farklılaşmalarının irdelenmesine, tartışılmasına imkan sağlanmıştır.

Model içerisinde ele alınması düşünülen iki temel evre, çoklu konut örnek grubu ortaya çıkmıştır. 1930-1980 döneminde imar kuralları, sosyal yapı, yapım sistemi ve televizyon, ısıtma sistemi gibi ev içi teknojilerdeki değişiklerin etkisiyle meydana gelen sentaktik farklılaşmalar araştırılmaktadır. 1930'larda imar hareketleri, düzenlemeleri ve Türkiye'nin, Dünyanın içerisinde bulunduğu değişimlerle başlayan ilk grup 1930 – 1954 dönemini içerisine almaktadır ve bu dönemin sonlarından başlayarak, 1954 kat mülkiyeti ile ilgili kanun ve düzenlemelerin etkisi ile gelişen çoklu konut gelişimi, yap-satçı küçük müteahhitlerin oluşması ve sonrasında belediyelerin arsaların tahsisi ile ilgili düzenlemeleri ile farklılaşan 1954-1980 dönemi de sonraki grubu oluşturmaktadır. Bu iki grup arasındaki mekan özelleşmeleri, farklılaşmaları, değişimleri, plan yapılarındaki ilişki farklılıkları araştırılarak sentaktik değişimin izleri ile konut mekanının planlamasındaki farklılıklar tartışmaya açılacaktır.

Ele alınan çoklu konut örneklerinın belirli bir seçilmişlik düzeyini yansıtması açısından tamamına yakını 1920'lerin sonundan 1980'lerin başına kadar yayında kalan Arkitekt Dergilerinde yayınlanmış olan çoklu konut örneklerinden seçilmiştir. Örneklerin seçiminde tercih edilen İstanbul semtleri ise 1950'ye kadar Nişantaşı,

Cihangir, Ayaspaşa, Taksim, Maçka, Harbiye gibi semtlerden oluşmakta iken, 1950'den sonra bu semtlere Moda, Bomonti, Şişli, Bebek, Elmadağ, Etiler, Çiftehavuzlar, Suadiye semtleri de eklenmektedir.

Analizlerde ele alınan örnekler şehir dokusu içerisinde bitişik nizam ve ayrık nizam imar kuralları çerçevesinde yapılmış çeşitli çoklu konut örneklerinden, apartmanlardan oluşmaktadır. Örnekler temel olarak bitişik nizamda iki ana cepheli, köşe apartmanlarda üç ana cepheli ve ayrık nizamda da dört ana cepheli olarak birbirinden ayrılmaktadır. Yapı adalarındaki parsellerin cadde boyunca devam ettiği bir düzende ilerleyen doku içerisinde bitişik nizamla birlikte karşımıza çıkan ön ve arkada birer cephe ile ele alınan örneklerde iki bitişik apartman arası aydınlık alanları oluşturulması ve bu alana bakarak ışık alması sağlanan mekanlar tasarlanması, kısacası mekan konumlandırılmasında aydınlıklarla ilişkili mekanların planlanması da sıklıkla görülmektedir.

Analizler sonucunda üzerinde tartışma yapılacak modele veri oluşturacak mekan dizimi verileri her örnek plan için ayrı ayrı olmak üzere hesaplanmıştır. Metrekare başına düşen 23'e yakın grid sayısını esas alarak her planda ortaya çıkan etkin analiz alanındaki bütün gridler ayrı ayrı değerlendirilerek, plan temelinde değerlerinin toplanıp, her planın kendi toplamının kendi toplam etkin grid sayısına bölünmesi ile bulunan aritmetik ortalamalardan elde edilen değerler kullanılarak örnekler arası karşılaştırmalar yapılabilmektedir.

Analizler sonucu elde edilen verilerden kullanılanlar:

1. Eş Görüş Alanı Yüzölçümü (isovist area)

2. Eş Görüş Alanı Çevresi (isovist perimeter)

3. Merkezilik (circularity) ve Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık (compactness)

4. Bağlantısallık (connectivity)

5. Derinlik (depth)

6. Bütünleşme/Entegrasyon (integration)

verileridir. Bu altı veri mekan dizimi teorisinde de ele alınan başlıca kavramlardandır. Bu veriler her plan için ayrı ayrı hesaplanmış, planların tümüne ek olarak da üç farklı plan bölgesi olan yatak odaları, yaşam ve servis bölgeleri ile banyo ve mutfak için de her planda derinlik ve bütünleşme değerleri çıkarılmıştır.

Daha sonra etkin gridlerdeki değerler bu altı veri grubunda her planda her bir grid için ayrı ayrı tespit edilmiş, altı farklı tabloda toplanmış ve her planın kendi toplam veri değerleri yine herbir planda farklı olan kendi toplam grid sayısına bölünerek altı kavram için ortalama bir veri değeri bulunmuştur (Şekil 4.1 ve Şekil 4.2). Yerine göre bölgelerin veya tek mekanın grid değerlerinin aritmetik ortalamaları alınarak hesaplanmalar yapılmıştır. Ortalama bir değer bulunan her veri grubu için kullanılan isimler:

1. Ortalama Eş Görüş Alanı Yüzölçümü (mean isovist area)

2. Ortalama Eş Görüş Alanı Çevresi (mean isovist perimeter)

3. Ortalama Merkezilik (mean circularity) ve Ortalama Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık (mean compactness)

4. Ortalama Bağlantısallık (mean connectivity)

5. Ortalama Derinlik (mean depth)

6. Ortalama Bütünleşme (mean integration)

olarak ele alınmaktadır.

Ele alınan mekan dizimi teorisi ile ilgili kavramlardan eş görüş alanlarının yüzölçümü (isovist area) değerlerine ek olarak eş görüş alanlarının çevre (isovist perimeter) değerleri de kullanılmıştır. Bu kavramın eş görüş alanı yüzölçümü değerinden farkı yine tek noktadaki 360 derecelik görüş alanının yüzölçümü değerinin değil de ilgili eş görüş alanının belirlemiş olduğu iki boyuttaki poligonun çevresinin hesaplanmasıdır. Bu çevre verisinin bize anlatabileceği durum, her bir tek noktadan algılanan mekanın boyutlarının daha uzun ve ince olması veya olmaması durumunu bize vermesidir. Aynı yüzölçümüne sahip farklı noktalarda çevre verisine bakarak tekil mekanın en ve boy ölçütlerinin birbirinden giderek farklılaştığı söylenebilir. Örnek bir kabul olarak, çevre verisinin giderek büyümesi, karşılaştırmada ele alınan farklı mekanların algılamasında mekan boyutları arasında giderek kareden dikdörtgene ya da daha genel bir açıklama ile boyut verileri birbirine yakın dışbükey mekanlardan, boyut değerleri farklı olan dışbükey mekan geometrilerine doğru gidiş, bir farklılaşma olduğunu gösterecektir denilebilir. Bu durum bir planda mekan hücreleri arasındaki fiziksel olarak plan düzlemindeki boyutlarının farklılığını ortaya koymamız açısından kullanılabilir.

Planın fiziksel olarak boyutlarının farklılaşmasını bize verecek olan kavramlardan bir başkası ve en önemlisi ise merkezilik (circularity) değeridir. Merkezilik (circularity) analizi mekansal ilişkilerin bütününün geometrik yapısını tartışabilmemiz açısından son derece önemlidir. Mekanların kompaktlığını/sıkılık-sıkışmışlık değerini (compactness) ve bu mekanlarda geçirilebilecek potansiyel zamanı veya zaman geçirilmeden geçilip gidilme durumunu da bu veri bize verebilmekte, yorumlamamızı sağlayabilmektedir. Bu tez çalışmasında araştırma bağlamında önemli olan durum, bu kavramın planlarda uzunluk ve alan değeri arasında olan ilişki ile ilgili bir ölçüm değeri vermesidir. Batty (2001) isovist alanları ile ilgili çalışmalarında Benedikt'e (1979) de referans vererek, eş görüş alanı kavramının açıklanabileceği, ortaya konulabileceği ve belirlenebileceği altı geometrik ölçümden bahsetmektedir. Bunlar **"**alan", "çevre", "isovist alanı içerisinde üstüste gelen sınırların uzunluğu" (occlusivity), analizde geniş görüş sağlayan, avantajlı noktaların etrafından ışınsal olarak alınan uzunlukların "değişim değeri" (variance), "yamukluk, bükülme değeri" (skewness) ve son olarak da mekanın kompaktlığının bir ölçüsü olarak adlandırılan "merkezilik" (circularity) değeridir. Bu merkezilik değeri çevrenin karesinin alana oranı olarak tanımlanmaktadır. Dalton (2001), merkezilik değerinin sadece mekanın bir çembere ne kadar iyi bir şekilde yakınlaştığını göstermediğini, aynı zamanda da mekan içerisindeki bir görüş noktasının ölçümünü bize verdiğini anlatmaktadır. Bu sebepten dolayı merkezilik kavramı, sadece mekanın şekliyle ilişkili olarak bir ölçüm vermekle kalmaz, aynı zamanda da mekanın içerisindeki herhangi bir noktanın değerinin ne kadar büyük olduğuna bağlı olarak o görüş noktasının ne kadar merkezde olduğunu bize vermektedir. Hesaplanma şekli ise önce mekan için mükemmel olan dairenin alanının hesaplanması ile başlar ki bu dairenin yarıçapı ilgili isovist alanının merkezinden çıkan ışınların isovist alanı sınırları ile olan uzunluğunun ortalama uzunluk değerinin, isovist alanının alan değerine bölünmesi ile bulunur. Bu tez çalışmasında herhangi bir eş görüş noktasının ne kadar merkezde olduğunu bize verebilecek olan "merkezilik" (circularity) değeri önemli bir veridir. Plan boyutlarındaki morfolojik değişimi de bu duruma bağlı olarak göstermesi dönemler arası farklılıkların tartışılması açısından son derece gereklidir. Analizler sırasında hesaplamaları yapılan bir başka değer de kompaktlık/sıkılık-sıkışmışlık (compactness) değeridir ki bu değer merkezilik değeri ile ilişkisi bakımından önemlidir, bu değerle birlikte ele alınmıştır. Değerin yükselmesi, karşılaştırmalı

analizlerde planlardaki ortalama boyut ölçülerinin plan genelindeki ortalamalarında giderek farklarının arttığının göstergesidir.

Bu üç kavramın dışında bağlantısallık, derinlik ve bütünleşme değerleri de mekan dizimi teorisinin önemli ölçüm değerleridir. Sentaktik değerler açısından bütünleşme değeri bu değerlerde bize birinci sırada yol gösterici olma niteliğindedir denilebilir. Bir planın analiz edilen etki alanı içerisinde hangi mekanların, alanların ilişkiler bütününde giderek daha dışarıda kaldığını başka bir tabirle daha derin mekanlar olduğunu, ya da tam tersi olarak mekanlar arası geçişlerde, ilişkilerde ve analiz edilen planın tamamı göz önüne alındığında hangi mekanların, alanların bu ilişkiler bütününde mekanlar arası geçiş, eş görüş alanı ilişkileri içerisine daha çok katıldığını, daha sığ mekanlar olduğunu bütünleşme analizleri sonucunda yorumlayabiliriz.

Ortalama derinlik değeri (mean depth), bütünleşme değeri ile ilişkili olarak (Hillier ve Hanson, 1984; Hanson, 1999) planın farklı hücreleri arasındaki geçişler, bağlantılar dikkate alınarak oluşturulan bağlantı grafiklerinden (justified graphs) daha iyi anlaşılabileceği gibi esas olarak plan içerisindeki hücrelerin birbirlerine geçişlerdeki kademelenmesi ile ilişkili bir değerdir. Bir plan içerisindeki hücrelere ulaşım, hücrelerin ne kadar birbirlerinin içerisinden geçerek gerçekleşiyorsa, plandaki ortalama derinliğin de o derece yüksek olması beklenir. Bunun tersi olarak mekanları birbirine bağlayan tek bir hol ya da koridor, avlu etrafında hücrelerden oluşan bir planda da kademelenme en alt düzeyde kalacağı için ortalama derinliğin (mean depth) son derece düşük olması beklenir.

Bağlantısallık (connectivity) değeri ise Syntax 2D ile yapılan analizlerde grid yapısı içerisindeki her bir birim gridin planın tümündeki etkin gridlerin tümüyle ilişkisi gözönüne alınarak bize bir değer vermektedir, bütünleşme değeri ile doğru orantılı olarak çıktılar veren, bu yönde ele alınabilecek bir değerdir.

Son olarak ele alınan kavramlar çerçevesinde Syntax 2D ile yapılan bütün analizlerin görsel olarak ifadesinde görülecek olan durum, renklerin değişimi ve sayısal değerlere ilişkin bir açıklama yapmak gerekirse, örnek olarak ilk analizin sonuçlarından olan Şekil 4.30'da plan şeması ve analiz bölgelerinin ifade edildiği şekilde de açıkça görüldüğü gibi planın içerisindeki mekan isimleri açıklanmaktadır. Bu durum bütün analizlerde aynı yöntemle verilmiştir. Buna ilave olarak, bölgeler

ise *1-Servis Bölgesi, 2-Yaşam Bölgesi* ve *3-Yatak Odaları Bölgesi* şeklinde ifade edilmiştir (Şekil 4.30). Bütünleşme değerlerinin dağılımında (Şekil 4.31 ve Şekil 4.32) koyu mavi renk ilgili plan içerisindeki en düşük bütünleşme değerini ifade etmekte ve giderek açılan mavi renkten yeşil renge ve sarıya doğru geçen, son olarak da koyu kırmızıya kadar ulaşan renk paletinde en yüksek bütünleşme değerini kırmızı renk ifade etmektedir. Görsel olarak plan içerisindeki dağılımı gösteren her şekilin sol tarafında sayısal değerleri gösteren renk paleti de verilmiştir (Şekil 4.31'den Şekil 4.38'e kadar olan ilk analiz örnekleri). Analizlerde metrekare başına 23 grid olarak hesaplanan ızgara sistemi ile bütünleşme değerinin üstüste düşürülerek verildiği şekilde (Şekil 4.32) ise yine bütünleşme değerinin renk dağılım mantığı vardır. Ortalama derinlik değerlerinin dağılımının verildiği şekilde (Şekil 4.33) ise koyu maviden başlayıp, koyu kırmızıya uzanan renk paletinde koyu mavi en sığ mekanları, koyu kırmızı ise en derin mekanları ilgili planın değerleri içerisinde oranlayarak vermektedir. Eş görüş alanı yüzölçümü (isovist area) gösterilirken de aynı sistem hakimdir (Şekil 4.34), en yüksek alan değeri koyu kırmızıdır. Eş görüş alanı çevresi (isovist perimeter) gösterilirken (Şekil 4.35) de tekrar eden sistem mantığında koyu kırmızı en yüksek çevre değerini, koyu mavi ise en düşük çevre değerini ifade eder. Merkezilik (circularity) değerinde de aynı mantık ile koyu kırmızı renk en yüksek merkezilik değerini yansıtmaktadır (Şekil 4.36), kompaktlık/sıkılık-sıkışmışlık (compactness) değerinin durumu ise merkezilik değer dağılımını ile paralel ifadedir (Şekil 4.37), en yüksek kompaktlık koyu kırmızı renk ile yansıtılmaktadır. Merkezilik ve kompaktlık arasındaki ilişki ise birbirleriyle ters orantılı değerler vermektedir, bir eş görüş alanı noktasının merkezilik değeri ne kadar düşük ise kompaktlık değeri o kadar yüksek değerlerde olmaktadır. Bu durum merkezilik değeri olarak yüksek olan noktaların planlardaki merkeziyetçi ve dairesel yapıya yakınlığı göstermesinin bir sonucudur. Kompaktlığı yüksek olan mekan karakteri, merkezilikten giderek uzaklaşan bir yapıdadır ve planın fiziksel dağılımı, ve hatta morfolojisi giderek daireden uzaklaşmaktadır. Bu anlamsal değerlendirmenin ardından analizlerin sonuçlarının ele alındığı şekillerde son olarak verilen bağlantısallık (Şekil 4.38) değerinin görsel ifadesi hem renk dağılımı olarak bütünleşme ve eş görüş alanı yüzölçümü değer dağılımları ile paraleldir, hem de anlamsal olarak bu kavramlarla paralel, doğru orantılı bir anlam taşımaktadır.

4.3 Analizlerden Elde Edilen Temel Sonuçlar

Analizlerin ele alınması ve yorumlanması bu alt bölümle birlikte ele alınacaktır. Bu bölümde öncelikle yapılan analizlerin sonuçları iki ana tablo olarak Şekil 4.1 ve Şekil 4.2'de verilmiştir. Bu tablolara ilaveten iki evre arasındaki değişimin ya da benzerliklerin ortaya konulduğu değişim grafikleri verilmektedir. Bu ana tablolar analizler sonucu elde edilen, örneklerin özelliklerini ve temel sayısal mekan dizimi verilerini aktaran niteliktedir. Grafikler ise iki evre arası değişimin sayısal olarak ortaya konduğu, sonrasında örnekler üzerinde ve sonrasında yapılacak yorumların da temelini oluşturmaktadır.

Tabloların ve değişim grafiklerinin ardından öncelikle ilk evre analizleri görsel anlatımları ile birlikte verilecek ve her örneğin analizlerde öne çıkan özellikleri, iki evre arasındaki karşılaştırmalara ve tezin sonuçlarına da veri olacak şekilde tartışılacaktır. Sonrasında ikinci evre için de aynı yöntem kullanılacaktır. İki evrenin örneklerinin ele alınmasının ardından analizlere ilave olarak SPSS programı yardımı ile elde edilen iki evre arası birtakım ilişkileri istatistiksel olarak da ifade eden X^2 (chi-square) testlerinin sonuçlarına değinilecektir.

	Örnek No	yıl	isim - Semt	tip	Konut içi Net Analiz m^2	ortalama isovist alanı (+E6) cm2	ortalama isovist çevresi (+E6) cm	ortalama kompaktlık (+E6)	ortalama merkezilik (+E6)	ortalama bağlantısallık	ortalama derinlik (+E6)	ortalama entegrasyon (+E9)	Banyo / ortalama derinlik (+E6)	Banyo / ortalama entegrasyon (+E9)	Mutfak / ortalama derinlik (+E6)	Mutfak / ortalama entegrasyon (+E9)	Yatak Odaları / Ortalama Derinlik	Yatak Odaları / Ortalama Entegrasyon	Yaşam / Ortalama Derinlik	Yaşam / Ortalama Entegrasyon	Servis / Ortalama Derinlik	Servis / Ortalama Entegrasyon
I. 1930-1954 arası örnekler	K 002	1931	Park - Nişantaşı 164 m^2	3 cephe - 1 Daire/Kat - 150-200 m2	164,00	285.552,00	4.124,00	68,85	63,01	662,00	2,33	1.135,00	2,27	779,00	3,05	297,00	2,35	996,00	2,20	1.583,00	2,47	826,00
	K 003	1932	Nan Apartmanı - Nişantaşı 95 m^2	4 cephe - 1 Daire/Kat - 100-150 m2	95,00	241.977,00	3.476,00	67,81	53,25	562,00	2,10	659,00	2,41	138,00	2,17	294,00	2,40	273,00	1,93	922,00	2,22	249,00
	K 004	1932	Husnu B Apartmanı - Nişantaşı 132 m^2	3 cephe - 1 Daire/Kat - 100-150 m2	132,00	272.978,00	4.019,00	66,64	63,48	636,00	2,22	946,00	2,43	445,00	2,65	257,00	2,26	715,00	2,10	1.329,00	2,50	360,00
	K 005	1932	Mühendis Derviş Bey Apartmanı - Cihangir 121 m^2	2 cephe köşe apt - 1 Daire/Kat - 150-200 m2	121,00	245.047,00	3.509,00	67,70	55,18	569,00	2,34	760,00	2,65	193,00	2,26	369,00	2,50	353,00	2,08	1.043,00	2,36	334,00
	K 006	1932	Bosfor Apartmanı - Ayaspaşa 135 m^2	2 cephe - 1 Daire/Kat - 100-150 m2	135,00	280.441,00	3.549,00	78,75	49,41	656,00	2,31	922,00	2,55	209,00	2,54	248,00	2,40	665,00	2,18	1.305,00	2,62	216,00
	K 007	1932	Istiklal Apartmanı - Taksim 149 m^2	2 cephe - 1 Daire/Kat - 150 m2	149,00	348.980,00	4.375,00	77,11	59,54	814,00	2,17	1.434,00	2,69	239,00	2,53	234,00	2,35	723,00	2,02	2.060,00	2,39	508,00
	K 008	1932	Melek Apartmanı - Nişantaşı 120 m^2	2 cephe - 1 Daire/Kat - 100-150 m2	120,00	219.102,00	3.655,00	59,03	67,37	512,00	2,23	736,00	2,48	173,00	2,65	172,00	2,32	478,00	2,01	1.194,00	2,60	208,00
	K 009	1933	Pertev Apartmanı - Taksim 151 m^2	3 cephe köşe apt - 1 Daire/Kat - 150 m2	151,00	283.867,00	3.587,00	76,85	51,44	656,00	2,52	854,00	2,86	228,00	2,82	289,00	2,68	493,00	2,31	1.338,00	2,77	286,00
	K 010	1933	Ceylan Apartmanı - Taksim 216 m^2	3 cephe köşe apt - 1 Daire/Kat - 200-250 m2	216,00	423.339,00	6.029,00	67,49	92,44	990,00	2,19	2.518,00	2,70	584,00	2,80	443,00	2,37	1.228,00	1,96	3.920,00	2,58	681,00
	K 011	1933	Agop Efendi Apartmanı - Taksim 66 m^2	2 cephe - 1 Daire/Kat - 50-100 m2	66,00	189.903,00	3.364,00	55,52	64,52	439,00	1,99	408,00	2,42	91,00	2,38	74,00	2,09	287,00	1,87	536,00	2,40	68,00
	K 012	1934	İskece Apartmanı - Maçka 96 m^2	2 cephe - 1 Daire/Kat - 100 m2	96,00	211.039,00	3.286,00	65,21	55,30	496,00	2,16	548,00	2,49	112,00	2,45	140,00	2,21	438,00	2,05	761,00	2,44	143,00
	K 013	1934	Şeref Apartmanı - Nişantaşı 169 m^2	2 cephe - 1 Daire/Kat - 150-200 m2	169,00	316.005,00	4.741,00	65,23	76,99	858,00	2,20	1.998,00	2,57	469,00	2,33	840,00	2,22	1.620,00	2,07	3.019,00	2,48	605,00
	K 014	1939	Bir Apartman - Taksim 108 m^2	2 cephe - 2 Daire/Kat - 100-150 m2	108,00	228.952,00	3.577,00	64,99	61,09	533,00	2,35	557,00	2,42	271,00	2,48	259,00	2,45	414,00	2,23	767,00	2,45	268,00
	K 015	1940	Doğu Apartmanı - Taksim 163 m^2	2 cephe - 3 Daire/Kat - 150-200 m2	163,00	273.152,00	3.768,00	75,06	55,72	634,00	2,52	893,00	2,50	355,00	2,65	412,00	2,58	749,00	2,41	1.217,00	2,58	555,00
	K 016	1946	Maçka'da Bir Apartman 175 m^2	3 cephe - 3 Daire/Kat - 150-200 m2	175,00	400.738,00	3.990,00	91,15	47,65	933,00	2,34	1.802,00	2,69	403,00	2,67	583,00	2,65	578,00	2,06	2.971,00	2,55	708,00
	K 017	1946	Maçka'da Bir Apartman 97 m^2	3 cephe - 3 Daire/Kat - 100 m2	97,00	225.265,00	3.019,00	71,79	42,88	520,00	2,39	525,00	2,59	197,00	3,19	99,00	2,44	363,00	2,07	808,00	3,37	86,00
	K 018	1946	Maçka'da Bir Apartman 120 m^2	3 cephe - 3 Daire/Kat - 100-150 m2	120,00	298.266,00	4.017,00	70,76	58,77	692,00	2,01	1.207,00	2,56	174,00	2,30	500,00	2,19	641,00	1,78	1.814,00	2,42	424,00
	K 019	1949	Başaran Apartmanı - Harbiye 186 m^2	2 cephe - 2 Daire/Kat - 150-200 m2	186,00	270.806,00	3.833,00	68,33	59,32	629,00	2,65	961,00	3,69	144,00	2,81	264,00	2,83	546,00	2,44	1.657,00	2,68	506,00
	K 020	1950	Birgiler Apartmanı - Moda 100 m^2	4 cephe - 1 Daire/Kat - 100 m2	100,00	203.344,00	3.175,00	62,82	55,89	474,00	2,27	507,00	2,29	224,00	2,65	133,00	2,36	310,00	2,13	649,00	2,72	160,00
	K 021	1951	İlbay Apartmanı - Bomonti 84 m^2	2 cephe - 2 Daire/Kat - 50-100 m2	84,00	190.004,00	3.153,00	60,27	55,77	448,00	2,20	439,00	2,39	144,00	2,45	154,00	2,27	333,00	2,08	625,00	2,33	263,00
	K 022	1951	Sadıklar Apartmanı - Şişli 160 m^2	3 cephe - 3 Daire/Kat - 150-200 m2	160,00	266.720,00	3.274,00	81,77	46,78	624,00	2,64	817,00	3,04	271,00	3,10	278,00	2,71	541,00	2,37	1.474,00	3,07	271,00
	K 023	1951	Sadıklar Apartmanı - Şişli 179 m^2	3 cephe - 3 Daire/Kat - 150-200 m2	179,00	261.289,00	2.402,00	77,99	48,89	608,00	2,57	939,00	2,71	434,00	3,56	253,00	2,47	999,00	2,40	1.185,00	3,07	279,71
	K 024	1951	Sadıklar Apartmanı - Şişli 187 m^2	3 cephe - 3 Daire/Kat - 150-200 m2	187,00	346.627,00	4.066,00	80,67	53,81	801,00	2,34	1.582,00	2,97	278,00	2,64	403,00	2,51	651,00	2,16	2.178,00	2,69	384,00
	K 025	1951	Bir Apartman - Nişantaşı 198 m^2	2 cephe - 1 Daire/Kat - 150-200 m2	198,00	332.044,00	4.466,00	72,47	67,20	767,00	2,42	1.497,00	2,86	517,00	3,08	334,00	2,56	818,00	2,22	2.382,00	2,57	885,00
	ortalama				140,46	275.647,29	3.769,33	70,59	58,57	646,38	2,31	1.026,83	2,63	294,67	2,68	305,38	2,43	633,83	2,13	1.530,71	2,60	386,40

Şekil 4.1 : 1930 – 1954 arası analizleri yapılan çoklu konut örnekleri ve ortalama sentaktik değerler.

	Örnek No	yıl	isim - Semt	tip	Konut içi Net Analiz m^2	ortalama isovist alanı (÷E6) cm2	ortalama isovist çevresi (÷E6) cm	ortalama kompaktlık (÷E6)	ortalama merkezilik (÷E6)	ortalama bağlantısallık	ortalama derinlik (÷E6)	ortalama entegrasyon (÷E9)	Banyo / ortalama derinlik (÷E6)	Banyo / ortalama entegrasyon (÷E9)	Mutfak / ortalama derinlik (÷E6)	Mutfak / ortalama entegrasyon (÷E9)	Yatak Odaları / Ortalama Derinlik	Yatak Odaları / Ortalama Entegrasyon	Yaşam / Ortalama Derinlik	Yaşam / Ortalama Entegrasyon	Servis / Ortalama Derinlik	Servis / Ortalama Entegrasyon
II. 1954-1980 arası örnekler	K 027	1959	Birkan Apartmanları - Bebek 225 m^2	4 cephe - 1 Daire/Kat - 200-250 m2	225,00	509.322,00	4.851,00	95,30	55,96	1.198,00	2,46	2.813,00	3,75	312,00	2,56	795,00	2,85	924,00	2,09	4.902,00	2,73	721,00
	K 028	1960	Kervansaray Apartmanı - Elmadağ 156 m^2	4 cephe - 4 Daire/Kat - 150-200 m2	156,00	365.119,00	3.650,00	93,56	41,67	850,00	2,42	1.306,00	2,77	233,00	2,51	556,00	2,68	542,00	2,12	2.224,00	2,67	322,00
	K 030	1962	Bir Apartman - Nişantaşı 132 m^2	3 cephe - 2 Daire/Kat - 100-150 m2	132,00	282.001,00	3.533,00	75,51	49,44	655,00	2,22	1.011,00	2,31	522,00	2,36	464,00	2,29	611,00	2,01	1.592,00	2,68	275,00
	K 031	1962	Bir Apartman - Nişantaşı 164 m^2	3 cephe - 2 Daire/Kat - 150-200 m2	164,00	351.758,00	3.911,00	85,48	50,74	824,00	2,18	1.650,00	2,71	277,00	2,42	653,00	2,36	724,00	1,89	2.965,00	2,44	638,00
	K 032	1966	Günaydın Apartmanı - Nişantaşı 177 m^2	3 cephe - 3 Daire/Kat - 150-200 m2	177,00	315.625,00	3.952,00	77,28	53,86	707,00	2,50	1.142,00	3,29	317,00	2,59	436,00	2,61	768,00	2,31	1.623,00	3,03	265,00
	K 033	1973	Türksan Sitesi — Etiler 96 m^2	4 cephe - 2 Daire/Kat - 100 m2	96,00	229.132,00	2.870,00	77,93	42,18	535,00	2,23	557,00	2,56	140,00	2,39	230,00	2,35	303,00	2,07	876,00	2,39	230,00
	K 035	1973	Türksan Sitesi — Etiler 56 m^2	4 cephe - 4 Daire/Kat - 50-100 m2	56,00	126.285,00	2.151,00	56,20	41,27	300,00	2,40	169,00	2,43	69,00	2,47	96,00	2,60	82,00	2,19	271,00	2,45	89,00
	K 036	1976	Tekül Apartmanı - Çiftehavuzlar 113 m^2	4 cephe - 2 Daire/Kat - 100-150 m2	113,00	240.783,00	3.320,00	75,07	50,62	563,00	2,20	750,00	2,59	183,00	2,47	290,00	2,34	469,00	2,03	1.106,00	2,44	317,00
	K 037	1976	Tahincioğlu Apartmanları - Çiftehavuzlar 272 m^2	4 cephe - 1 Daire/Kat - 250-300 m2	272,00	403.795,00	4.770,00	83,40	62,45	939,00	2,40	2.494,00	2,52	1.107,00	2,60	1.328,00	2,38	1.764,00	2,21	3.579,00	2,74	976,00
	K 038	1978	Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi - Teşvikiye 172 m^2	4 cephe - 4 Daire/Kat - 150-200m2	172,00	387.668,00	4.018,00	87,74	50,93	896,00	2,33	1.775,00	3,03	244,00	2,31	969,00	2,65	602,00	1,99	3.188,00	2,37	882,00
	K 039	1979	Sazak Binası Çiftehavuzlar 142 m^2	4 cephe - 2 Daire/Kat - 100-150m2	142,00	199.839,00	2.753,00	66,91	44,98	459,00	3,07	436,00	3,63	118,00	3,82	136,00	3,20	222,00	2,71	813,00	3,82	136,00
	K 040	1979	Dairesel Planlı Nokta Bina - Suadiye 108 m^2	4 cephe - 2 Daire/Kat - 100-150m2	108,00	209.977,00	2.758,00	74,26	41,38	493,00	2,33	534,00	2,59	150,00	2,40	362,00	2,49	283,00	2,13	870,00	2,40	362,00
	K 041	1973	Tura Apartmanı - Etiler 124 m^2	4 cephe - 2 Daire/Kat - 100-150m2	124,00	300.600,00	3.457,00	83,00	44,54	707,00	2,16	1.213,00	2,55	207,00	2,34	439,00	2,37	569,00	1,87	2.117,00	2,37	393,00
	ortalama				149,00	301.684,92	3.538,00	79,36	48,46	702,00	2,38	1.219,23	2,83	298,38	2,56	504,15	2,55	604,85	2,12	2.009,69	2,66	431,23

Şekil 4.2 : 1954 – 1980 arası analizleri yapılan çoklu konut örnekleri ve ortalama sentaktik değerler.

Bütün bu mekansal dizim kavramları çerçevesinde, tez kapsamında yapılan analizlerin sonuçları Şekil 4.1 ve Şekil 4.2'de tablolarda verilmiştir. Bu iki farklı tablo, sosyo-ekonomik hayattaki, imar kurallarındaki ve teknolojideki birtakım değişimlerin sonucu olarak belirlenen iki farklı evrenin örneklerini içermektedir. Bu iki evre arasında karşılaştırmalı olarak 1930-1980 aralığındaki değişimin izleri yorumlanacaktır. Bu tablolarda ele alınan konut planlarının yapım yılları; aydınlık cephe sayısı ve bir katta kaç daire olduğu; analizi yapılan konut planının net kaç metrekarelik bir alana sahip olduğu; sırasıyla ortalama eş görüş alanı yüzölçümü, ortalama eş görüş alanı çevresi, ortalama kompaktlık, ortalama merkezilik, ortalama bağlantısallık, ortalama derinlik, ortalama bütünleşme, banyo mekanının ortalama derinlik ve bütünleşmesi, mutfak mekanının ortalama derinlik ve bütünleşmesi, yatak odaları bölgesinin ortalama derinlik ve bütünleşmesi, yaşam bölgesinin ortalama derinlik ve bütünleşmesi, servis bölgesinin ortalama derinlik ve bütünleşmesidir. Her planda ayrı ayrı olmak üzere plan grid noktalarının eş görüş alanlarının yüzölçümü ortalaması (mean isovist area); eş görüş alanlarının çevre ortalaması (mean isovist perimeter); merkezilik değerlerinin ortalaması (mean circularity); kompaktlık/sıkılık-sıkışmışlık değerlerinin ortalaması (mean compactness); bağlantısallık değerlerinin ortalaması (mean connectivity); derinlik değerlerinin ortalaması (mean depth); bütünleşme/entegrasyon değerlerinin ortalaması (mean integration) bulunmuştur. Her planın grid değerlerinin ayrı ayrı toplanarak, ilgili planın toplam grid sayısına bölünmesiyle bulunan yedi farklı mekan dizimsel kavrama dayalı aritmetik ortalamalar daha sonra evre ortalamalarını bulmak üzere de kullanılmıştır.

Daha önce altı kavram olarak bahsedilen analiz kavramlarının burada yedi kavram olarak karşımıza çıkmasının nedeni, daha önce merkezilik ve kompaktlık değerlerinin birbirinin tersi ilişkileri tanımladıkları için tek kavram olarak birlikte sayılmasıdır. Burada ayrı iki analiz kavramı olarak ele alınmışlar ve toplam kavram sayısı yedi olarak verilmiştir.

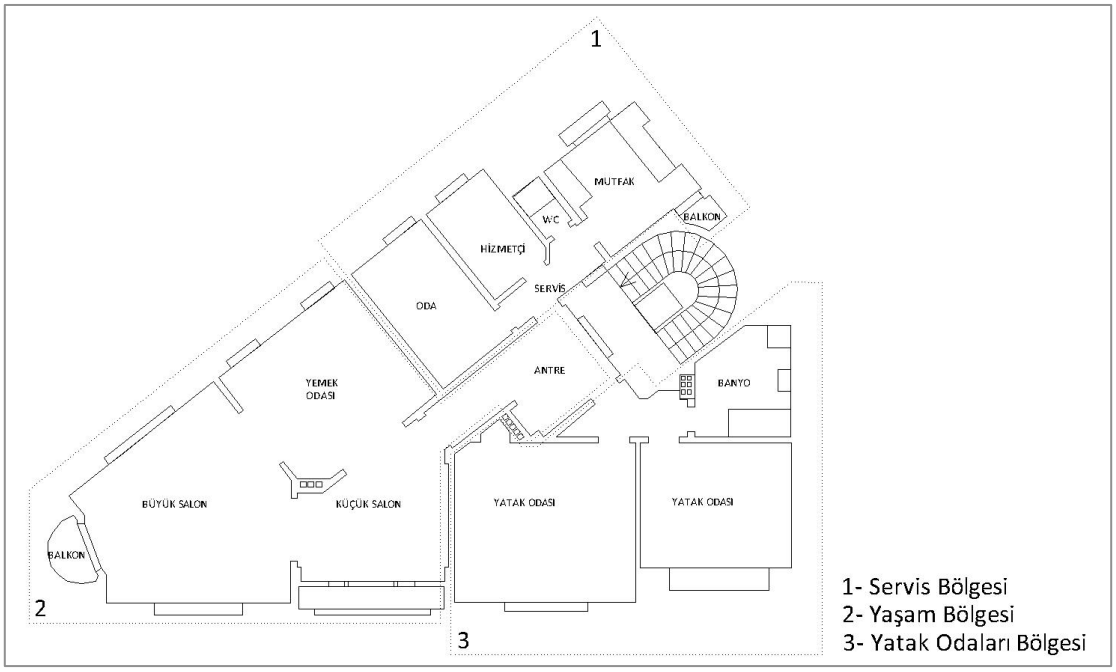

Şekil 4.3 : Analizlere temel oluşturan bölge bölümlenmesinin 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden gösterilmesi.

Şekil 4.4 : Analizlere temel oluşturan bölge bölümlenmesinin 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden gösterilmesi.

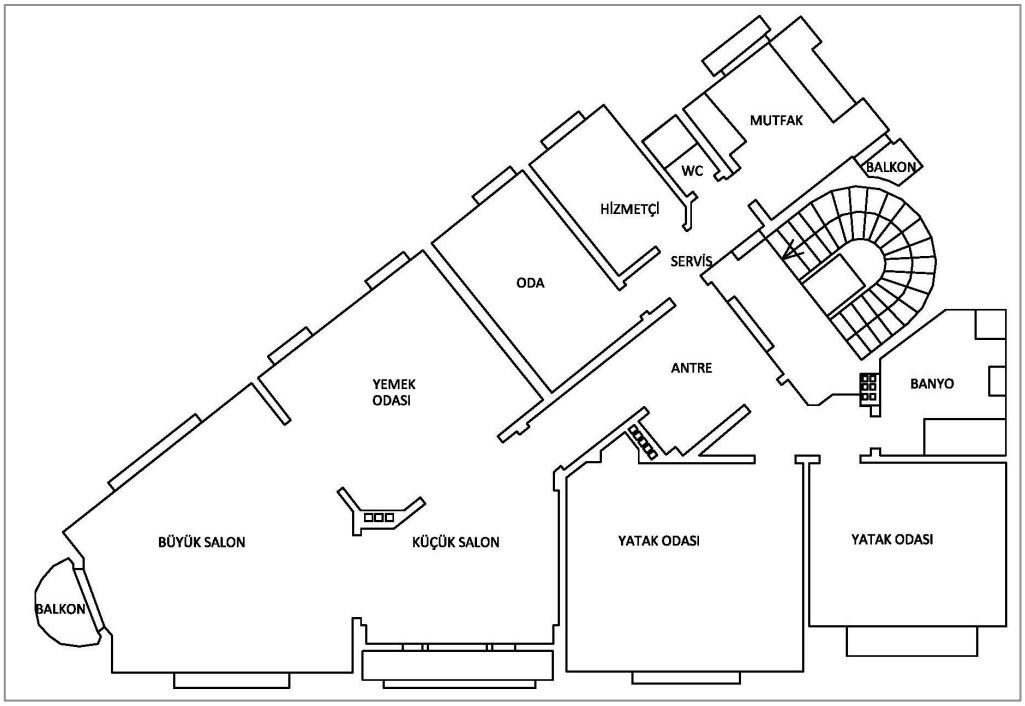

Şekil 4.5 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden planın içerdiği mekanların dağılımının gösterilmesi.

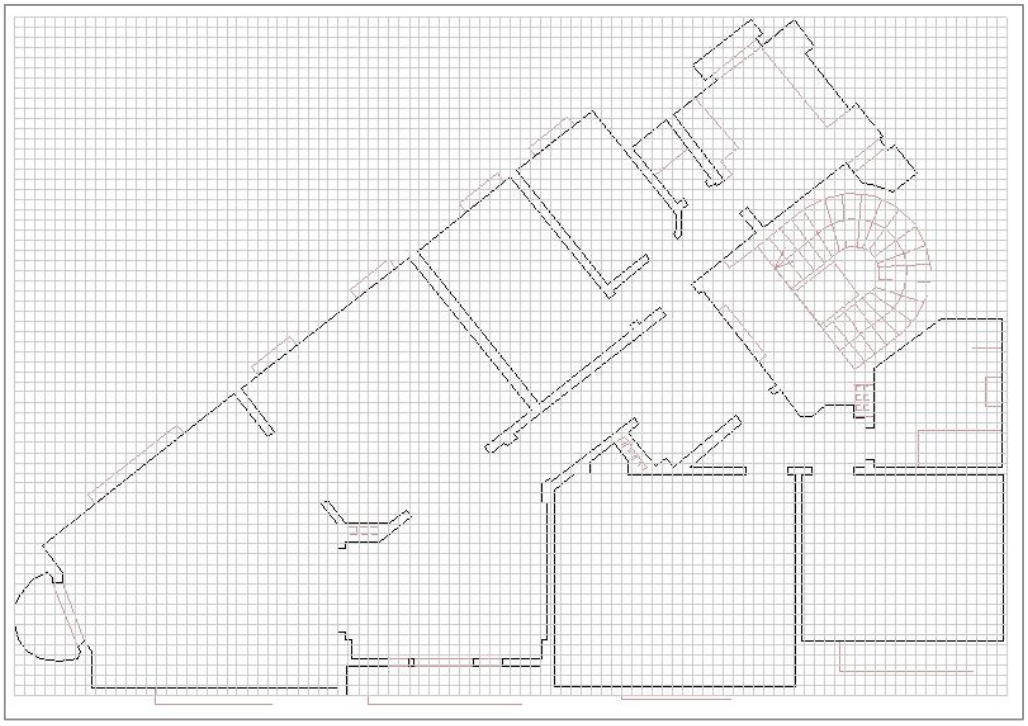

Şekil 4.6 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden metrekare başına 23 grid değerli yapının plan üzerinde gösterilmesi.

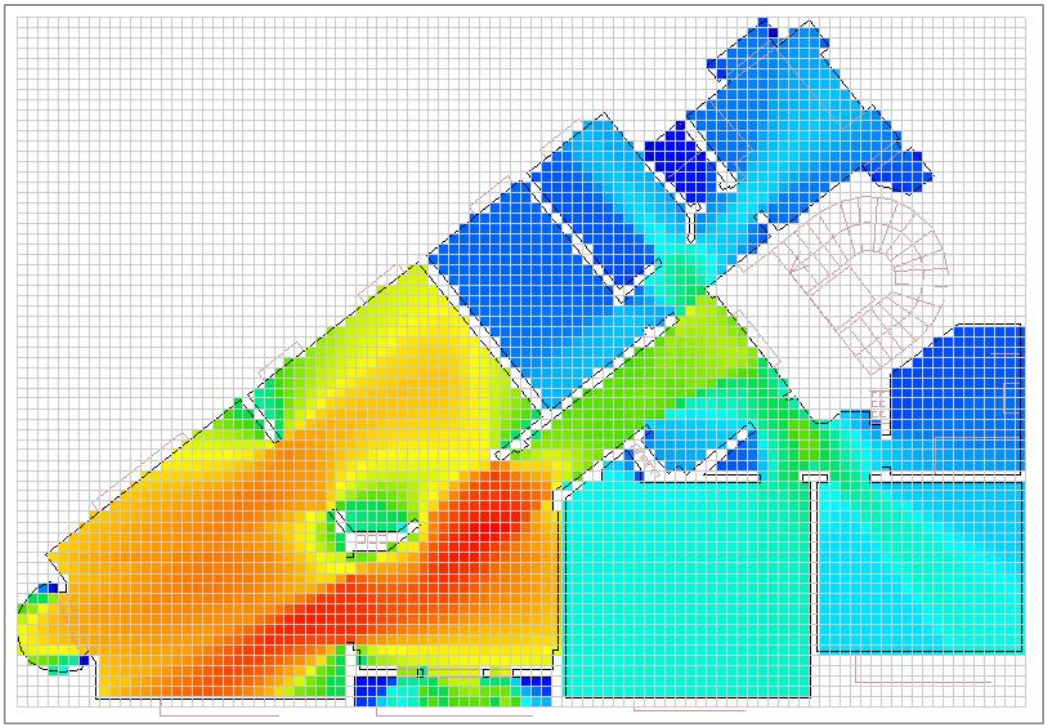

Şekil 4.7 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden metrekare başına 23 grid değerli yapının ve bütünleşme değerleri dağılımının plan üzerinde gösterilmesi (kırmızı en yüksek değer – koyu mavi en düşük değer olmak üzere).

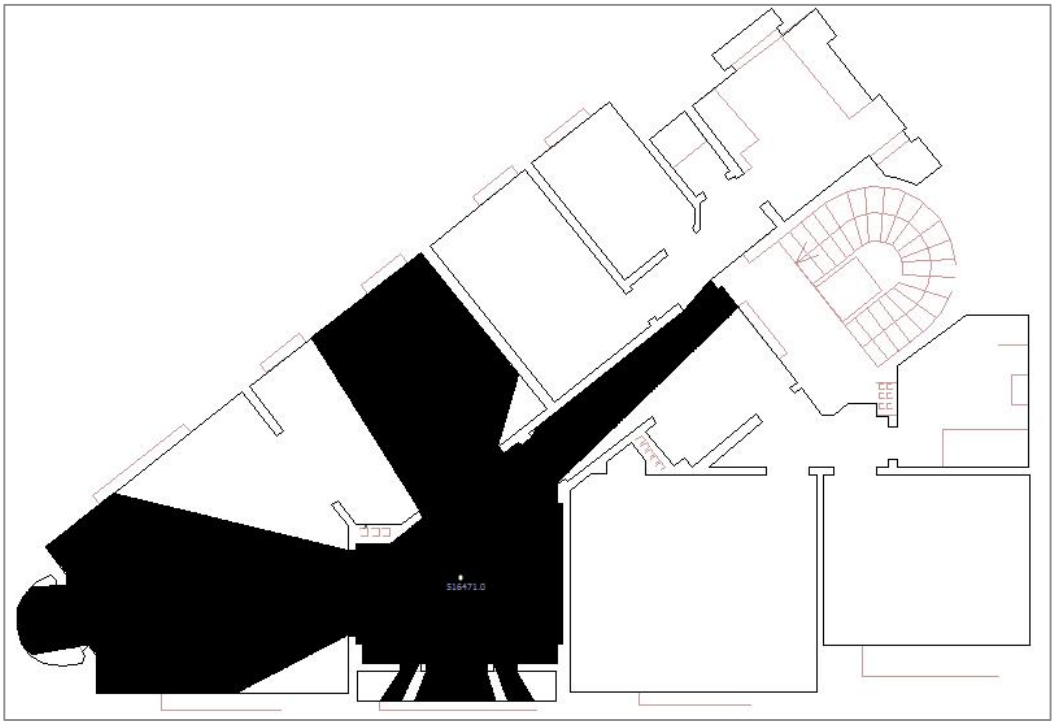

Şekil 4.8 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden farklı eş görüş alanı (isovist) noktalarının görüş alanlarının plan üzerinde gösterilmesi.

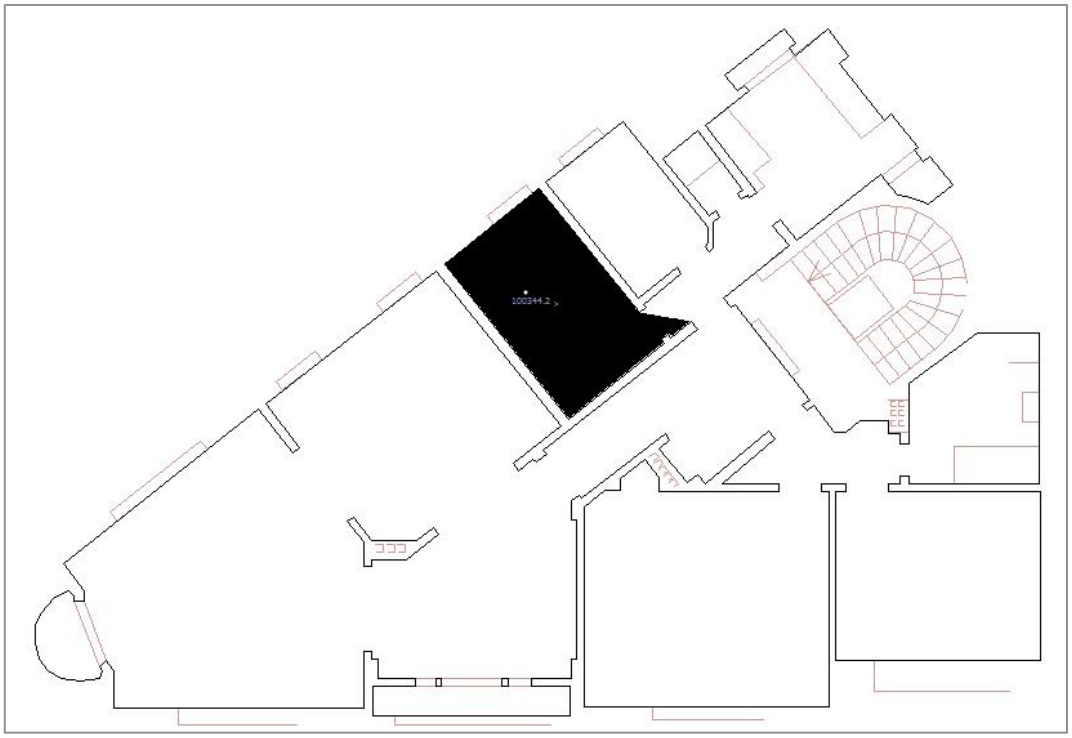

Şekil 4.9 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden farklı eş görüş alanı (isovist) noktalarının görüş alanlarının plan üzerinde gösterilmesi.

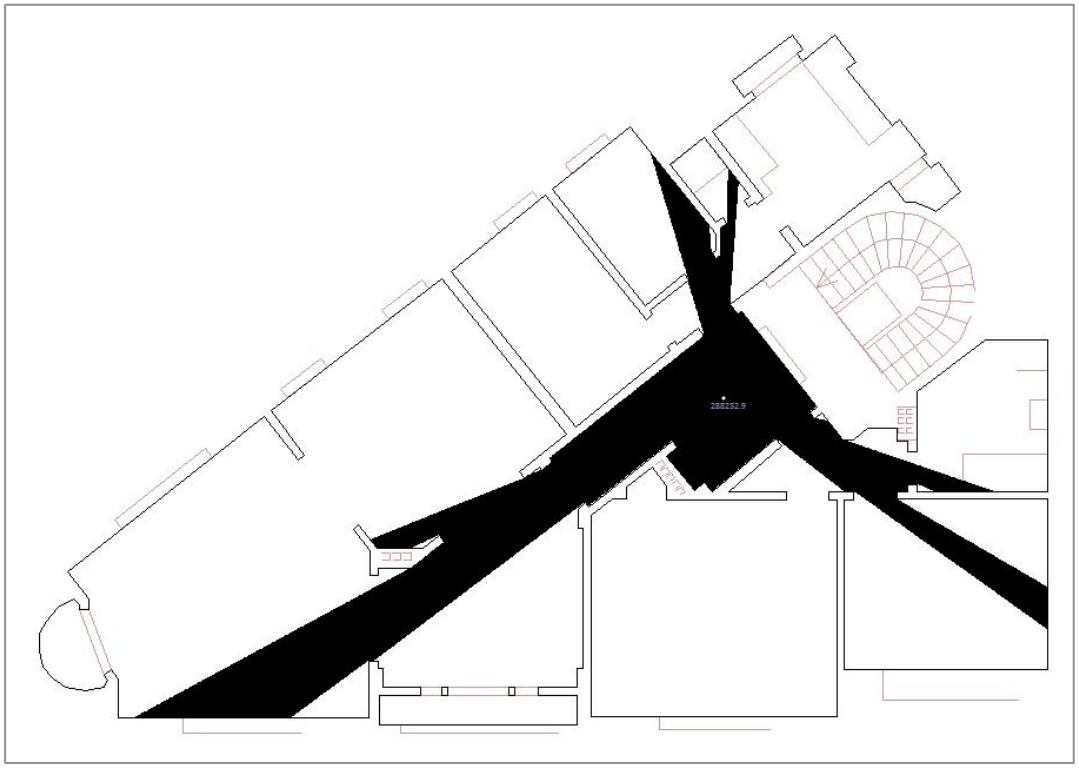

Şekil 4.10 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden farklı eş görüş alanı (isovist) noktalarının görüş alanlarının plan üzerinde gösterilmesi.

Yedi farklı kavrama dayalı değerlerin hesaplanması için yapılan aritmetik ortalama bulma işlemi her planda banyo ve mutfak tek mekanları için ilgili tek mekanın dizimsel grid değerleri göz önüne alınarak yapılırken, yaşam bölgesi, yatak odaları bölgesi, servis bölgesi ortalamaları hesaplanırken sadece bu bölgelerdeki mekan dizimsel grid değerleri göz önüne alınmış, planın bütününde ise plandaki bütün grid değerleri ortalamaya girmiştir. Ele alınan grid bölümlenmesi ve bölge yapısını gösteren örnek planlar aşağıda verilmiştir (Şekil 4.3 – 4.12). Sırasıyla bölgelerin nasıl ayrıldığı, planın içerdiği mekanların dağılımı, metrekare başına 23 grid değerli yapının plan üzerinde gösterilmesi, örneğin bütünleşme değerlerine bağlı olarak grid ile birlikte plan üzerindeki dağılımını gösteren şekil, farklı eş görüş alanı (isovist) noktalarının görüş alanlarının plan üzerinde gösterilmesi ve son olarak da ortalama derinlik (mean depth) grafiğinin plan üzerinde gösterilmesi ortaya konmuştur. Ele alınan bu şekiller analizle ilişkili olarak ele alınan yapının görsel kısmından örnekler sunmaktadır (Şekil 4.3 – 4.12).

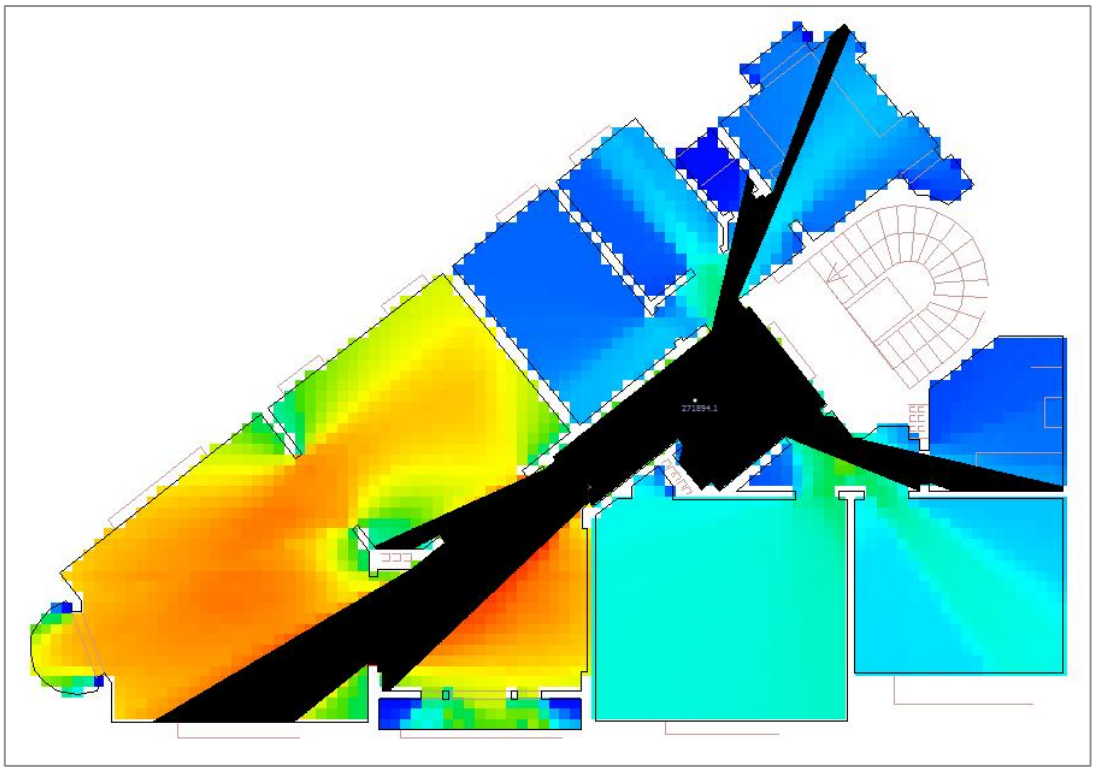

Şekil 4.11 : 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden farklı eş görüş alanı (isovist) noktalarının görüş alanlarının plan üzerinde gösterilmesi ve bütünleşme değerlerini gösteren dağılımla üstüste düşürülmesi.

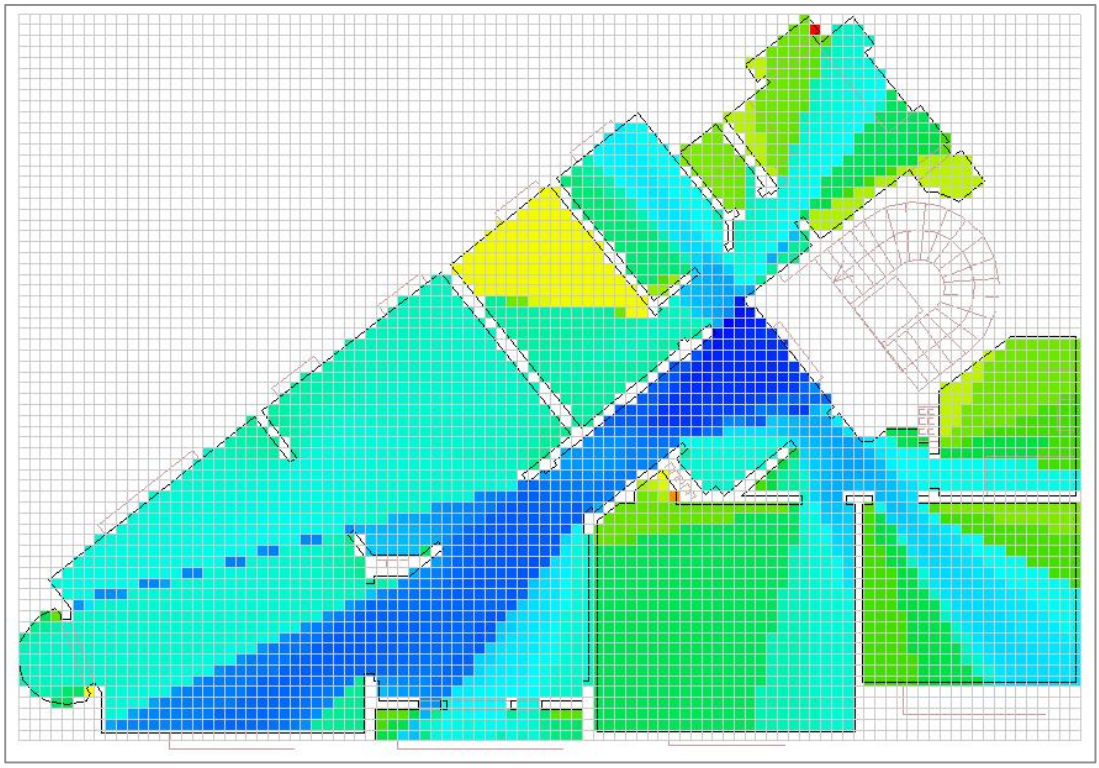

Şekil 4.12 : Analizlere temel oluşturan ortalama derinlik değerlerinin örnek bir dağılımının 1933 Pertev Apartmanı – Taksim örneği üzerinden gösterilmesi.

Analizler açısından vurgulanması gereken önemli başka bir nokta ise konut içi net analiz metrekaresinin evrelerin ayrı ayrı ortalamaları alındığı zaman 140-150 metrekare arasına denk gelen ortalama bir evre değerinde kalmasıdır. 1930-1954 arası örneklerin ortalaması 140,46 metrekare ve 1954-1980 arası örneklerin ortalaması ise 149,00 metrekare olmuştur. Farklı evrelerden alınan örneklerin, kendi evreleri içerisinde ortalamaları alındığı zaman karşılaşılan yakın ortalama net konut metrekare değerleri analizleri mümkün ve anlamlı kılan önemli bir kabuldür. Farklı evrelerden gelen plan büyüklüklerinin ortalama sonuçta biribirine yakın değerleri olması, çeşitli büyüklüklerdeki plan tiplerini barındıran bu iki evre arasında karşılaştırma olanağını beraberinde getirmiştir. Planın fiziksel büyüklüklerinin ortalamada yakın olması, analizlerin metrekare başına düşen 23 grid değeri yapısıyla doğru orantılı olarak birbirine yakın büyüklüklerin karşılaştırılabilir olacağı durumunu da sağlamaktadır. Bu sayede başta ortalama bütünleşme değerleri ve ortalama derinlik değerleri olmak üzere daha birçok kavrama ait hesaplanmış değerleri karşılaştırarak, yorumlar yapma imkanı sağlanmıştır.

Analizlerde ilk evre ile ikinci evrenin ortalama değerleri arasında bir karşılaştırma yapılmış, mekan dizimi kavramlarına bağlı değerlerin ortalamaları arasında bu iki farklı evre arasında değişim eğilimlerinin nasıl olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu değişim eğilimlerini ele alan grafikler de aşağıda sırasıyla verilmiştir (Şekil 4.13 – 4.29). Bu grafikler ve öncesinde verilen tablolar (Şekil 4.1 ve Şekil 4.2) evreler boyunca ele alınacak olan 37 analiz örneğinin kısaca yorumlanması esnasında göz önünde bulundurulacak, tabloların verileri örneklerin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Grafiklerdeki eğilimlerin ise yapım sistemi, tasarım anlayışı, imar kuralları, teknoloji ve sosyo-ekonomik yapı değişimleri gibi dinamiklerle ilişkileri tartışılmaya çalışılacaktır. Son olarak ele alınan farklı evrelerin değerleri arası istatistiksel ilişkiler de irdelenecek, ele alınan karşılaştırmalar SPSS programının yardımı ile elde edilen bağıntılardan ortaya çıkan sonuçlar da kullanılarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

İki evre arası değer ortalamalarının karşılaştırıldığı tablolar aşağıdadır (Şekil 4.13 – 4.29). Bu grafiklerdeki eğilimler tezin ana eksenini oluşturacak özellikteki sonuçları içermektedirler. Şekil 4.14'de birinci evreden ikinci evreye geçişte 1026 seviyesinden 1219 seviyesine çıkan ortalama entegrasyon/bütünleşme değeri ile son derece önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmıştır. Bu artışın nedenleri araştırıldığı zaman özellikle yaşam bölgesi ortalama bütünleşme değerinin birinci evrede 1531 iken, ikinci evrede 2010 seviyesine gelmesinin etkisi çok büyüktür. Yaşam bölgesini oluşturan salon, oturma odası, konut mekanına giriş hollerinin keskin bir şekilde daha entegre mekanlar haline gelmesi özellikle Türkiye'de 1952'de deneme yayınına başlayarak 1970'lerde yaygın bir konuma gelen televizyonun etkisi ile daha çok kullanılan salonların, yaşam bölgesi odalarının değişen durmunun mekansal kurguya yansımasının bir sonucu olarak yorumlanabilir. Bu değişimin tek nedeni elbette ki televizyon değildir, televizyon kadar ısıtma sistemleri de bunda etkili olmuş, mekanlar arası sınırlar kalkmıştır, kapıların açılması da bu durumu desteklemiştir. Bunun yanısıra artan nüfus ve sosyo-ekonomik değişimlerin sonucu olarak da yaşam bölgesinin daha entegre bir konuma geldiği görülmektedir. İkinci evrede yaşam bölgesinin entegre konumu kuvvetlenirken, ortalama derinlik değerinin nerdeyse hiç değişmeden kalmasının nedeni ise plan içerisindeki yerleşiminin çok da değişmemesindendir.

Şekil 4.13'de verilen evreler arasında birinci evreden ikinci evreye doğru çok kuvvetli olmasa da artış eğiliminde olan planların ortalama derinlikleri giderek derinleşen birtakım bölgelerin izlerini vermektedir. Ortalama bütünleşmenin (Şekil 4.14) 1026 seviyesinden 1219 seviyesine gelerek keskin sayılabilecek bir oranda arttığı göz önüne alınırsa ikinci evrede planın bütününün ortalamasında derinliğin artması bazı bölgelerde kuvvetli bir derinleşme olduğunun kanıtıdır. Servis Bölgesi (Şekil 4.28) ve yatak odaları bölgesindeki (Şekil 4.24) ortalama derinlik değerlerindeki artış, planın bütününde derinleşme eğilimini getirmiştir. Bu bölgelerdeki derinleşmeye karşın, mutfak mekanında tekil olarak ikinci evrede daha sığ/daha bütünleşik (Şekil 4.22) bir mekan olma eğilimi göze çarpmaktadır, bu anlamda ortalama derinlik değeri 2,68 seviyesinden 2,56 seviyesine inen bir eğilim vardır. İkinci evrede mutfak mekanındaki önemli bütünleşme artışı da (Şekil 4.23) birinci evrede 305 seviyelerinden ikinci evrede 504 seviyelerine gelişle yakalanan önemli bir sonuçtur. Bu durumda ikinci evrede yaşam bölgesi mekanlarının yanısıra mutfak mekanında da önemli bir bütünleşme artışı yaşadığını bir kez daha vurgulamak gerekmektedir. İkinci evrede mutfak mekanının hem ortalama derinlik değerlerinin azalarak daha sığ bir mekan haline gelmesi, hem de bütünleşme değerlerindeki artış ile planın bütünü içerisinde daha entegre bir konuma gelmesi önemli bir bulgudur. Bu durum kendi kapalı iç kurgusundan ve dolayısı ile daha derin bir mekan olma durumundan ikinci evrede uzaklaşan servis alanına dahil olan mekanların değişiminden kaynaklanmaktadır.

İlk evrede metrekare olarak ikinci evreye göre çok daha fazla bir alan kaplayan servis bölgesi mekanları kendi bünyesinde hizmetçi odalarını, iç koridorları, ofis odalarını ve tuvaletleri barındırırken, ikinci evrede toplam alan olarak küçülmüş, mutfak mekanı daha sığ bir mekan haline gelse de, tuvalet ve servis odalarında plan içerisinde kopmalar yaşanarak tekil derin mekanlar oluşmuştur.

Banyo mekanına baktığımızda ise plan içerisindeki bütünleşme değerleri iki evrede yakın değerlerde olsa dahi (Şekil 4.21), giderek derinleşen konumu (Şekil 4.22) yatak odalarının ikinci evrede derinleşen (Şekil 4.24) konumundan kaynaklanmaktadır.

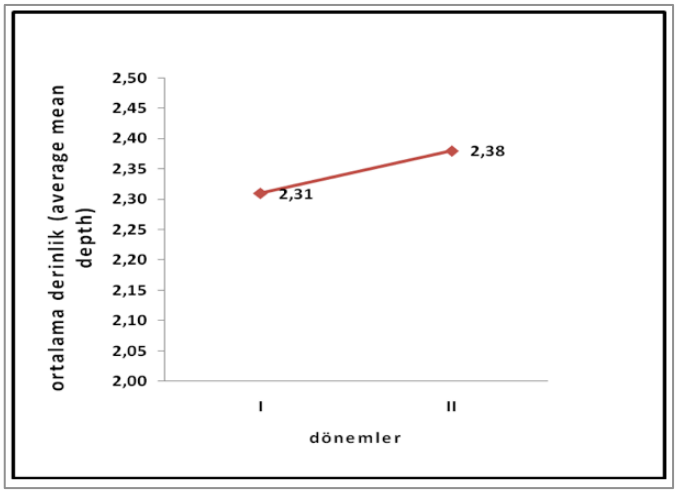

Şekil 4.13 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Derinlik (mean depth) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

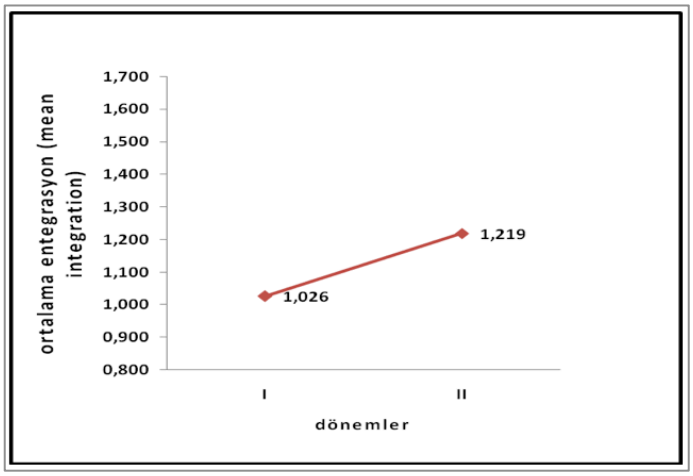

Şekil 4.14 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Bütünleşme (mean integration) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

Bütün bu eğilimler içerisinde bir kez daha vurgulanması gereken nokta, ortalama bağlantısallık (Şekil 4.19) ve ortalama eş görüş alanı yüzölçümü (Şekil 4.15) eğilimlerinin birbirleriyle hemen hemen aynı eğilimleri, ve değişim oranlarını göstermeleridir. Oranlara bakıldığı zaman iki değer de yaklaşık %10 oranında bir artış göstermiştir. Bu durum bağlantısallık, eş görüş alanı yüzölçümü ve bütünleşme değeri gibi kavramların temelinde plan içerisindeki eş görüş alanı noktalarından hareketle değerler oluşturulmasından kaynaklanmaktadır. Eş görüş noktasının plan içerisindeki konumu, plandaki diğer noktalarla bağlantısı bu kavramların temelinde hep aynı olacağı için değerleri de aynı eğilimlerde çıkmaktadır.

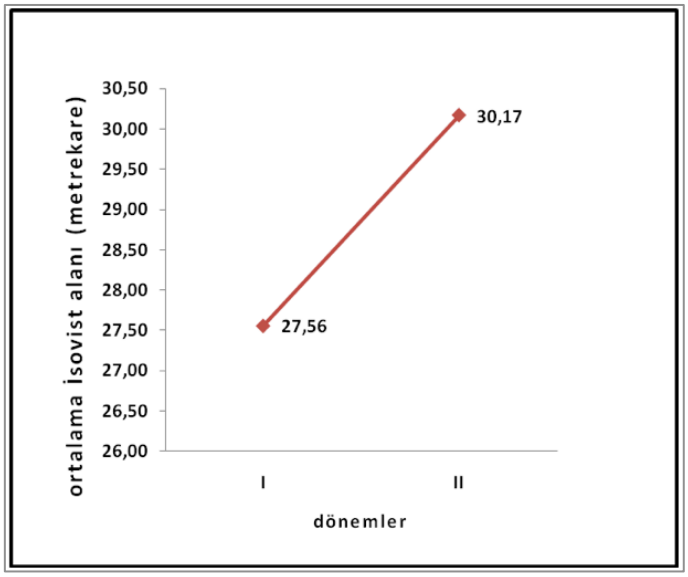

Şekil 4.15 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Eş Görüş Alanı Yüzölçümü (m^2) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

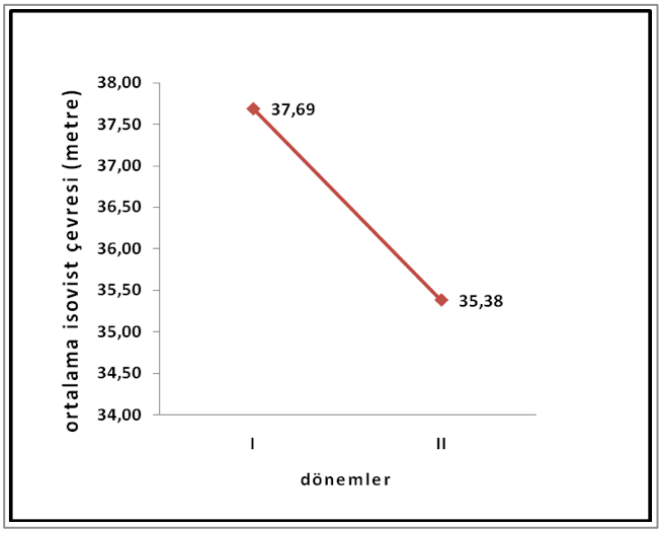

Şekil 4.16 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Eş Görüş Alanı Çevresi (m) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

Ortalama eş görüş alanı çevresi (Şekil 4.16) ve ortalama merkezilik (Şekil 4.18) değerleri ise yine eş görüş noktalarının belirlediği alanlarla ilişkili olarak ele alınan planın boyutları ile ilgili bir değeri verdikleri ve planda merkeze yaklaşma ya da tam tersi olarak uzaklaşma eğilimleri ile ilgili olduklarından benzer eğilimleri vermektedirler.

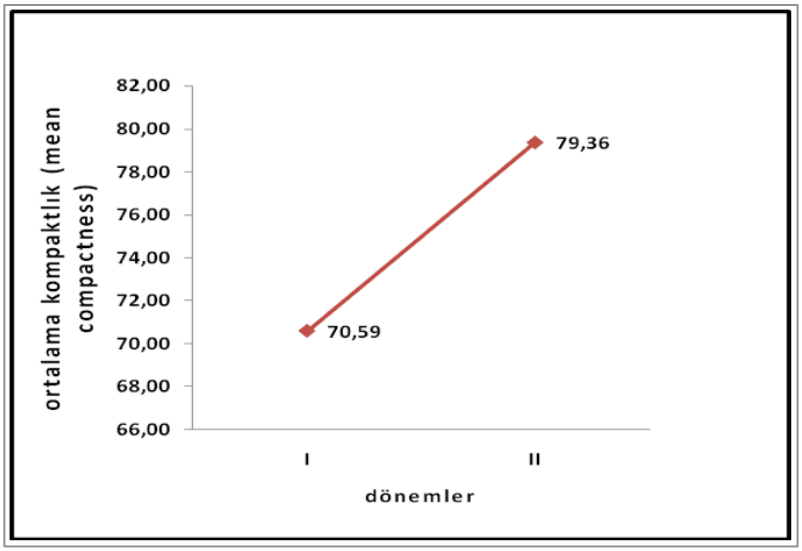

Şekil 4.17 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık (mean compactness) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

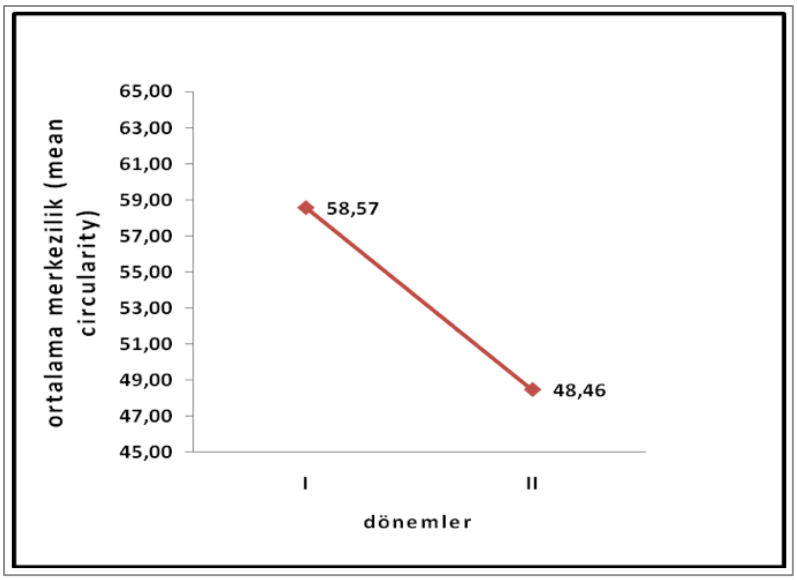

Şekil 4.18 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Merkezilik (mean circularity) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

Kompaktlık ise merkezilik değeri ile ters orantılı bir durum sergilemektedir. Bakıldığı zaman ikinci evreye doğru merkezilik değerinin 58,57 seviyesinden 48,46 seviyesine düşmesi planların genelinde merkezden uzaklaşan bir durum olduğunu anlatmaktadır. Plan boyutlarının daireye yaklaşan yapıdan uzaklaştığını, dışbükey (convex) mekanların boyutlarının giderek birbirinden farklılaştığı geometrik yapının oluştuğunu göstermektedir. Bu durum, ikinci evrede boyut verileri birbirine yakın dışbükey (convex) mekanlardan, boyut değerleri farklı olan dışbükey (convex) mekan geometrilerine doğru gidişin izlerini göstermektedir. Bu durum da imar

kurallarındaki değişiklikler ve parsellerdeki en ve boy farklılaşmasından kaynaklı bir durumun planlara yansıması olarak yorumlanabilir.

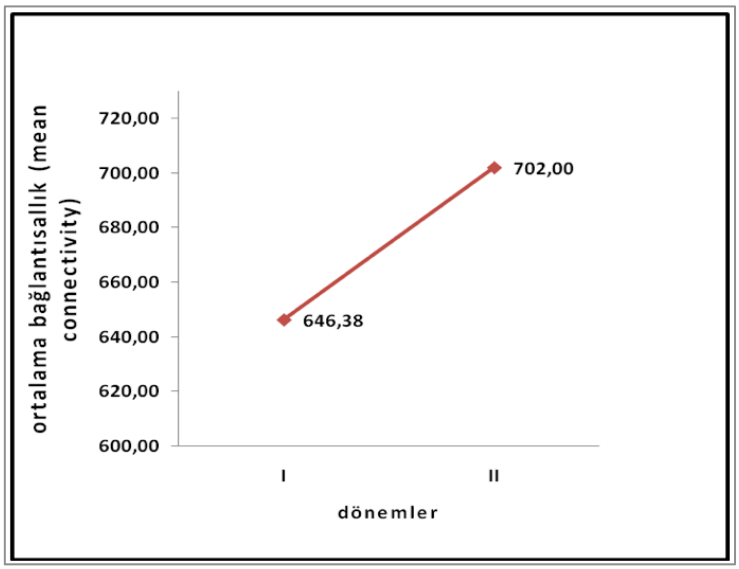

Şekil 4.19 : Bütün Plan Bölgeleri - Ortalama Bağlantısallık (mean connectivity) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

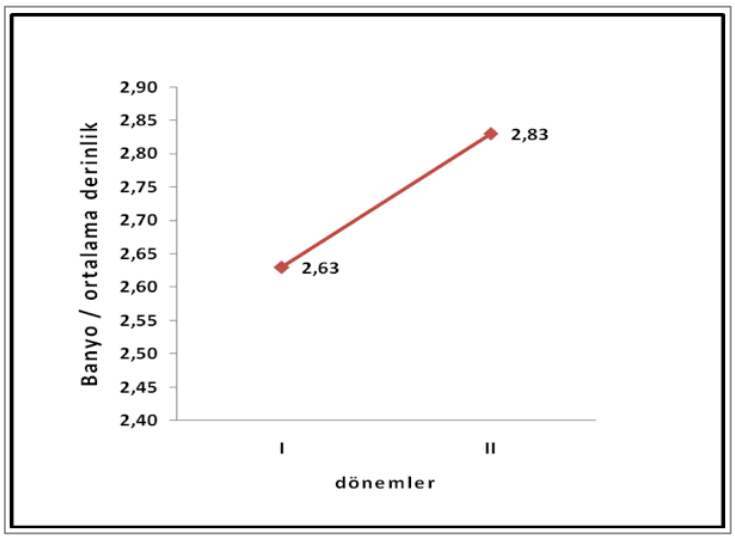

Şekil 4.20 : Planlarda Banyo Bölgeleri - Ortalama Derinlik (mean depth) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

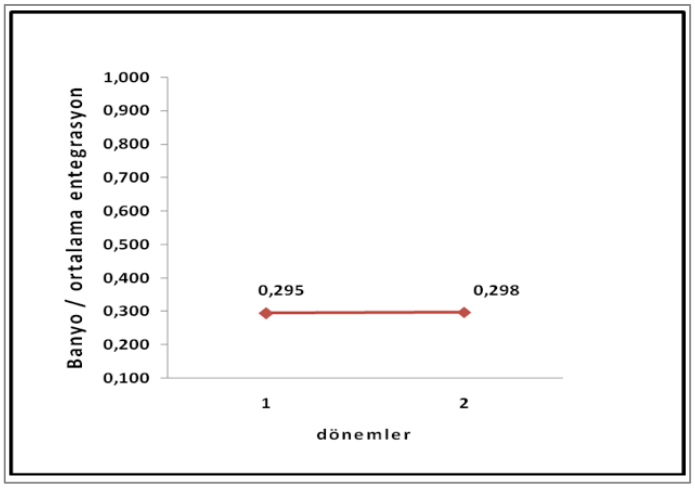

Şekil 4.21 : Planlarda Banyo Bölgeleri - Ortalama Bütünleşme (mean integration) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

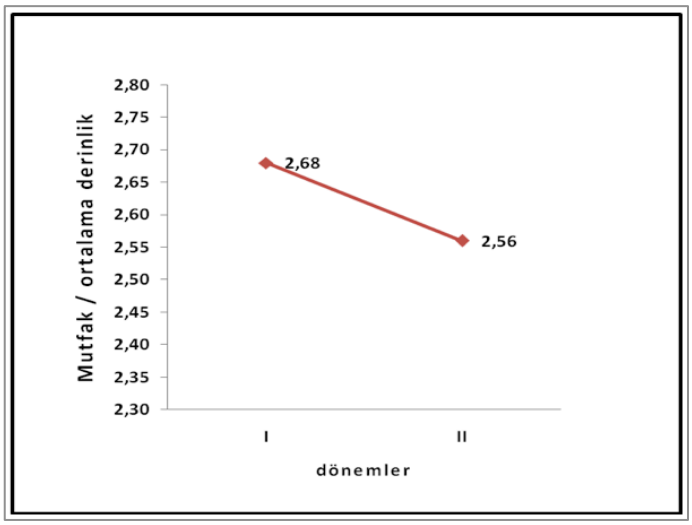

Şekil 4.22 : Planlarda Mutfak Bölgeleri - Ortalama Derinlik (mean depth) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

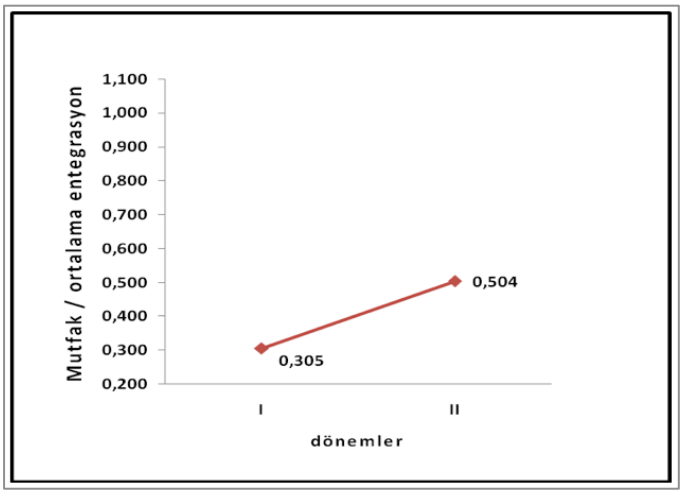

Şekil 4.23 : Planlarda Mutfak Bölgeleri - Ortalama Bütünleşme (mean integration) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

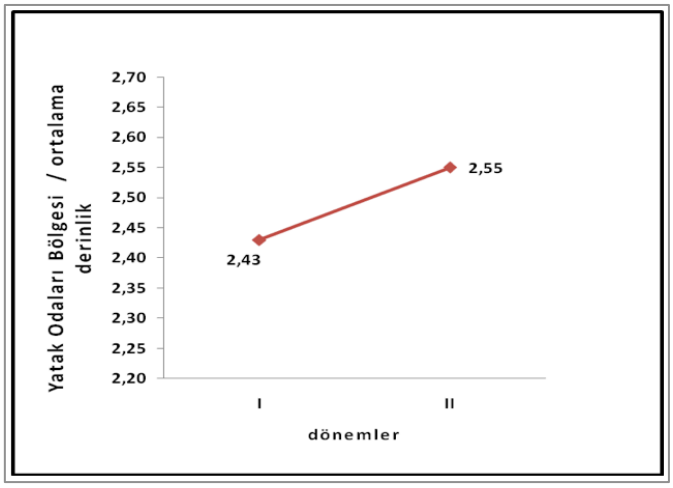

Şekil 4.24 : Planlarda Yatak Odaları Bölgeleri - Ortalama Derinlik (mean depth) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

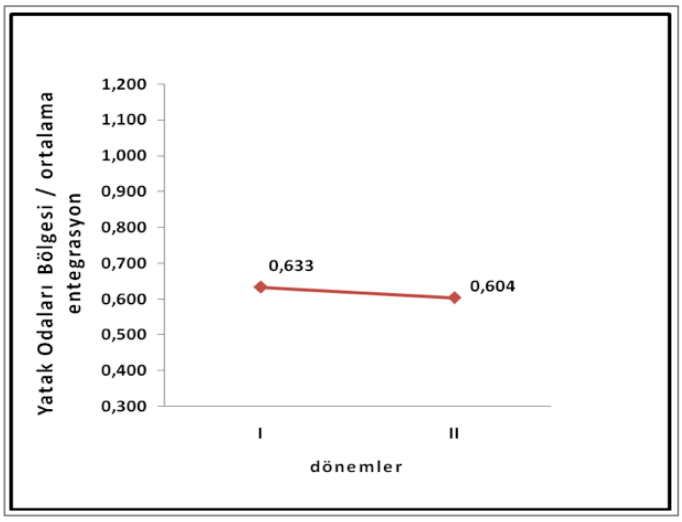

Şekil 4.25 : Planlarda Yatak Odaları Bölgeleri - Ortalama Bütünleşme (mean integration) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

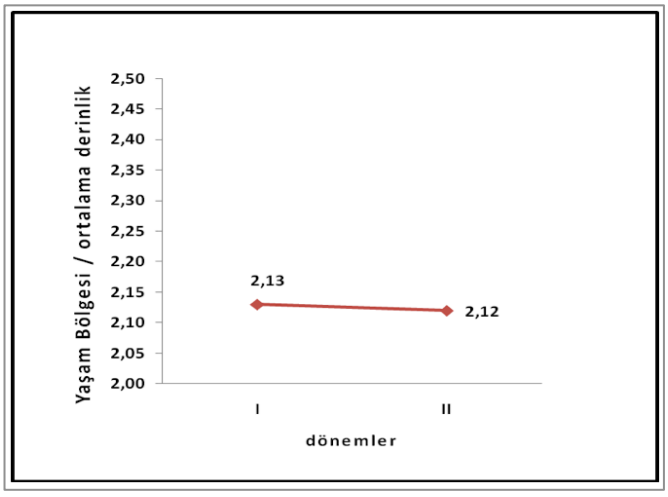

Şekil 4.26 : Planlarda Yaşam Bölgeleri - Ortalama Derinlik (mean depth) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

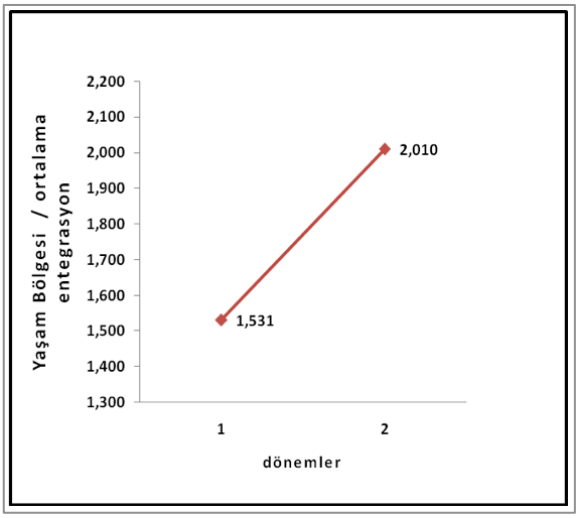

Şekil 4.27 : Planlarda Yaşam Bölgeleri - Ortalama Bütünleşme (mean integration) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

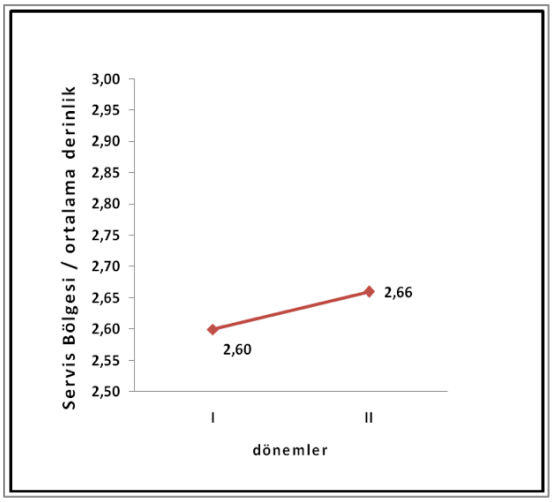

Şekil 4.28 : Planlarda Servis Bölgeleri - Ortalama Derinlik (mean depth) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

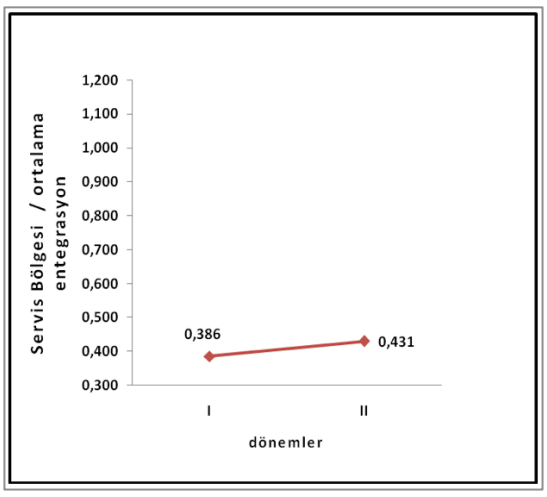

Şekil 4.29 : Planlarda Servis Bölgeleri - Ortalama Bütünleşme (mean integration) – Evreler (I-II) Değişim Grafiği.

4.3.1 İlk evre analizleri (1930-1954)

Analizlerin ilk aşamasında 1930-1980 döneminde şekillenen ilk evre olarak 1930-1954 arasındaki örnekleri ele alan analizler yapılmıştır. Yirmi apartman örneğinden yirmidört plan üzerinde analizler yapılmıştır. Bu apartmanlar sırası ile aşağıda verilmiştir:

1. Park Apartmanı – Nişantaşı
2. Nan Apartmanı – Nişantaşı
3. Hüsnü B. Apartmanı – Nişantaşı
4. Mühendis Derviş Bey Apartmanı – Cihangir
5. Bosfor Apartmanı – Ayaspaşa
6. İstiklal Apartmanı – Taksim
7. Melek Apartmanı – Nişantaşı
8. Pertev Apartmanı – Taksim
9. Ceylan Apartmanı – Taksim
10. Agop Efendi Apartmanı – Taksim
11. İskece Apartmanı – Maçka
12. Şeref Apartmanı – Nişantaşı
13. Bir Apartman – Taksim
14. Doğu Apartmanı – Taksim
15. Maçka'da Bir Apartman
16. Başaran Apartmanı – Harbiye
17. Birgiler Apartmanı – Moda
18. İlbay Apartmanı – Bomonti
19. Sadıklar Apartmanı – Şişli
20. Bir Apartman – Nişantaşı

Bu planlar üzerinde eş görüş alanlarının yüzölçümü ortalaması (mean isovist area); eş görüş alanlarının çevre ortalaması (mean isovist perimeter); merkezilik

değerlerinin ortalaması (mean circularity); kompaktlık/sıkılık-sıkışmışlık değerlerinin ortalaması (mean compactness); bağlantısallık değerlerinin ortalaması (mean connectivity); derinlik değerlerinin ortalaması (mean depth); bütünleşme/entegrasyon değerlerinin ortalaması (mean integration) gibi yedi farklı mekan dizimsel kavrama dayalı değerlerin bulunmasına yönelik analizler yapılmıştır. Bu analizlere ait şekiller aşağıda sırası ile verilmektedir. Bu analizlerin görsel ifadelerinde sırası ile plan ve barındırdığı mekanlar, bütünleşme/entegrasyon değerleri, her bir planın grid bölümlenmesi ile bütünleşme değerinin üstüste düşürülmesi ile elede edilen görsel anlatım, ortalama derinlik, eş görüş alanı yüzölçümü, eş görüş alanı çevresi, merkezilik, kompaktlık/sıkılık-sıkışmışlık, bağlantısallık bulunmaktadır.

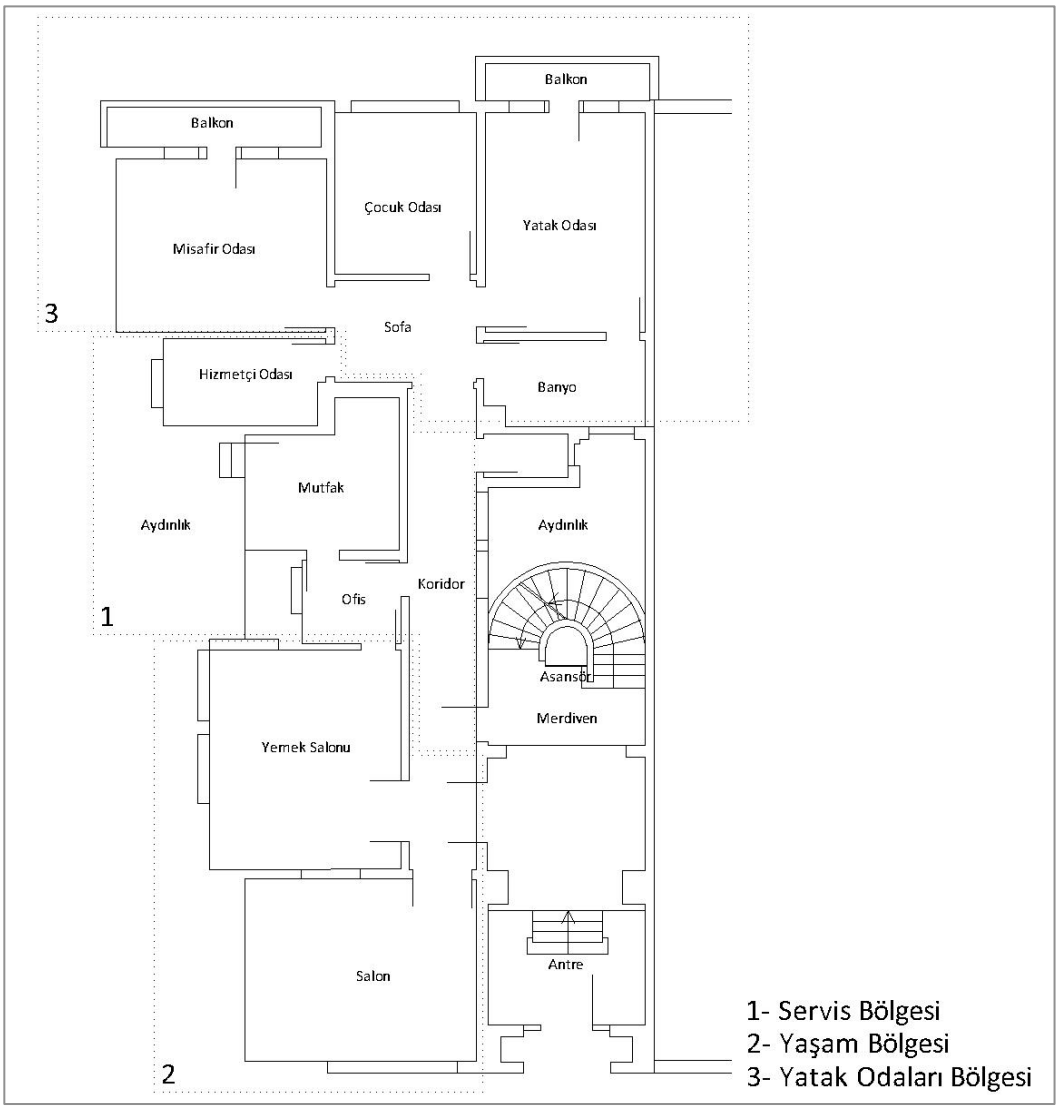

Şekil 4.30 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

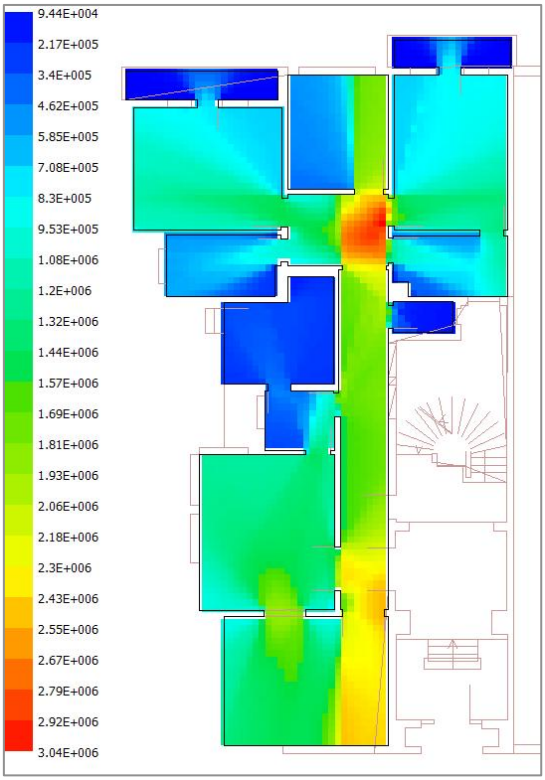

Şekil 4.31 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

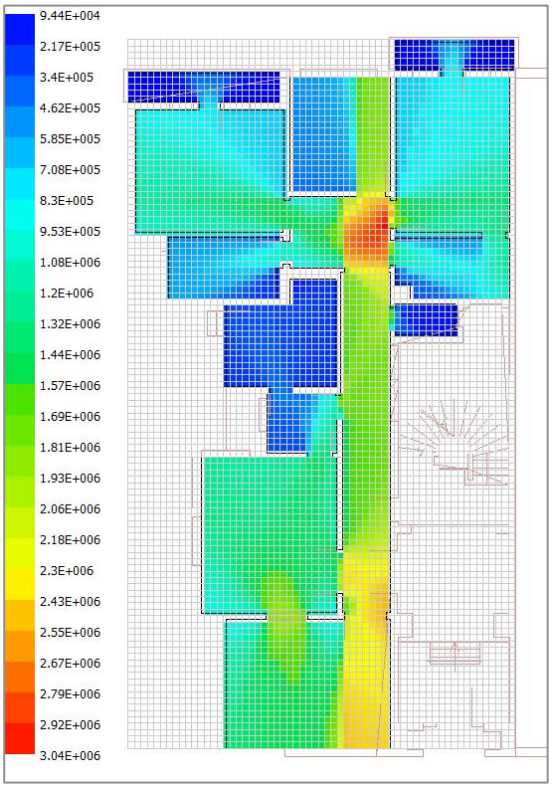

Şekil 4.32 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

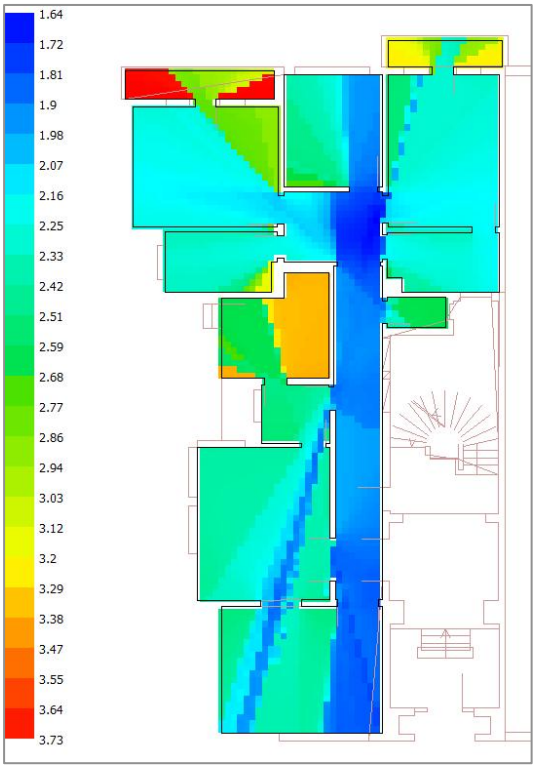

Şekil 4.33 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

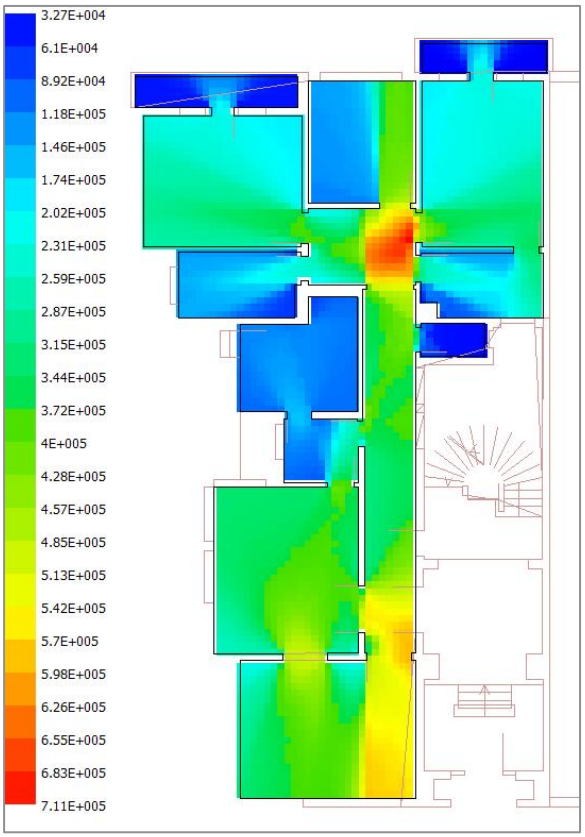

Şekil 4.34 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

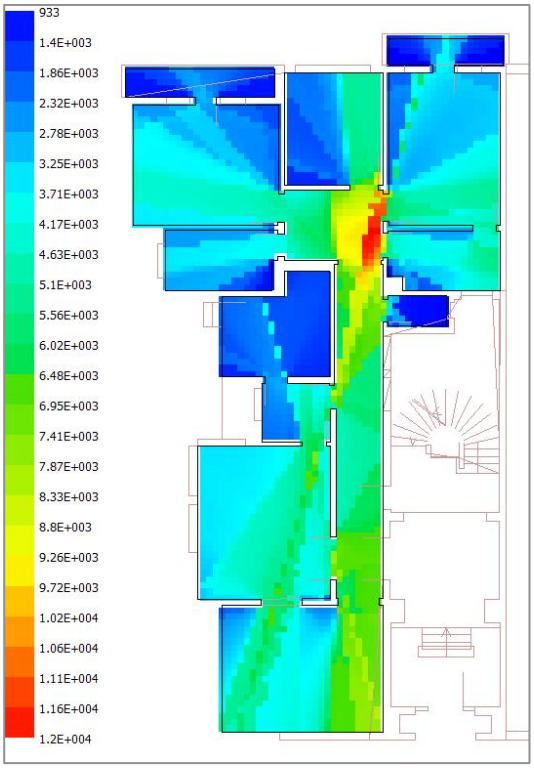

Şekil 4.35 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

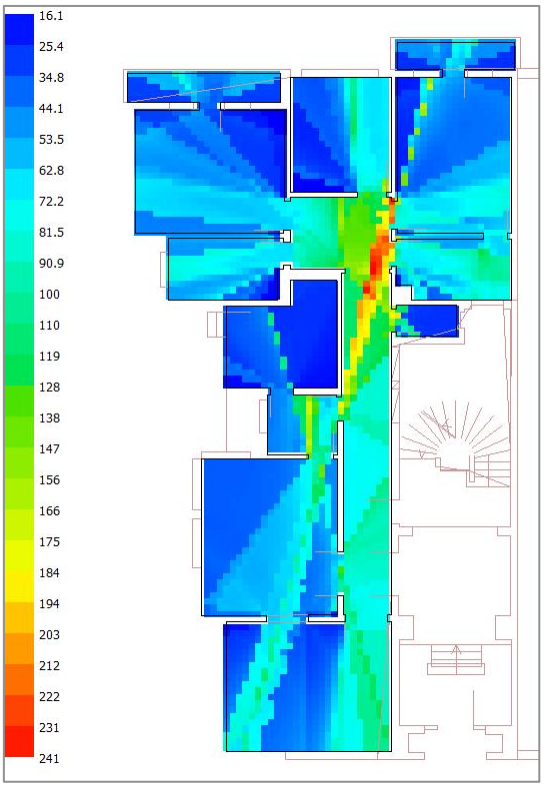

Şekil 4.36 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

1930-1954 arası ilk evre ile birlikte analizlerin başlangıç noktası olan ilk örnek 1931 yılına tarihlenen Nişantaşı'ndaki Park Apartmanıdır. Bu örnekle ilgili olarak önemli olan noktalardan birisi bütünleşme değerlerinin dağılımına bakıldığında, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi üzerinde, yatak odaları bölgesine geçiş alanının bütünleşme değerleri planın tümü içerisinde yüksek değerlerde kalmaktadır. Bu alanın yapının mimarı tarafından da sofa olarak adlandırılmasından anlaşılacağı gibi bütünleşme değeri yüksek bir geçiş alanı, sadece yatak odaları alanında değil, planın tamamına hakim düzeyde yüksek bütünleşme değeri olan bir alandır. Apartmanlaşmaya geçişte cumhuriyet döneminin ilk yıllarına yakın örneklerden biri olan Park Apartmanı bu haliyle bütünleşme değeri olarak sofalı planın özelliklerini göstermektedir. Planın tamamında hakim olan kesintisiz dolaşım alanı konutun mekanlarına dağılımı sağlayan özelliği ile ön plana çıkmıştır. Bütünleşme değerlerinin yükseldiği alan olarak yatak odaları bölgesinde bir alanla karşılaşmamız bu plan özelinden genel durumu değerlendirebilmemiz açısından da önemlidir. Bu plandaki mekanlarda en yüksek bütünleşme değerlerinin yaşam bölgesi olarak tanımladığımız, salon, oturma odası, yemek odası gibi alanlara tam olarak kaymadığı bir durum bulunmaktadır. 1930-1954 evresinin ilk örneği olan bu plan tipi, 1954-1980 evresindeki plan tiplerinde göreceğimiz en yüksek bütünleşme değerlerinin yaşam bölgesinde olması durumunun gerçekleşmediği bir örnektir. Bu özelliği ile daha sonraları ortaya çıkacak değişimin izlerini sürebilmemiz için önemli bir örnektir. Bunun yanında planın bütününün ortalama bütünleşme değeri olarak ilk evre örneklerinin ortalamasının üstünde olmasına karşın, ikinci evre örneklerinin ortalamasının altında olması da bu plan üzerinden değerlendirilebilecek önemli bir veridir. Bu durum, ilk evreden ikinci evreye doğru geçişte planların bütünü göz önünde bulundurulduğu zaman ikinci evreye doğru artan plan ortalama bütünleşme değerinin eğilimini de göstermektedir. İki evre arasında planların tümü değerlendirildiğinde ortaya çıkan bütünleşme değerlerindeki farklılaşmanın, artışın izleri burada görülmektedir.

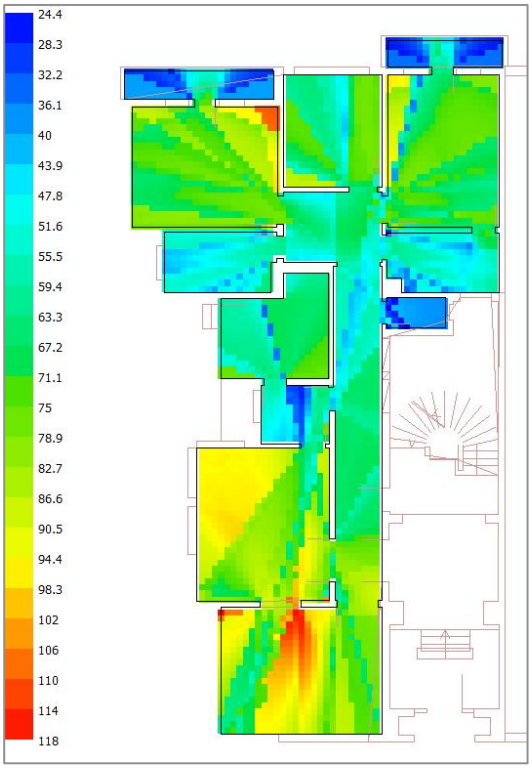

Şekil 4.37 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

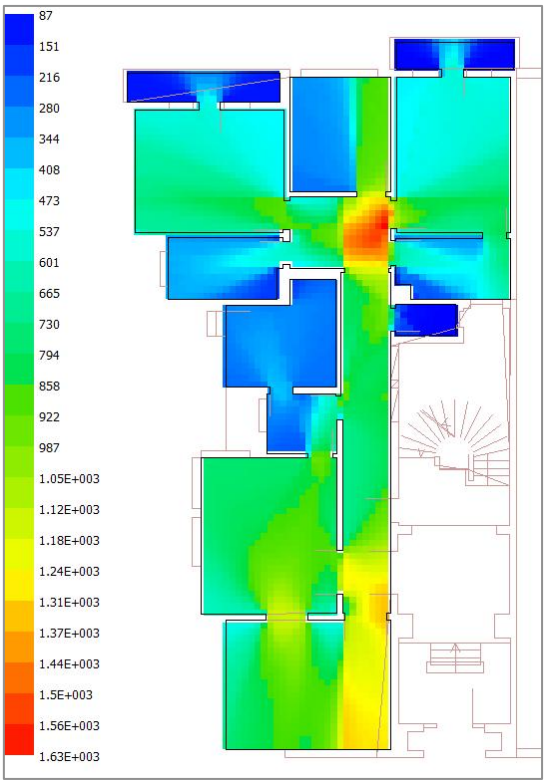

Şekil 4.38 : 1931 Park Apartmanı, Nişantaşı, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

Ortalama merkezilik değerlerine baktığımızda ise ikinci evredeki örneklerin ortalamasından daha yüksek bir değere sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, ilk evredeki plan morfolojisinin daha çok merkeze yaklaşan karakterini bu örnek üzerinde de ortaya koymaktadır. Sadece bu örnek üzerinde düşünmeyerek Şekil 4.1'de de görülen planların bütünündeki ortalama merkezilik değeri göz önüne alındığı zaman ilk evre örneklerinin ortalaması ile ikinci evre örneklerinin ortalamasının birbirinden farklı, ikinci evre yönünde bir azalma eğiliminin olduğunun görülmesi, bu örneğin de durumu yansıtması önemlidir.

Merkezilik değerlerinin en üst noktalara ulaştığı alan (Şekil 4.36), konut planında sofa olarak adlandırılan ve yatak odaları bölgesi içerisinde kalan alan etrafındadır. Bu alan bütünleşme değeri açısından da en yüksek değerleri içermektedir. Buradan çıkarılabilecek sonuç, merkeze yakın olan mekanların, bütünleşme değeri açısından da yüksek mekanlar olduğudur, bir üstüste düşme durumu vardır. Bu örneğin plan yapısının ortalama merkezilik değeri açısından ortalamalarda da en yüksek plan örneklerinden biri olmasının sebebi, fiziksel olarak da merkezcil bir yapıyı içermesidir. Yüksek bütünleşme değerleri olan noktalar ile ortalama merkezilik değeri yüksek olan mekanlar yakın konumlanmışlardır.

Bu duruma ilaveten, Park Apartmanı planında giriş alanından salona uzanan bölümde ve salon, yemek odası gibi bölümlerde de bütünleşmenin plan ortalamasında ve ortalamanın üzerinde olması da bu alanların planın tümü içerisinde bütünleşme değeri açısından yüksek olduğunun, plan içerisindeki ulaşılabilirliğinin ve eş görüş alanı yüzölçümü olarak yüksek değerlerde olduğunun bir göstergesidir.

Son olarak, Park Apartmanı'nda sofadan başlayarak konuta giriş alanını da içerisine alan ve salon mekanına kadar uzanan alanlar boyunca ortalama derinlik değerlerinin en düşük seviyelerde olması ise bu bağlantıları sağlayan alanın sığ yapısını ve plan kurgusu içerisinde diğer mekanlara geçiş için kullanılan bir yapıda olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

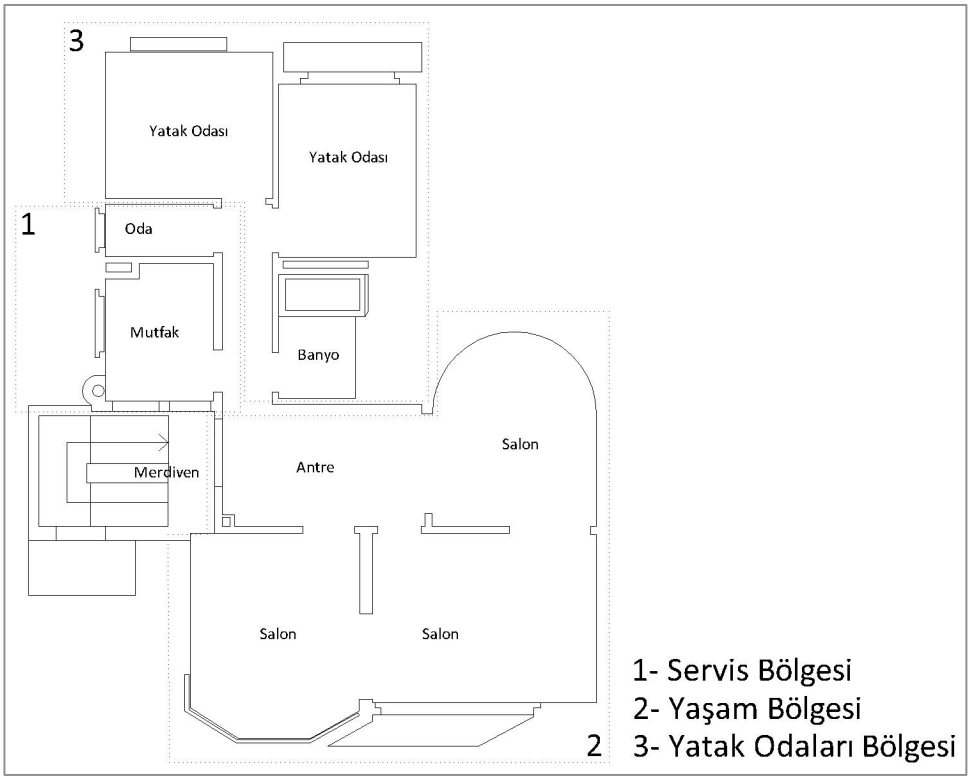

Şekil 4.39 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

İlk evrenin ikinci analiz örneği olarak görülen (Şekil 4.39 – 4.47) 1932 tarihli Nan Apartmanı'nda ise ilk evrenin bütün planlarının derinlik ortalamasının altında olan değeri hemen dikkati çekmektedir. İlk evrenin bütün planlarının ortalaması 2.31 düzeyinde kalırken, Nan Apartmanı'nın ortalama derinlik düzeyi 2.10 seviyesindedir. İlk evreyle ikinci evre örnekleri arasındaki temel farklardan birisi olan ikinci evredeki plan yapısının az da olsa ortalama olarak derinleşmesi bu planın sığ yapısı ile de desteklenmektedir. İlk evre örneklerinin genel karakteri olarak görülen yaşam alanı bölgesindeki mekanların ortalama bütünleşme değerlerinin, ikinci evreye göre keskin bir şekilde az olması durumunu bu örnek de desteklemektedir. Her ne kadar planın bütünü içerisinde dağılım olarak bütünleşme değeri en yüksek alanlar yine de yaşam alanı bölgesi mekanları olsa da, bütünleşme değeri olarak ikinci evre örneklerinin ve hatta birinci evre ortalamasının da gerisinde olan bir plan yapısı görülmektedir. Nan Apartmanı, mutfak bölgesi ve genel olarak servis mekanlarındaki düşük değerleri ile de ilk evre örneklerinin, ikinci evre örneklerine göre daha az entegre olan konumunu yansıtmaktadır.

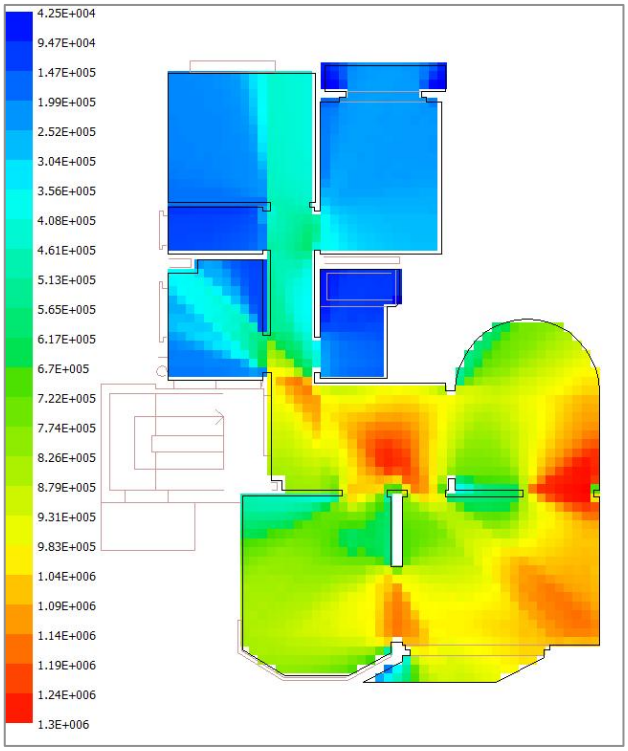

Şekil 4.40 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

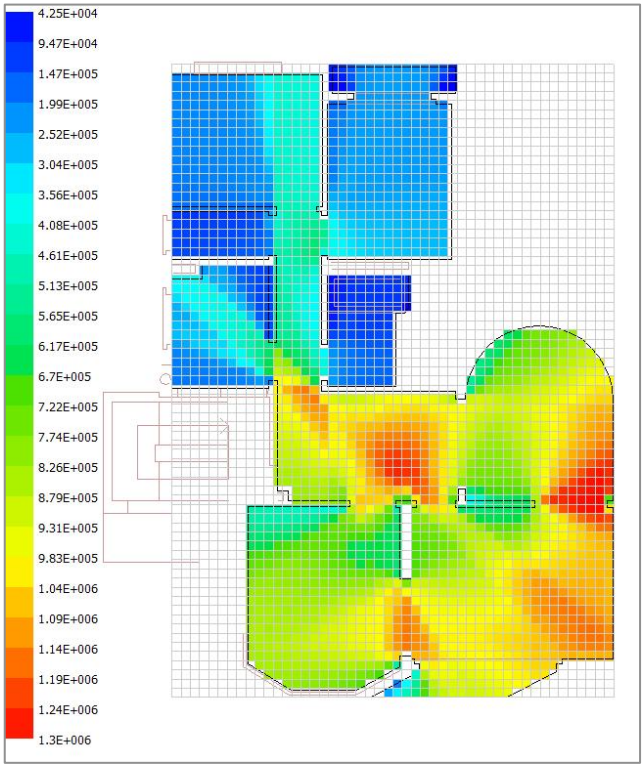

Şekil 4.41 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

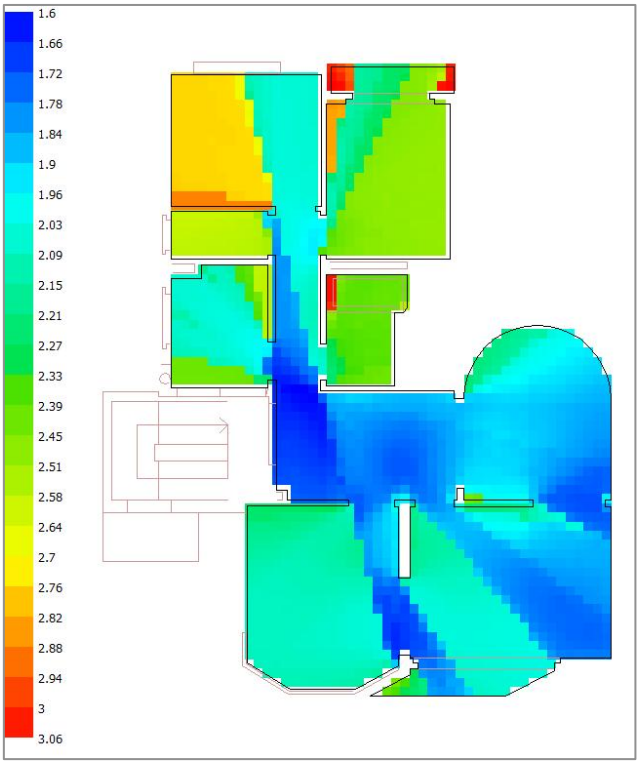

Şekil 4.42 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

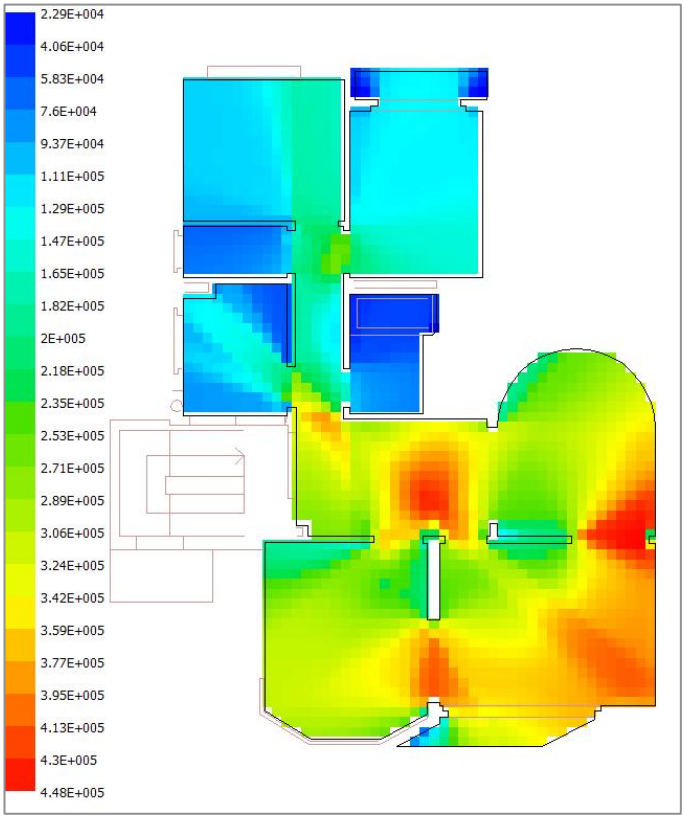

Şekil 4.43 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

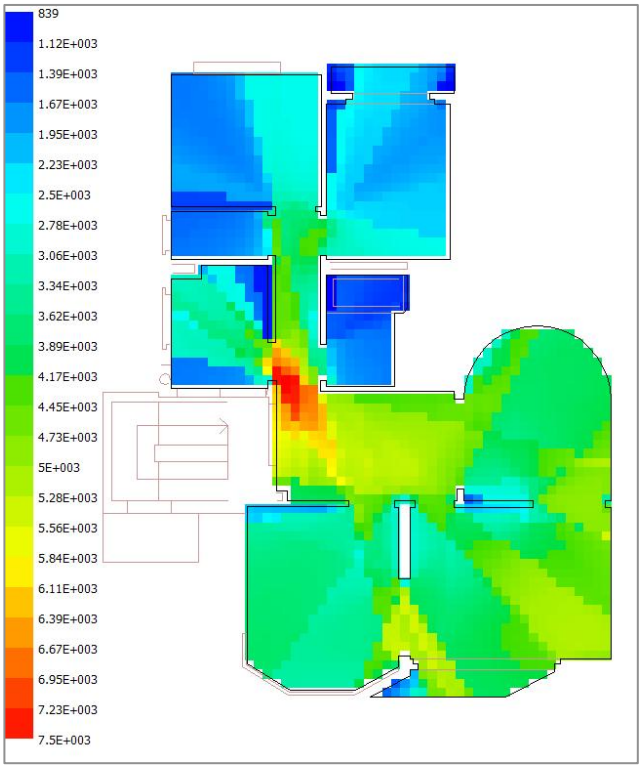

Şekil 4.44 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

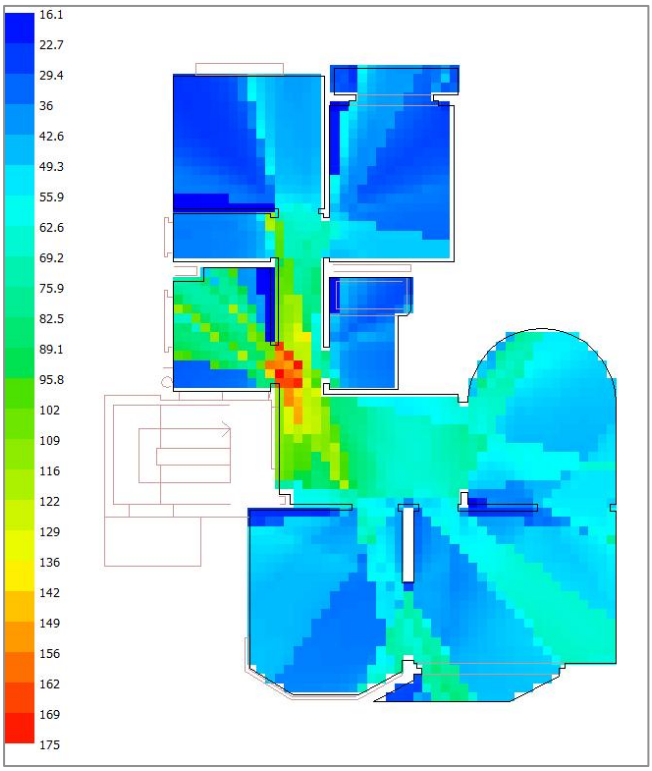

Şekil 4.45 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

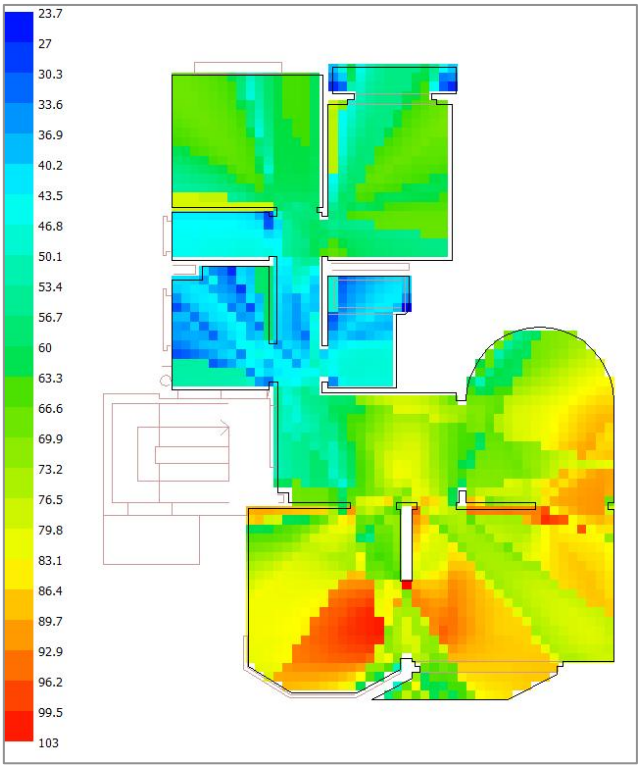

Şekil 4.46 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

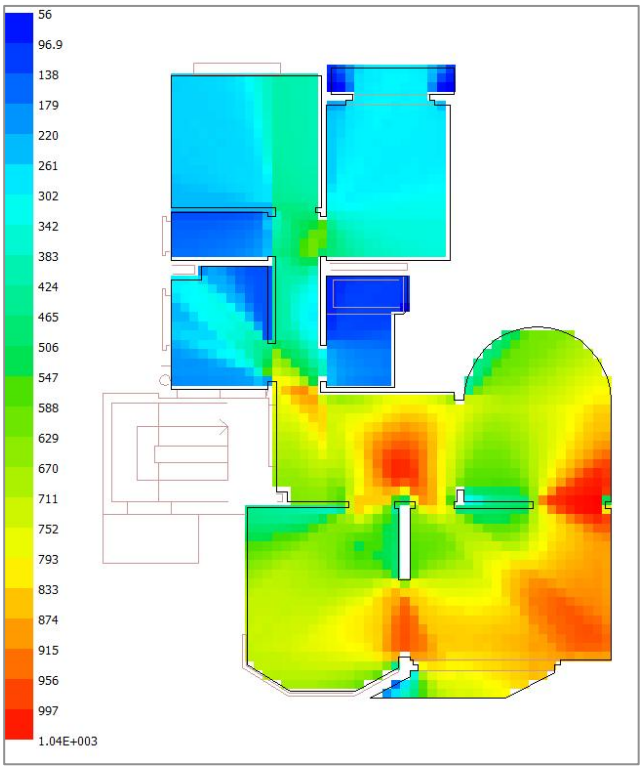

Şekil 4.47 : 1932 Nan Apartmanı, Nişantaşı, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

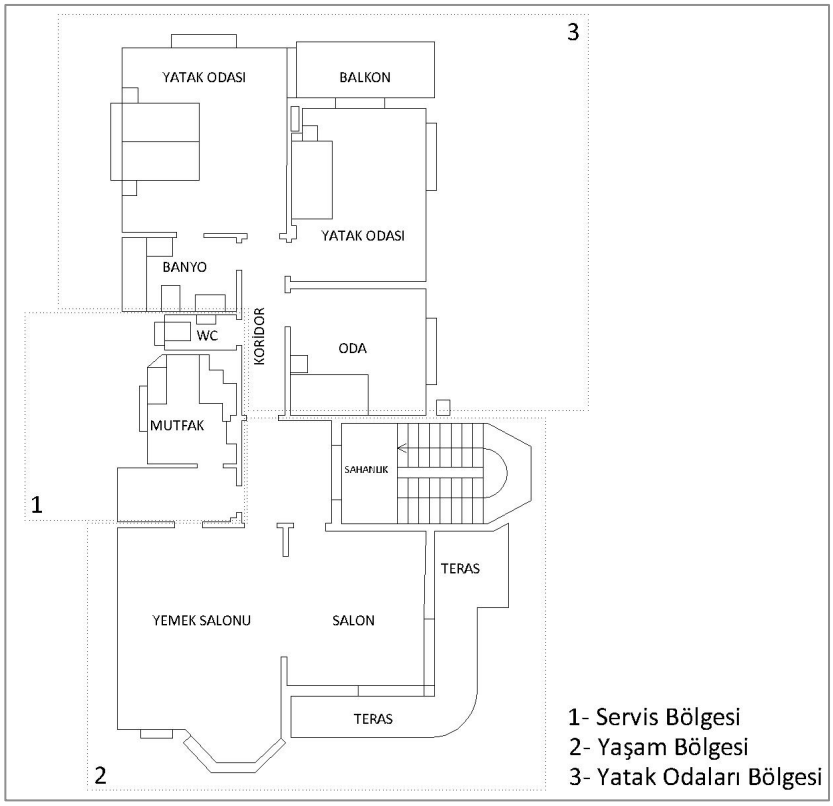

Şekil 4.48 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Analizlerin üçüncü örneği olarak ele alınan Hüsnü B. Apartmanı ise (Şekil 4.48 – 4.56) Servis Bölgesinde görülen ortalama derinlik ve bütünleşme değerlerinin düşük durumu (Şekil 4.49) ile ilk evre ortalamalarını yansıtmakta ve ikinci evreyle kıyaslandığı zaman da daha düşük olan ilk evre genel ortalamalarının dahi altında bir durumla karşımıza çıkmaktadır. Derin servis bölgesi mekanları bu planın göze çarpan en önemli noktasıdır. İlk evre örneklerinde sıklıkla görülen kendi iç kurgusu ile derinleşen servis bölgesi burada karşımıza çıkmaktadır. Giriş alanından giderek yaşam alanına doğru kayan fakat henüz yaşam alanları bölgesinin bütününe hakim olmayan yüksek bütünleşme değerlerinin izleri bu planda okunabilmektedir. Yemek Salonu ile Salon arasındaki bölünmüş durum okunabilmekte, yaşam bölgesindeki yüksek bütünleşme değerlerinin koridorun uzantısında kalmasının temel nedeni de budur. Geniş balkonlar ise ilk evrede bütünleşme değerini düşüren ve daha derin mekanlar oluşmasını sağlayan bir etken olarak bu plan kurgusunda dikkat çekmektedir. Planda özellikle yaşam bölgesinin bütününe oranla büyük bir balkon alanı bu örnek özelinde dikkat çekmektedir, genel olarak ise ikinci evrede küçülen veya yaşam bölgesine daha entegre olan balkonlar görülmesine karşın bu ilk evrede balkonların boyutsal büyüklükleri ve derin mekanlar olması dikkat çekicidir.

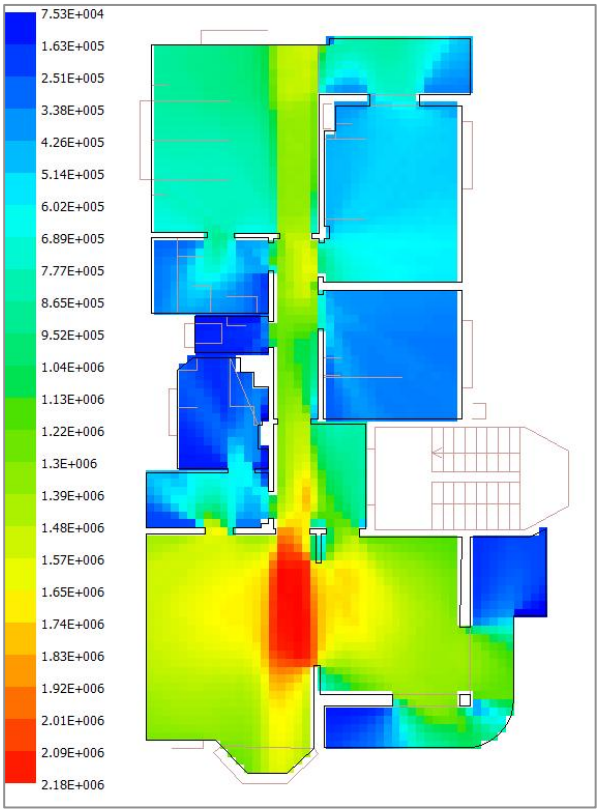

Şekil 4.49 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

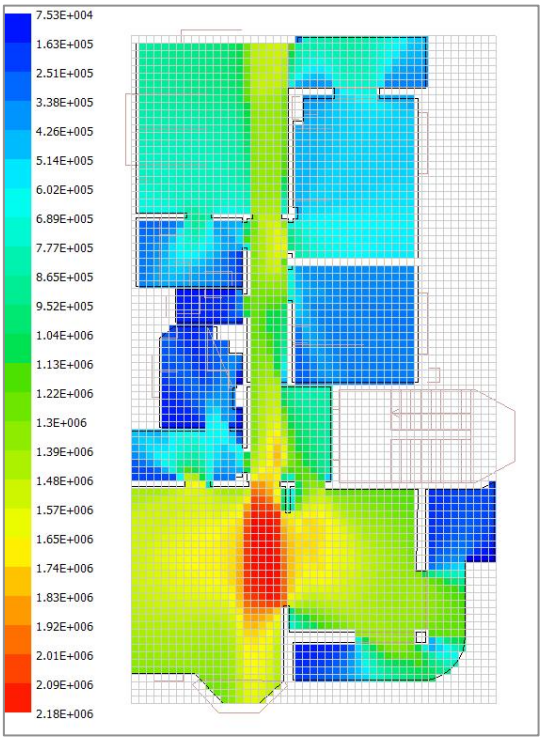

Şekil 4.50 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

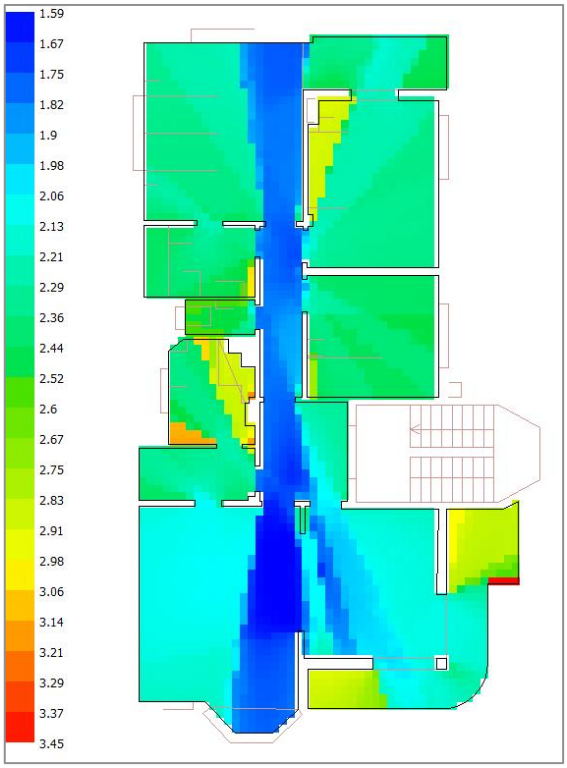

Şekil 4.51 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı..

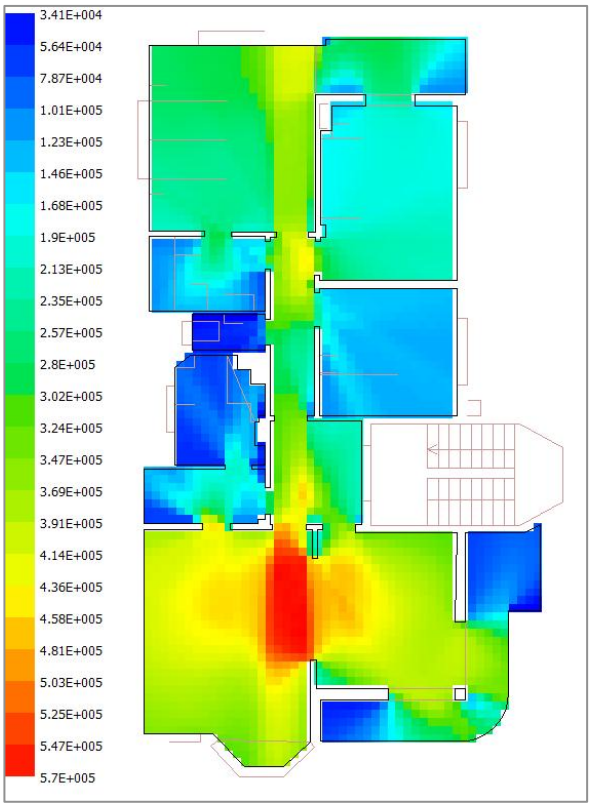

Şekil 4.52 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

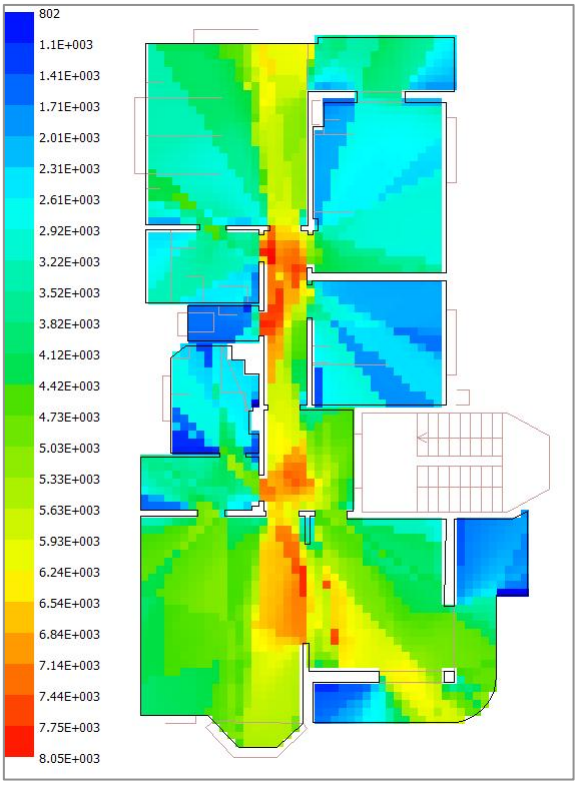

Şekil 4.53 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

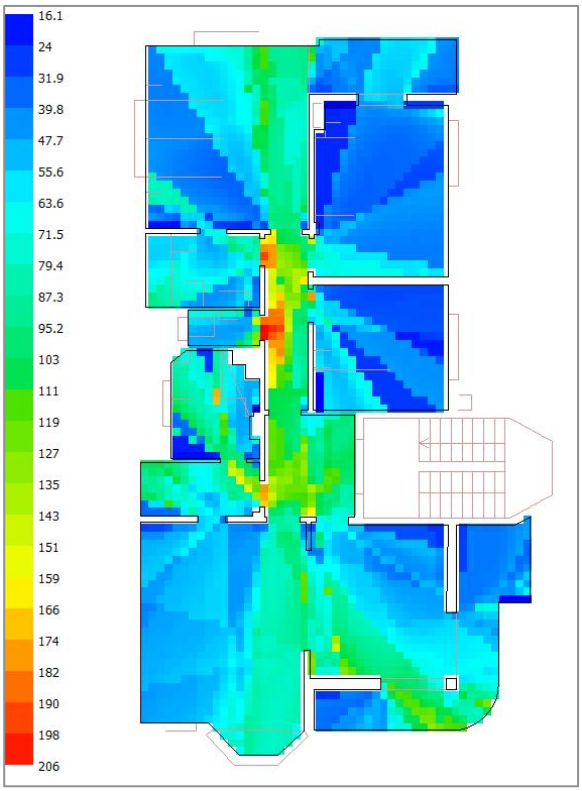

Şekil 4.54 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

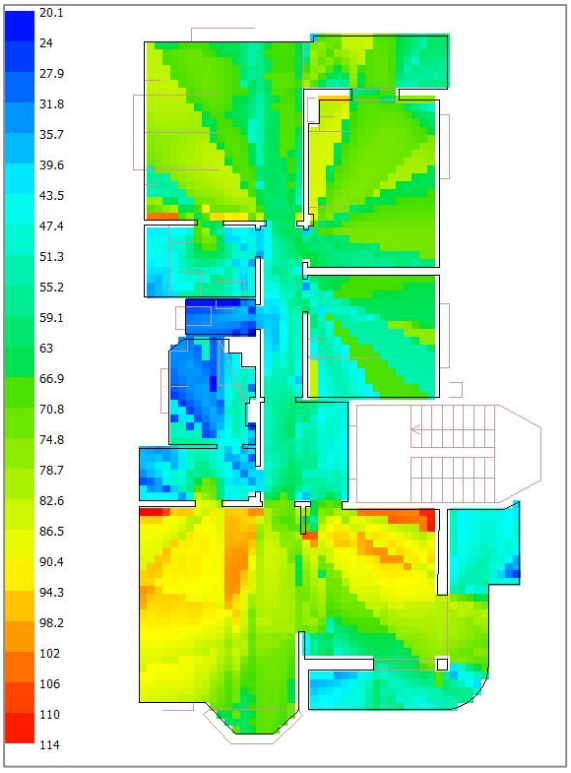

Şekil 4.55 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

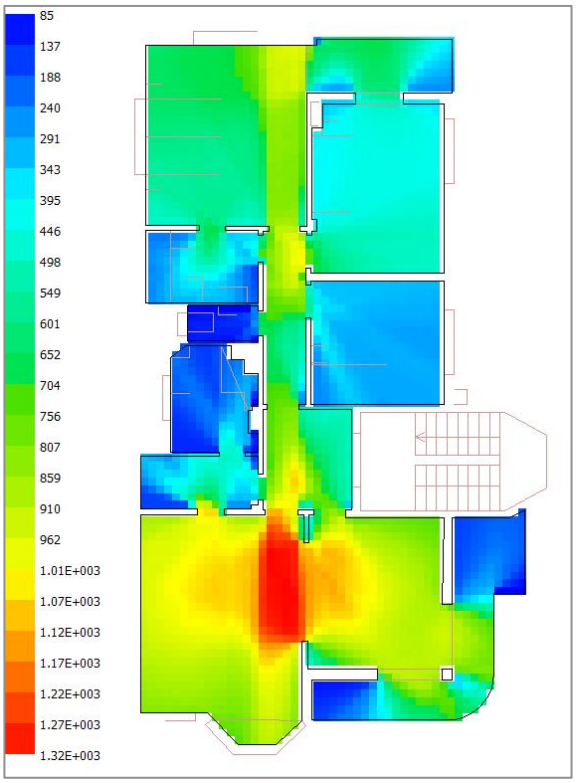

Şekil 4.56 : 1932 Hüsnü B. Apartmanı, Nişantaşı, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

Mühendis Derviş Bey Apartmanı'nda ilk dikkat çeken özellik oturma odası ile giriş, yemek odası, misafir odası gibi mekanların birbirinden ayrılmış durumudur. Ayrı olmaları ölçüsünde oturma odasının plan içerisindeki bütünleşme değeri de düşmüştür. Bu örnekte giriş ve yemek odası üzerinde görülen en yüksek bütünleşme değerleri ilk evre örnekleri arasında yaşam bölgesinin bütünleşme değeri olarak kuvvetli olduğu örneklerindendir. Oturma odasının kopukluğu, ve servis bölgesinin derin konumu plan ortalamalarını düşürmektedir. Ortalama derinlik değerlerinin ise yatak odaları bölgesinde planın sınırlarına kadar uzanan orta koridor aksı boyunca, yemek odası ve kısmen misafir odasını içine alacak şekilde en düşük seviyelerde kalması bu orta kısmın plan genelindeki diğer mekanlara dağıtım yapan karakterini göstermektedir. Bu karakter ilk evre ve ikinci evre örneklerinde benzer eğilimleri göstermektedir.

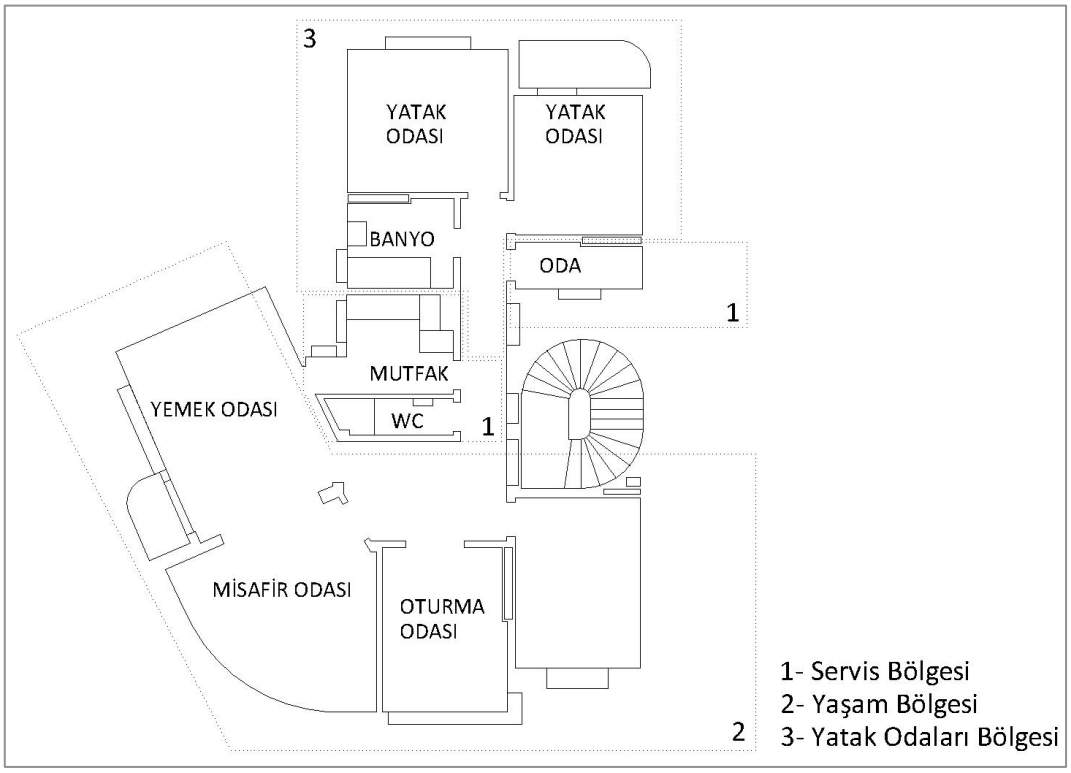

Şekil 4.57 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

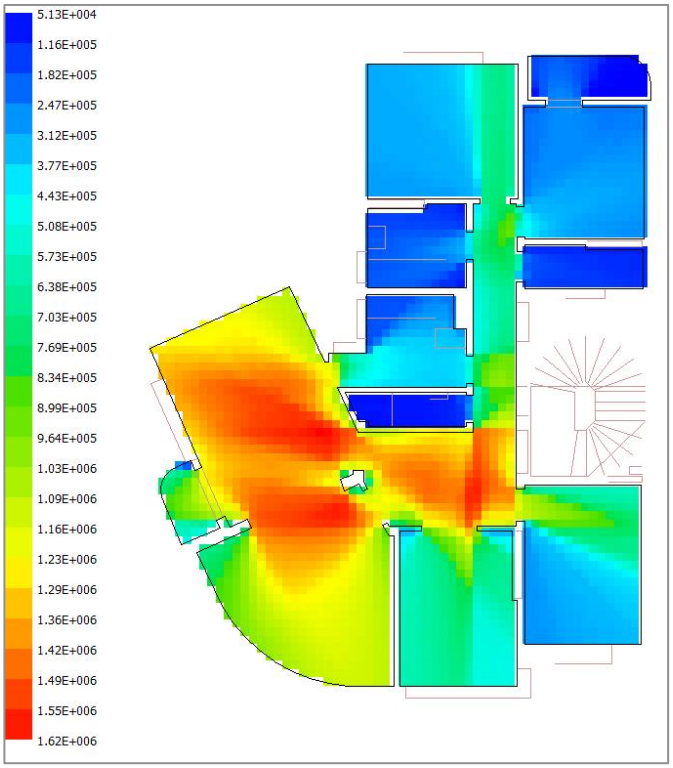

Şekil 4.58 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

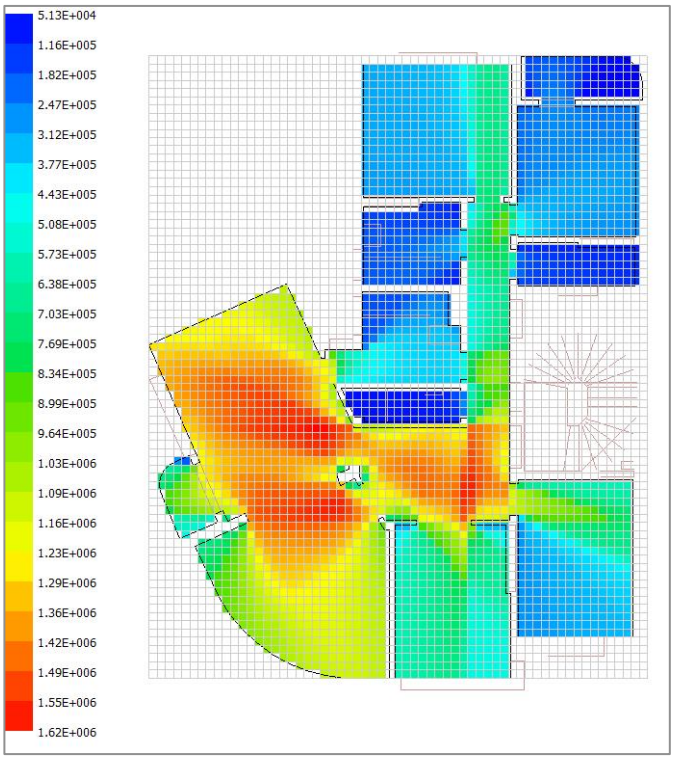

Şekil 4.59 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

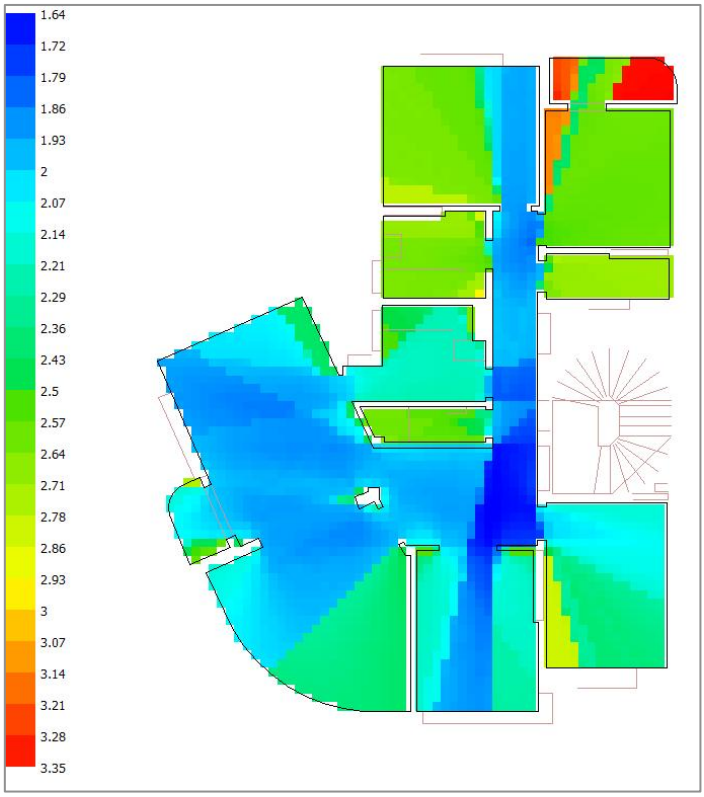

Şekil 4.60 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

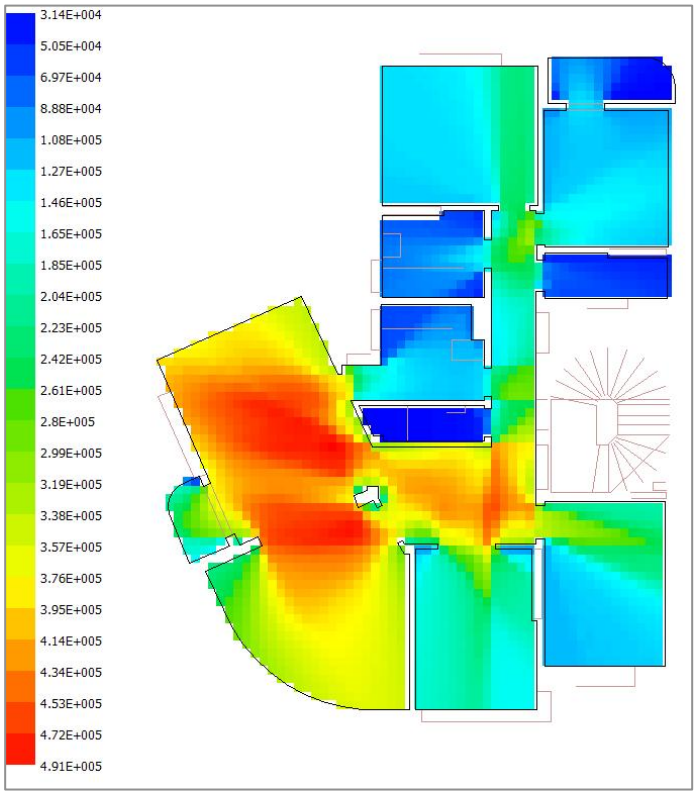

Şekil 4.61 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

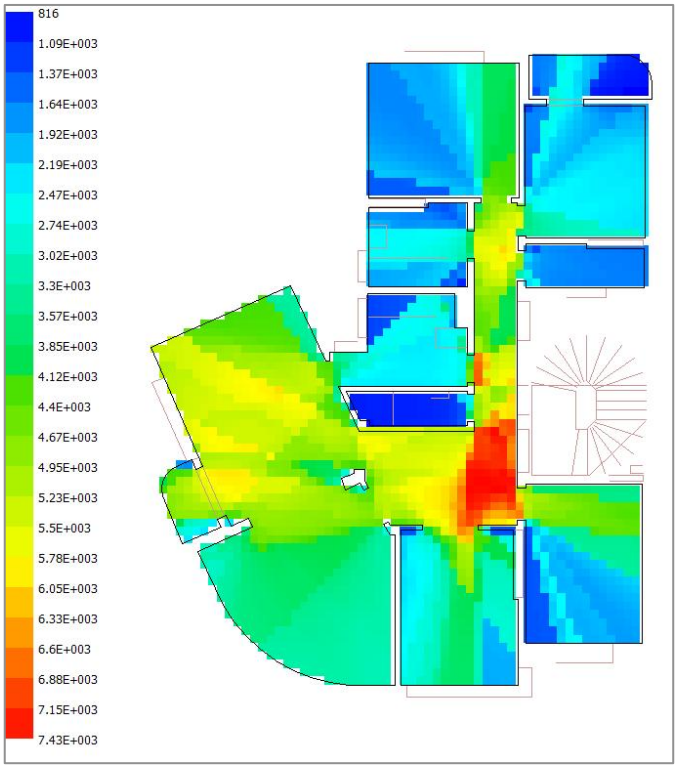

Şekil 4.62 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

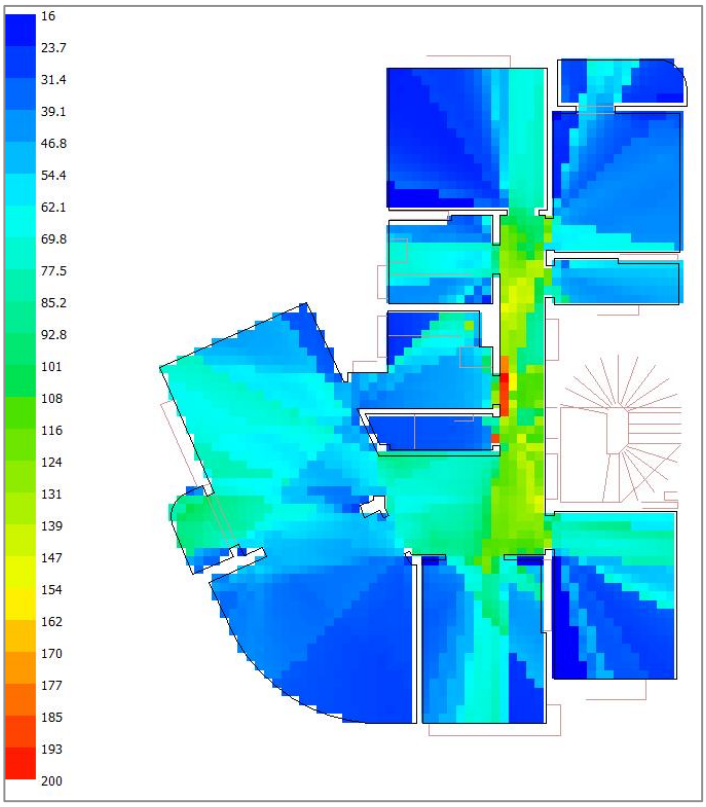

Şekil 4.63 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

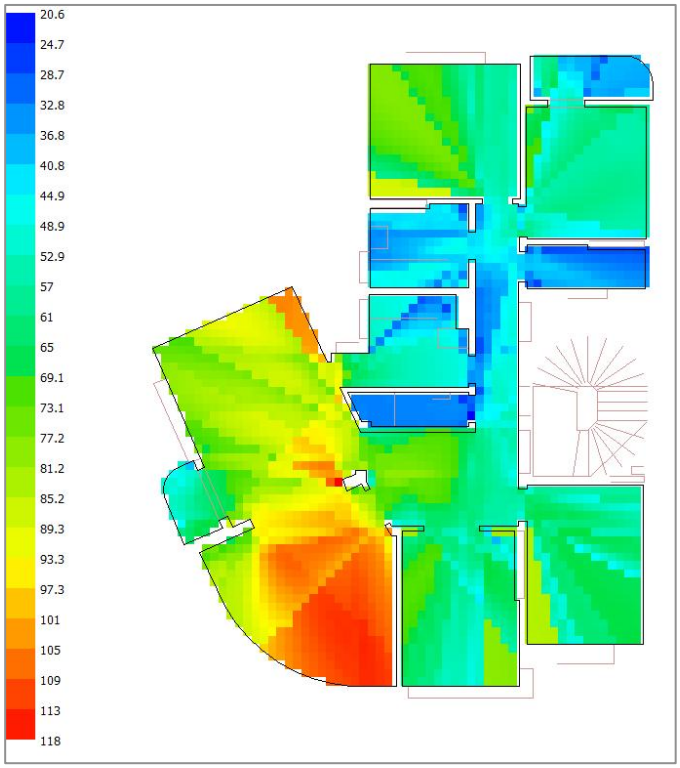

Şekil 4.64 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

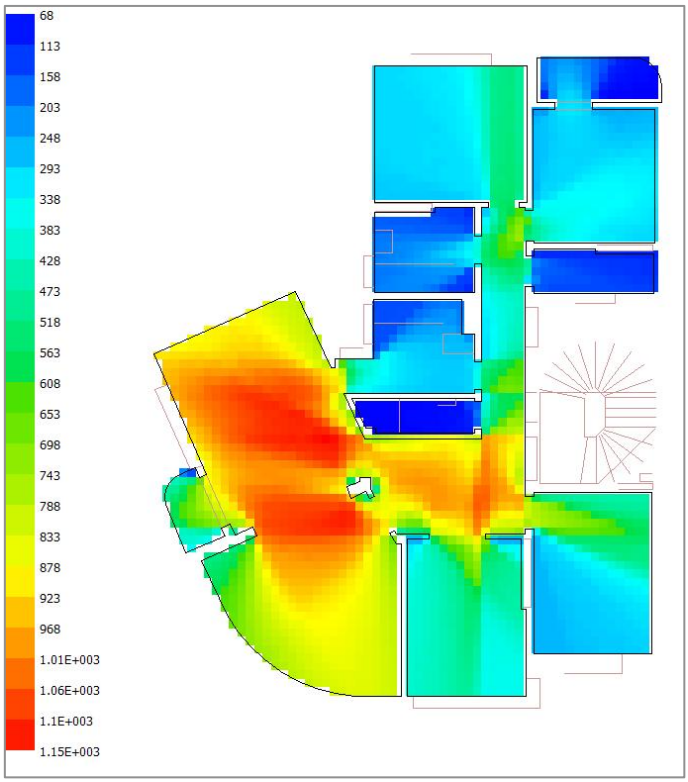

Şekil 4.65 : 1932 Mühendis Derviş Bey Apartmanı, Cihangir, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

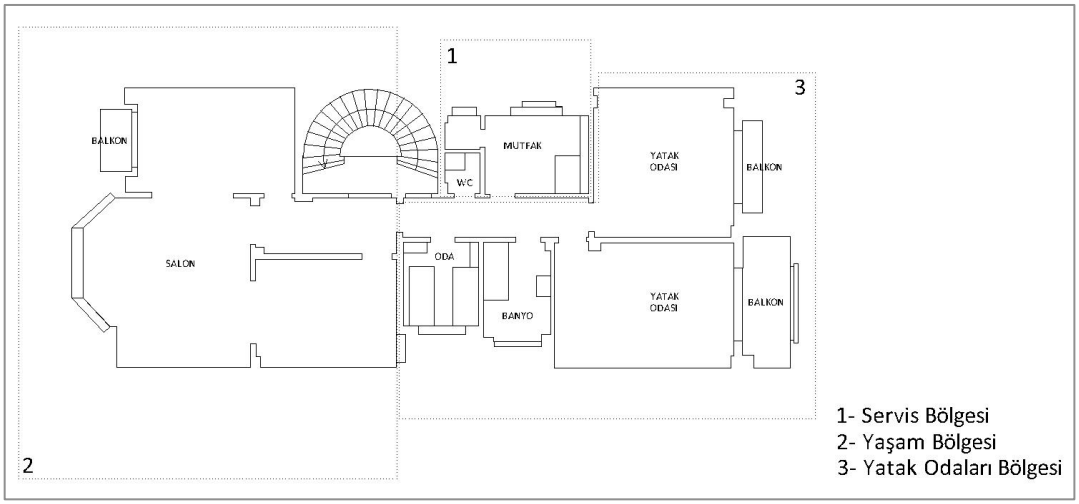

Şekil 4.66 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Bosfor Apartmanında ise bir önceki Mühendis Derviş Bey Apartmanı ile ortalama derinlik değerlerinin eğilimi ve yaşam bölgesi bütünleşme değerlerinin dağılımı konusunda benzer bir yapı göze çarpmaktadır. Şekil 4.72'de de görüldüğü gibi "Merkezilik Değeri"nin en yüksek değer noktalarının giriş mekanı ve yatak odaları bölgesine doğru kayan noktalarda yoğunlaşması planın merkeze yakın karakterini göstermektedir. Ayrıca plan özelinde merkezilik değerinin en yüksek olduğu noktanın giriş alanıyla üstüste düşmesi bu alanın gelip geçilme durumunun mekan dizimsel olarak da bir ispatı olarak görülebilir. İlk evre örneklerinde giriş holü ya da antre olarak adlandırabileceğimiz mekanlara denk gelen plana dışarıdan dahil olunan noktaların merkezilik değerlerinin yüksek olması planların giriş alanını ya da koridorları merkeze alan yapısını da bize göstermektedir.

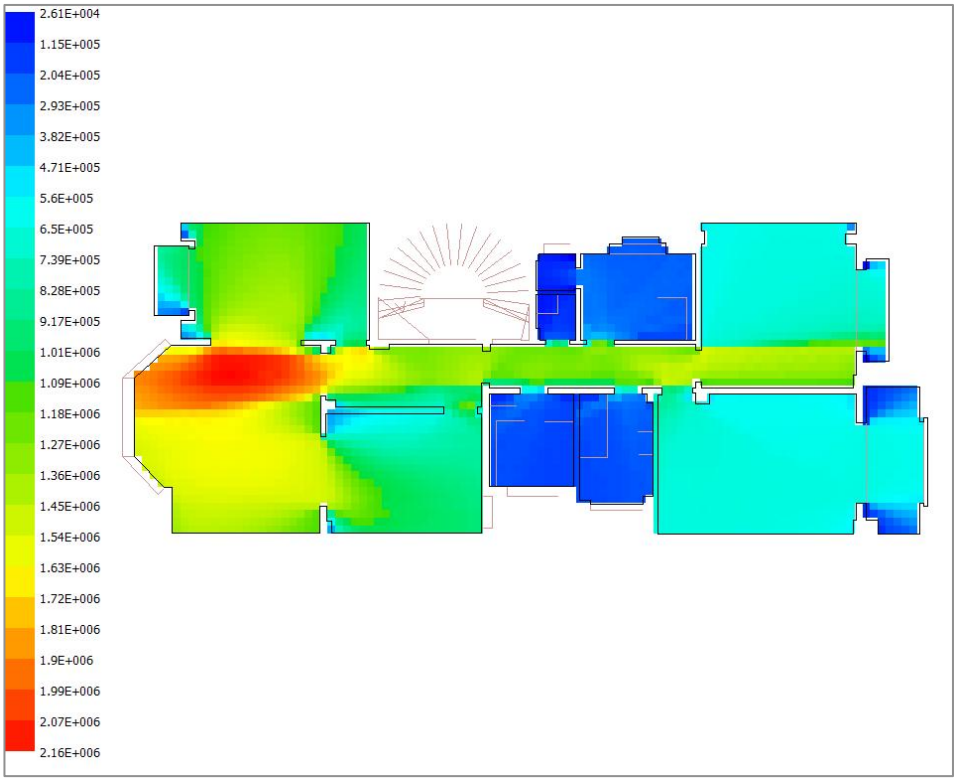

Şekil 4.67 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

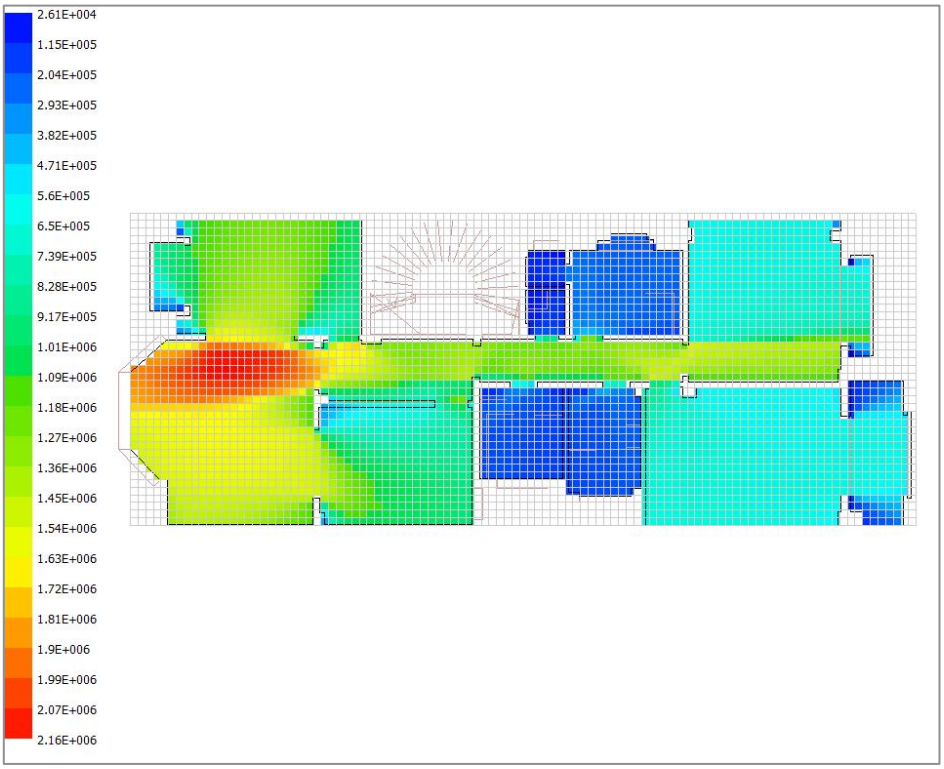

Şekil 4.68 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

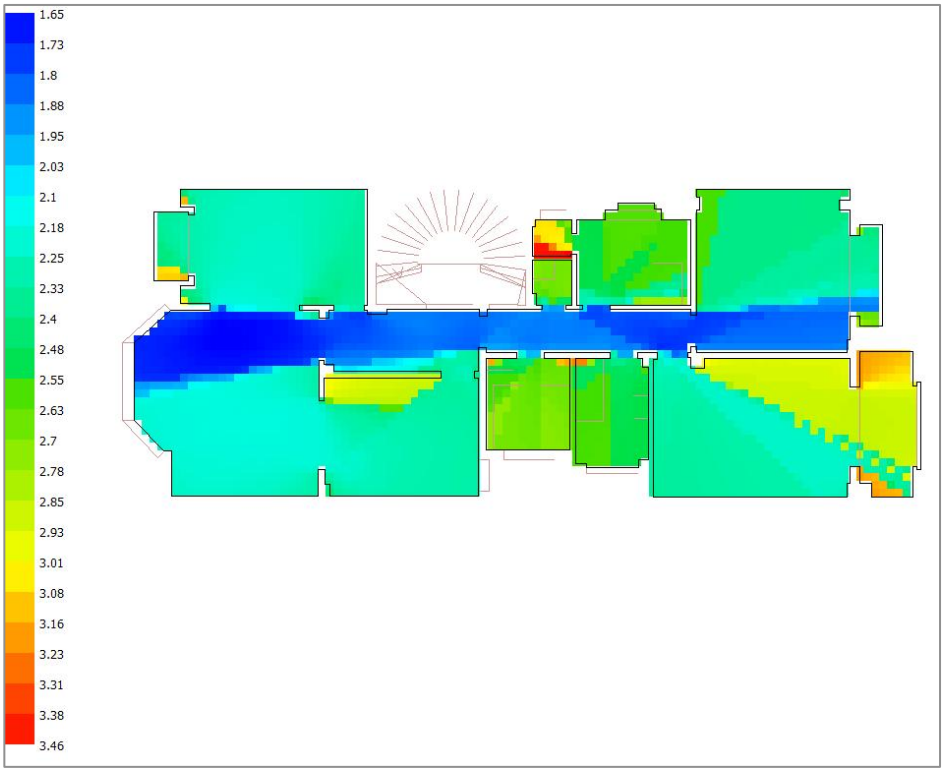

Şekil 4.69 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

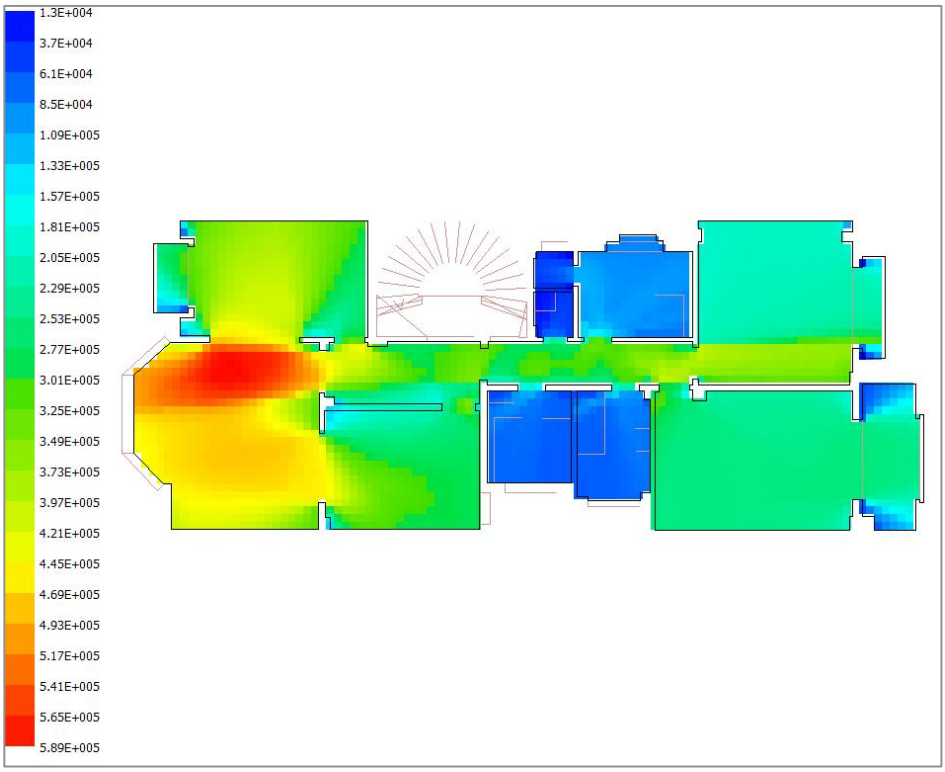

Şekil 4.70 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

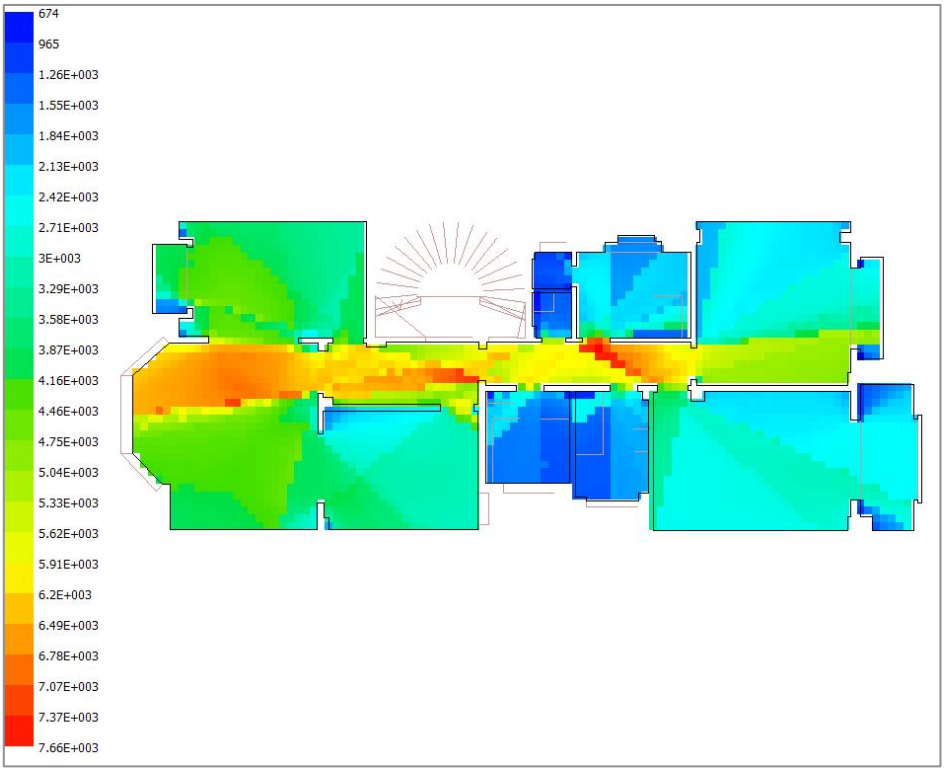

Şekil 4.71 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

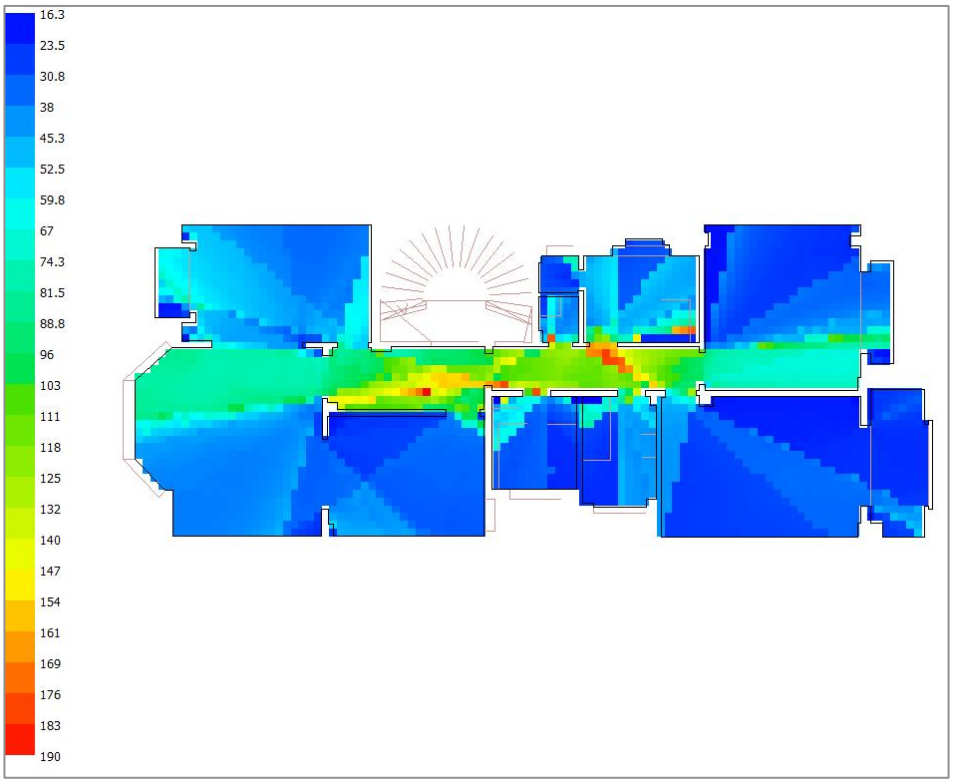

Şekil 4.72 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

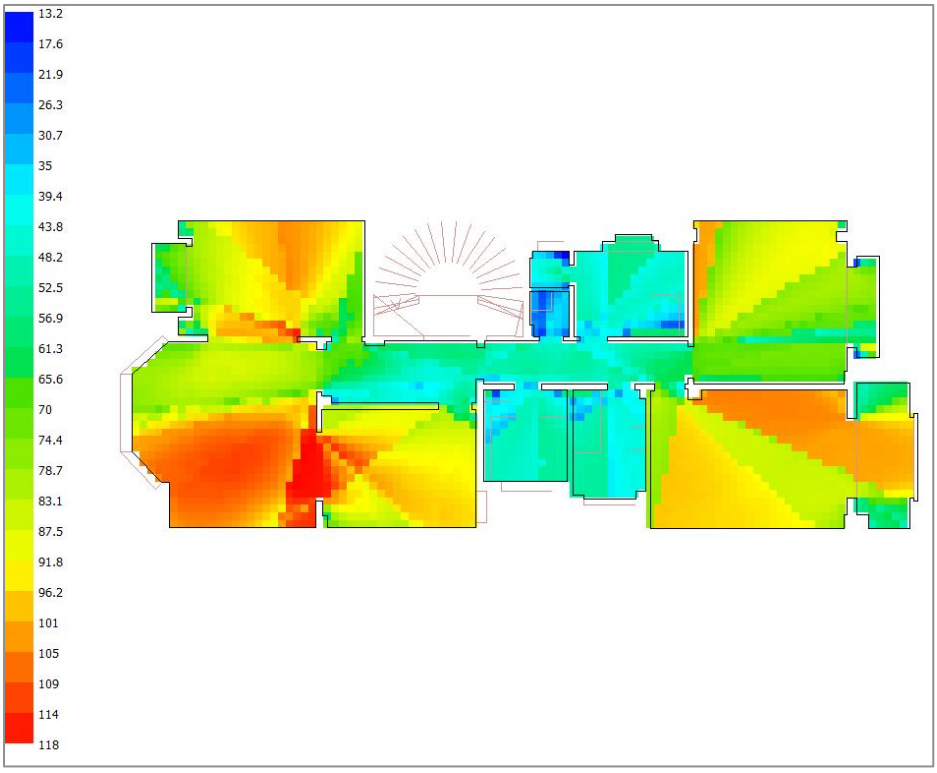

Şekil 4.73 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

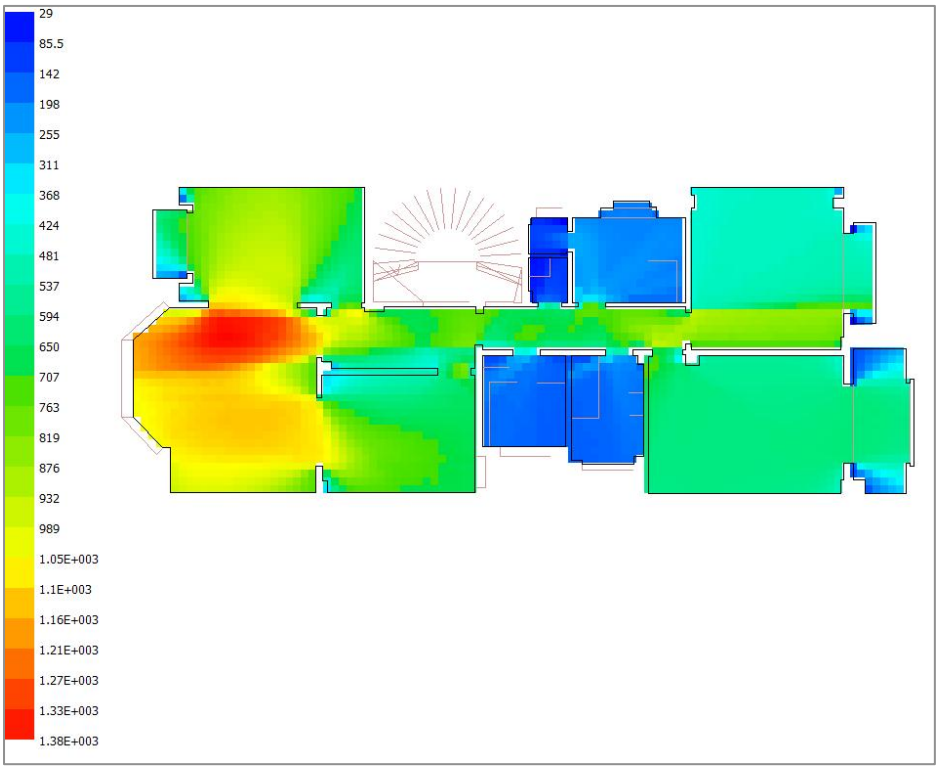

Şekil 4.74 : 1932 Bosfor Apartmanı, Ayaspaşa, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

İstiklal Apartmanı örneğinde ise ilk evrenin karakteristik özelliklerinden olan ortalama merkezilik değerinin yüksek olması durumu (Şekil 4.81) göze çarpan en önemli durumdur. Bu durum ilk evrenin ilk analiz örneği olan 1931 Park Apartmanı örneğinde de belirgin şekilde görüldüğü gibi (Şekil 4.36) plan da sofa olarak adlandırılan yatak odaları bölgesine dağılımın odak alanında en yüksek merkezilik değerleriyle karşılaşılmıştır. İstiklal Apartmanı da aynı karakteri göstererek, hem ilk evre örneklerindeki merkezin yatak odaları bölgesinin en önemli dağılım alanı olan sofada olduğu eğilimini destekleyen, hem de plan genelinde de ortalama merkezilik grafiği eğiliminde (Şekil 4.18) görülen ilk evre örneklerinin ortalama merkezilik değerinin ikinci evreye göre yüksek olma durumunu gösteren bir yapıdadır. İstiklal Apartmanı Ortalama Bütünleşme değerlerinin dağılımı noktasında ise ilk evre örneklerinin parçalı yaşam bölgesi mekanları kurgusunu devam ettirmekte ve bütünleşme değerlerinin en yüksek değerleri plan kurgusunda bulunan dört yaşam bölgesi mekanından ve iki salondan biri olan mekanda yoğunlaşmaktadır.

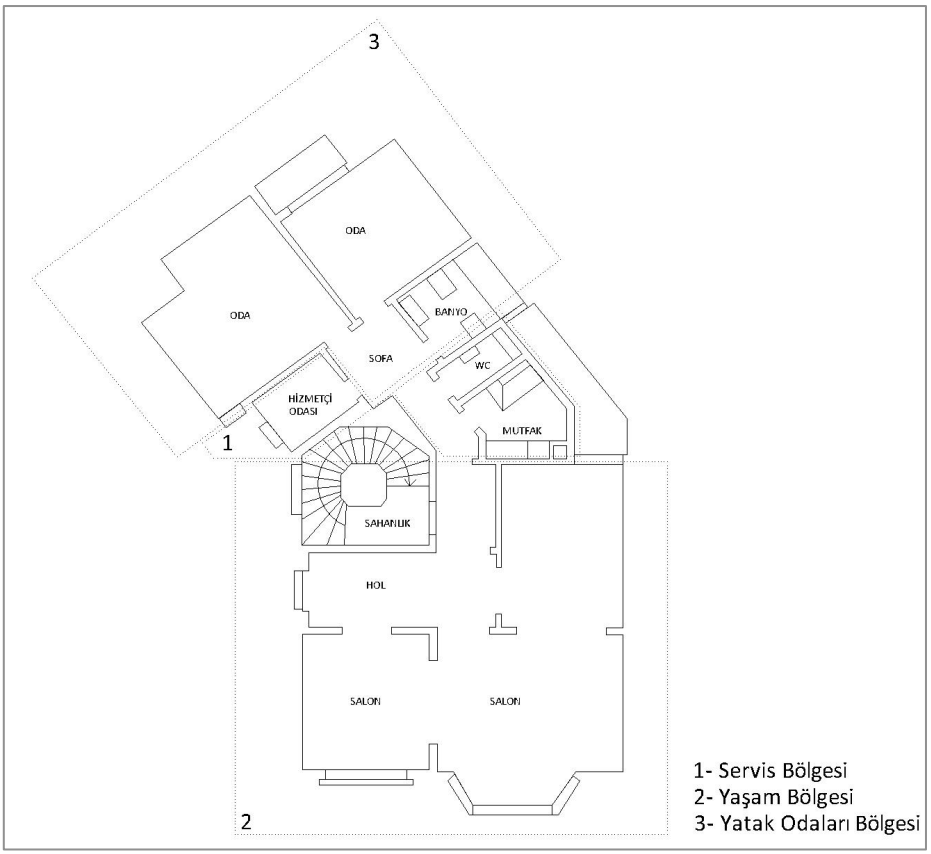

Şekil 4.75 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

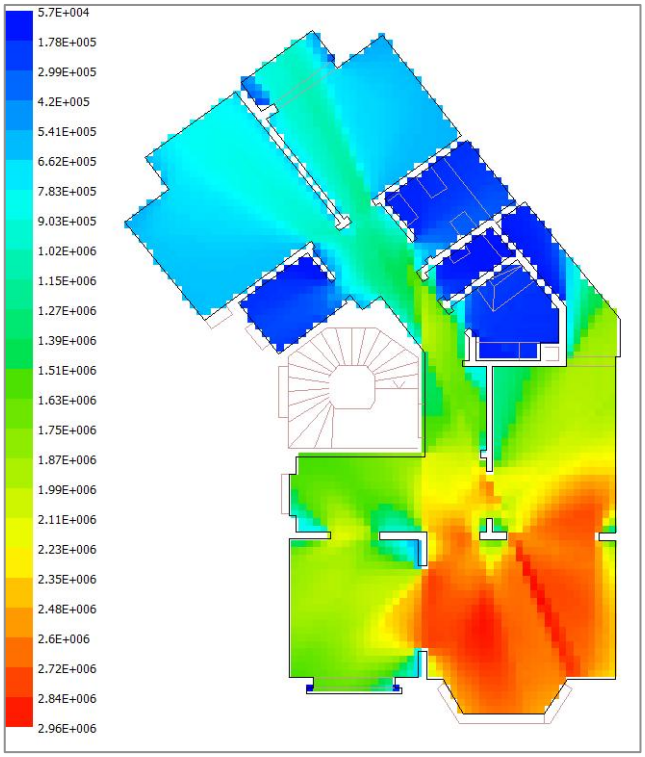

Şekil 4.76 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

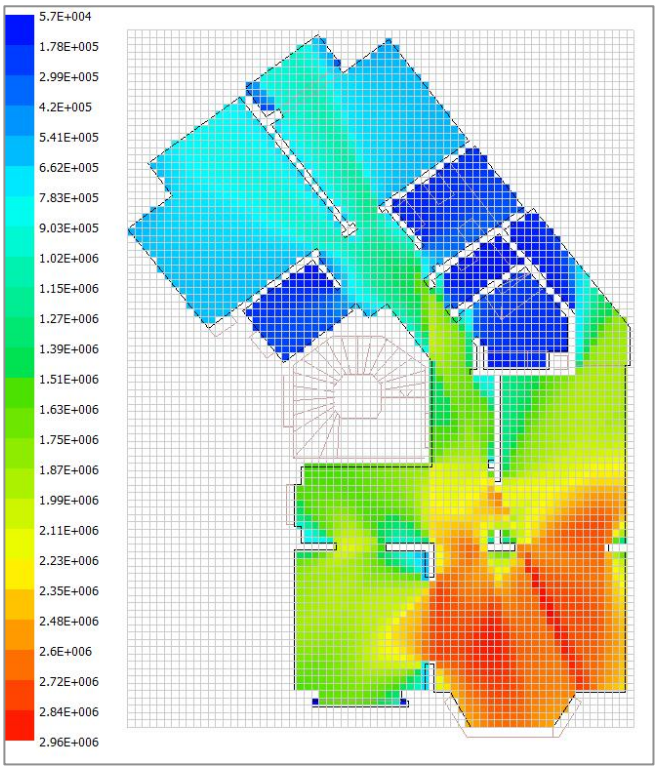

Şekil 4.77 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

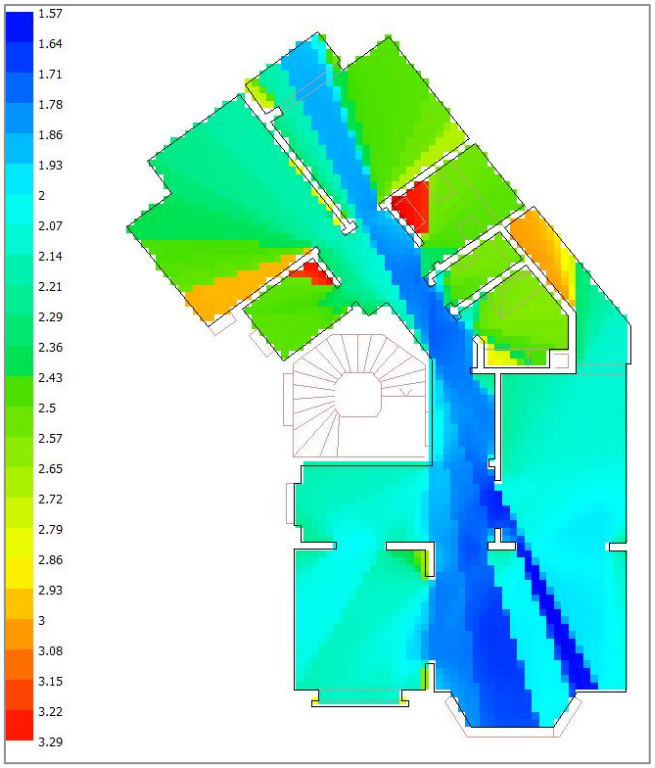

Şekil 4.78 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

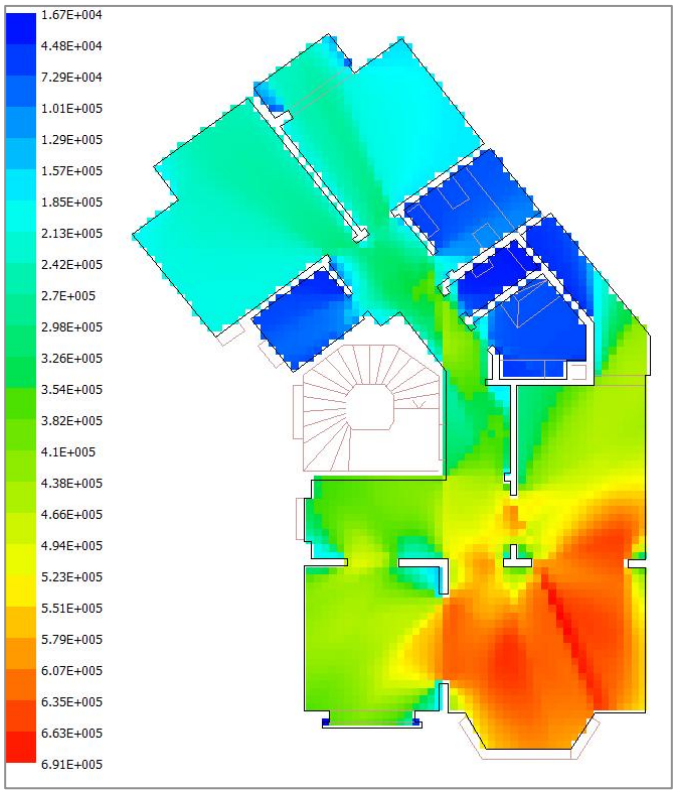

Şekil 4.79 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

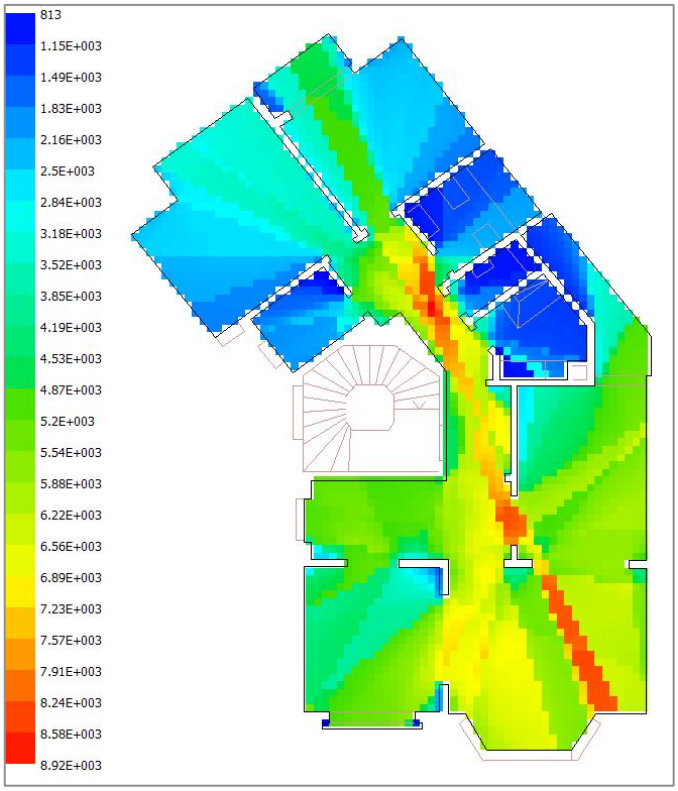

Şekil 4.80 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

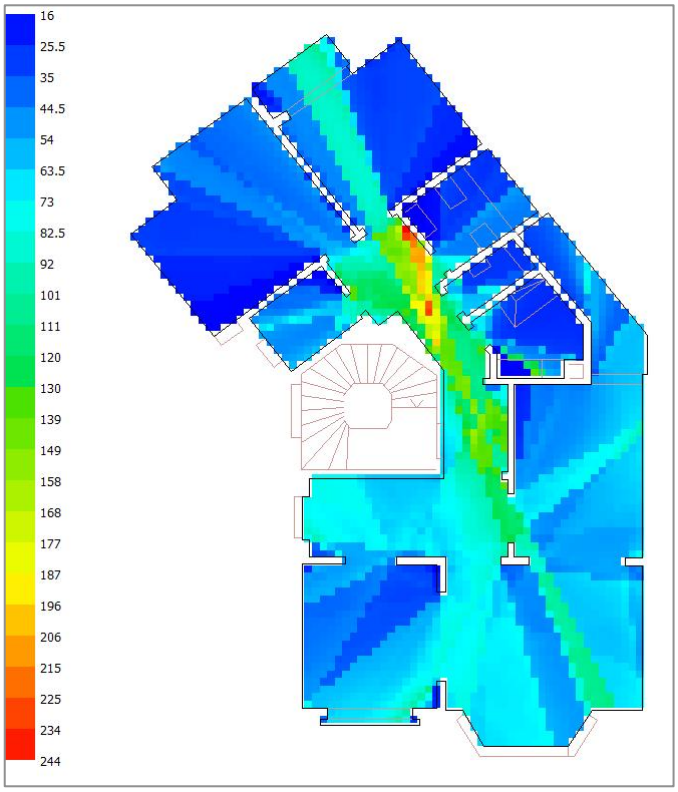

Şekil 4.81 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

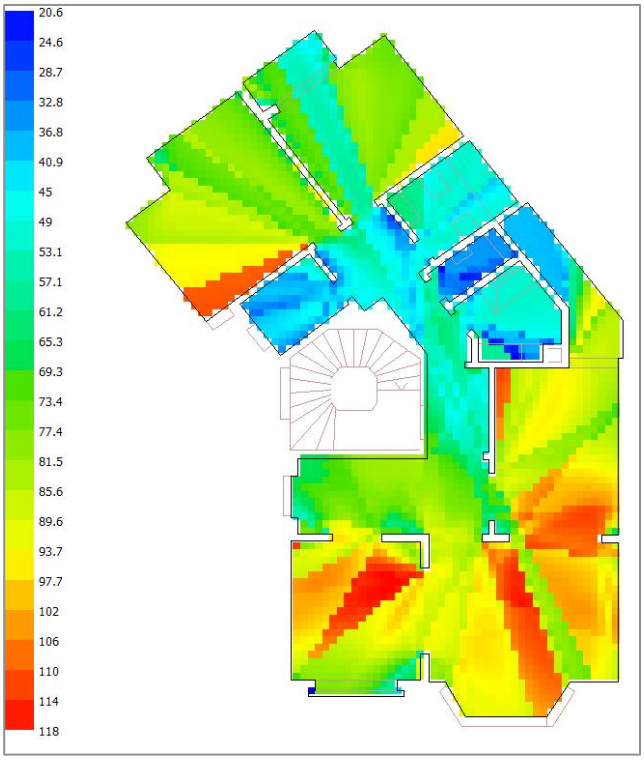

Şekil 4.82 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

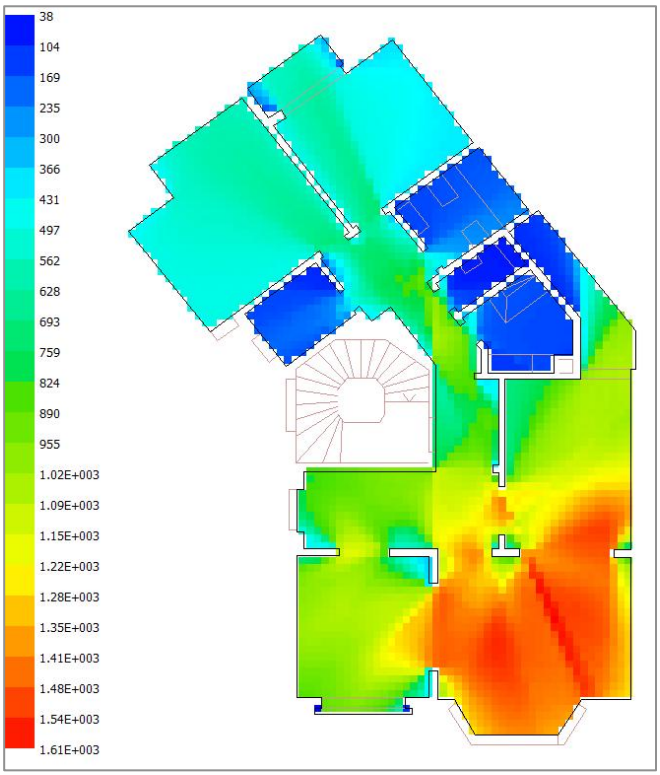

Şekil 4.83 : 1932 İstiklal Apartmanı, Taksim, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

Melek Apartmanı plan analizlerine bakıldığı zaman biribirinden farklılaşan, ayrılan yapıdaki yaşam alanı bölgesi mekanları yine göze çarpmaktadır (Şekil 4.84). Yaşam alanı bölgesindeki salon ve yemek odası mekanları ilk evrenin özelliklerini göstererek, tam anlamıyla bütünleşme değeri olarak homojen bir düzeye gelememektedirler. Bu durumun anlamı salon ve yemek odası mekanlarının Melek Apartmanı örneğinde de görüldüğü gibi birbirinden tamamen olmasa da ayrı durma eğilimindeki konumlarıdır. Bu konumlanmanın bir sonucu olarak bütünleşme değerlerinin plan özelinde en yüksek olduğu alanlar yaşam alanlarına giriş aksında bulunan mekanın bir parçasıdır. İlk evrede çoğu zaman birkaç mekandan oluşan yaşam bölgesinde, yaşam alanlarına giriş aksında bulunan mekanın bir parçası ya da plan yapısında geçiş alanı şeklinde kalan bir mekanın bütünü de en yüksek bütünleşme değerlerinin toplandığı alan olabilmektedir. Yaşam alanı bölgesinde görülen birbirinden son derece farklı bütünleşme ortalama değerlerine sahip giriş holü ile ilişkili mekanlar ise vurgulanması gerekli bir plan karakteridir.

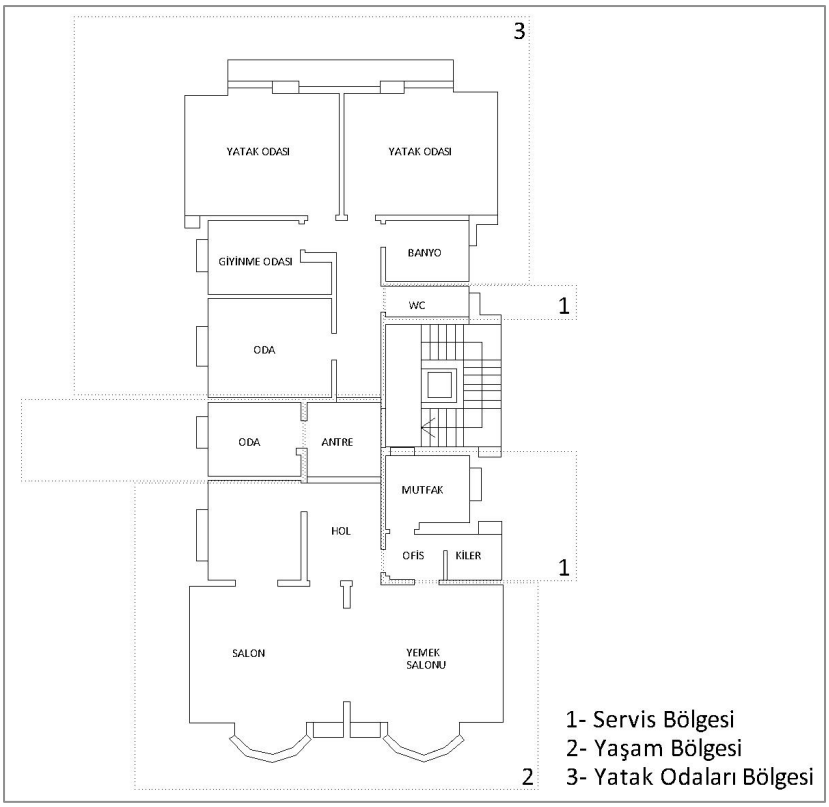

Şekil 4.84 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

İlk evrenin örneklerinde yaşam bölgesi mekanlarının düşük ortalama bütünleşme değeri eğilimi bu örnekte de keskin bir şekilde ortaya çıkmakta, birbirlerine karşı mekan karakteri olarak tam olarak açılmayan yaşam bölgesi mekanlarının karakteri burada vurgulanmalıdır. Aradaki kapıların ve geçişlerin tam olarak kalkmadığı, dönemin yapım ve ev içi teknolojisi ile doğru orantılı olarak bir yapı ortaya koyan plan şeması, sosyal olarak özellikle salon mekanlarının her zaman kullanılmayan yapısıyla paralellik gösteren bir durumdadır. Düşük seviyedeki servis bölgesi ortalama bütünleşmesi ise servis ve yaşam bölgelerinin birbirinden bütünleşme değeri bakımından farklılaşan, ayrılan konumunu göstermektedir. Servis mekanlarından olan mutfağın bütünleşme değeri ile ilk evre ortalamalarının da altında kalarak, mutfak mekanının konut planı içerisinde daha derin kalan konumunu gösterdiği de unutulmamalıdır.

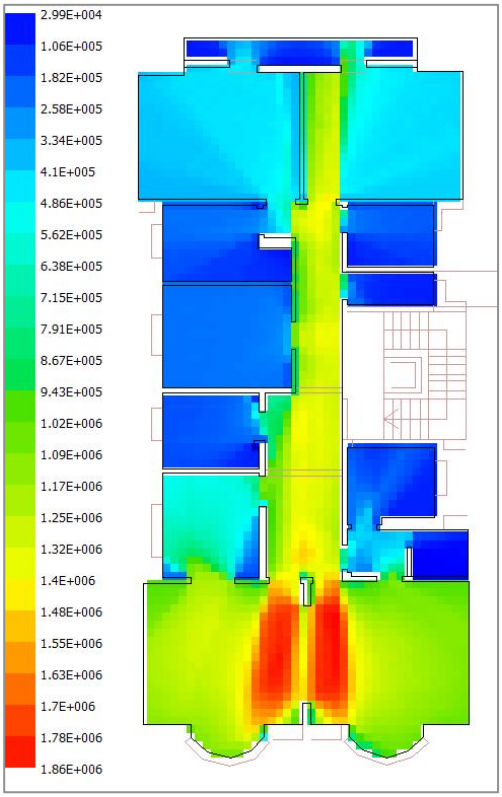

Şekil 4.85 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

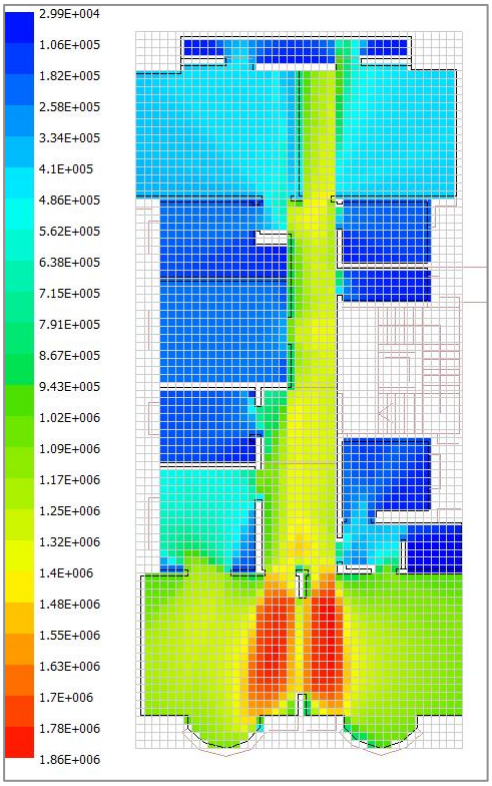

Şekil 4.86 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

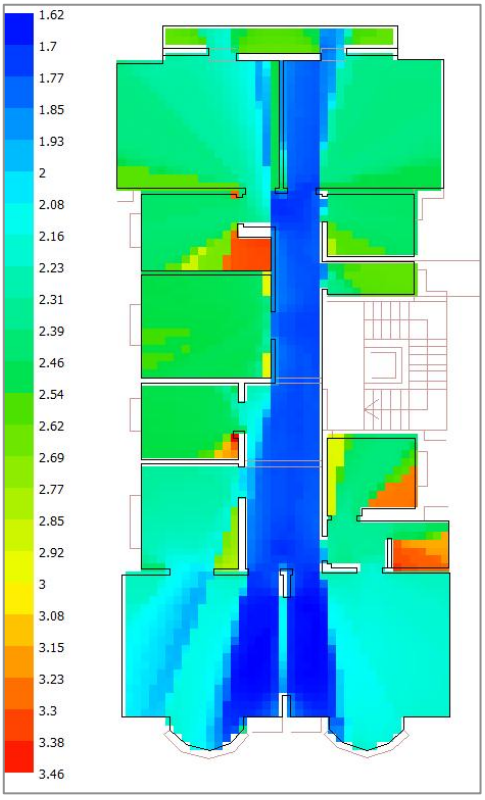

Şekil 4.87 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

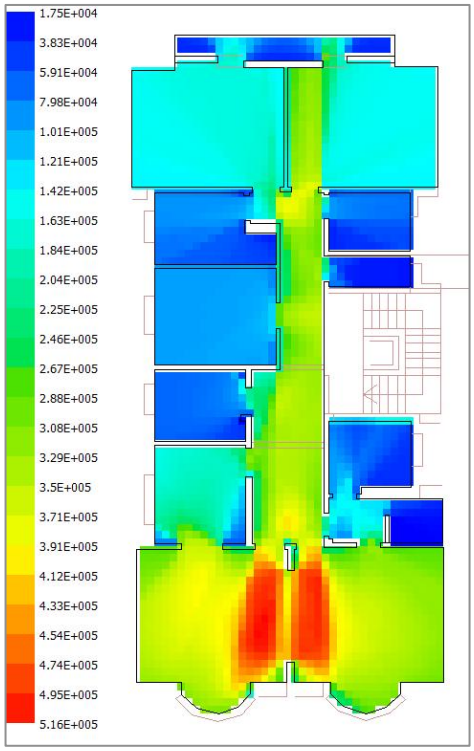

Şekil 4.88 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

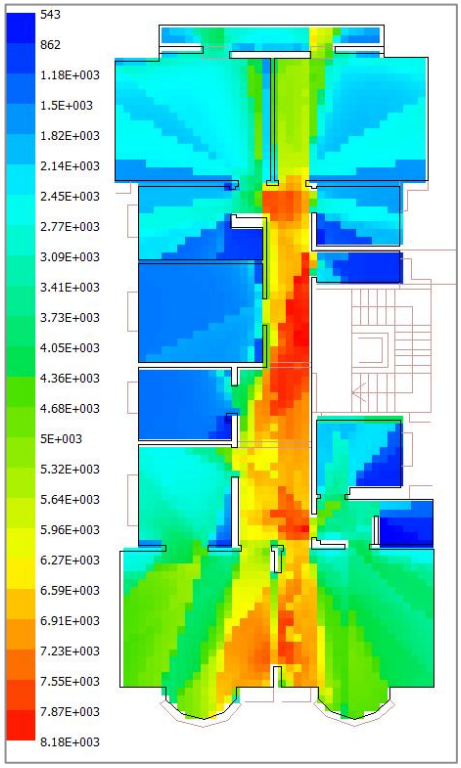

Şekil 4.89 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

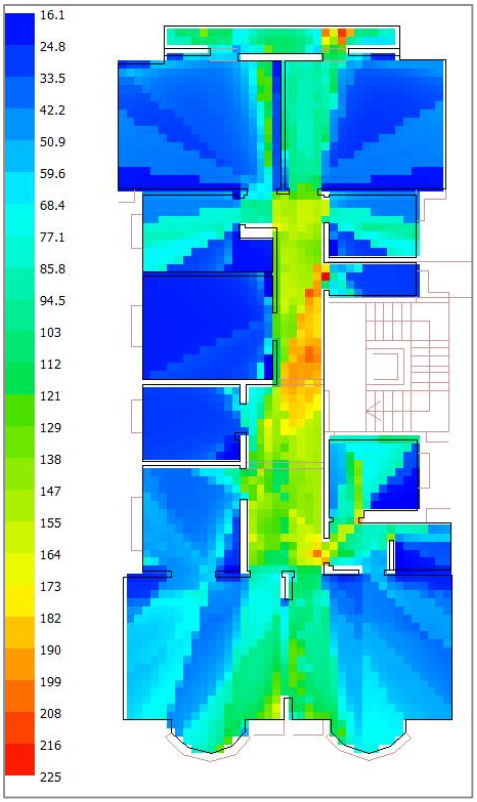

Şekil 4.90 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

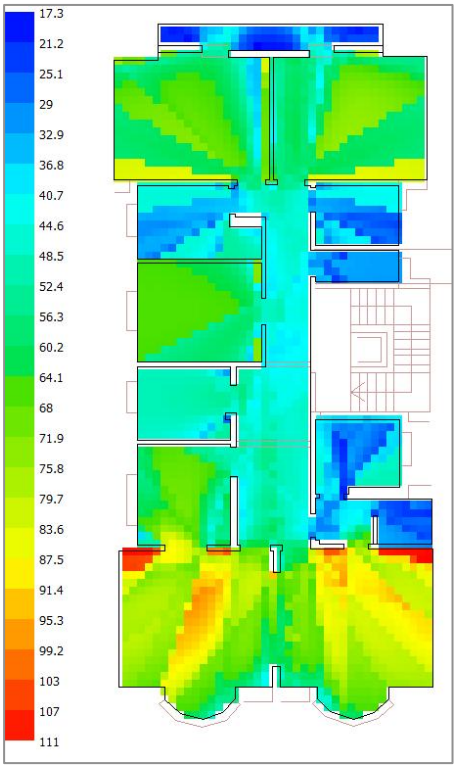

Şekil 4.91 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

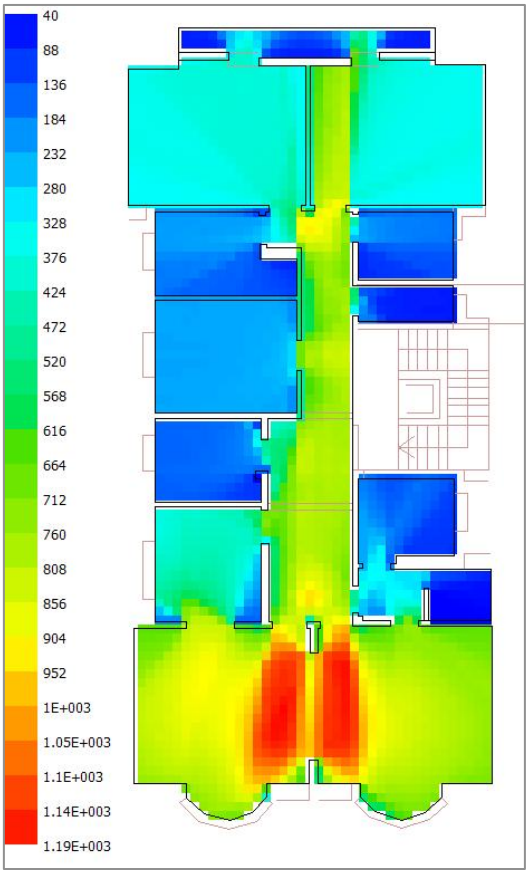

Şekil 4.92 : 1932 Melek Apartmanı, Nişantaşı, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

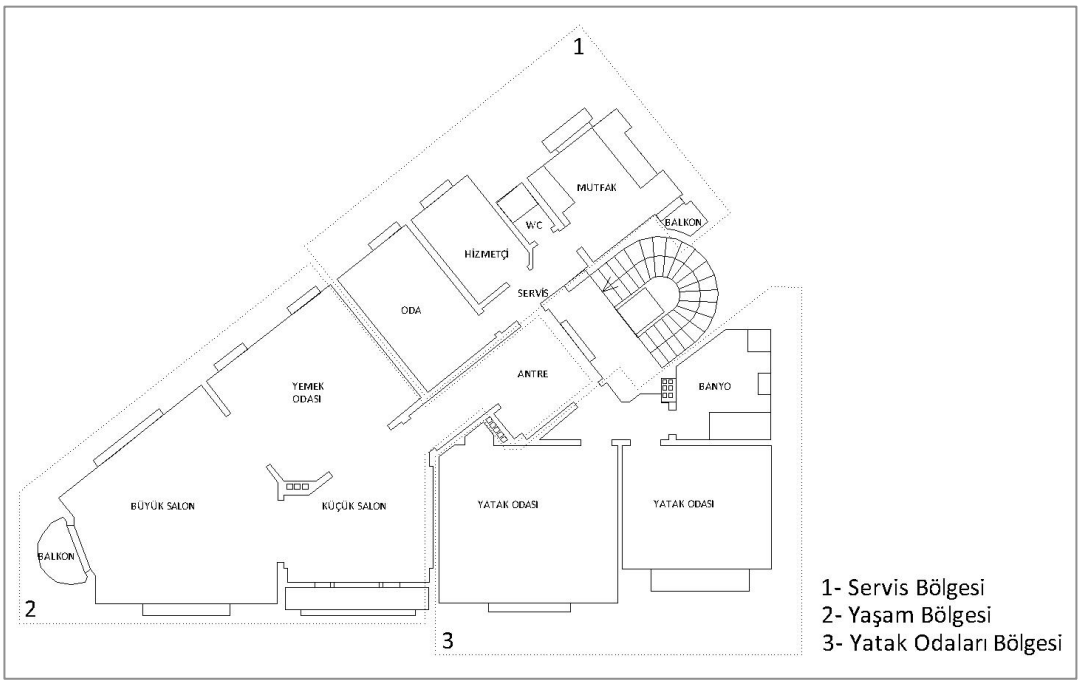

Şekil 4.93 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Pertev Apartmanında vurgulanması gereken en önemli özellik yaşam bölgesi, servis bölgesi ve yatak odaları bölgesinin birbirinden net bir şekilde ayrı duran konumlarıdır. Bu bölgeleri birleştiren konumda olan alan antredir (Şekil 4.93). Alan olarak büyük ve parçalı yaşam bölgesi mekanları, derin ve bütünleşme değeri düşük mutfak mekanı ilk dikkat çeken kuvvetli ilk evre özelliklerindendir. Servis bölgesinin ortalama değer olarak bütünleşme değeri düşük yapısı da ilk evrenin özelliklerinin bu planda görülen kısımlarındandır.

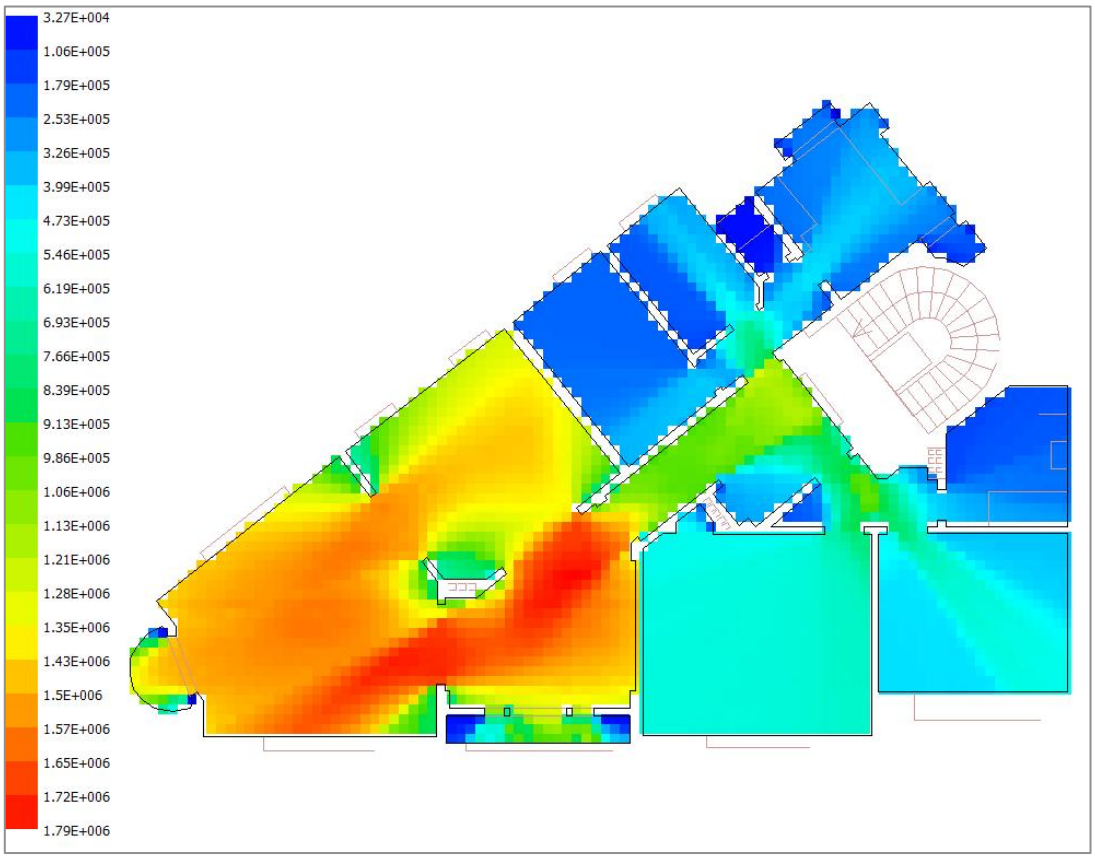

Şekil 4.94 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

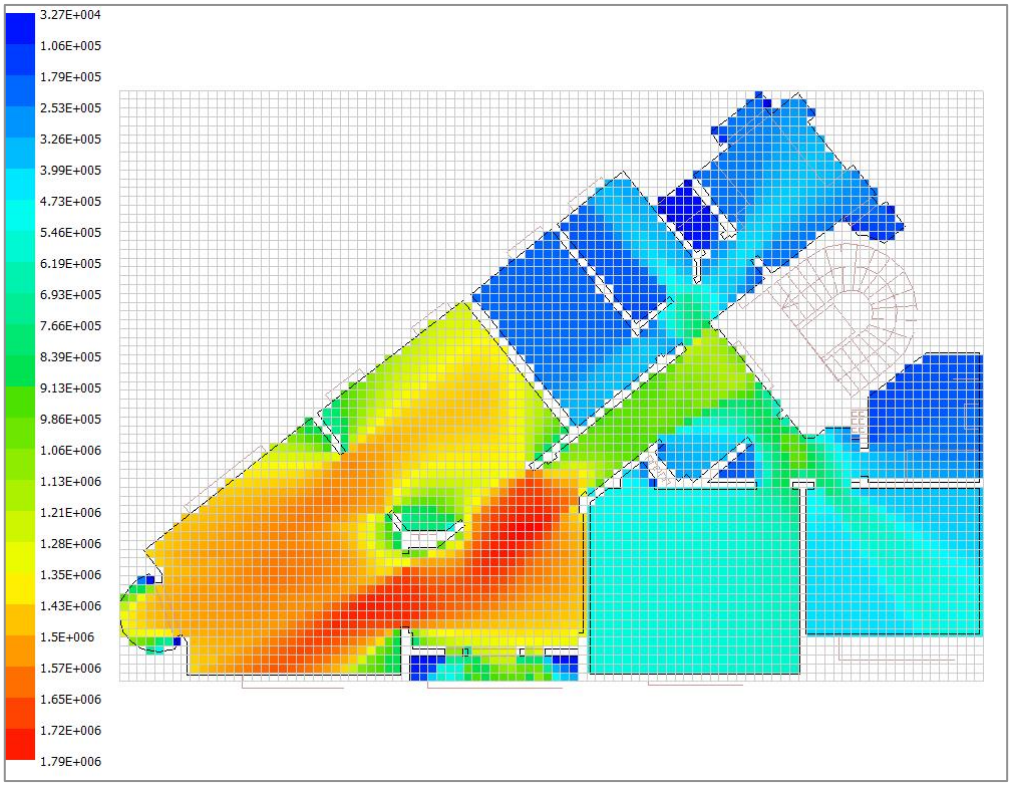

Şekil 4.95 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

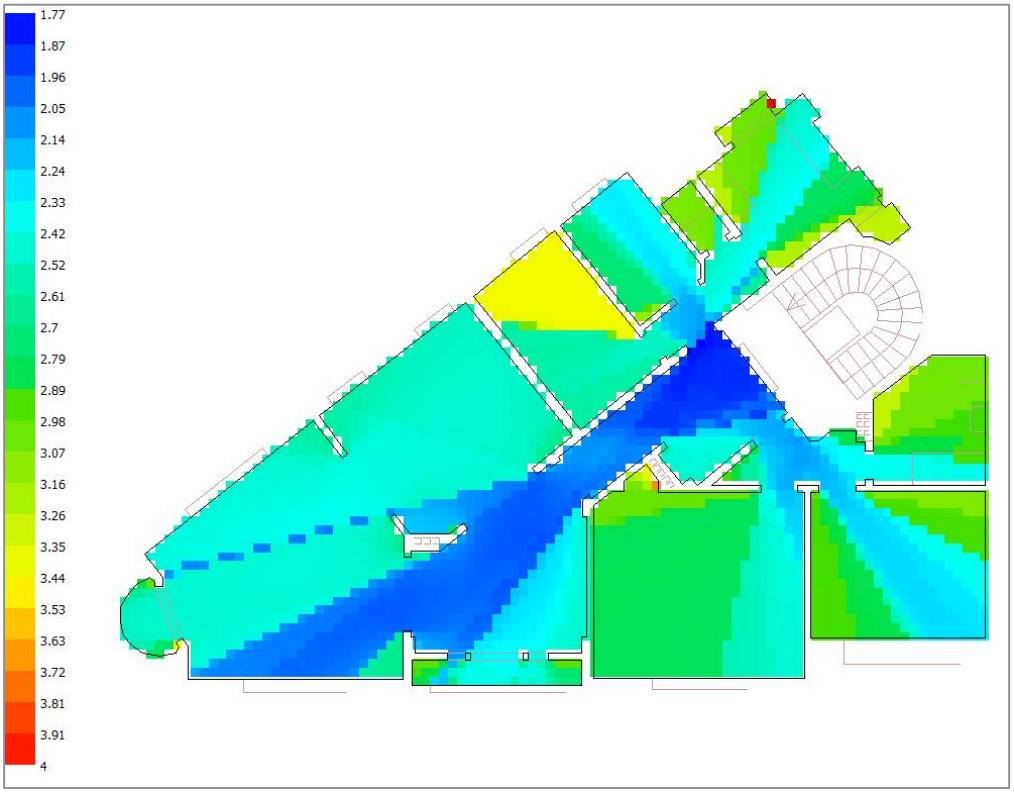

Şekil 4.96 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

Şekil 4.93'den Şekil 4.101'e kadar olan analizlere bakılarak mutfağın derin konumu ve düşük ortalama bütünleşme değeri, yaşam alanı bölgesinin parçalılığı ve az da olsa farklılaşan bütünleşme değeri dağılım farkları, servis alanı bölgesinin plan içerisinde düşük bütünleşme değeri ortalaması, yine servis alanı bölgesinde kendi içerisinde oluşan kapalı sistemin iç koridoru ile birlikte görülmesi, ilk evrenin eğilimlerinden olan yaşam ve servis bölgelerinin birbirinden kopuk durumunun Pertev Apartmanı örneği üzerinde belirgin bir şekilde görülebilmesi vurgulanması gerekli noktalardandır.

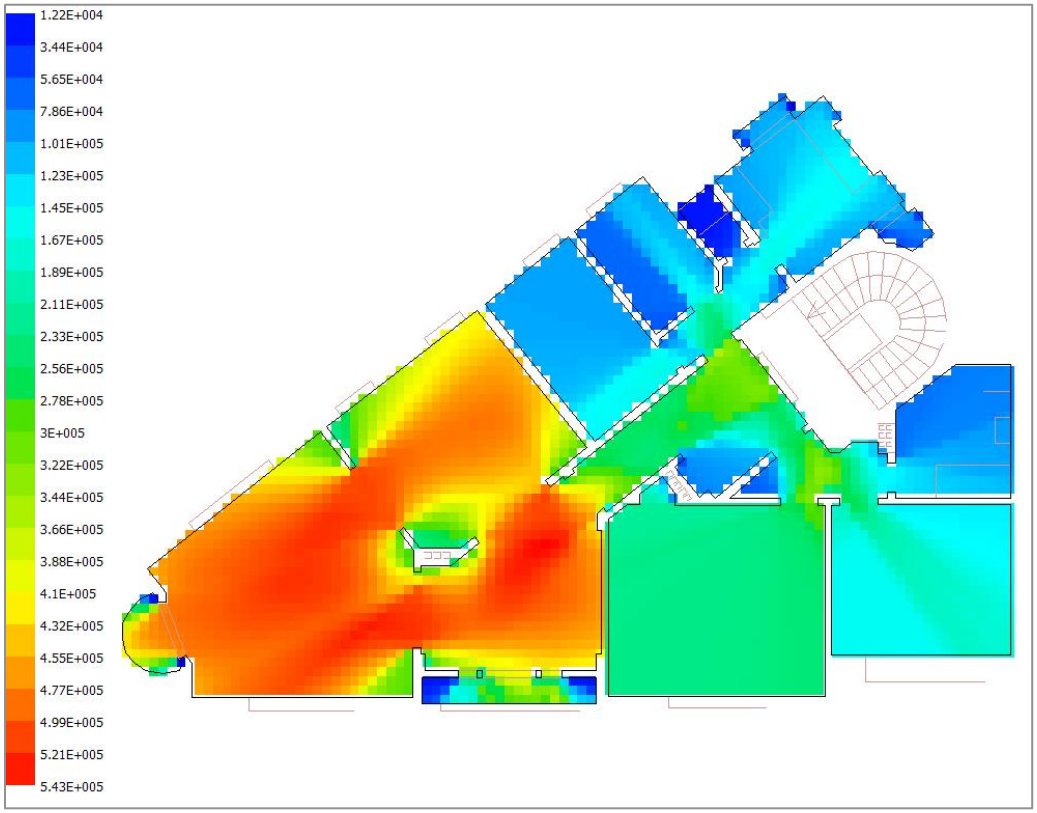

Şekil 4.97 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

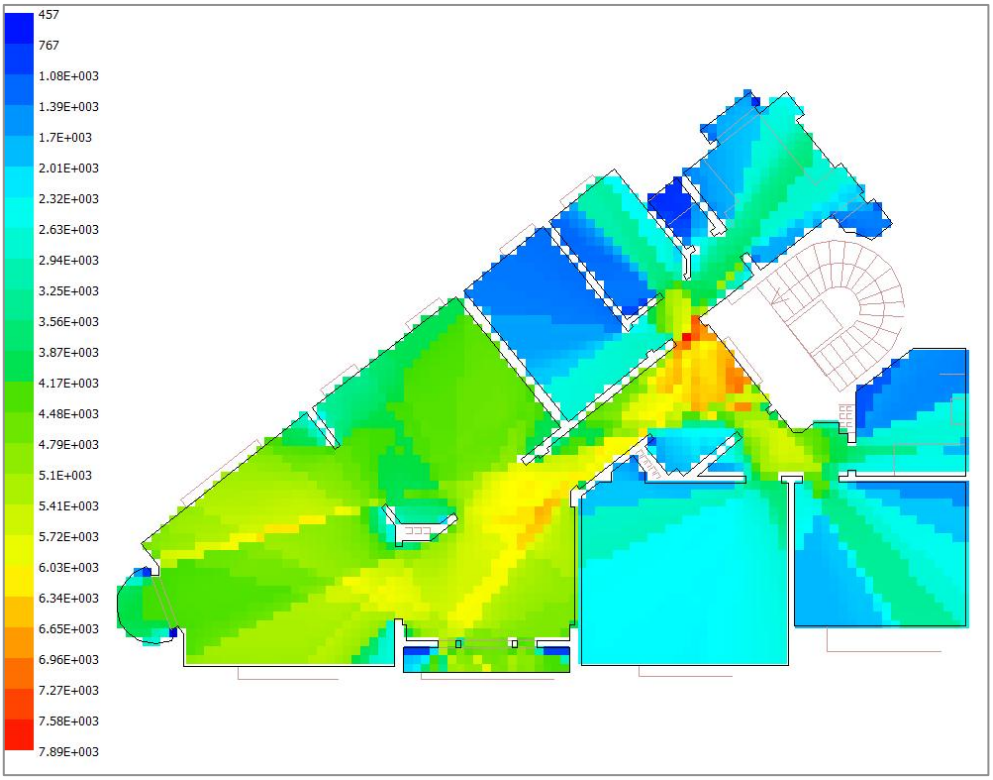

Şekil 4.98 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

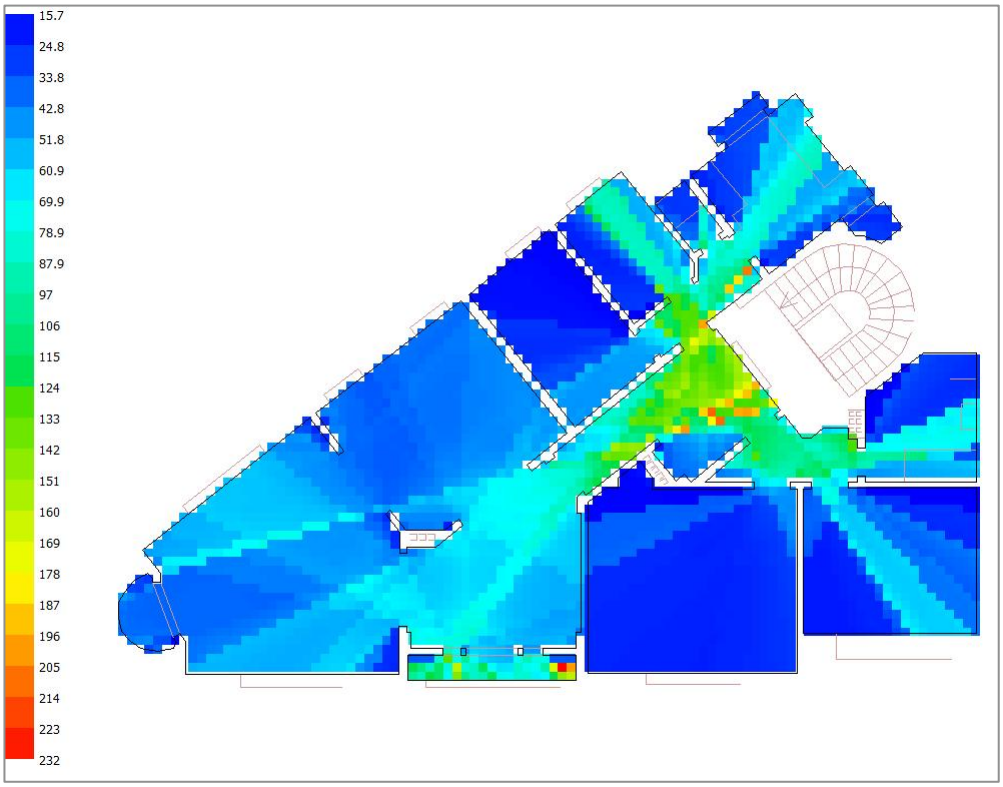

Şekil 4.99 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

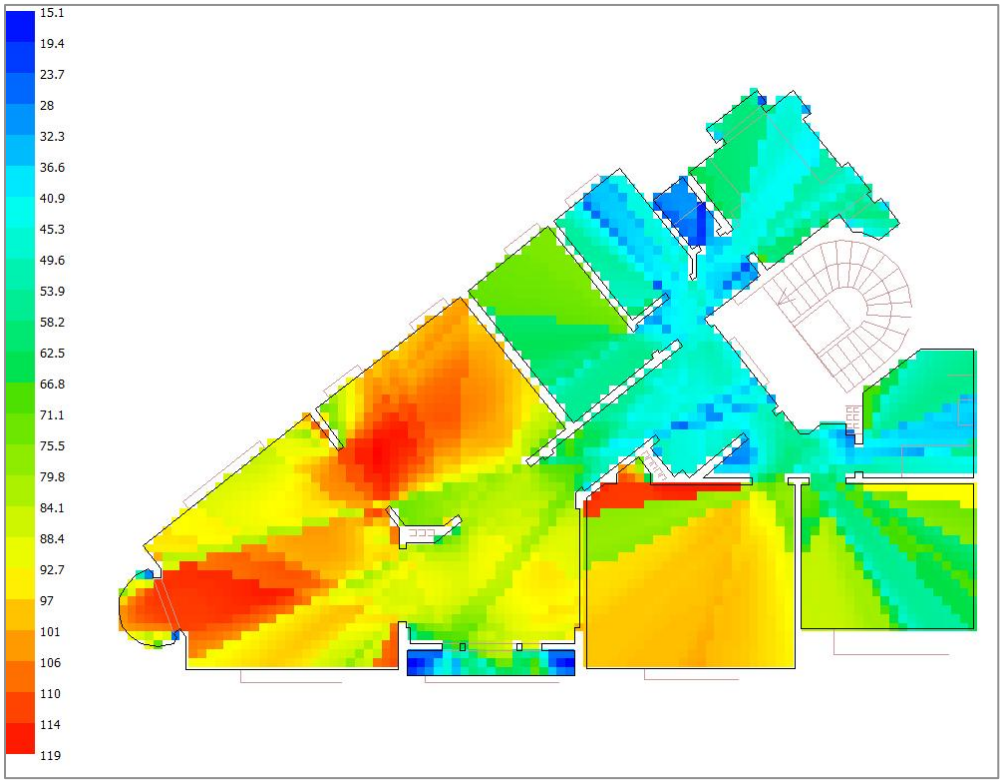

Şekil 4.100 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

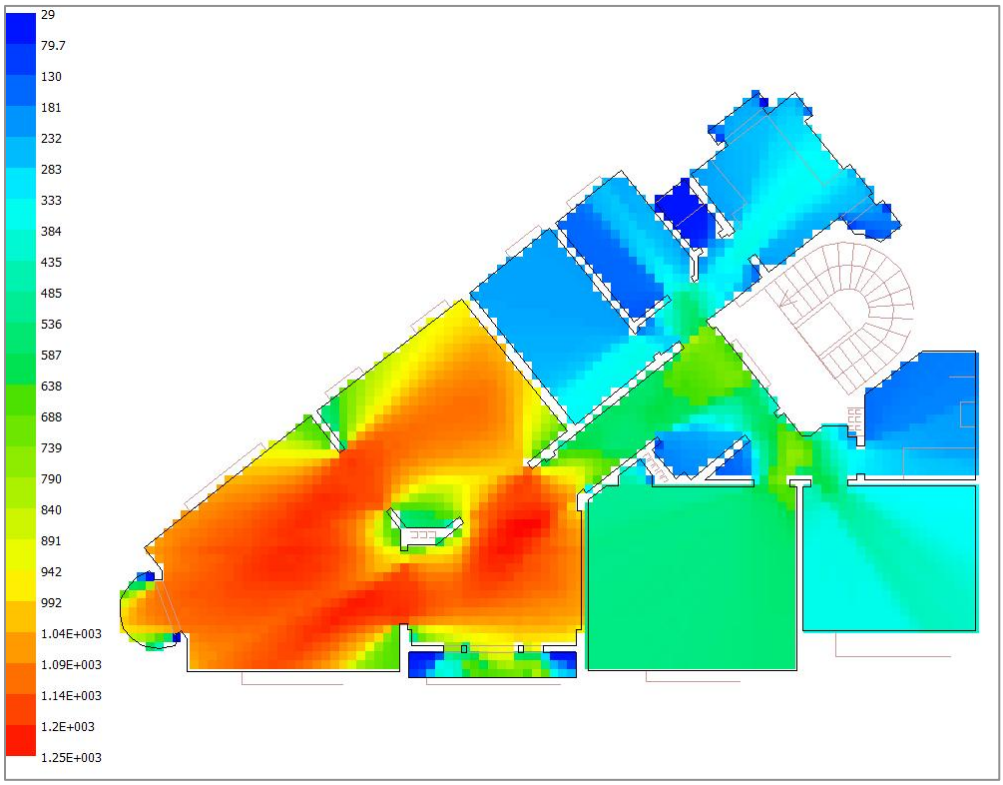

Şekil 4.101 : 1933 Pertev Apartmanı, Taksim, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

Ceylan Apartmanı plan yapısında yaşam bölgesi mekanlarının parçalı konumu ve özellikle oturma odası ile salon, büyük salon ve yemek odası mekanlarının ayrı durumu ilk evrede genel olarak görülen bir durumdur. Geniş yaşam bölgesi mekanları ve bu mekanların birbirlerine bağlantı noktalarında ya da dolaşım akslarının kesişiminde yüksek değerlere ulaşan bütünleşme değeri dağılımı bu örnek özelinde de önemlidir. Özellikle yatak odaları bölgesinin ilk evre ortalaması olan ortalama derinlik değeri 2,13'ün de altında kalarak 1,95 seviyesinde çıkması önemlidir. Bu durumda Ceylan Apartmanı ilk evredeki örneklerin yatak odaları bölgesi ortalama bütünleşme değerlerinin ikinci evreye göre daha yüksek olmasını (Şekil 4.25) ve ortalama derinliklerinin de düşük olmasını (Şekil 4.24) en iyi yansıtan örneklerdendir. Bu durumun nedenleri arasında plan kurgusunda geniş giriş holünden yatak odaları bölgesine bağlanan yapı gösterilebilir. Bu durumun devamında ve bu dağılıma bağlı olarak merkezilik değerleri yüksek olan noktalarının dağılımı giriş ve bütün bölgelerdeki dolaşım koridorları boyunca homojen yayılmaktadır (Şekil 4.108).

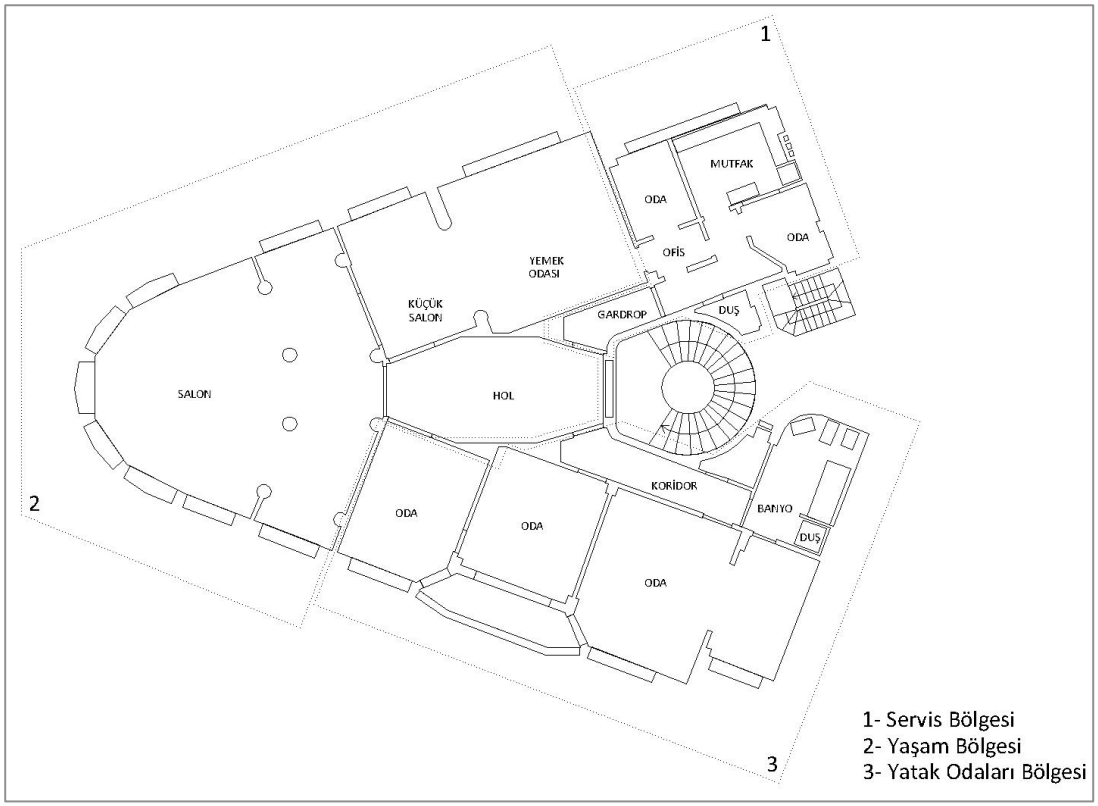

Şekil 4.102 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

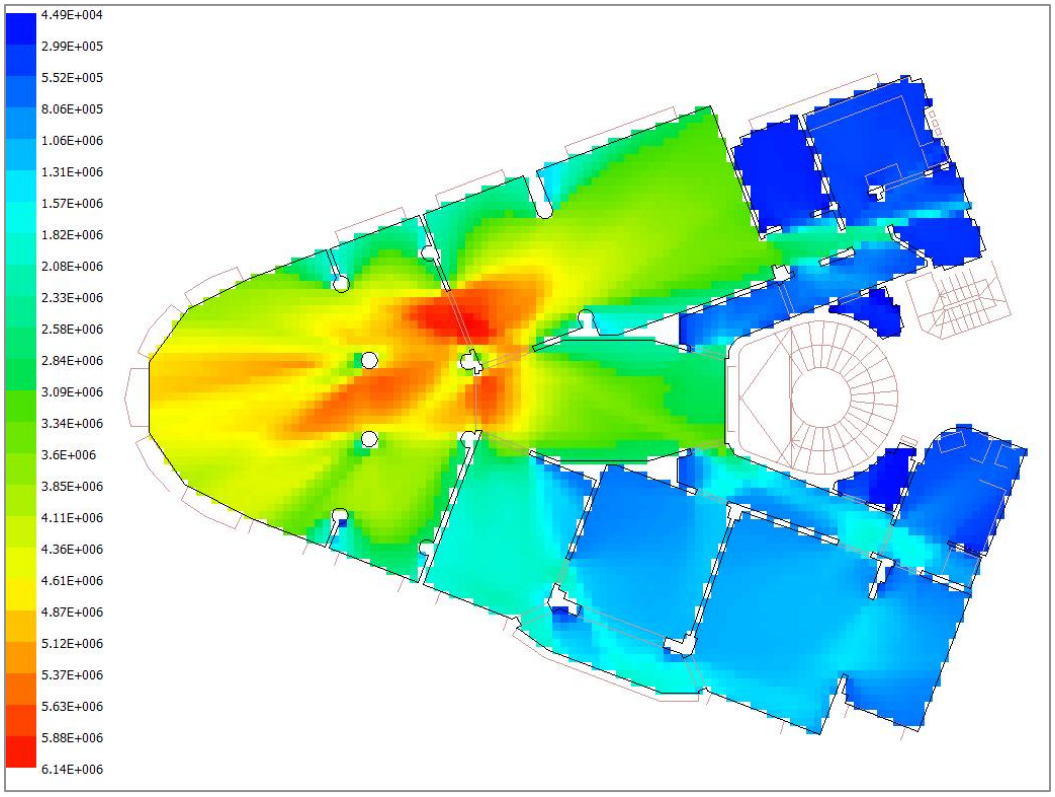

Şekil 4.103 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

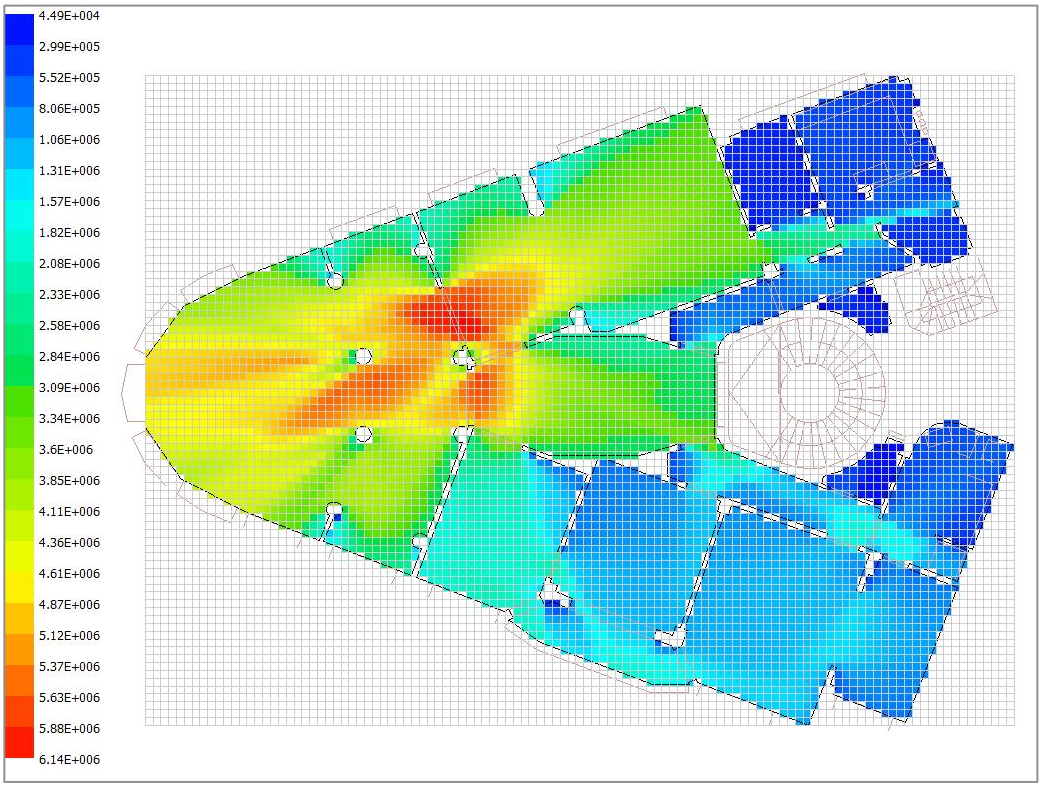

Şekil 4.104 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

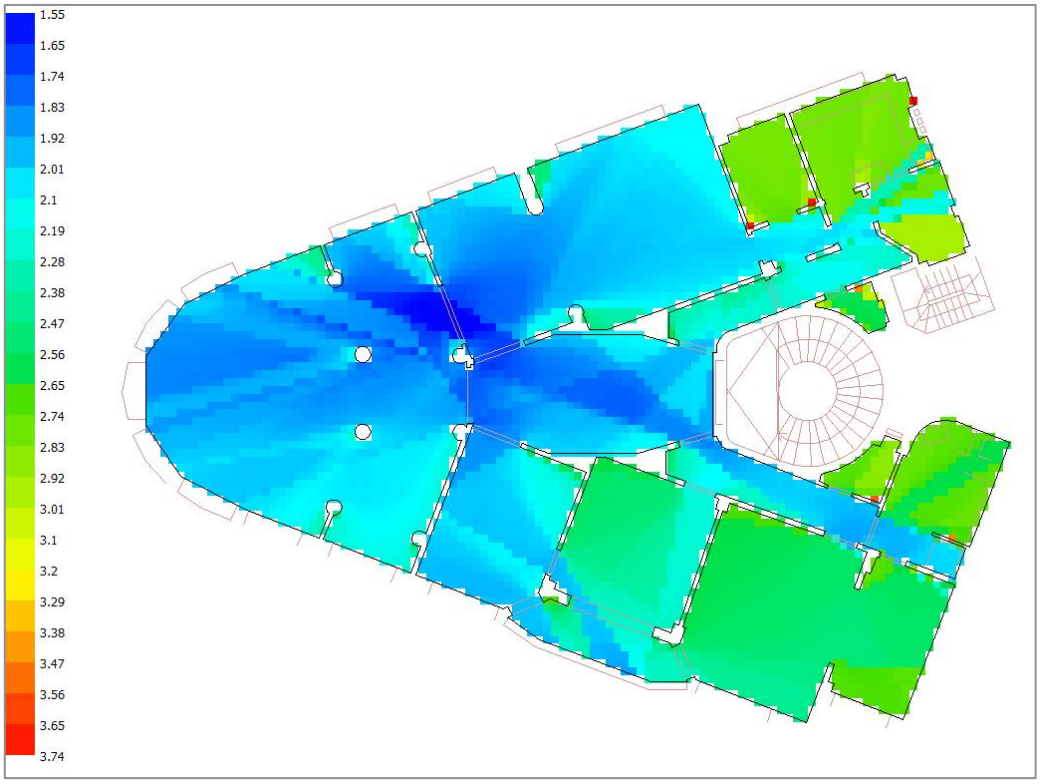

Şekil 4.105 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

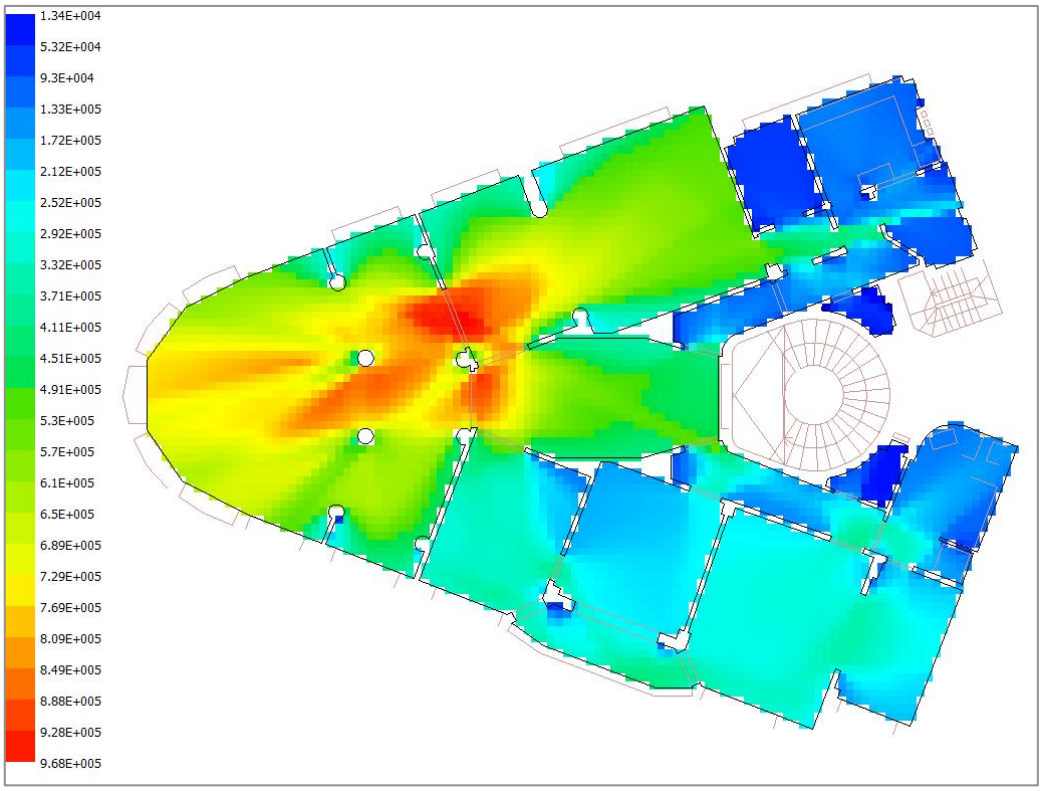

Şekil 4.106 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

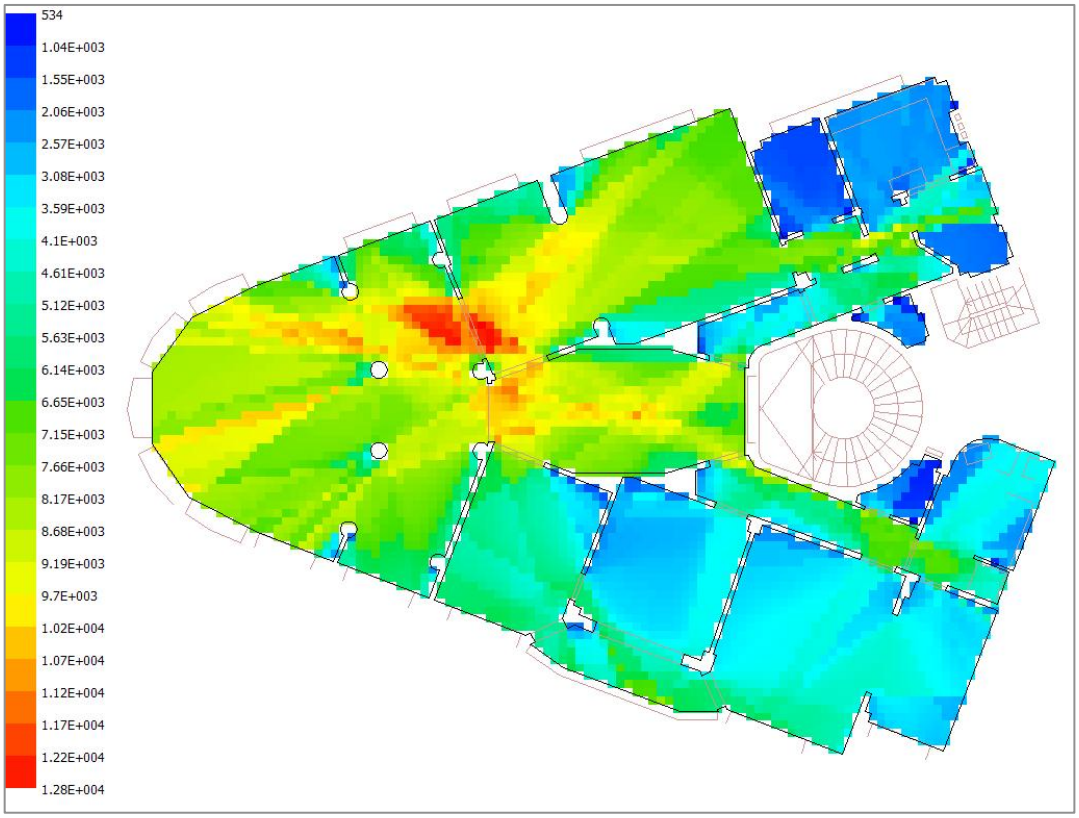

Şekil 4.107 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

Ceylan Apartmanı'nın durumu bağlamından hareketle ilk evre örneklerinde merkezilik değerlerinin dağılımında iki farklı eğilimin ilk evre ile ikinci evre arasındaki sayısal farkı getirdiğinden bahsedilebilir. Bunlardan ilki az önce de belirtilen geniş giriş holünden yatak odaları bölgesi koridoruna ve servis alanı koridoruna bağlanan yapı gözlendiği zaman merkezilik değerlerinin yüksek noktalarının dağılımı giriş ve bütün bölgelerdeki dolaşım koridorları boyunca homojen yayılabilmektedir. İkinci durumda ise yine dolaşım aksları üzerinde planın merkezi niteliğine gelen yatak odalarının kesişimindeki sofa alanı ya da plana girilen kısım olan antre, giriş holü en yüksek merkezilik değeri noktalarını barındırmaktadır.

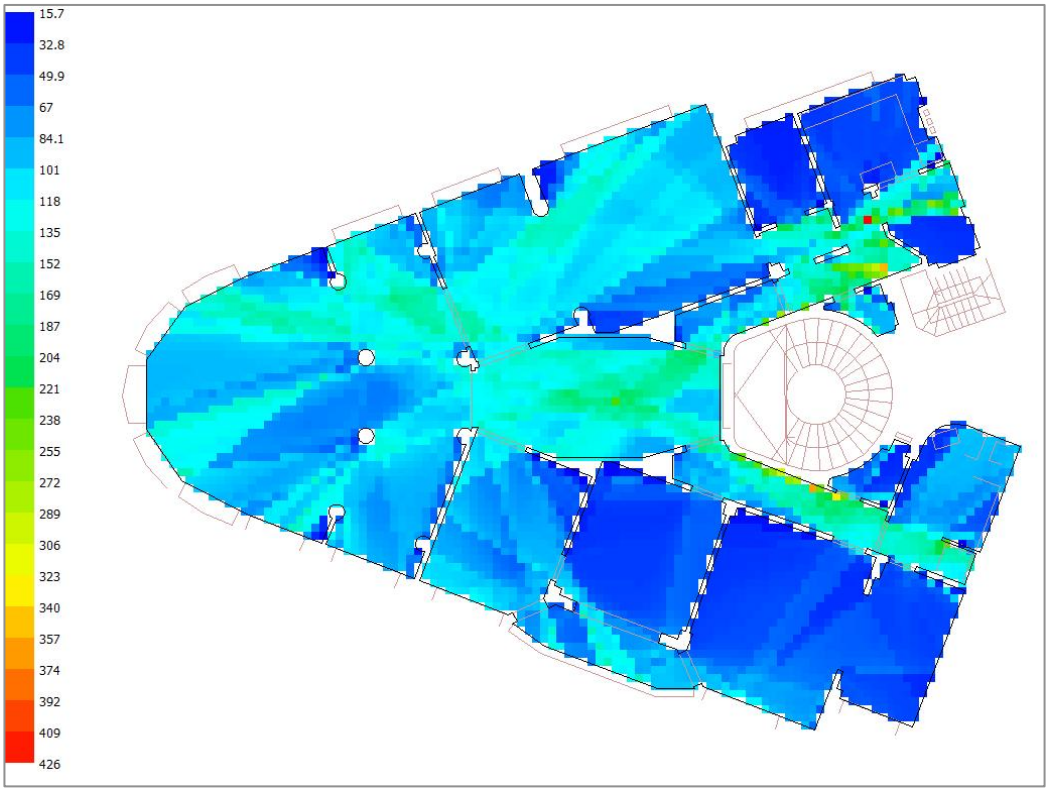

Şekil 4.108 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

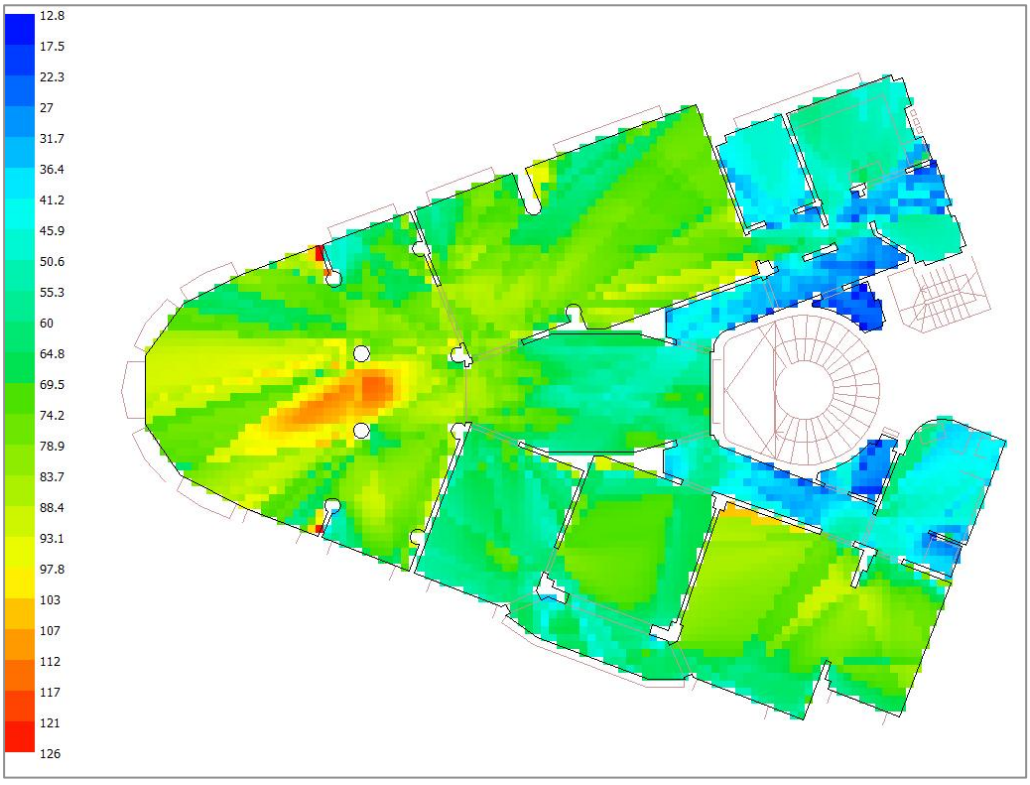

Şekil 4.109 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

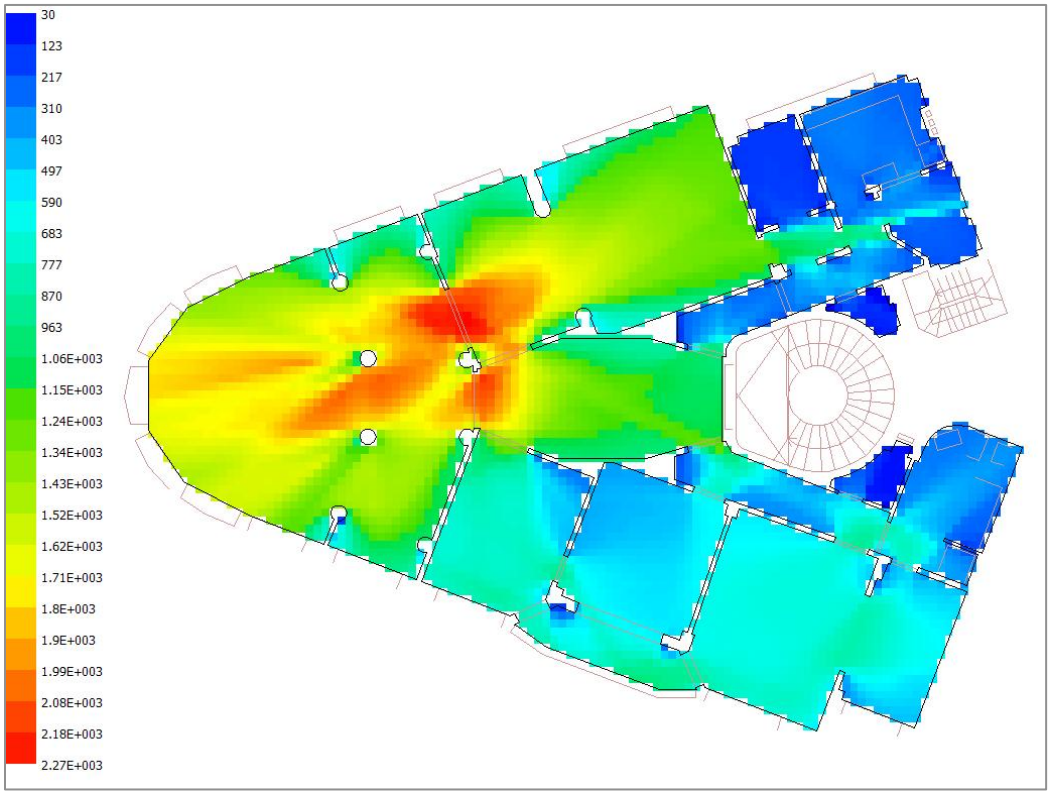

Şekil 4.110 : 1933 Ceylan Apartmanı, Taksim, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

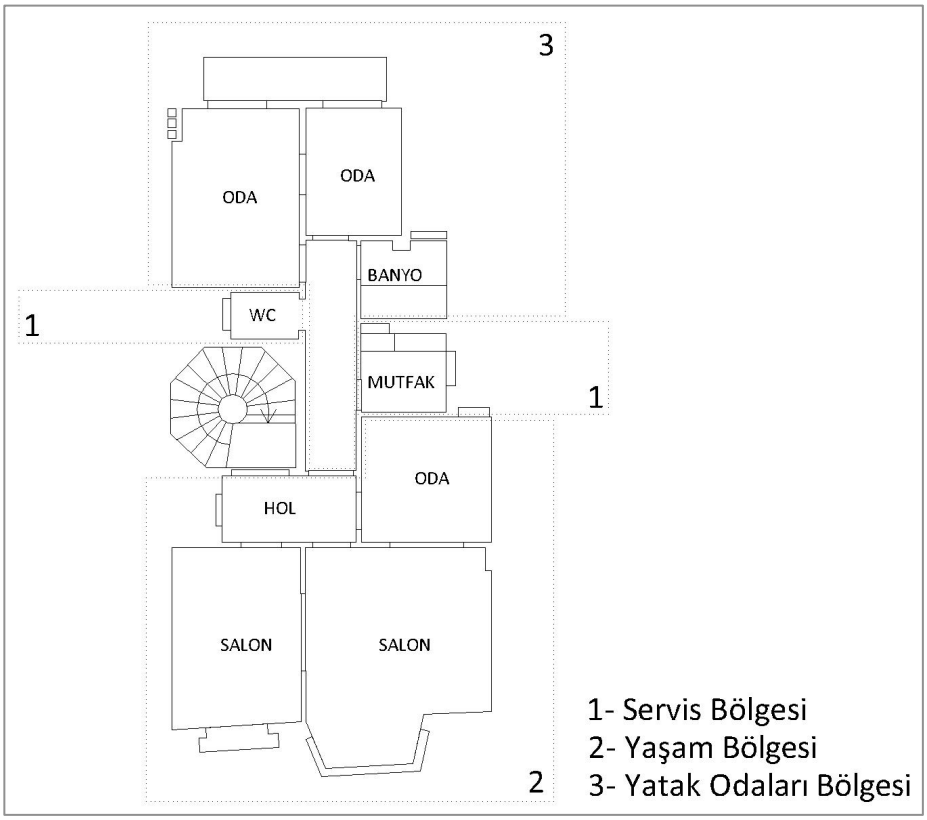

Şekil 4.111 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Agop Efendi Apartmanı'nda gözlenen en önemli kurgusal durum yaşam bölgesinin parçalı durumu ve bu bölgede homojen olmayan bütünleşme değerleridir (Şekil 4.112). İlk evrenin karakteri olan bu durum, plan boyunca orta dolaşım aksının düşük ortalama derinlik değeri ile de desteklenmektedir (Şekil 4.114). Merkezilik değerinin en yüksek noktaları ise giriş bölgesine yakın bir alanda toplanmıştır. İkinci evrede yatak odaları bölgesinin ilk evreye oranla derinleşmesine paralel olarak, Agop Efendi Apartmanı'nın yatak odaları bölgesinin 2,09 ortalama derinlik değeri, ilk evre ortalamasının da altında kalarak bu durumu göstermektedir.

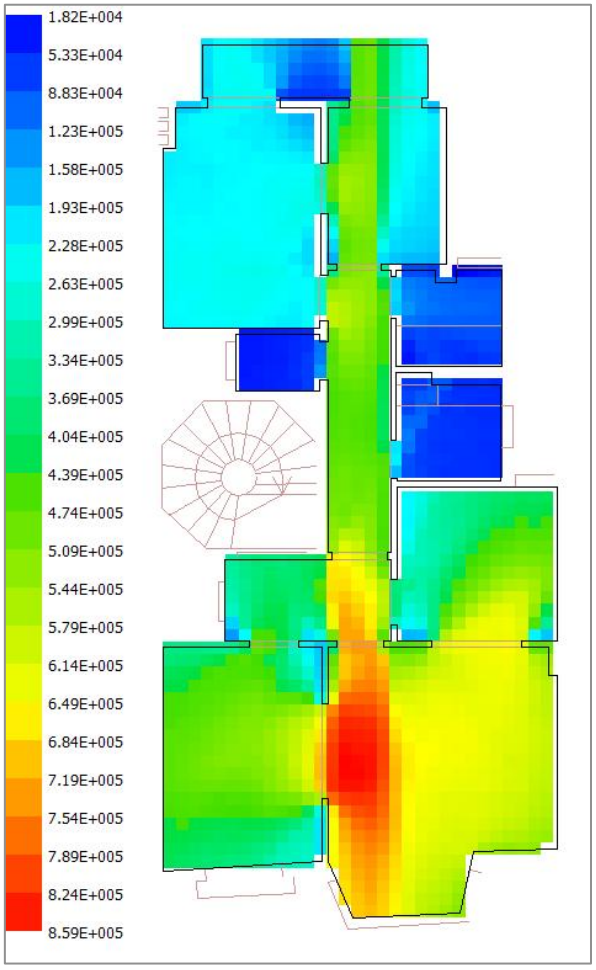

Şekil 4.112 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

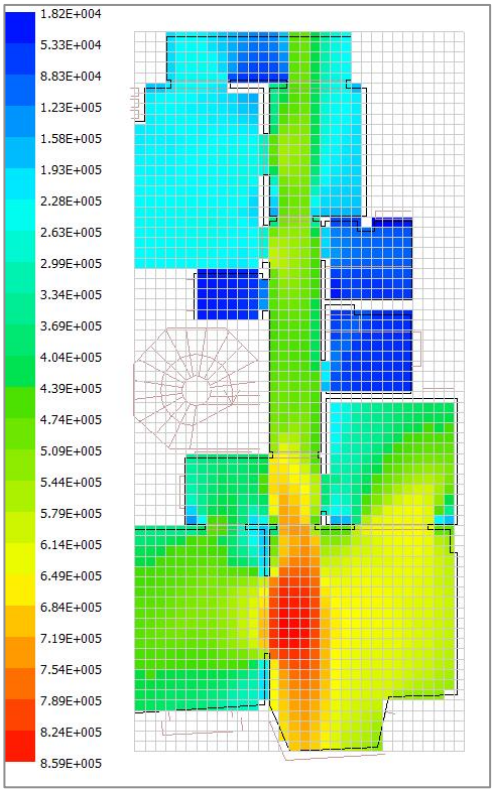

Şekil 4.113 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

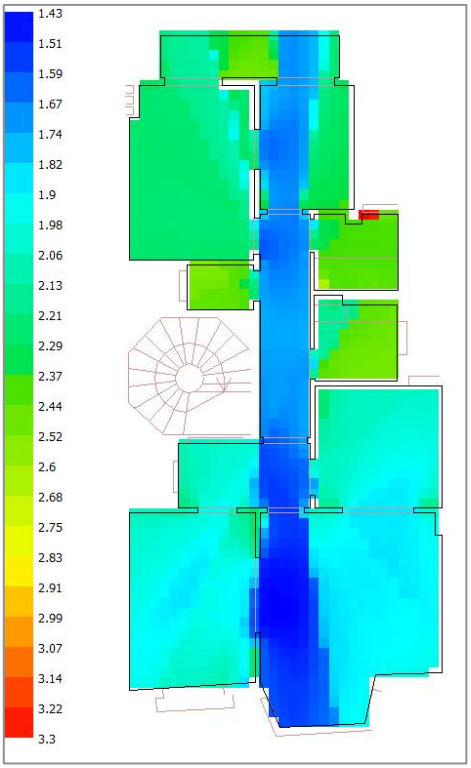

Şekil 4.114 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

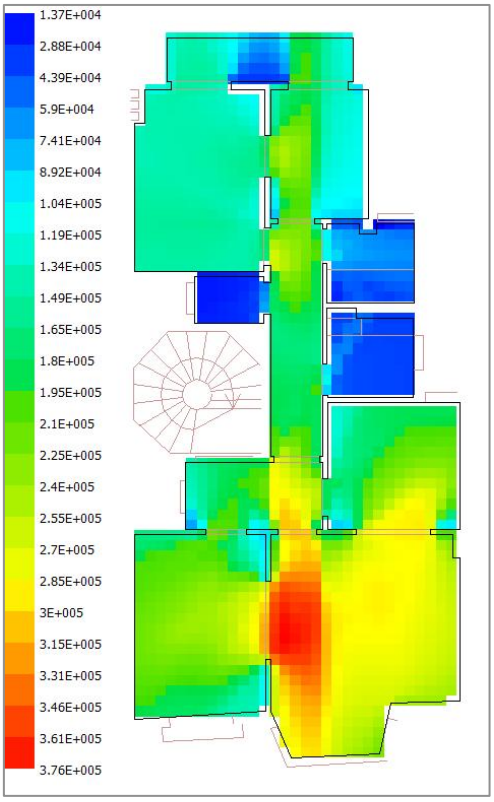

Şekil 4.115 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

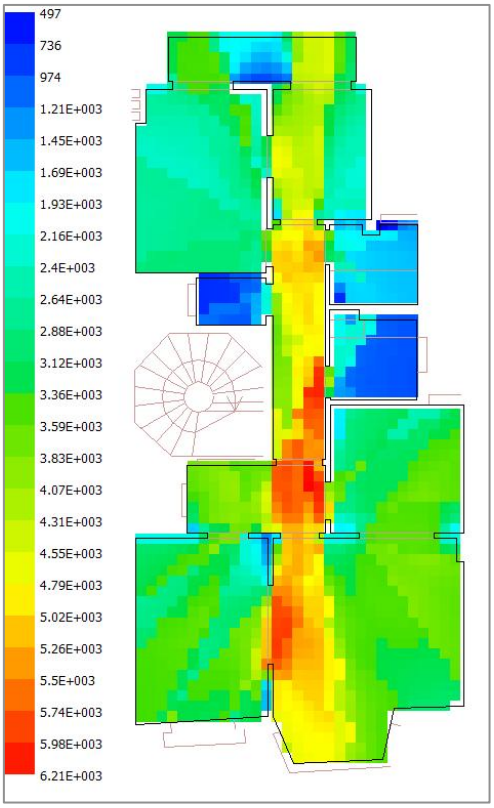

Şekil 4.116 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

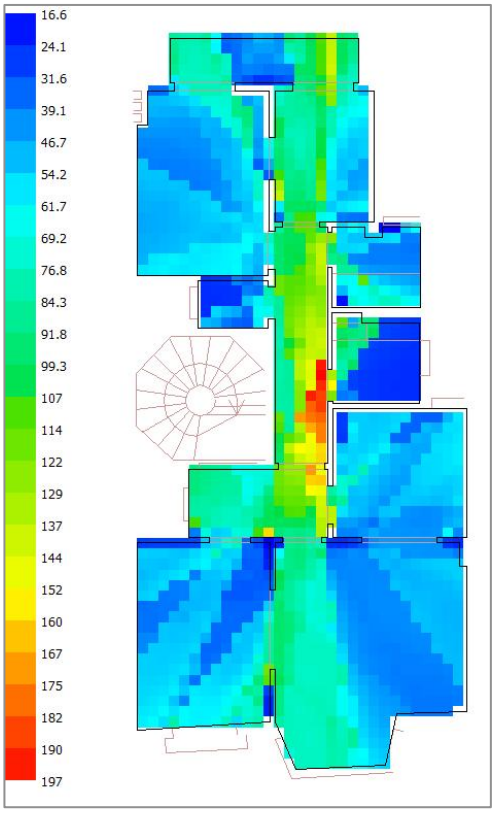

Şekil 4.117 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

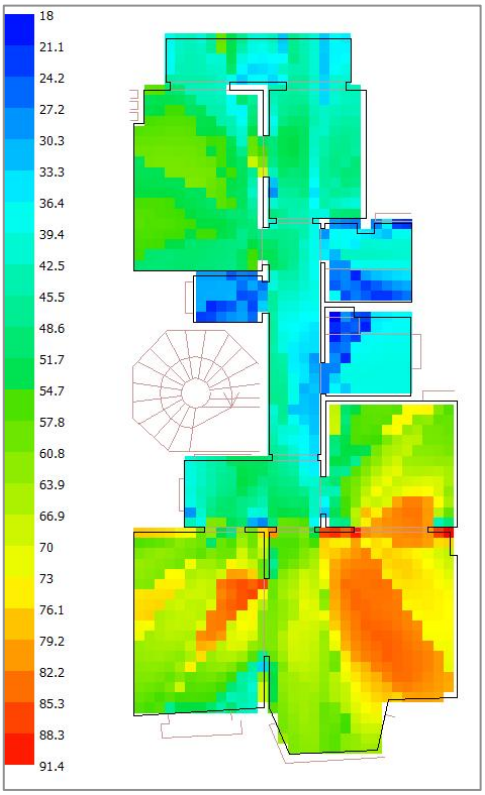

Şekil 4.118 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

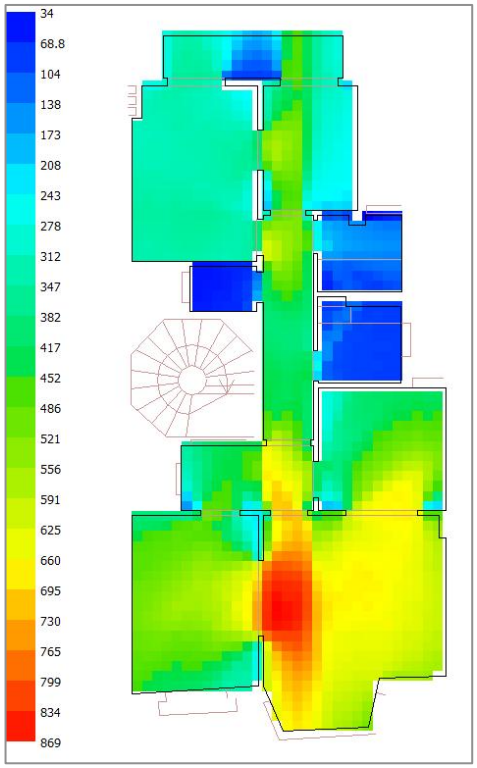

Şekil 4.119 : 1933 Agop Efendi Apartmanı, Taksim, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

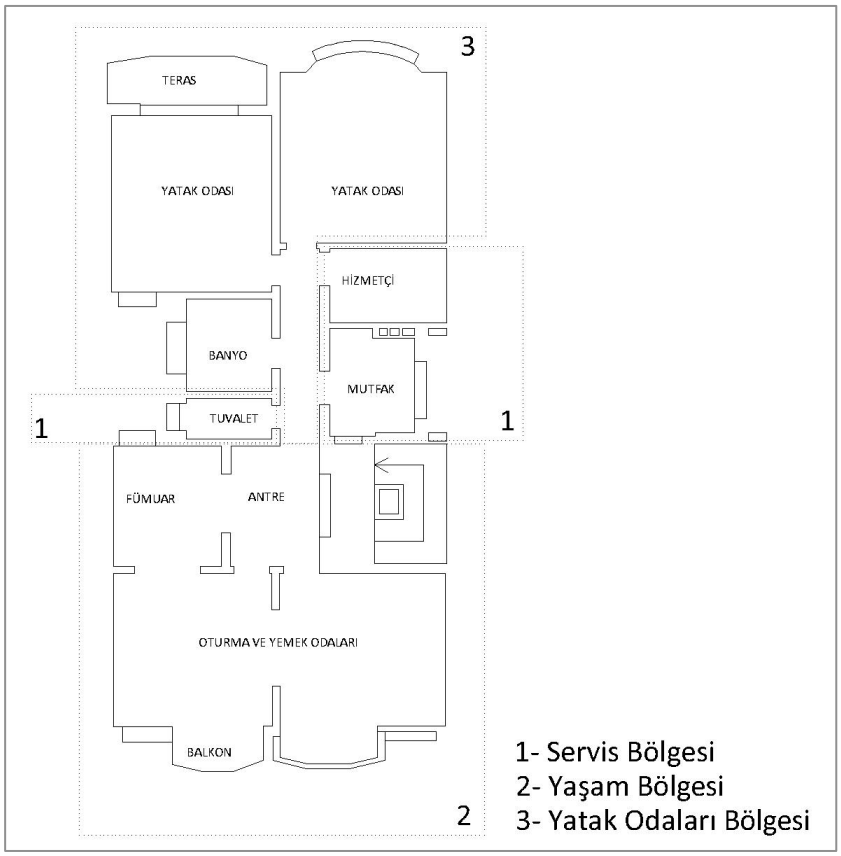

Şekil 4.120 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

İskece Apartmanı plan ortalamasında 2,15 seviyesindeki ortalama derinlik değeri ile (Şekil 4.1) ilk evrenin eğilimi gösteren örneklerdendir. Merkezilik değerinin en yüksek olduğu noktanın giriş aksında gelip geçilen bir konumda olması (Şekil 4.126), yaşam alanında kısmi olarak bütünleşme değeri dağılımının en yüksek değerlerine ulaşması da gösterdiği eğilimlerin ilk evreyle paralel durumunu ortaya koymaktadır.

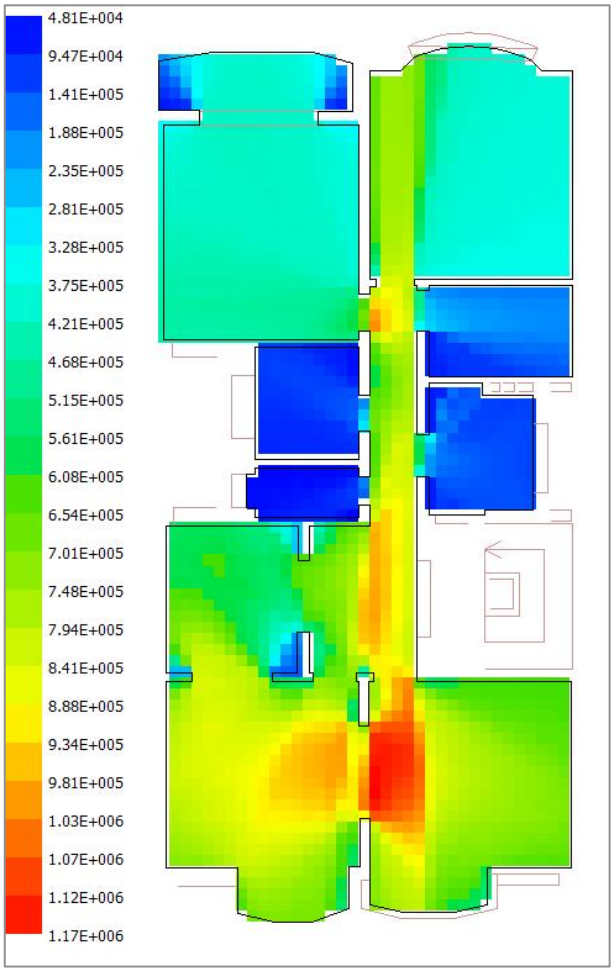

Şekil 4.121 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

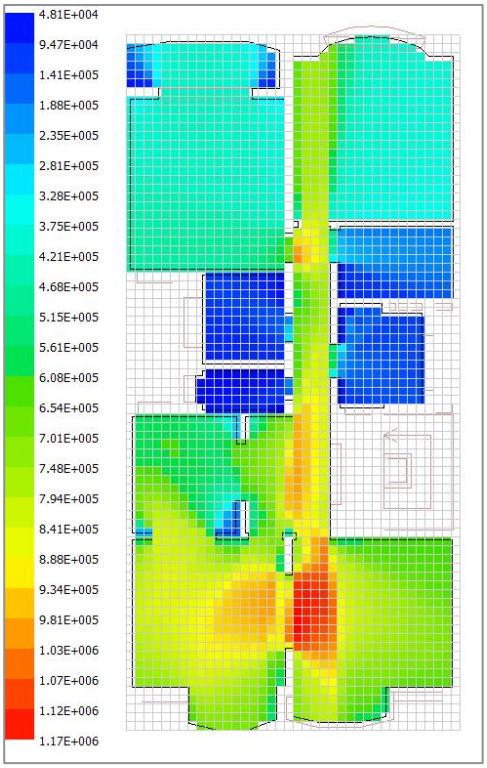

Şekil 4.122 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

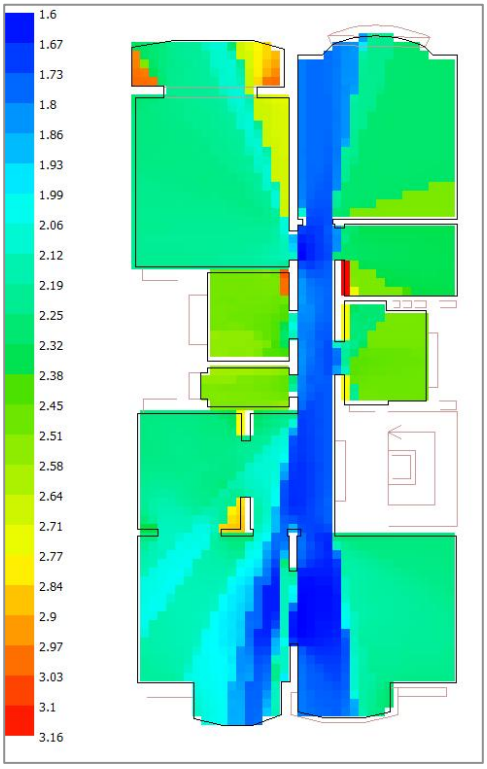

Şekil 4.123 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

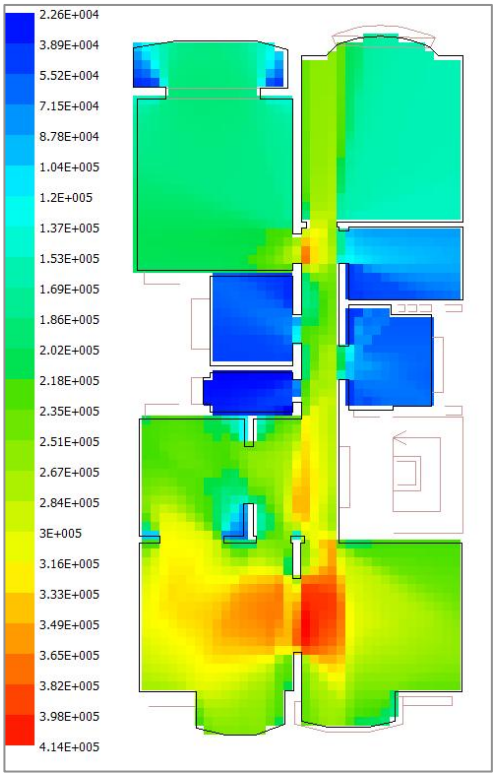

Şekil 4.124 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

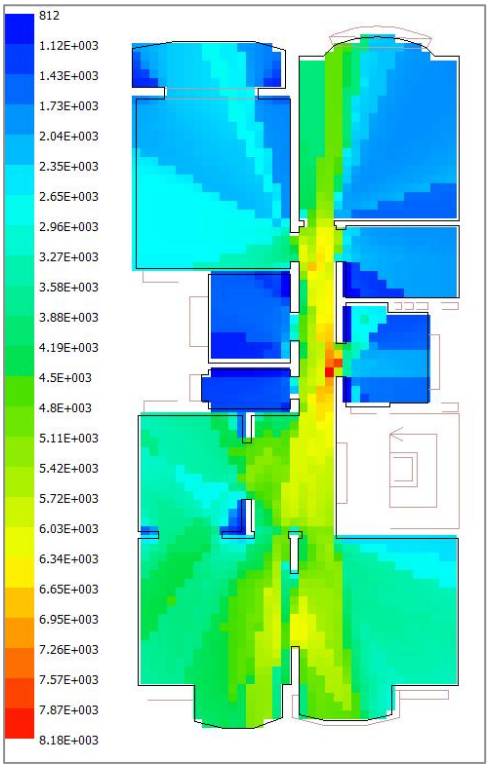

Şekil 4.125 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

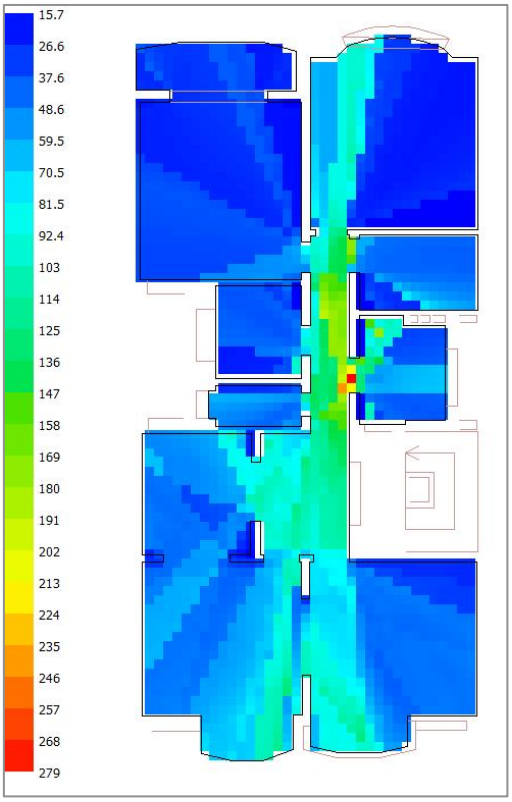

Şekil 4.126 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

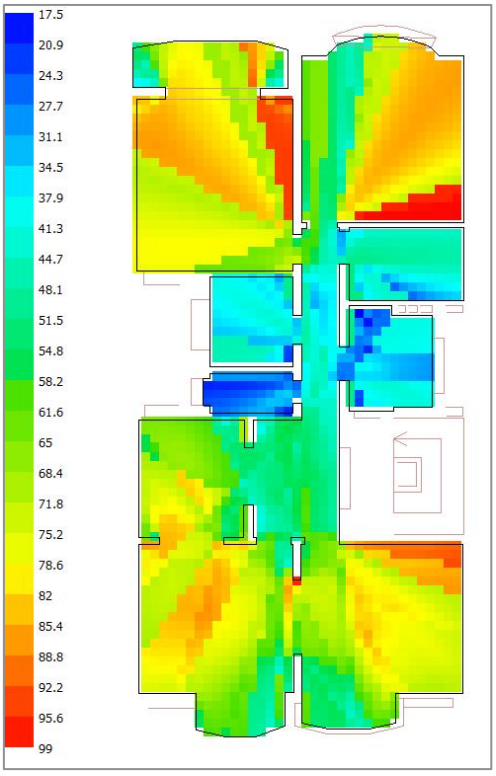

Şekil 4.127 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

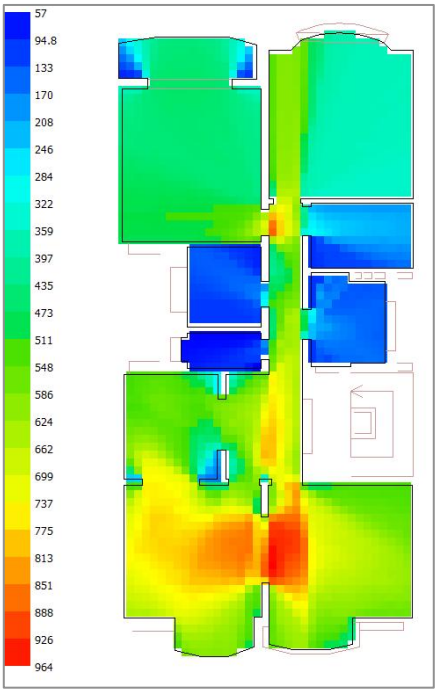

Şekil 4.128 : 1934 İskece Apartmanı, Maçka, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

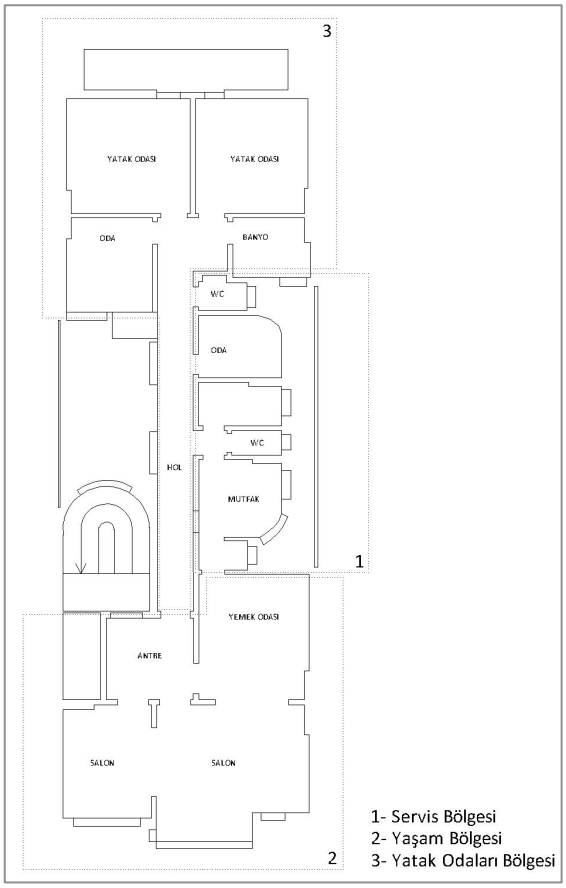

Şekil 4.129 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Şeref Apartmanı'nın yatak odaları bölgesindeki 2,22 ortalama derinlik (Şekil 4.1) değeri ilk evre eğilimlerinde olan yatak odaları bölgesinin ikinci evreye oranla daha sığ olma durumunu göstermektedir. Bu örnekte, ilk evrede de sıklıkla görülen servis bölgesinin kendi içerisinde mekandan mekana geçilerek ilerleyen durumu ve sonunda da yemek odasına bağlanması, plan kurgusunda yatak odaları bölgesini yaşam bölgesine bağlayan koridora ek olarak servis bölgesinin kendi ilave iç koridorunun oluşması önemli bir kurgudur. Sonrasında, servis bölgesindeki bu kurgunun da planın ana koridoruna birkaç noktadan bağlanması yine ilk evrede sıklıkla görülen bir durumdur. Bu durumun yansıması olarak mutfak, tuvalet gibi mekanlar tekil olarak ilk evrede derin bir konumda kalsalar dahi, servis bölgesinin tamamının ortalama derinliği ilk evrede 2,60 seviyesinde kalarak, ikinci evrenin 2,66 seviyesinden daha düşük ortaya çıkmıştır (Şekil 4.1).

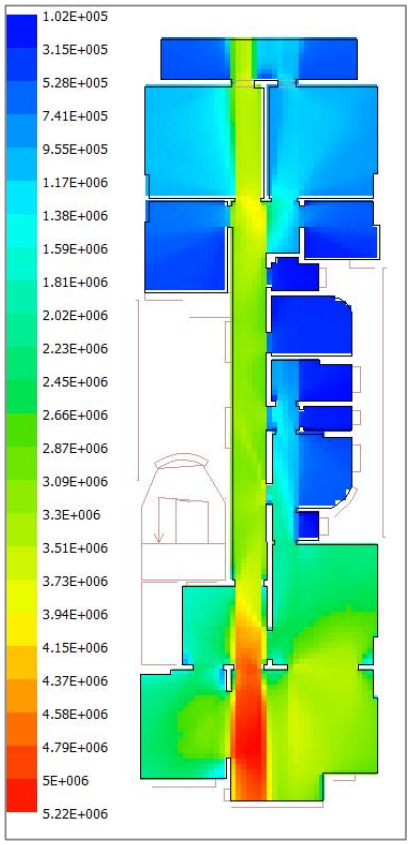

Şekil 4.130 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

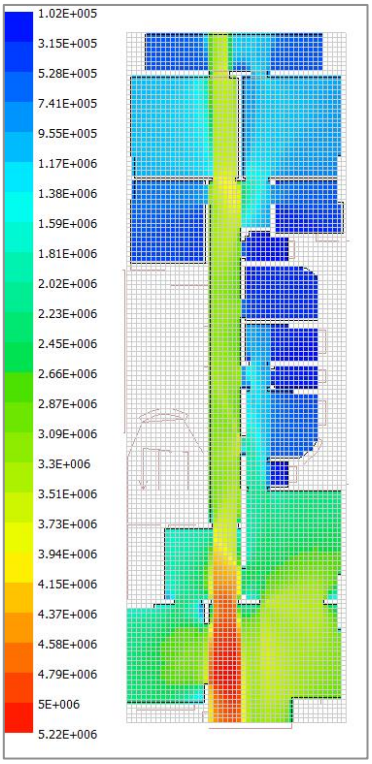

Şekil 4.131 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

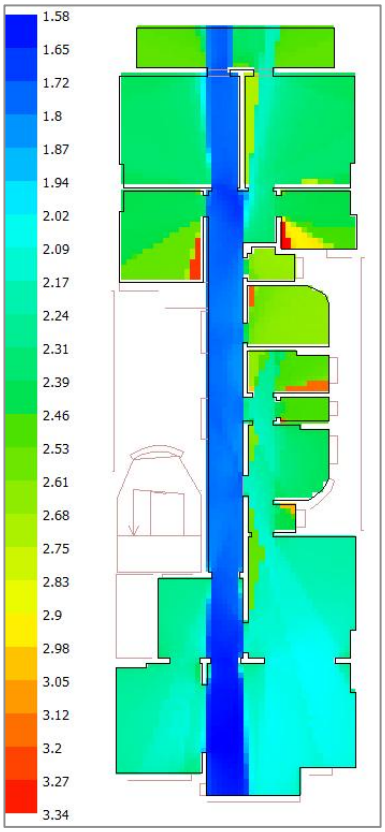

Şekil 4.132 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

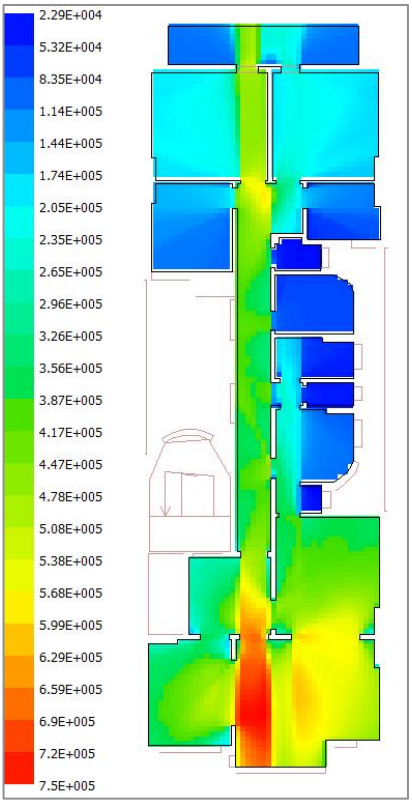

Şekil 4.133 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

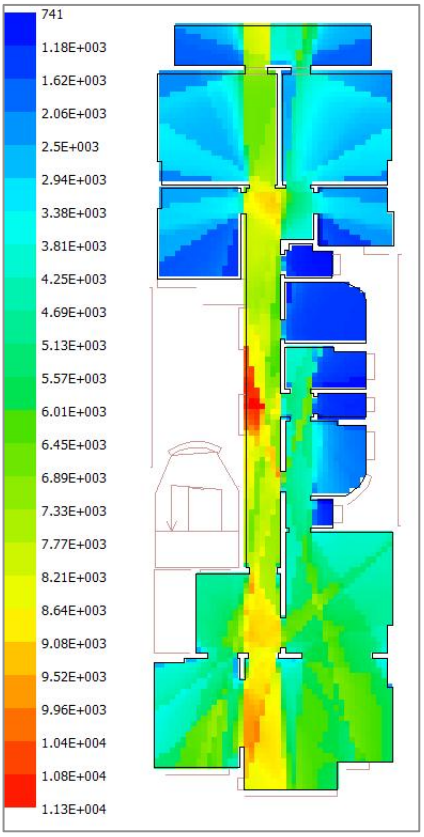

Şekil 4.134 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

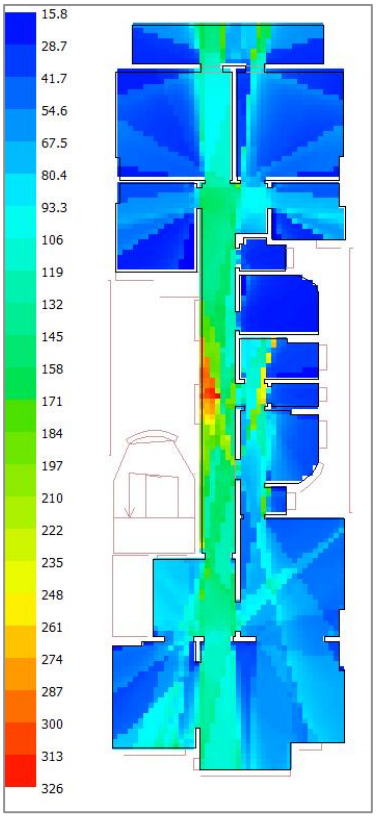

Şekil 4.135 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

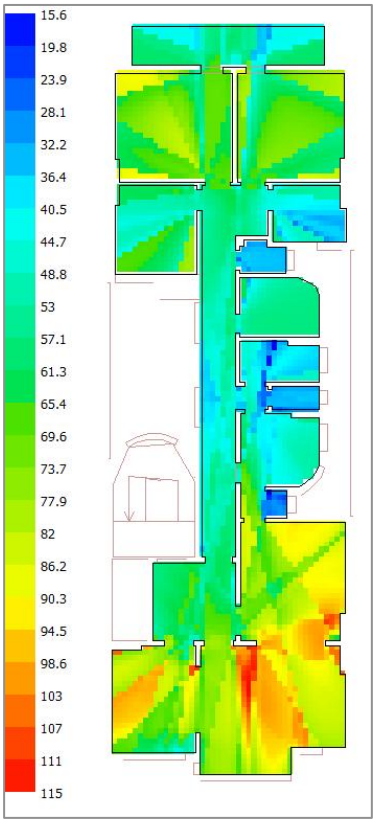

Şekil 4.136 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

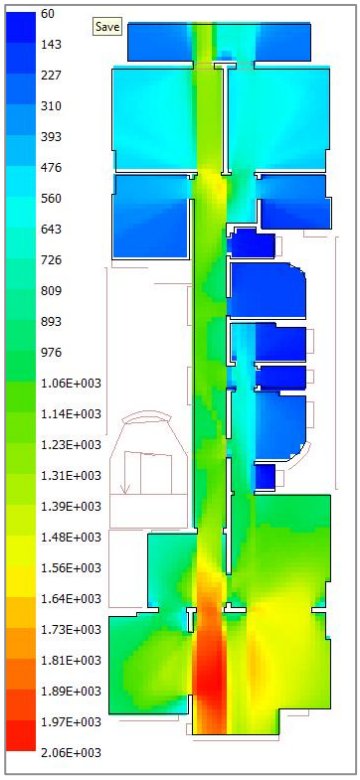

Şekil 4.137 : 1934 Şeref Apartmanı, Nişantaşı, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

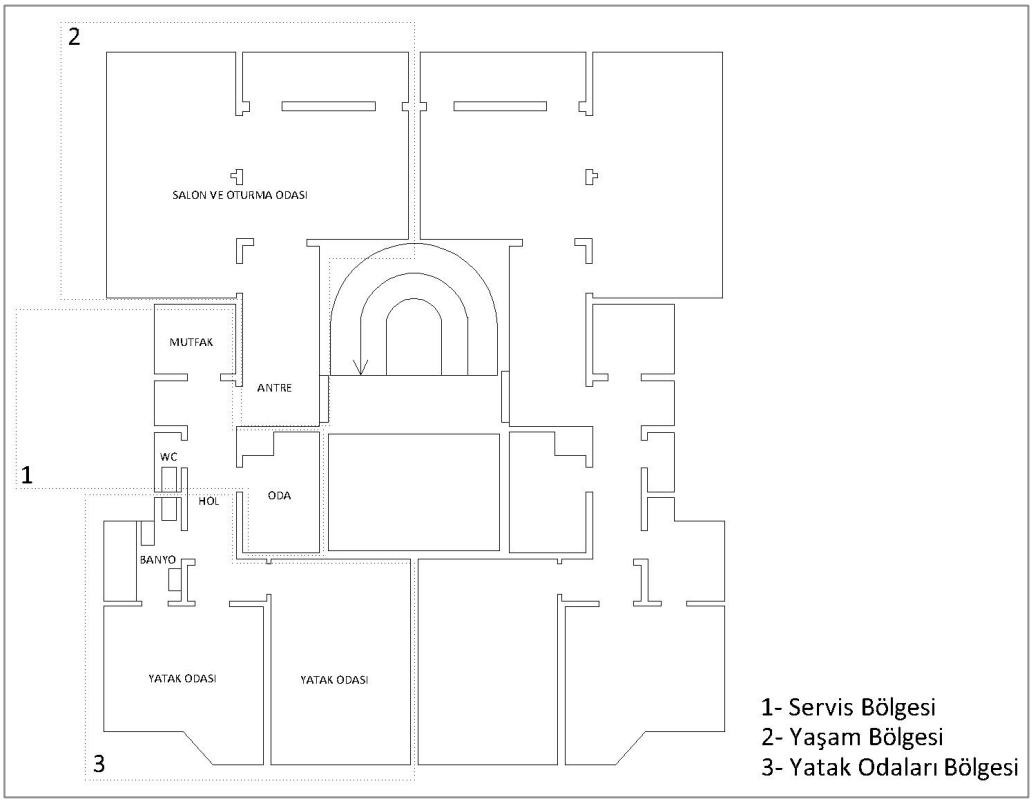

Şekil 4.138 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Taksim'de Bir Apartman örneği özelinde ilk evrenin genel karakterlerinden ve eğilimlerinden olan banyonun konumu vurgulanmalıdır. Banyo mekanı ilk evrede ortalama derinlik değeri olarak 2,63 seviyesinden ikinci evrede 2,83 seviyesine çıkarak plan kurgusu içerisinde derinleşmiştir (Şekil 4.20). Bu durum ikinci evrede yatak odaları bölgesinin de derinleşmesi ile bir paralellik göstermektedir, ortalama derinlik 2,43 seviyesinden 2,55'e gelmektedir. Banyo bütünleşme değeri olarak ilk evrede ve ikinci evrede benzer eğilim gösterse de, ortalama derinlik değeri olarak derinleşen yapısı yatak odaları bölgesi ile daha da yakınlaşması ve mahremiyet bağlamında ikinci evrede daha derin bir yapı gösteren yatak odası ile birlikte konut plan kurgusu ve yaşamı içerisinde yer almasındandır. Bu bağlamda ilk evredeki durumun izleri Taksim, Bir Apartman örneğinde görülmektedir.

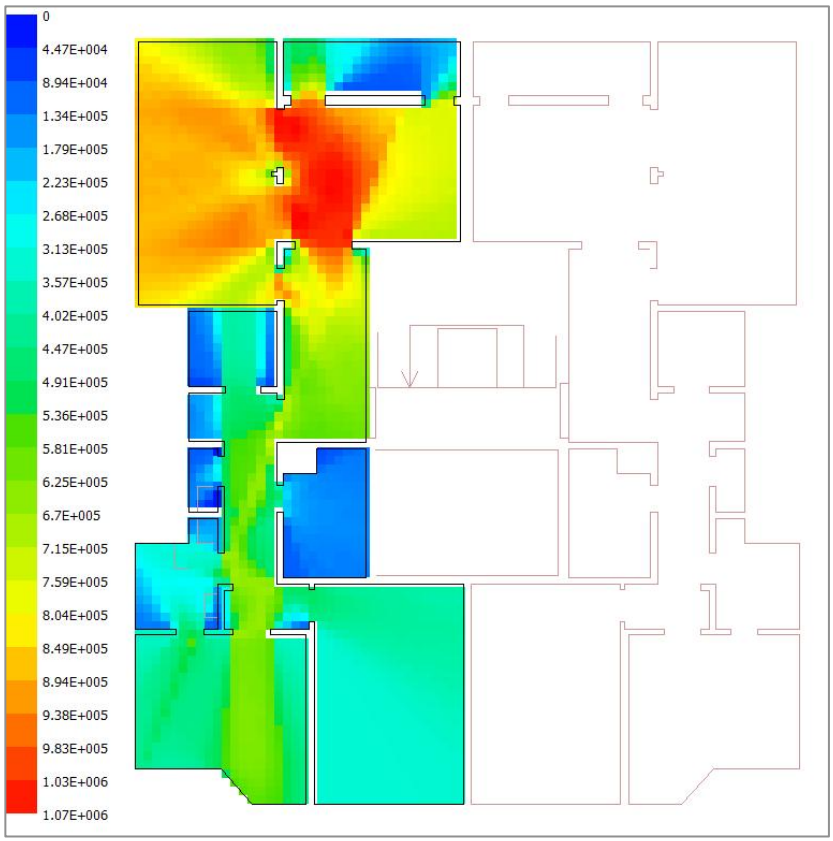

Şekil 4.139 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

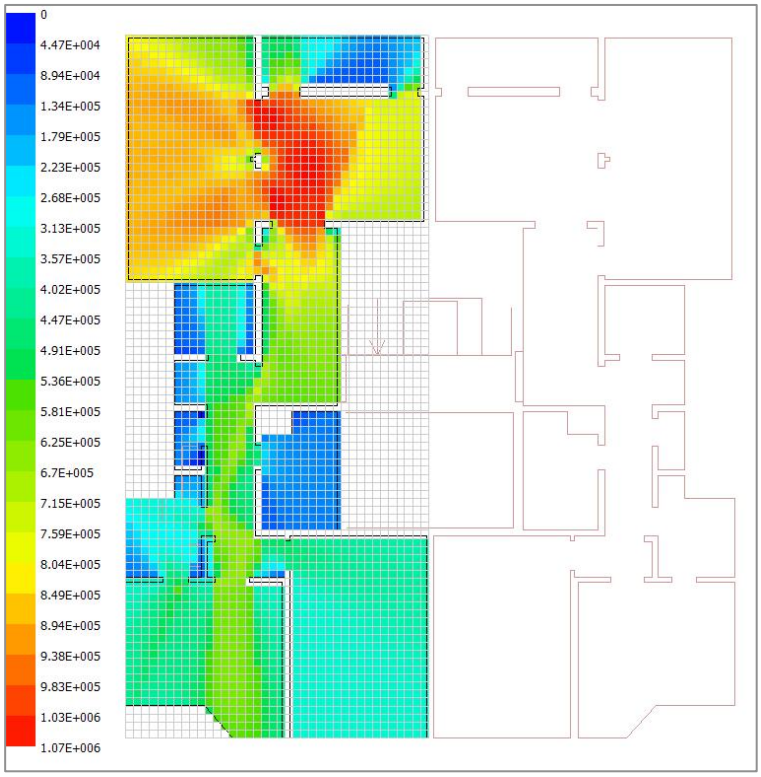

Şekil 4.140 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi..

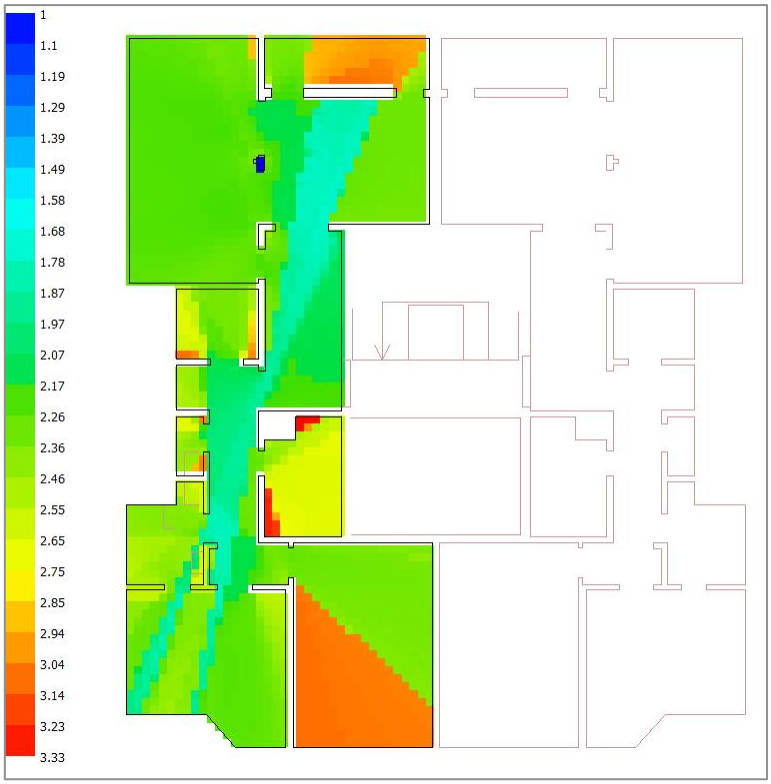

Şekil 4.141 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

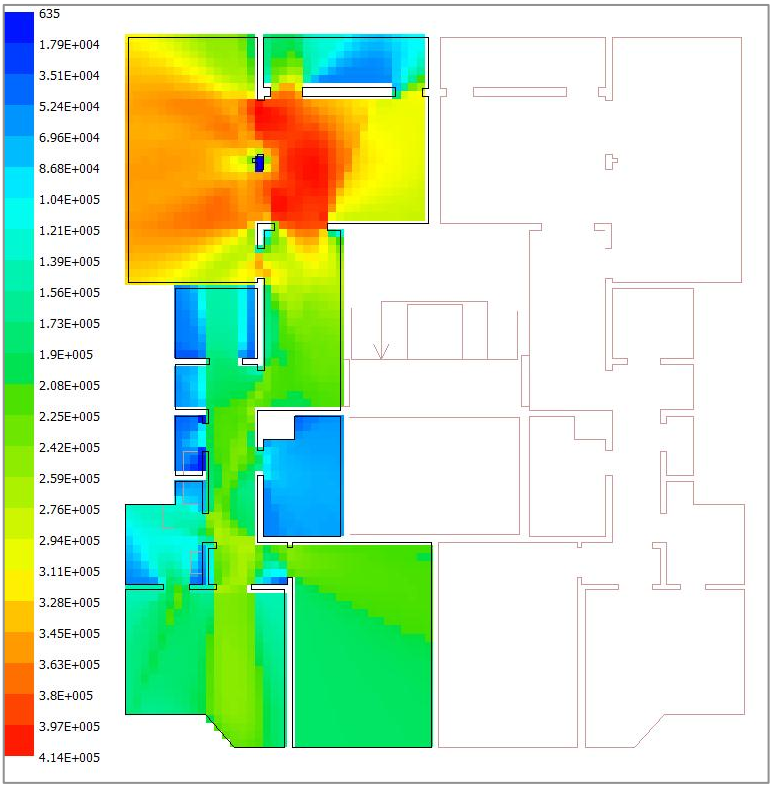

Şekil 4.142 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

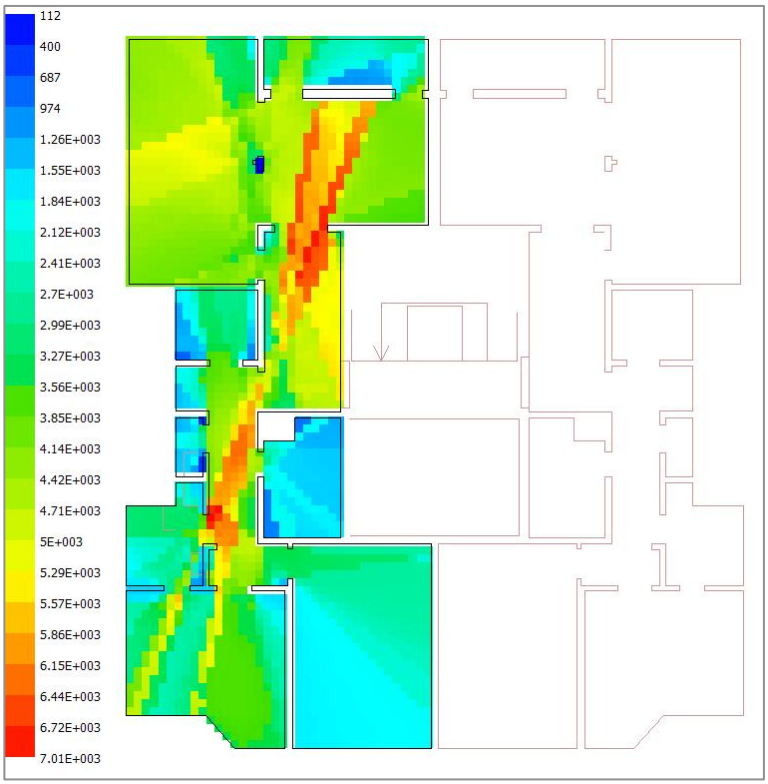

Şekil 4.143 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

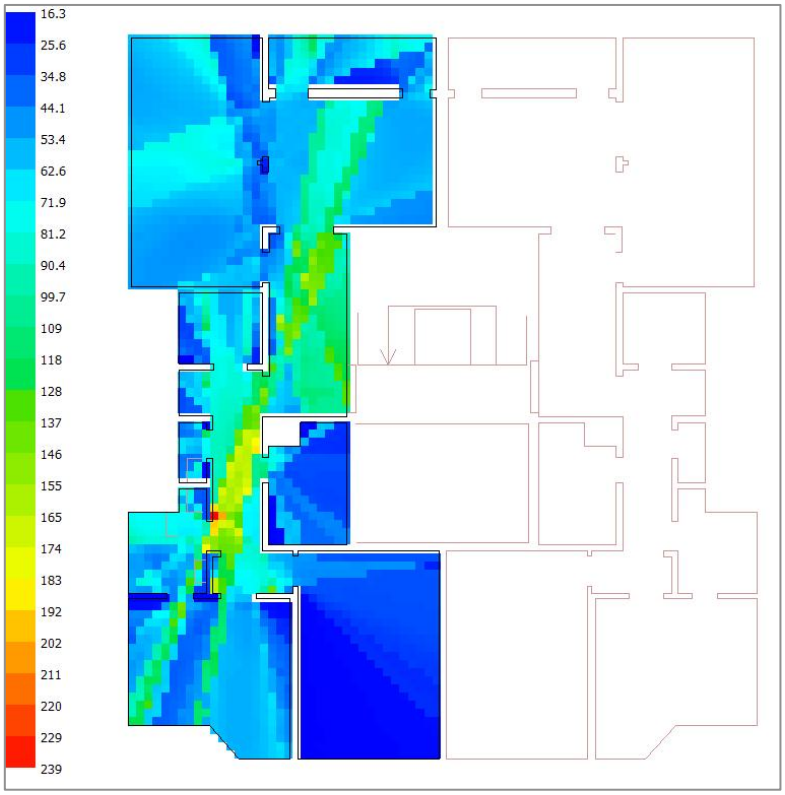

Şekil 4.144 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

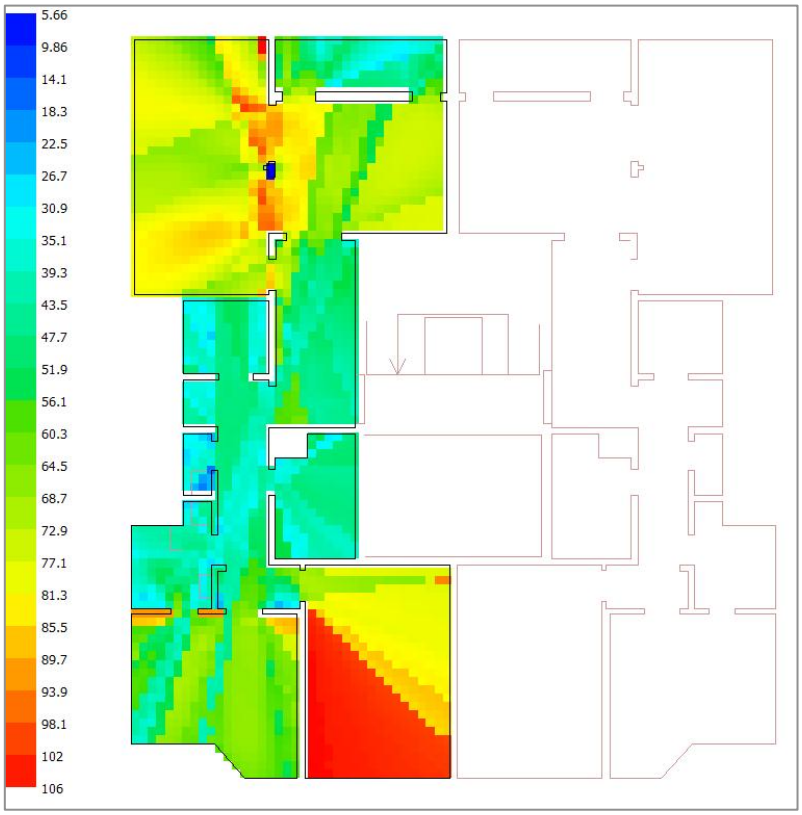

Şekil 4.145 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

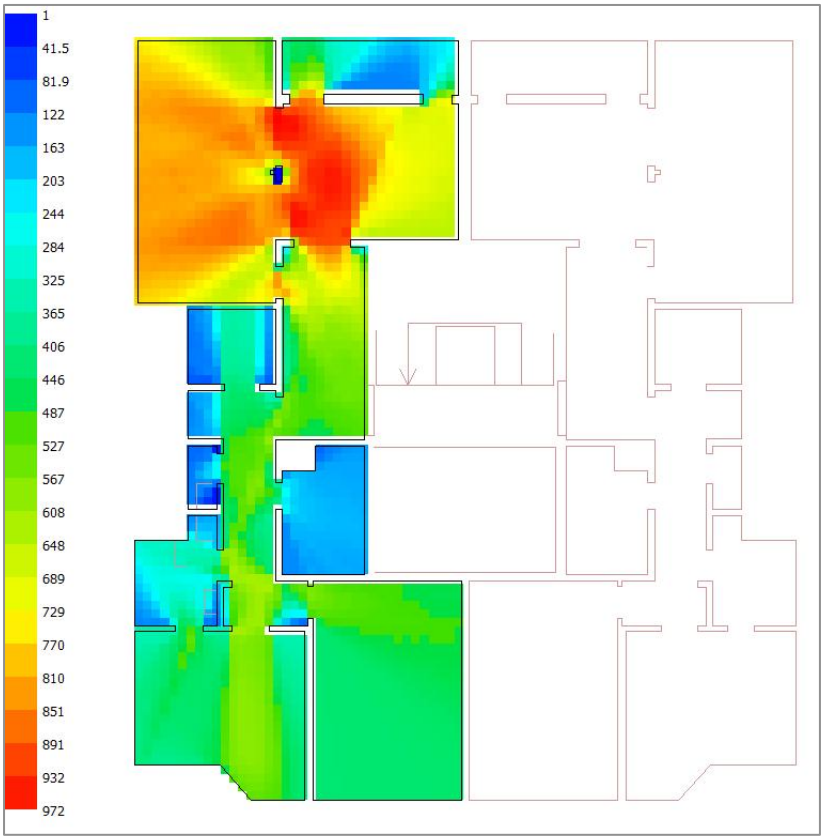

Şekil 4.146 : 1939 Bir Apartman, Taksim, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

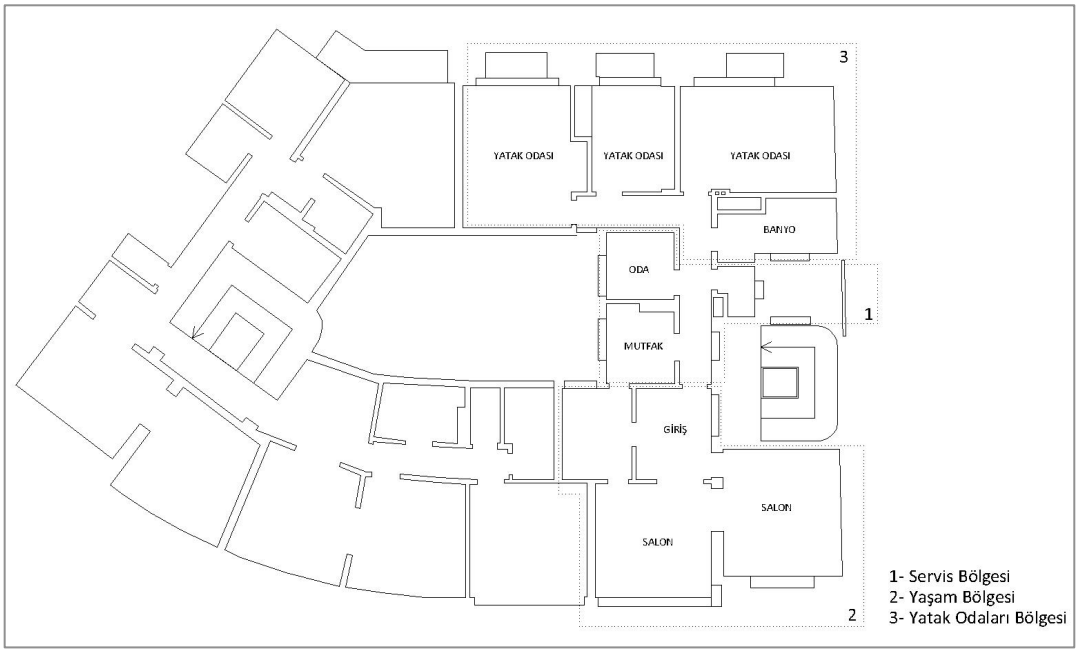

Şekil 4.147 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Doğu Apartmanı, yaşam alanı bölgesinde ilk evre örneklerinde görülen ikinci evreye göre daha düşük bütünleşme değeri gösterme eğiliminin bir başka iyi örneğidir.

Parçalı yaşam bölgesi yapısı (Şekil 4.147) ve yaşam alanı düşük ortalama bütünleşme değeri bu durumu göstermektedir. Yaşam bölgesinde 1217 olan ortalama bütünleşme değeri ilk evre ortalamalarının da altındadır. İlk evrede olduğu gibi ikinci evrede de yaşam bölgesinde parçalı mekan yapılanması görülebilmektedir fakat yaşam bölgesi mekanlarının ortalama bütünleşme değerleri ilk evredeki 1531 seviyesinden ikinci evrede 2010 seviyesine çıkmaktadır. Bu durumun nedenlerinin başında ikinci evrede yaşam bölgesinde planın tamamına oranla artma eğiliminde olan metrekare değerlerine ilaveten, bölge içerisinde mekanlararası birbirlerine geçişlerdeki açıklıkların genişlemesi ve çoğu örnekte tamamen kalkması gösterilebilir. Servis bölgesindeki mutfağın plan içerisinde daha entegre hale gelmesi de bu durumda etkilidir.

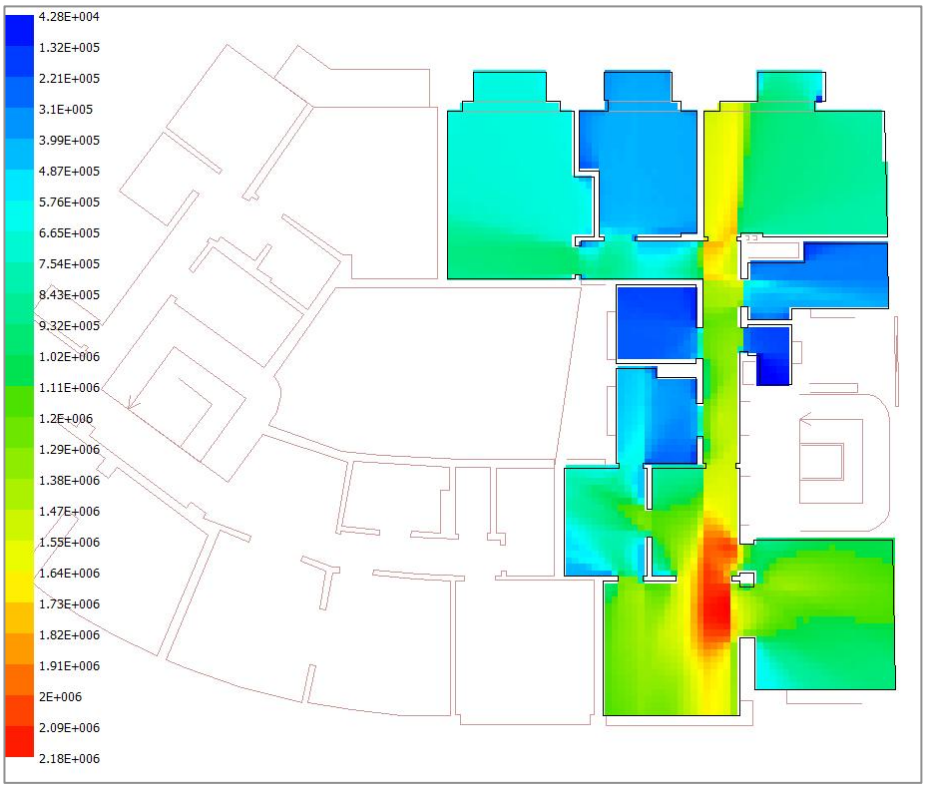

Şekil 4.148 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

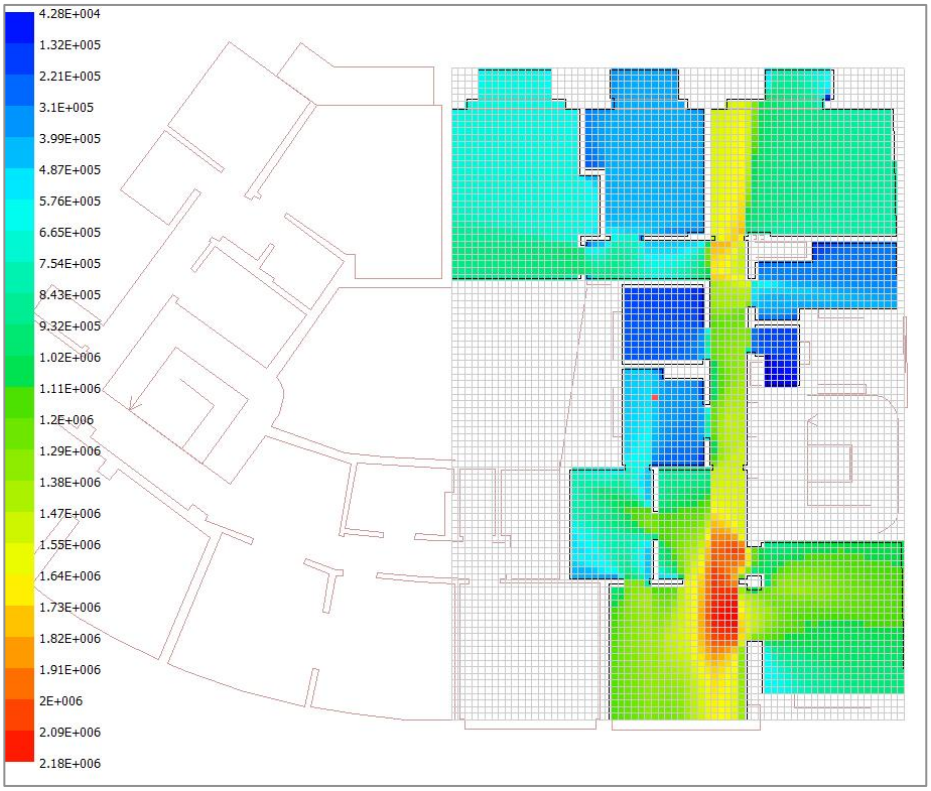

Şekil 4.149 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

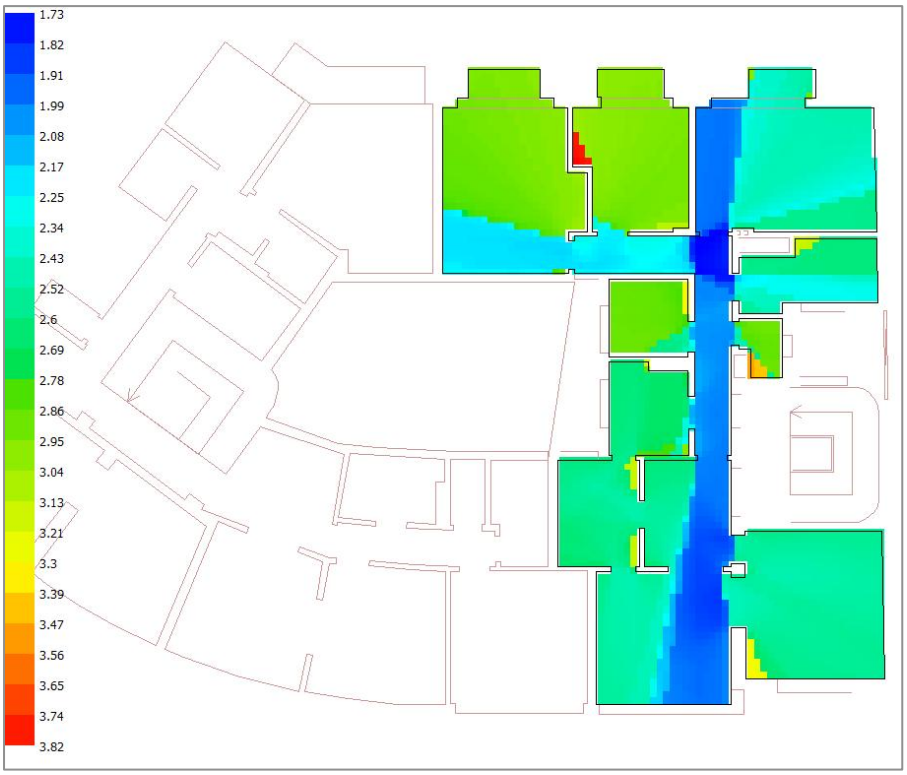

Şekil 4.150 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

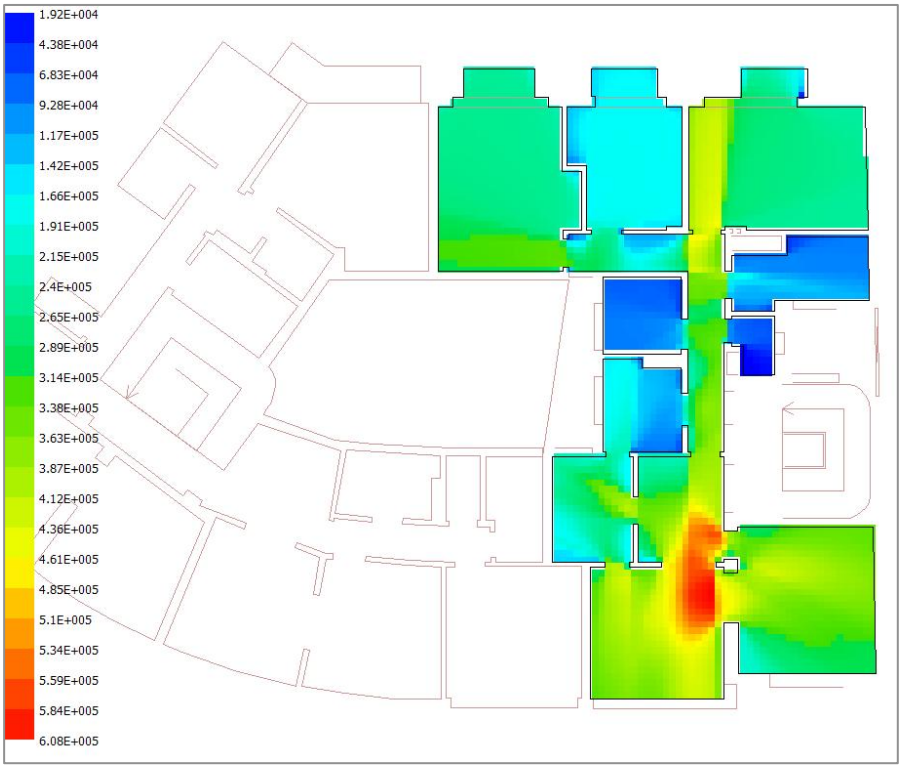

Şekil 4.151 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

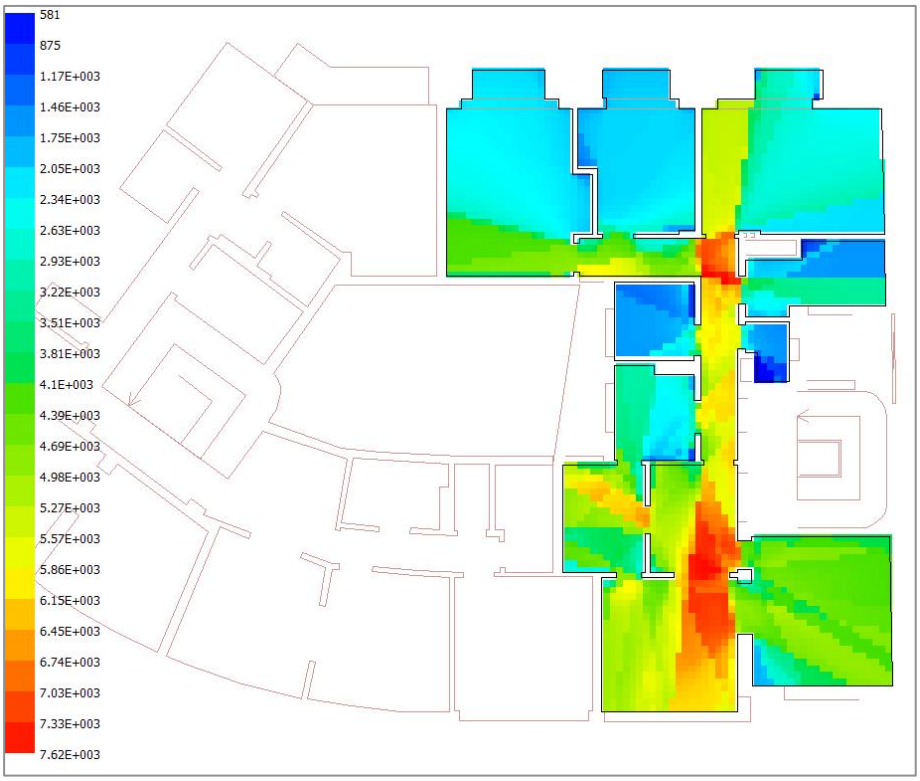

Şekil 4.152 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

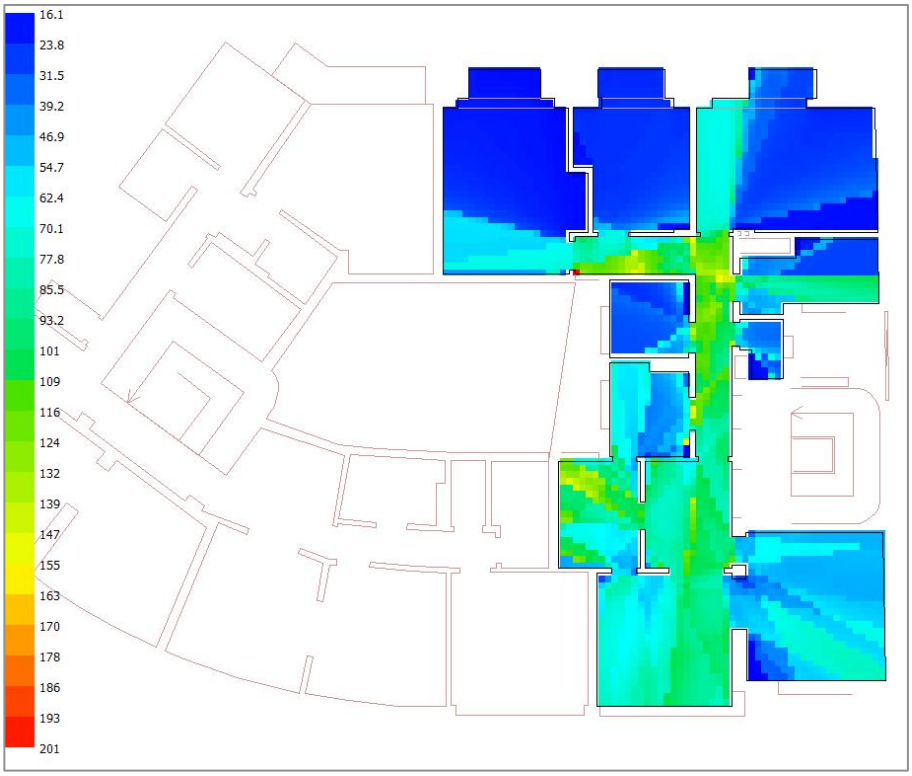

Şekil 4.153 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

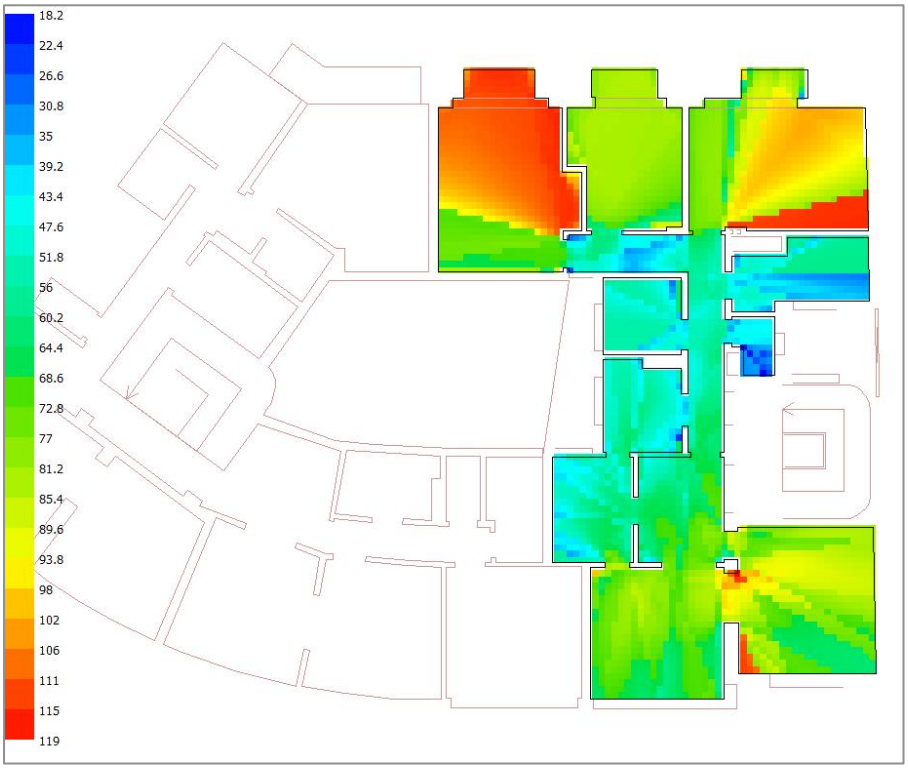

Şekil 4.154 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

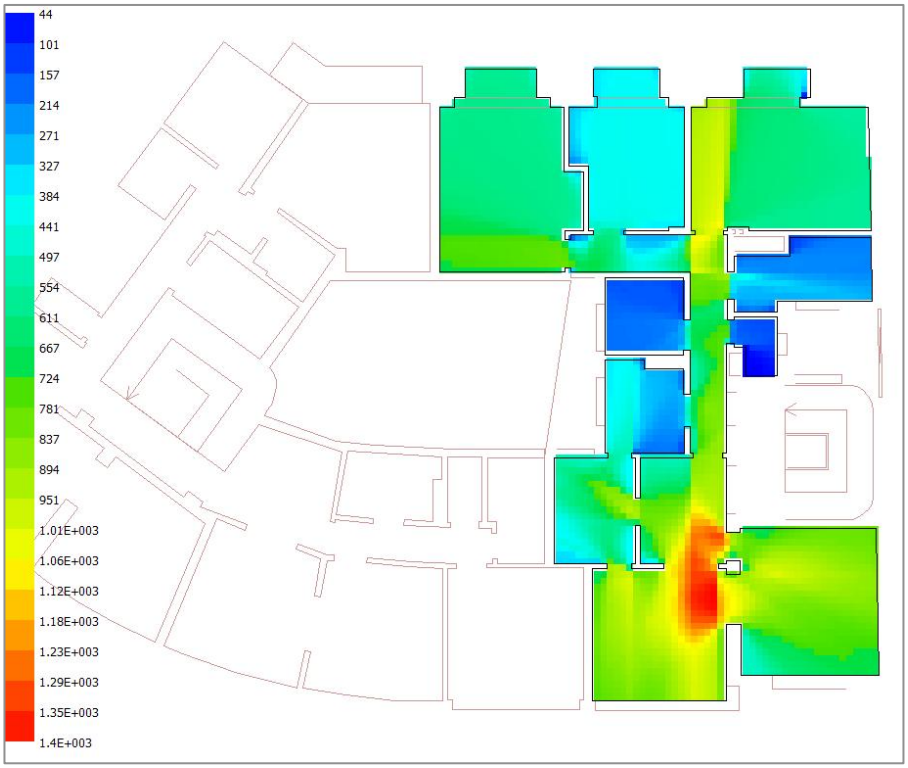

Şekil 4.155 : 1940 Doğu Apartmanı, Taksim, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

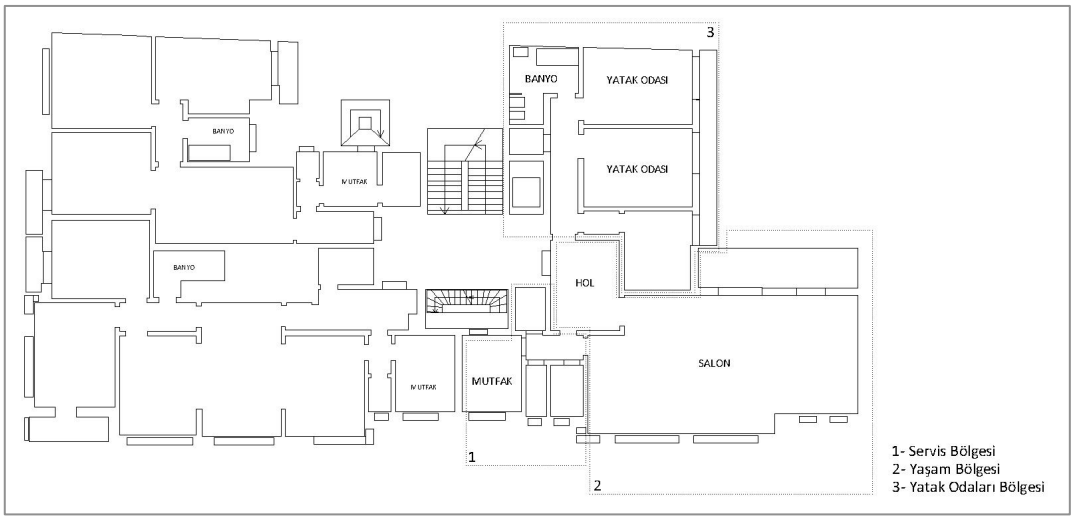

Şekil 4.156 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Maçka'da Bir Apartman örneğinin ilk plan örneğinde yaşam bölgesi ortalama bütünleşme değeri ilk evre örneklerinin üzerinde olsa da, banyo tekil mekanının, yatak odaları bölgesinin ve servis bölgesinin plan içerisindeki ortalama derinlik değerlerinin eğilimleri ilk evre değerleri ile paralellik göstermektedir, ve bu yönü ile ilk evre örneklerinin durumunu, karakterini yansıtmaktadır. Banyo mekanının 2,59 seviyesinde olan ortalama derinlik değeri 2,63 olan ilk evre ortalamasının da altında

kalmıştır. Banyo mekanının ortalama derinlik değeri ilk evrede ortalama 2,63 iken, ikinci evrede 2,83 ortalama değerine yükselmiştir. Maçka'da Bir Apartman örneğinin ilk planı da bu ilişkide ilk evrenin değerini desteklemektedir. Apartman planının girişinden ulaşılan hol ile bütünleşen yatak odaları bölgesine giden koridor üzerinden girişi bulunan banyo, yatak odaları bölgesi içerisinde kalmasına karşın hem bütünleşme değeri, hem de derinlik değerine bakıldığı zaman ikinci evre ortalamasına göre sığ bir konumdadır. Bu durum banyonun planla ilişki kurduğu koridorun giriş holüne de uzanan yapısından kaynaklanmaktadır. Bu koridor, mekan diziminde önemli bir kavram olan bir dışbükey (convex) mekan oluşturmakta, aynı dışbükey mekan üzerinden hem giriş holüne, hem servis bölgesine, hem de salona erişebilmenin sonucu olarak banyo mekanının ortalama derinlik değerleri de düşük çıkmaktadır. İlk evrenin örneklerinde görülebilen bu durum da önemli bir sonuçtur. Bu kurgu ilk evre örneklerinde banyonun konumuna ilişkin önemli bir ipucu vermektedir.

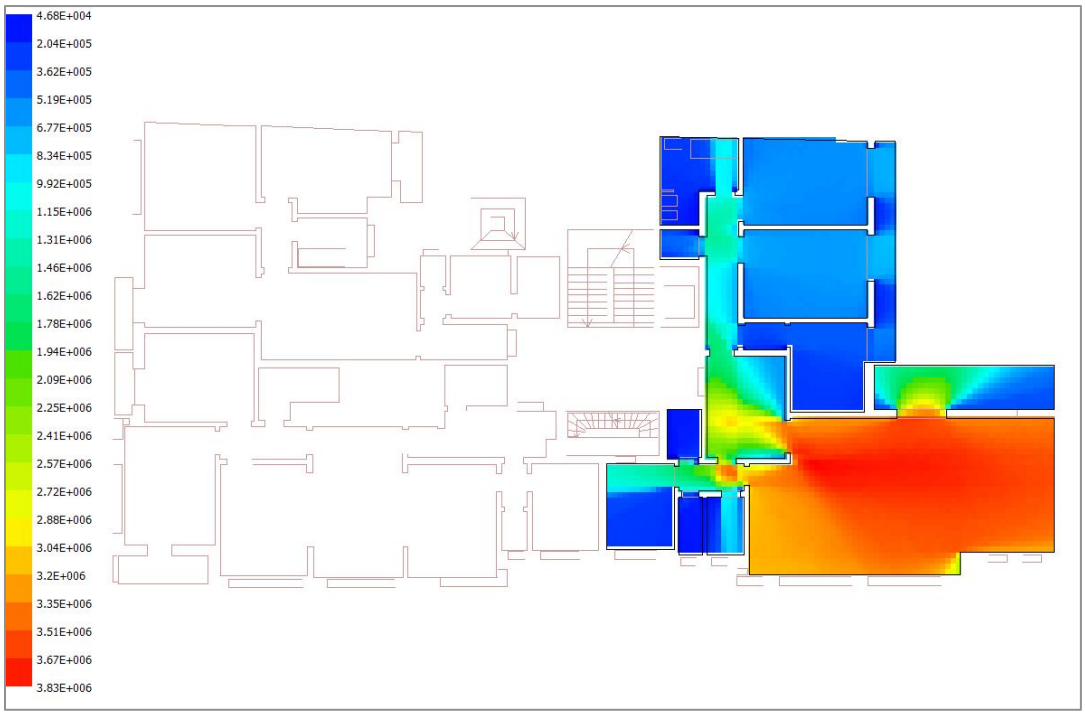

Şekil 4.157 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

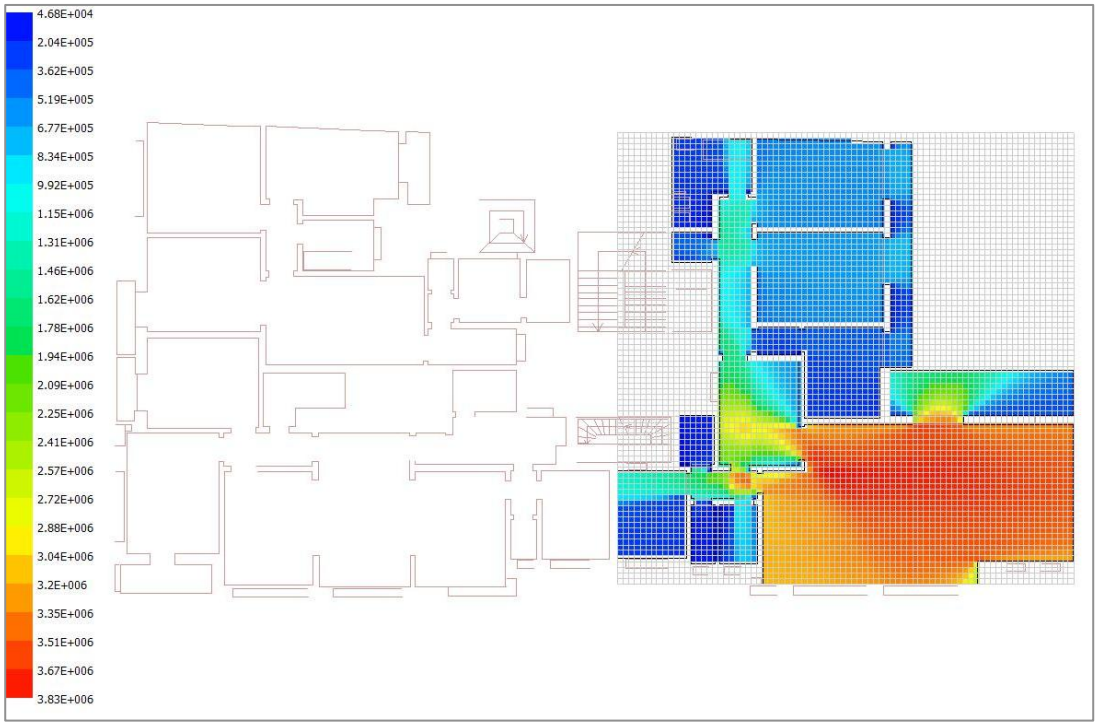

Şekil 4.158 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

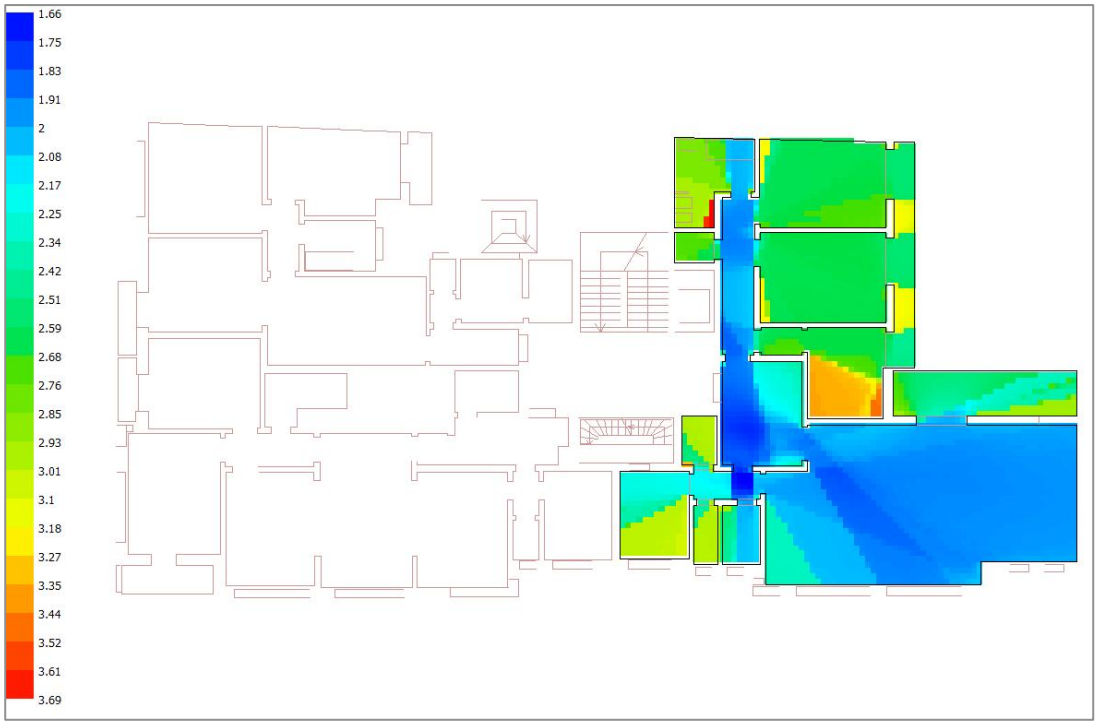

Şekil 4.159 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

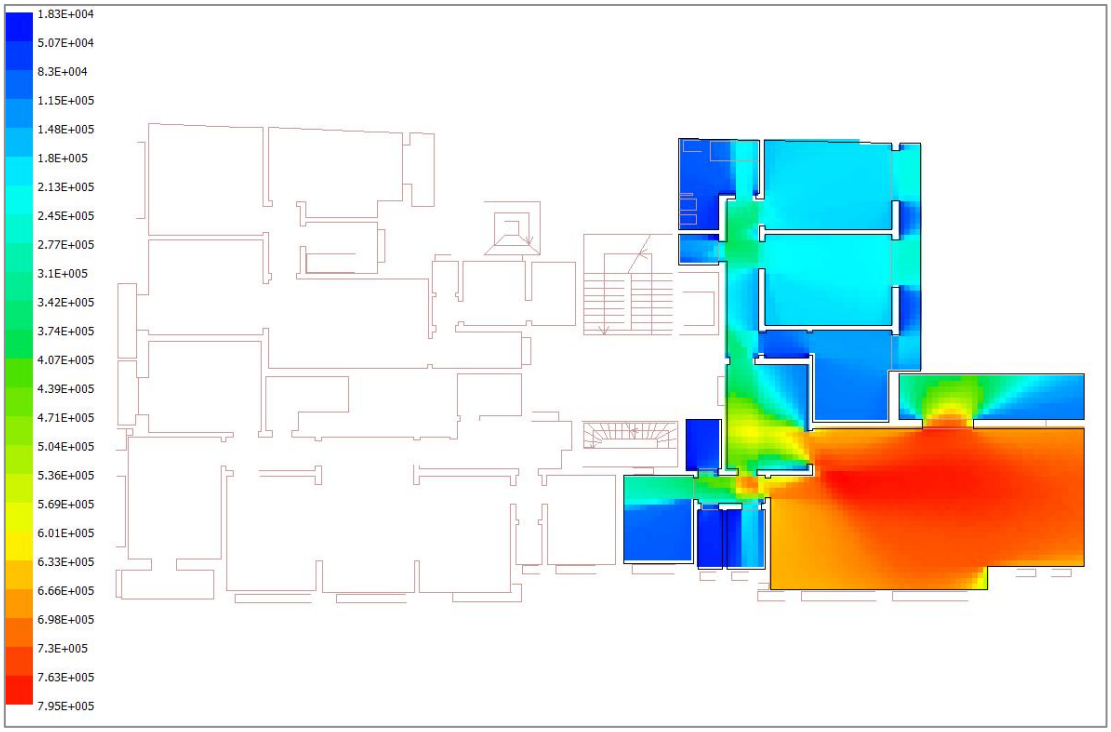

Şekil 4.160 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

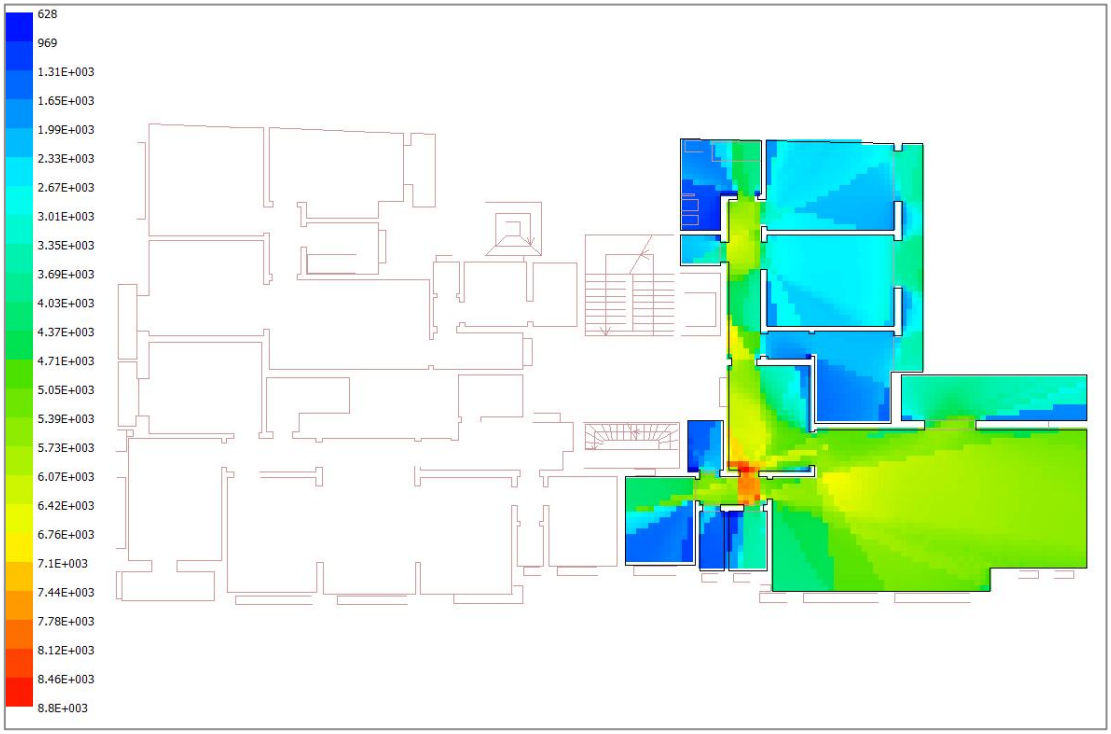

Şekil 4.161 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

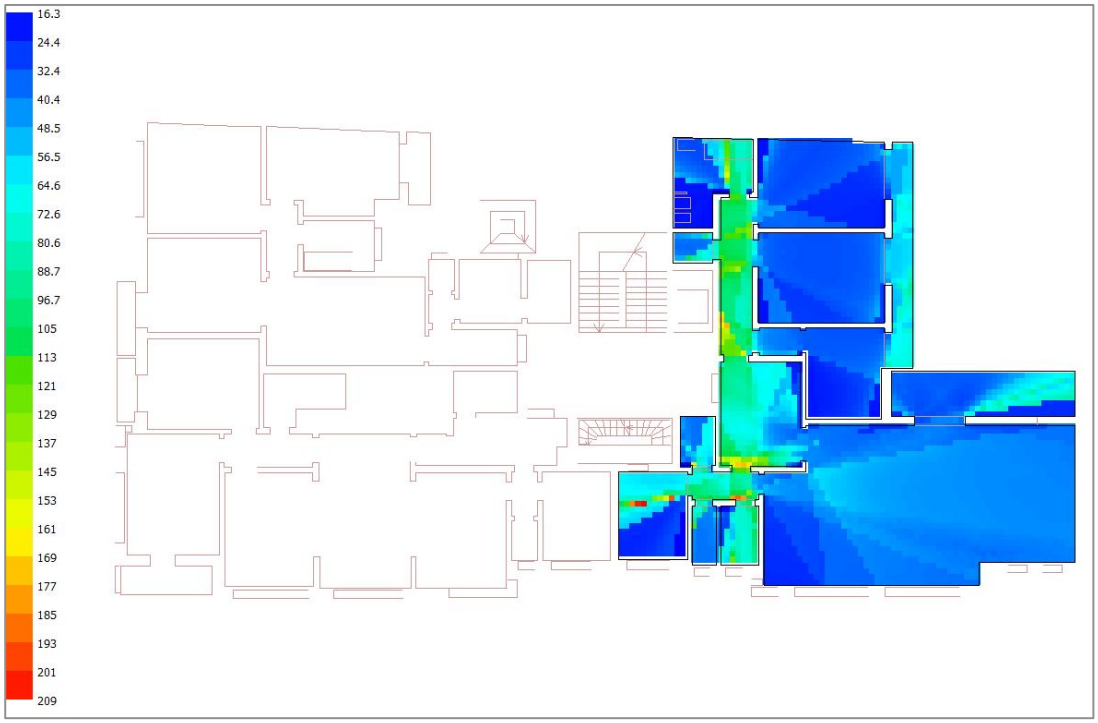

Şekil 4.162 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

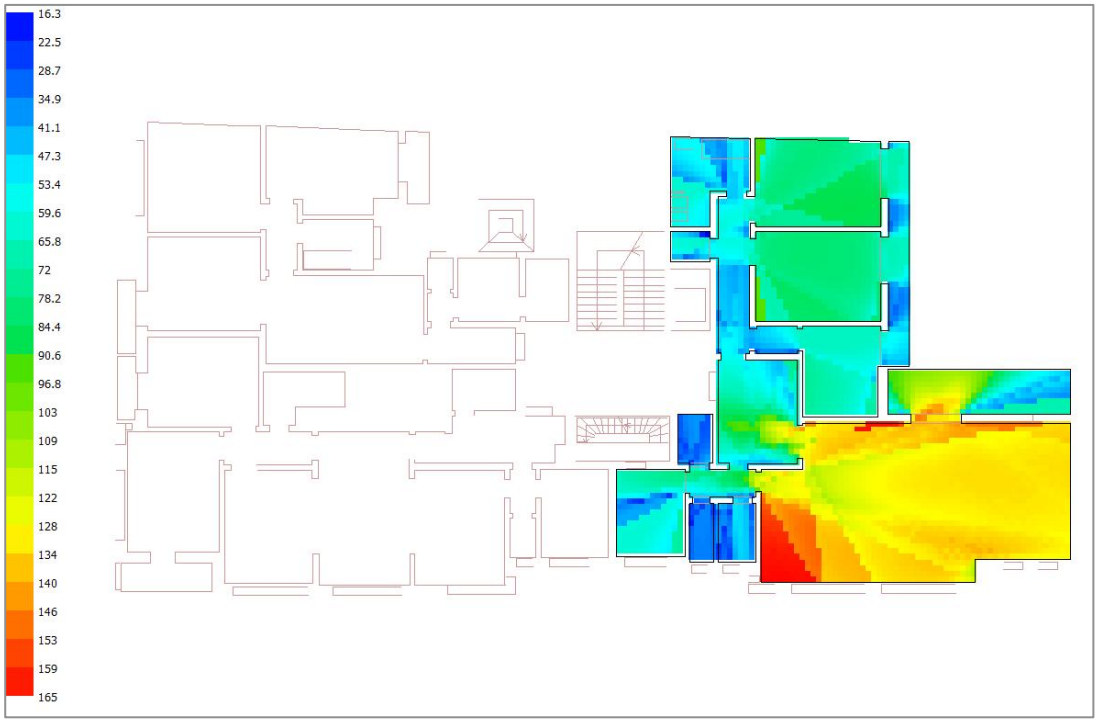

Şekil 4.163 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

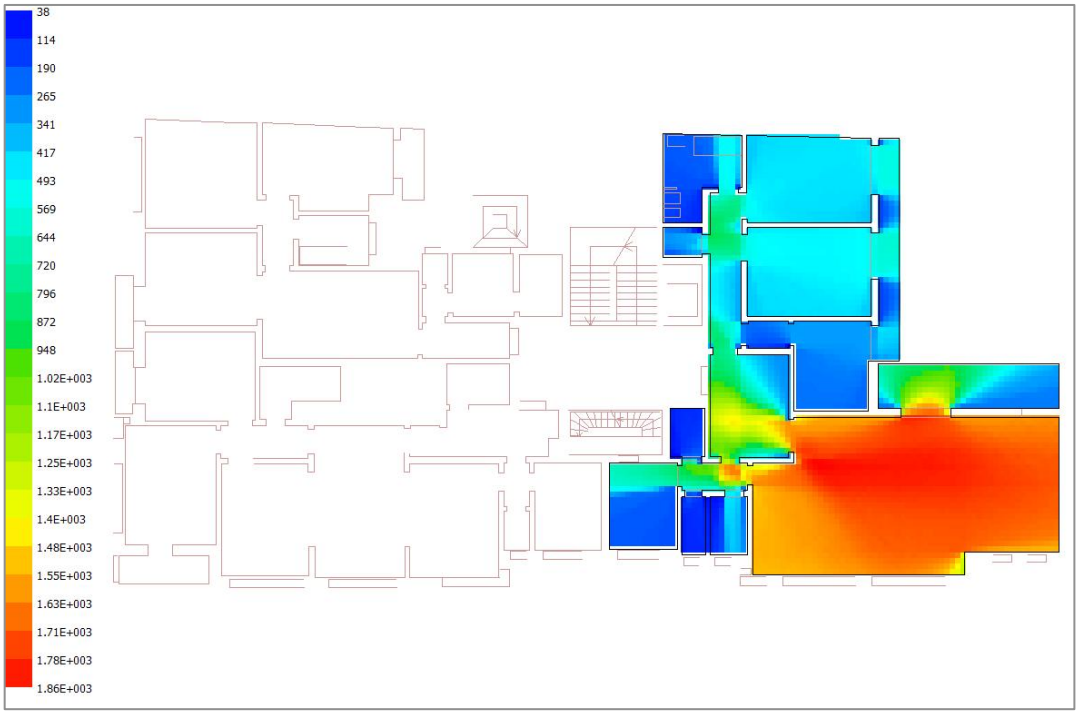

Şekil 4.164 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 1, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

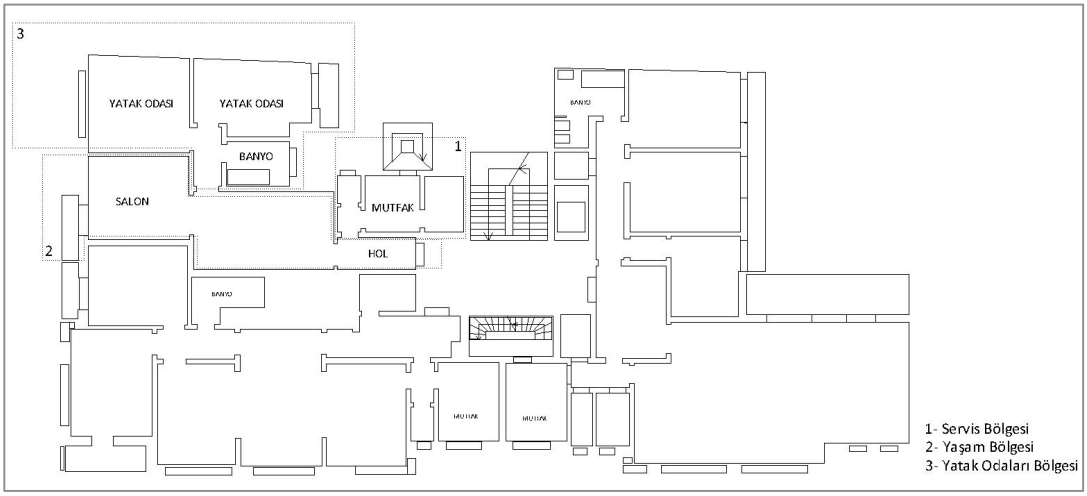

Şekil 4.165 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Maçka'da Bir Apartman örneğinin ikinci planının analizinde ise ilk evre örneklerinin ortalama olarak altında kalan yaşam bölgesi bütünleşme değeri ortalaması ile karşılaşılmıştır. Bu durum ilk evreden ikinci evreye geçişte keskin bir şekilde artan yaşam bölgesi ortalama bütünleşme değerini doğrulamaktadır. Bu örneğin yaşam bölgesi bütünleşme değerinin yanında bir önceki örnekte olduğu gibi yine 2.59 seviyesinde kalan banyo mekanı ortalama derinlik değeri de ilk evre eğilimlerindeki gibidir. Yatak odaları bölgesinin 2,44 seviyesinde olan ortalama derinlik değeri ise

2,43 olan ilk evre ortalamasının sadece 0,01 üzerinde çıkarak ilk evre eğilimini göstermiştir. İkinci evrede yatak odalarının ortalama derinlik değeri 2,55 seviyesine çıkmaktadır. Bu plan kurgusunda son derece derin konumu ile mutfak mekanı da dikkat çekmektedir. İkinci evre eğilimlerinin aksine yaşam bölgesiyle bütünleşmesi son derece zayıf olan servis bölgesi ve dolayısıyla mutfak mekanı, ilk evre örneklerinin gösterebileceği plan karakterlerinden bir tanesini burada karşımıza çıkartmıştır.

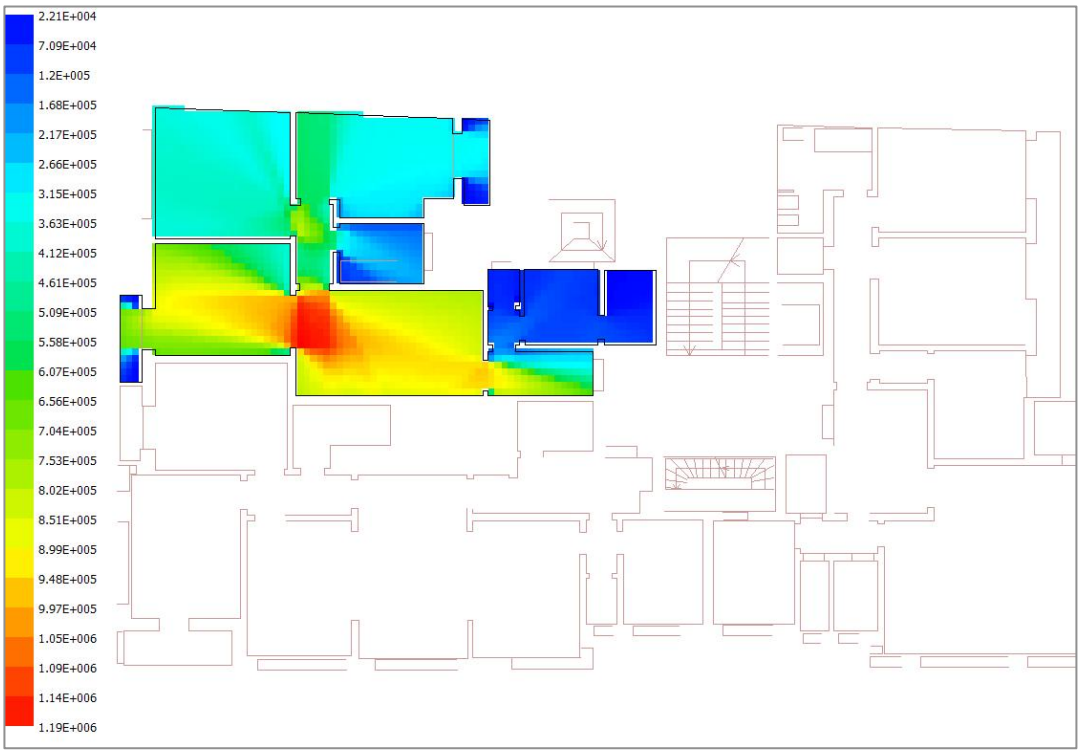

Şekil 4.166 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı..

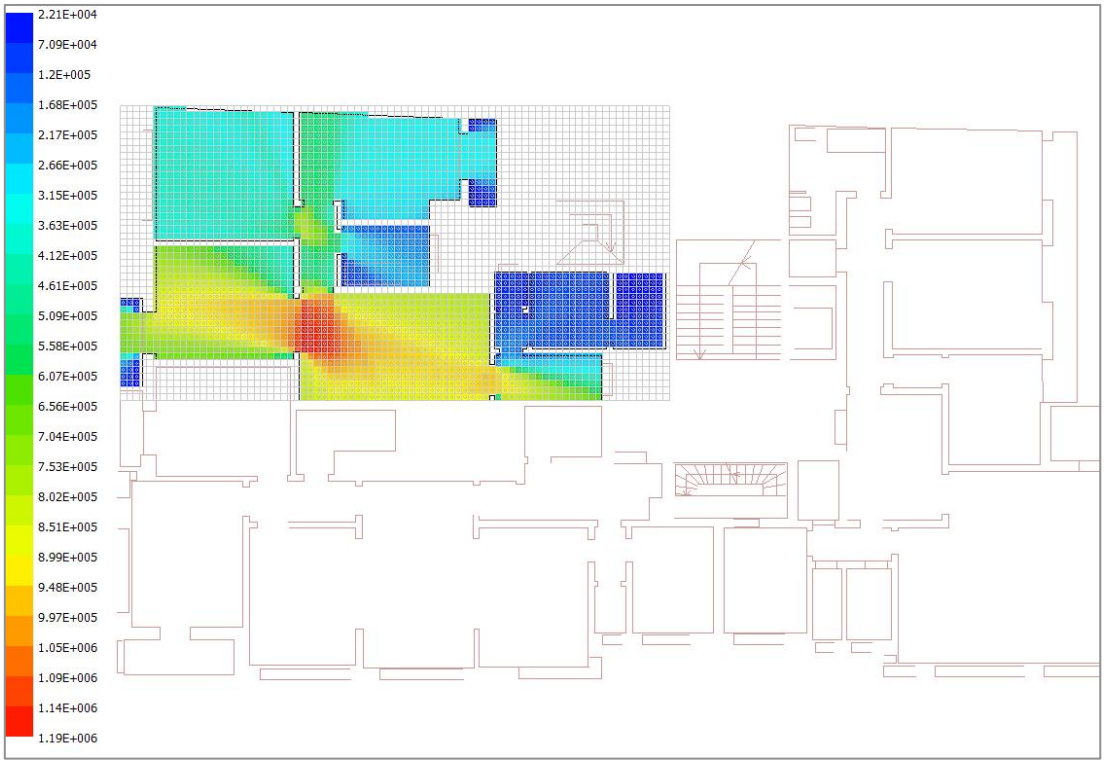

Şekil 4.167 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

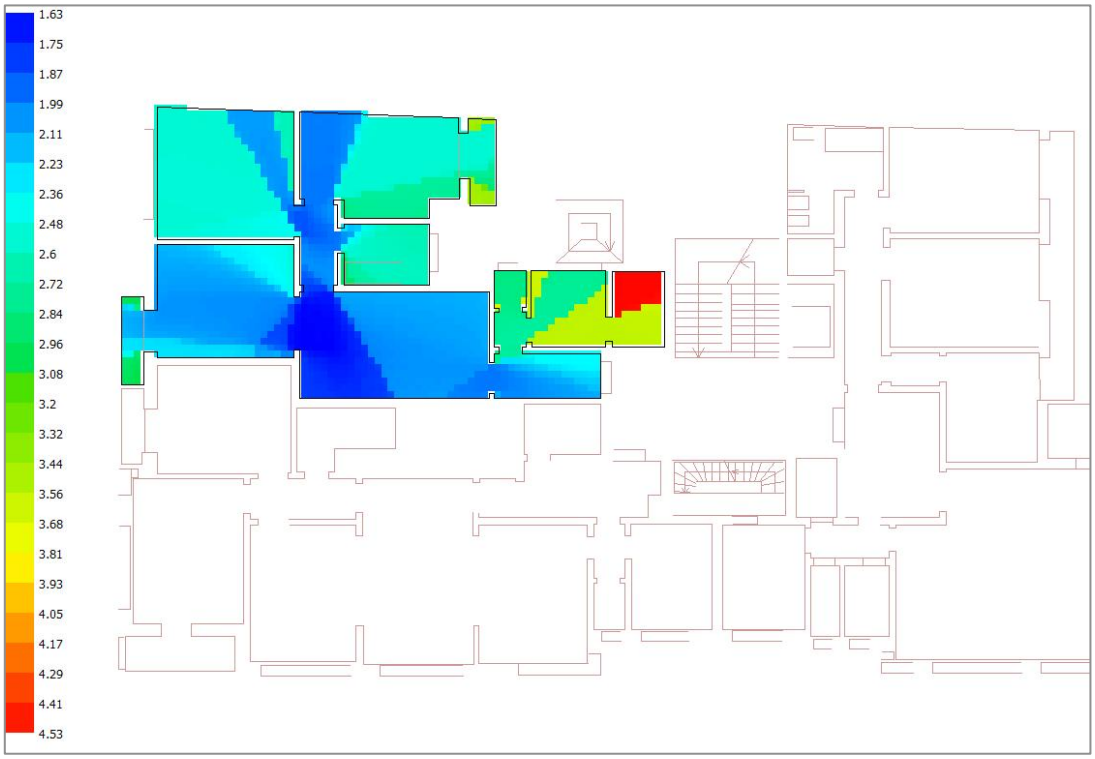

Şekil 4.168 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

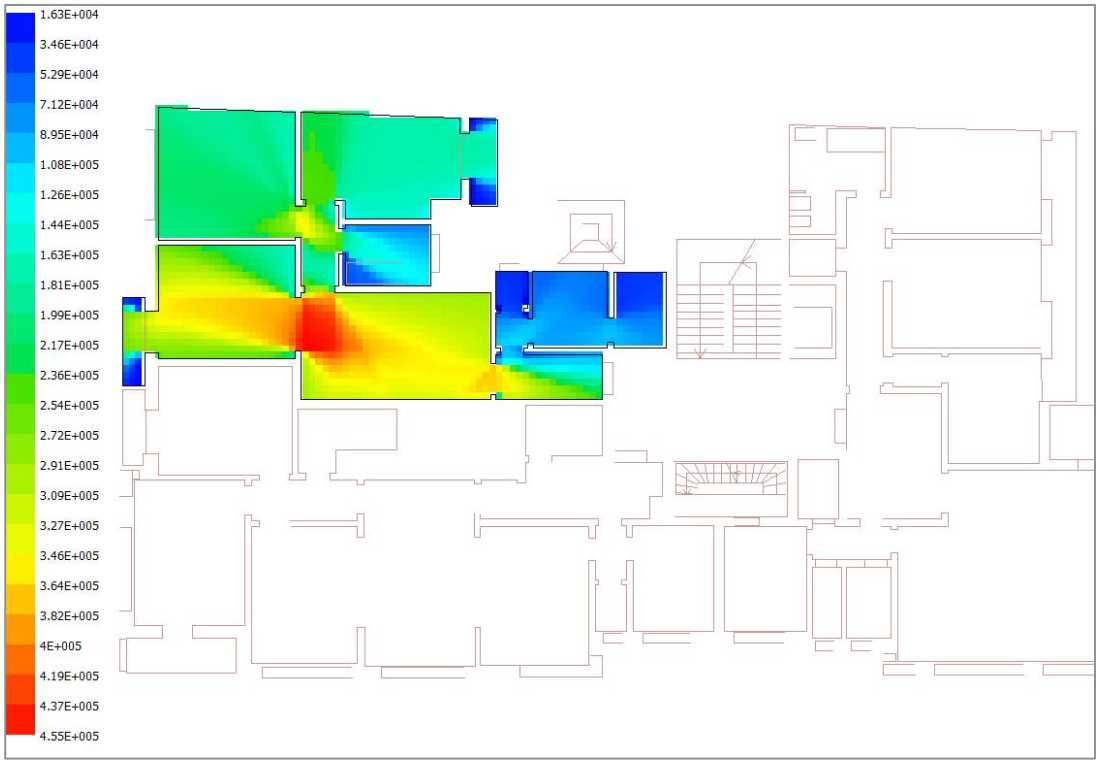

Şekil 4.169 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

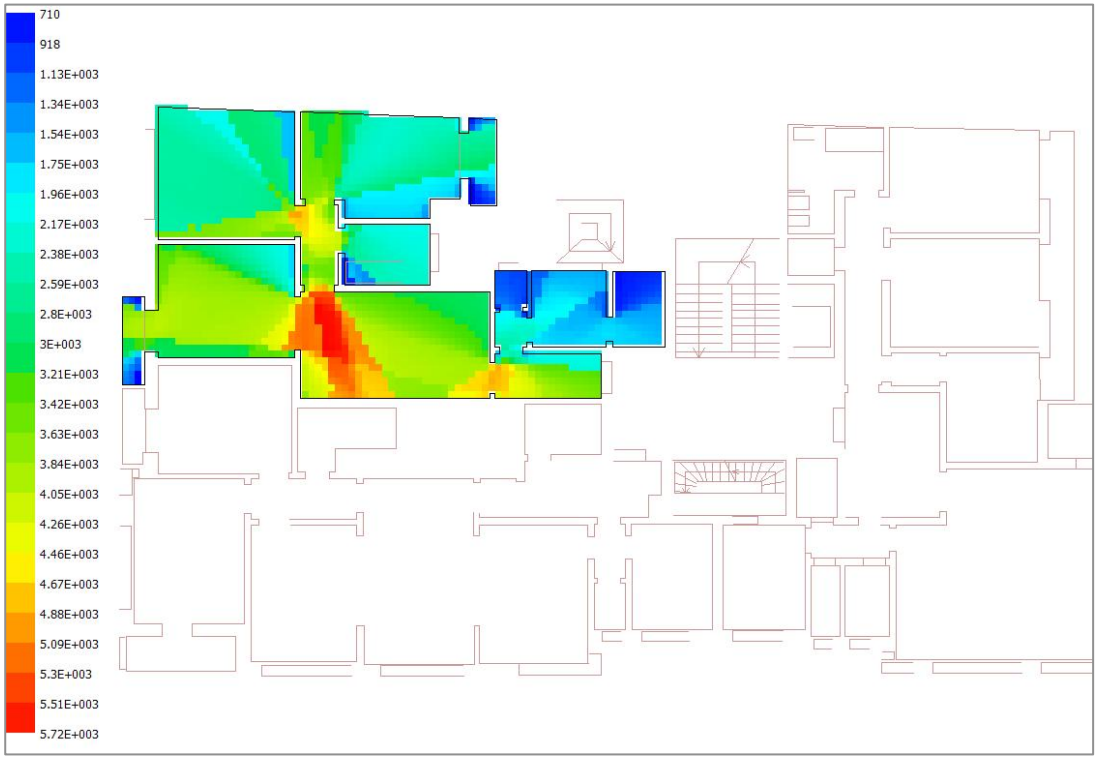

Şekil 4.170 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

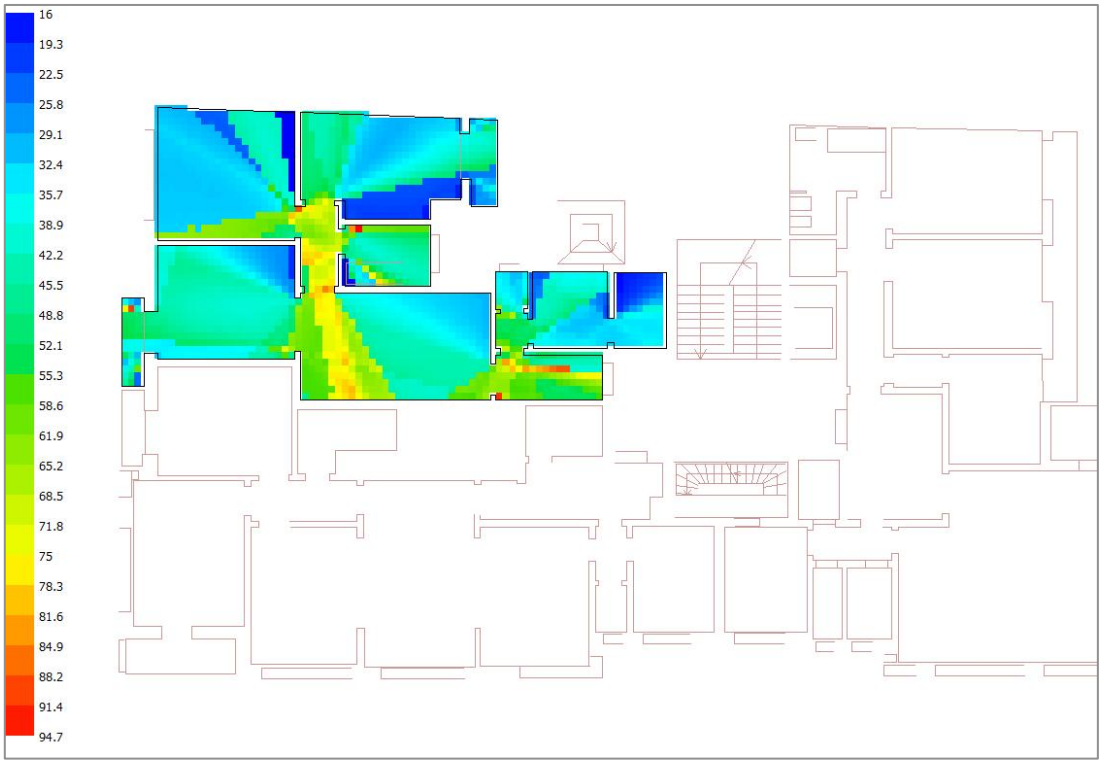

Şekil 4.171 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

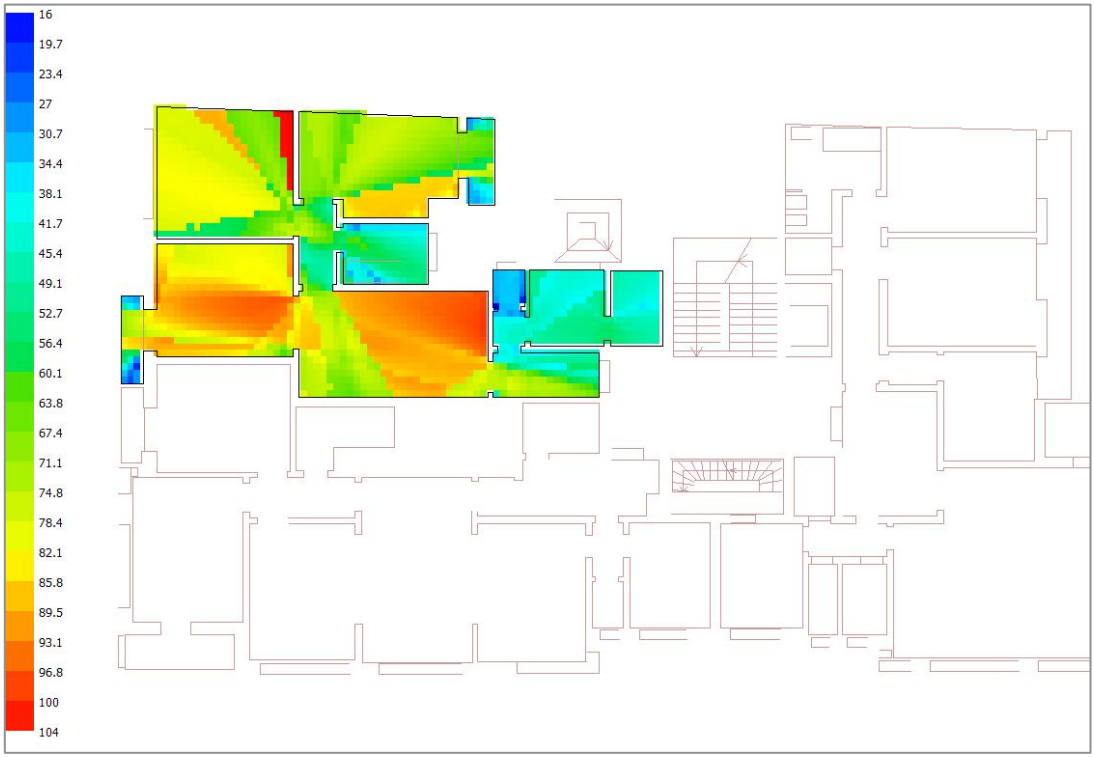

Şekil 4.172 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

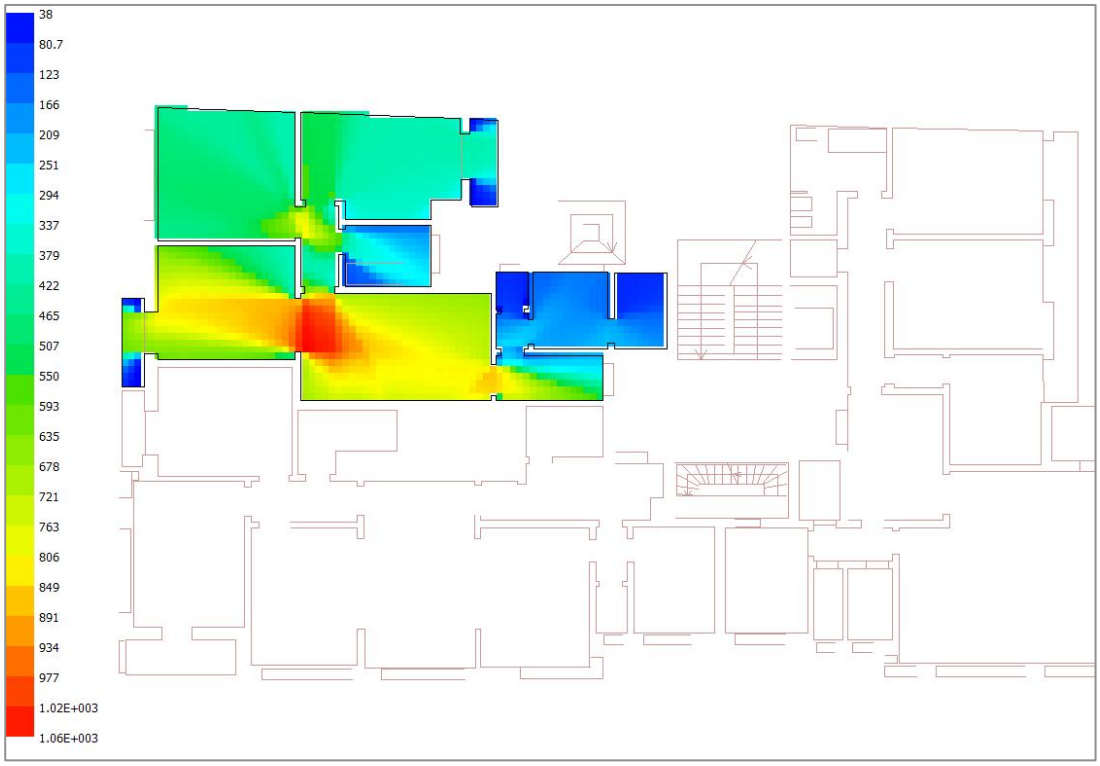

Şekil 4.173 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 2, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

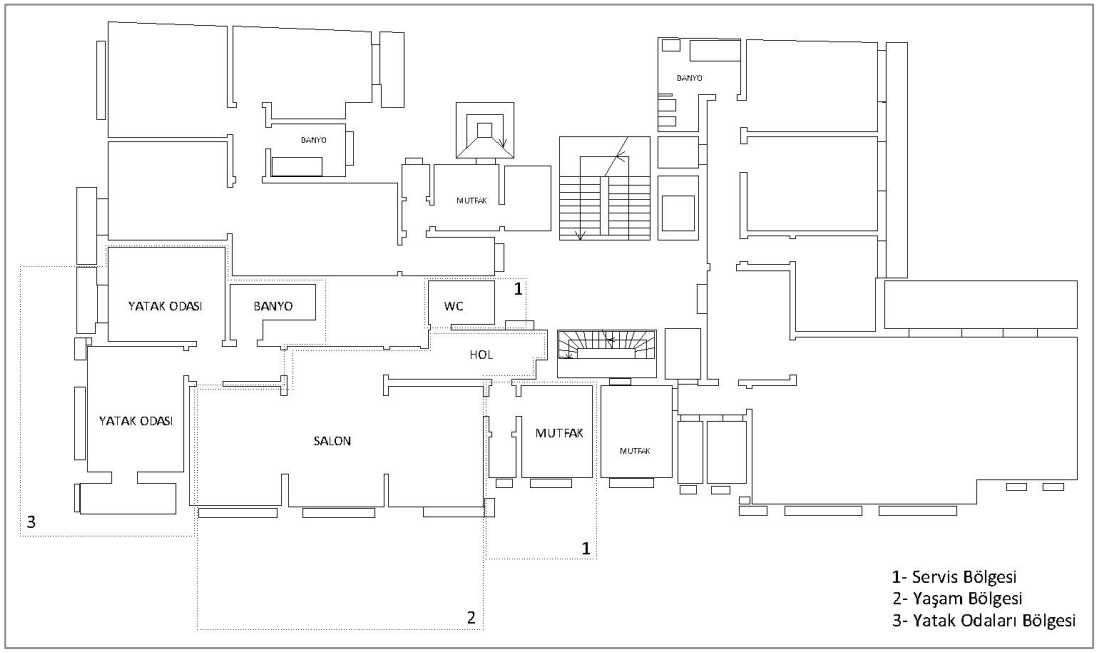

Şekil 4.174 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Maçka'da Bir Apartman örneğinin üçüncü ve son plan analizinde ise banyo mekanının 2,56 değeri ile ikinci evre ortalamalarına oranla sığ konumu göze çarpmaktadır. 1814 olarak bulunan yaşam bölgesi bütünleşme değeri ortalaması ise 1530 olan ilk evre örneklerinin bir miktar üzerinde olsa da 2010 olan ikinci evre

örneklerinin de altındadır. Bu bağlamda ilk evreden ikinci evreye geçiş eğilimini bize vermektedir. Burada dikkat edilecek olursa (Şekil 4.174) salon mekanı üç farklı bölümlenme içerisinde olsa da sınırlar giderek kalkmaya başlamıştır. Bu örnekte ortalama merkezilik değeri de 58,77 değeri ile ilk evre ortalaması olan 58,57 değeriyle neredeyse aynıdır. İkinci evrede merkezilik değeri 48,46 seviyesine inmektedir. Bu planın merkezilik değerleri her ne kadar giriş holünde ve yatak odaları dağılım holünde en yüksek değerlerine ulaşsa ve iki farklı merkez oluşturma durumu gözlense de (Şekil 4.180) bu yüksek değerlerin üstüste düştüğü alanlar esas dağıtım alanları boyunca aynı dışbükey mekanı paylaşmış oldukları için merkezilik değerleri de o oranda yüksek gözlenmiştir. Bu durum ortalama merkezilik değeri ikinci evreye göre yüksek gözlemlenen ilk evre örneklerinin plan karakterlerinden birisi olarak da kabul edilebilir.

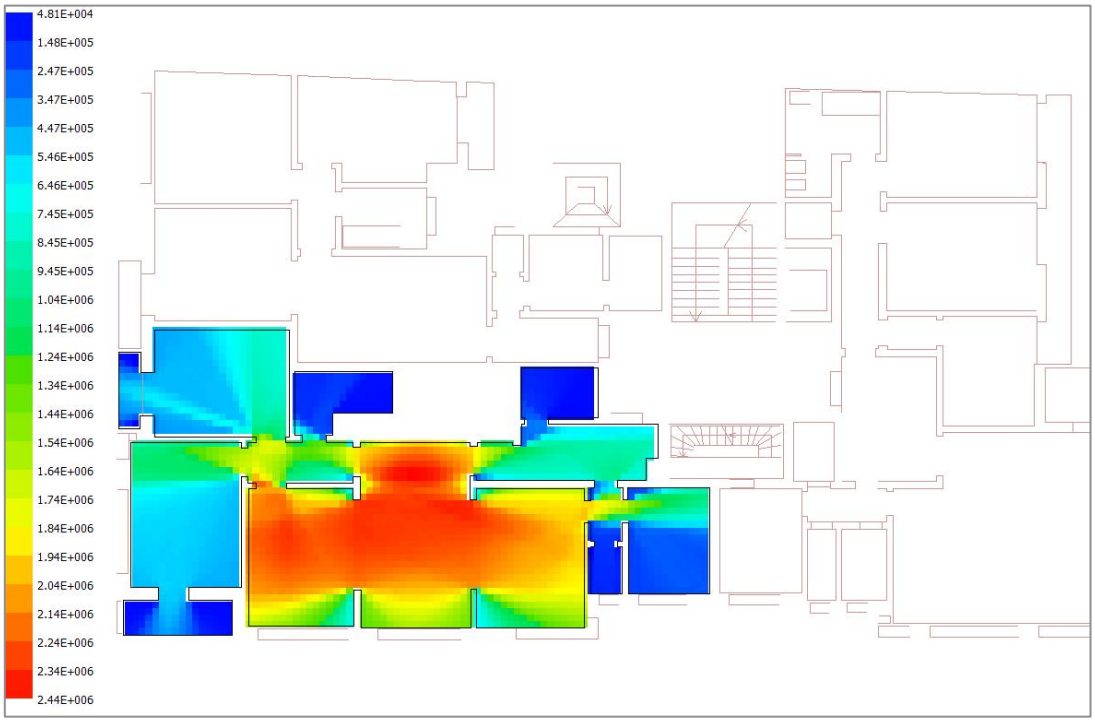

Şekil 4.175 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

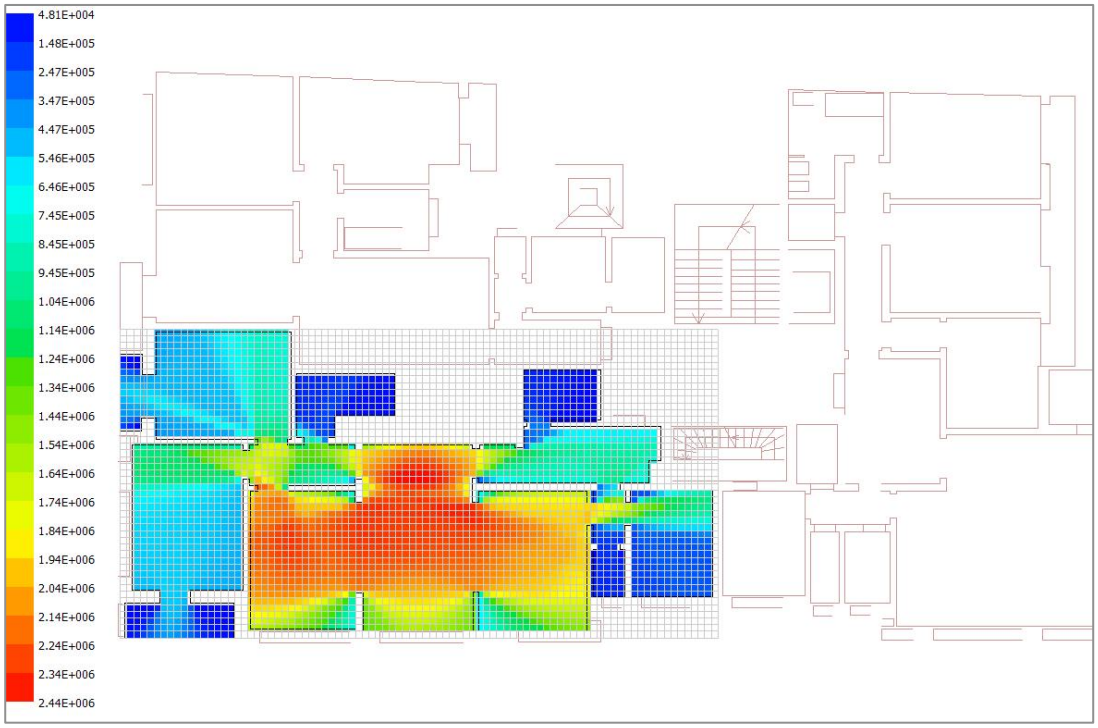

Şekil 4.176 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

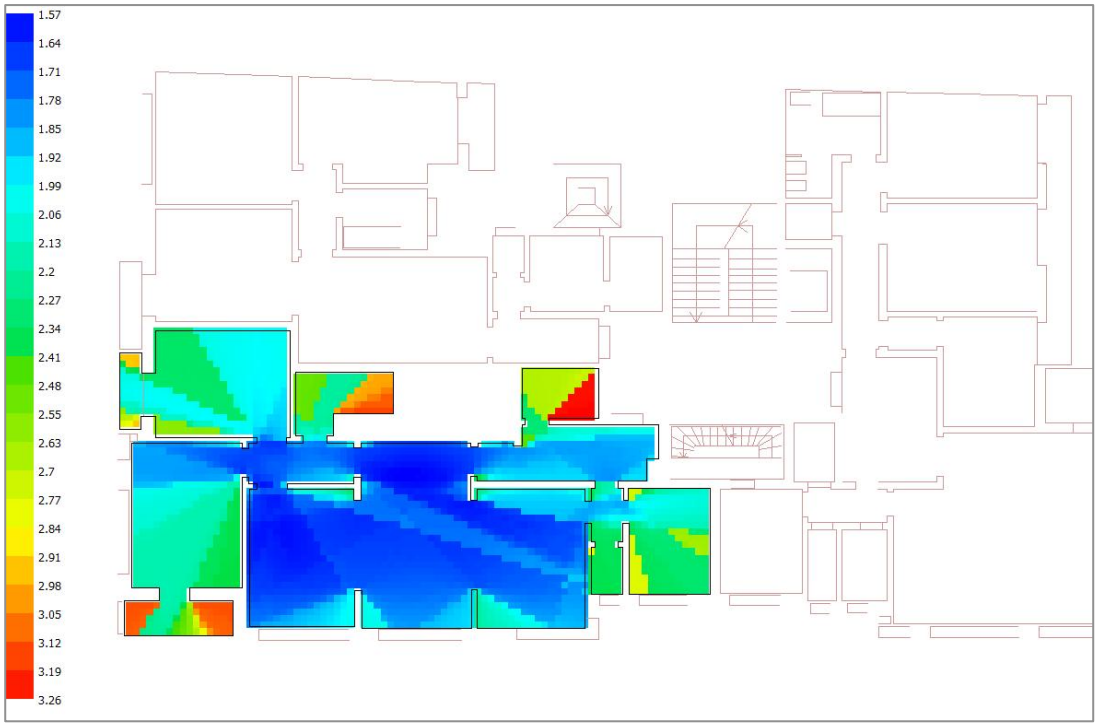

Şekil 4.177 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

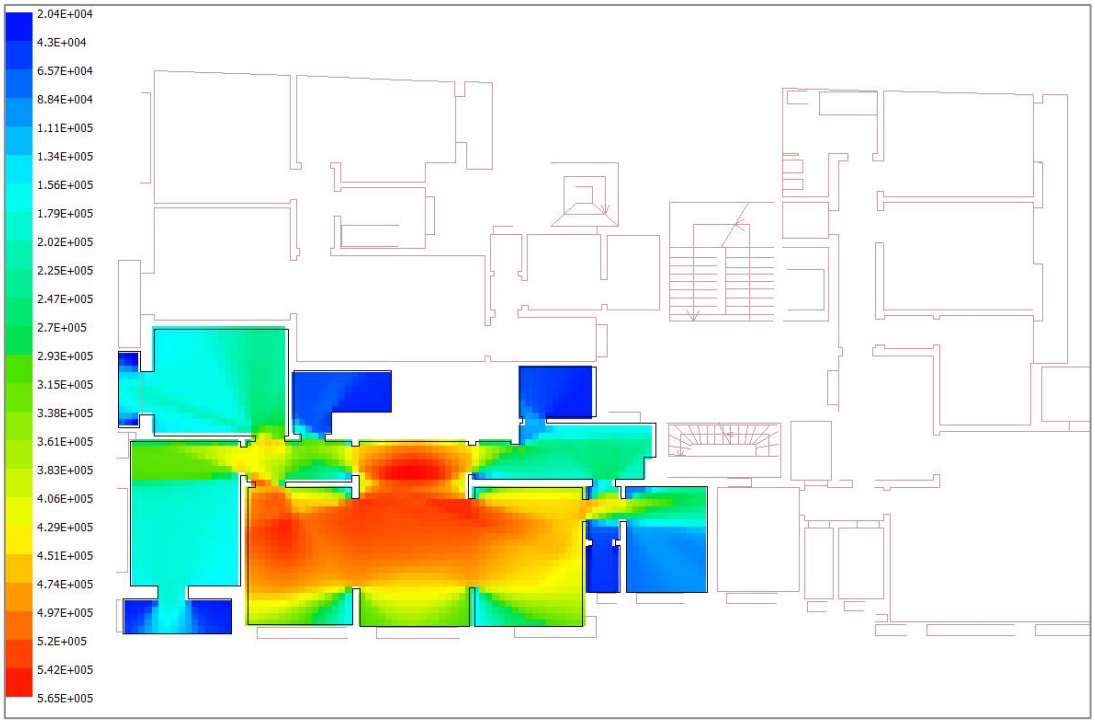

Şekil 4.178 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

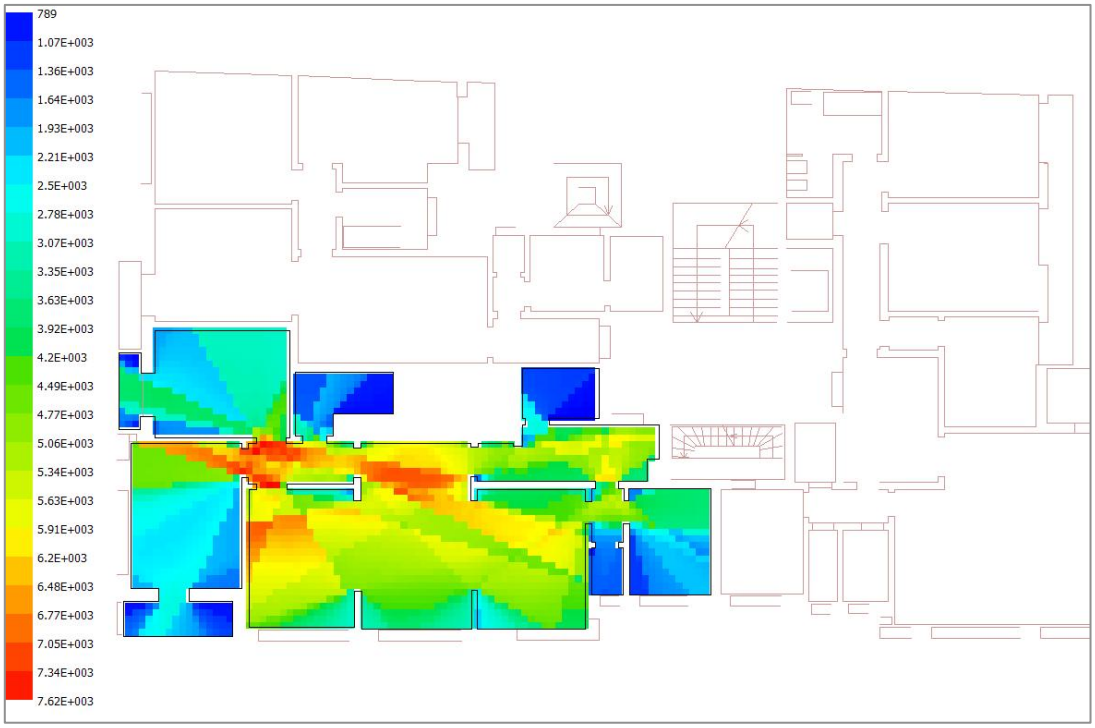

Şekil 4.179 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

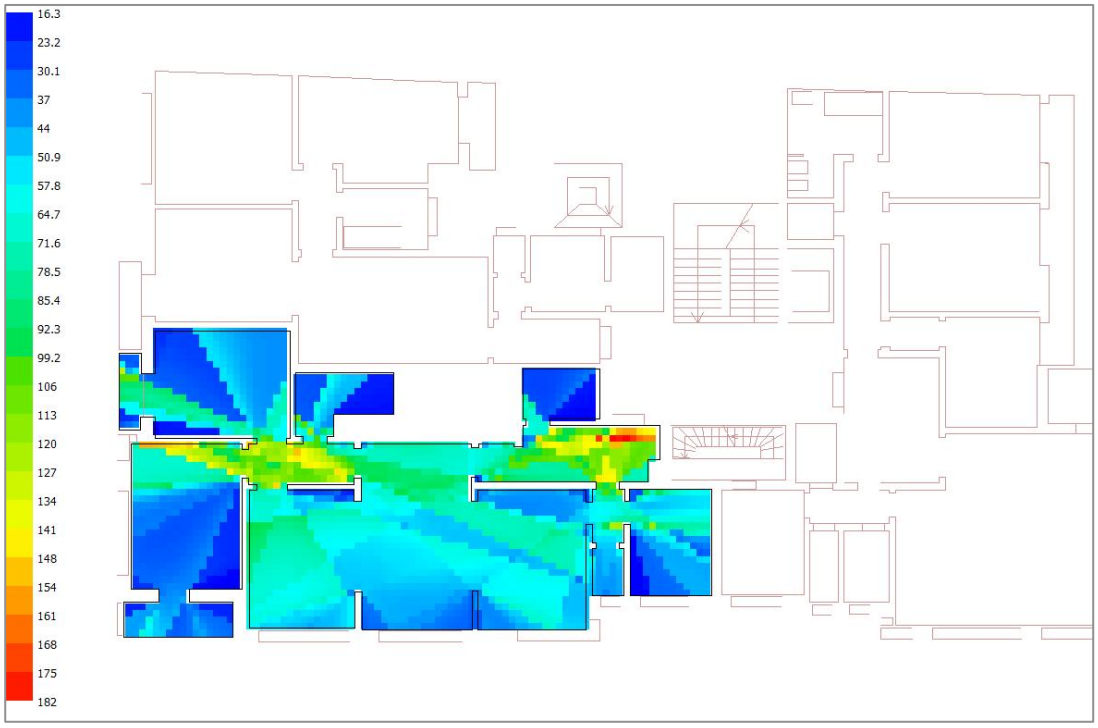

Şekil 4.180 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

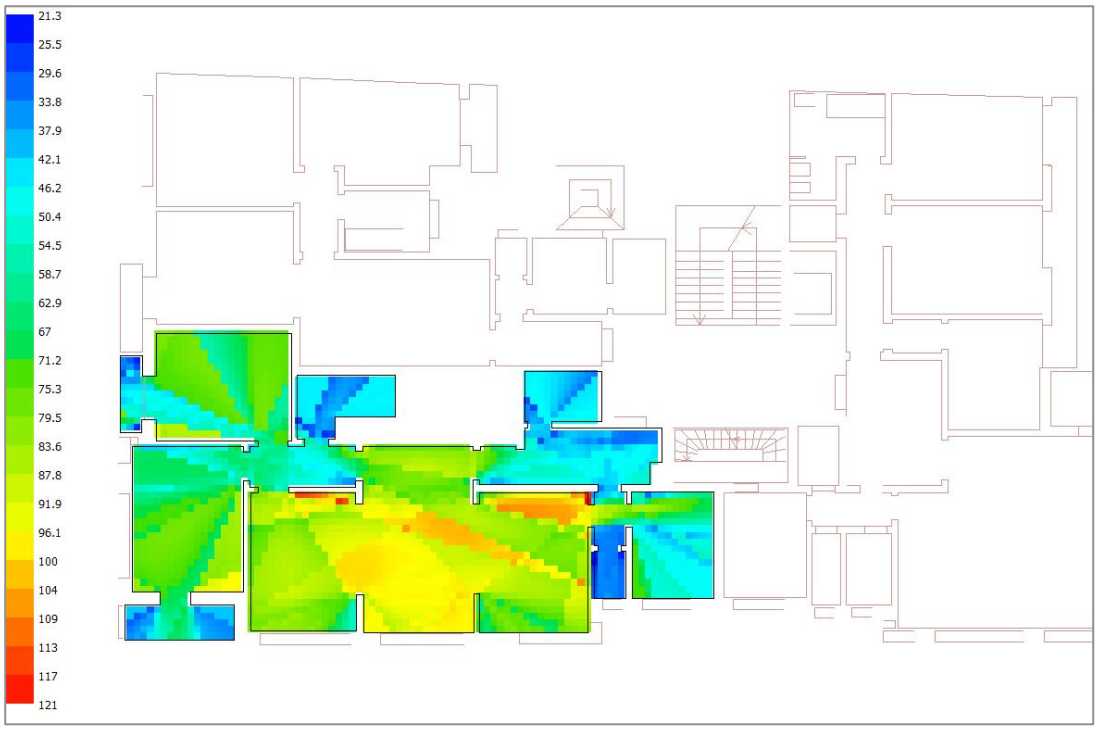

Şekil 4.181 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

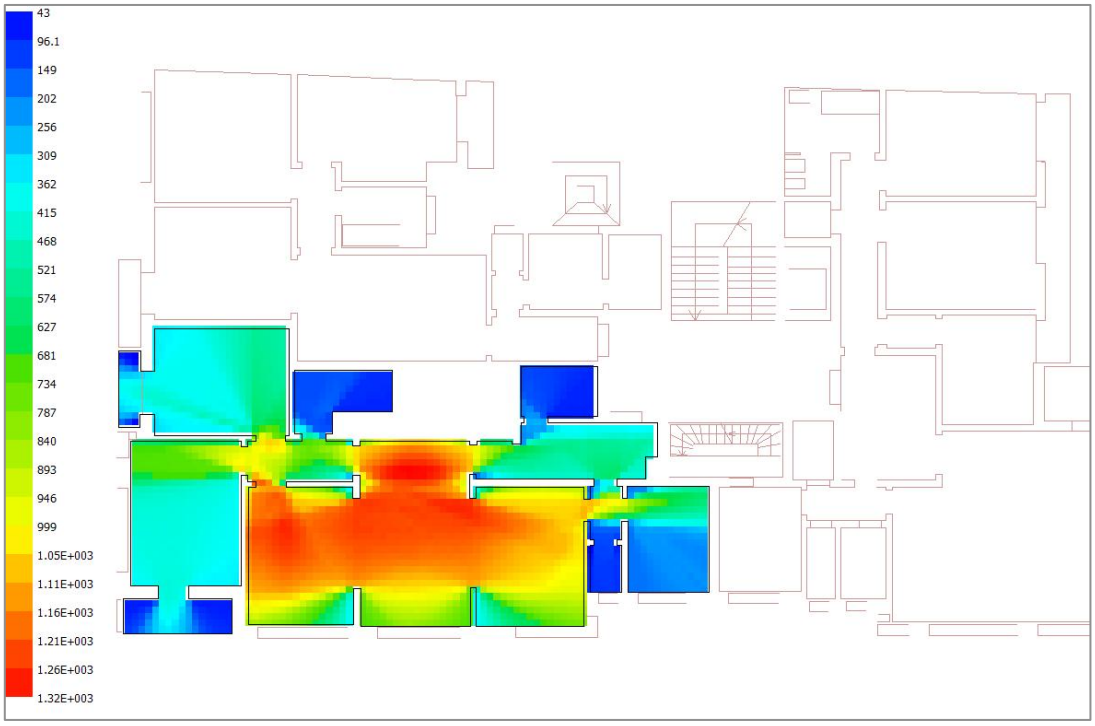

Şekil 4.182 : 1946 Maçka'da Bir Apartman 3, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

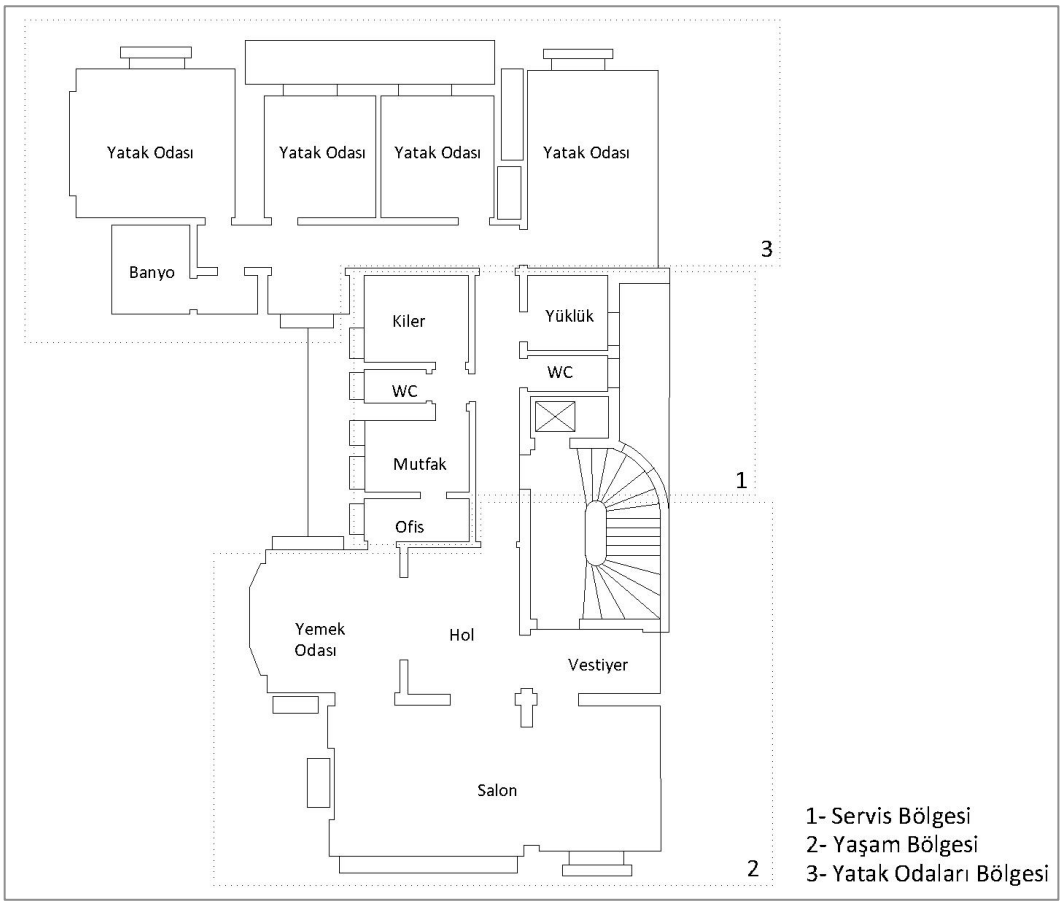

Şekil 4.183 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Başaran Apartmanı'nın 1557 olan yaşam bölgesi ortalama bütünleşme değeri, planın oran olarak büyük metrekare değerine karşın ilk evre ortalaması olan 1530 seviyesinde (Şekil 4.1) kalması yemek odası, hol, salon gibi yaşam bölgesi mekanlarının ayrı ve bölünmüş yapısının bir sonucudur. Geniş bir giriş holü olan planın bu karakteri diğer mekanlara geçişte kademelenmeyi ve derinliği diğer ilk evre örneklerine göre bir miktar artırarak ilk evrenin gösterdiği eğilimlerden uzaklaştırmıştır. Bu durum planın ortalama bütünleşme değerinin 951 seviyesinde çıkarak, ilk evre ortalaması olan 1026 seviyesinden de aşağıda elde edilmesine katkıda bulunmuştur. Düşük bütünleşme değerinin bir başka nedeni de yüksek metrekarelerde olan ve ortalama bütünleşme değeri 545 seviyesinde kalan yatak odaları bölgesinin ilk evre ortalamasının da altında olan düşük değeridir.

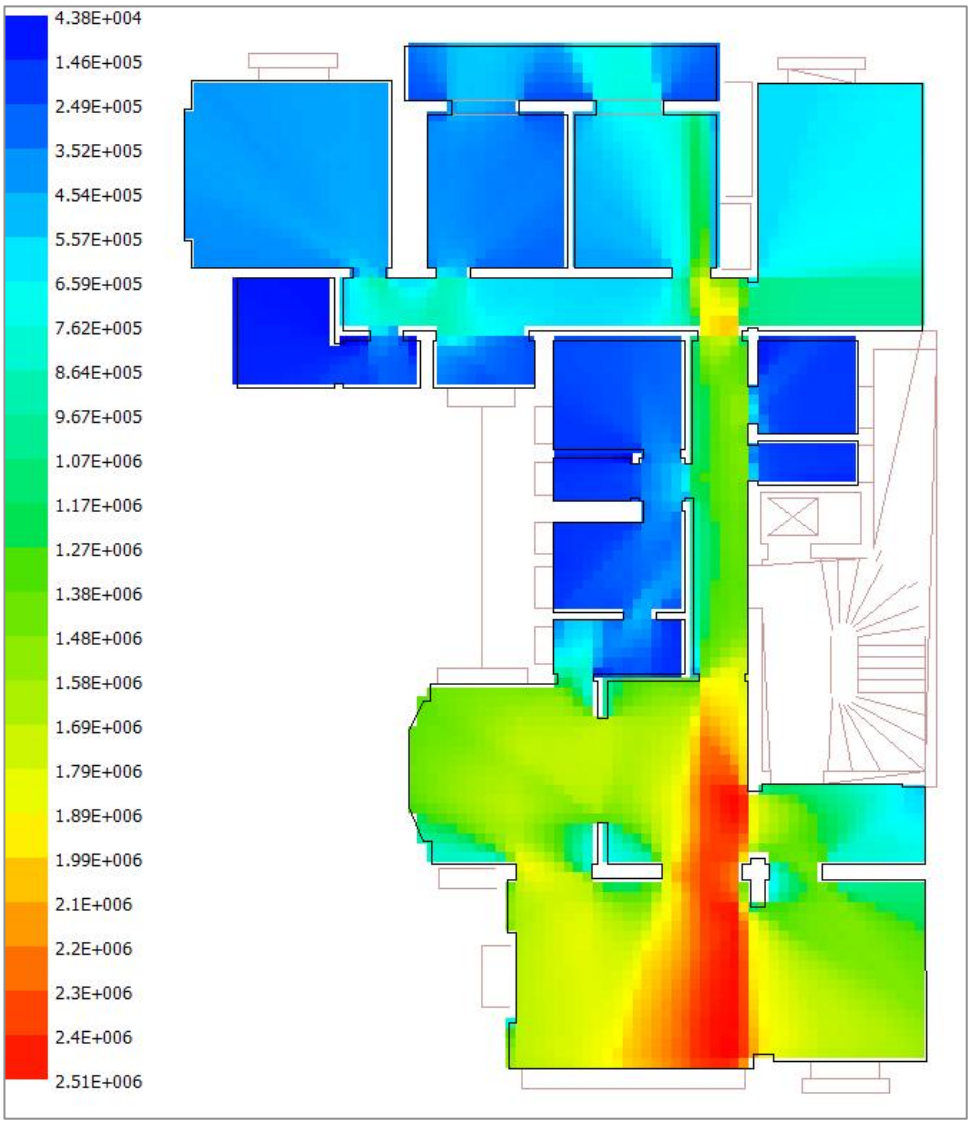

Şekil 4.184 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

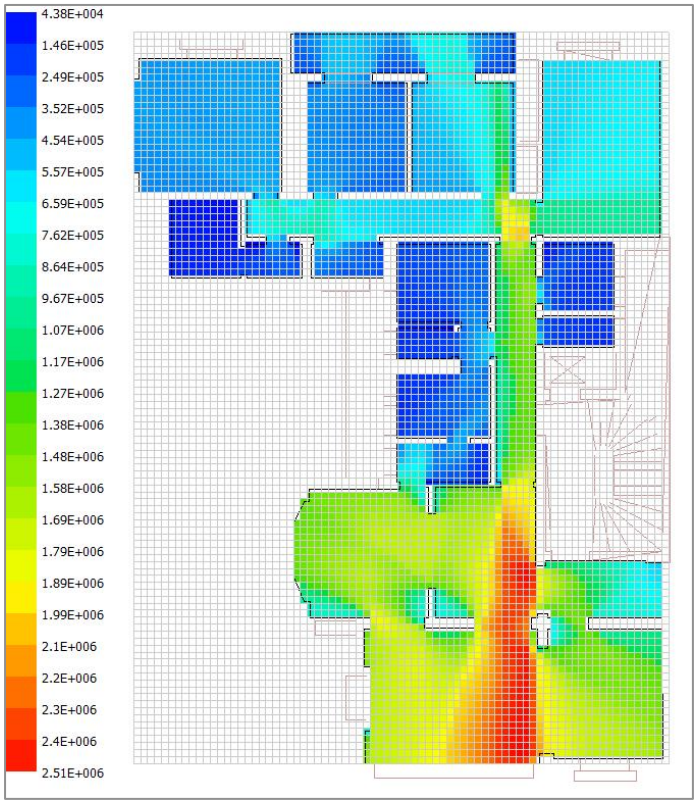

Şekil 4.185 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

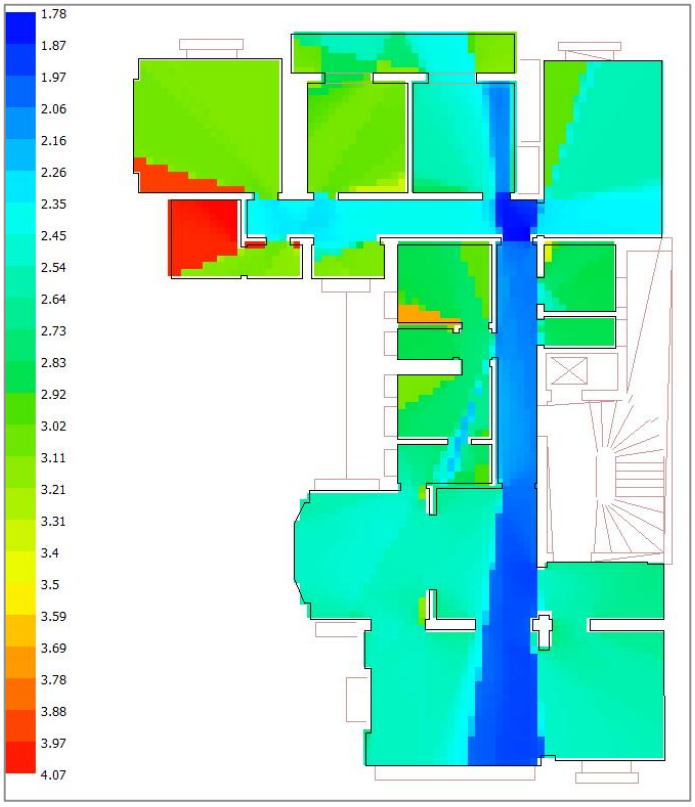

Şekil 4.186 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

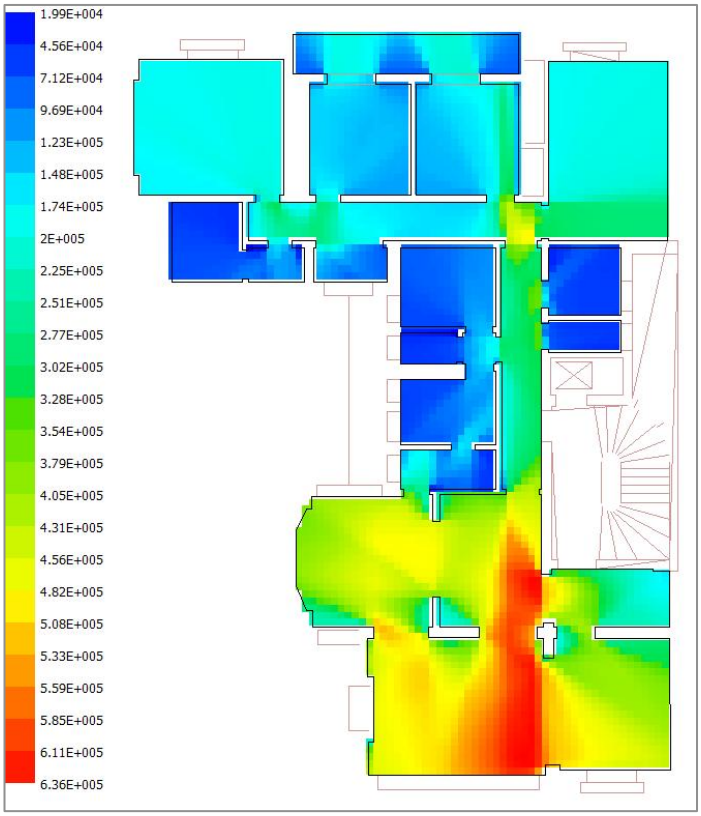

Şekil 4.187 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

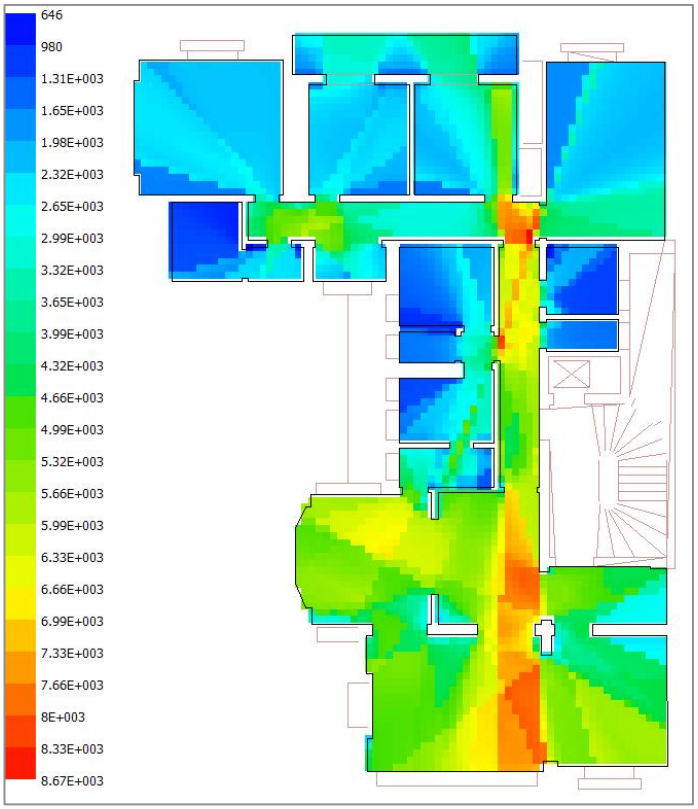

Şekil 4.188 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

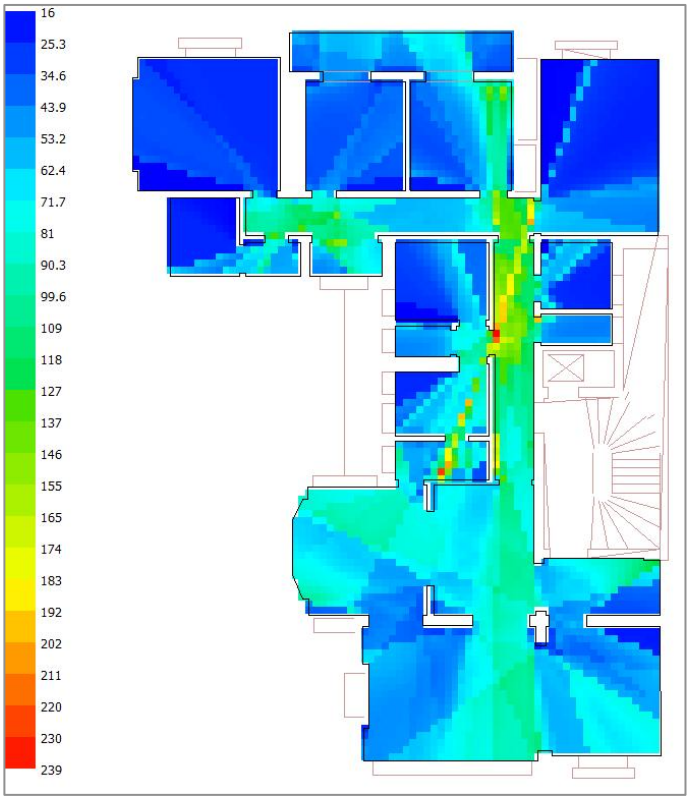

Şekil 4.189 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

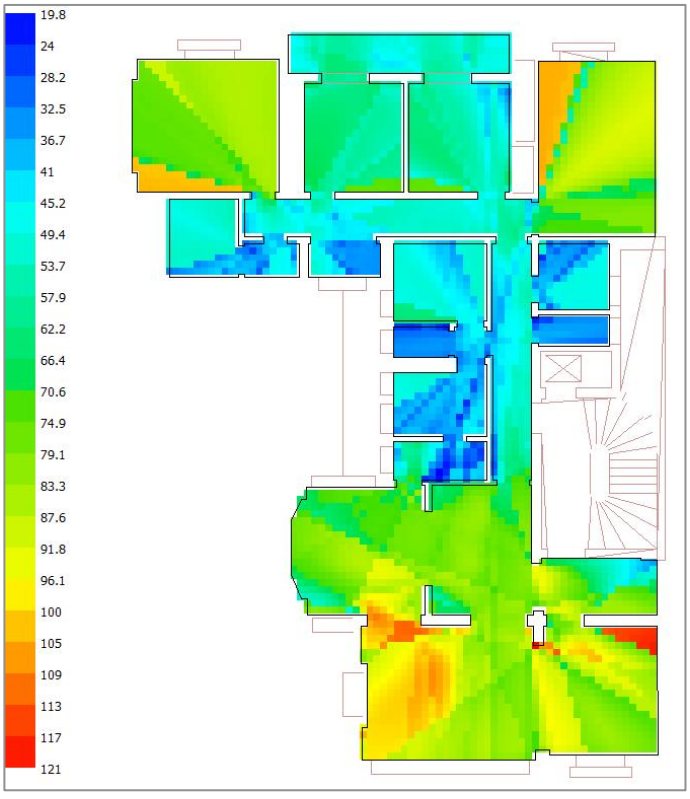

Şekil 4.190 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

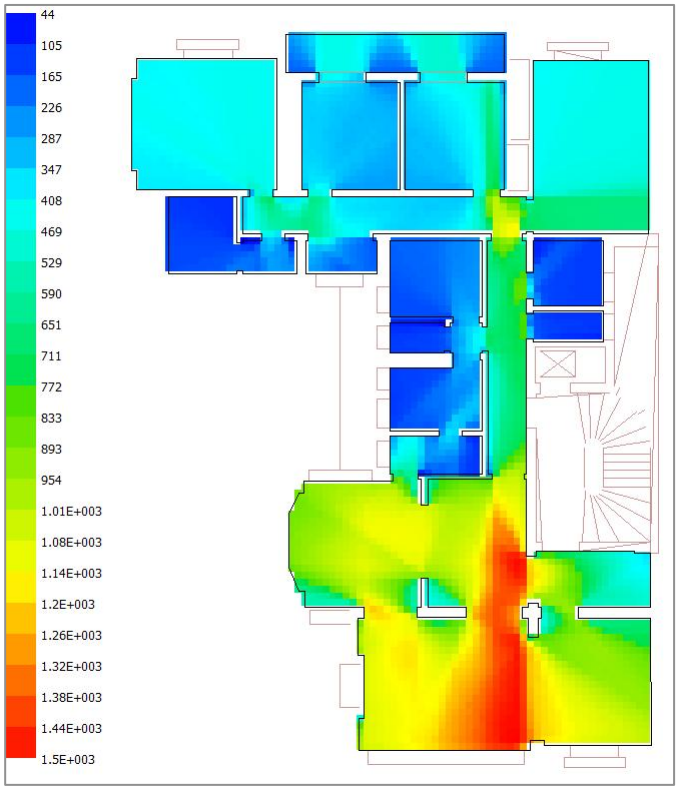

Şekil 4.191 : 1949 Başaran Apartmanı, Harbiye, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

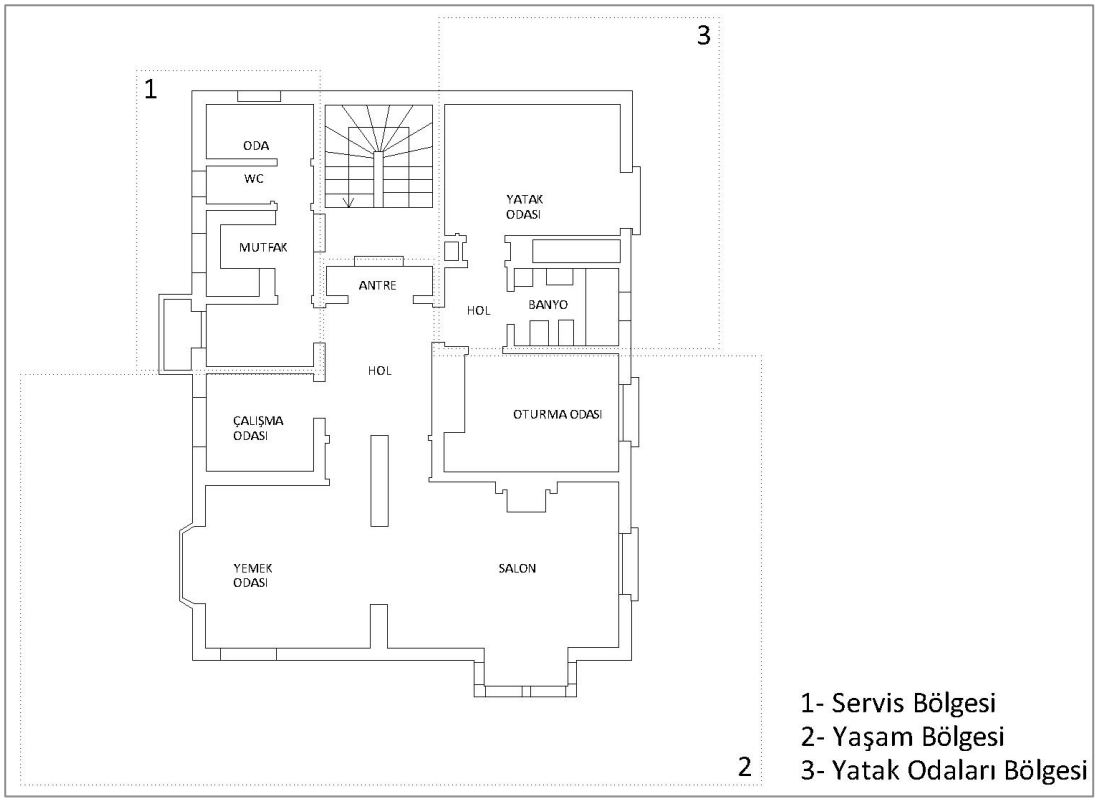

Şekil 4.192 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Birgiler Apartmanı 2,27 ortalama derinlik değeri ile 2,31 olan ilk evre ortalamasının yakınında kalarak, sahip olduğu giriş holünün ve antrenin merkezi konumunun bir sonucunu analizlere yansıtmıştır. Yaşam bölgesi ortalama bütünleşmesinin 649 seviyesinde kalmasının nedeni planın bütününün 100 metrekarelik bir net alanla 140 metrekare civarında alınan ilk evre ortalamasının altında kalmış olması değildir. Oranlandığı zaman yine de 1530 olan ilk evre yaşam bölgesi bütünleşme değeri ortalamasının altında kalmaktadır. Yaşam bölgesi alanının bu plan özelinde geniş bir alana yayılmış olması, parçalı yapısı bu durumu getirmiştir. Yemek Odası ile salonun ayrımı bütünleşme değerini düşüren önemli bir etkendir. Ortalama merkezilik değeri ilk evre ortalamalarının altında olsa da ikinci evreye geçişte düşen eğilimi göstermesi açısından önemlidir.

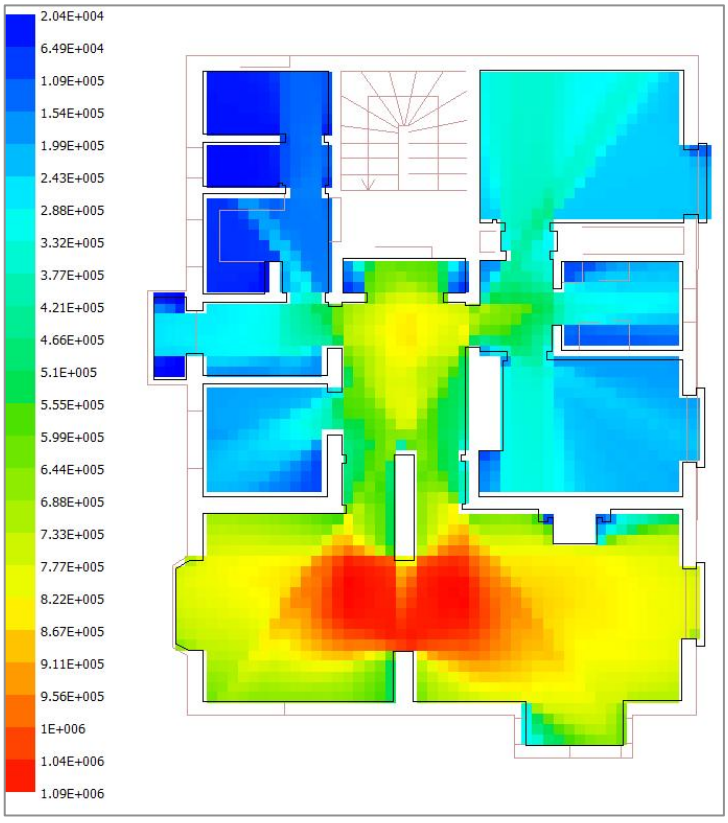

Şekil 4.193 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

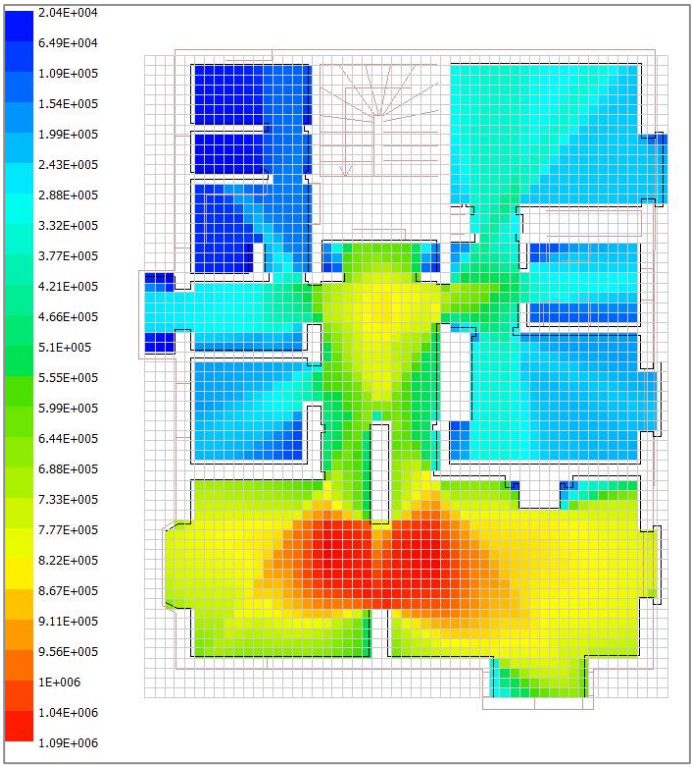

Şekil 4.194 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

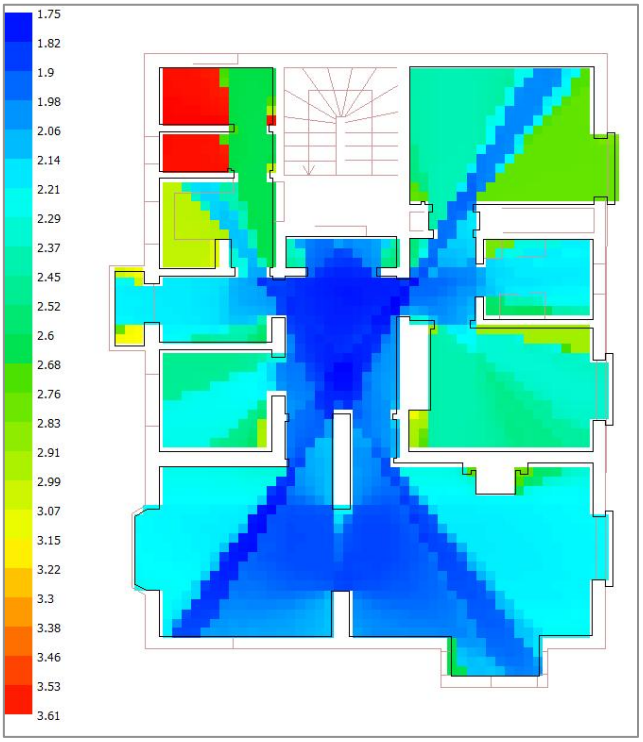

Şekil 4.195 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

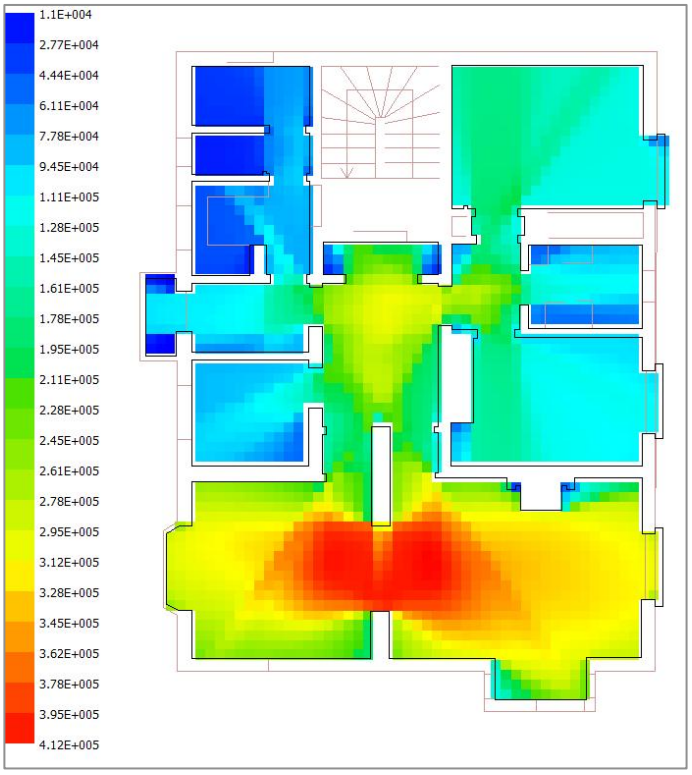

Şekil 4.196 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

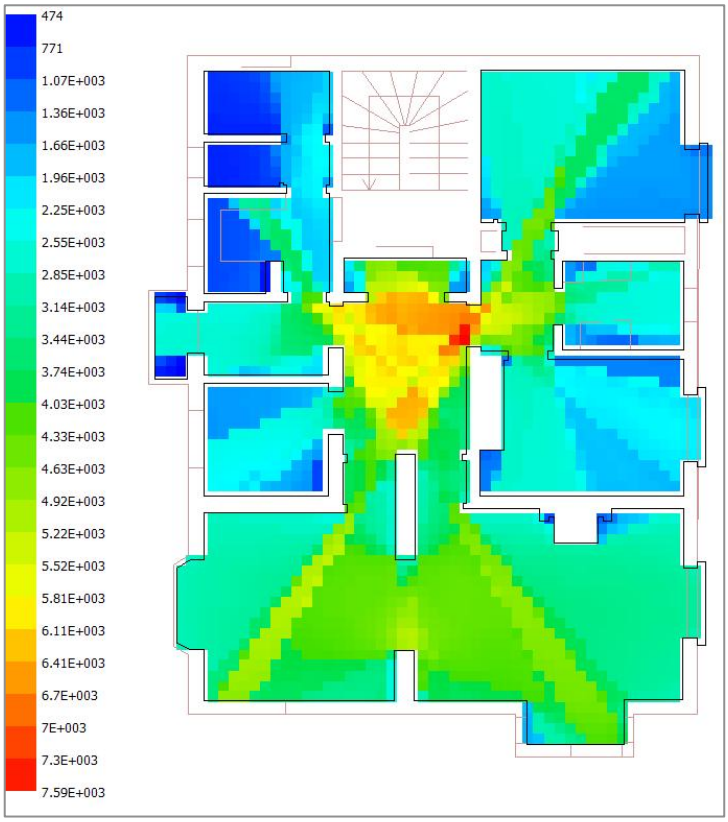

Şekil 4.197 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

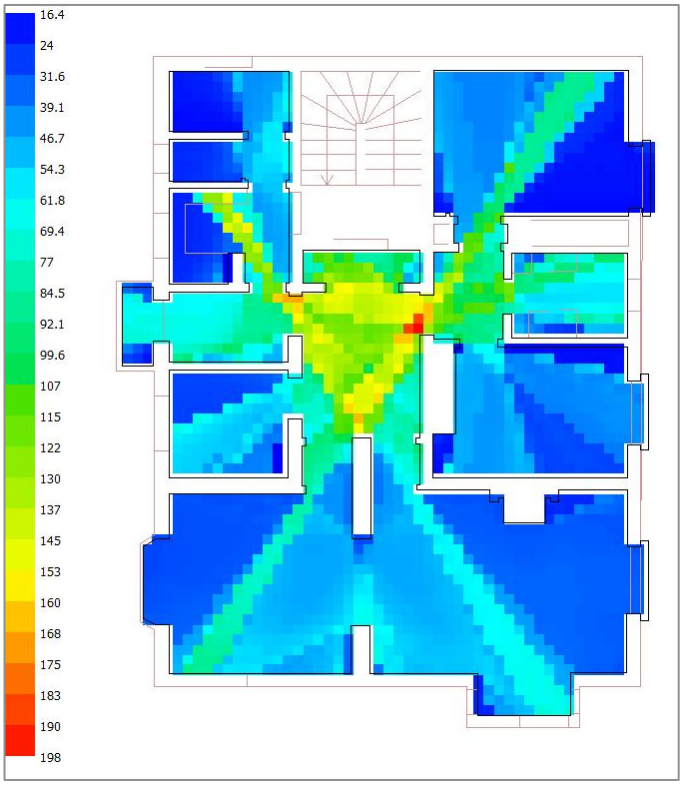

Şekil 4.198 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

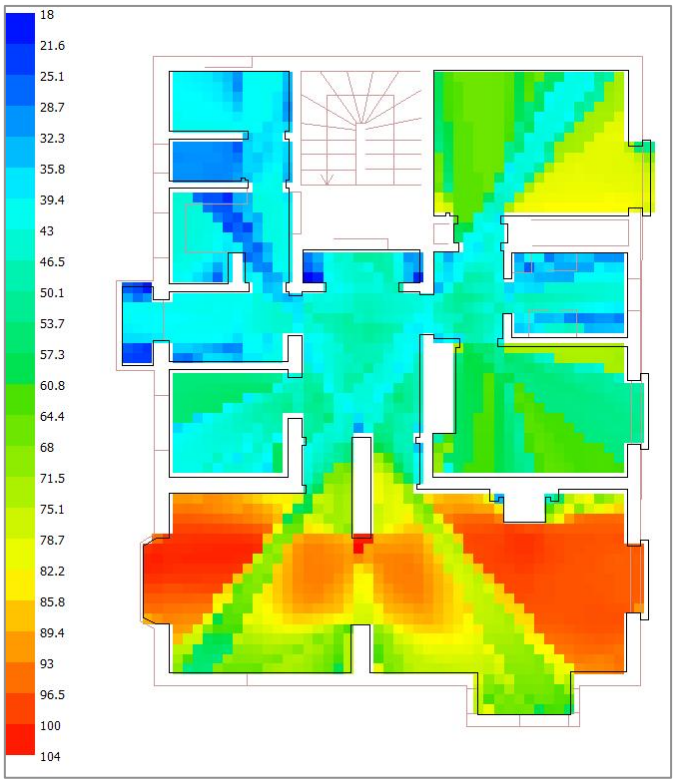

Şekil 4.199 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

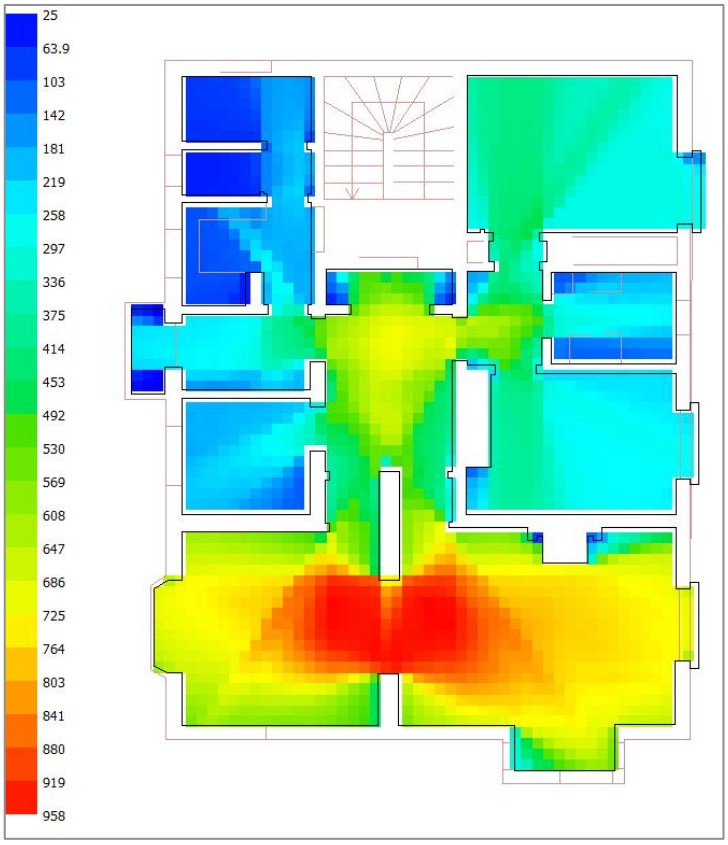

Şekil 4.200 : 1950 Birgiler Apartmanı, Moda, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

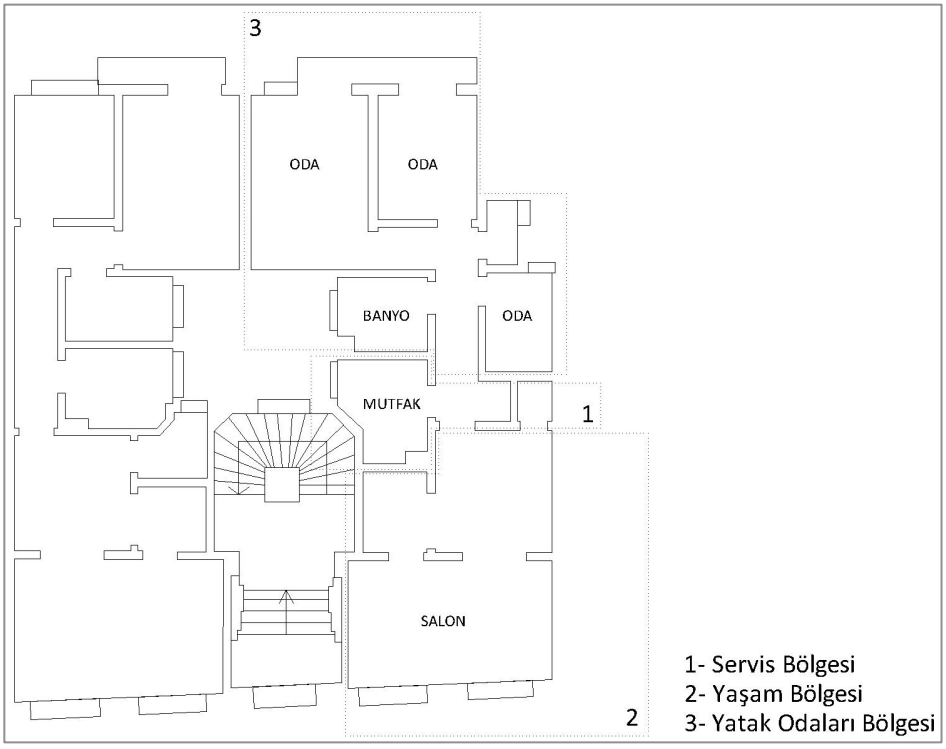

Şekil 4.201 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

İlbay Apartmanı'nda görülen en belirgin ilk evre karakterini yansıtan kurgusal özellikler yaşam bölgesindeki ortalama bütünleşme değerinin düşüklüğüdür. Yaşam bölgesi mekanlarının farklı bölünmüş mekanlardan oluşması bu durumu desteklemektedir ve en yüksek bütünleşme değerli noktaların mutfaktan başlayarak salona doğru ilerlemesi de bu durumun göstergesidir. İlk evrenin 1950'li yıllardaki bu örneğinde mutfak mekanından başlayarak salona doğru ilerleyen yüksek bütünleşme değerli bir analiz sonucunun görülmesi ikinci evre ortalama sonuçlarında mutfak mekanının plana daha entegre ve salona yaklaşan bir mekan haline gelecek olmasının da işaretlerini vermektedir. Mutfak mekanının derinliğinin bu örnekte ilk evre ortalamasının altında kalarak daha sığ bir konum göstermesi de ikinci evreye geçişin izleri olarak yorumlanabilir.

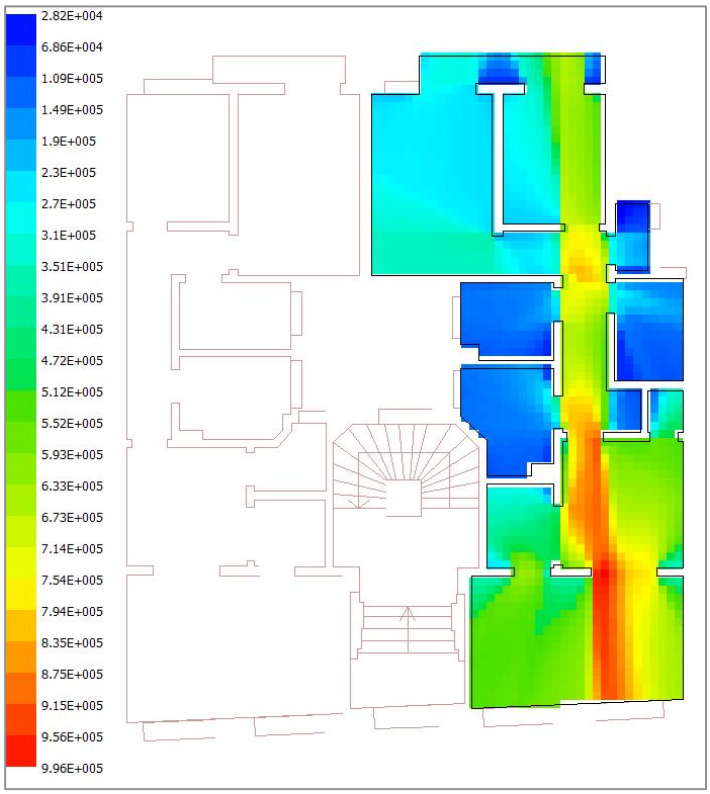

Şekil 4.202 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

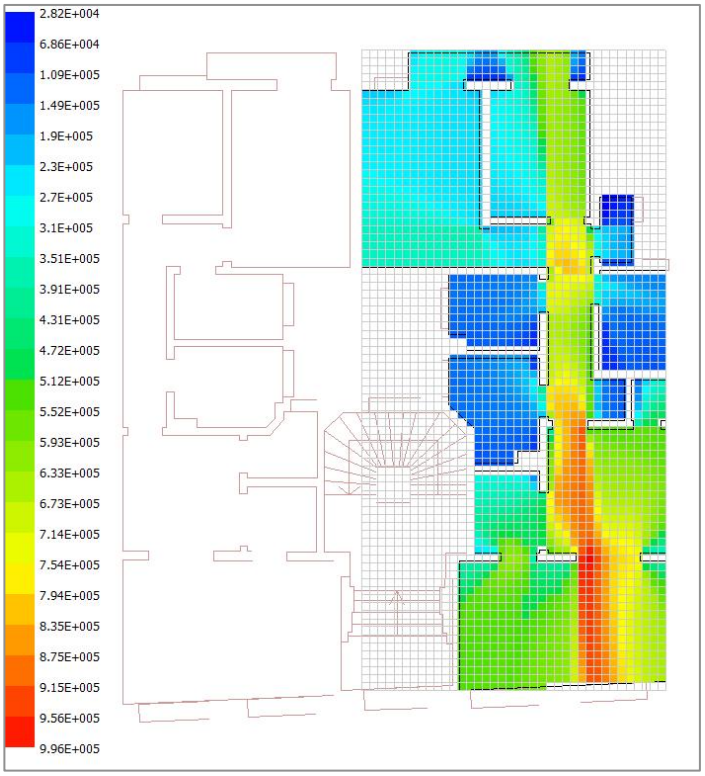

Şekil 4.203 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

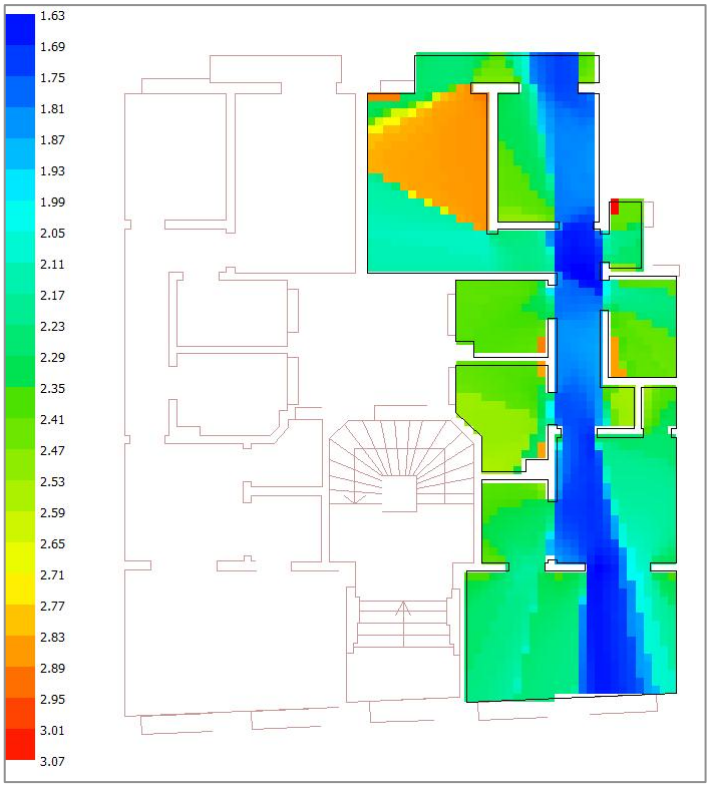

Şekil 4.204 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

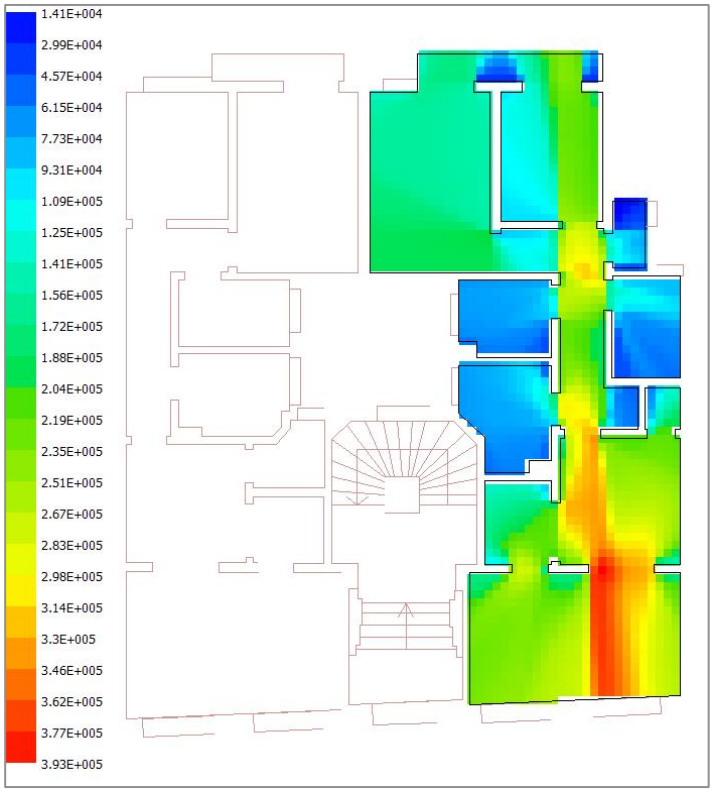

Şekil 4.205 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

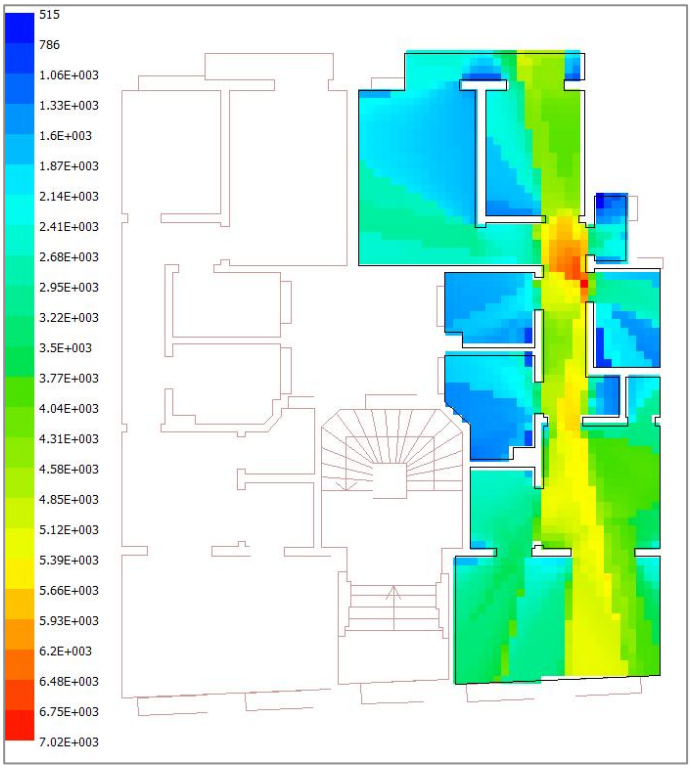

Şekil 4.206 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

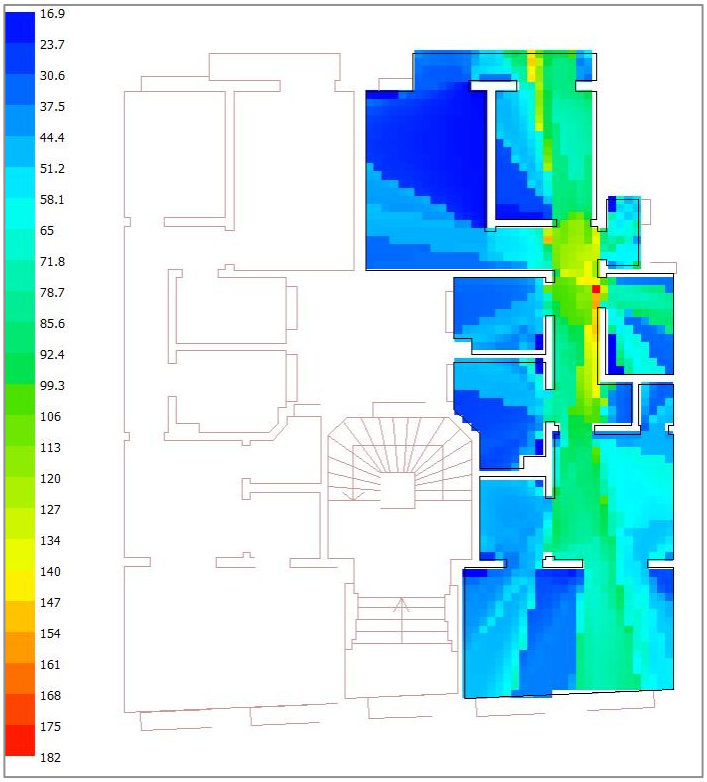

Şekil 4.207 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

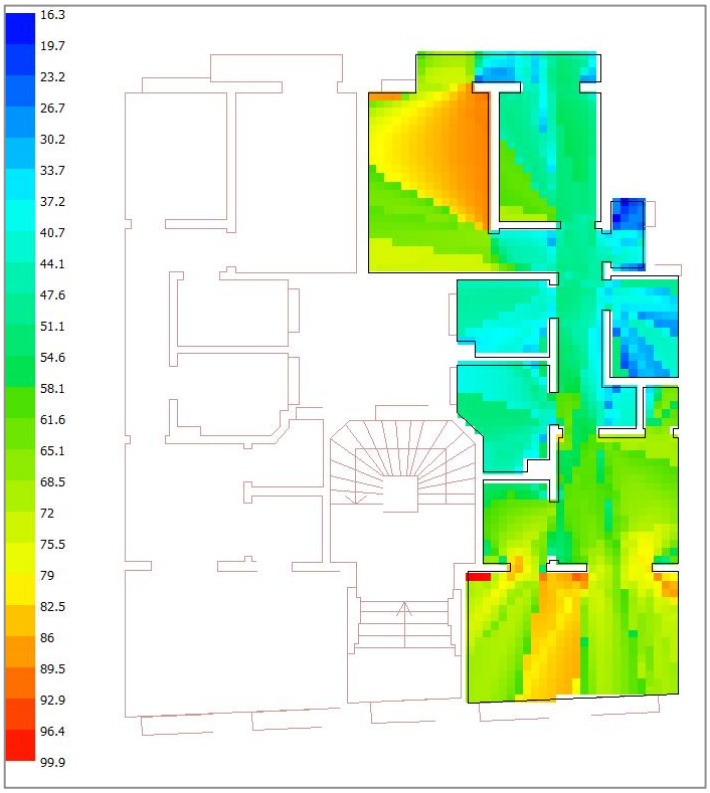

Şekil 4.208 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Kompaktlık/ Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

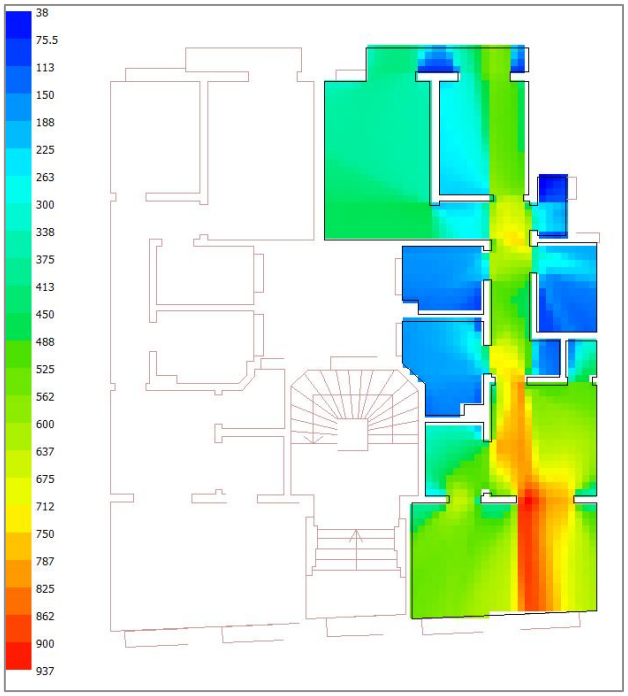

Şekil 4.209 : 1951 İlbay Apartmanı, Bomonti, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

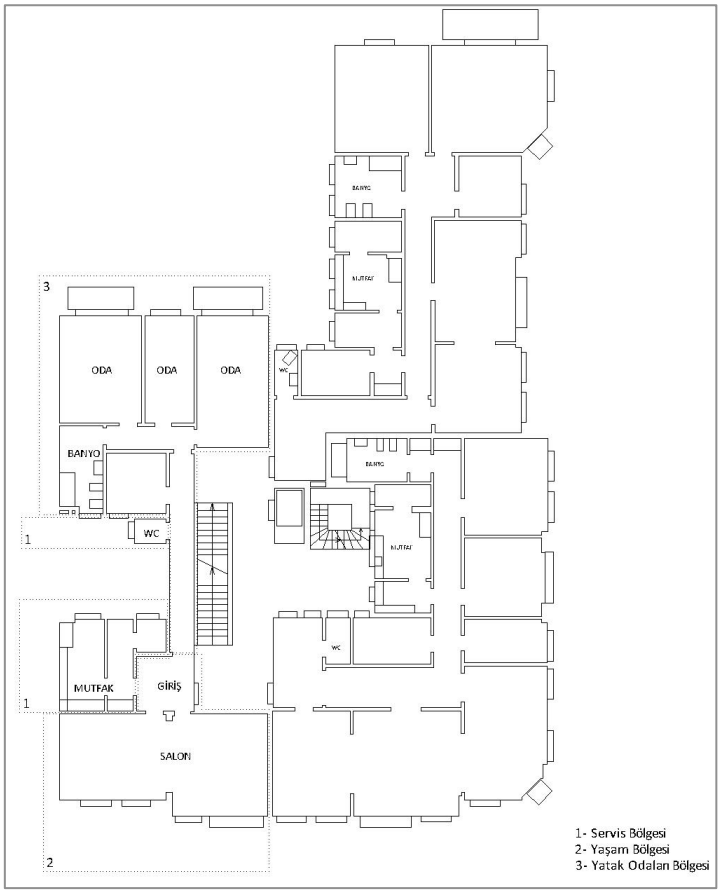

Şekil 4.210 : 1951 Sadıklar Apt. 1, Şişli, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Sadıklar Apartmanı'nın bu ilk örneğinin plan genelinde ilk evrenin karakterini yansıtarak düşük bir ortalama bütünleşme değerinde (Şekil 4.1) kalmasının nedenlerden biri bölgeler arasındaki bağlantının uzun bir koridorun iki ucu arasında giden yapısıdır. Ortalama derinlik değeri düşük (Şekil 4.213) olan ve birleştirici, dağıtıcı yapısı olan bu dışbükey (convex) mekan en yüksek merkezilik değeri noktalarını (Şekil 4.216) barındırmasıyla planın önemli bir elemanı olarak analizleri etkilemiştir. Mutfak planda derin bir konumda kalmaktadır, planın yaşam alanı bölgesinin bütünleşme değeri ortalaması ise ilk evre paralelindeki değer dağılımı ile analizin önemli bir verisini oluşturmuştur. İlk evrenin bu son örneklerinde yaşam bölgesi mekanlarının düşük ortalama bütünleşme değeri eğilimleri devam etmektedir. İlk evrede plan genelinin ve özellikle yaşam alanlarının ikinci evre ile kıyaslandığında düşük olan bütünleşme değeri ortalamaları ilk evredeki planlarda oluşan çok sayıdaki dışbükey (convex) mekan ve bu mekanlar arasında birbirine geçişlerin ikinci evreye göre fazlalığının bir sonucu olarak yorumlanabilir. Bu geçişlerde özellikle yaşam bölgesi mekanlarının üç, dört ya da daha fazla sayıdaki dışbükey mekandan oluşuyor olması analizlerden elde edilen önemli bir sonuçtur.

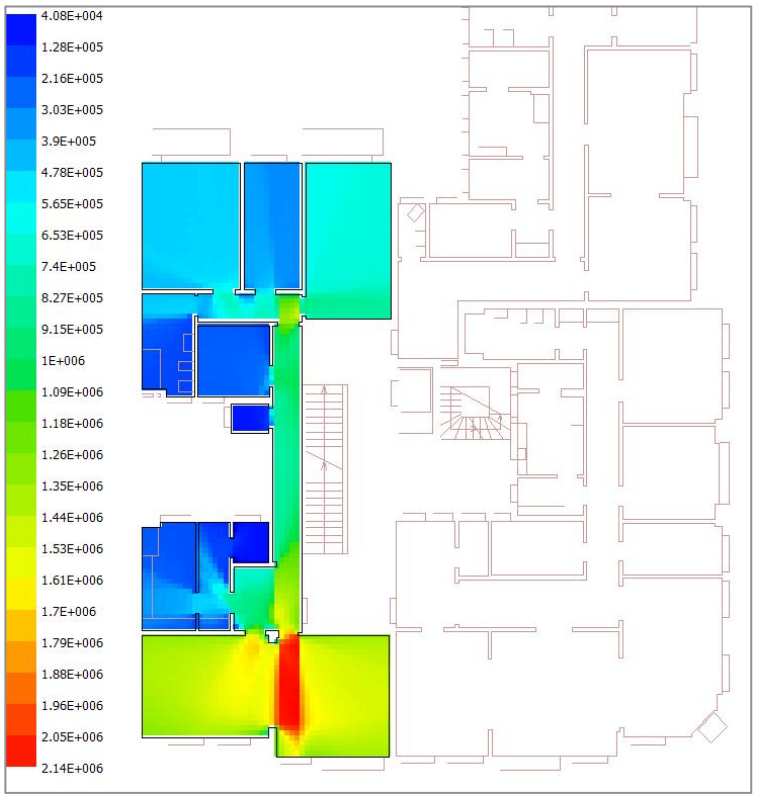

Şekil 4.211 : 1951 Sadıklar Apt.1, Şişli, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

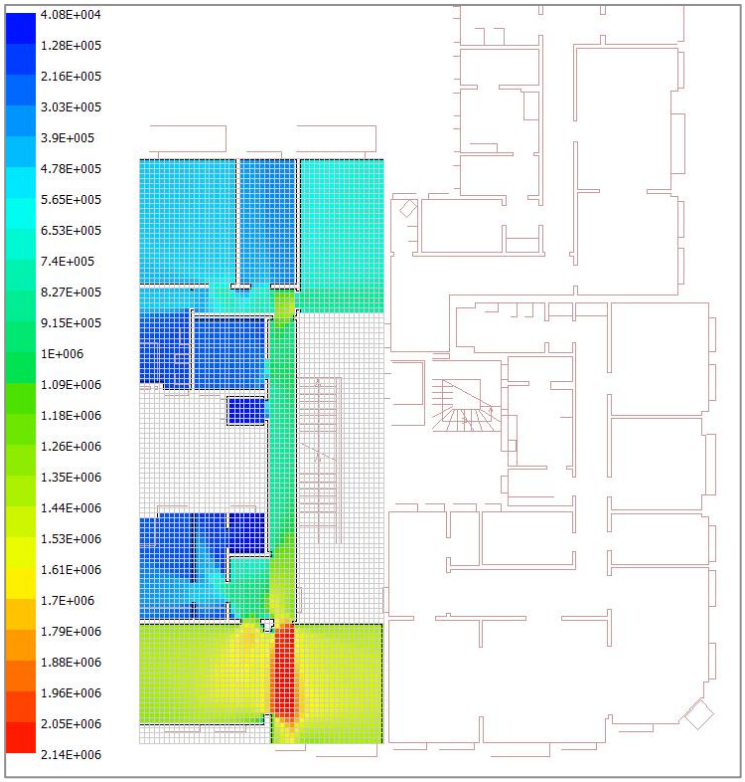

Şekil 4.212 : 1951 Sadıklar Apt. 1, Şişli, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

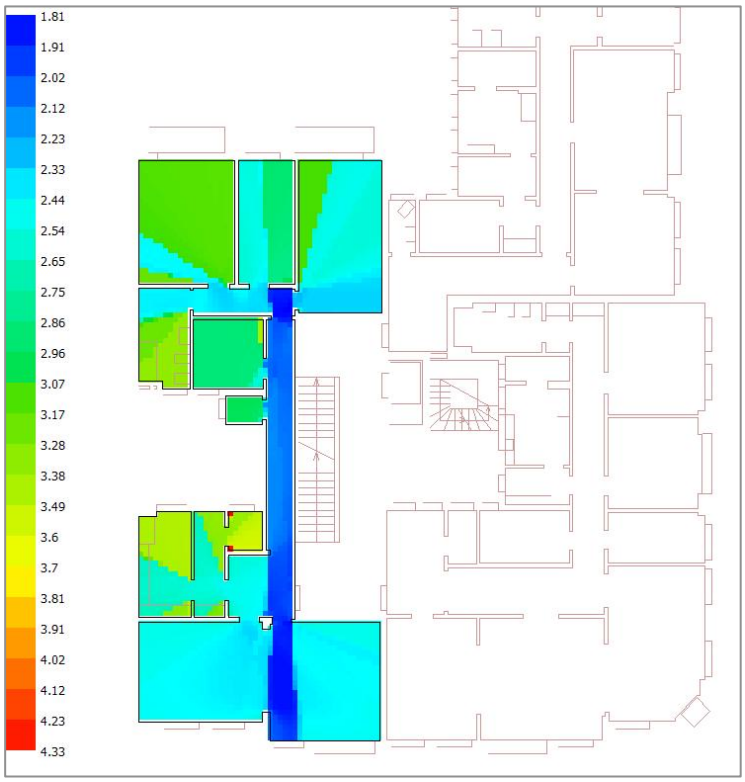

Şekil 4.213 : 1951 Sadıklar Apt.1, Şişli, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

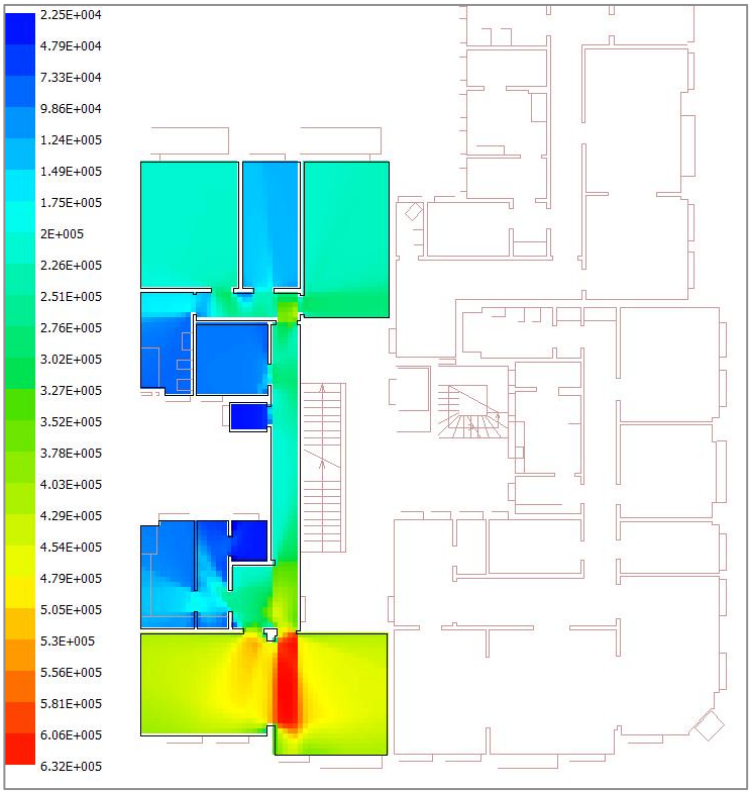

Şekil 4.214 : 1951 Sadıklar Apt. 1, Şişli, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

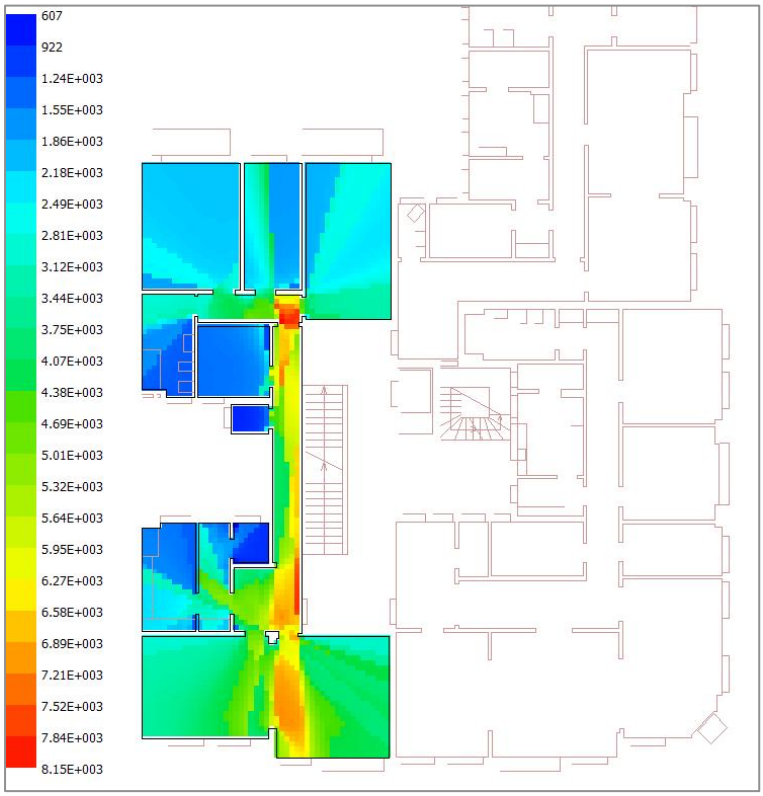

Şekil 4.215 : 1951 Sadıklar Apt. 1, Şişli, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

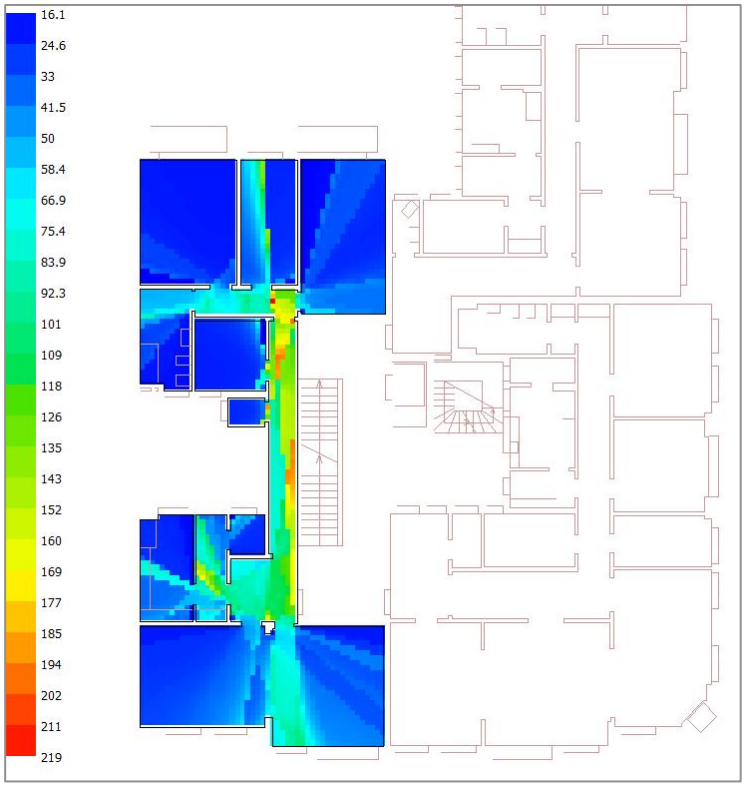

Şekil 4.216 : 1951 Sadıklar Apt. 1, Şişli, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

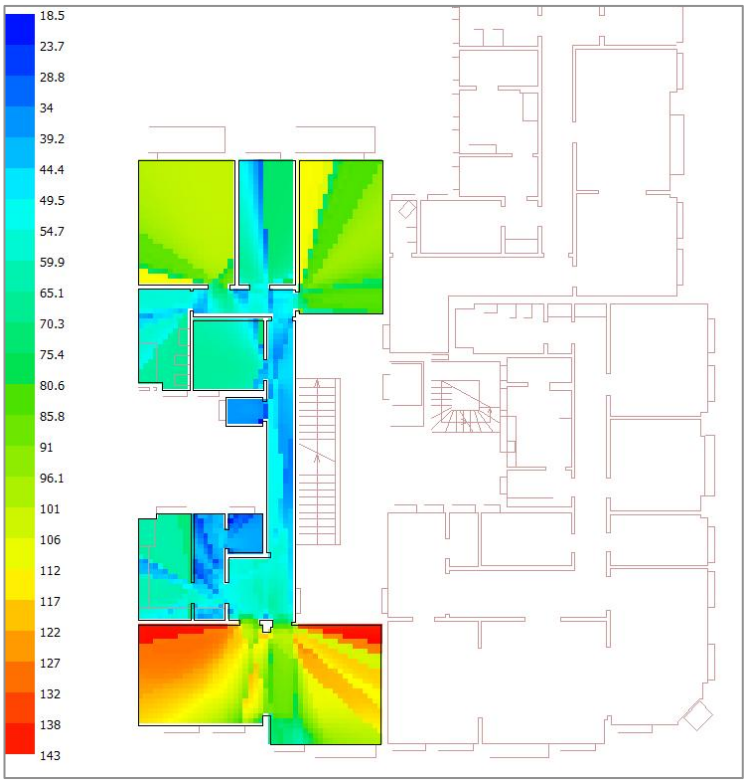

Şekil 4.217 : 1951 Sadıklar Apt.1, Şişli, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

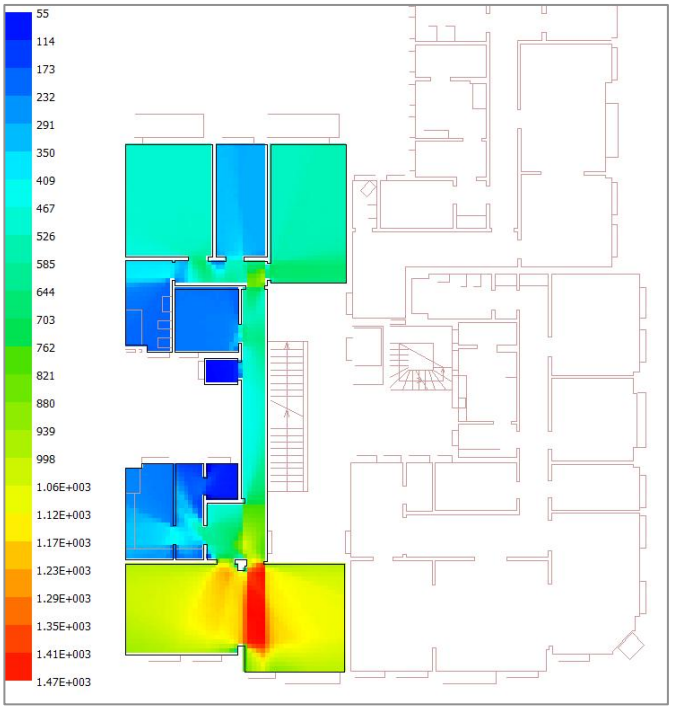

Şekil 4.218 : 1951 Sadıklar Apt. 1, Şişli, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

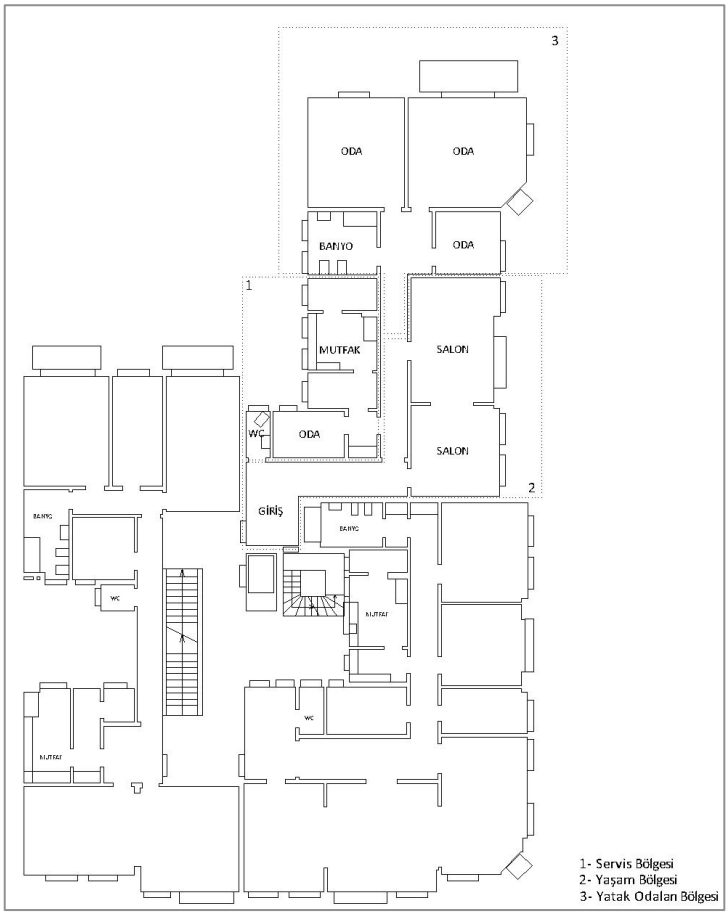

Şekil 4.219 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

İlk evre örneklerinin son üç örneğinden biri olan Sadıklar Apartmanı'nın ikinci plan örneği yaşam bölgesinin derinliği ve yine yaşam bölgesinin yüksek metrekare ölçümüne rağmen bütünleşme değer ortalaması olarak ilk evre örneklerinin çok altında kalarak 1185 olarak analizlerde yer alması önemlidir. Bu tespitin önemi, ilk evrede yaşam bölgesinin önemli bir kısmını oluşturan salonların, bu örnekte ilk evrenin genelinde gözlemlenen giriş mekanıyla ve planın bütünüyle, ikinci evre örneklerinde göreceğimiz tek bir dışbükey (convex) mekana giden bütünleşmeleri sağlayamayarak, hep ayrı bir konumda kalması yorumunu yapabilmeye olanak vermesindendir.

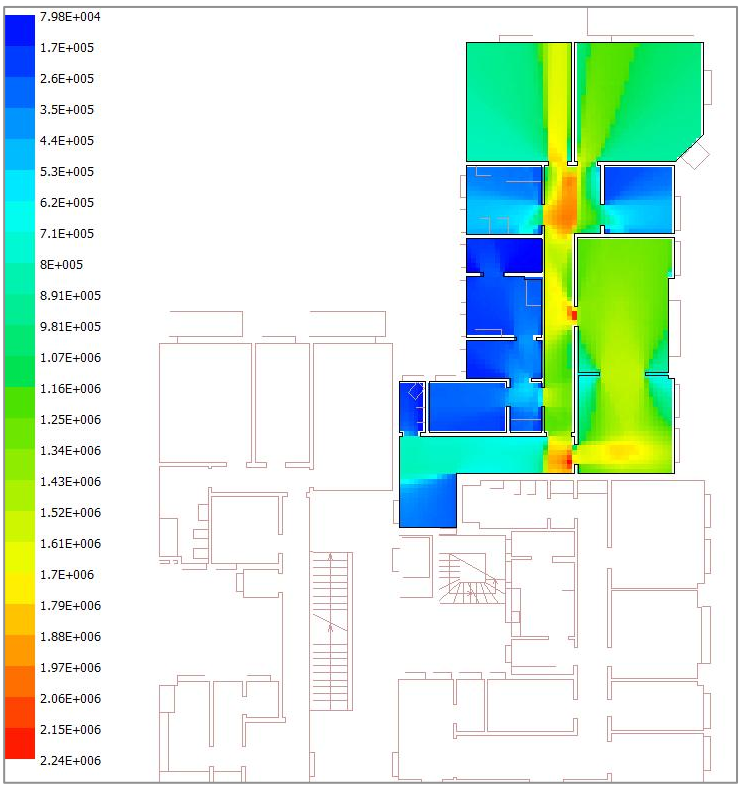

Şekil 4.220 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

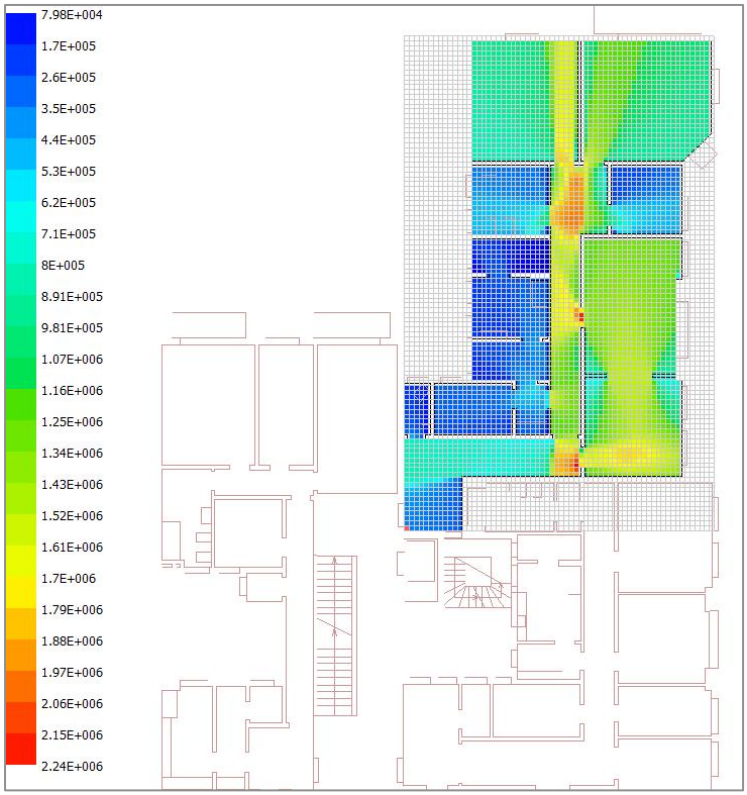

Şekil 4.221 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

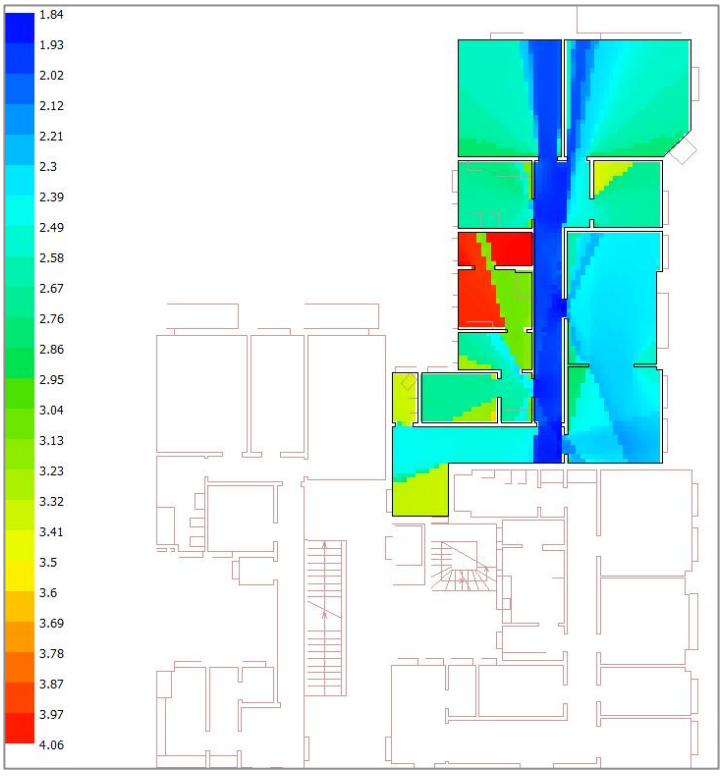

Şekil 4.222 : 1951 Sadıklar Apt.2, Şişli, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

Sadıklar Apartmanı'nın bu örneği plan genelinde ulaştığı ortalama bütünleşme değeri ile de düşük bir bütünleşme seviyesinde kalmıştır (Şekil 4.1). Son derece derin mutfak ve banyo mekanları bu durumun oluşmasına en büyük nedendir (Şekil 4.222 ve Şekil 4.1). Şekil 4.225'de ise planın bütününde merkezilik değerlerinin en yüksek olduğu eş görüş noktalarının plana dağıtımı yapan alanlarda yoğunlaşması, ilk evrenin merkeze yakın, dışbükey mekan yapısıyla plan bütününde ele alındığı zaman çembere giderek yaklaşan, merkezilik değer ortalaması yüksek morfolojik yapı ile ilişkili görünse de, dağıtım mekanında çok kısıtlı olarak kalan yüksek merkezilik değerine sahip eş görüş noktalarının plan geneline yayılamaması nedeniyle ilk evre örneklerinin ortalamasının altında bir değerle analiz sonucunda yer almıştır (Şekil 4.1 ve Şekil 4.18). İkinci evre ortalaması düzeyinde çıkan değeri ile ikinci evredeki durumun da boyutları giderek çemberden uzaklaşan dışbükey (convex) mekanlardan kaynaklı bir düşük merkezilik değeri ortalaması olduğunu analiz sonuçlarından yorumlamaya olanak vermiştir.

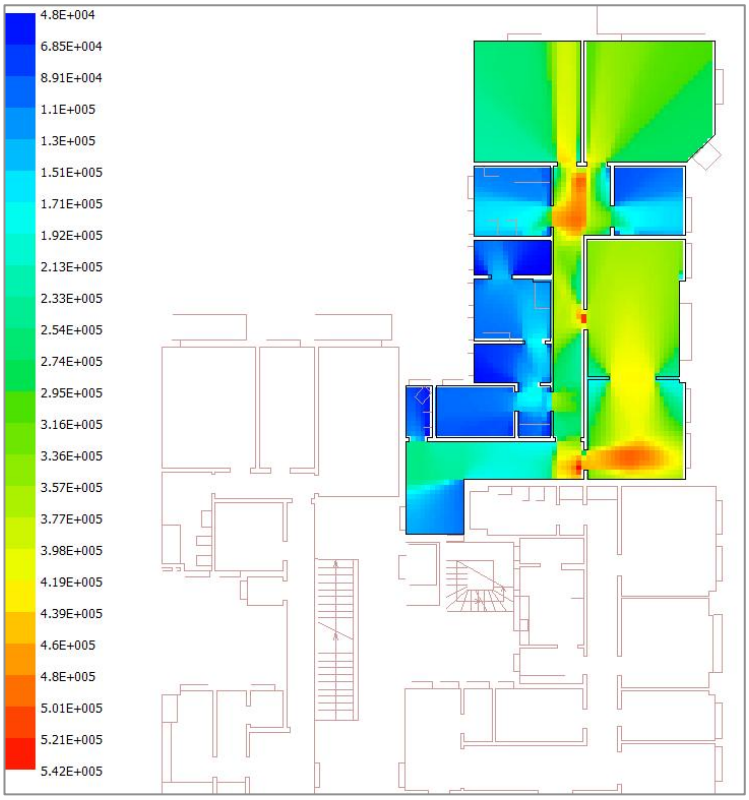

Şekil 4.223 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

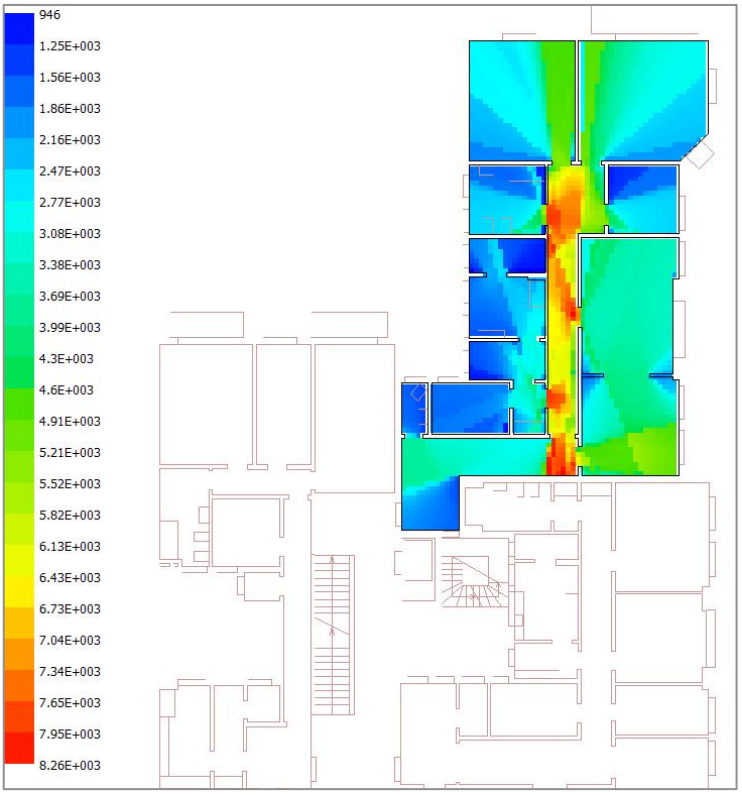

Şekil 4.224 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

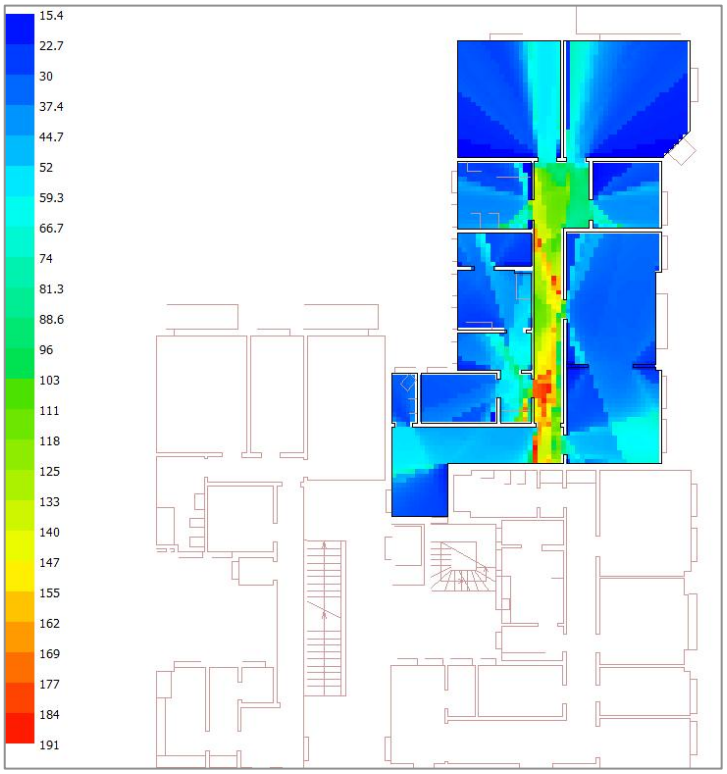

Şekil 4.225 : 1951 Sadıklar Apt.2, Şişli, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

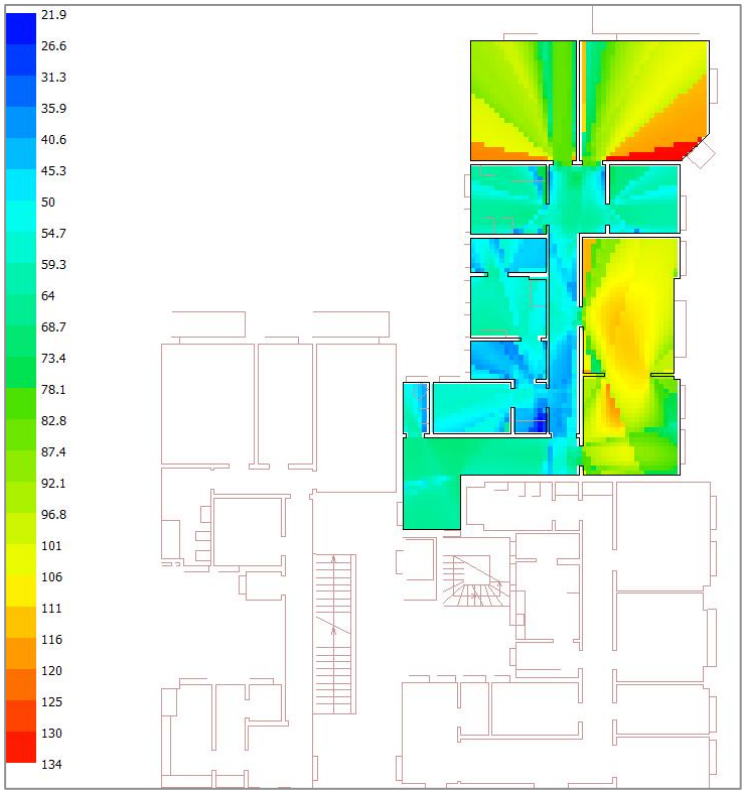

Şekil 4.226 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

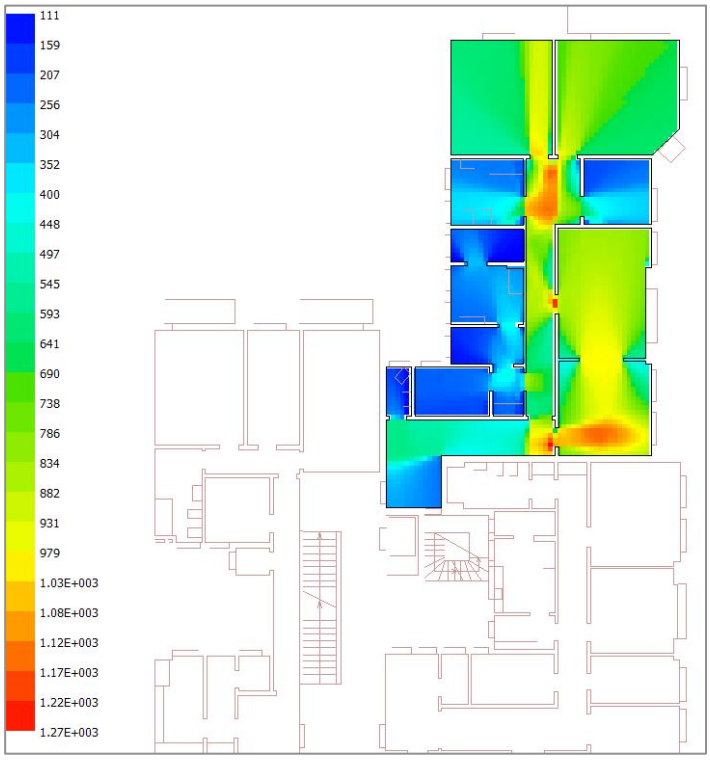

Şekil 4.227 : 1951 Sadıklar Apt. 2, Şişli, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

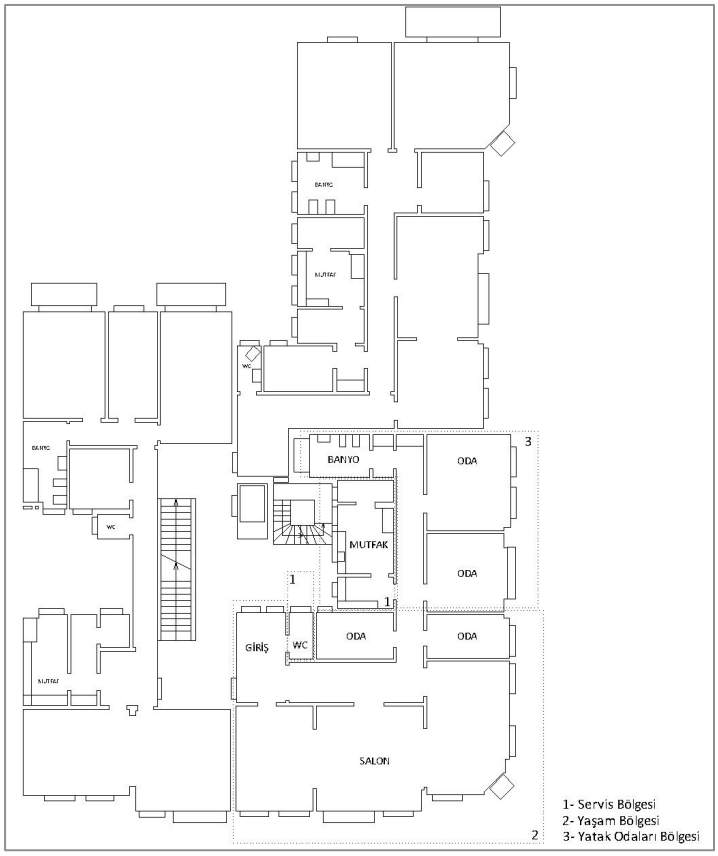

Şekil 4.228 : 1951 Sadıklar Apt.3, Şişli, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

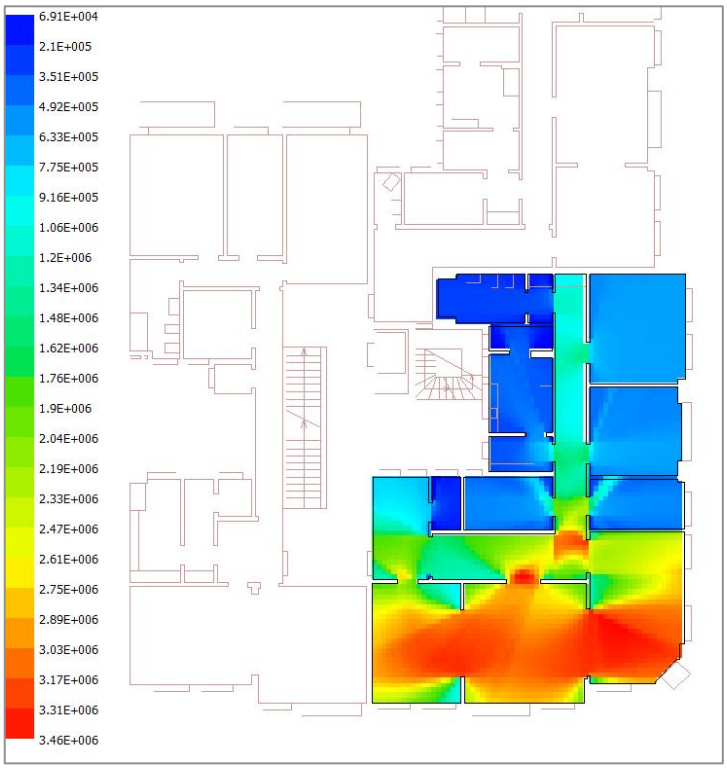

Şekil 4.229 : 1951 Sadıklar Apt. 3, Şişli, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

Sadıklar Apartmanı'nın üçüncü ve ilk evrenin sondan bir önceki plan örneğinde mutfak ortalama bütünleşme değerinin hala plan metrekare büyüklüğü de göz önüne alındığı zaman ilk evre ortalamalrının ve dolayısıyla da ikinci evre ortalamasının altında olması analiz sonucu olarak mutfağın konumu adına değerlidir. Mutfak henüz yüksek bir ortalama bütünleşme değerine yükselememiş durumdadır. Banyo ise kademeli mekan geçişleri sonucunda ikinci evre eğilimlerine yaklaşarak mahremiyeti daha yüksek, daha derin bir konuma gelmektedir.

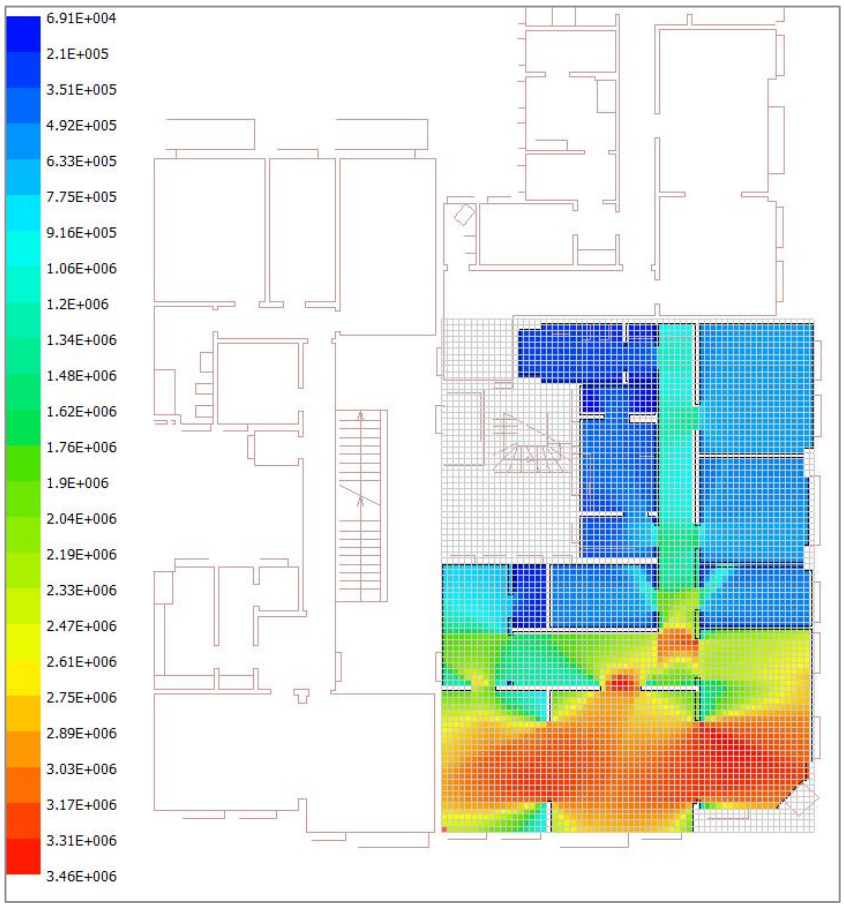

Şekil 4.230 : 1951 Sadıklar Apt. 3, Şişli, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

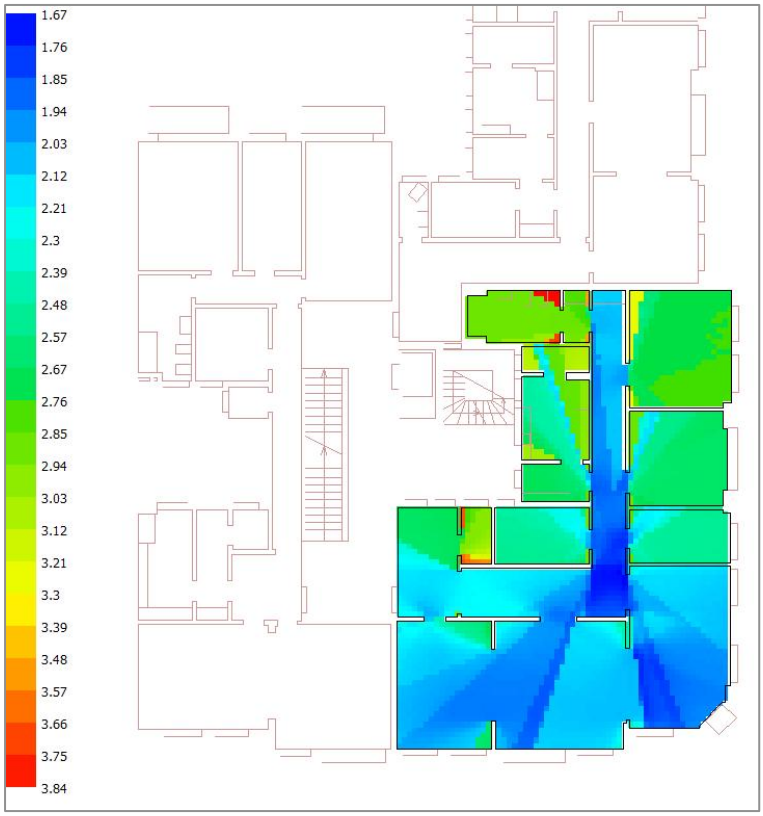

Şekil 4.231 : 1951 Sadıklar Apt.3, Şişli, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

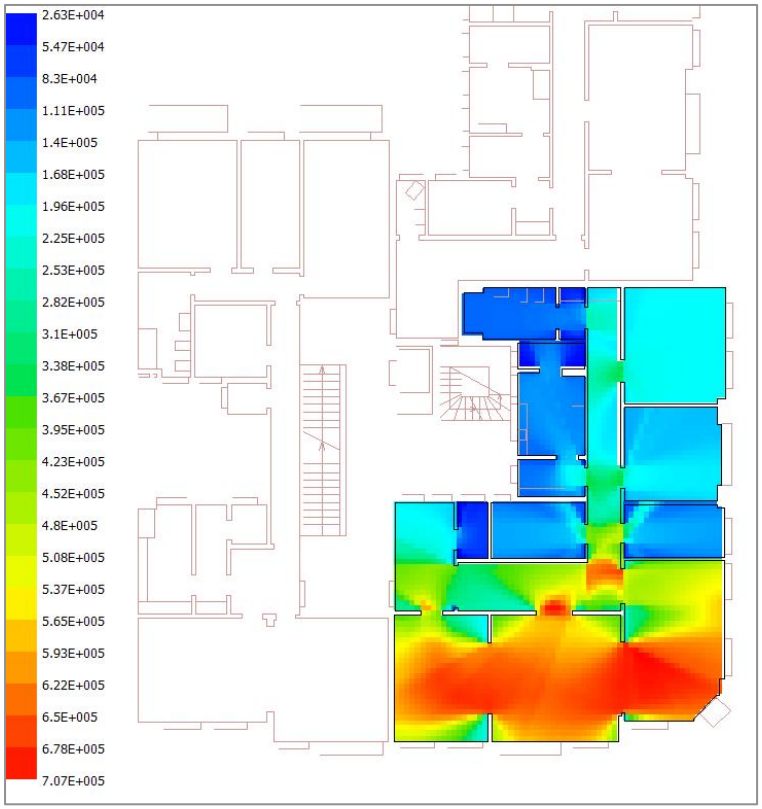

Şekil 4.232 : 1951 Sadıklar Apt. 3, Şişli, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

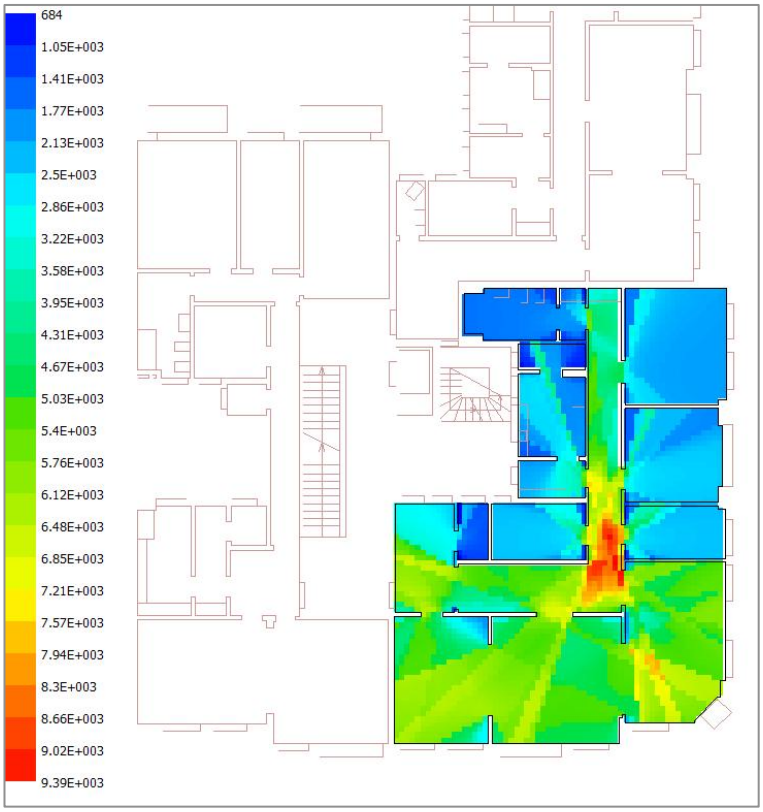

Şekil 4.233 : 1951 Sadıklar Apt.3, Şişli, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

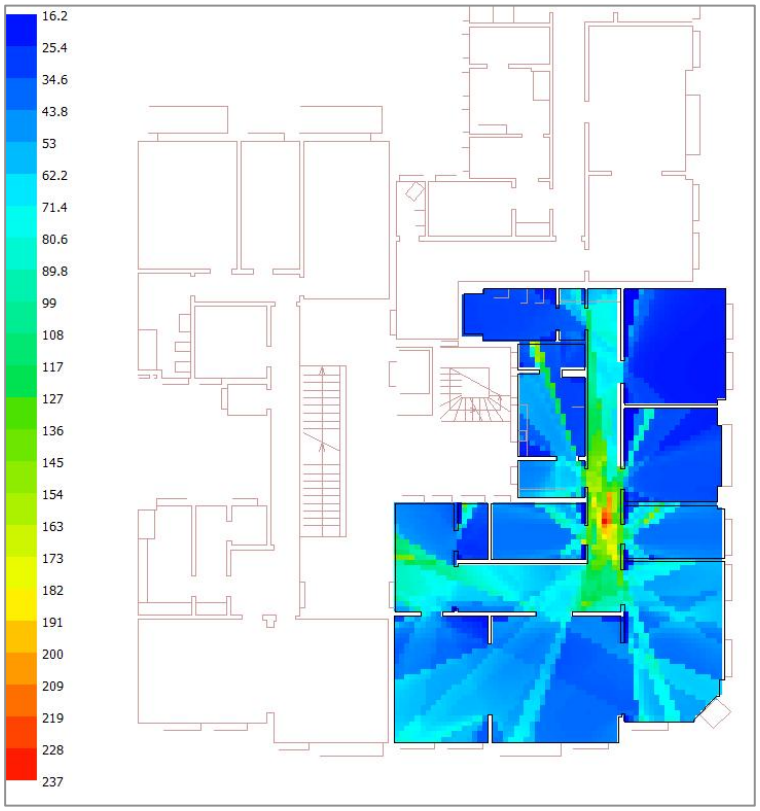

Şekil 4.234 : 1951 Sadıklar Apt. 3, Şişli, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

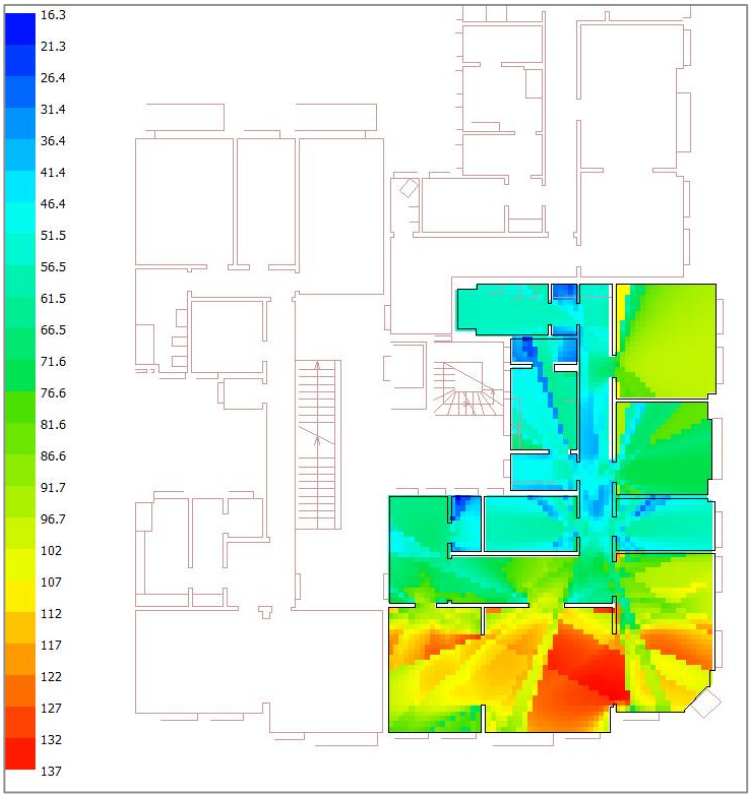

Şekil 4.235 : 1951 Sadıklar Apt. 3, Şişli, Kompaktlık / Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

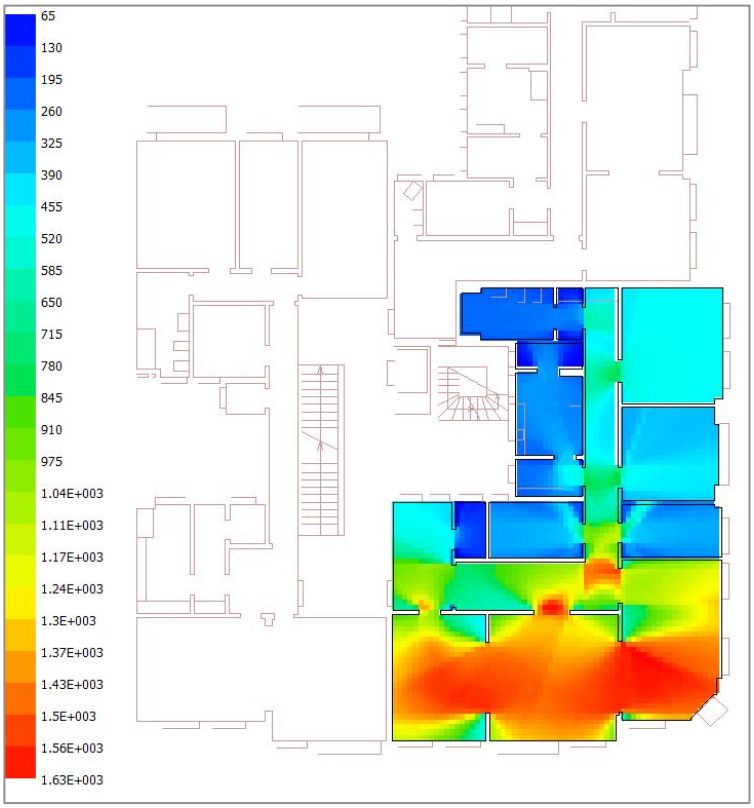

Şekil 4.236 : 1951 Sadıklar Apt. 3, Şişli, Ort. Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

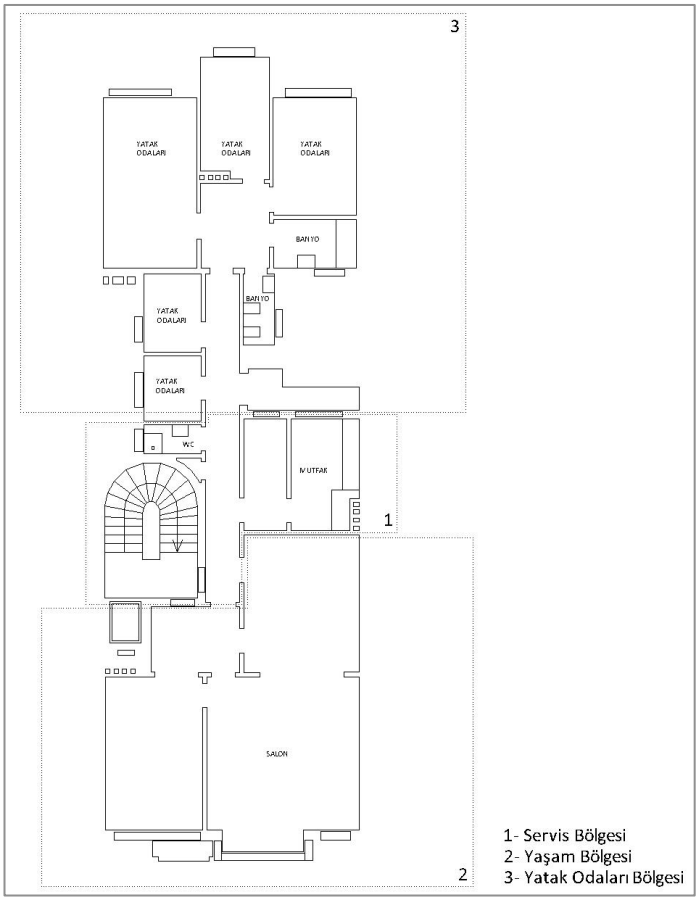

Şekil 4.237 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

İlk evrenin bu son örneğinde (Şekil 4.237) mutfak mekanının kademeli ve son derece derin konumu dikkat çekicidir. Bu ilk evrenin tipik bir kurgusudur. İkinci evrede mutfağın derin durumunun giderek sığlaşmasının ve bütünleşme değerinin de artmasının en büyük nedeni ara geçiş mekanlarının, servis koridorlarının kalkarak, mutfağın yaşam mekanlarıyla tek bir dışbükey (convex) mekan üzerinden ilişki kurmasındandır. Bu durumda insan davranışlarının da rolü büyüktür. Mutfağı artık bir hizmet ve servis mekanı kadar bir yaşam mekanı olarak da görmeye başlayan, ara hizmetçi alanlarının ve hizmetçilerin kendisinin dahi azaldığı toplumsal yapı bu bağlamda önemlidir. Değişen imar kuralları sonucu en ve boy ilişkileri farklılaşan ortalama merkezilik değeri olarak düşüş gösteren arsalar ve plan tipleri de bu durumu desteklemektedir. Arsaların değerlerindeki artışlardan dolayı küçülmesi, kısacası sosyo-ekonomik yapıdaki değişim de bu duruma az da olsa sebep olmaktadır.

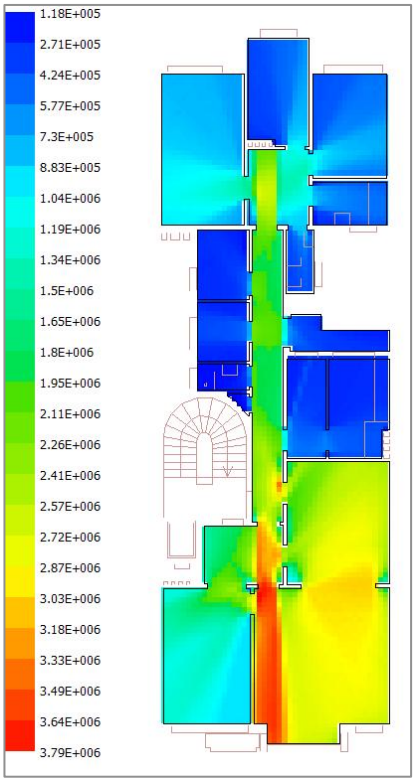

Şekil 4.238 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

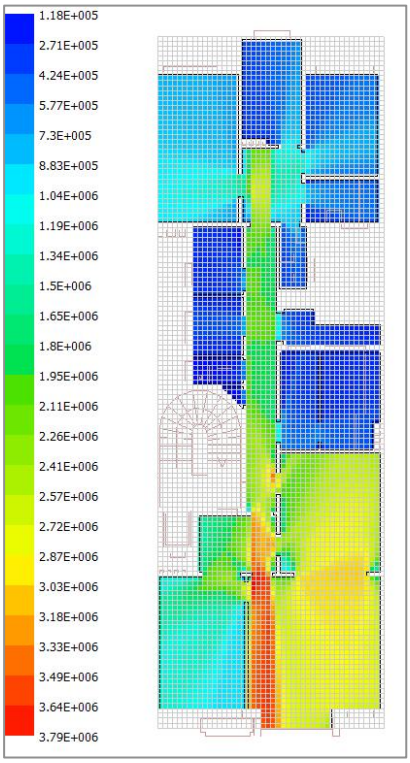

Şekil 4.239 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

Şekil 4.240 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

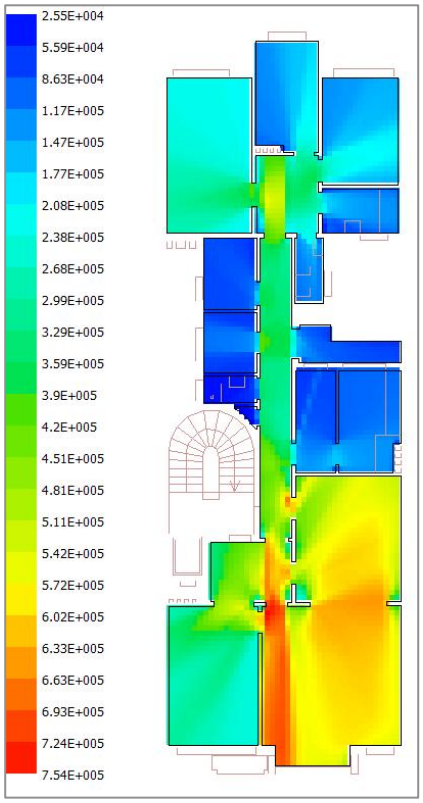

Şekil 4.241 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

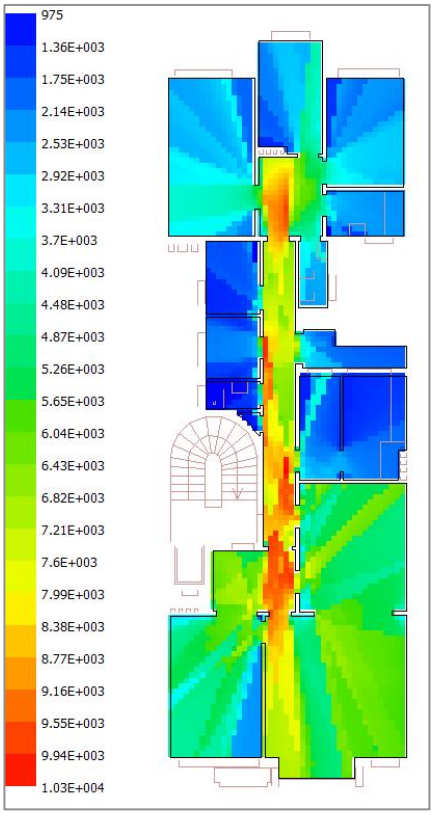

Şekil 4.242 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

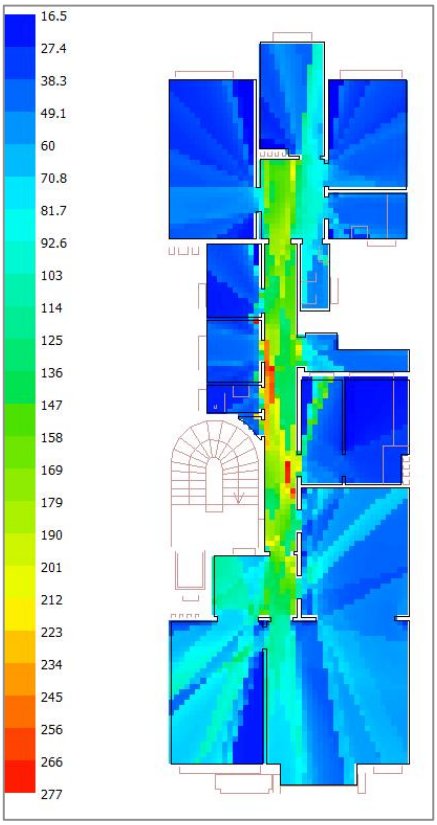

Şekil 4.243 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

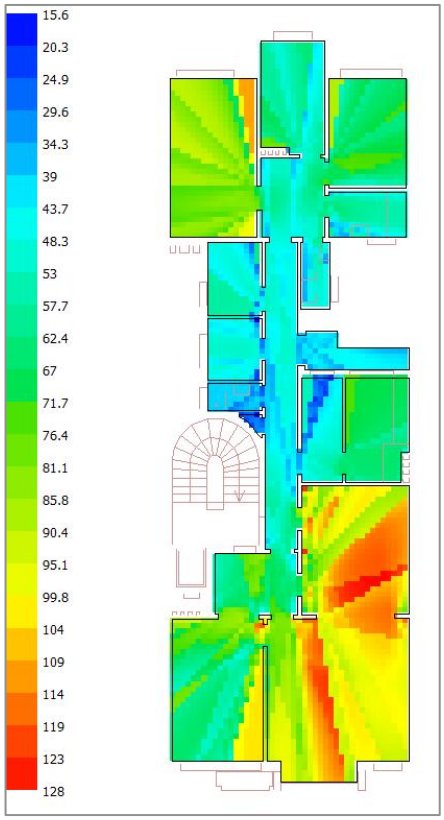

Şekil 4.244 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

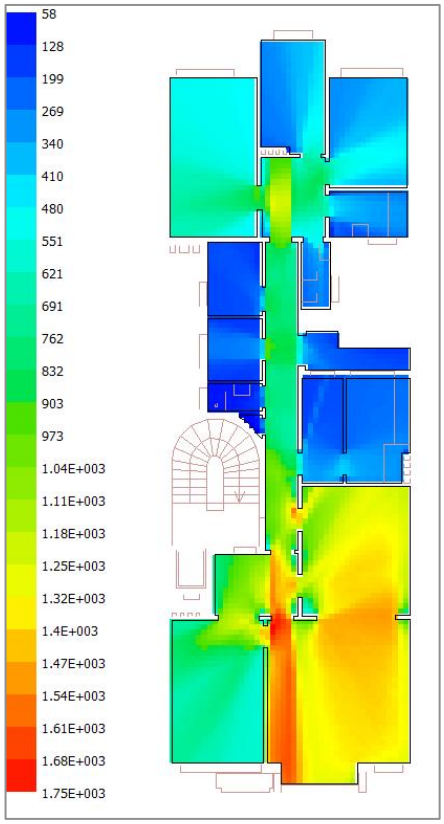

Şekil 4.245 : 1951 Nişantaşı'nda Bir Apartman, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

4.3.2 İkinci evre analizleri (1954-1980)

Analizlerin ikinci aşamasında 1930-1980 döneminde şekillenen ikinci evre olarak 1954-1980 arasındaki örnekleri ele alan analizler yapılmıştır. Onbir apartman örneğinde onüç plan üzerinden yapılan analizlerin sonuçları ilk evreyle ortaya çıkan benzerlikler ve farkların yorumlanabilmesi için kullanılmıştır. Analizi yapılan apartmanlar sırası ile aşağıda verilmiştir:

1. Birkan Apartmanları – Bebek
2. Kervansaray Apartmanı – Elmadağ
3. Bir Apartman – Nişantaşı
4. Günaydın Apartmanı – Nişantaşı
5. Türksan Sitesi – Etiler
6. Tekül Apartmanı – Çiftehavuzlar
7. Tahincioğlu Apartmanları – Çiftehavuzlar
8. Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi – Teşvikiye
9. Sazak Binası – Çiftehavuzlar
10. Dairesel Planlı Nokta Bina – Suadiye
11. Tura Apartmani – Etiler

Bu planlar üzerinde de sırası ile eş görüş alanlarının yüzölçümü ortalaması (mean isovist area); eş görüş alanlarının çevre ortalaması (mean isovist perimeter); merkezilik değerlerinin ortalaması (mean circularity); kompaktlık/sıkılık-sıkışmışlık değerlerinin ortalaması (mean compactness); bağlantısallık değerlerinin ortalaması (mean connectivity); derinlik değerlerinin ortalaması (mean depth); bütünleşme/entegrasyon değerlerinin ortalaması (mean integration) gibi yedi farklı mekan dizimsel kavrama dayalı değerlerin bulunmasına yönelik analizler yapılmıştır. Bu analizlerin görsel ifadelerinde sırası ile plan ve barındırdığı mekanlar, bütünleşme/entegrasyon değerleri, her bir planın grid bölümlenmesi ile bütünleşme değerinin üstüste düşürülmesi ile elde edilen görsel anlatım, ortalama derinlik, eş görüş alanı yüzölçümü, eş görüş alanı çevresi, merkezilik, kompaktlık/sıkılık-sıkışmışlık, bağlantısallık bulunmaktadır.

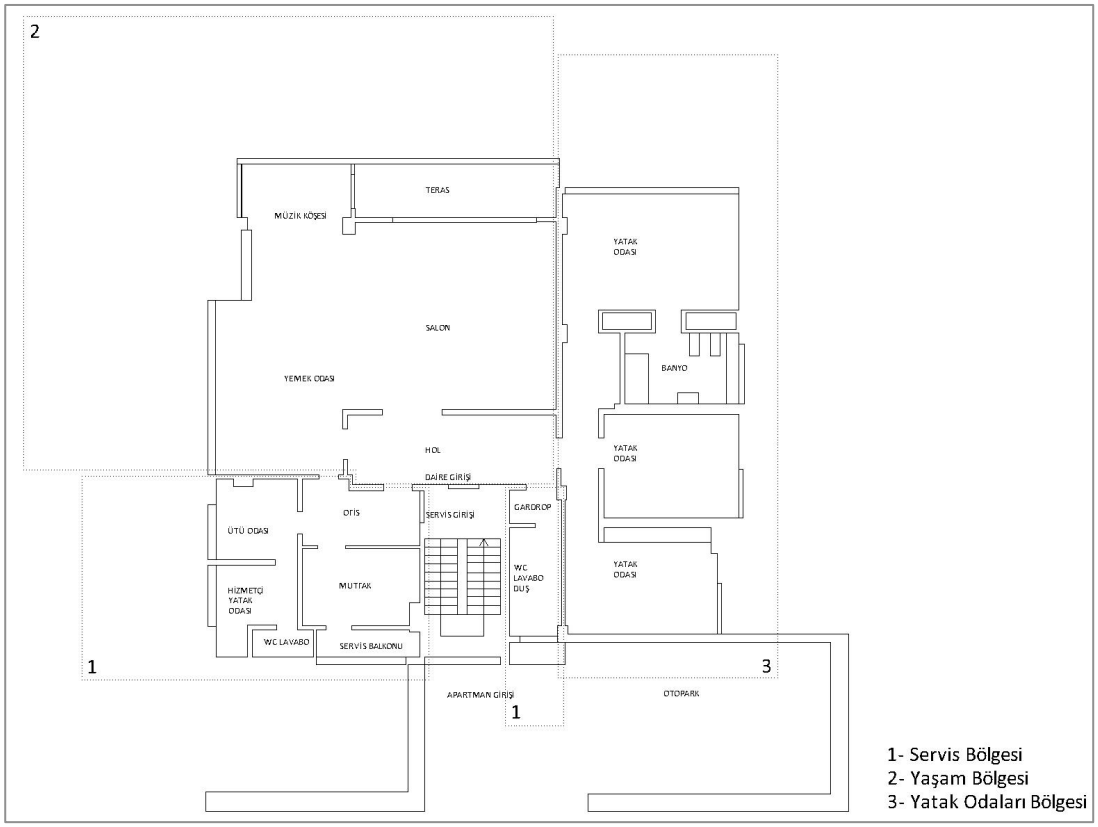

Şekil 4.246 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

İkinci evre örneklerinin ilki olan Birkan Apartmanları, özellikle yaşam bölgesi bütünleşme analizleri (Şekil 4.247) sonucu gösterdiği bütünleşme değerlerinin en yüksek değerlerinin, homojen bir şekilde salon ve yemek odası mekanlarına dağılmasıyla dikkat çekmektedir. Bu evrenin eğilimlerinden olan yaşam alanı bütünleşme değeri ortalamasındaki artış da bu görünümün bir sonucudur. Yaşam bölgesi mekanlarındaki birbirine yakınlaşma, sınırların giderek erimesinin eğilimleri de görülmektedir. Tüm bu görünümlerin yanında giriş holü ile olan ilişkilerde de yüksek bütünleşme değerlerinin dağılımı vurgulanmalıdır. Plan genelinde ortalama derinlikteki yükseklik servis mekanlarının kendi içerisindeki kapalı yapısı ve mekan geçişlerinin plan genelinde birinci devre karakterinden tam olarak sıyrılamamasının bir sonucudur. Buna rağmen mutfak mekanının yüksek ortalama bütünleşme değeri (Şekil 4.2) önemli bir veridir. Bu evrede mutfağın yükselen bütünleşme değeri ortalamasının ve düşen derinlik değerlerinin ipuçları yakalanmaktadır. Yatak odaları bölgesi ise bölüm ortalamasınında üzerinde olan yapısı ile ikinci evrede yükselen yatak odası bölgesi derinlik ortalamasının eğilim izlerini bize vermektedir (Şekil 4.24 ve Şekil 4.2). Banyo mekanı ise birinci evredeki örneklerdeki genel yapısından

farklı olarak planın en derin konumundaki durumu ile (Şekil 4.249) ikinci evrede banyonun evre ortalamalarında da tekil olarak almaya başladığı daha derin konumu bize göstermektedir (Şekil 4.20). Eş görüş alanlarının ortalama yüzölçümü değeri, ortalama bağlantısallık ve bütünleşme değerleri ile paralellik göstermekte, eş görüş alanı çevre ortalaması ise ortalama merkezilik değerleri ile paralel olarak ikinci evrede ve bu plan özelinde birinci evre ortalamalarına kıyasla düşüş eğilimindedir. Özellikle eş görüş alanlarının çevre ortalaması değerindeki düşüş eğiliminin ve eş görüş alanlarının ortalama yüzölçümü değerindeki keskin artış eğiliminin anlaşılabilmesi için karşılaştırılan metrekareler arası bir oranlama da yapılarak değerler incelenmelidir.

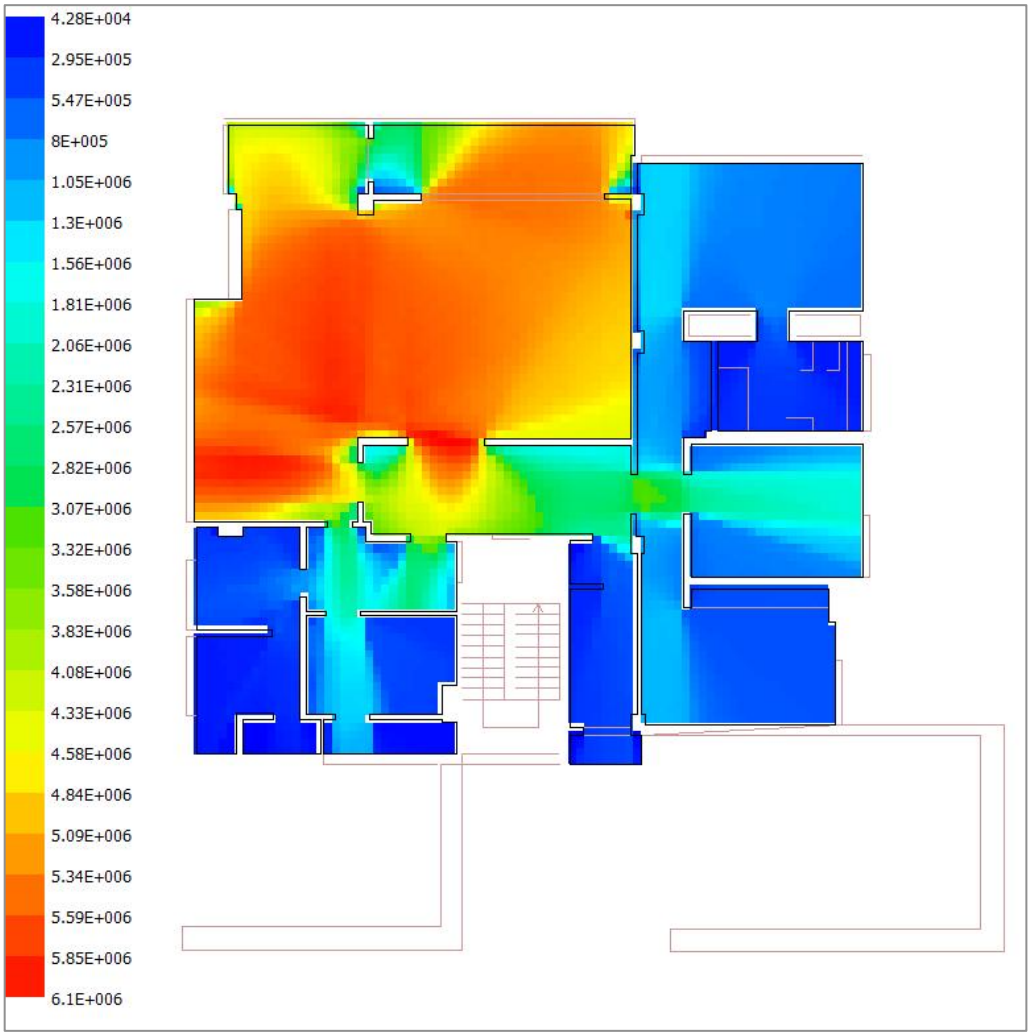

Şekil 4.247 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

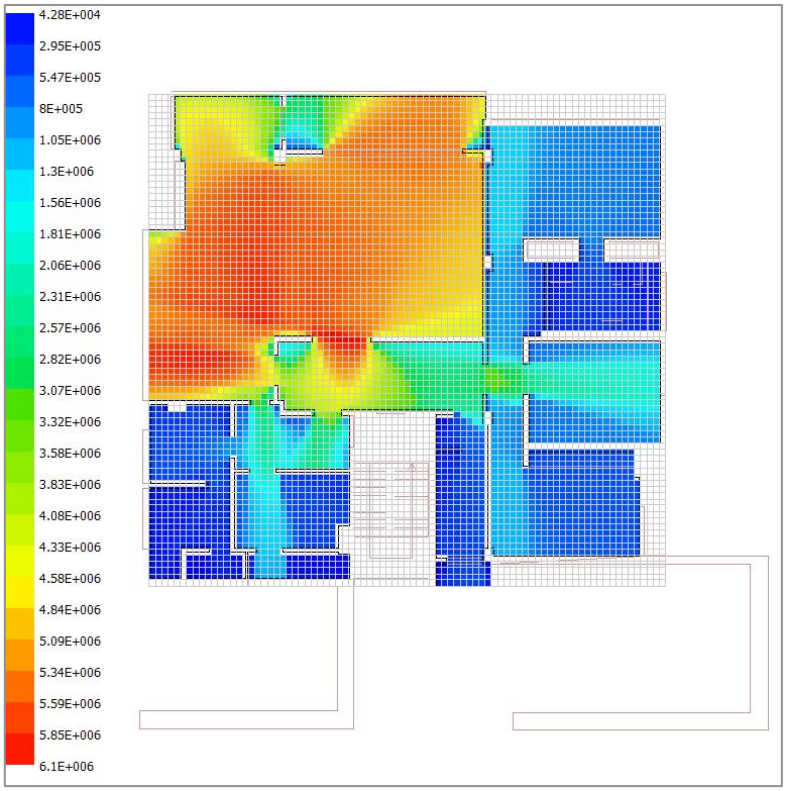

Şekil 4.248 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

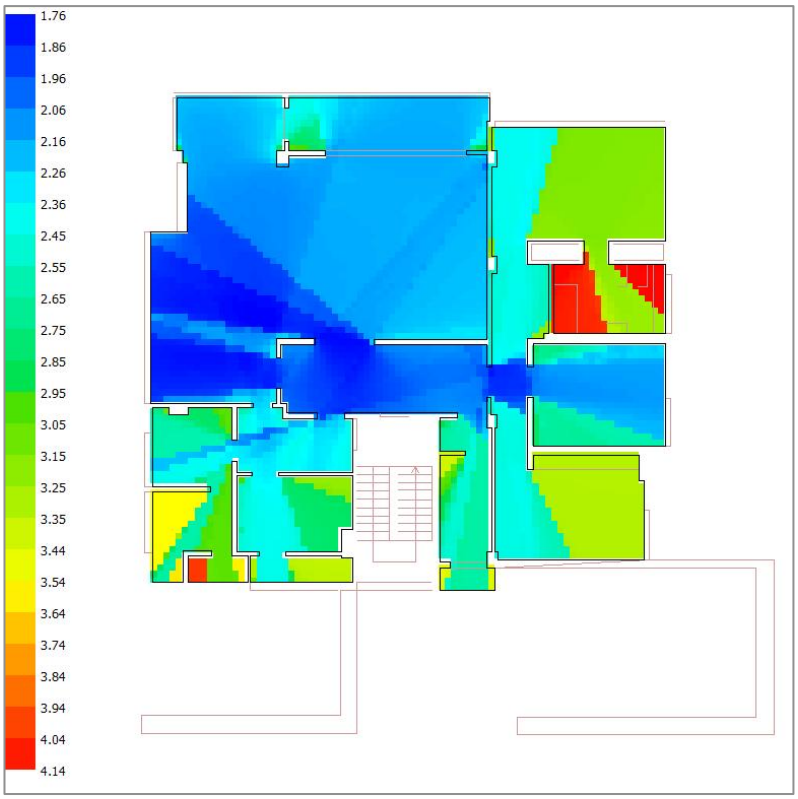

Şekil 4.249 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

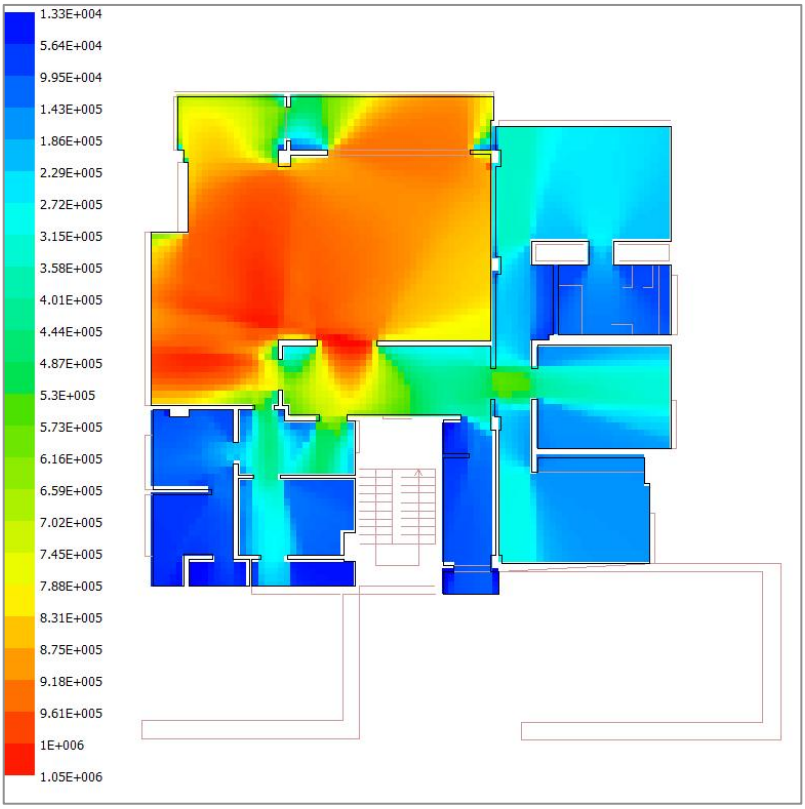

Şekil 4.250 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

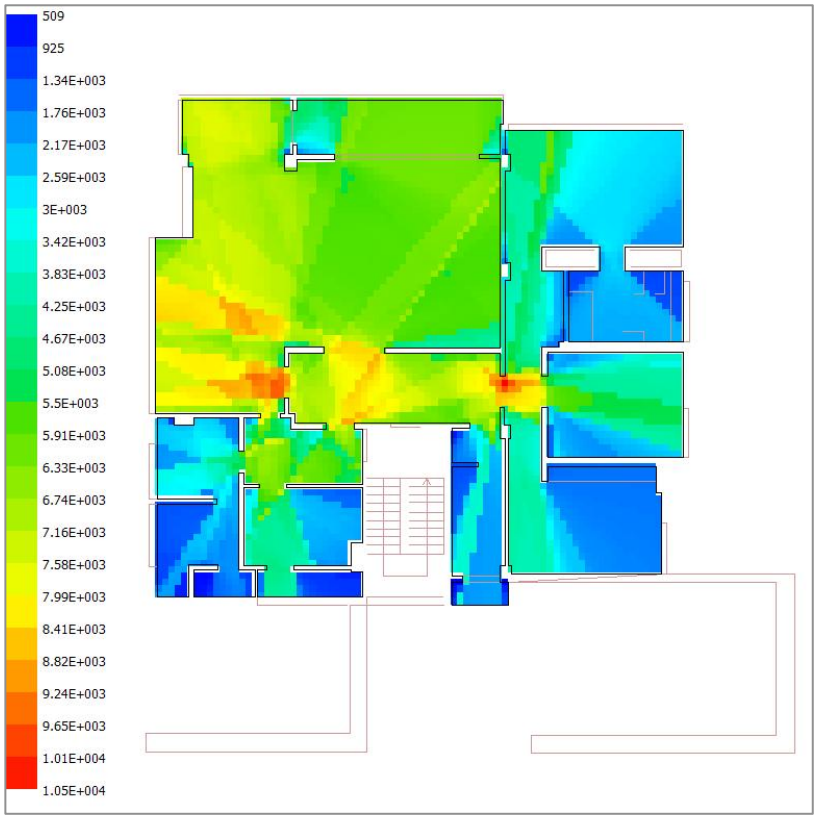

Şekil 4.251 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

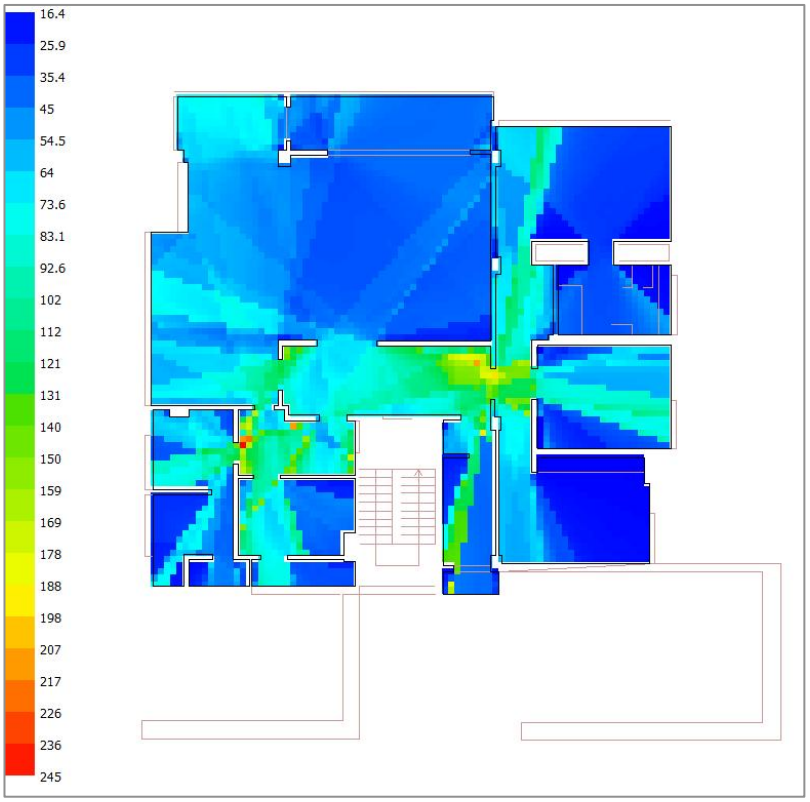

Şekil 4.252 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

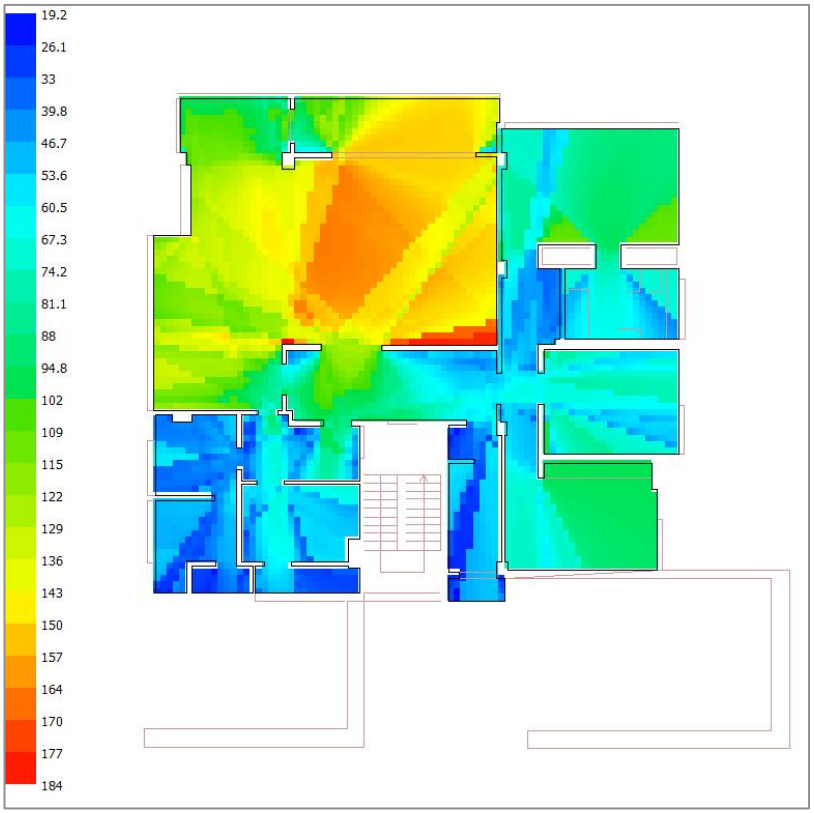

Şekil 4.253 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

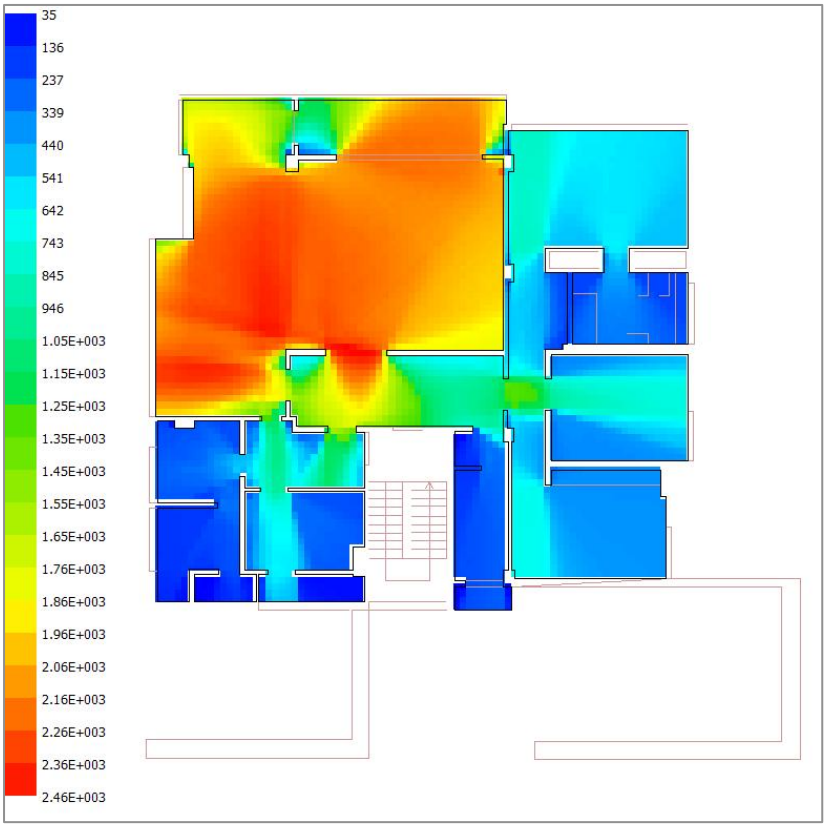

Şekil 4.254 : 1959 Birkan Apartmanları, Bebek, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

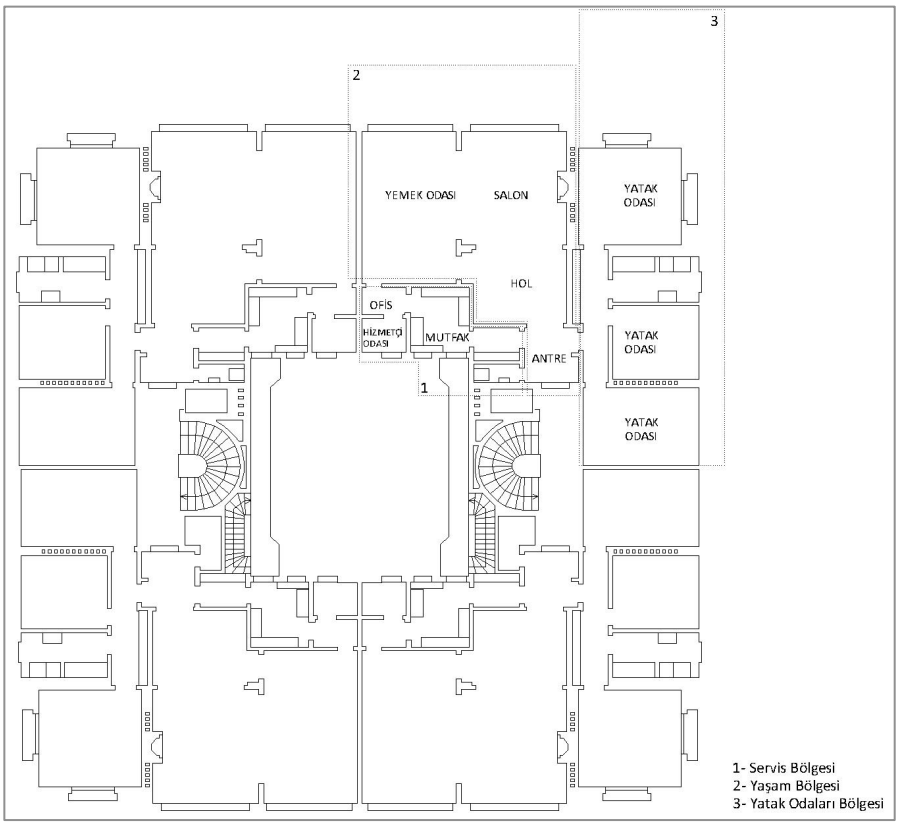

Şekil 4.255 : 1960 Kervansaray Apt., Elmadağ, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

İkinci evre örneklerinin ikincisi olan Kervansaray Apartmanında görülen durumda da Yemek Odası, Hol ve Salonun birlikteliği ile oluşan yüksek yaşam bölgesi ortalama bütünleşme değeri ortalaması sonucu alınmıştır. Plan ortalama derinliği ikinci evrenin genelinde olduğu gibi artış eğiliminde, servis bölgesi mekanları da derinleşme eğilimindedir (Şekil 4.2). Banyo mekanı Birkan Apartmanları örneğinde (Şekil 4.246 ve Şekil 4.249) olduğu kadar derin bir konumda kalmasa da ikinci evre örneklerindeki ortalama derinleşme eğilimini devam ettiren sonuçlar bu örnekten de alınmıştır (Şekil 4.2 ve Şekil 4.258). Bu örnekte ortalama merkezilik değerindeki keskin düşüş ve ters orantılı olarak da ortalama kompaktlık değerindeki artış özellikle vurgulanmalıdır. İkinci evrede genel olarak ortalama merkezilik değer ortalamasındaki düşme eğiliminin bu plan özelindeki ve genele de yansıyabilecek nedenlerinin başında plan organizasyonu içinde birbirinden ayrılan bölgelerin görülmesi gelmektedir. Yatak odaları bölgesi ile diğer bölgelerin ince bir geçişle birbirlerine bağlanması (Şekil 4.255 ve 4.256), bu durumun planda birbirlerine geçişleri sadece dar bir noktadan olan iki farklı ana bölge oluşturması, bu bölgelerden yatak odaları bölgesi ikinci evre genelinde ortalama olarak derinleşirken, yaşam bölgesinin mutfak ile birlikte ortalama bütünleşme değerlerinin artması bu bağlamda ortalama merkezilik değerinin düşen ortalamasının nedenlerindendir. İkinci evre örneklerindeki ortalama merkezilik değerinin gerek imar yasaları ve yönetmeliklerinin etkisi, gerekse de mekanlardaki kullanımdan, değişen teknoloji ya da sosyal yapıdan kaynaklı değişimleri tezin sonuçlarında daha detaylı tartışılacaktır.

Kervansaray Apartmanı'nda ikinci evre eğilimlerinde olduğu gibi düşen, sığlaşan bir mutfak ortalama derinliğine rağmen, ortalama derinliği artan ve derinleşen bir servis bölgesi görüldüğünü de eklemek gerekmektedir.

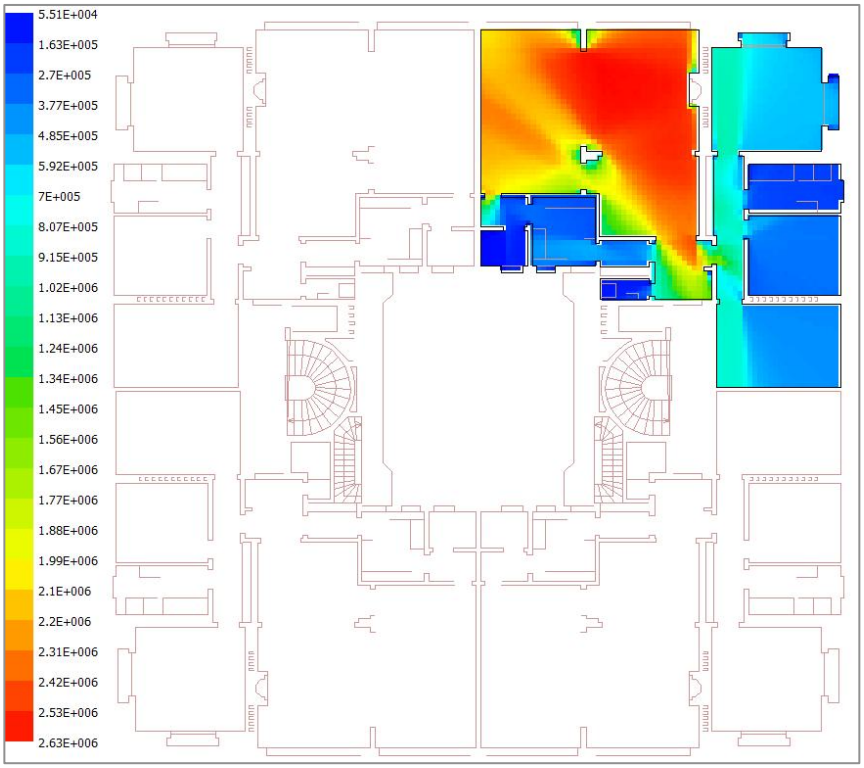

Şekil 4.256 : 1960 Kervansaray Apt., Elmadağ, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

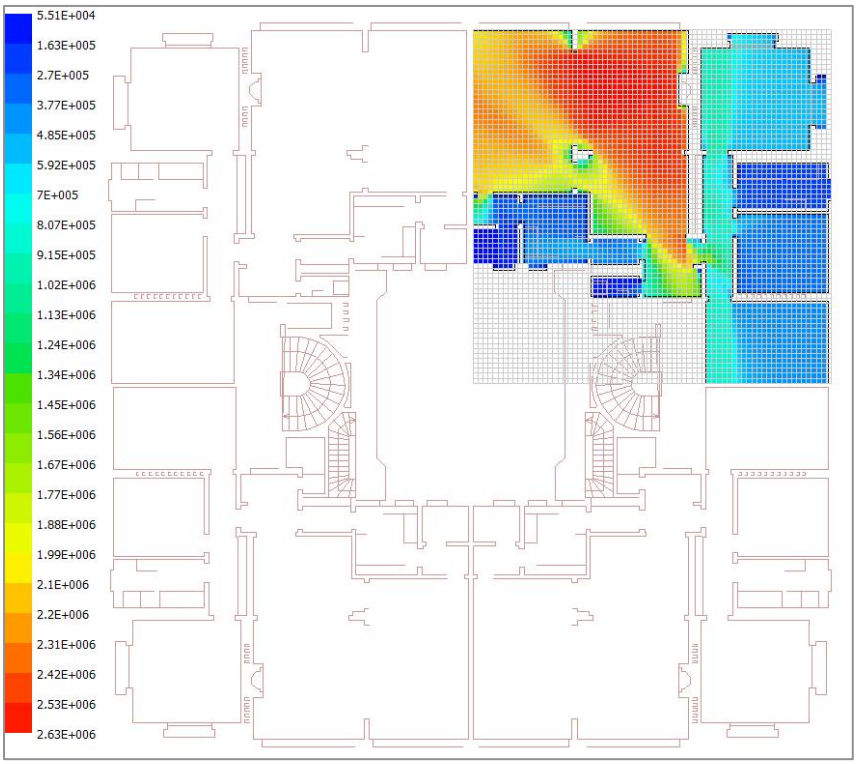

Şekil 4.257 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

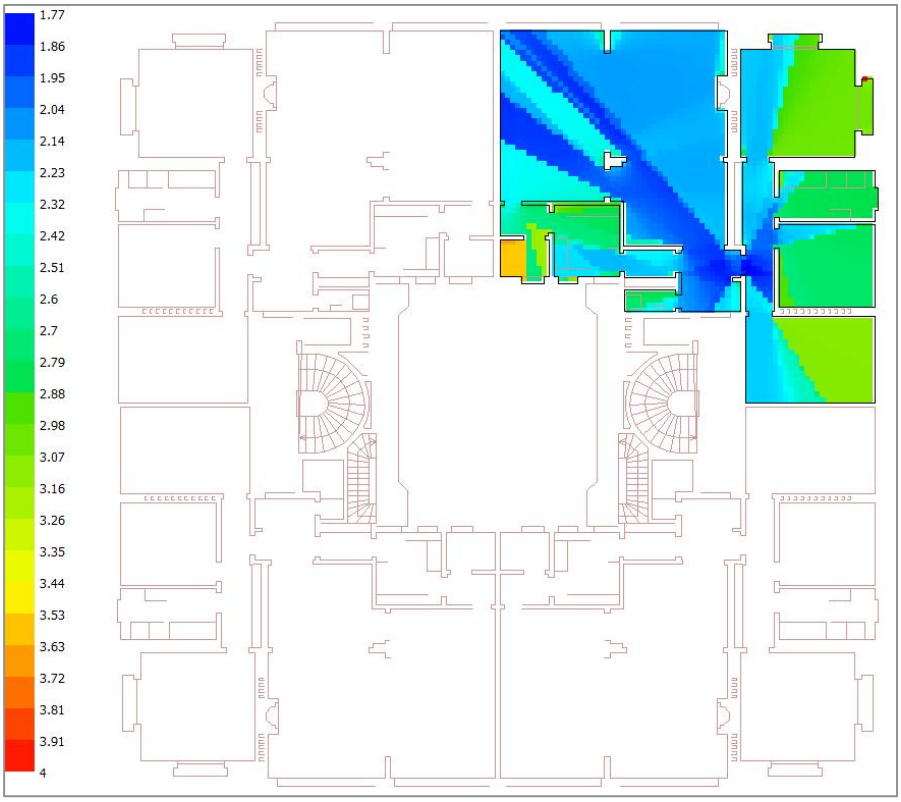

Şekil 4.258 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

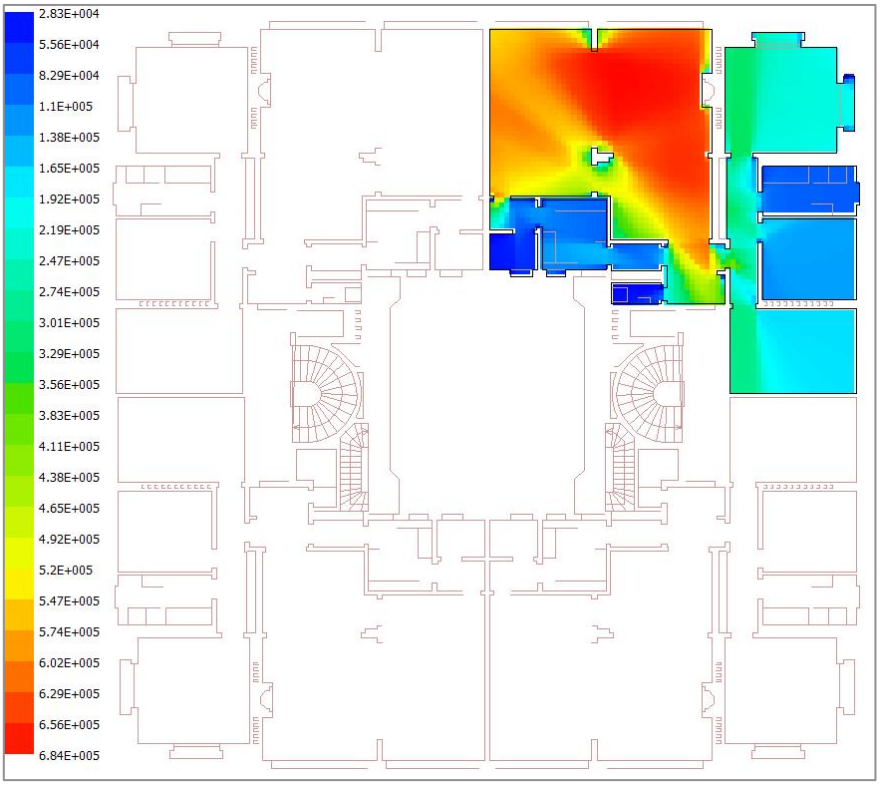

Şekil 4.259 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

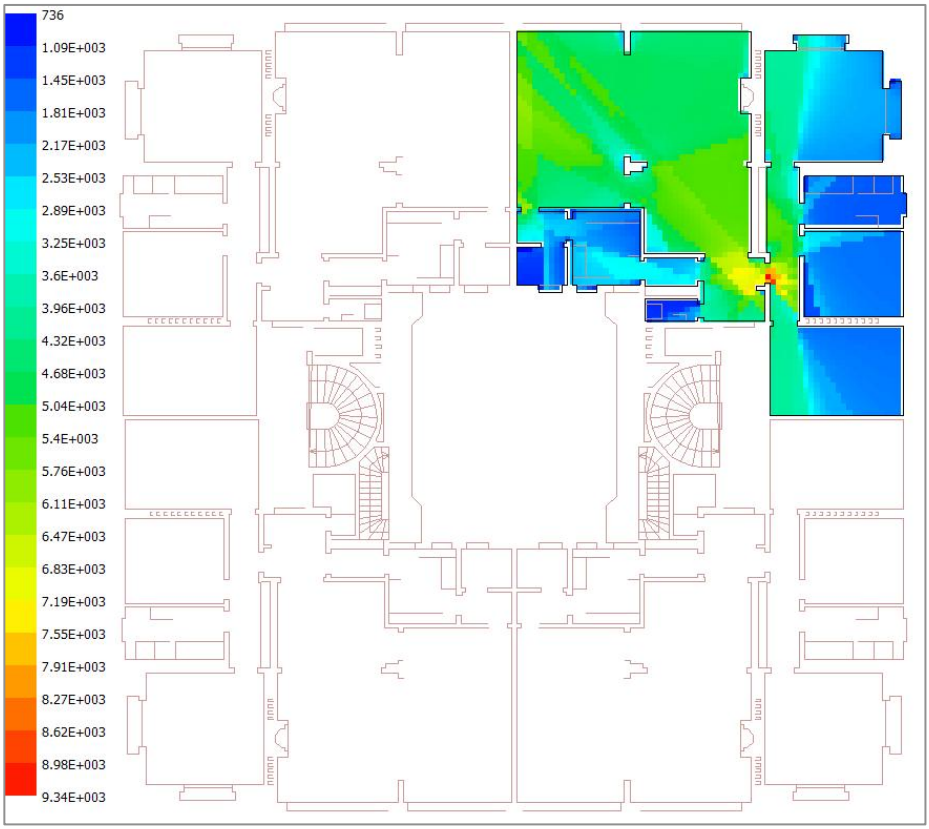

Şekil 4.260 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

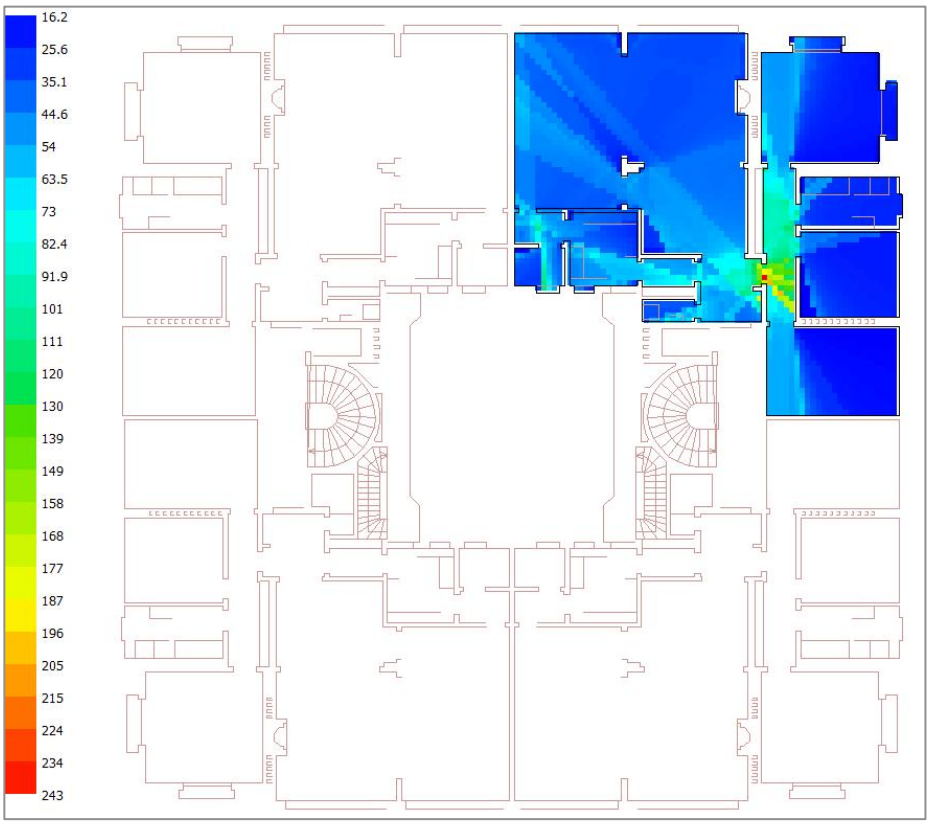

Şekil 4.261 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

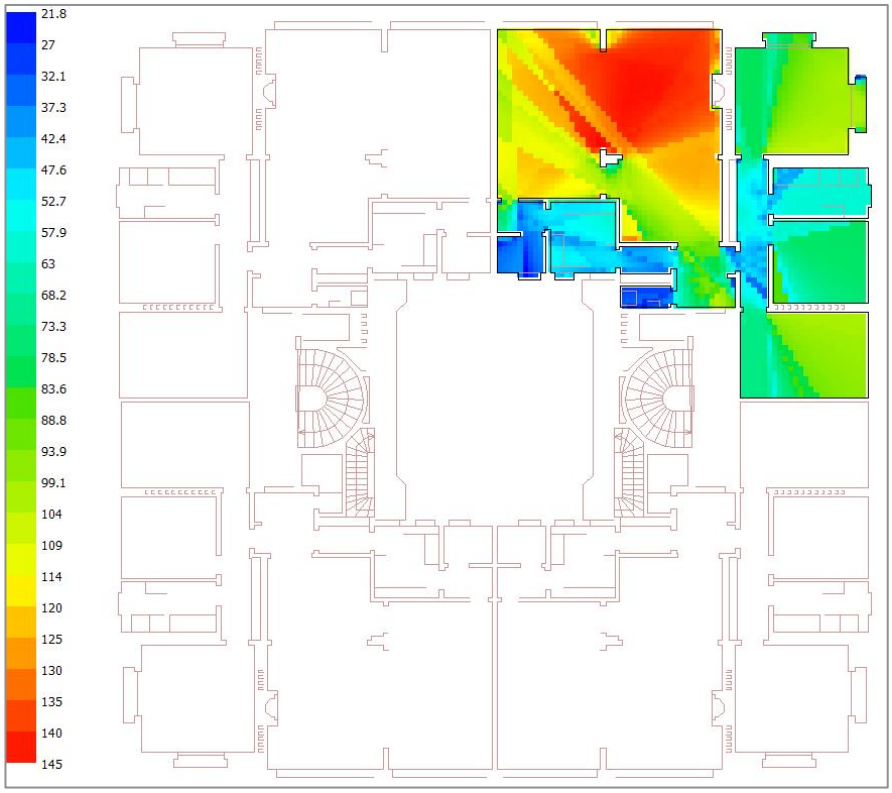

Şekil 4.262 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

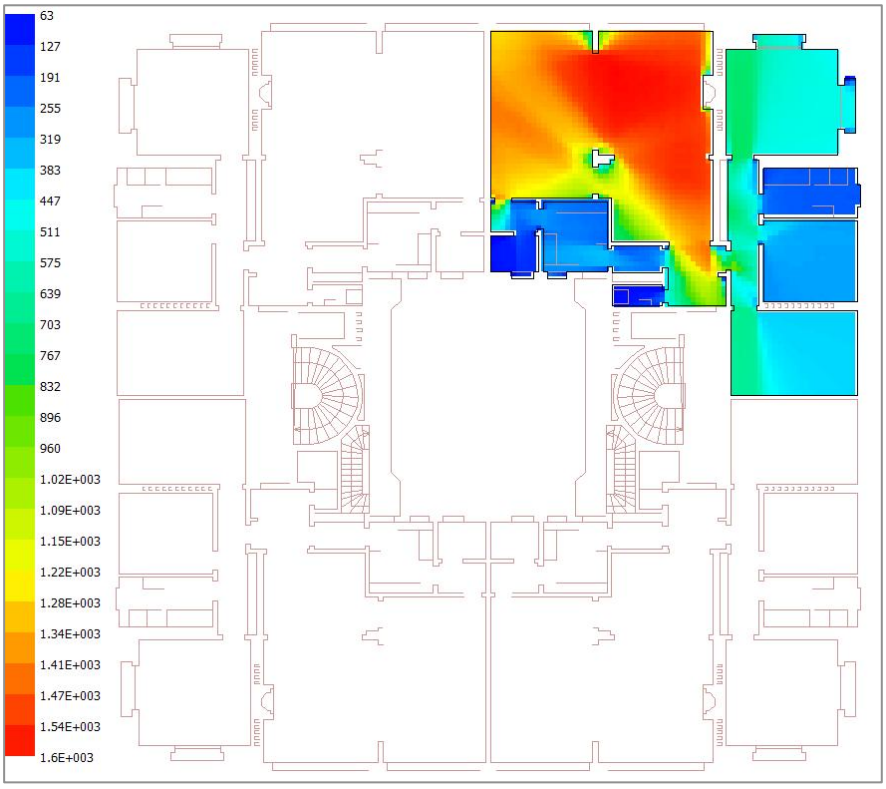

Şekil 4.263 : 1960 Kervansaray Apartmanı, Elmadağ, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

Nişantaşı Emlak Caddesi'nde bir apartman örneğinin ilk plan analizinde düşen ortalama merkezilik değeri ile ilgili olarak görülen birbirinden bütünleşme değeri olarak, ve bölge olarak ayrılan yaşam bölgesi, yatak odaları bölgesi ve servis bölgesinin durumu etkilidir. Bu ayrılma ve dışbükey mekanlar (convex spaces) bağlamındaki merkezden uzaklaşan değer dağılımları, birbirinden boyutsal olarak giderek farklılaşan dışbükey mekan boyutları ortalama merkezilik değer düşüşünde önemli bir rol oynamaktadır. Simetrik yapıdan uzaklaşan, merkezilik değerlerinin en yüksek nokta değerlerinin servis bölgesi ve kısmen yatak odaları bölgesi içerisinde kaydığı yapı da bu durumda etkili olmuştur.

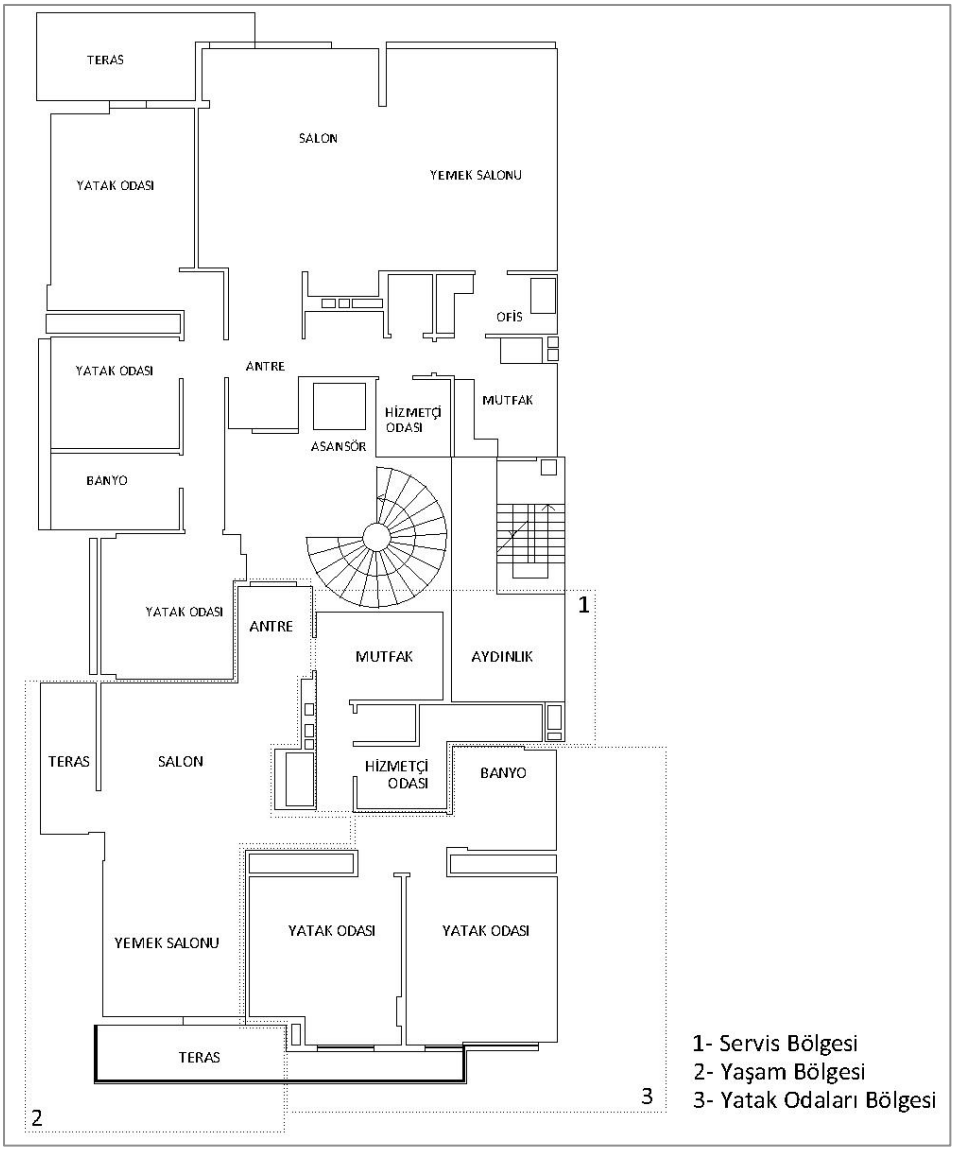

Şekil 4.264 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Merkezilik analizinin yanında yaşam bölgesi ortalama bütünleşme değerindeki artış, servis bölgesindeki derinleşme, mutfağın sığılaşması durumu ikinci evre paralelinde bu örnekte de devam etmektedir.

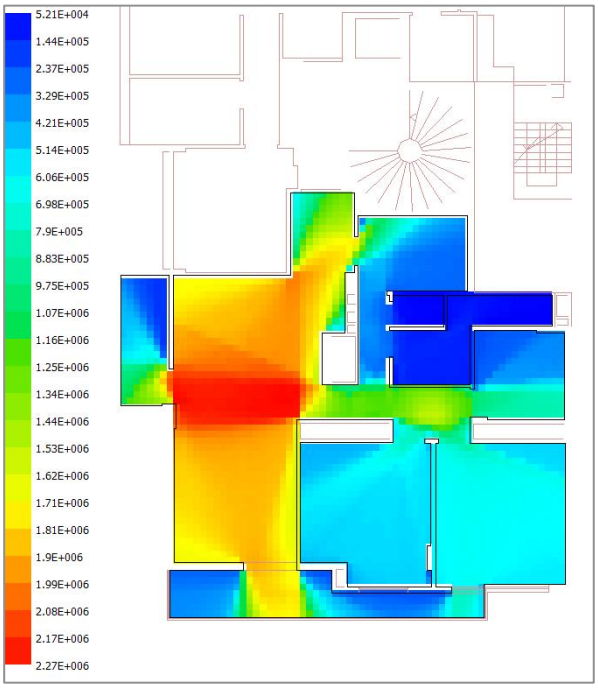

Şekil 4.265 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

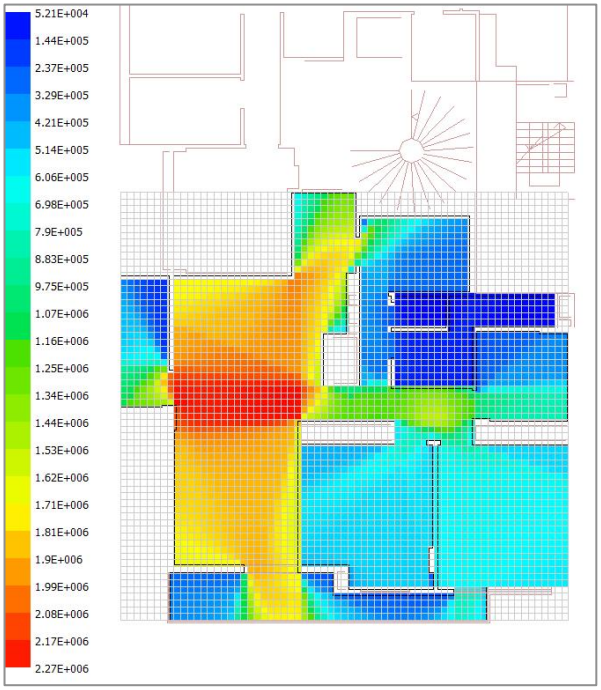

Şekil 4.266 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

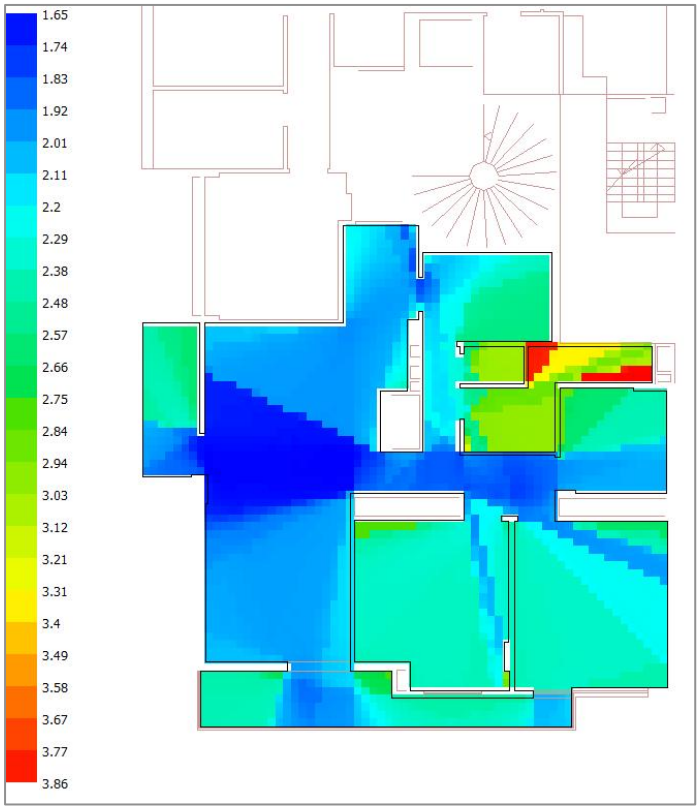

Şekil 4.267 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

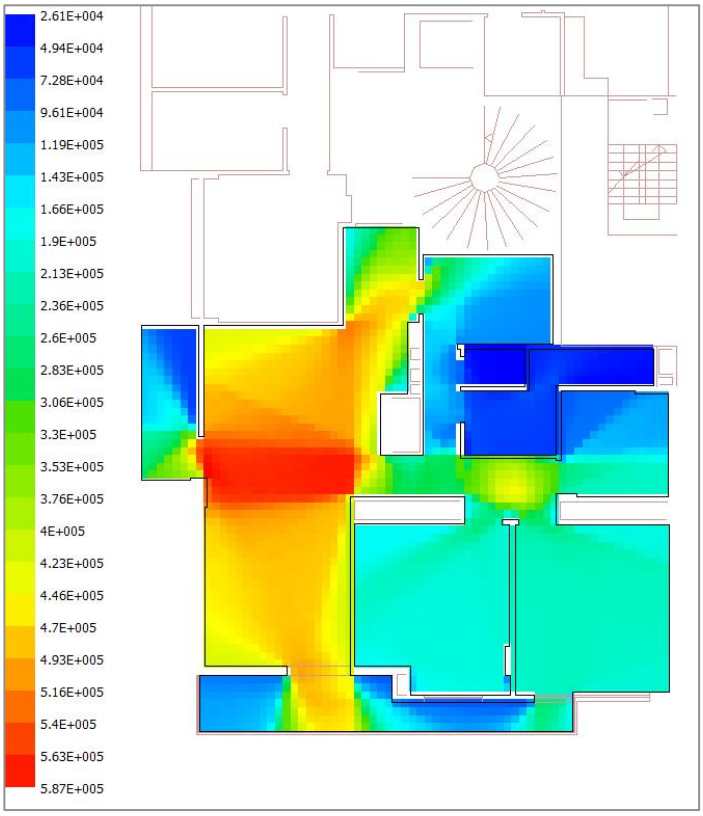

Şekil 4.268 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

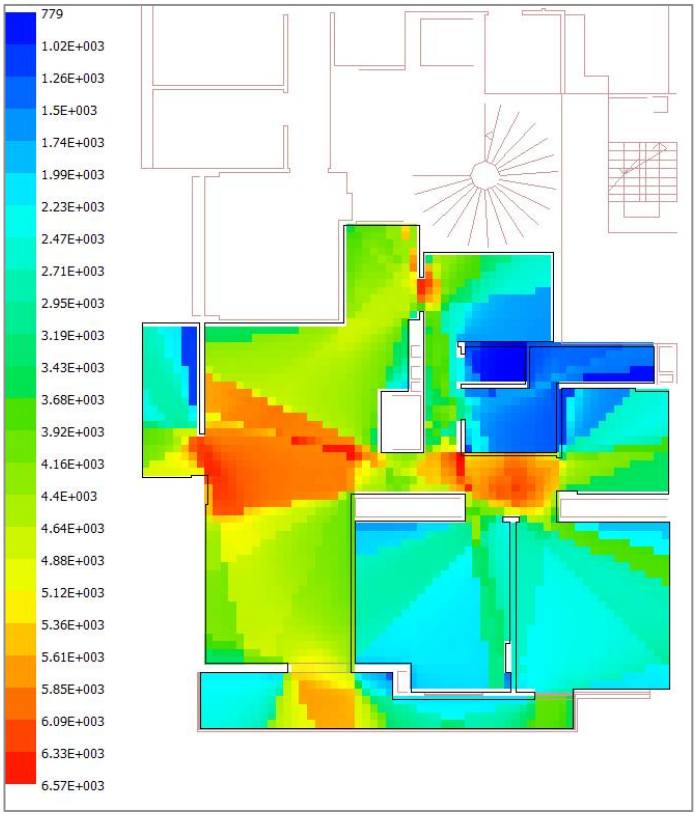

Şekil 4.269 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

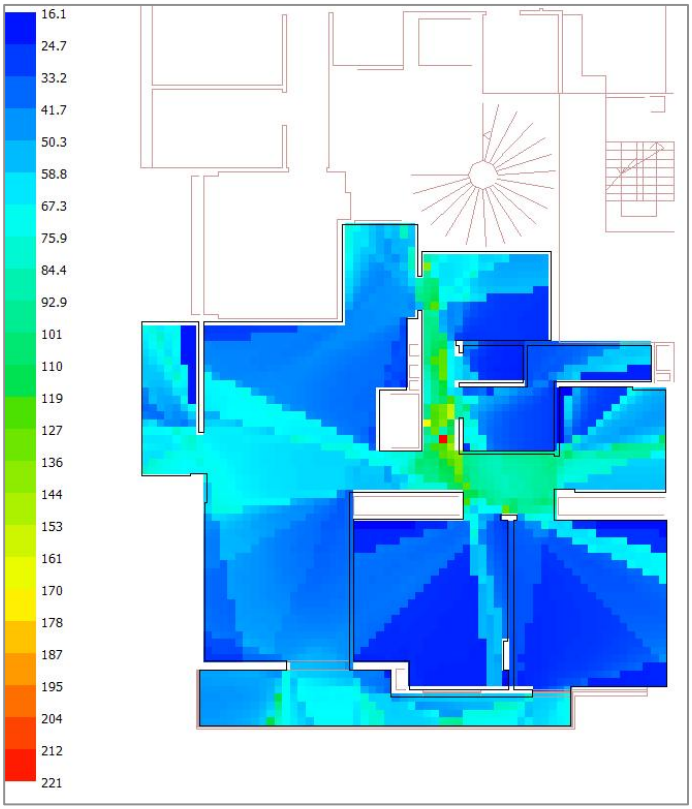

Şekil 4.270 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

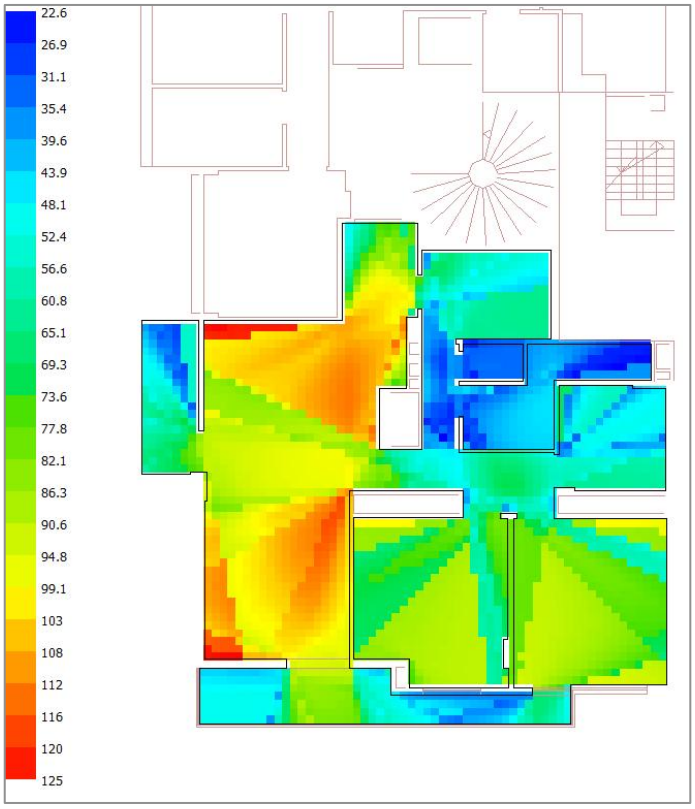

Şekil 4.271 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

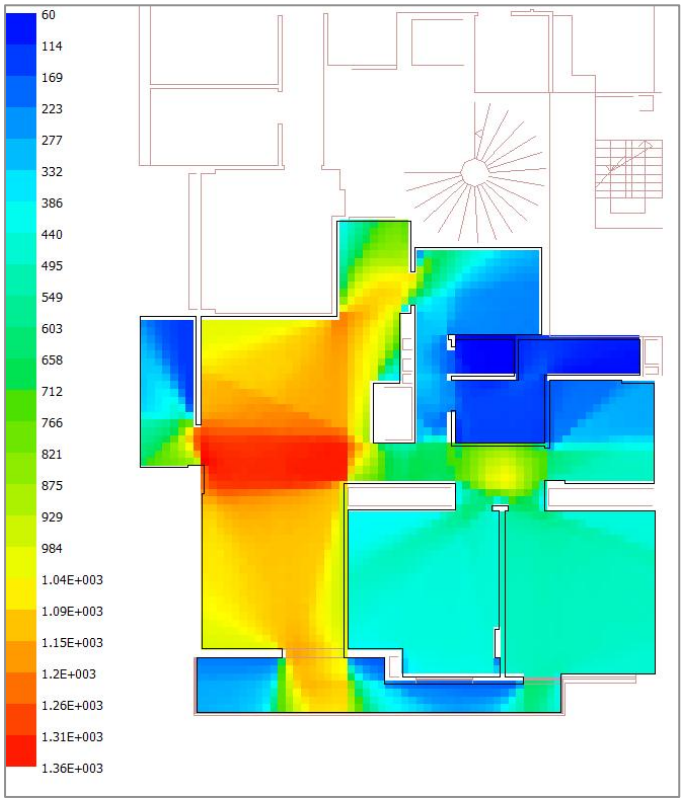

Şekil 4.272 : 1962 Bir Apartman Binası 1, Nişantaşı Emlak Caddesi, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

Nişantaşı Emlak Caddesi'nde bir apartman örneğinin ikinci plan analizinde de düşen ortalama merkezilik değeri dikkat çekmektedir. Birbirinden ayrılan bölgelerin durumu, bölgeler arası geçişte özellikle yatak odaları bölgesinin bütünleşme değerleri ile de ilişkili olarak diğer bölgelere bağlantısının dar bir geçişle olması ve bu geçişin bağladığı dışbükey mekanların (convex spaces) merkezden uzaklaşan değer dağılımları, birbirinden boyutsal olarak giderek farklılaşan dışbükey mekan boyutları ortalama merkezilik değer düşüşünde yine önemli bir rol oynamaktadır.

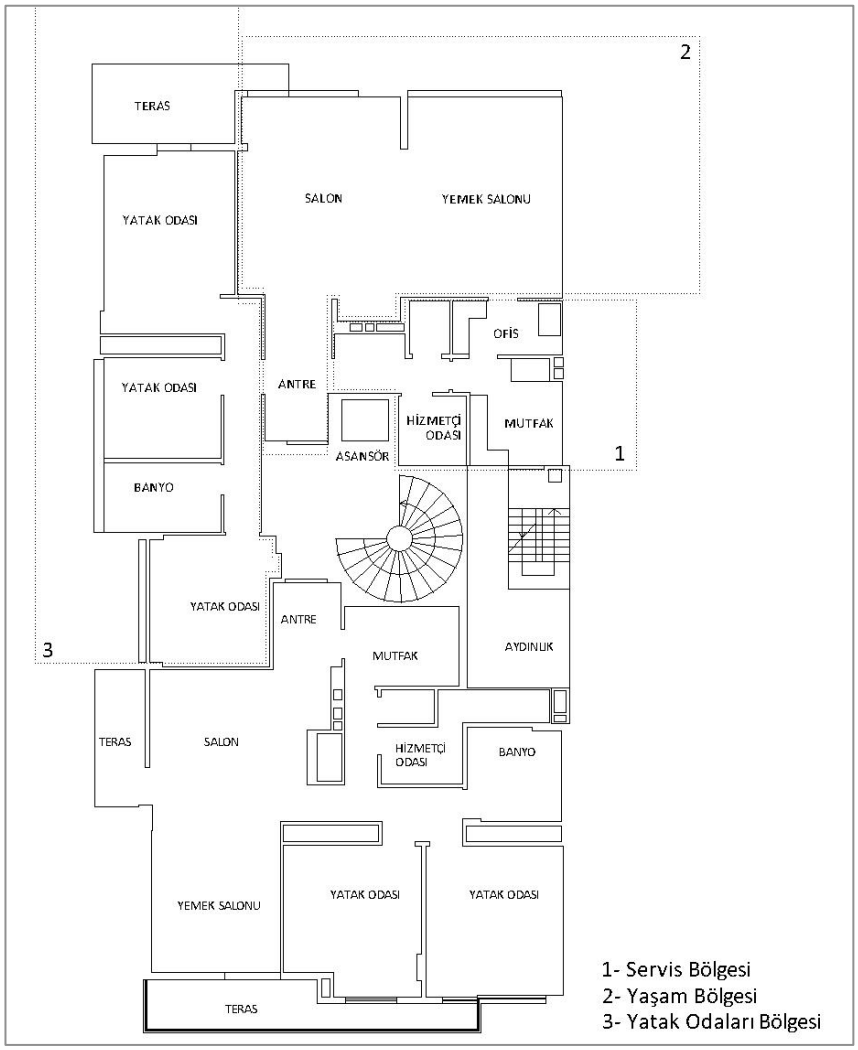

Şekil 4.273 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Yaşam Bölgesi alanında hem homojen bir şekilde dağılan yüksek bütünleşme değerleri ve devamında ölçülen yükselen ortalama bütünleşme değeri tespit edilmiştir. Mutfağın plana daha fazla entegre olmasının değersel artışı, sığılaşması durumu ikinci evre paralelinde bu örnekte de devam etmektedir.

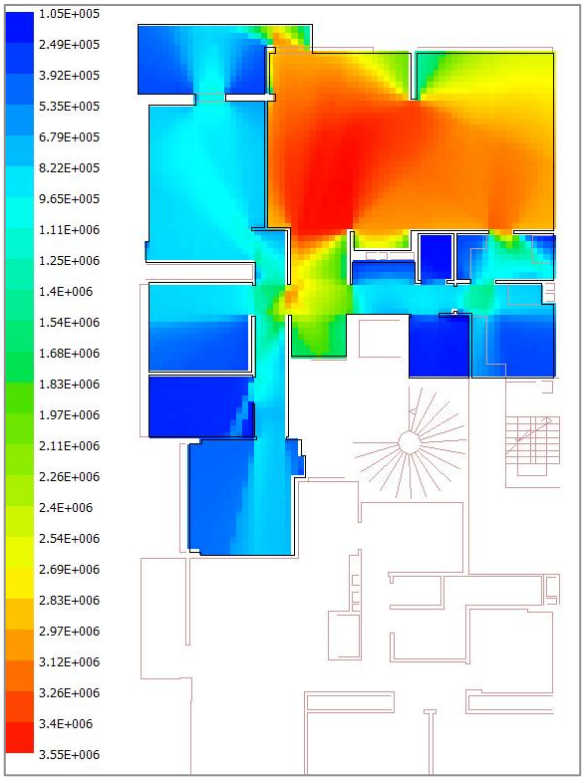

Şekil 4.274 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

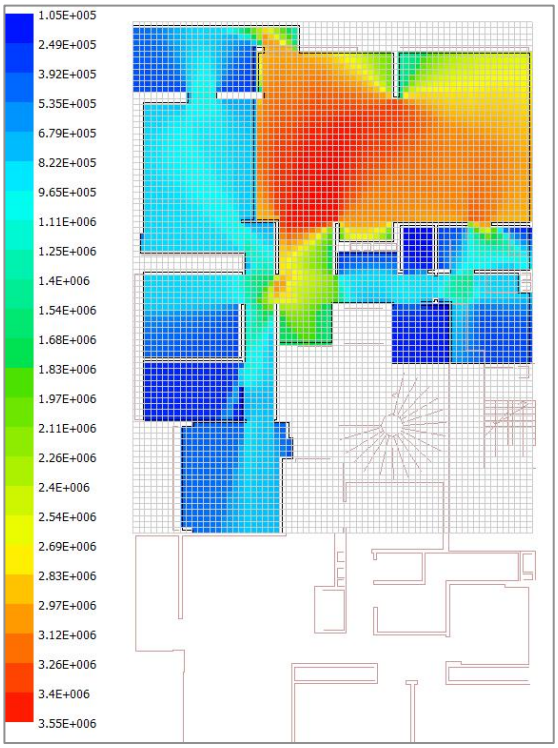

Şekil 4.275 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

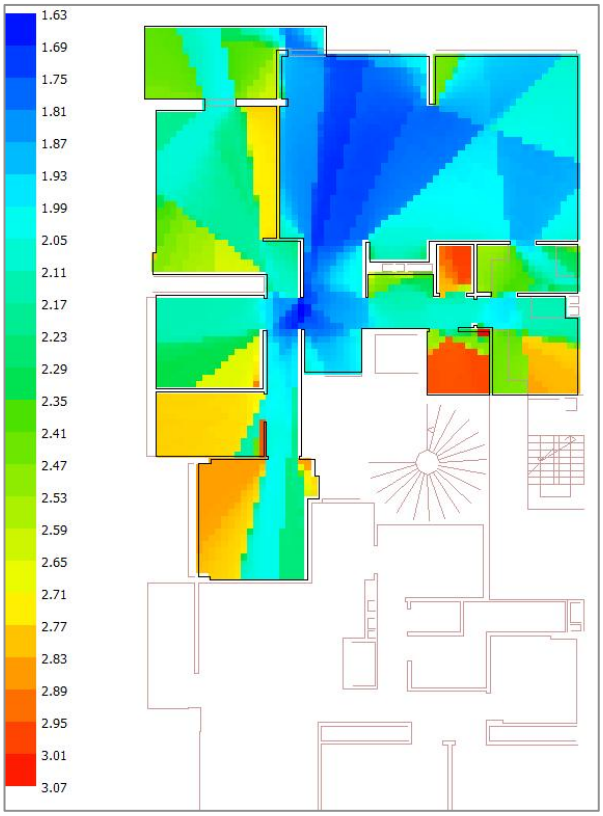

Şekil 4.276 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

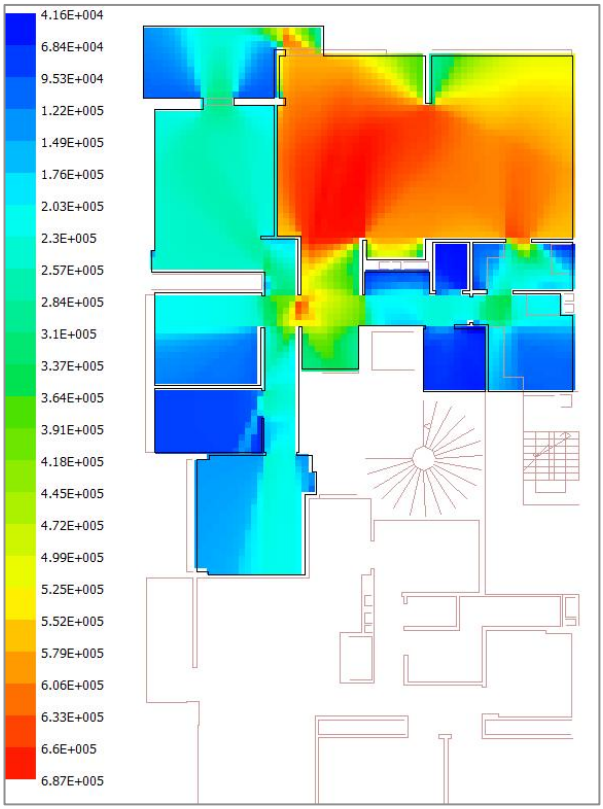

Şekil 4.277 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

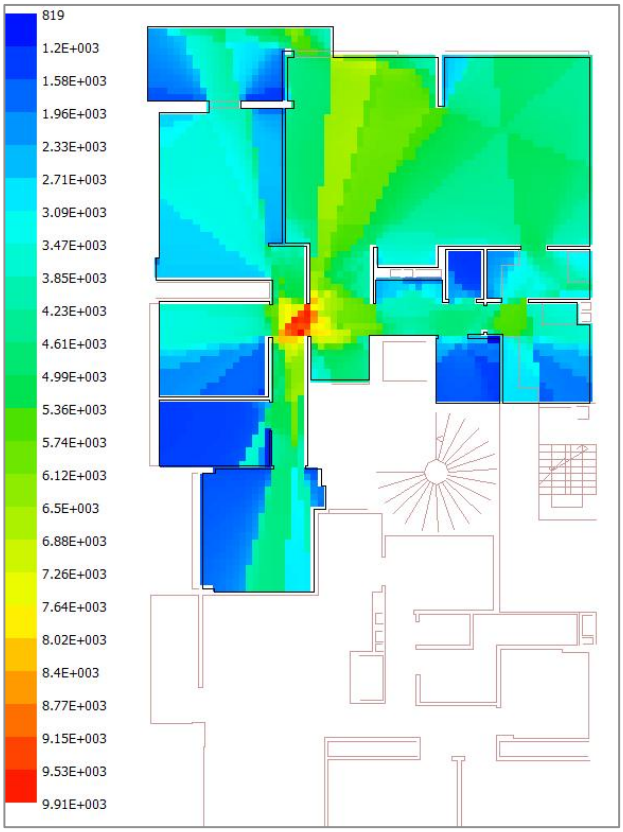

Şekil 4.278 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

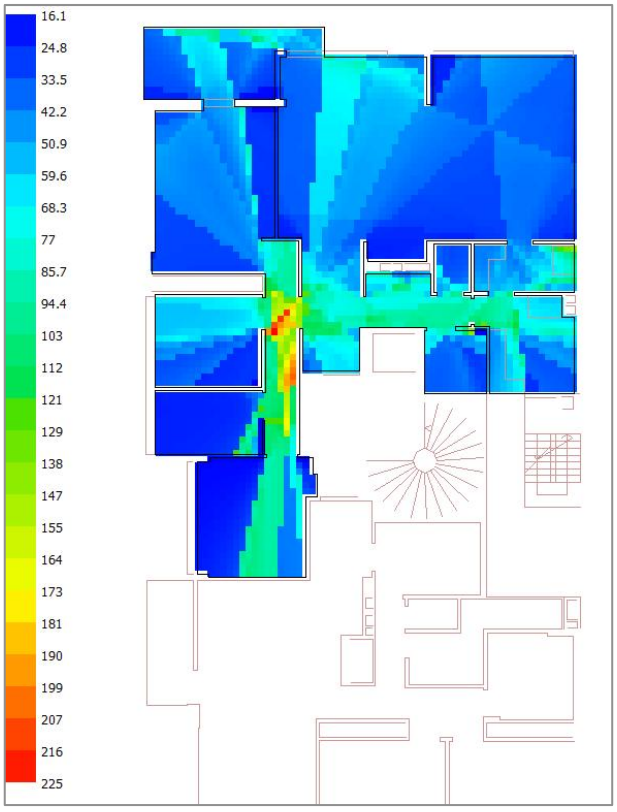

Şekil 4.279 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

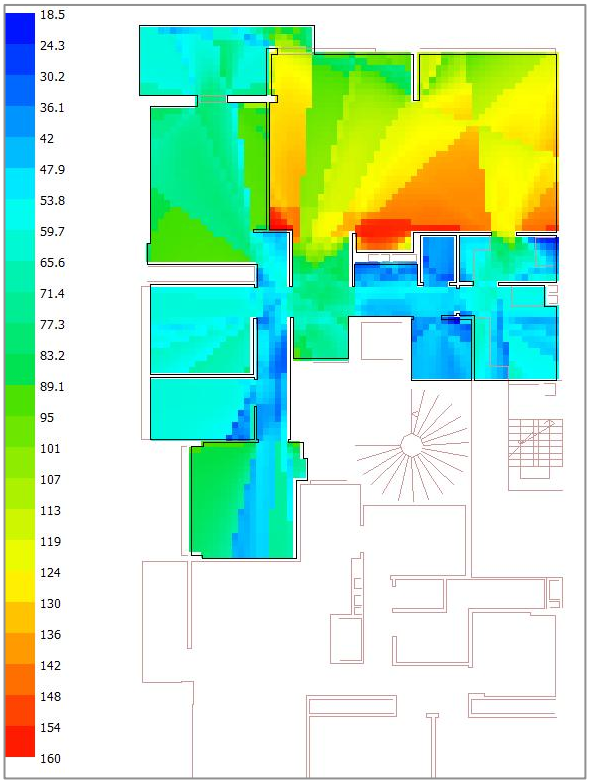

Şekil 4.280 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

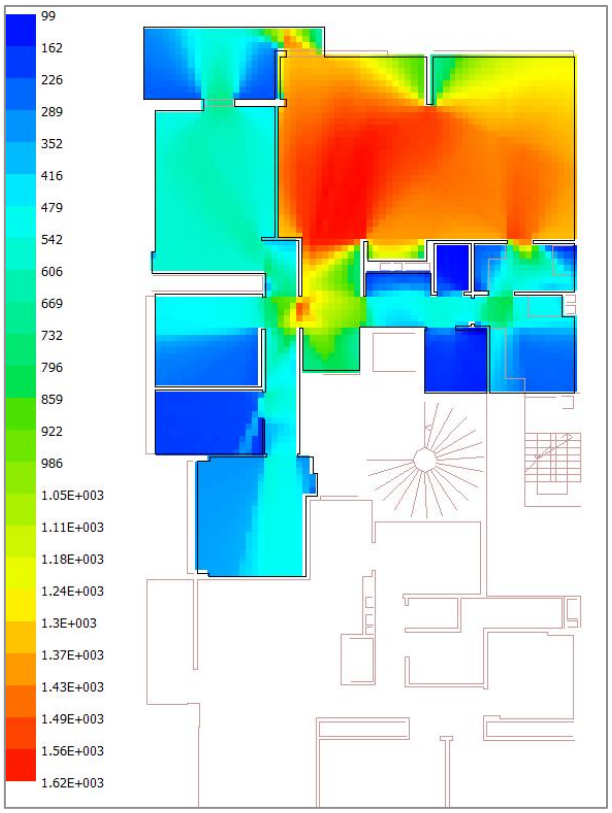

Şekil 4.281 : 1962 Bir Apartman Binası 2, Nişantaşı Emlak Caddesi, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

Günaydın Apartmanı'nın servis bölgesi ortalama derinliğinin yüksek değeri (Şekil 4.2) ikinci evre analizlerindeki genel yapıyı yansıtmaktadır. Bu durumun yanında servis bölgesinde olan mutfak mekanının ortalama derinliğinin azalması ve ortalama bütünleşme değerinin artması önemli bir veridir (Şekil 4.2). Birinci evre ve ikinci evre arasında değişen eğilimleri yansıtmaktadır (Şekil 4.22 ve Şekil 4.23).

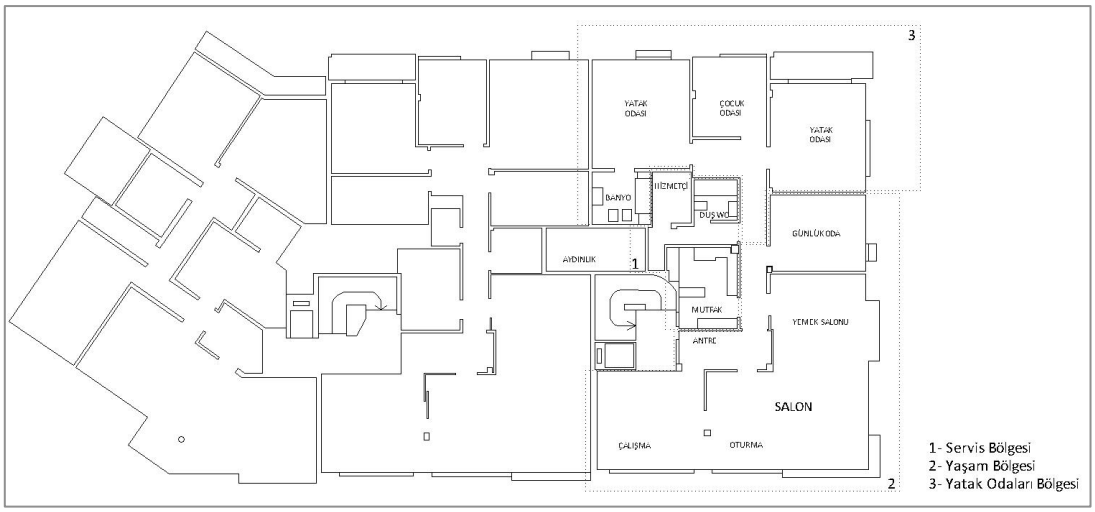

Şekil 4.282 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Yaşam bölgesi ortalama bütünleşmesinde ise ikinci evre geneline ters olarak daha düşük seyreden değer, birinci evredekine benzer yaşam bölgesi mekan şekillenmesinin, bölümlenmelerin görülmesindendir (Şekil 4.282). Bu plan özelinde birinci evreden farklı olan durum ve ikinci evre karakterini yansıtan organizasyon ise yaşam bölgesinde yemek odası, salon, misafir salonu gibi bir bölümlenmenin yine olmamasıdır, fakat bunun yerine, ikinci evredeki duruma paralel birbiriyle sınırların kalktığı bir yemek odası ve salona ilaveten, sınırların oluşturulduğu ve mekan geçişlerinde kademelenmenin oluştuğu bir çalışma odası eklenmiştir. Bu durum yaşam odası ortalama bütünleşme değerinde düşüşe sebep olmuştur.

Şekil 4.283 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

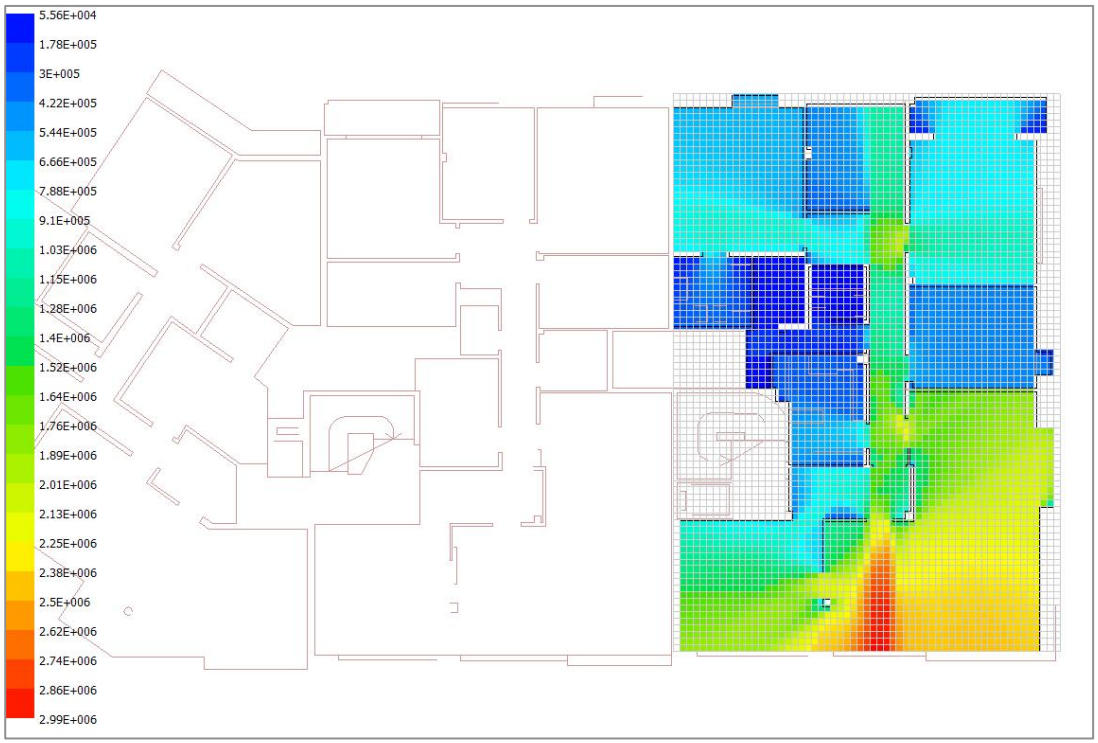

Şekil 4.284 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

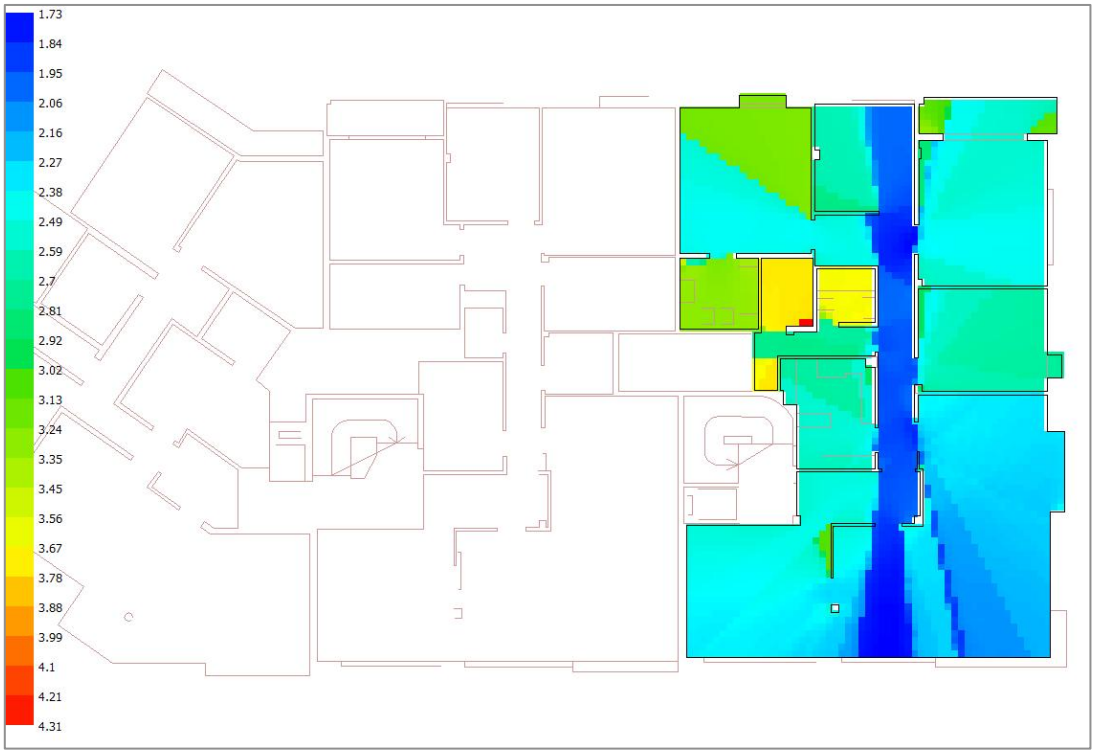

Şekil 4.285 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

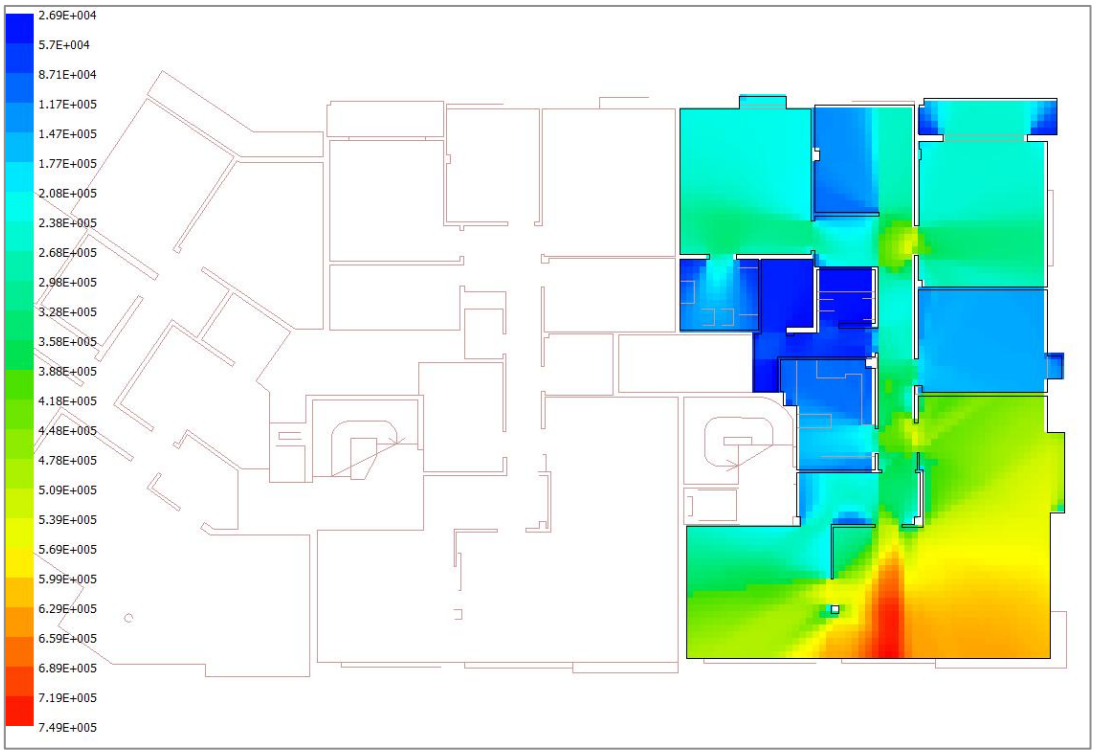

Şekil 4.286 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

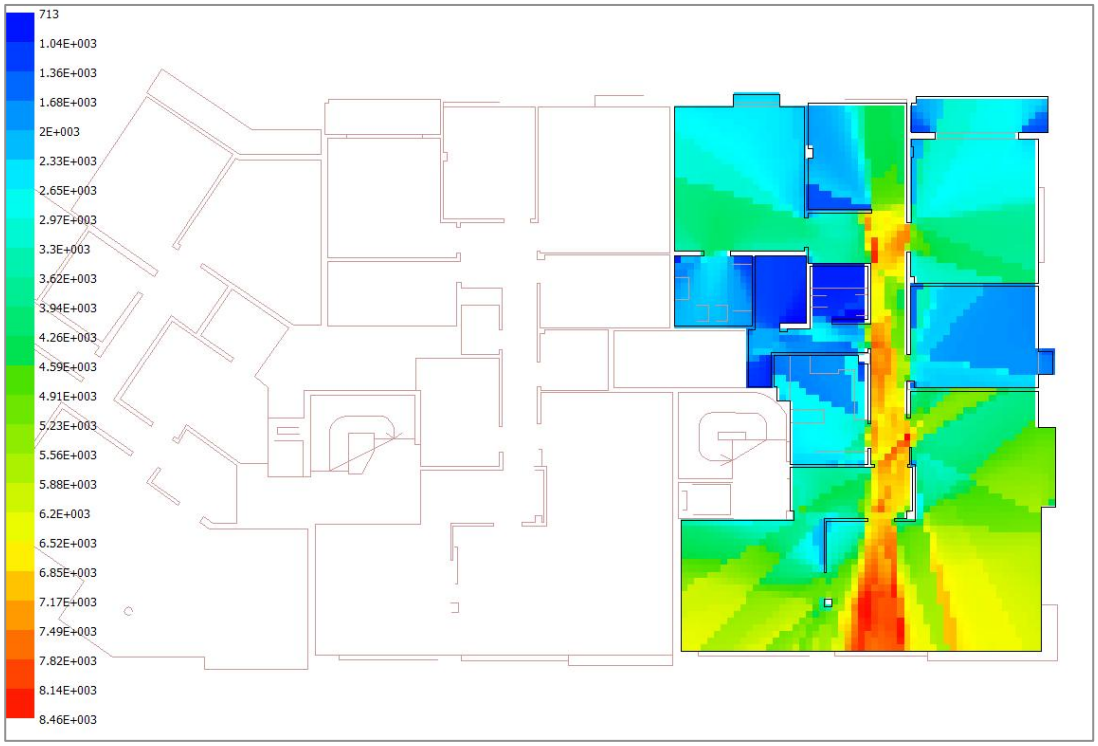

Şekil 4.287 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

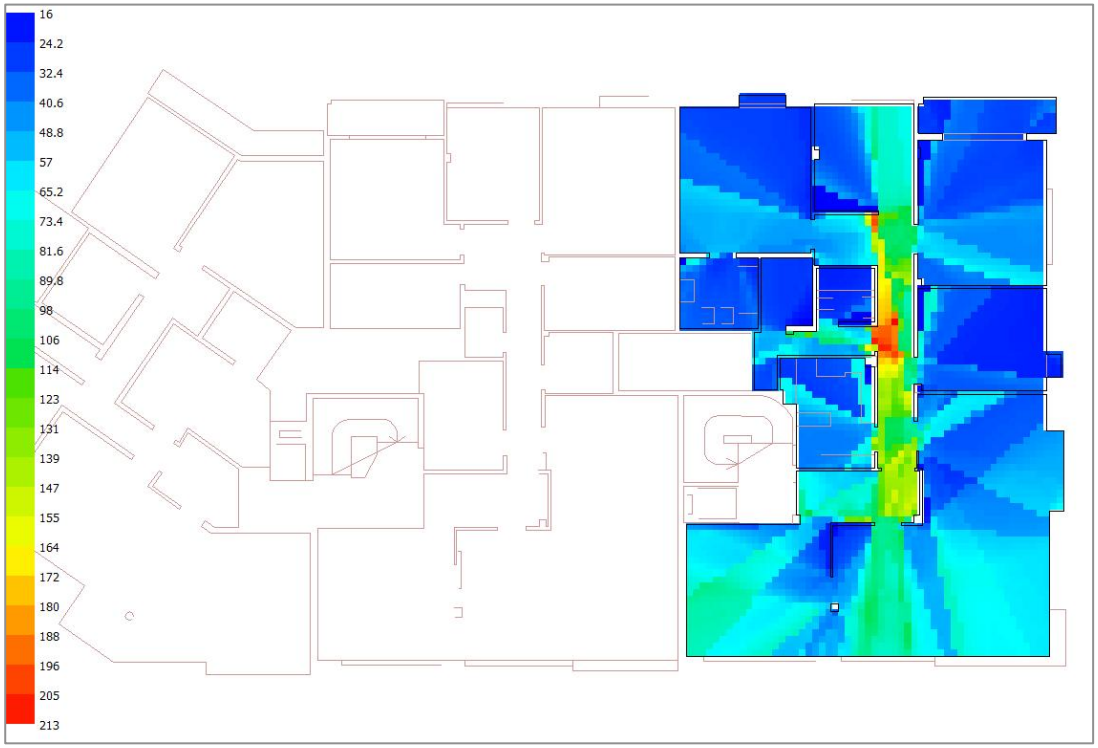

Şekil 4.288 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

Şekil 4.289 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

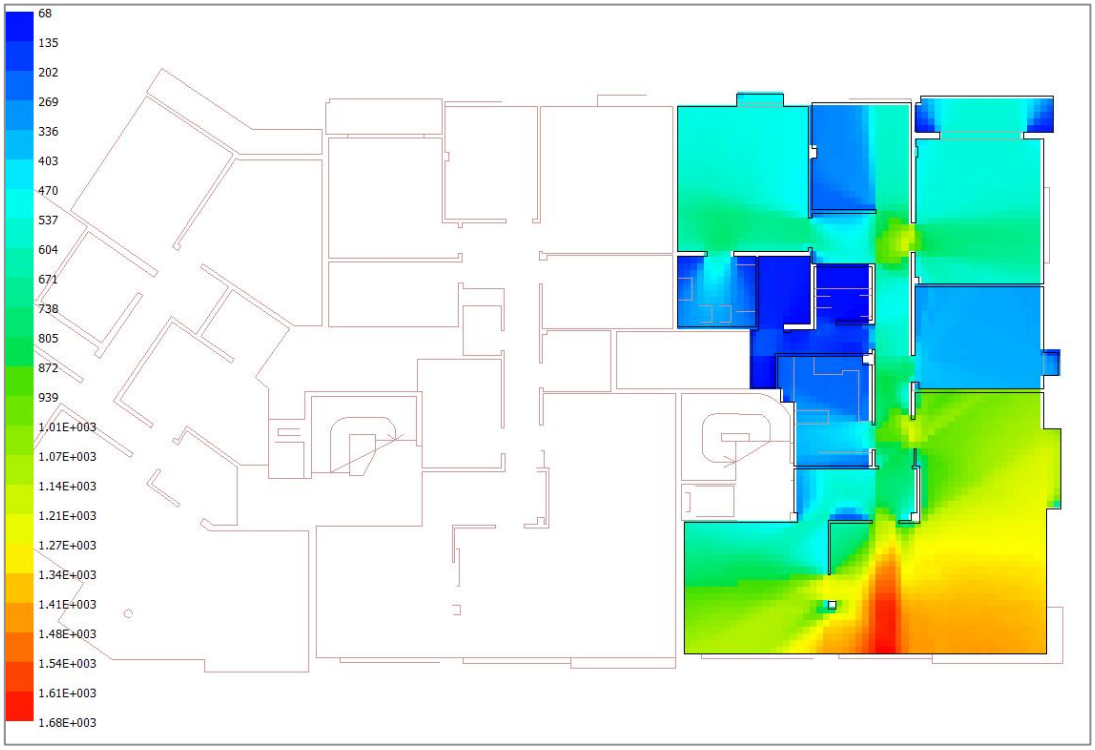

Şekil 4.290 : 1966 Günaydın Apartmanı, Nişantaşı, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

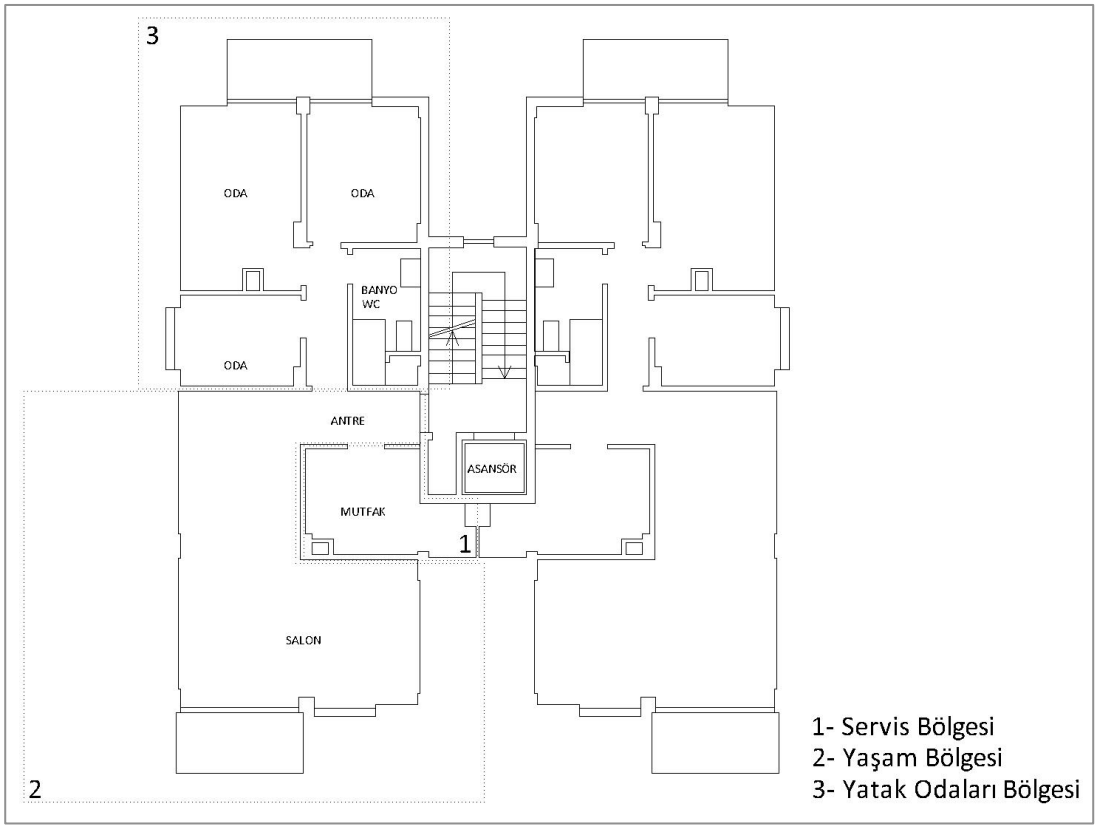

Şekil 4.291 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Etiler Türksan Sitesi analizlerinin ilk plan örneğinde göze çarpan en önemli analiz sonucu ortalama merkezilik değerlerinin ikinci evre ile paralel karakterde devam eden düşüş eğilimidir. Bu durumda daha önceki ikinci evre örneklerinde de tartışıldığı gibi birbirinden ayrılan bölgelerin, bu durumlarına ek olarak dışbükey mekan (convex space) olarak da birbirlerinin devamı, uzantısı olmayan, kısacası aynı dışbükey mekan içerisinde kalmayan, olamayan mekan organizasyonları ile aynı planda birarada bulunmaları durumu ortalama merkezilik değeri düşüşünü de beraberinde getirmiştir. Plan sürekliliğinde dışbükey mekan olarak kopmaların olduğu bu plan tipinde de görülen yapı ortalama merkezilik değerini düşürmektedir. Şekil 4.297'de de görüldüğü gibi bu durumun bir sonucu olarak merkezilik değerinin en yüksek olduğu noktalar planda yatak odaları bölgesi koridoruna doğru ilerlemektedir. Planın birinci evre ortalamasına göre merkezden uzaklaşan ortalama durumu vurgulanmalıdır. Yaşam bölgesindeki sığlaşan derinlik ortalaması ve mutfak ortalama değeri diğer sonuçlardandır.

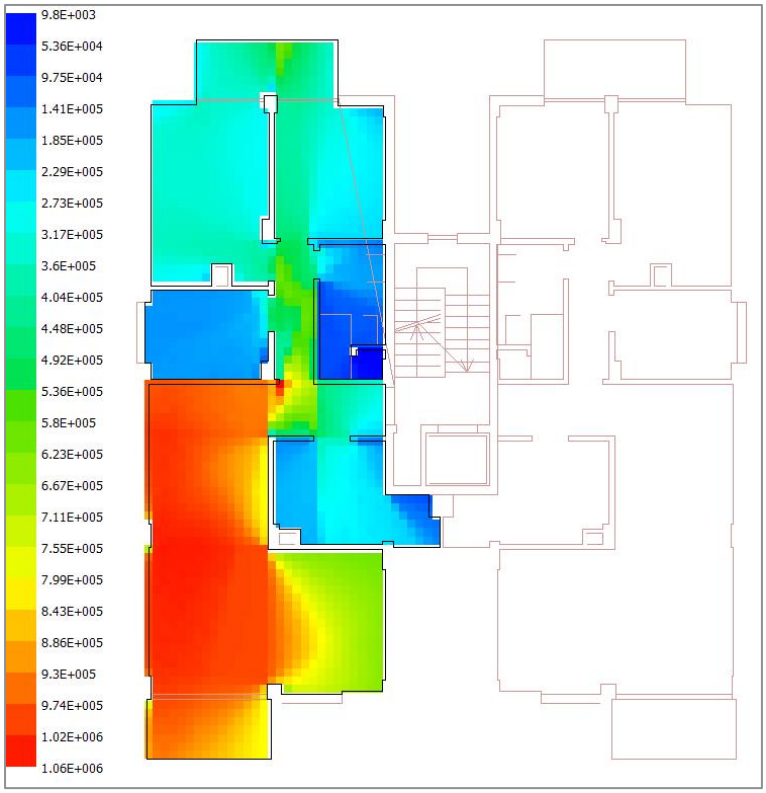

Şekil 4.292 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

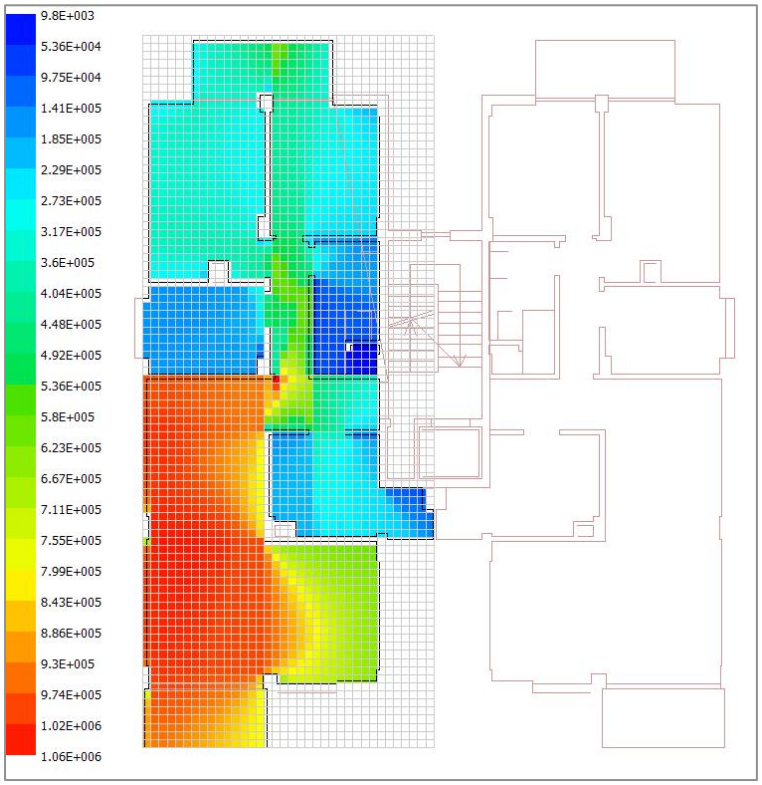

Şekil 4.293 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

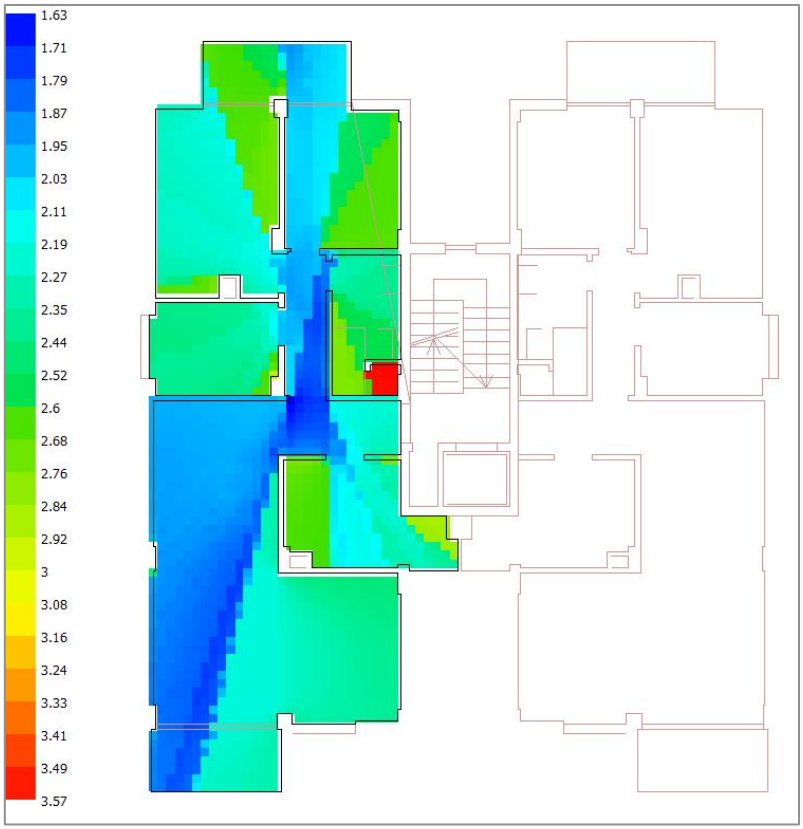

Şekil 4.294 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

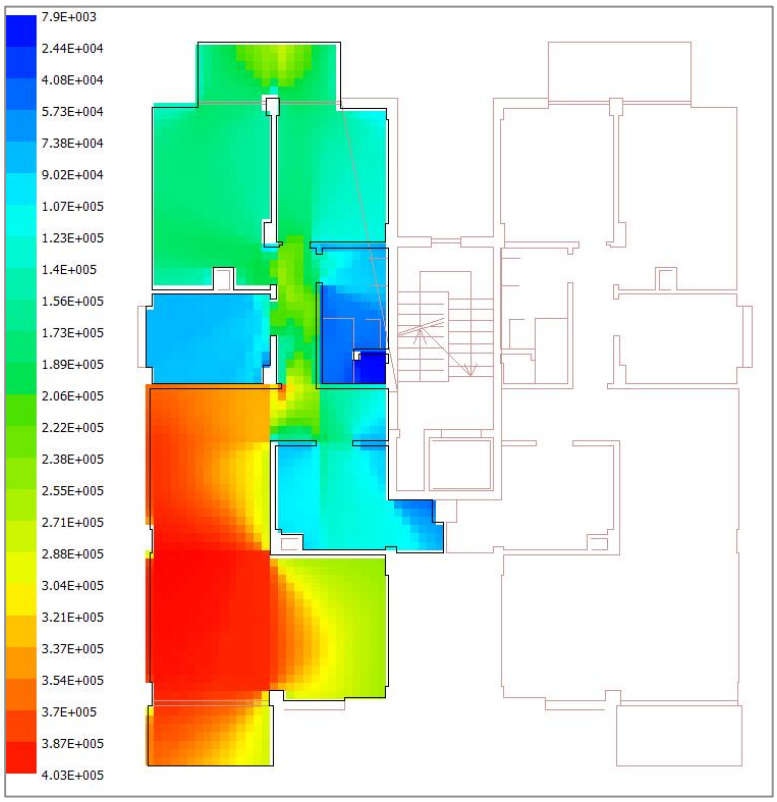

Şekil 4.295 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

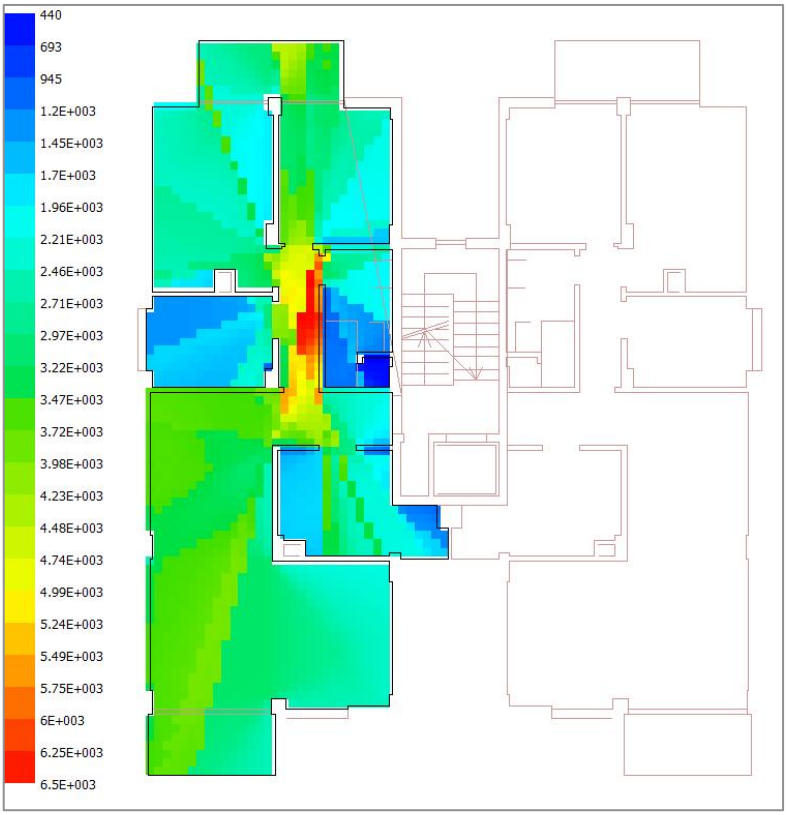

Şekil 4.296 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

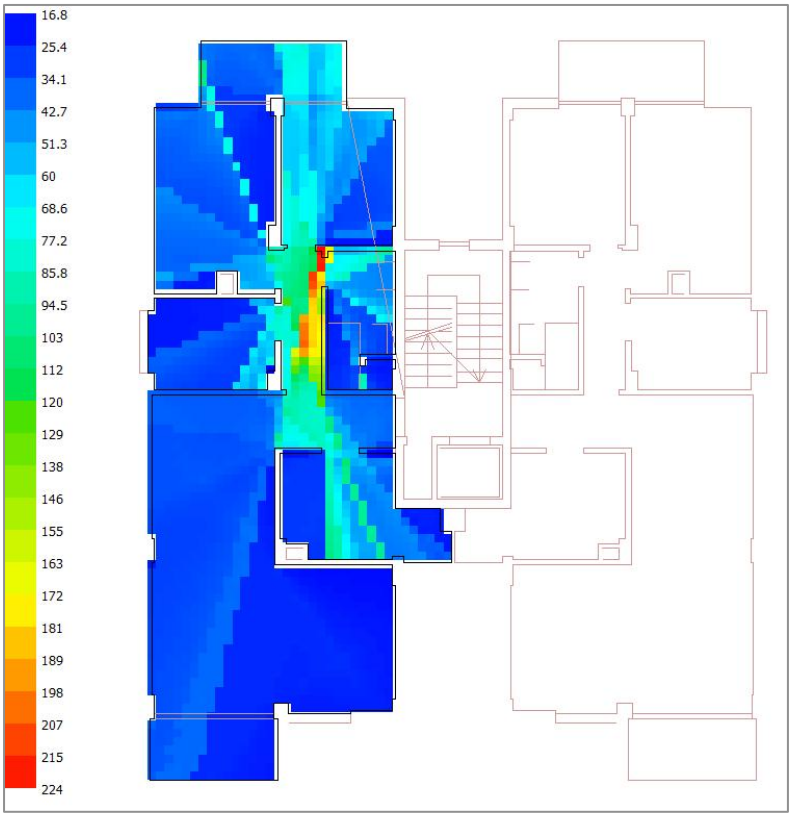

Şekil 4.297 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

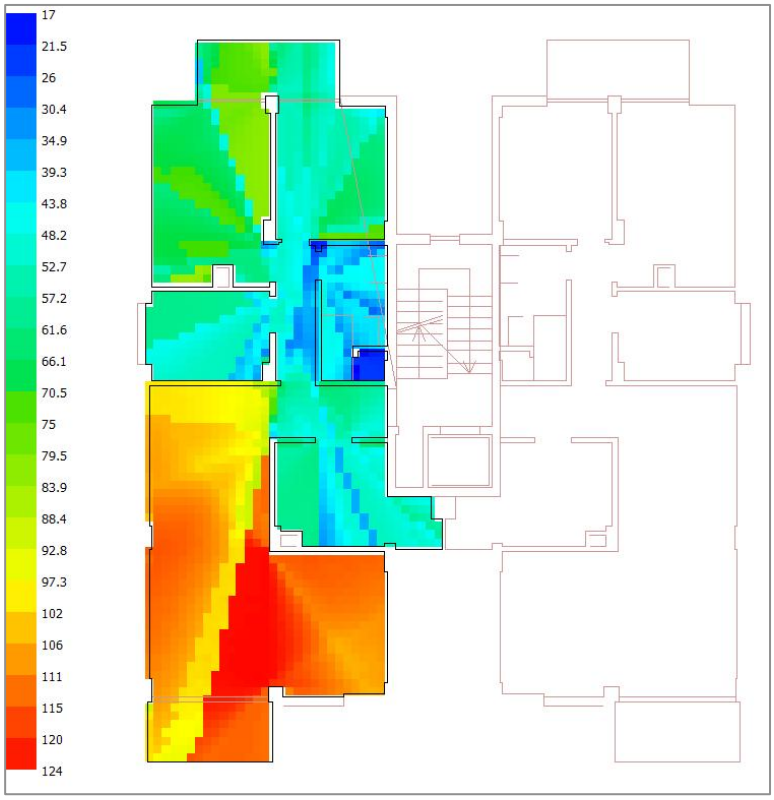

Şekil 4.298 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

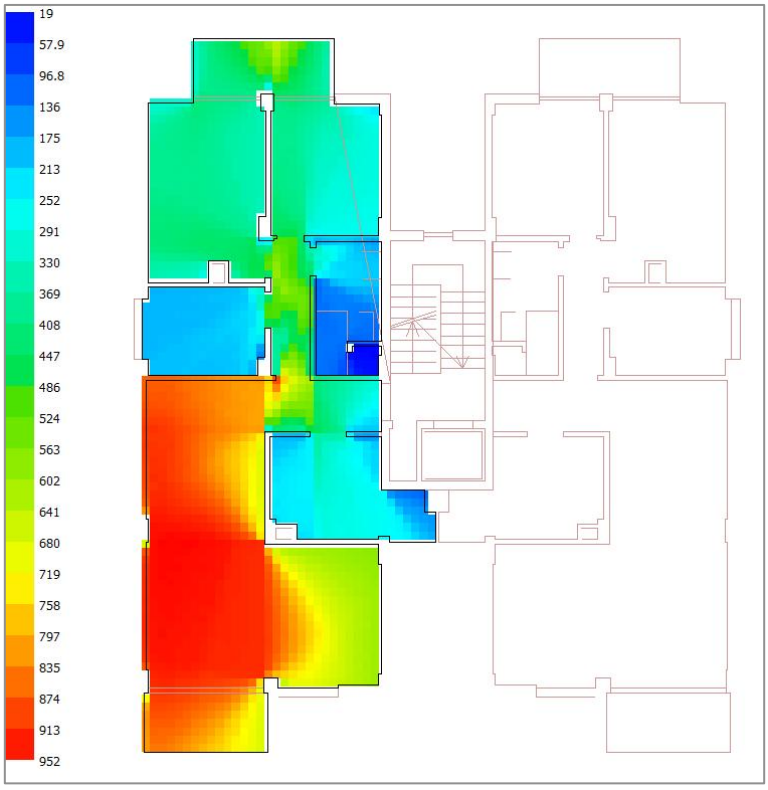

Şekil 4.299 : 1973 Türksan Sitesi 1, Etiler, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

Etiler Türksan Sitesi analizlerinin ikinci ve son plan örneğinde göze çarpan en önemli analiz sonucu çok belirgin bir şekilde ortalama merkezilik değerinin düşüklüğüdür. Birbirlerinin devamı, uzantısı olmayan, dışbükey mekanlardan oluşan plan organizasyonu bu durumu getirmiştir. Birbirlerinin yanına katlanmış iki farklı bölgeyi gözönüne getiren plan yapısı plandaki dışbükey mekan süreksizliğini de göstermektedir (Şekil 4.300 ve 4.301).

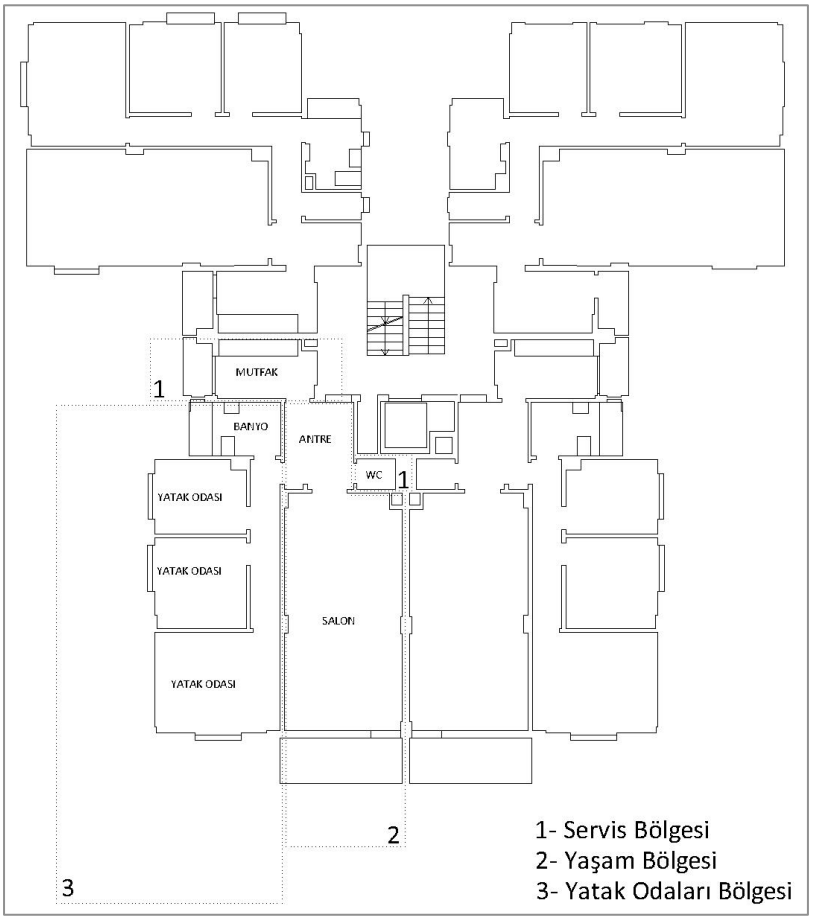

Şekil 4.300 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Planın ikinci evre ortalamasının da altında merkezden uzaklaşan ortalama durumu ve bu durumu getiren plan şekillenmesinin görülmesi analizin en önemli sonucudur. Mutfak bölgesinde antre ile doğrudan bir ilişki kuran, bu durumu ile ikinci evre konumundaki eğilimi yansıtan plan organizasyonu ve sığlaşan mutfak mekanı derinlik ortalaması da dikkat çekicidir.

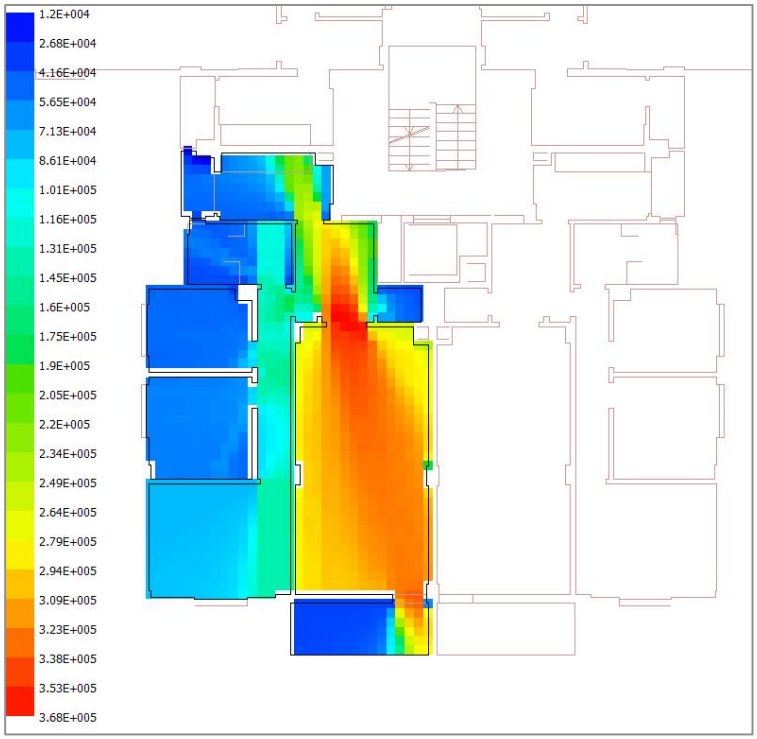

Şekil 4.301 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

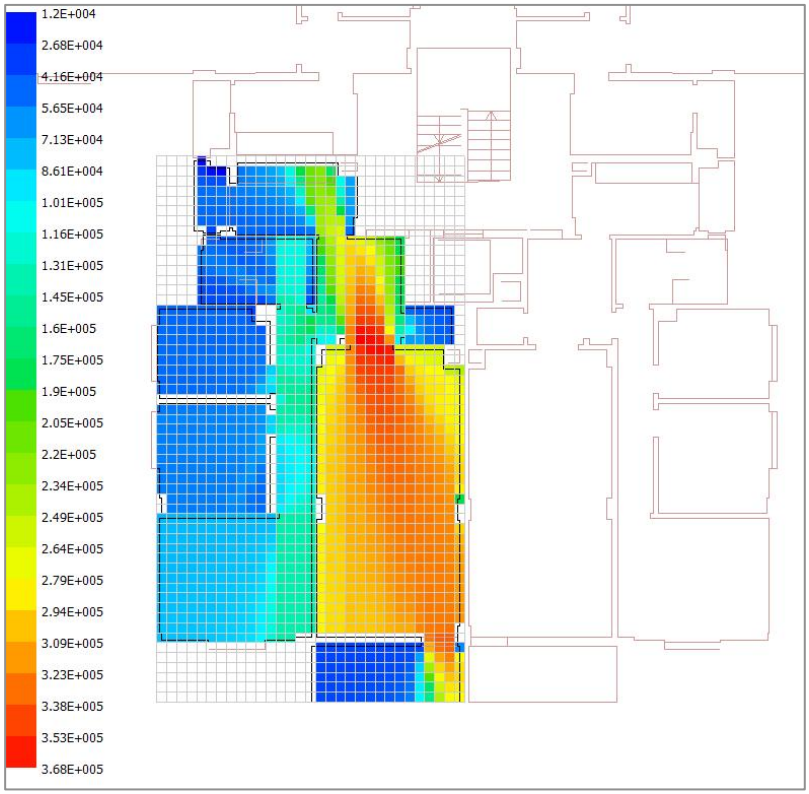

Şekil 4.302 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

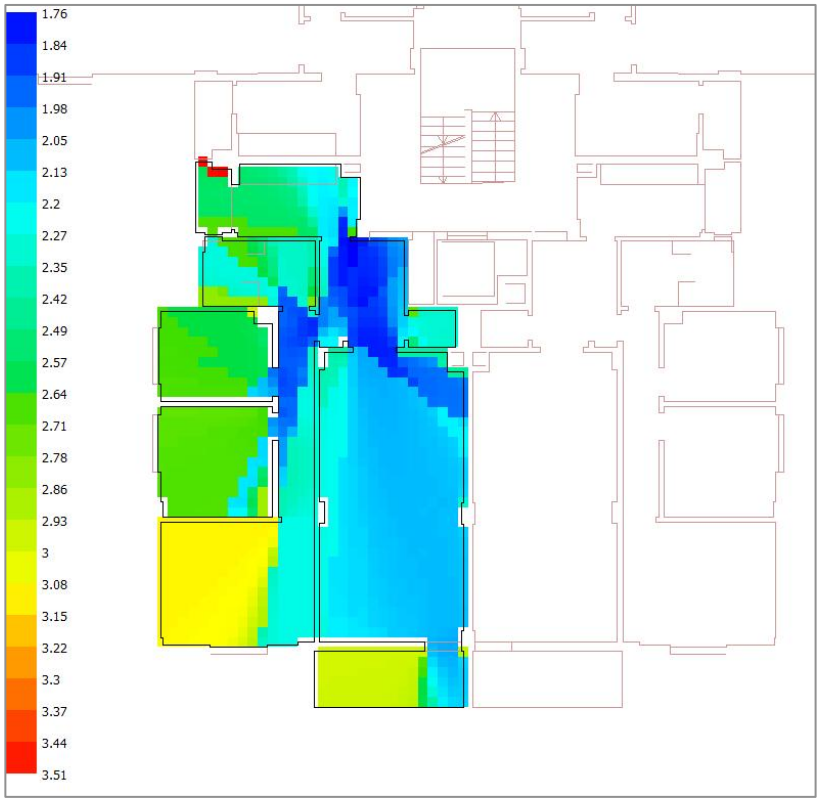

Şekil 4.303 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

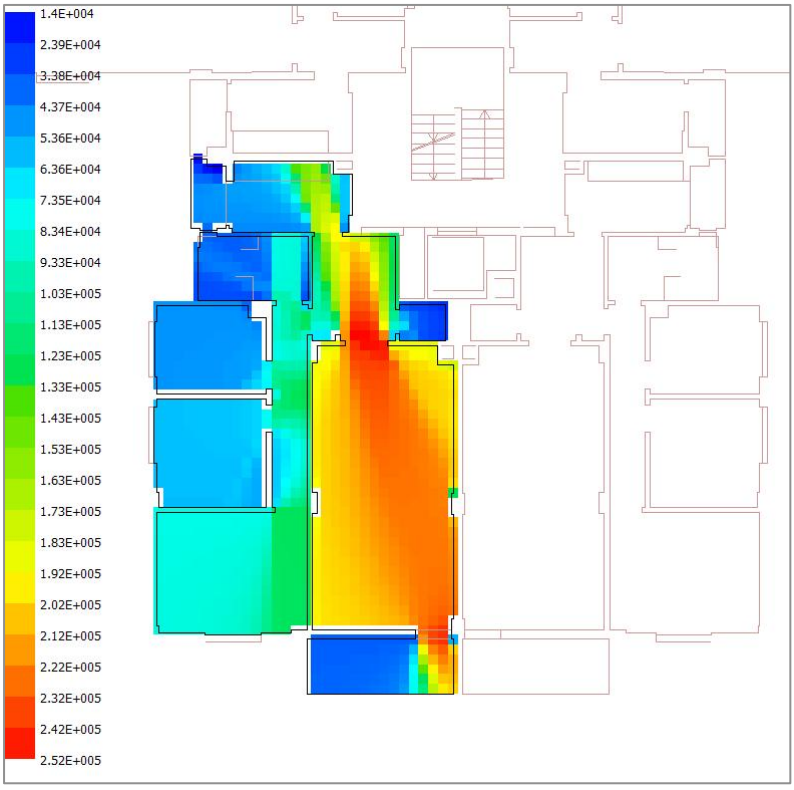

Şekil 4.304 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

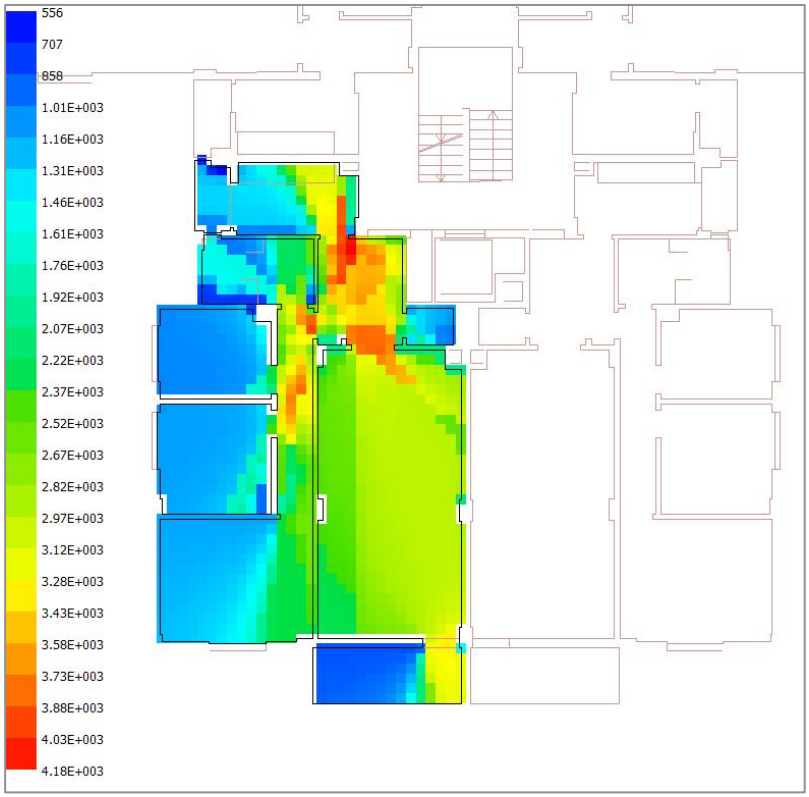

Şekil 4.305 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

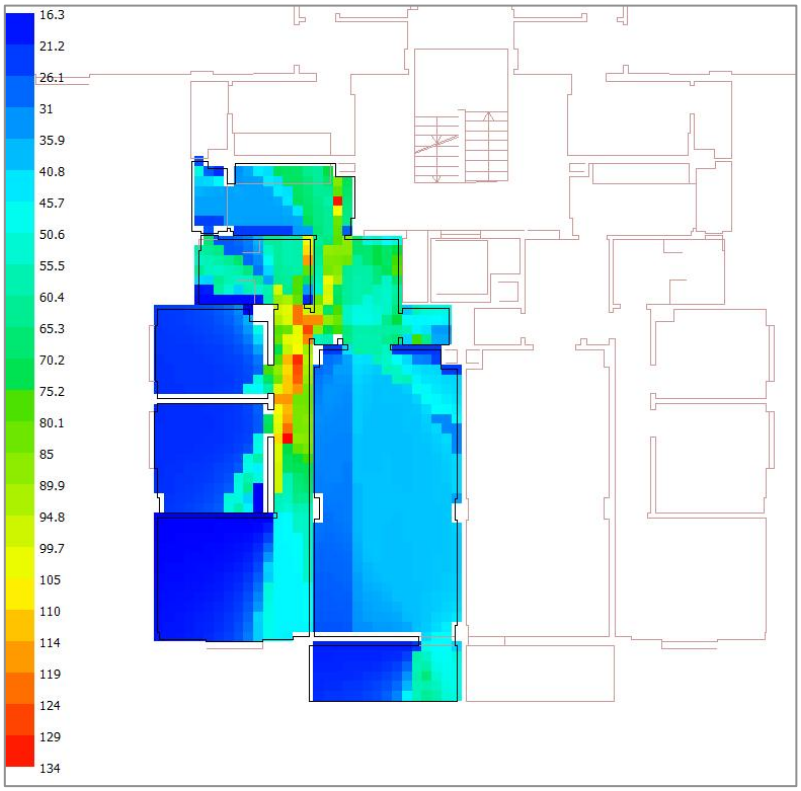

Şekil 4.306 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

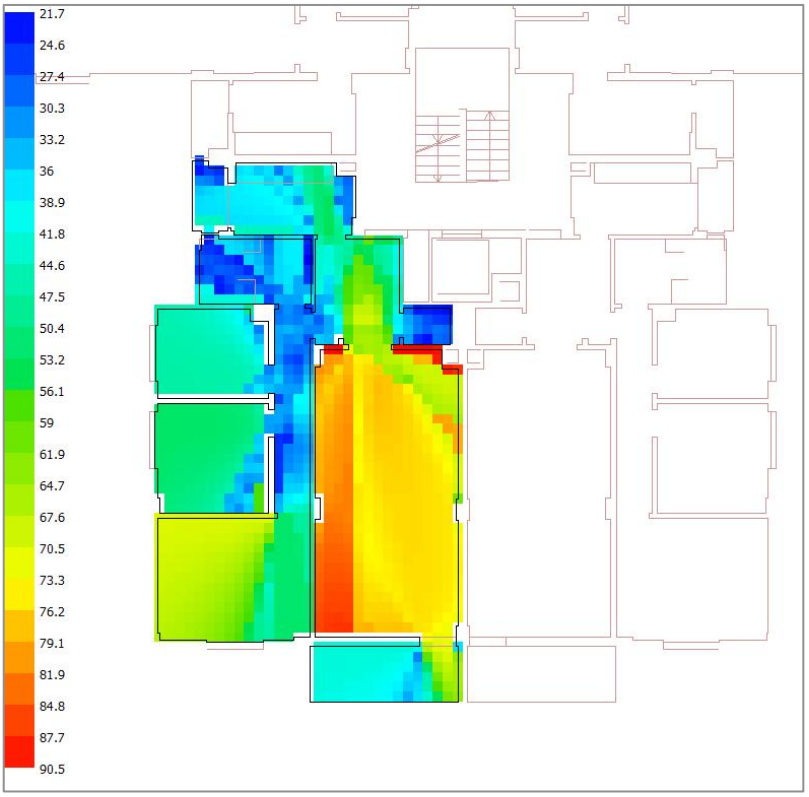

Şekil 4.307 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

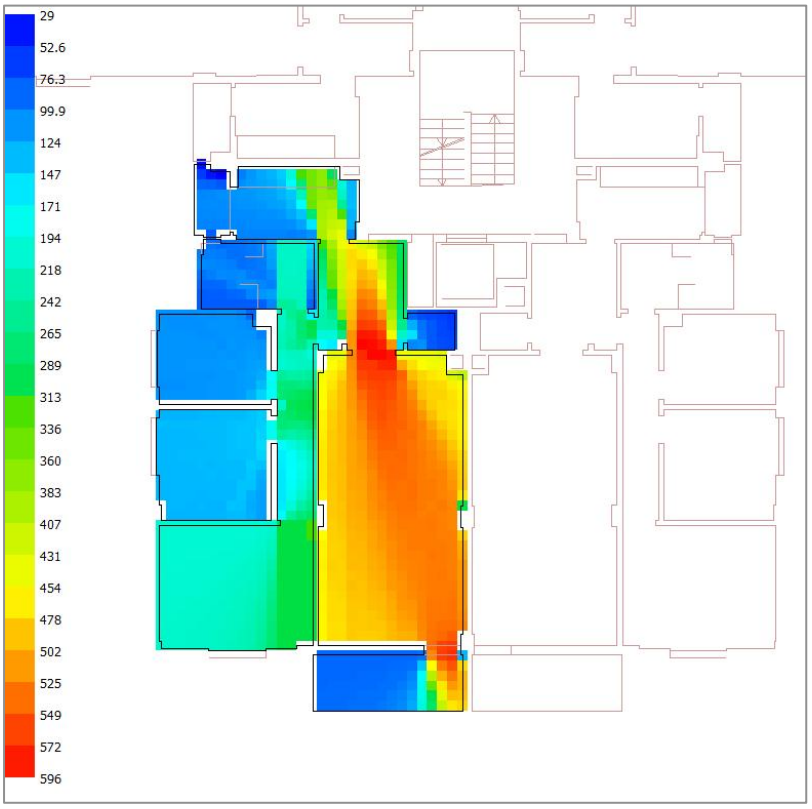

Şekil 4.308 : 1973 Türksan Sitesi 2, Etiler, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

Tekül Apartmanı örneğinde yaşam bölgesindeki yüksek bütünleşme değerleri ilk evre örneklerini anımsatarak, antre ile bağlantının devam aksında yoğunlaşmasına ve yaşam bölgesinin düşük ortalama bütünleşme değeri göze çarpmasına rağmen, mutfak mekanının plan genelindeki konumu ve sığlaşan derinlik değeri ikinci evre plan organizasyonunun karakteridir ve analiz sonucu olarak elde edilmiştir. Bu plan özelinde antre ve koridorun birbirinin devamında olan dışbükey mekan karakterinin salon ile arasına giren tuvalet mekanı yaşam bölgesi bütünleşme değer ortalamasını düşürmüştür.

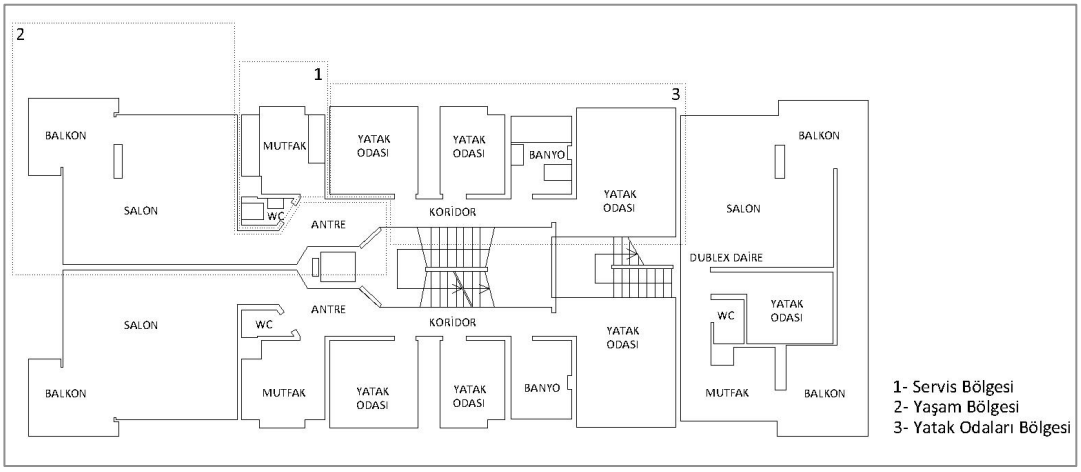

Şekil 4.309 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Bu plan genelinde ikinci evre eğilimlerinden en önemlisi planın tamamı gözönüne alındığı zaman ortalama derinlik değerindeki sığlaşma eğilimidir. Plandaki bir başka önemli analiz sonucu ise ortalama merkezilik değerinin ikinci evredeki düşüşünü gösteren bir plan tipi olarak sonuç vermesidir. Yatak odaları bölgesi ile salon arasında oluşan birbirinden farklı dışbükey koridor birleşimleri ve en ve boy ölçüleri birbirinden çok farklı geçiş mekanları şekillenmesi bu durumu getirmiştir.

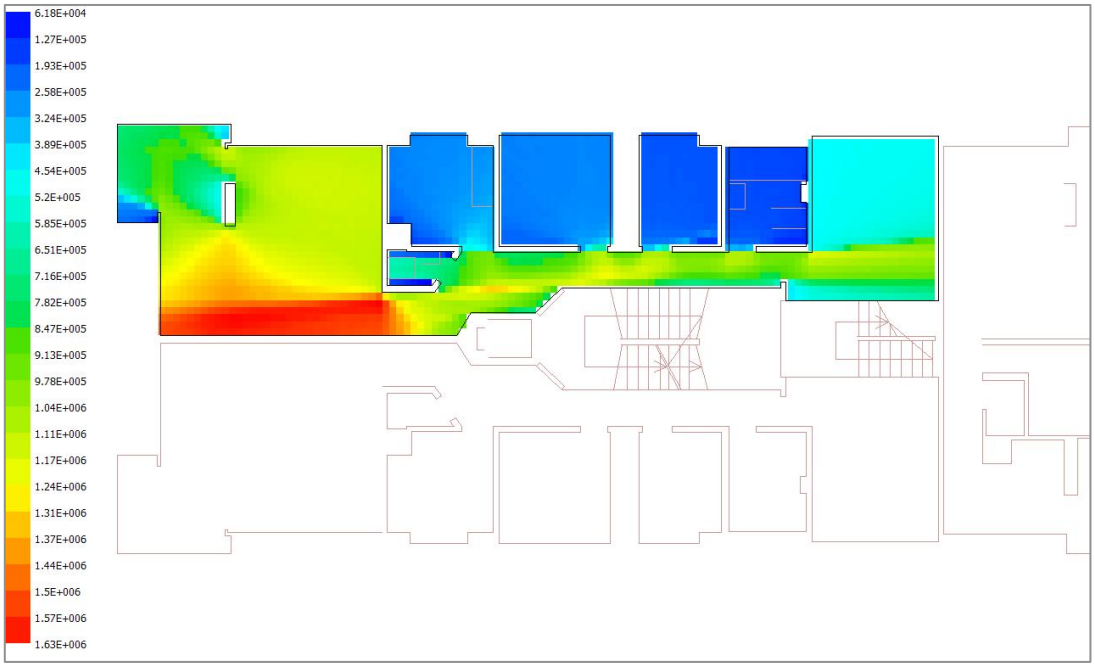

Şekil 4.310 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

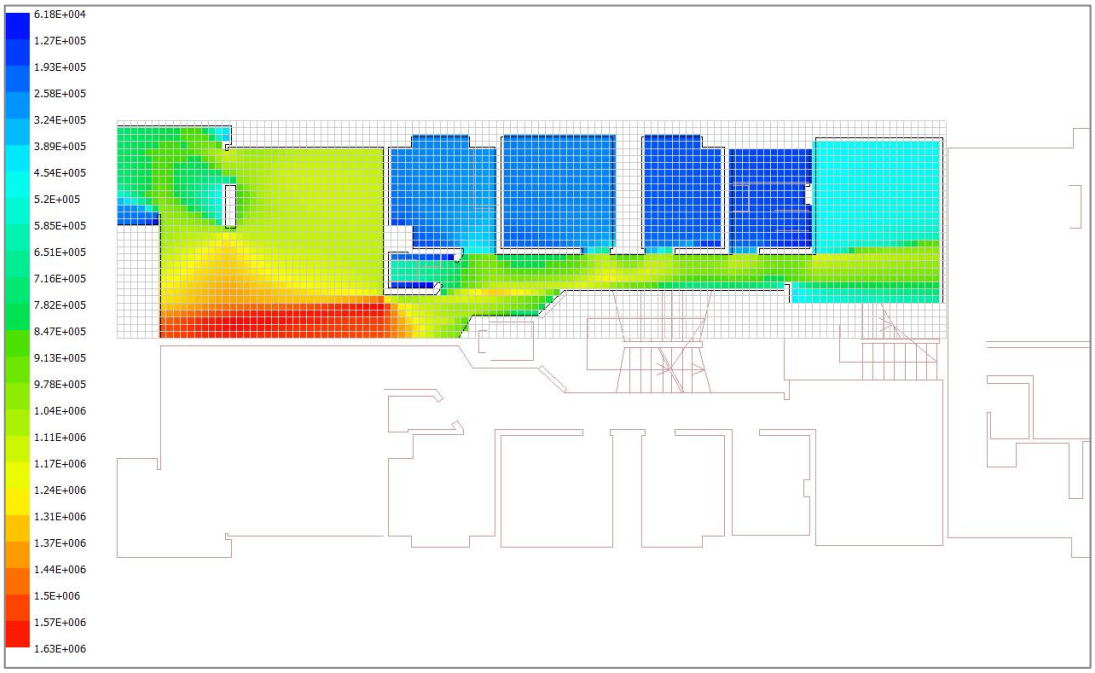

Şekil 4.311 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

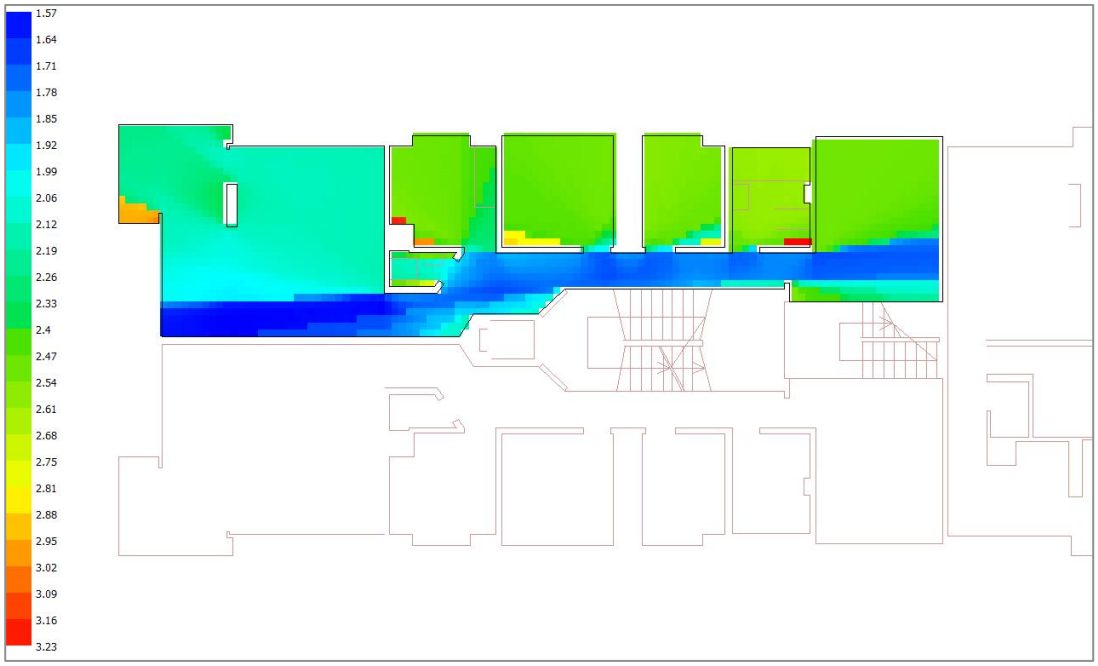

Şekil 4.312 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

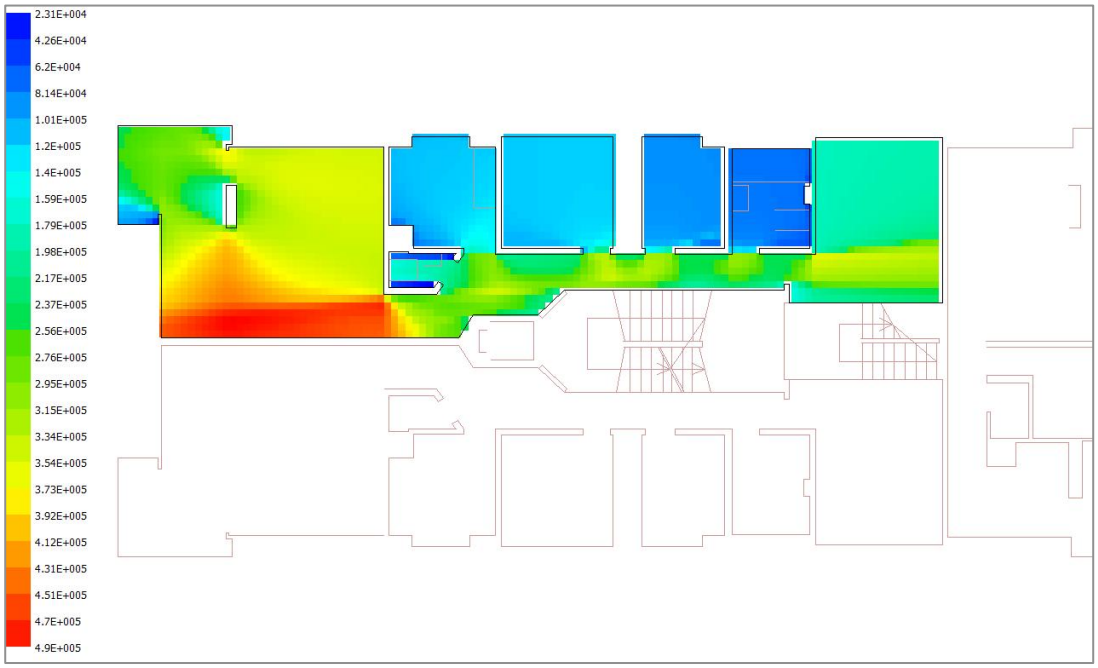

Şekil 4.313 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

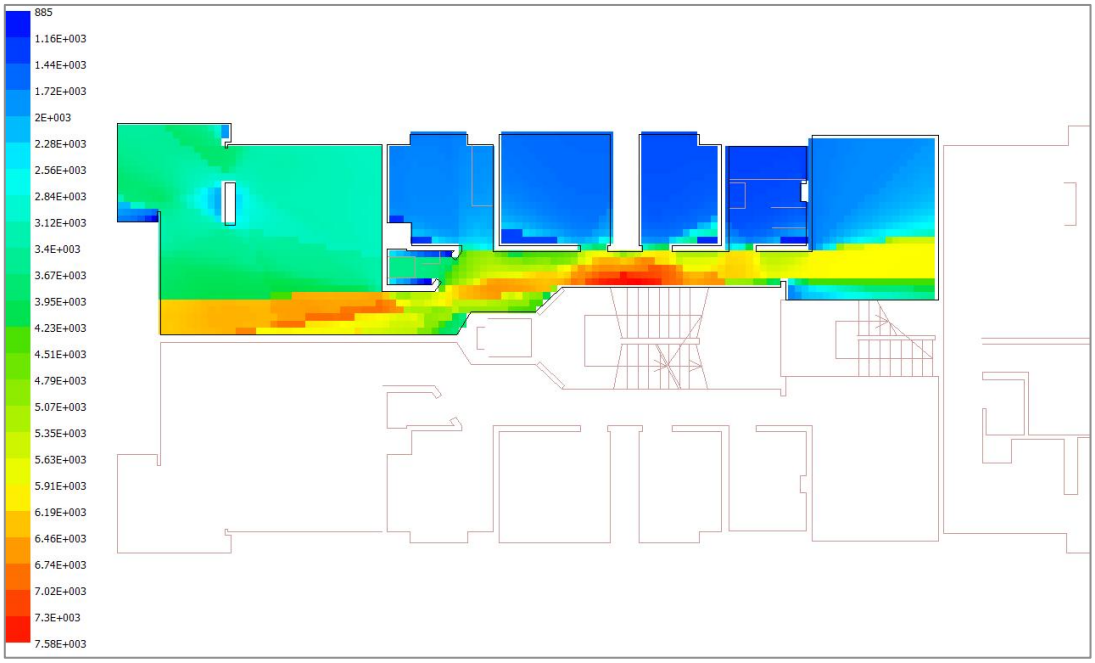

Şekil 4.314 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

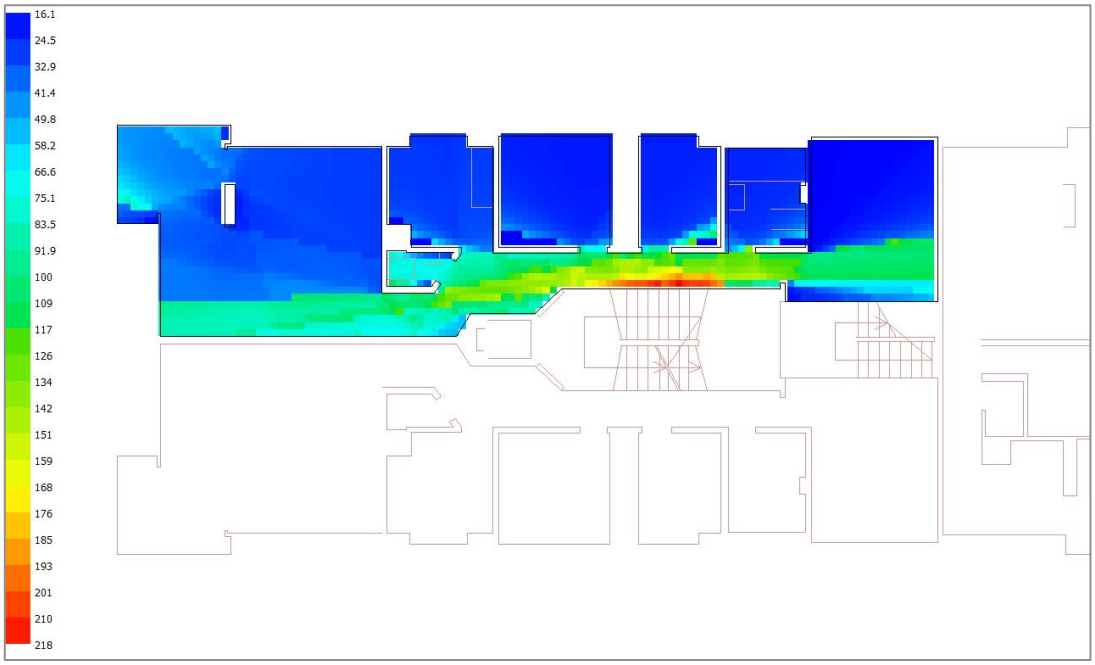

Şekil 4.315 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

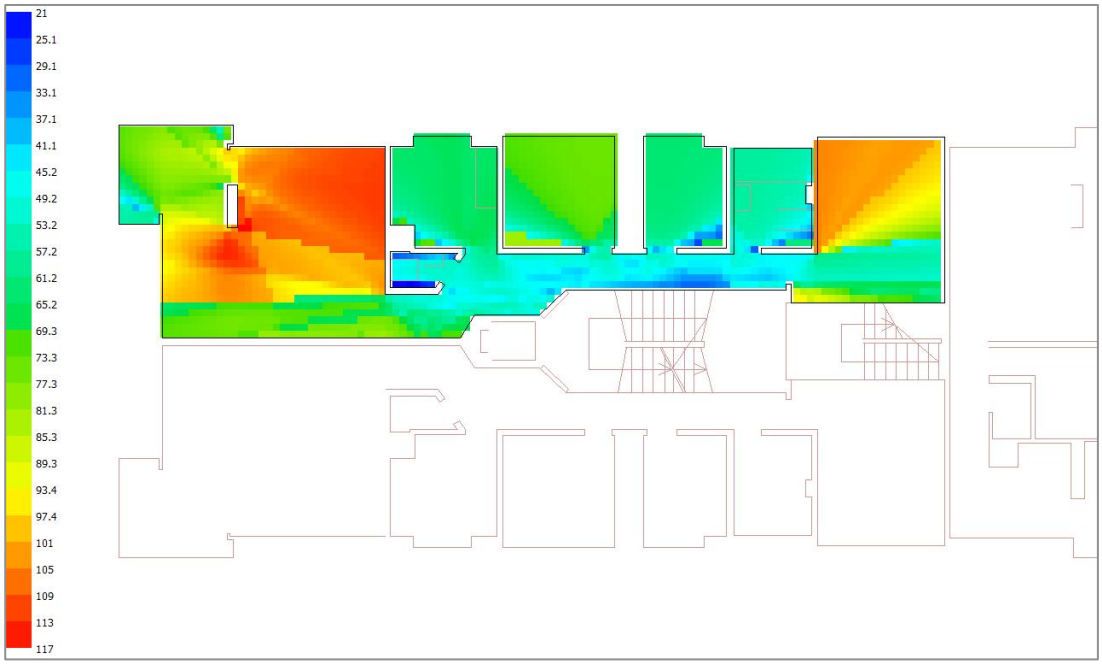

Şekil 4.316 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

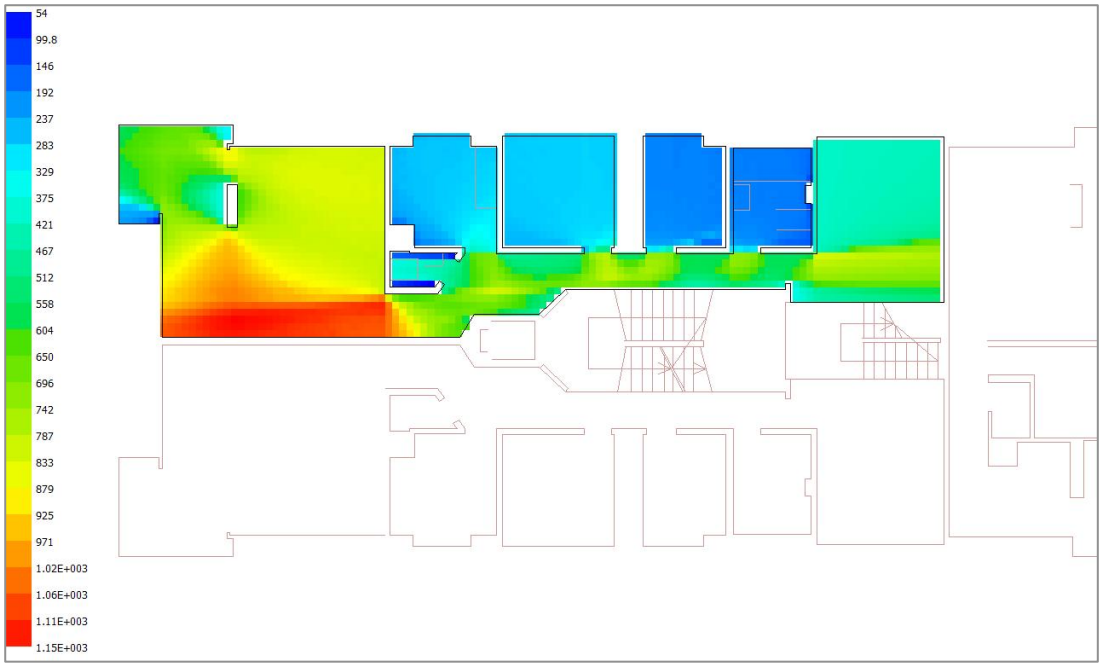

Şekil 4.317 : 1976 Tekül Apartmanı, Çiftehavuzlar, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

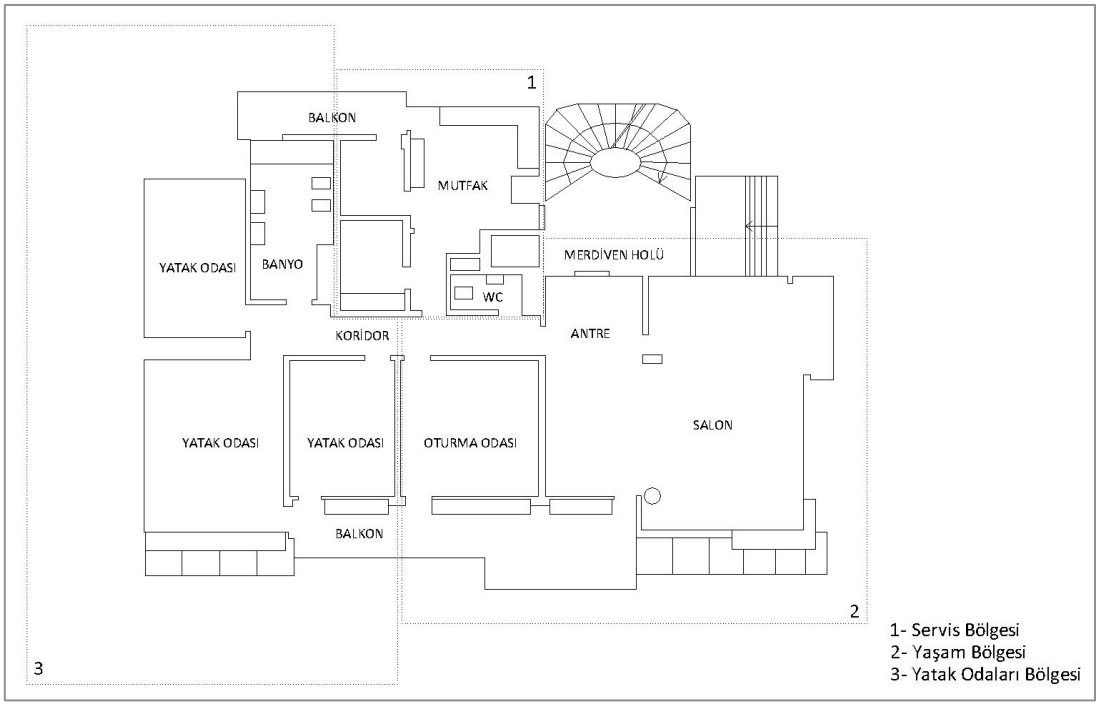

Şekil 4.318 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Tahincioğlu Apartmanları analiz sonuçları ile ikinci evredeki servis bölgesi ortalama derinlik artış eğilimini devam ettirmiş (Şekil 4.28), mutfak mekanında ise azalan ortalama derinlik eğilimi (Şekil 4.22) bu analizde de ortaya çıkmıştır. İlk evre örnekleri ile yakınlaşan plan yapısı özellikleri olduğu kadar ikinci evre karakterini doğrudan yansıtan yapı da görülmektedir. Plandaki yüksek ortalama merkezilik değeri ve bununla ilişkili olarak düşen yaşam alanı ortalama bütünleşme değeri ile her ne kadar yaşam bölgesinde sınırların kalktığı bir yapı ve plan genelinde ilk evreye göre yükselen bir ortalama bütünleşme değeri görülse de, yüksek bütünleşme değerlerinde yatak odaları bölgesi ve servis bölgesine de kaymalar bu plan özelinde olmuştur.

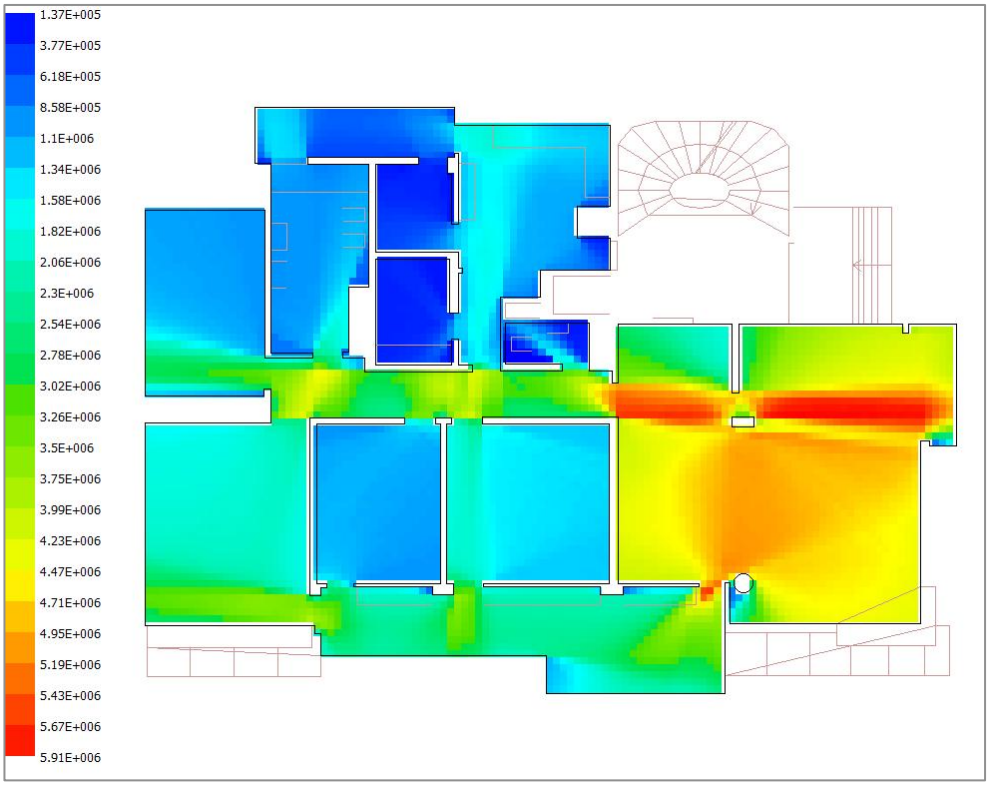

Şekil 4.319 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

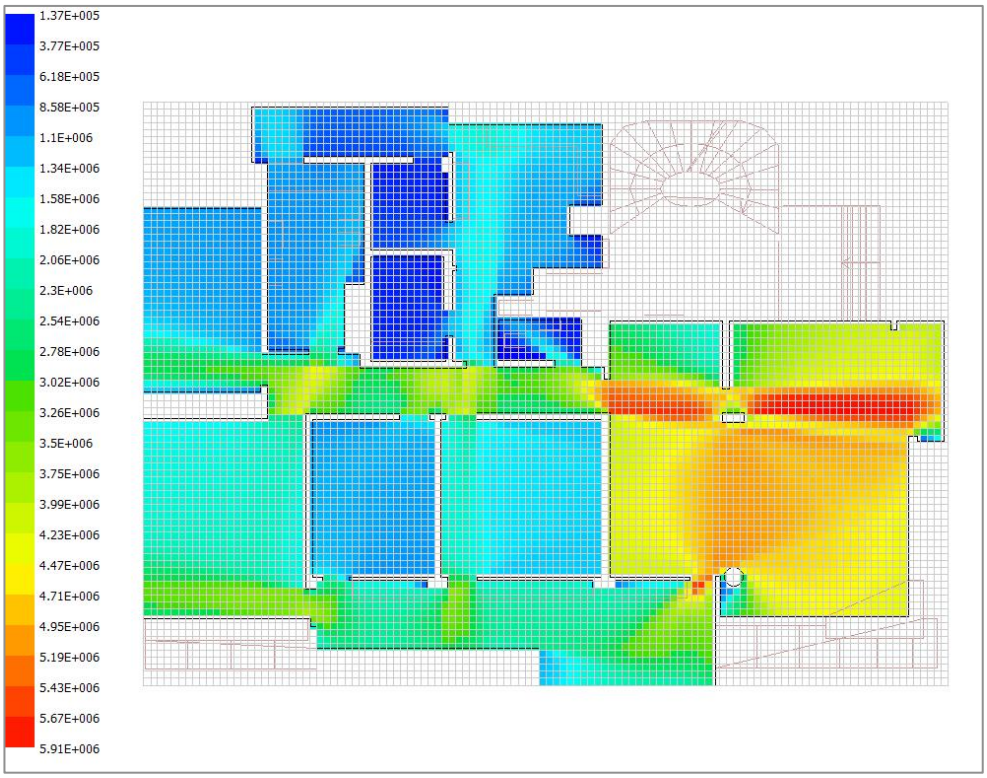

Şekil 4.320 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

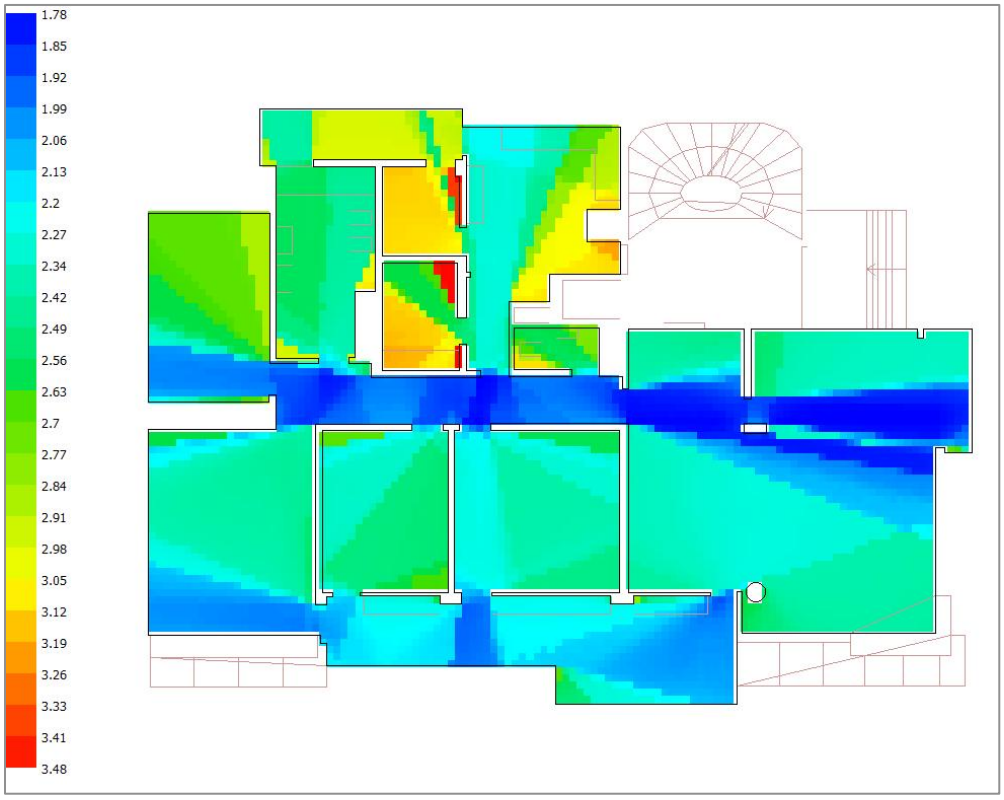

Şekil 4.321 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

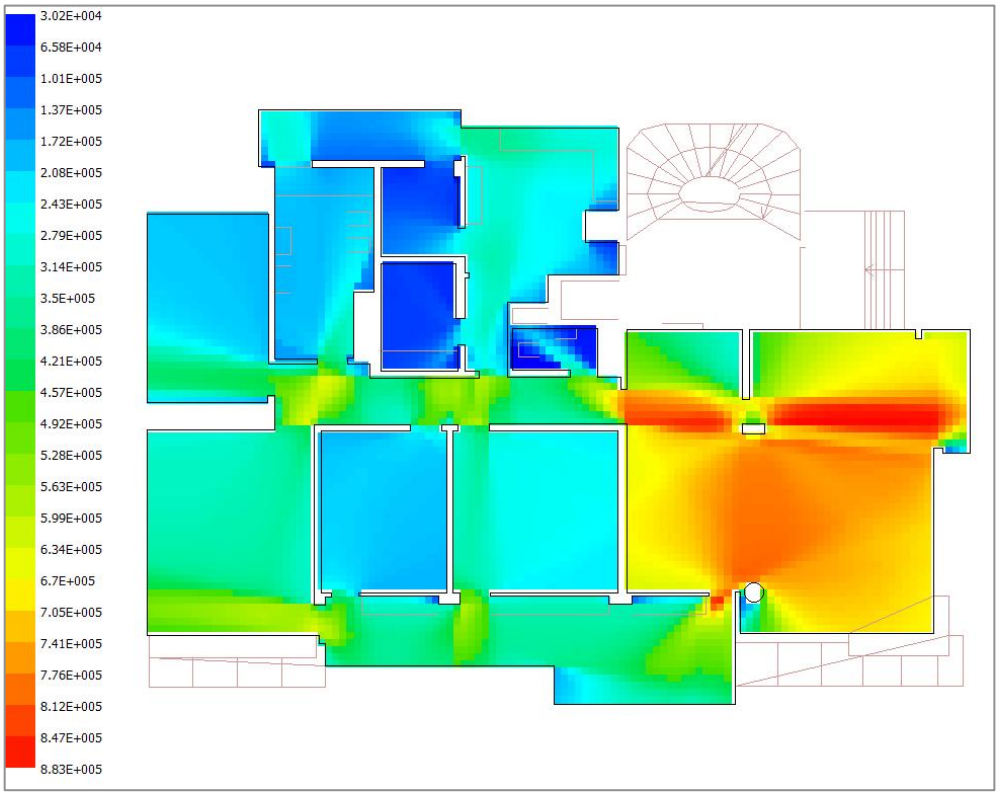

Şekil 4.322 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

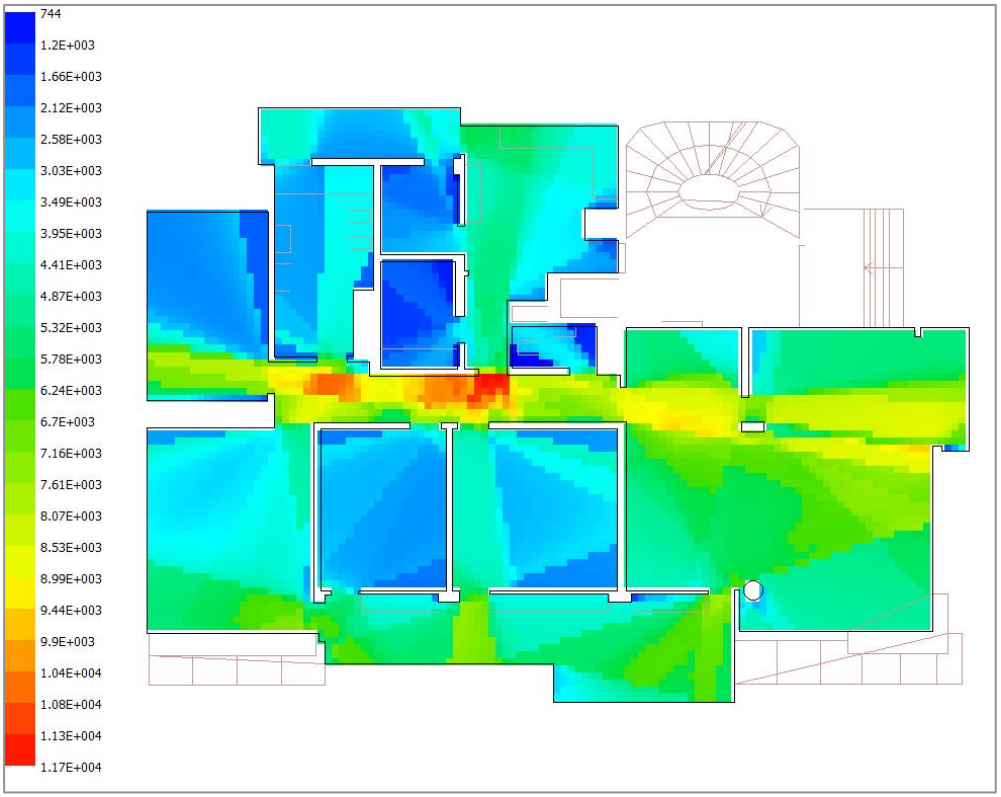

Şekil 4.323 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

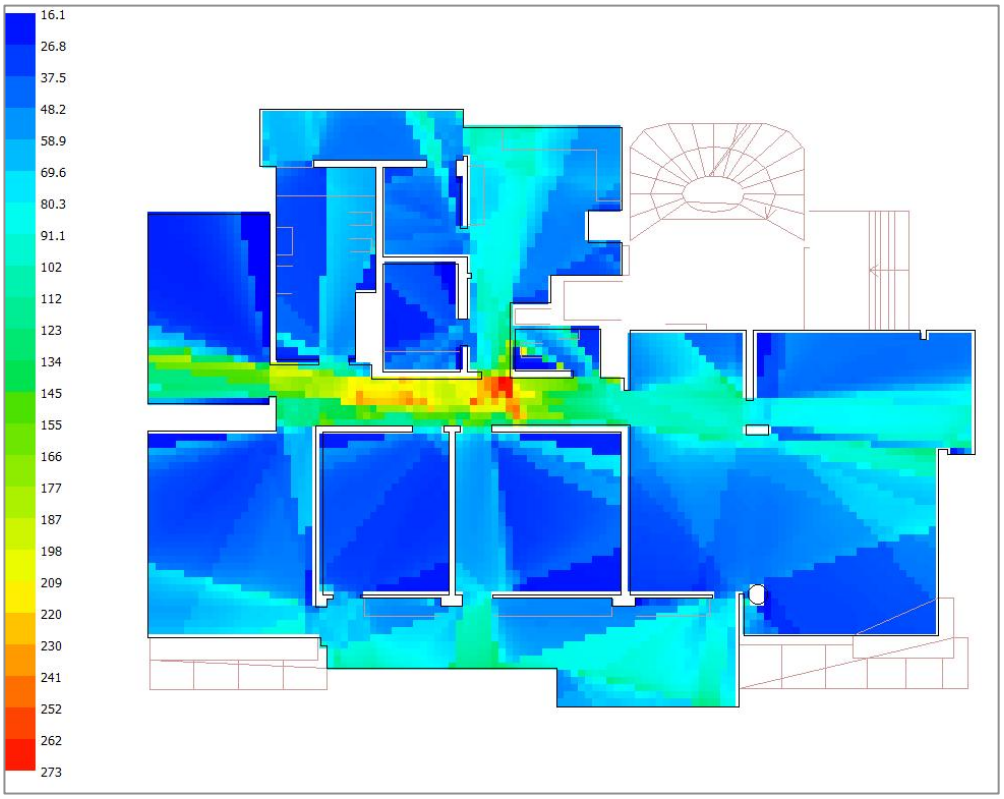

Şekil 4.324 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

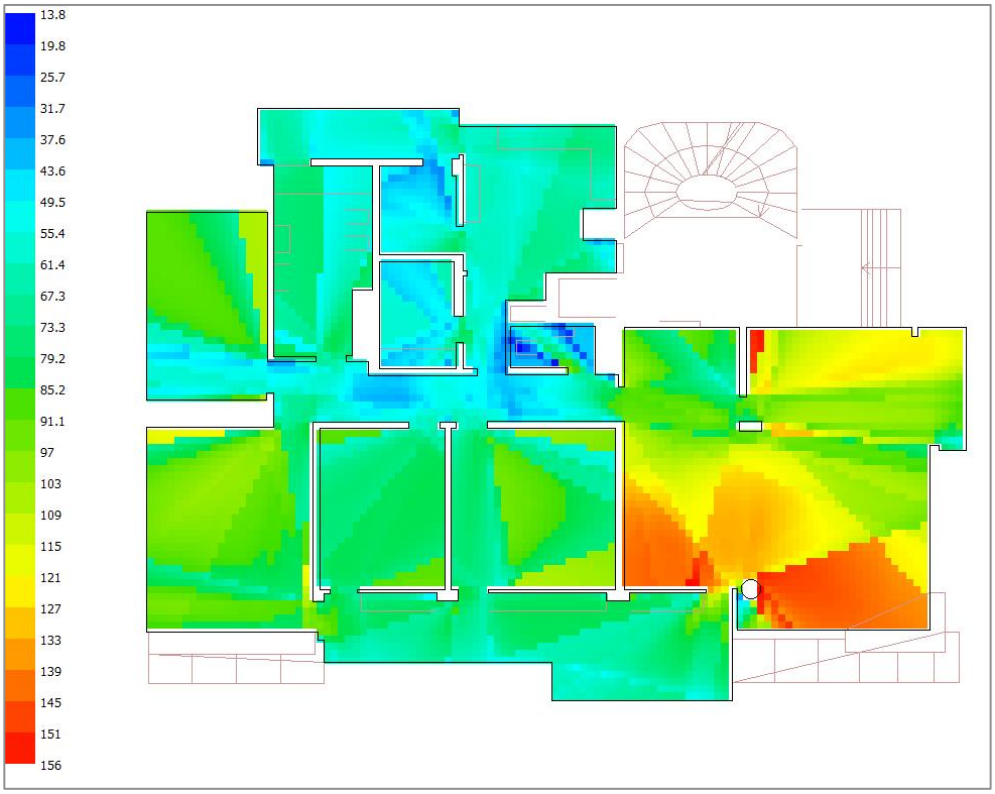

Şekil 4.325 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

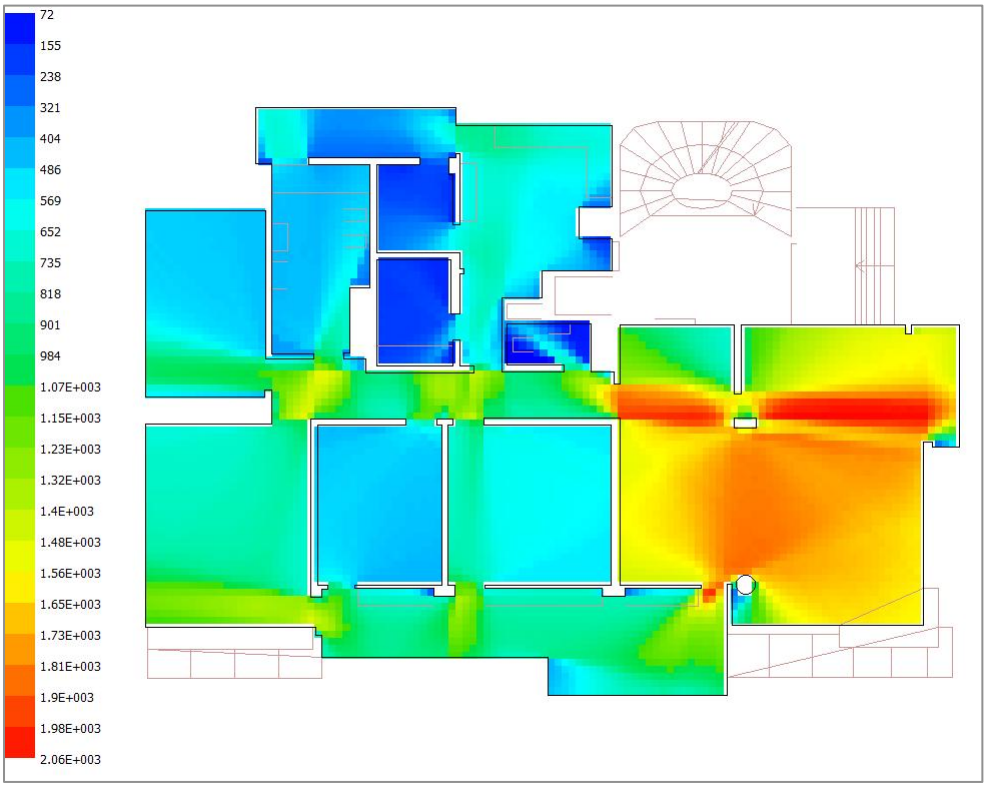

Şekil 4.326 : 1976 Tahincioğlu Apartmanları, Çiftehavuzlar, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

Şekil 4.327'de görülen Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekliler Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi planında ortalama merkezilik değeri analizlerinde (Şekil 4.2 ve Şekil 4.333) ortalamanın ikinci evre paralelinde düştüğü sonucu bulunmuştur. Birbirinden ayrılan dışbükey mekanlar ve bu mekanların oluşturduğu bölgeler, bunun dışında planın bütününde merkezden kayan yüksek merkezilik değerlerinin konumu bu durumda etkilidir, ikinci evre eğilimlerini desteklemektedir (Şekil 4.18).

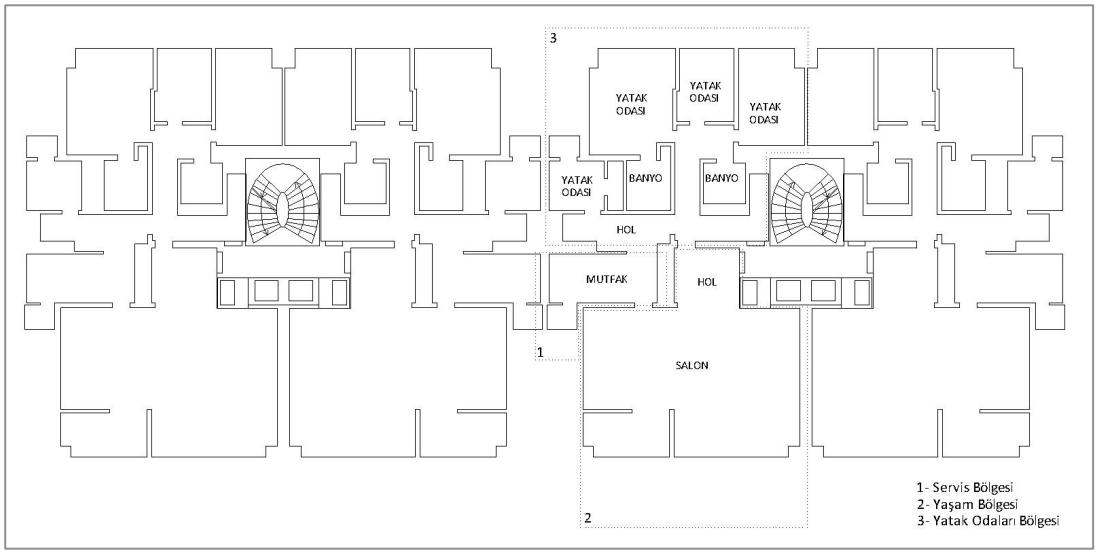

Şekil 4.327 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Yaşam bölgesindeki ortalama derinlik düşüşü ve bütünleşme değeri artışı, yaşam mekanlarının tek mekana doğru giden yapısı, banyonun derinleşip, mutfağın sığlaşması ikinci evrenin de eğilimlerini destekleyen sonuçlardır.

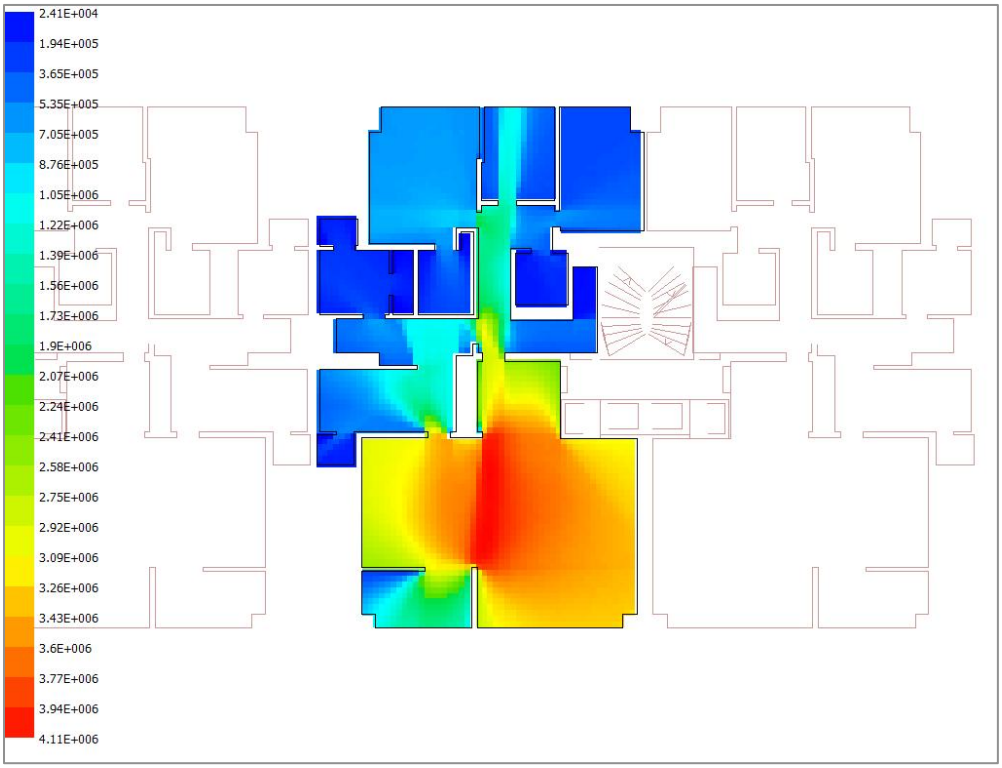

Şekil 4.328 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

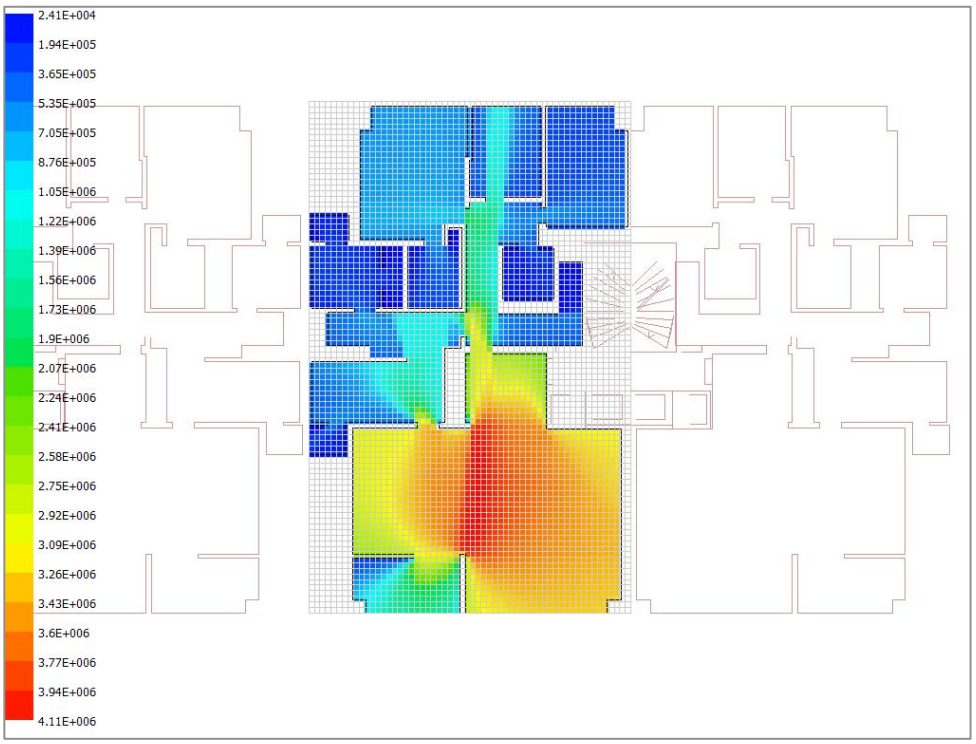

Şekil 4.329 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

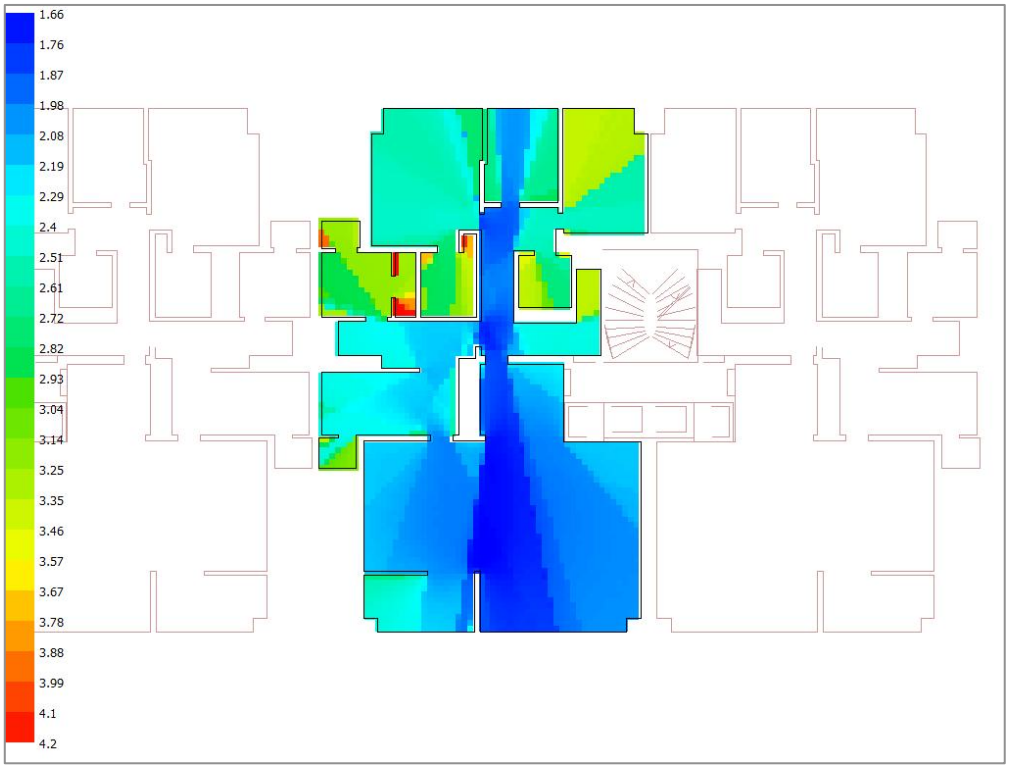

Şekil 4.330 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

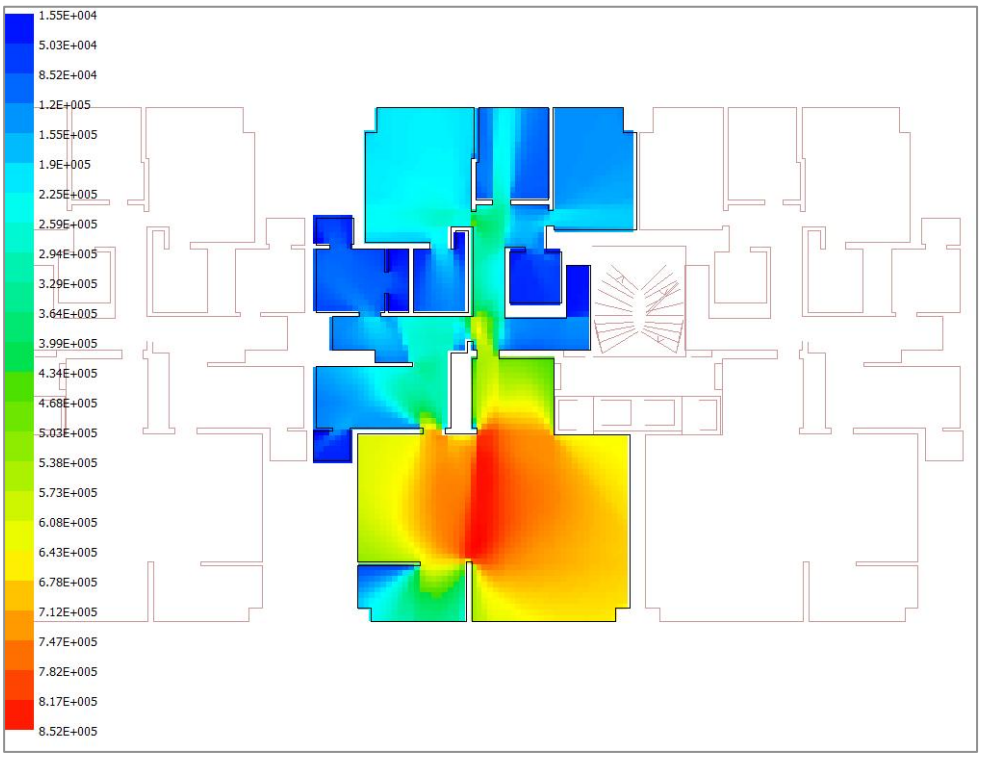

Şekil 4.331 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

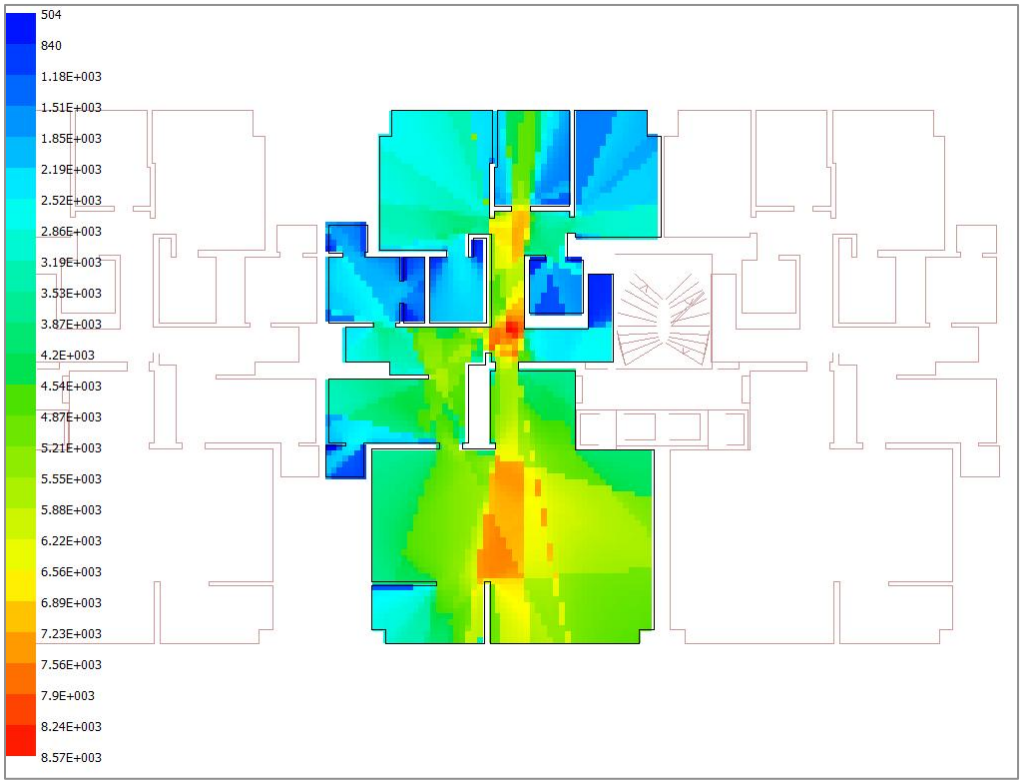

Şekil 4.332 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

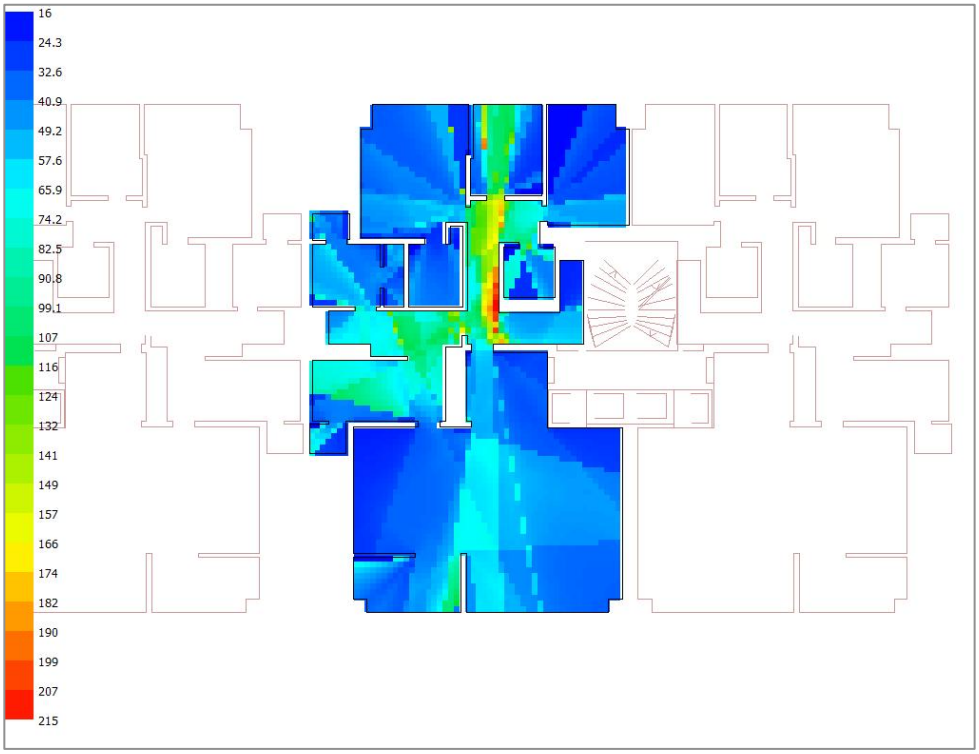

Şekil 4.333 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

Şekil 4.334 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

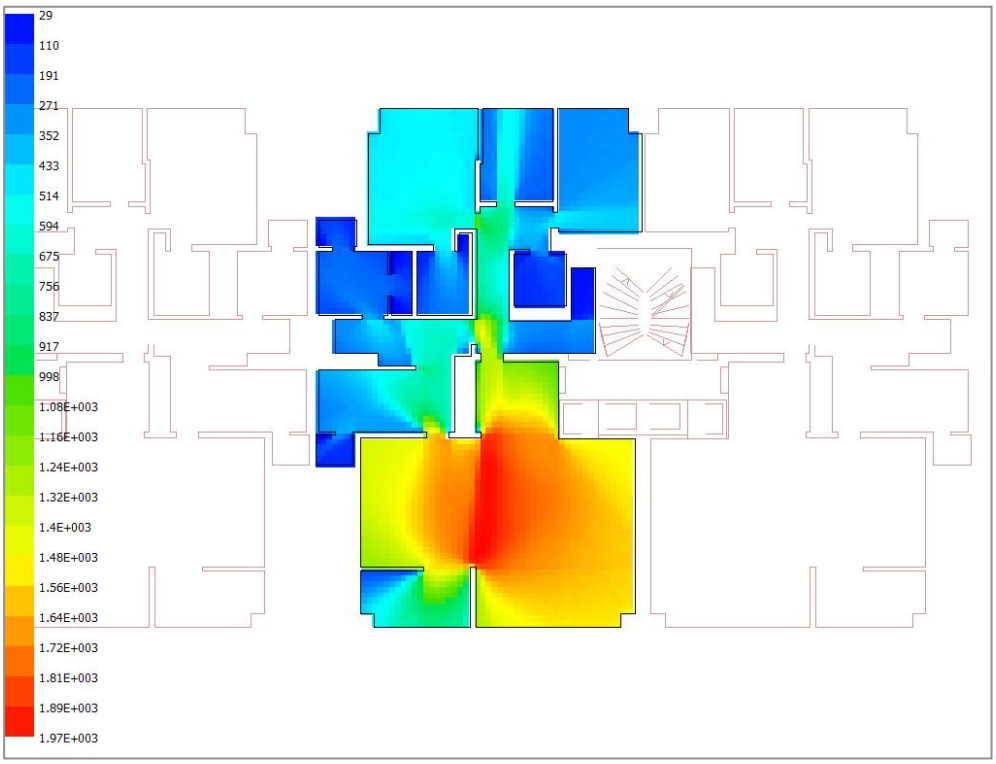

Şekil 4.335 : 1978 Yapı ve Kredi Bankası Yardım ve Emekli Sandığı Vakfı Vali Konağı Sitesi, Teşvikiye, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

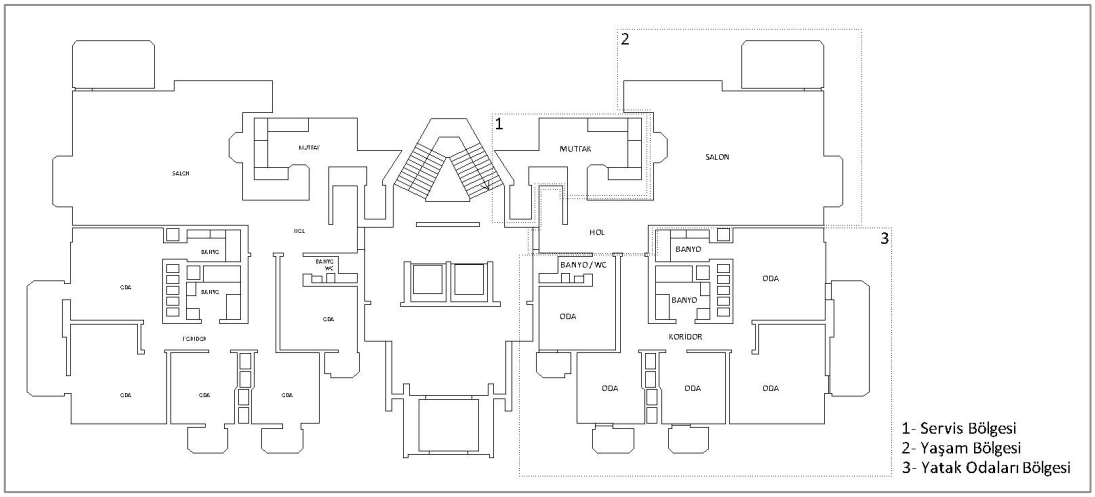

Şekil 4.336 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Sazak Binası'nın en önemli özelliği gösterdiği çok düşük ortalama merkezilik değeridir. Bu durum Şekil 4.336'daki planına ve Şekil 4.337'de bütünleşme değerlerinin gösteren dağılımdaki yapı incelendiği zaman anlaşılabilecektir. Merkezilik değerlerinin dağılımı da Şekil 4.342'de verilmiştir. Birbirlerinden farklı üç dışbükey mekan olan planın koridorları ve plan holü boyunca dağılan yüksek merkezilik değerleri planın genelinde bütünleşme değerlerinin de düşmesini beraberinde getirmiştir. Ortalama merkezilik değerinin ikinci evre ortalamalarının da altına düşmesi ikinci evrede ortalama merkezilik değeri düşüş eğilimini desteklerken, planın ortalama bütünleşme değeri ve yaşam bölgesi ortalama bütünleşme değeri bağlamında analizler sonucu düşük değerlerin çıkmasına sebep olmuştur. Esas olarak ikinci evre mekan organizasyonunu eğilimlerini yansıtan, tek bir mekan olan salona dönüşmüş olan yaşam bölgesi, diğer bölgelerle olan bütünleşmesinin kopukluğundan ve dışbükey mekan ilişkisi farklılığından dolayı düşük ortalama bütünleşme değerlerinde kalmıştır. Plan, salon mekanı şekillenmesi özelinde ikinci evreyi yansıtırken, diğer mekan dizimi kavramlarına bağlı ortalama değerler olarak, düşük ortalama merkezilik sonuçlarından anlaşılan mekan şekillenmelerinin de bir sonucu görünümünde ikinci evre eğilimlerinden ortalama bütünleşme ve derinlik gibi noktalarda farklılaşmaktadır.

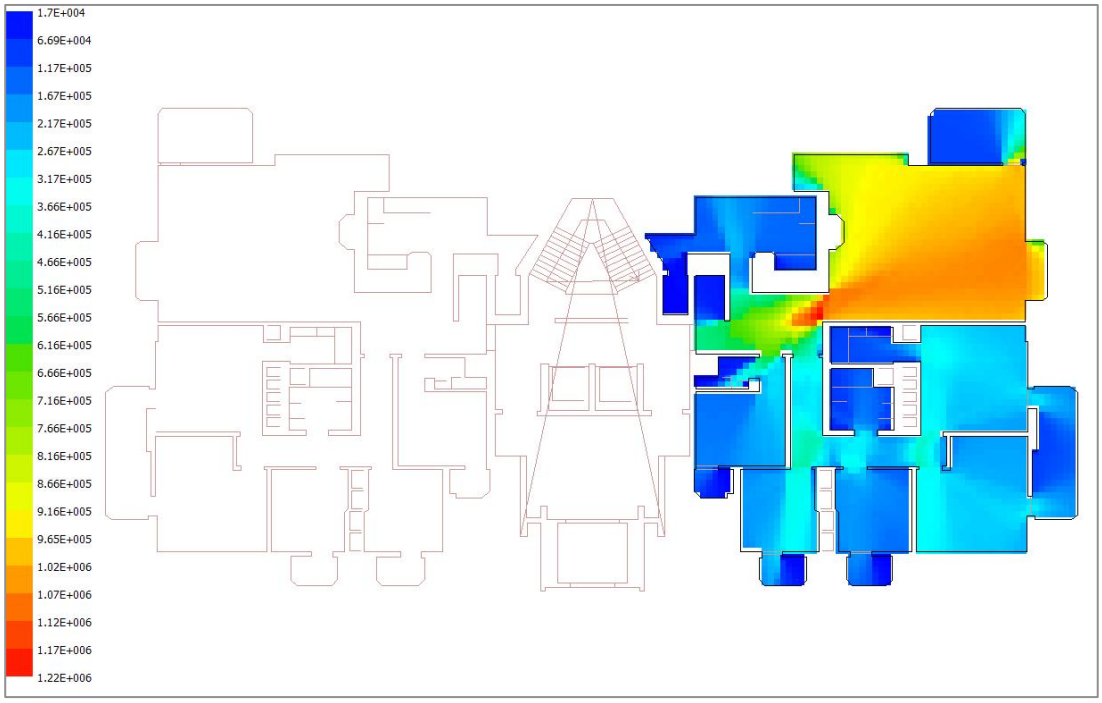

Şekil 4.337 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

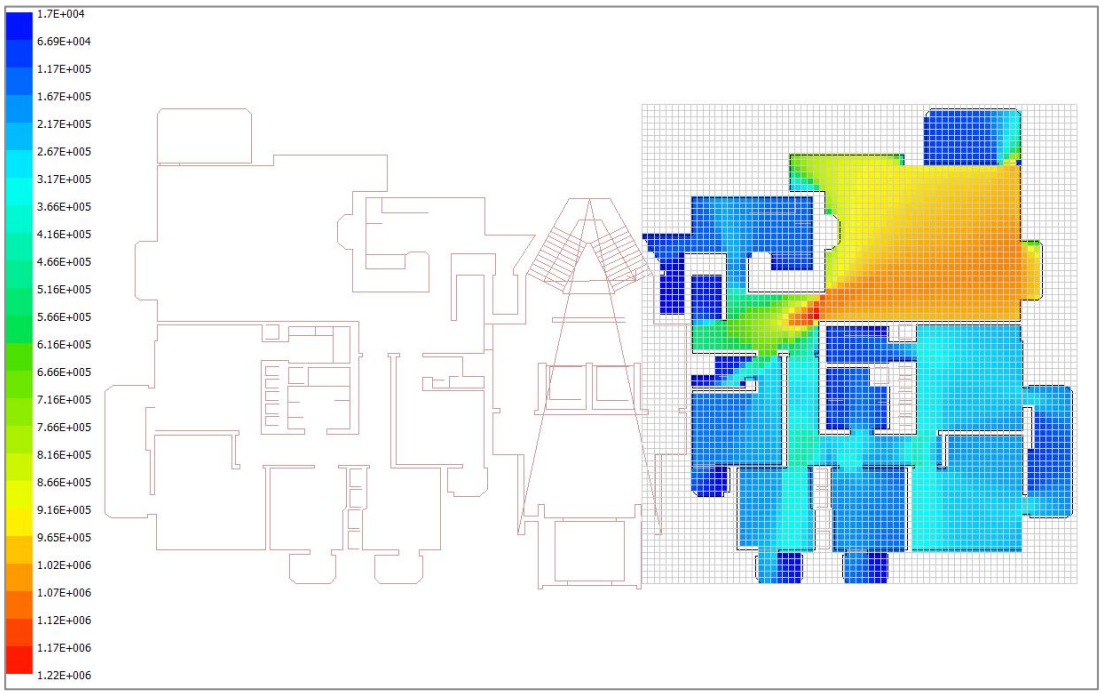

Şekil 4.338 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

Şekil 4.339 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

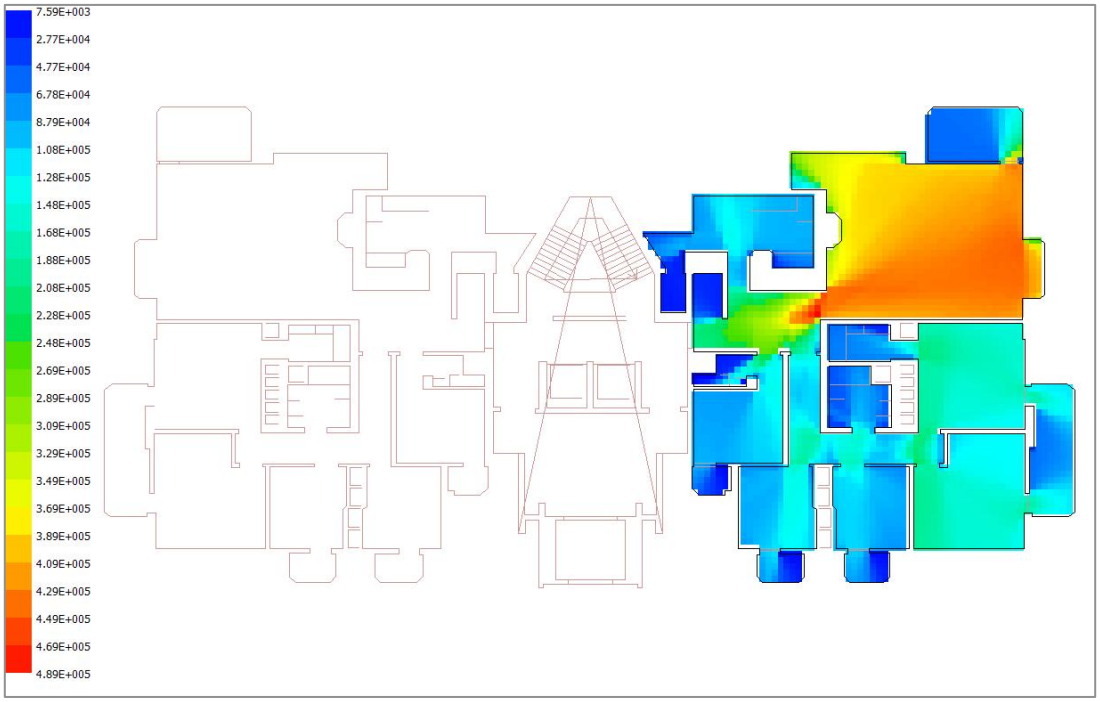

Şekil 4.340 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

Şekil 4.341 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

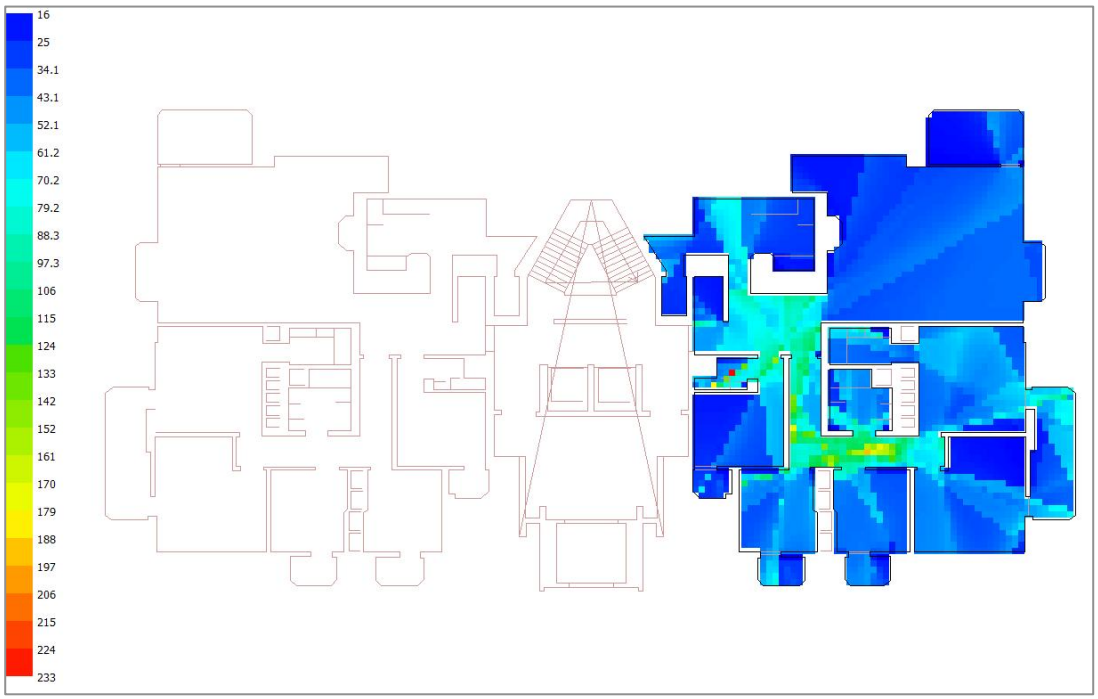

Şekil 4.342 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

Şekil 4.343 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

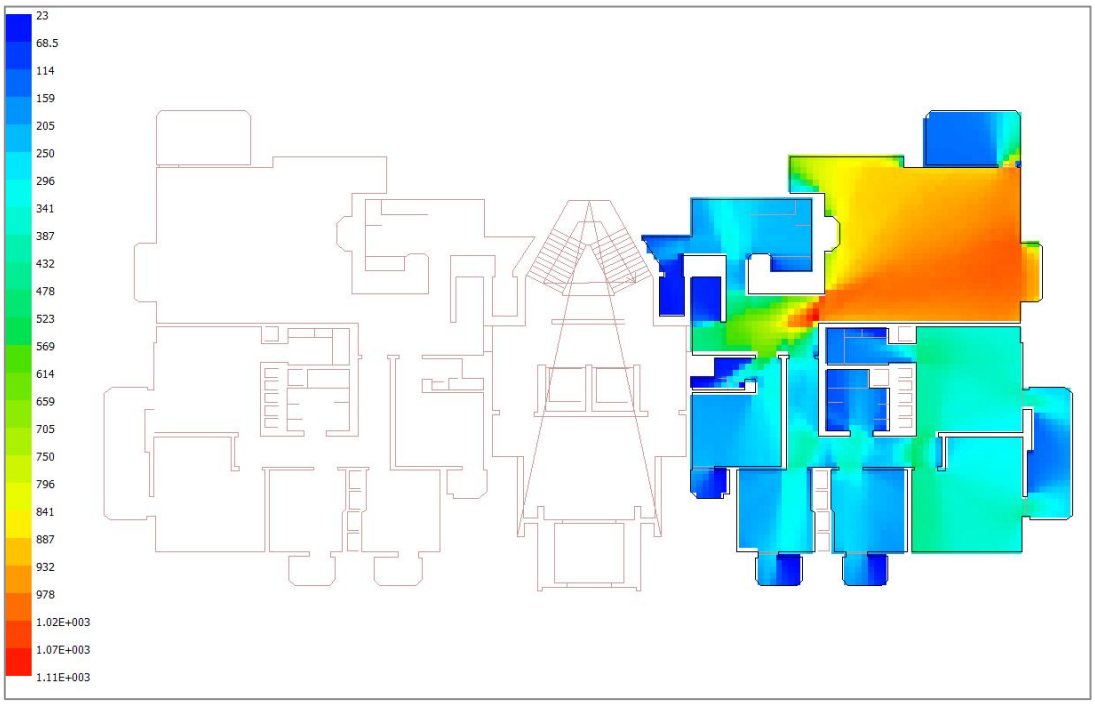

Şekil 4.344 : 1979 Sazak Binası, Çiftehavuzlar, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

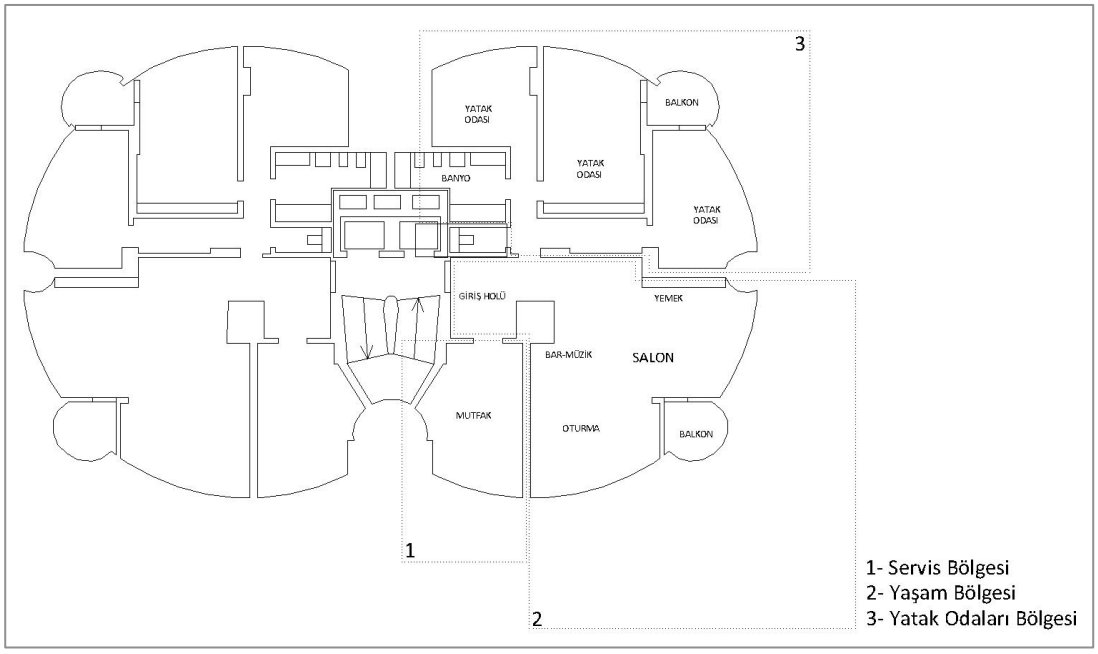

Şekil 4.345 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

Dairesel Planlı Nokta Bina örneğinde de bir önceki örnek olan Sazak Binası ile benzerlikler çok fazladır. Bu planda analizler sonucu elde edilen en önemli bulgu, dört farklı dışbükey bölgenin giriş holünün devamında kesişmesidir. Bu bölgeler birbirleriyle sürekliliği, kesişimi, birlikteliği olan dışbükey mekan (convex space) bölgeleri içerisinde de bulunmamaktadırlar. Tek ortak alanları giriş holünün de devamında olan Şekil 4.346'da da salonla giriş holünün birleştiği bütünleşme değeri yüksek alandır. Bölgeler arası geçişlerin sıkıştığı, daraldığı ve tek bir ortalama bütünleşme değeri yüksek alanda yoğunlaştığı yapıda ortalama merkezilik değeri düşme eğilimindedir ve bu durum ikinci evrede sıklıkla görülen bir organizasyon yapısıdır.

Sazak Binası'nda olduğu gibi bu örnekte de ortalama merkezilik değerinin ikinci evre ortalamalarının da altına düşmesi ikinci evrede ortalama merkezilik değeri düşüş eğilimini desteklerken, planın ortalama bütünleşme değeri ve yaşam bölgesi ortalama bütünleşme değeri bağlamında analizler sonucu düşük değerlerin çıkmasına sebep olmuştur.

İkinci evre mekan organizasyonunu eğilimlerini yansıtan, tek bir mekan olan salona dönüşmüş olan yaşam bölgesi önemli bir sonuçtur fakat, diğer bölgelerle olan bütünleşmesinin kopukluğundan ve dışbükey mekan ilişkisi farklılığından dolayı düşük ortalama bütünleşme değerlerinde kalmıştır.

Salon mekanı şekillenmesi ikinci evreyi yansıtmakta, ama diğer mekan dizimi kavramlarına bağlı ortalama bütünleşme ve ortalama derinlik gibi değerler ikinci evre eğilimlerinden farklı noktalarda kalmışlardır. Bunların yanında elde edilen düşük ortalama merkezilik sonucu esasen mekan şekillenmelerinin de bir sonucu görünümündedir.

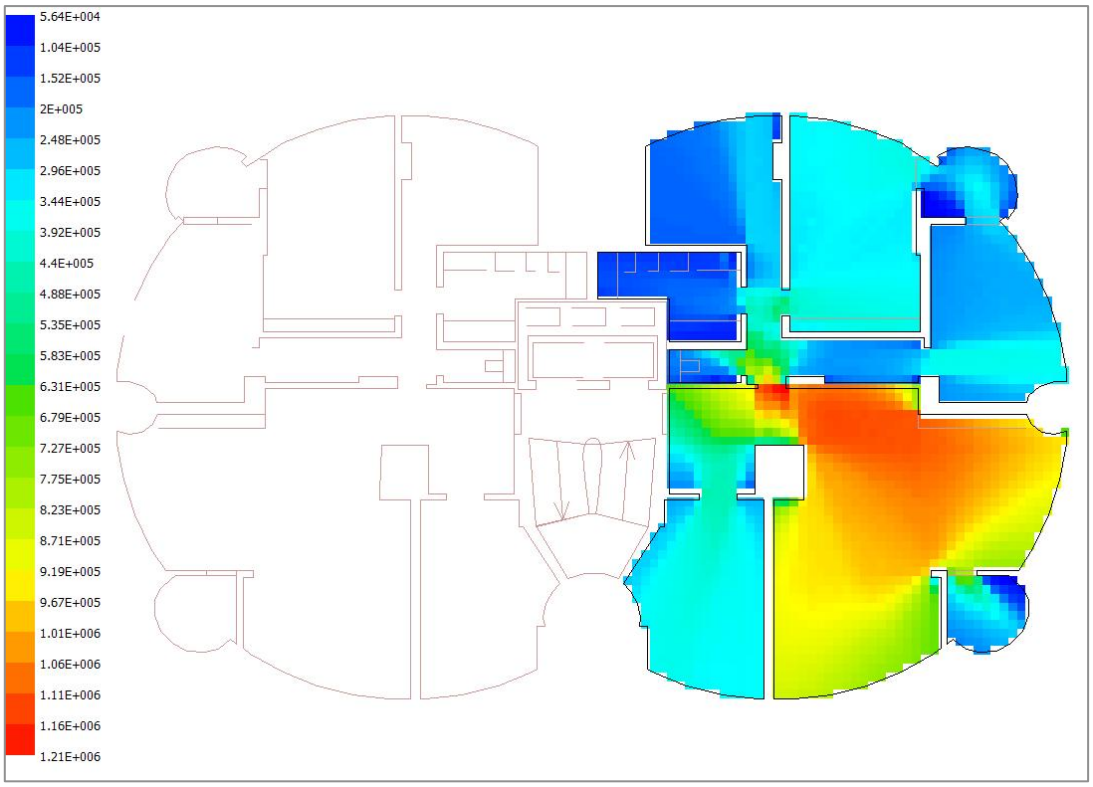

Şekil 4.346 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

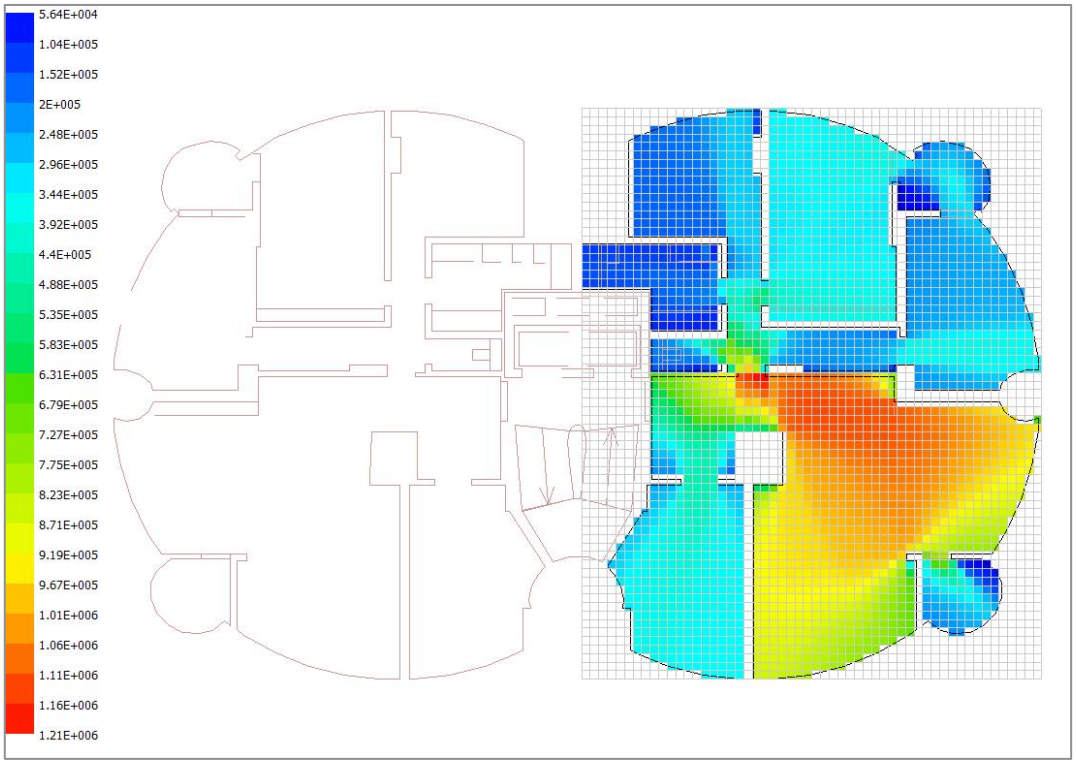

Şekil 4.347 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

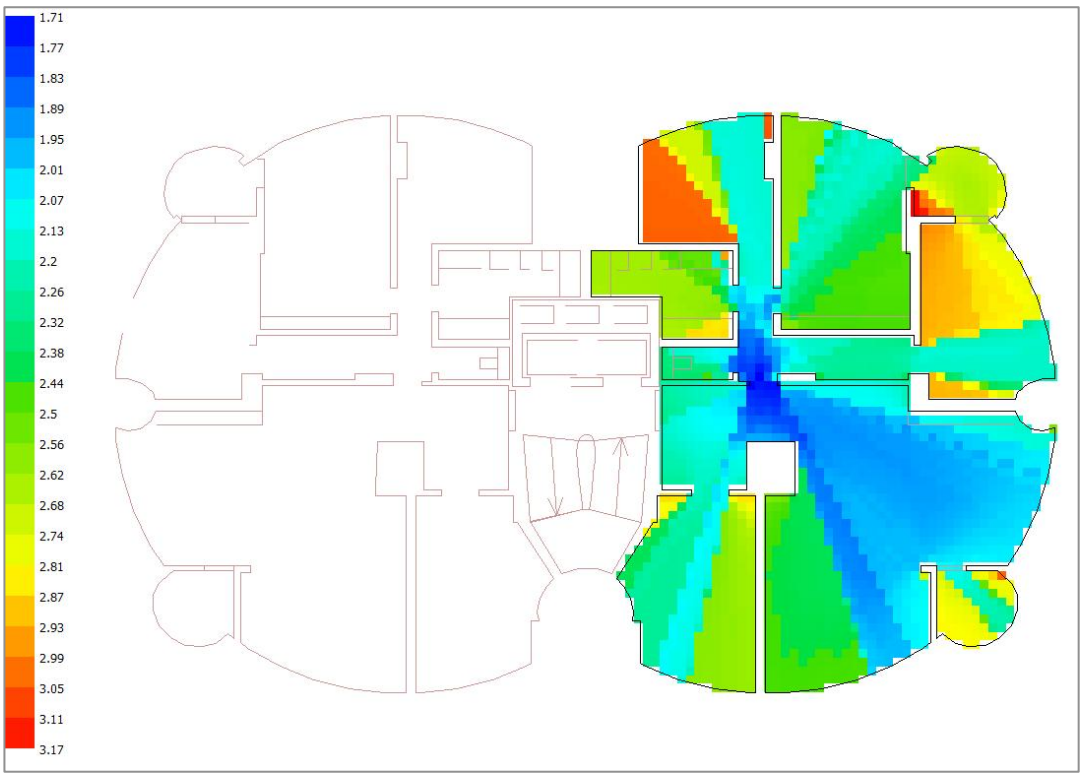

Şekil 4.348 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Ortalama Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

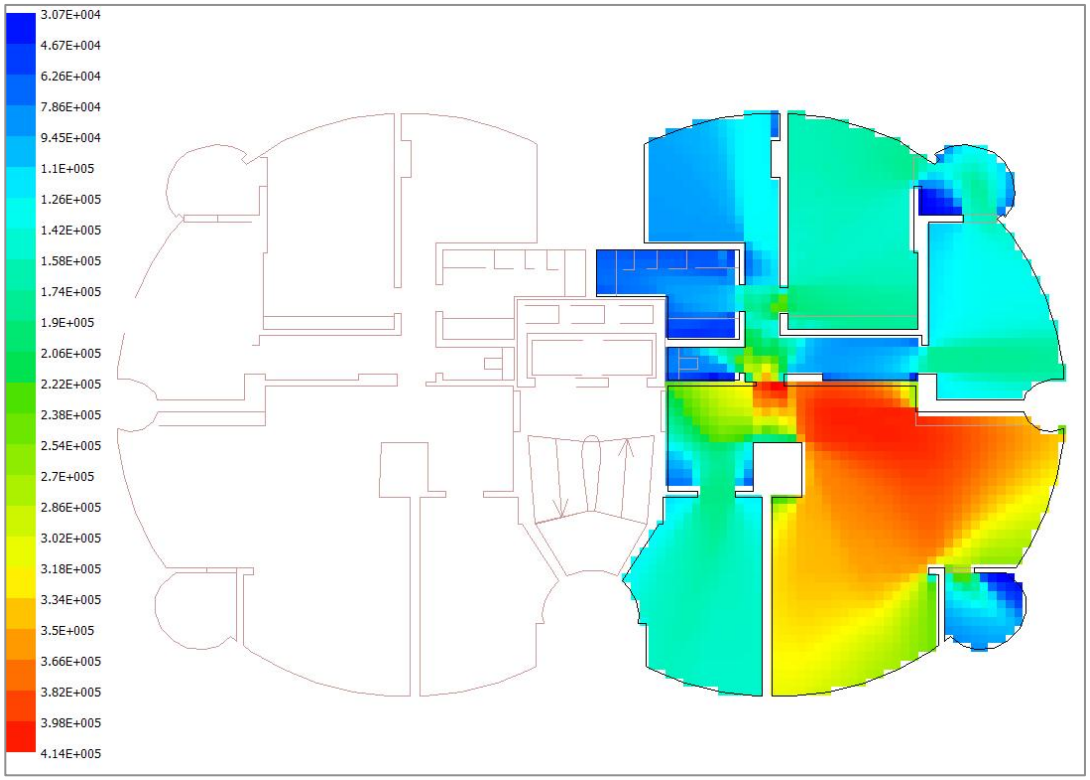

Şekil 4.349 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

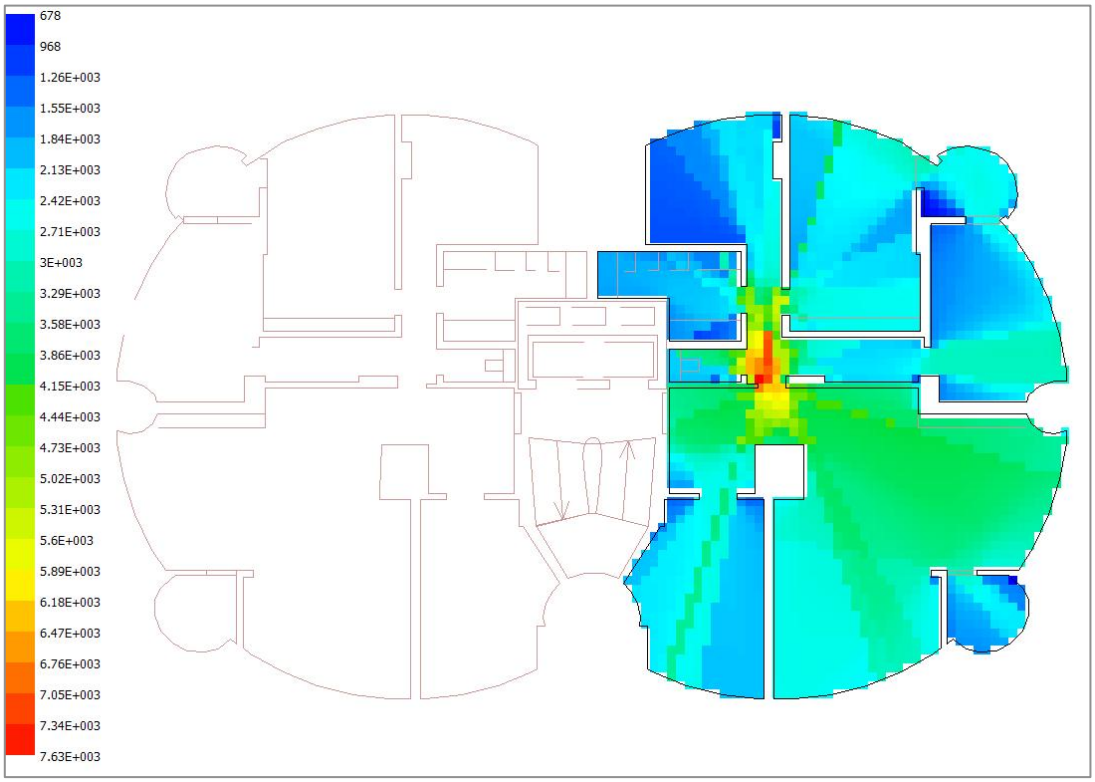

Şekil 4.350 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

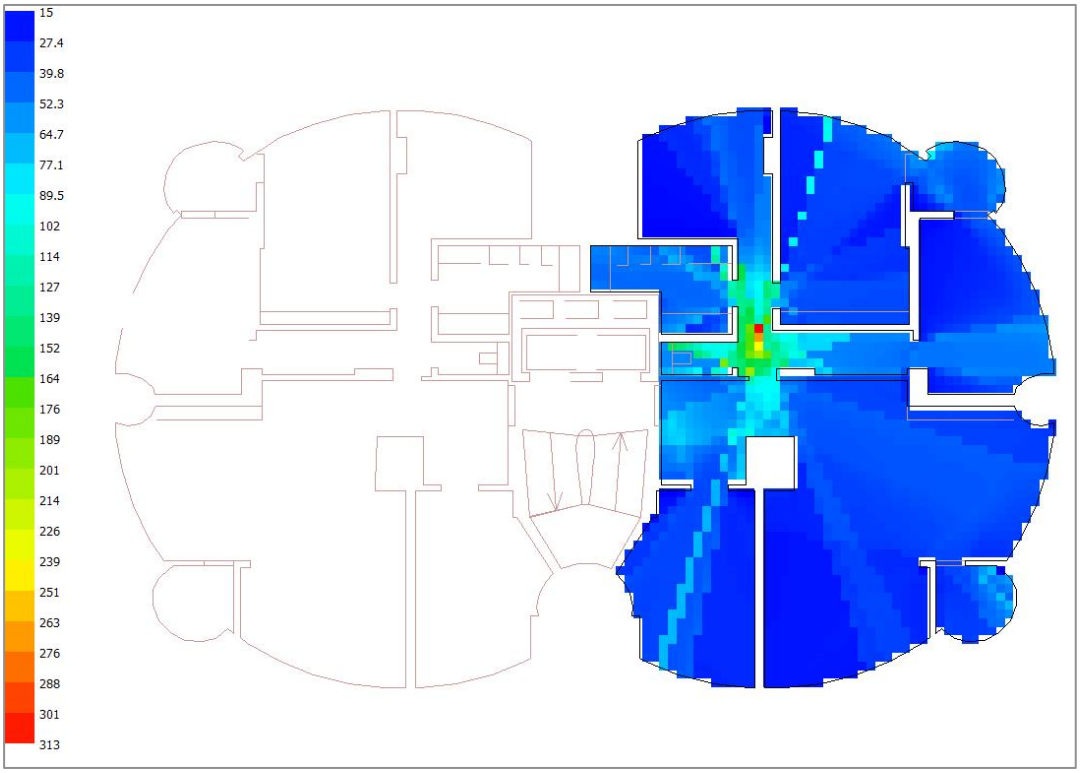

Şekil 4.351 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

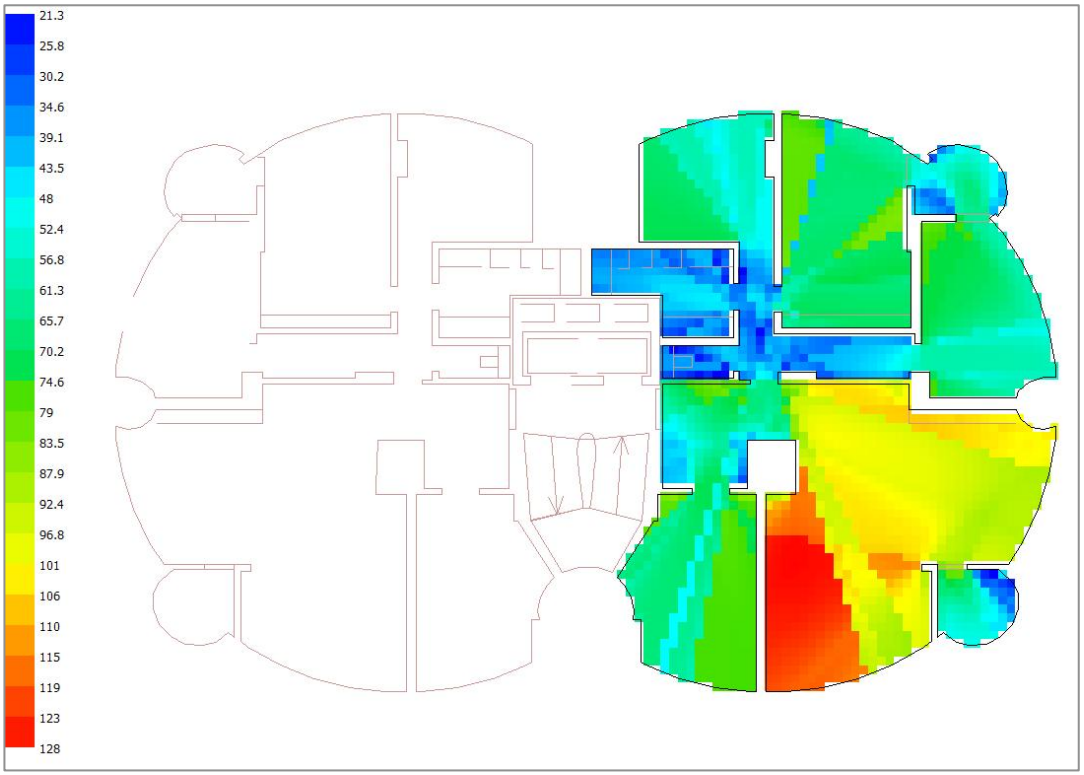

Şekil 4.352 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

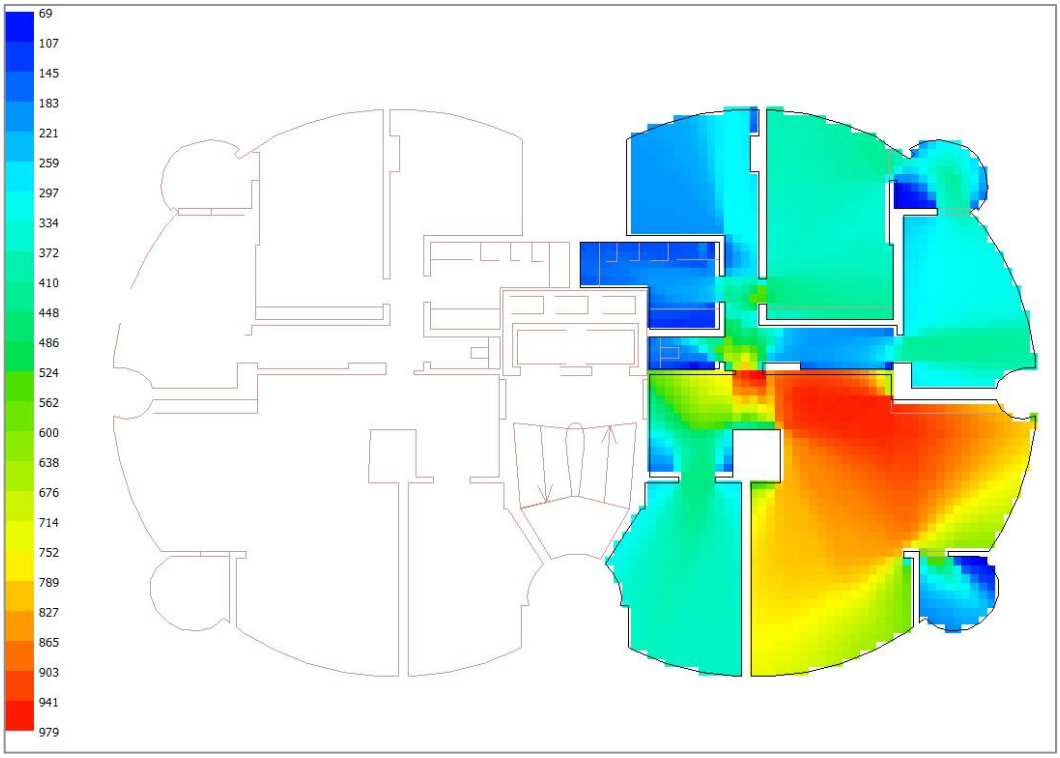

Şekil 4.353 : 1979 Dairesel Planlı Nokta Bina, Suadiye, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

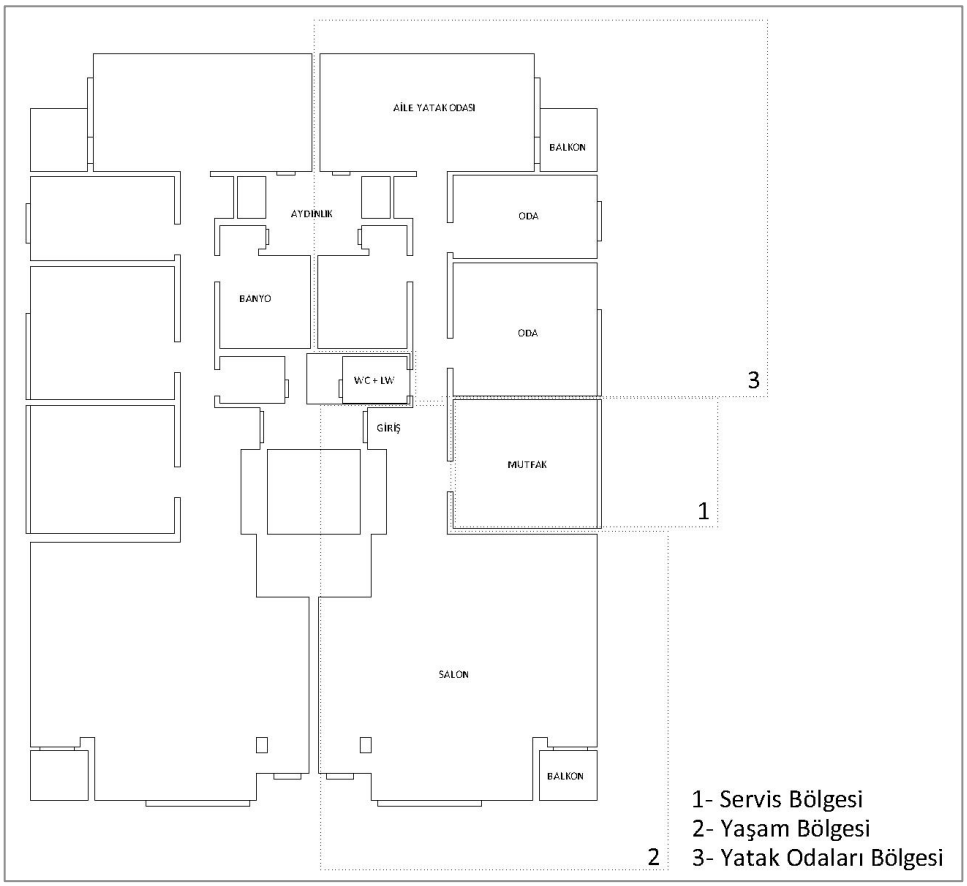

Şekil 4.354 : 1973 Tura Apt., Etiler, Plan Şeması ve Analiz Bölgeleri.

İkinci evrenin son örneği olarak görülen Tura Apartmanı ise desteklediği ortalama merkezilik düşüş eğilimi ve salonunun tek mekan olarak yaşam bölgesini oluşturan yapısı ile dikkat çekicidir (Şekil 4.354 - 4.362). Mutfak mekanının artan bütünleşme değeri, yine yaşam bölgesi ortalama bütünleşme değerinin ikinci evre ile paralel artışı önemli sonuçlardır.

Planda karşılaşılan ortalama merkezilik değerinin düşüş eğilimi planın bütününde karşılaşılan en ve boy ölçülerinin birbirinden giderek farklılaşan durumudur. Bunun bir sonucu olarak Şekil 4.360'da görülen dağılımda yükselen merkezilik değerlerinin salonun köşesinden başlayarak, planın koridorları boyunca yayılan ve çok az da olsa yoğunlaşan bir durumla yatak odaları bölgesinde planın merkezinden kayarak yansıttığı durum görülmektedir. İçbükey mekanların birleşiminde merkezden kayma durumu burada merkezilik değerini düşüren bir yapıda olmasına karşın, Tura Apartmanı dışbükey mekanlar arası bağlantılardaki süreksizlik ve daralmaların çok az olduğu uzun ve ince bir plan tipi olması sebebiyle ikinci evre eğilimlerinden olan ortalama yaşam bölgesi ve plan geneli yükselen bütünleşme değeri ortalamalarını da yansıtmaktadır.

Mutfak mekanının düşen ortalama derinlik eğilimi Tura Apartmanı örneğinde de açıkça görülmeltedir (Şekil 4.2 ve Şekil 4.357).

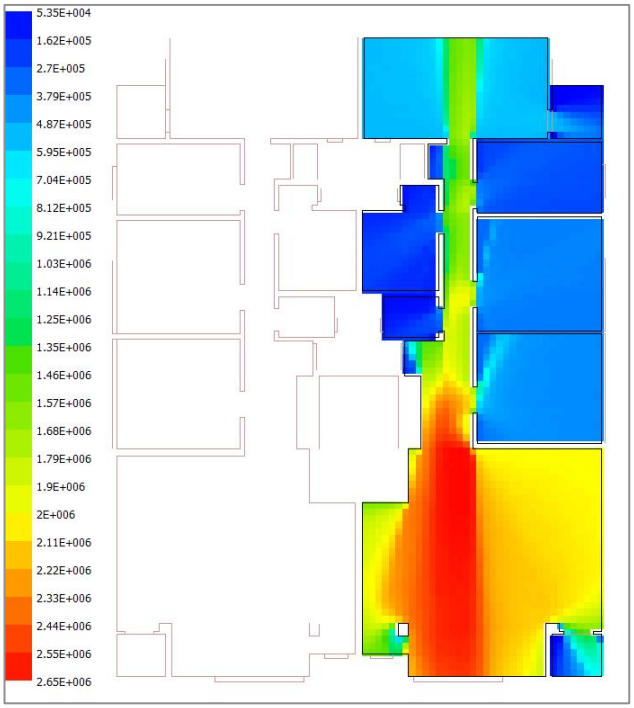

Şekil 4.355 : 1973 Tura Apt., Etiler, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımı.

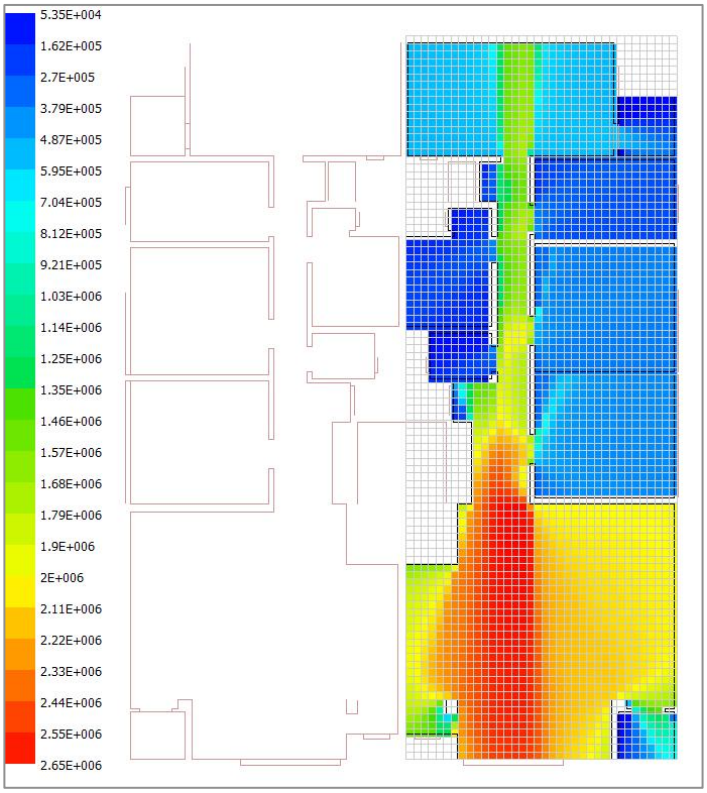

Şekil 4.356 : 1973 Tura Apt., Etiler, Bütünleşme Değerlerinin Dağılımının, analizlerde metrekare başına 23 grid olarak tanımlanan ızgara sistemi ile birlikte gösterilmesi.

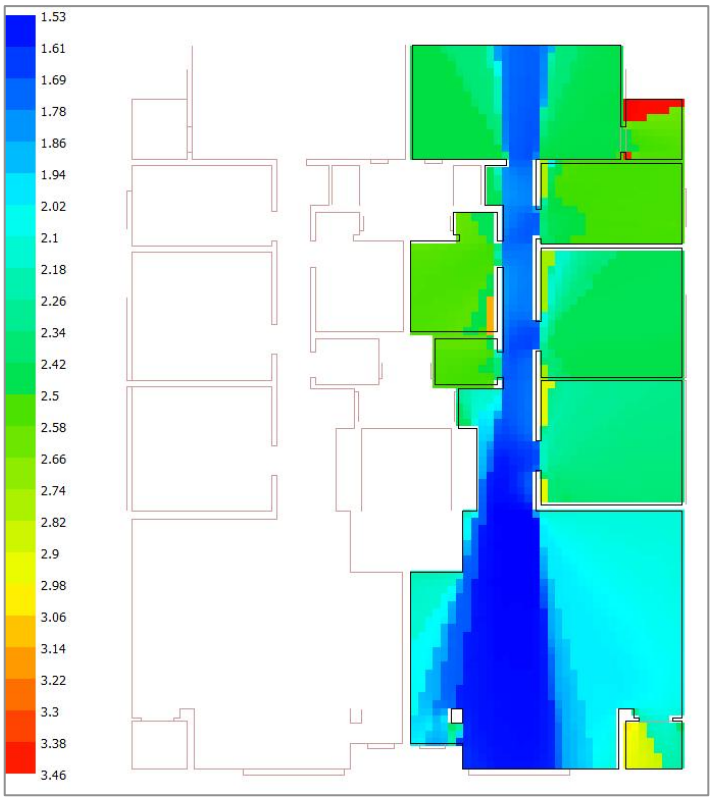

Şekil 4.357 : 1973 Tura Apt., Etiler, Ort. Derinlik Değerlerinin Dağılımı.

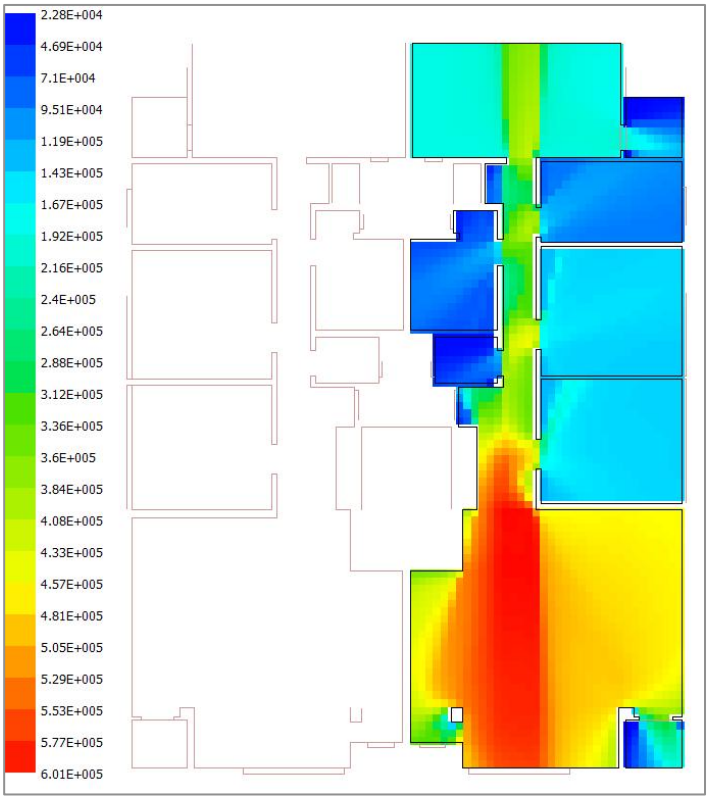

Şekil 4.358 : 1973 Tura Apt., Etiler, Ortalama Eş Görüş Alanlarının Yüzölçümü Değerlerinin Dağılımı.

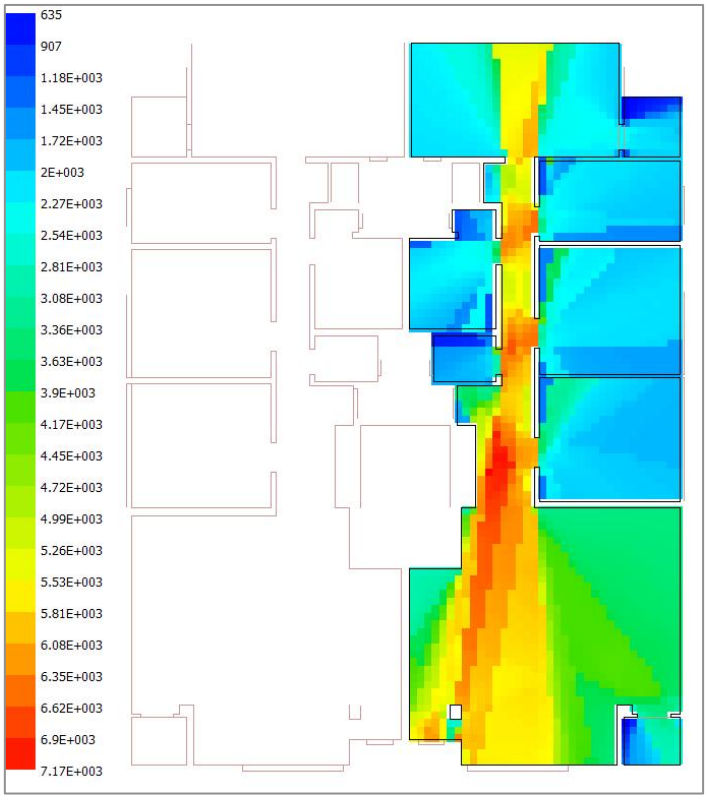

Şekil 4.359 : 1973 Tura Apt., Etiler, Eş Görüş Alanlarının Çevre Değerlerinin Dağılımı.

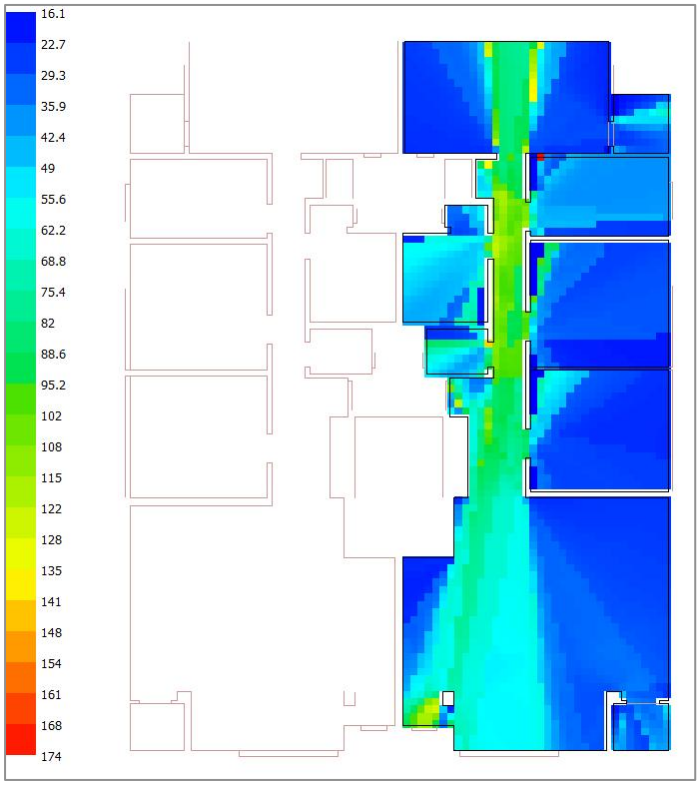

Şekil 4.360 : 1973 Tura Apt., Etiler, Merkezilik Değerlerinin Dağılımı.

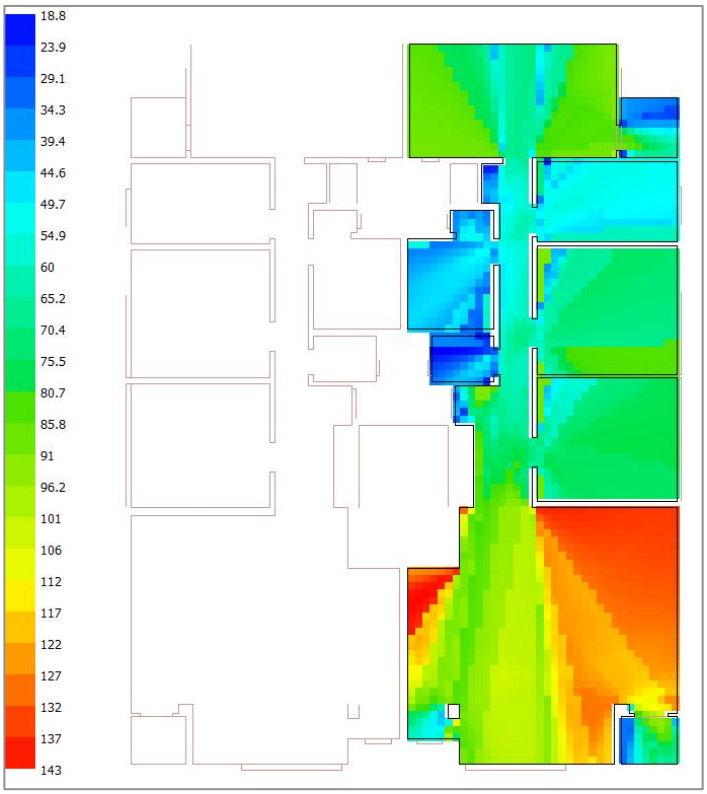

Şekil 4.361 : 1973 Tura Apt., Etiler, Kompaktlık/Sıkılık-Sıkışmışlık Değerlerinin Dağılımı.

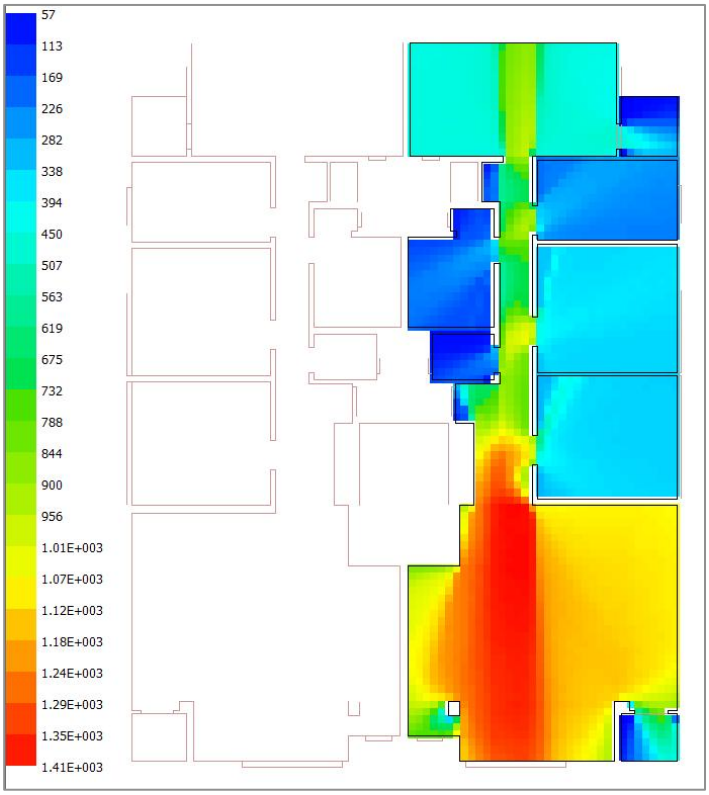

Şekil 4.362 : 1973 Tura Apt., Etiler, Bağlantısallık Değerlerinin Dağılımı.

Bu son örnekle birlikte tamamlanan analizlere başlangıçta Şekil 4.1 ve Şekil 4.2'deki tablolarda gösterilen ortalama değerler üzerinden yapılan tartışma iki farklı grup, evre arasındaki farklılaşmayı, değişimin izlerini ve aynı zamanda da benzerlikleri ortaya koymamıza katkı sağlamıştır. Çoklu konuttaki bu iki evre arası farklılaşan imar, teknoloji, yapım modeli arası ilişkiler de gözönüne alınarak, planın yapısındaki değişim ve benzerlikler, yaşam bölgelerindeki bütünleşme, derinlik, merkezilik, bağlantısallık, eş görüş alanına bağlı değerlerin değişimlerinin nedenleri, banyo, mutfak gibi daha özel tek mekanlardaki mekan diziminin verilerinin dönemler arası durumu, zaman zaman sosyal durumlarla birlikte de düşünülerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

İki evre arası karşılaştırmalarda dönemler arası değişim eğilimlerini gösteren grafikler de Şekil 4.13'den başlayarak Şekil 4.29'a kadar analizlerin görsel ifadesi olan şekillerden önce verilmiş, analizler sonucu elde edilen bu grafikler de analizler üzerinde yapılan yorumlarda önemli bir yer tutmuşlardır.

4.4 Elde Edilen Bağıntılar ve Eğilimlerle İlişkiler

Bölüm sonuçlarından önce ve iki evrenin örneklerinin ele alınmasının ardından analizlere ilave olarak SPSS programı yardımı ile elde edilen iki evre arası birtakım ilişkileri istatistiksel olarak da ifade eden X^2 (Pearson Chi-Square) testlerinin sonuçlarına değinilecektir.

Şekil 4.1 ve Şekil 4.2'de daha önce değinilen birinci ve ikinci evre değerleri arasındaki eğilimler istatistiksel olarak da test edilmiş, bu ilişkilerden tartışma konusu olabilecek düzeyde olan altı test sonucu değerleriyle birlikte yorumlanmıştır. Bu testler evreler ile ortalama eş görüş alanı yüzölçümü değerleri; evreler ile ortalama kompaktlık/sıkılık, sıkışmışlık değerleri; evreler ile ortalama merkezilik değerleri; evreler ile ortalama derinlik değerleri; evreler ile banyo mekanının ortalama derinlik değerleri; evreler ile mutfak mekanının ortalama bütünleşme değerleri arasında yapılan testlerdir. Bu testlerde evreler (1 ve 2) ile birlikte teste tabi tutulan değişkenlerin hepsinin 37 farklı analiz örneği için analizler sonucu hesaplanmış her teste ait 37 ortalama değer iki farklı grup değerine (1 ve 2) ayrılmış ve test uygulanmıştır.

Evreler ile ortalama eş görüş alanı yüzölçümü değerleri arasında yapılan test sonucunda X^2 (chi-square) değeri 1.722, serbestlik derecesi (df) 1 ve olasılık değeri (p) ise 0.189 seviyesinde çıkmıştır. Çıkan sonuç istatistiksel olarak $p<0.05$ seviyesinin üzerinde olduğu halde eş görüş alanı ortalama yüzölçümü değer seviyesindeki ikinci evre yönünde olan artışın eğilimini %81 seviyelerinde doğrular niteliktedir. Bu eğilim, analizlerde ortalama bütünleşme değeri, ortalama bağlantısallık gibi kavramların değerleri ile de doğru orantılı olmasından dolayı, plan genelinde birinci evreden ikinci evreye geçişte bütünleşme (integration) değerleri açısından bir artış olduğu eğilimini istatistiksel olarak da doğrulamaktadır. Şekil 4.15'de grafik eğilimlerinde de görülen bu durum, ikinci evrede yaşam bölgesi mekanlarının daha entegre, yatak odalarının daha derin ve mutfak mekanının da yine daha entegre hale gelmesiyle doğru orantılı bir ilişkisi vardır.

Evreler ile ortalama kompaktlık/sıkılık, sıkışmışlık değerleri arasında yapılan test sonucunda X^2 (chi-square) değeri 5.515, serbestlik derecesi (df) 1 ve olasılık değeri (p) ise 0.019 seviyesinde çıkmıştır. Çıkan sonuç istatistiksel olarak $p<0.05$ seviyesinin altındadır, olasılık değeri 0.05 seviyesinden az çıkan bu ilişki istatistiksel

olarak da %98 seviyesinde kuvvetli bir ilişkiye sahiptir. Analizler sırasında hesaplamaları yapılan bir değer olan kompaktlık/sıkılık-sıkışmışlık (compactness) değeri merkezilik değeri ile ilişkisi bakımından da önemlidir, tez kapsamında bu değerle ters orantılı olan değer ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. Değerin yükselmesi, karşılaştırmalı analizlerde planlardaki ortalama boyut ölçülerinin plan genelindeki ortalamalarında giderek farklarının arttığının göstergesidir. Kısacası boyutsal olarak giderek sıkışan dışbükey (convex) mekanların bir göstergesi olarak bu değer kabul edilmiştir. İlk evre ile ikinci evre arası farklara bakıldığı zaman da ortalama kompaktlık değerinin ortalama merkezilik değerinin tam tersi olarak yükselme eğiliminde olduğu grafikle verilmiştir (Şekil 4.17). İstatistiksel olarak 37 analiz örneği üzerinden yapılan değerlendirme de bu durumu doğrulamaktadır. Bu durumdan ikinci evrede plan morfolojisinin en ve boy gibi ikinci boyuttaki uzunluklarının aralarındaki farkların arttığı ve plan merkezinin çeperlere doğru kaydığı ya da dışbükey mekanlar arası geçişlerin daralarak, plan genelinde bütünleşme değerleri farklı dışbükey bölgelerin bütünleşme değeri yüksek olan tek bir dar alanda kesişmeye, bu alanı bağlantı alanı olarak kullanmak durumunda kalmaya başladıkları sonucu çıkmaktadır. Bu sonuç özellikle ikinci evre analiz örnekleri üzerinde merkezilik değeri ekseninde yorumlanarak, tartışılmıştır.

Evreler ile ortalama merkezilik değerleri arasında yapılan test sonucunda X^2 (chi-square) değeri 5.515, serbestlik derecesi (df) 1 ve olasılık değeri (p) ise 0.019 seviyesinde çıkmıştır. Şekil 4.18'de de görüldüğü gibi evreler ile ortalama merkezilik değerleri arasındaki eğilimde ikinci evrede azalan ortalama merkezilik değeri ile birlikte merkezden uzaklaşma ve plan boyutlarında değişimlerin eğilimi tespit edilmiştir. İstatistiksel olarak da $p<0.05$ seviyesinin altında kalan 0.019 olasılık değeri, 0.05 seviyesinden az çıkarak, bu ilişkinin de %98 seviyelerinde kuvvetli bir ilişkiye sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum merkezilik ve kompaktlık değerlerinin birbirleriyle ters orantılı ilişkileri tanımladıkları için birlikte yorumlanmasının doğruluğunu da ispatlamıştır. İlk evrede merkezilik değer ortalamasının yükselmesiyle çembere yaklaşan bir morfolojik yapı ile ilişkiler görülmektedir. İkinci evrede özellikle dağıtım mekanlarındaki eş görüş noktalarının kısıtlı olarak yüksek merkezilik değerine sahip olmaları, kompaktlık değeri olarak da yüksek dışbükey (convex) mekan içi ortalamalar düşen merkezilik değeri ortalamalarıyla sonuçlanmıştır.

Evreler ile ortalama derinlik değerleri arasında yapılan test sonucunda X^2 (chi-square) değeri 3.430, serbestlik derecesi (df) 1 ve olasılık değeri (p) ise 0.064 seviyesinde çıkmıştır. Olasılık olarak $p<0.05$ seviyesini yakalayamayarak 0.05'den büyük kalan 0.064 değeri yine de %83 civarında bir olasılık vermektedir. İkinci evrede mutfak mekanınında ciddi şekilde ve yaşam bölgesinde çok az miktarda ortalama derinlik düşüşü yaşanmasına, sığlaşmaya karşın, bu testin sonuçlarını etkileyen durum, derinleşen banyo mekanı ve yatak odaları bölgesi mekanlarıdır. Bu test sonucunda ikinci evrede giderek derinleşen genel plan yapısı (Şekil 4.13) istatistiksel bir eğilim olarak da görülmüştür. Bu eğilimin olasılığının 0.05 değerinden büyük kalarak, çok kuvvetli olamamasının nedeni mutfak ve salon gibi mekanların sığlaşan mekan eğilimleridir.

Evreler ile banyo mekanının ortalama derinlik değerleri arasında yapılan test sonucunda X^2 (chi-square) değeri 3.124, serbestlik derecesi (df) 1 ve olasılık değeri (p) ise 0.077 seviyesinde çıkmıştır. Şekil 4.20'de grafiksel olarak daha önce tespit edilen banyo mekanının derinleşme eğilimi, istatistiksel olarak $p=0.077$ olarak çıkmış, %82 seviyelerine yakın bir olasılık ile derinleşme eğilimi istatistiksel olarak da elde edilmiştir.

Evreler ile mutfak mekanının ortalama bütünleşme değerleri arasında yapılan test sonucunda X^2 (chi-square) değeri 3.124, serbestlik derecesi (df) 1 ve olasılık değeri (p) ise 0.077 seviyesinde çıkmıştır. Mutfağın ikinci evrede giderek ortalama bütünleşme değeri daha yüksek bir noktaya gelmesi burada da görülmektedir. Daha önce de iki evre arası ortalamaların değişiminde karşılaşılan durum (Şekil 4.23) ile istatistiksel durum olarak $p=0.077$ olasılık değeri de üstüste düşmekte, aynı eğilimi göstermektedir.

4.5 Alan Çalışması Sonuçları

Alan çalışması kapsamında ele alınan analizlerde iki evre halinde ele alınan örnekler analiz edilmiştir. 1930'larda imar hareketleri, düzenlemeleri ve Türkiye'nin içerisinde bulunduğu değişimlerle başlayan ilk evre 1930 – 1954 dönemini içerisine almaktadır ve bu dönemin sonlarından başlayarak, 1954 kat mülkiyetine serbestlik getiren kanun ve düzenlemelerin etkisi ile gelişen çoklu konut gelişimi, yap-satçı küçük müteahhitlerin oluşması ve sonrasında belediyelerin arsaların tahsisi ile ilgili düzenlemeri ile farklılaşan 1954-1980 aralığı da sonraki evreyi oluşturmaktadır. Bu

iki evre arasındaki mekan özelleşmeleri, farklılaşmaları, değişimleri, plan yapılarındaki ilişki farklılıkları araştırılarak sentaktik değişimin izleri ile konut mekanının planlamasındaki farklılıklar tartışılmıştır.

Analizlerde ilk evre ile ikinci evrenin ortalama değerleri arasında bir karşılaştırma yapılmış, mekan dizimi kavramlarına bağlı değerlerin ortalamaları arasında bu iki farklı evre arasında değişim eğilimlerinin nasıl olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu değişim eğilimlerini ele alan grafikler de verilmiştir (Şekil 4.13 – 4.29). Grafikler ve tablolar (Şekil 4.1 ve Şekil 4.2) evreler boyunca ele alınan 37 analiz örneğinin kısaca yorumlanması esnasında da göz önünde bulundurulmuş, tabloların verileri örneklerin anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Grafiklerdeki eğilimlerin ise yapım sistemi, tasarım anlayışı, imar kuralları, teknoloji ve sosyo-ekonomik yapı değişimleri gibi dinamiklerle ilişkileri kısaca tartışılmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde öncelikle analizlerin yorumlanması esnasında fazla tartışılmayan eş görüş alanı çevre değeri ile ilgili analizlerin yapısı ve elde edilen bulgular değerlendirilecektir. Aynı alana sahip farklı noktalarda çevre verisine bakarak plan içerisindeki tekil mekanın en ve boy ölçütlerinin birbirinden giderek farklılaştığı söylenebilir. Örnek bir kabul olarak, çevre verisinin giderek büyümesi, karşılaştırmada ele alınan farklı dışbükey (convex) mekanların algılamasında mekan boyutları arasında giderek kareden dikdörtgene ya da daha genel bir açıklama ile boyut verileri birbirine yakın dışbükey (convex) mekanlardan, boyut değerleri farklı olan dışbükey (convex) mekan geometrilerine doğru gidiş, bir farklılaşma olduğunu gösterecektir denilebilir. Ele alınan analizlerin eğilimlerini gösteren grafiklerden Şekil 4.16'da eş görüş alanı çevre değerinin iki evre arasındaki değişim eğilimi verilmiştir. Burada 37,69 seviyesinden 35,38 seviyesine gerileyen bir durum ortaya çıkmıştır. İkinci evrede boyut verileri giderek birbirinden farklılaşan dışbükey (convex) mekanlara doğru bir değişim vardır. Bu durum ilk evrede farklı birçok mekandan oluşan alanların ikinci evrede tek mekanlara doğru değişiminin, gidişlerinin izleri olarak yorumlanabilir.

Apartmanlaşmaya geçişte cumhuriyet döneminin ilk yıllarına yakın örneklerde, Örnek olarak Park Apartmanı'nda bütünleşme değeri olarak sofalı planın özellikleri görülmüştür. Planın tamamında hakim olan kesintisiz dolaşım alanı konutun mekanlarına dağılımı sağlayan özelliği ile ön plana çıkmıştır. Bütünleşme değerlerinin yükseldiği alan olarak yatak odaları bölgesinde bir alanla karşılaşmamız

analizler sonucunda bir takım planlar özelinde olduğu kadar genel durumda da bir değerlendirme açısından önemli bir sonuçtur.

Analizler esnasında merkezilik kavramına da sıklıkla değinilmiştir. Merkezilik kavramı (circularity), sadece mekanın şekliyle ilişkili olarak bir ölçüm vermekle kalmaz, aynı zamanda da mekanın içerisindeki herhangi bir noktanın değerinin ne kadar büyük olduğuna bağlı olarak o görüş noktasının ne kadar merkezde olduğunu bize vermektedir. Bu analizin sonuçları da konut mekanının anlaşılması için kullanılmıştır.

İkinci evrede merkezilik değeri giderek düşmüştür. Bu durumdan ikinci evrede plan morfolojisinin en ve boy gibi ikinci boyuttaki uzunluklarının aralarındaki farkların arttığı ve plan merkezinin çeperlere doğru kaydığı ya da dışbükey mekanlar arası geçişlerin daralarak, plan genelinde bütünleşme değerleri farklı dışbükey bölgelerin bütünleşme değeri yüksek olan tek bir dar alanda kesişmeye, bu alanı bağlantı alanı olarak kullanmak durumunda kalmaya başladıkları sonucu çıkmaktadır.

Özellikle ilk evre örneklerinde planlarda merkezilik değerinin en yüksek olduğu noktanın giriş alanıyla üstüste düşmesi bu alanın gelip geçilme durumunun mekan dizimsel olarak da bir ispatı olarak görülebilir. İlk evre örneklerinde giriş holü ya da antre olarak adlandırabileceğimiz mekanlara denk gelen plana dışarıdan dahil olunan noktaların merkezilik değerlerinin yüksek olması, planların giriş alanını ya da koridorları merkeze alan yapısını göstermiştir.

İlk evre örneklerindeki hem merkezin yatak odaları bölgesinin en önemli dağılım alanı olan sofaya yakın olabileceği eğilimini destekleyen, hem de plan genelinde de ortalama merkezilik grafiği eğiliminde (Şekil 4.18) görülen ilk evre örneklerinin ortalama merkezilik değerinin ikinci evreye göre yüksek olma durumu ortaya çıkmıştır.

İlk evrede bir planın merkezilik değerleri her ne kadar giriş holü ve yatak odaları dağılım holü gibi alanlarda en yüksek değerlerine ulaşsa ve iki farklı merkez oluşturma durumu gözlense de bu yüksek değerlerin üstüste düştüğü alanlar esas dağıtım alanları boyunca aynı dışbükey mekanı paylaşmış oldukları ve bu dışbükey mekanın planın diğer mekanları ile olan bütünleşmesi yüksek, boyutsal oranları da merkezilik değeri bakımından yüksek olduğu için plan genelindeki ortalama merkezilik değeri de o oranda yüksek gözlenebilmiştir. Bu durum, ortalama

merkezilik değeri ikinci evreye göre yüksek gözlemlenen ilk evre örneklerinin plan karakterlerinden birisi olarak analiz sonuçlarından elde edilmiştir.

İlk evrede plan geneli ve özellikle yaşam alanları bölgesinin ikinci evreye göre düşük olan bütünleşme değeri ortalamaları, ilk evredeki planlarda oluşan çok sayıdaki dışbükey mekan ve bu mekanlar arasında birbirine geçişlerin ikinci evreye göre fazlalığının bir sonucu olarak yorumlanabilir. Bu geçişlerde özellikle yaşam bölgesi mekanlarının üç, dört ya da daha fazla sayıdaki dışbükey (convex) mekandan oluşuyor olması analizlerden elde edilen önemli bir sonuçtur.

İkinci evrede boyut verileri birbirine yakın dışbükey (convex) mekanlardan, boyut değerleri farklı olan dışbükey (convex) mekan geometrilerine doğru gidişin izleri görülmektedir. Bu durum da imar kurallarındaki değişiklikler ve parsellerdeki en ve boy farklılaşmasından kaynaklı bir durumun planlara yansıması olarak yorumlanabilir.

İlk evrede planın bütününde merkezilik değerlerinin en yüksek olduğu eş görüş noktalarının plana dağıtımı yapan alanlarda yoğunlaşması ilk evrenin merkeze yakın özelliğiyle paralellik göstermektedir. Ayrıca ilk evrede dışbükey (convex) mekan boyutlarının bütünü ele alındığı zaman çembere giderek yaklaşan bir yapı vardır. İkinci evrede mekan dizimi analizlerinin önemli bir oluşumu olan dışbükey (convex) mekanlar giderek sıkışmışlardır.

İkinci evrede genel olarak ortalama merkezilik değer ortalamasındaki düşme eğiliminin plan organizasyonu içinde birbirinden ayrılan bölgelerden kaynaklandığı bulunmuştur. Yatak odaları bölgesi ile diğer bölgelerin dar bir geçişle birbirlerine bağlanması, bu durumun planda birbirlerine geçişleri sadece dar bir alandan olan iki farklı ana bölge oluşturmasına rastlanabilmektedir. Yatak odaları bölgesi ikinci evre genelinde ortalama olarak derinleşirken, yaşam bölgesinin mutfak ile birlikte ortalama bütünleşme değerlerinin artması bu bağlamda ortalama merkezilik değerinin düşen ortalamasının nedenlerindendir.

Düşen ortalama merkezilik değeri ile ilgili olarak görülen birbirinden bütünleşme değeri olarak, ve bölge olarak ayrılan yaşam bölgesi, yatak odaları bölgesi ve servis bölgesinin durumu analizlerden çıkarılan bir sonuçtur.

Birbirinden ayrılan bölgelerin durumunda, bölgeler arası geçişte kimi örneklerde yatak odaları bölgesinin bütünleşme değerleri ile de ilişkili olarak diğer bölgelere

bağlantısının dar bir geçişle olması ve bu geçişin bağladığı dışbükey mekanların (convex spaces) merkezden uzaklaşan yapısı, birbirinden boyutsal olarak giderek farklılaşan dışbükey mekan boyutları ortalama merkezilik değer düşüşünde önemli bir rol oynamaktadır.

Birbirinden ayrılan bölgelerin, durumlarına ek olarak dışbükey mekan (convex space) olarak da birbirlerinin devamı, uzantısı olmayan, kısacası aynı dışbükey mekan içerisinde kalmayan, olamayan mekan organizasyonları ile aynı planda birarada bulunmaları durumu ortalama merkezilik değeri düşüşünü de beraberinde getirebilmektedir. Plan sürekliliğinde dışbükey mekan olarak kopmaların olduğu ikinci evre plan tiplerinde görülen yapı ortalama merkezilik değerini düşürmektedir.

Bölgeler arası geçişlerin sıkıştığı, daraldığı ve yüksek ortalama bütünleşme değeri olan tek bir alanda yoğunlaştığı yapıda ortalama merkezilik değeri düşme eğilimindedir ve bu durum ikinci evrede sıklıkla görülen bir organizasyon yapısıdır.

Dışbükey mekanların birleştikleri alanlardaki merkezden kayma durumu, merkezilik değerini düşüren bir yapıda olmasına karşın, dışbükey mekanlar arası bağlantılardaki süreksizlik ve daralmaların çok az olduğu uzun ve ince plan tipine sahip ikinci evre örneklerinde ikinci evre eğilimlerinden olan ortalama yaşam bölgesi ve plan geneli yüksek bütünleşme değeri ortalamaları ile çok düşük ortalama merkezilik değerleri aynı anda görülebilmektedir.

İlk evrede karşılaşılan bir çeşit durum olarak mekanlarda en yüksek bütünleşme değerlerinin yaşam bölgesi olarak tanımladığımız, salon, oturma odası, yemek odası gibi alanlara tam olarak kaymadığı bir kurgudan bahsedilebilir. 1930-1954 evresinin ilk örneklerinde rastlanan bu plan tipi, 1954-1980 evresindeki plan tiplerinde göreceğimiz en yüksek bütünleşme değerlerinin genellikle yaşam bölgesinde olması durumunun gerçekleşmediği bir çeşit kurgudur. Bu kurgunun ortaya çıkması tespiti ikinci evre ile birinci evrenin farklarından, değişimin izlerinden birisidir.

İkinci evrede küçülen veya yaşam bölgesine daha entegre olan balkonlar görülmesine karşın ilk evrede balkonların boyutsal olarak daha büyük ve derin mekanlar olması dikkat çekicidir.

İlk evrede ortalama derinlik değerlerinin yatak odaları bölgesinde planın sınırlarına kadar uzanan orta koridor aksı boyunca, yemek odası ve kısmen misafir odasını içine alacak şekilde en düşük seviyelerde kalması birçok örnekte bu orta kısmın plan

genelindeki diğer mekanlara dağıtım yapan karakterini göstermektedir. Bu karakter ilk evre ve ikinci evre örneklerinde benzer eğilimleri gösterebilmektedir.

İlk evrede yaşam bölgesinin önemli bir kısmını oluşturan salonların ilk evrenin genelinde gözlemlenen giriş mekanıyla ve planın bütünüyle hep ayrı bir konumda kalması ortaya çıkan bir sonuçtur. İkinci evre örneklerinde ise tek bir dışbükey (convex) mekana doğru giden yaşam bölgesi bütünleşmeleri gözlenmiştir.

İlk evre örnekleri parçalı yaşam bölgesi mekanları kurgusunu göstermekte ve bütünleşme değerlerinin en yüksek değerleri plan kurgusunda bulunan kimi zaman dörde kadar çıkan yaşam bölgesi mekanlarında homojen olmayan şekillerde yoğunlaşmaktadır. İkinci evrede ise bu durum daha homojen ve bütün olarak karşımıza çıkan genellikle tek olmaya yaklaşan yaşam bölgesi mekanında yoğunlaşmaktadır.

Yaşam alanı bölgesindeki salon ve yemek odası mekanları ilk evrede tam anlamıyla bütünleşme değeri olarak genel dağılımda homojen bir düzeye gelememektedirler. İlk evrede çoğu zaman birkaç mekandan oluşan yaşam bölgesinde, yaşam alanlarına giriş aksında bulunan mekanın bir parçası ya da plan yapısında geçiş alanı şeklinde kalan bir mekanın bütünü plan içerisinde en yüksek bütünleşme değerlerinin toplandığı alan olabilmektedir. Bu durum ikinci evrenin karakteri olarak tek bir yaşam mekanında en yüksek değerlerin dağılımı olarak görülmektedir. Yaşam mekanı olan salon genellikle bütünüyle planın en entegre mekanı olmaktadır.

İlk evrede aradaki kapıların ve geçişlerin tam olarak kalkmadığı, dönemin yapım ve ev içi teknolojisi ile doğru orantılı olarak bir yapı ortaya koyan plan şeması, sosyal olarak özellikle salon mekanlarının her zaman kullanılmayan yapısıyla paralellik gösteren bir durumdadır. İlk evredeki düşük seviyedeki servis bölgesi ortalama bütünleşmesi ise servis ve yaşam bölgelerinin birbirinden bütünleşme değeri bakımından farklılaşan, ayrılan konumunu göstermektedir. Servis mekanlarından olan mutfağın bütünleşme değeri ilk evre ortalamasında ikinci evreye göre düşük kalmıştır. Bu durum ilk evrede mutfak mekanının konut planı içerisinde daha derin kalan konumunu göstermektedir, ikinci evrede mutfak mekanının bütünleşmesi artmıştır.

İlk evrenin 1950'li yıllarında mutfak mekanından başlayarak salona doğru ilerleyen yüksek bütünleşme değerli bir analiz sonucunun görülmesi ikinci evre ortalama

sonuçlarında mutfak mekanının plana daha entegre ve salona yaklaşan bir mekan haline gelecek olmasının da işaretlerini vermektedir.

Tartışmanın devamı olarak mutfak mekanının kademeli ve son derece derin konumu dikkat çekicidir. Bu ilk evrenin tipik bir kurgusudur. İkinci evrede mutfağın derin durumunun giderek sığlaşmasının ve bütünleşme değerinin de artmasının en büyük nedeni ara geçiş mekanlarının, servis koridorlarının kalkarak, mutfağın yaşam mekanlarıyla tek bir dışbükey (convex) mekan üzerinden ilişki kurmasındandır. Bu durumda insan davranışlarının da rolü büyüktür. Mutfağı artık bir hizmet ve servis mekanı kadar bir yaşam mekanı olarak da görmeye başlayan, ara hizmetçi alanlarının ve hizmetçilerin kendisinin dahi azaldığı toplumsal yapı bu bağlamda önemlidir. Değişen imar kuralları sonucu en ve boy ilişkileri farklılaşan ortalama merkezilik değeri olarak düşüş gösteren arsalar ve plan tipleri de bu durumu desteklemektedir. Arsaların değerlerindeki artışlardan dolayı küçülmesi, kısacası sosyo-ekonomik yapıdaki değişim de bu duruma az da olsa sebep olmaktadır.

Alan olarak büyük ve parçalı yaşam bölgesi mekanları, derin ve bütünleşme değeri düşük mutfak mekanı kuvvetli ilk evre özelliklerindendir. İlk evrede plan kurgusunda derin konumu ile mutfak mekanı önemlidir. İkinci evre eğilimlerinin aksine yaşam bölgesiyle bütünleşmesi son derece zayıf olan servis bölgesi ve dolayısıyla mutfak mekanı, ilk evre örneklerinin gösterebileceği bir durumu anlatmaktadır.

İlk evrede ikinci evrenin tersi olarak mutfağın derin konumu ve düşük ortalama bütünleşme değeri, yaşam alanı bölgesinin parçalılığı ve az da olsa farklılaşan bütünleşme değeri dağılım farkları, servis alanı bölgesinin plan içerisinde düşük bütünleşme değeri ortalaması, yine servis alanı bölgesinde kendi içerisinde oluşan kapalı sistemin iç koridoru ile birlikte görülmesi ortaya sonuç olarak çıkmıştır. ilk evrenin eğilimlerinden olan yaşam ve servis bölgelerinin birbirinden kopuk olma durumu da vurgulanmalıdır.

İlk evredeki örneklerin yatak odaları bölgesi ortalama bütünleşme değerlerinin ikinci evreye göre daha yüksek olması (Şekil 4.25) ve ortalama derinliklerinin de düşük olması (Şekil 4.24) karşılaşılan bir durumdur. İkinci evrede yatak odaları bölgesi ilk evreye oranla derinleşmektedir.

İlk evrede sıklıkla görülen servis bölgesinin kendi içerisinde mekandan mekana geçilerek ilerleyen durumu ve sonunda da yemek odasına bağlanması, plan kurgusunda yatak odaları bölgesini yaşam bölgesine bağlayan koridora ek olarak servis bölgesinin kendi ilave iç koridorunun oluşması önemli bir kurgudur. Sonrasında, servis bölgesindeki bu kurgunun da planın ana koridoruna birkaç noktadan bağlanması yine ilk evrede sıklıkla görülen bir durumdur. Bu durumun yansıması olarak mutfak, tuvalet gibi mekanlar tekil olarak ilk evrede derin bir konumda kalsalar dahi, servis bölgesinin tamamının ortalama derinliği ilk evrede 2,60 seviyesinde kalarak, ikinci evrenin 2,66 seviyesinden daha sığ olarak ortaya çıkmıştır (Şekil 4.1).

Banyo mekanı ise ilk evrede ortalama derinlik değeri olarak 2,63 seviyesinden ikinci evrede 2,83 seviyesine çıkarak plan kurgusu içerisinde derinleşmiştir (Şekil 4.20). Bu durum ikinci evrede yatak odaları bölgesinin de derinleşmesi ile bir paralellik göstermektedir. Ortalama derinlik 2,43 seviyesinden 2,55'e gelmiştir. Banyo mekanı bütünleşme değeri olarak ilk evrede ve ikinci evrede benzer eğilim gösterse de, ortalama derinlik değeri olarak derinleşen yapısı yatak odaları bölgesi ile daha da yakınlaşması ve mahremiyet bağlamında ikinci evrede daha derin bir yapı gösteren yatak odası ile birlikte konut plan kurgusu, yaşamı içerisinde yer almasındandır. Banyo kademeli mekan geçişleri sonucunda ikinci evre eğilimlerine yaklaşarak mahremiyeti daha yüksek, daha derin bir konuma gelmektedir.

Yaşam bölgesinde ilk evre örneklerinde görülen ikinci evreye göre daha düşük bütünleşme değeri gösterme eğilimi başlıbaşına çok önemli bir sonuçtur. Parçalı yaşam bölgesi yapısı bu durumu analizler sonucunda ortaya çıkarmaktadır. İlk evrede olduğu gibi ikinci evrede de yaşam bölgesinde parçalı mekan yapılanması görülebilmektedir fakat yaşam bölgesi mekanlarının ortalama bütünleşme değerleri ilk evredeki 1531 seviyesinden ikinci evrede 2010 seviyesine çıkmaktadır. Bu durumun nedenlerinin başında ikinci evrede yaşam bölgesinde planın tamamına oranla artma eğiliminde olan metrekare değerlerine ilaveten, bölge içerisinde mekanlararası birbirlerine geçişlerdeki açıklıkların genişlemesi ve çoğu örnekte tamamen kalkması gösterilebilir. Servis bölgesindeki mutfağın plan içerisinde daha entegre hale gelmesi de bu durumda etkilidir.

İlk evrenin örneklerinde görülen apartman planının girişinden ulaşılan hol ile bütünleşen yatak odaları bölgesine giden koridor üzerinden girişi bulunan banyo,

yatak odaları bölgesi içerisinde kalmasına karşın hem bütünleşme değeri, hem de derinlik değerine bakıldığı zaman ikinci evre ortalamasına göre sığ bir konumda kalabilmektedir. Bu durum banyonun planla ilişki kurduğu koridorun giriş holüne de uzanan yapısından kaynaklanmaktadır. Bu koridor mekan diziminde önemli bir kavram olan bir dışbükey (convex) mekan oluşturmakta, aynı dışbükey mekan üzerinden hem giriş holüne, hem servis bölgesine, hem de salona erişebilmenin sonucu olarak banyo mekanının ortalama derinlik değerleri de düşük çıkmaktadır. Bu kurgu ilk evre örneklerinde banyonun konumuna ilişkin önemli bir ipucu vermektedir.

4.6 Bölüm Sonuçları

Bu sonuç bölümünde dördüncü bölümde ele alınan çalışma çerçevesi özetlenmektedir. Dördüncü bölümde tezin yöntemi ve tez kapsamında yapılan alan çalışmasının analiz sonuçları irdelenmiştir. İki evrede analiz örneklerinin sonuçlarına yer verilmiştir. Bu analizler sonucu ortaya çıkan değerlerin ortalamaları, tekil olarak plan analizlerinin ele alınması öncesinde, iki tablo ve iki evre değişimini gösteren eğilim grafikleri olarak ortaya konulmuştur. Bu tablo ve grafiklere bağlı olarak iki evredeki analizler teker teker ele alınarak, yöntemle ilişkili kavramlar çerçevesinde anlamsal ve sentaktik boyutları ile yorumlanmıştır. Son olarak da eğilimlerle ilişkili olan istatistiksel bağıntılar SPSS programı yardımıyla da analiz edilerek yorumlanmış, ortaya çıkan ilişkiler vurgulanmıştır. Dördüncü bölümün tamamında ele alınan analizler ile ilgili tartışma ise alan çalışması sonuçları altında irdelenmiştir.

Sonuç olarak ortaya çıkan durum, sentaktik analizlerle elde edilen değerlerin iki evredeki ortalama değerlerinin karşılaştırılmasıyla çoklu konut gelişimindeki mekan değişim eğilimlerinin ortaya çıkarılmış olmasıdır. Ortaya çıkan bu değişim eğilimi, istatistiksel olarak da ortaya konulmuş, tezin ele aldığı sosyo-ekonomik, imar ile ilgili ve teknolojik birtakım değişimlerle bağlantılı olarak da analizlerle ilişkiler kurulabilmiştir. Analizlerin yorumlanmasının ardından 1930-1980 aralığındaki evrelerde anlamsal ve sentaktik değişimlerin üstüste düşme eğilimlerine yönelik sonuçlar elde edilmiştir.

Mekanla sosyal güçler arasında ilişkilerin olduğunu ortaya koyan mekan dizimi teorisi, bu bölümde sayısal analizlerle sosyal değişimleri tartışmayı imkanlı hale getirmiştir. Mekan dizimi aynı niceliksel temelde farklı morfolojileri analiz etmemizi

sağlamıştır ve örneklerin iki evre arasındaki ve birbirleri arasındaki farklılıkları, benzerlikleri ya da değişimi irdelenmiştir. Bu durumun belirlenmesinde eş görüş alanından (isovist) yola çıkan sentaktik analizler kullanılmıştır. "Syntax 2D" programında programın hesaplama yaptığı "en küçük ızgara parçası" tezin yöntemine özgü olarak standartlaştırılmış, analiz yapılan her metrekare plan parçası için 23 farklı ızgara (grid) parçasından okunan değerler kullanılmıştır. Sayısal değerlerin farklı büyüklüklerdeki planlar arasında karşılaştırılabilme mantığı açısından bu durum önemli bir kabuldür. Bu bağlamda görünen, algılanan alan (plan düzleminde) analizleri yapılmıştır. Her planın farklı şekillenmesi içerisinde üç farklı plan içi bölge belirlenerek, bu bölgelerin kendi içlerinde sentaktik değerlerinin irdelenmesi de tezin kendine özgü yönteminin bir parçasıdır. "Yatak Odaları Bölgesi", "Yaşam Bölgesi" ve "Servis Bölgesi" olmak üzere ele alınan üç bölge arası benzerlikler ve farklılıklar da irdelenmişitr. Analiz yapısında örneklerin planları içerisinden banyo ve mutfak bölümleri de ayrıca teker teker ele alınarak incelenmiştir. İki evrede eş görüş alanı yüzölçümü (isovist area), eş görüş alanı çevresi (isovist perimeter), merkezilik (circularity) ve kompaktlık/sıkılık-sıkışmışlık (compactness), bağlantısallık (connectivity), derinlik (depth), bütünleşme (integration) gibi mekan dizimi kavramları ile ilişkili analizler yapılmıştır.

SPSS programı yardımı ile test edilen sentaktik değerlerle evreler arasındaki bağıntılar sonucunda, evreler ile ortalama eş görüş alanı yüzölçümü değerleri arasında yapılan test, plan genelinde birinci evreden ikinci evreye geçişte bütünleşme (integration) değerleri açısından bir artış olduğu eğilimini istatistiksel olarak da doğrulamaktadır; evreler ile ortalama kompaktlık/sıkılık, sıkışmışlık değerleri ve merkezilik değerleri arasında yapılan testler, ikinci evrede plan morfolojisinin en ve boy gibi ikinci boyuttaki uzunluklarının aralarındaki farkların arttığı ve plan merkezinin çeperlere doğru kaydığı ya da dışbükey mekanlar arası geçişlerin daralarak, plan genelinde bütünleşme değerleri farklı dışbükey bölgelerin bütünleşme değeri yüksek olan tek bir dar alanda kesişmeye, bu alanı bağlantı alanı olarak kullanmak durumunda kalmaya başladıklarını ortaya çıkarmıştır; evreler ile ortalama derinlik değerleri arasında yapılan test, ikinci evrede giderek derinleşen genel plan yapısını istatistiksel bir eğilim olarak da göstermiştir; evreler ile banyo mekanının ortalama derinlik değerleri arasında yapılan test, banyo mekanının ikinci evredeki derinleşme eğilimi vurgulamaktadır; evreler ile mutfak mekanının ortalama

bütünleşme değerleri arasında yapılan test ise mutfağın ikinci evrede giderek ortalama bütünleşme değeri daha yüksek bir noktaya gelmesini göstermektedir.

İki evre arasında mekan değişimleri bağlamındaki ilişkilere bakıldığı zaman, ikinci evrede boyut verileri giderek birbirinden farklılaşan planlarda, dışbükey (convex) mekanların bir değişimi vardır ve bu durum ilk evrede farklı birçok mekandan oluşan alanların ikinci evrede tek mekana doğru değişiminin, gidişin izleri olarak yorumlanabilir; ikinci evrede merkezilik değeri giderek düşmüştür; ilk evrede planların giriş alanını ya da koridorları merkeze alan yapısı okunmaktadır; ilk evre örneklerinde merkezin yatak odaları bölgesinin en önemli dağılım alanı olan sofaya yakın olabileceği eğilimini destekleyen sonuçlar da alınmıştır; ilk evrede yaşam bölgesi mekanlarının üç, dört ya da daha fazla sayıdaki dışbükey (convex) mekandan oluşuyor olması elde edilen önemli bir sonuçtur, bu durum ikinci evrede tek yaşam mekanına doğru değişim göstermiştir ve bütünleşme değerleri keskin şekilde artmıştır; imar kurallarındaki değişiklikler ve parsellerdeki en ve boy farklılaşmasından kaynaklı bir durumun sonucu olarak ikinci evrede boyut verileri birbirine yakın dışbükey (convex) mekanlardan, boyut değerleri farklı olan dışbükey (convex) mekan geometrilerine doğru gidişin izleri yakalanmıştır; ikinci evrede genel olarak ortalama merkezilik değer ortalamasındaki düşme eğiliminin plan organizasyonu içinde birbirinden ayrılan ve dar geçişlerle bağlanan bölgelerden kaynaklandığı bulunmuştur; plan sürekliliğinde dışbükey mekan olarak kopmaların olduğu ikinci evre plan tiplerinde görülen yapı ortalama merkezilik değerini düşürmektedir; ikinci evrede bölgeler arası geçişlerin sıkıştığı, daraldığı ve yüksek ortalama bütünleşme değeri olan tek bir alanda yoğunlaştığı yapıda ortalama merkezilik değeri düşme eğilimindedir; ilk evrede balkonların boyutsal olarak daha büyük ve derin mekanlar olması dikkat çekicidir; ilk evrede aradaki kapıların ve geçişlerin tam olarak kalkmadığı, dönemin yapım ve ev içi teknolojisi ile doğru orantılı olarak bir yapı ortaya koyan plan şeması, sosyal olarak özellikle salon mekanlarının her zaman kullanılmayan yapısıyla paralellik gösteren bir durumdadır; ilk evrede mutfak mekanının konut planı içerisinde daha derin kalan konumu görülmektedir, ikinci evrede mutfağın bu durumu tersine dönmektedir ve salona yaklaşan bir mekan haline gelmektedir; ikinci evrede ara geçiş mekanlarının, servis koridorlarının kalkarak, mutfağın yaşam mekanlarıyla tek bir dışbükey (convex) mekan üzerinden ilişki kurması gözlenmiştir; ikinci evrede yatak odaları bölgesi ilk

evreye oranla derinleşmektedir; banyo mekanı bütünleşme değeri olarak ilk evrede ve ikinci evrede benzer eğilim göstermekte, ortalama derinlik değeri olarak giderek derinleşen yapısı yatak odaları bölgesi ile daha da yakınlaşması ve mahremiyet bağlamıyla da ikinci evrede daha derin bir yapı göstermesini beraberinde getirmektedir.

Tüm bu sonuçların ilişkileri beşinci bölümde tezin sonuçları kapsamında, tezin ele aldığı bölümlerle ilişkili olarak irdelenecektir.

5. SONUÇLAR

Bu bölümde 1930-1980 döneminde yapılan analizlerin sonuçlarıyla da ilişkili olarak tezde ortaya çıkan durum ilişkileri ile ele alınmıştır. 1930-1980 aralığında iki farklı evrede ele alınan analizler sonucunda imar kurallarının, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik durumun, konut içi yaşamını etkileyen teknolojik birtakım değişimlerin etkilediği değişim ortaya konulmuştur. Değişen, farklılaşan ya da benzer yönlerini koruyan konut mekanının değerlendirilmesiyle, mekan değişiminin hangi noktaya geldiği ilişkileri ile verilmektedir. Fiziksel değişimi getiren ilişkilerin teori ile de ne derecede ilişki içerisinde olduğu ve çoklu konut mekanının gelişimindeki izlerin sürülmesi, mekan dizimsel ve anlamsal değişimlerin bu çalışmada ortaya çıkan durumunun ortaya konulmasına yönelik sonuçlar vurgulanmıştır.

Analizlerde ele alınan iki evre olan 1930-1954 ve 1954-1980 evrelerinden ilk evrenin başlangıcının imar atılımları ile 1.Dünya Savaşı ve 1929 dünya ekonomik krizi sonrası yeniden toparlanmayla başlayan İstanbul'da 1930 yılı olarak alınması sosyo-ekonomik, toplumsal, politik ve imar kurallarındaki gelişmelerin getirdiği dönüm noktaları bağlamında ortaya çıkmıştır. İkinci evrede de dönüm noktaları benzer dinamiklerle şekillenmiştir. Tezin sistematik yapılanması içerisinde 1950'li yıllardan itibaren başlayan hızlı bir apartmanlaşma süreci ile birlikte başlangıç tarihi şekillenen ikinci evre 1954 Tapu Kanunundaki değişiklik ile başlayan ve 1966 yılında Kat Mülkiyeti Kanunu ile pay sahiplği ve kooperatif düzeninden tam ev sahipliğine geçilmesi ile bugünkü şeklini alan sürecin de başlangıcıdır. Tezin ikinci evresinin gelişmeleri arasında olan konut üretim modeli 1954 yılında serbest kalan kat mülkiyeti ile ortaya çıkan *Yap-Sat Modeli*dir. 1954 ve 1965 yıllarında yapılan kat mülkiyeti ile ilgili yasal düzenlemeler öncesinde sıklıkla görülen *Kalfa Apartmanları* da unutulmaması gereken önemli başka bir yapım modeli olarak birinci evreye hakim bir modeldir. Televizyonun 1950'li yıllarda Türkiye'ye gelişi, 1960'lı ve 1970'li yıllarda yaygınlaşması, ısıtma sistemlerinin de 1950'li yılların ortalarından

başlayarak giderek yaygınlaşması teknolojinin gelişimi bağlamında ikinci evrede çoklu konut değişimini etkileyen ve evreyi şekillendiren dinamiklerdendir.

1930-1954 arası olan ilk evrenin cumhuriyet sonrası ilk apartmanlarla başlayan ve kat mülkiyeti kanununun geldiği, çok partili hayata geçilen, televizyonun hayatımıza girmeye başladığı yıllara kadar gelen durumu sonuç olarak da vurgulanmalıdır. İki evreyi de Türkiye'nin sosyo-ekonomik, toplumsal ve yasal düzenlemelerle şekillenen yapısındaki dönüm noktaları şekillendirmiştir.

Apartmanlaşmaya geçişte cumhuriyet döneminin ilk yıllarına yakın örneklerinde bütünleşme değeri olarak sofalı planın özelliklerine rastlanmıştır. Bütünleşme değerlerinin yükseldiği alan olarak yatak odaları bölgesinde bir yer ile karşılaşmamız bu plan tip özelinde genel durumu değerlendirebilmemiz açısından da önemlidir. Bu tipteki plan organizasyonunda mekanlarda en yüksek bütünleşme değerlerinin yaşam bölgesi olarak tanımladığımız, salon, oturma odası, yemek odası gibi alanlara tam olarak kaymadığı bir durum bulunmaktadır. 1930-1954 evresinin ilk örneklerinde rastlanabilen bu plan tipi, 1954-1980 evresindeki plan tiplerinde göreceğimiz en yüksek bütünleşme değerlerinin yaşam bölgesinde olması durumunun gerçekleşmediği bir yapıdadır. Bu özelliği ile daha sonraları ortaya çıkan değişimin izlerini sürebilmemiz için önemli bir yapıdır. Bunun yanında ilk evrede planların bütününün ortalama bütünleşme değeri olarak ikinci evre örneklerinin ortlamasının altında olması önemli bir sonuçtur. Bu durum, ilk evreden ikinci evreye doğru geçişte planların bütünü göz önünde bulundurulduğu zaman ikinci evreye doğru artan plan ortalama bütünleşme değerinin değişim eğiliminin anlamını plan organizasyonları bağlamında yorumlamaya imkan vermektedir. İki evre arasında planların tümü değerlendirildiğinde ortaya çıkan bütünleşme değerlerindeki farklılaşmanın, artışın izleri açıkça görülmektedir.

İmarla ilişkili olarak ele alınan yönetmelikler çerçevesinde *yapı derinliği kavramı* ve kuralları ile meydana gelen derinliği hep aynı olan apartmanlar; *bahçe mesafeleri*nin ve *yapılar arası dış mekan-yapılaşma kuralları*nın meydana getirdiği tipleşen ve arsa boş alanlarının iyi kullanılamamasına yol açan yerleşim durumu da özellikle ikinci evre örneklerinin plan morfolojisini etkileyen durumu ortaya koymak için önemlidirler. Tezin sonuçları arasında ikinci evrede giderek düşen ortalama plan merkezilik değeri ile yükselen ortlama sıkışmışlık/kompaktlık değeri imar yönetmeliklerinin ortaya koyduğu yapı ile kuvvetli ilişkiler barındırmaktadır. İkinci

evrede planın en ve boy ölçüleri giderek birbirinden farklılaşan, derinleşen plan eğilimi, analizlerdeki ortalama merkezilik değerindeki düşüş eğilimi ile desteklenmektedir. Tek tipleşen apartman eleştirisi bu bağlamda tartışılabilir. Arsaya yerleşimde merkezden uzaklaşan yerleşim alanı boyutları, hemen hemen heryerde aynı apartman eğilimi sonuç olarak ilk bakışta çok kuvvetli verilerle desteklenemese de, sentaktik verilerle analizler sonucunda ipuçları yakalanmıştır. Ortalama merkezilik değerlerinde görülen durum, ilk evredeki plan morfolojisinin daha çok merkeze yaklaşan yapısıdır. Planların bütünündeki ortalama merkezilik değeri göz önüne alındığı zaman ilk evre örneklerinin ortalaması ile ikinci evre örneklerinin ortalamasının birbirinden farklı, ikinci evre yönünde bir azalma eğiliminin olduğunun görülmesi önemlidir. Merkezilik kavramı, sadece mekanın şekliyle ilişkili olarak bir ölçüm vermekle kalmaz, aynı zamanda da mekanın içerisindeki herhangi bir noktanın değerinin ne kadar büyük olduğuna bağlı olarak o görüş noktasının ne kadar merkezde olduğunu bize vermektedir. Bu tanımdan hareketle ilk evre örneklerinin planlarının merkeze yakın eş görüş alanlarının (isovist) fazlalığı ile merkeze yakın morfolojik yapı eğilimi ortaya konmaktadır. Bu fiziksel durumları planın merkezinde toplanan bağlantısallığı yüksek eş görüş alanlarının fazlalığını göstermektedir. Bu durumun ortalama merkezilik değerindeki düşüşle birlikte ikinci evre örneklerinin ortalamalarında azalması, ikinci evrede yaşam alanı bölgesindeki bütünleşme ve bağlantısallık değerlerinin artışının çok fazla olduğu durumla da örtüşmektedir.

İkinci evrede merkezilik değeri giderek düşmüştür. Bu durumdan ikinci evrede plan morfolojisinin en ve boy gibi ikinci boyuttaki uzunluklarının aralarındaki farkların arttığı ve plan merkezinin çeperlere doğru kaydığı ya da dışbükey mekanlar arası geçişlerin daralarak, plan genelinde bütünleşme değerleri farklı dışbükey bölgelerin bütünleşme değeri yüksek olan tek bir dar alanda kesişmeye, bu alanı bağlantı alanı olarak kullanmak durumunda kalmaya başladıkları sonucu çıkmaktadır. Bu durumla bağlantılı olarak düşme eğiliminin plan organizasyonu içinde birbirinden ayrılan bölgelerden kaynaklandığı düşünülmüştür. Yatak odaları bölgesi ile diğer bölgelerin dar bir geçişle birbirlerine bağlanması, bu durumun planda birbirlerine geçişleri sadece dar bir alandan olan iki farklı ana bölge oluşturmasına rastlanabilmektedir. Bölgeler arası geçişlerin sıkıştığı, daraldığı ve yüksek ortalama bütünleşme değeri olan tek bir alanda yoğunlaştığı yapıda ortalama merkezilik değeri düşme

eğilimindedir ve bu durum ikinci evrede sıklıkla görülen bir organizasyon yapısıdır. Daralmanın yaşandığı ve bütünleşme değeri yüksek alan olarak giriş holü ya da yakınında olan bir alanın bulunduğu vurgulanmalıdır.

İkinci evrede televizyon ve ısıtma sistemleri gibi teknolojik değişimlerin yanısıra, salonların eski az kullanılan durumunun kırılması, mekanlar arası engellerin giderek azalmasının getirdiği durumun önemi büyüktür. Aynı paralelde ikinci evrede yaşam alanlarının ortalama bütünleşme değerleri belirgin şekilde artarken, yatak odaları bölgesinde ise ortalama bütünleşme değerlerinin zayıf da olsa azalma eğilimi göstermesi mahremiyet açısından önemlidir ve yaşam alanı ile yatak odaları arasında iki evre arasındaki giderek artan ortalama bütünleşme farkını ortaya koymaktadır.

Servis bölgesi mekanları ise ikinci evrede giderek konutun bütünleşme değeri yüksek mekanlarına değer olarak yaklaşmaya başlamışlardır. İlk evre ile ikinci evre arasında servis bölgesi mekanlarının ortalama bütünleşme değerleri arasında artan bir eğilim görülmektedir. Bu durum servis bölgesinin planın bütünüyle entegrasyonundaki artışı göstermektedir. Bu durumda planlar içerisinde ikinci evrede yok olmaya yüz tutan ilave servis koridorları, servis ofis alanları, hizmetçi odaları ve ıslak hacimleri sonucunu getirmiştir. İkinci evrenin sosyal ve teknolojik değişim durumuyla yakından ilişkisi bulunan bu durum servis bölgesinin giderek yaşam alanları ile bütünleştiğini göstermektedir. Bu değişimde göz önünde bulundurulması gerekli olan en önemli olgulardan birisi de mutfak mekanının belirgin bir şekilde ortalama bütünleşme değerlerinde yaşadığı artış, ortalama derinlik değerindeki azalma eğilimidir. Bu durum ikinci evrede mutfağın planın bütünü içerisinde kendisine daha entegre bir konum bulduğunu, yaşam alanlarıyla ilişkisinin arttığını vurgulamaktadır. Bu son derece önemli değişimlerin yanında banyo mekanı ise ortalama bütünleşme değeri olarak iki evre arasındaki konumunda neredeyse hiçbir değişiklik göstermemiştir. Bu durum banyo mekanının mahremiyet ve davranış kalıbı olarak da barındırdığı özelliklerinin değişmemesinden ileri gelmektedir, fakat ortalama derinlik olarak ikinci evrede bir miktar değerlerinde artış göstermesi de onun giderek daha derin bir mekan haline geldiğini ortaya koymaktadır. Banyonun bu duruma gelişinde doğrudan etkili olan faktör ise yatak odaları bölgesinin de ortalama derinlik artışı ile daha derin bir bölge haline gelmesi, banyo mekanının da kimi zaman yatak odalarının içerisine kadar kayan konumudur.

Yaşam bölgesine geri dönüş yaparak iki evre arasında ortalama derinlik değerlerinde önemli bir değişim bulunmamasına karşın, ikinci evrede bütünleşme değerlerindeki keskin artış ile ilişkili olarak değişen teknolojilerin, sosyo-ekonomik yapının ve imar yapısının etkili olduğunu söyleyebiliriz. İlk evrede plan geneli ve özellikle yaşam alanları bölgesinin ikinci evreye göre düşük olan bütünleşme değeri ortalamaları, ilk evredeki planlarda oluşan çok sayıdaki dışbükey mekan ve bu mekanlar arasında birbirine geçişlerin ikinci evreye göre fazlalığının bir sonucu olarak yorumlanabilir. Bu geçişlerde özellikle yaşam bölgesi mekanlarının üç, dört ya da daha fazla sayıdaki dışbükey (convex) mekandan oluşuyor olması analizlerden elde edilen önemli bir sonuçtur. İlk evre örnekleri parçalı yaşam bölgesi mekanları kurgusunu göstermekte ve bütünleşme değerlerinin en yüksek değerleri plan kurgusunda bulunan kimi zaman dörde kadar çıkan yaşam bölgesi mekanlarında homojen olmayan şekillerde yoğunlaşmaktadır. İkinci evrede ise bu durum daha homojen ve bütün olarak karşımıza çıkan genellikle tek olmaya yaklaşan yaşam bölgesi mekanında yoğunlaşmaktadır. Bu durumun anlamı bölümün ilerleyen kısımlarında daha detaylı tartışılacaktır.

Servis bölgesinin ise hem ortalama derinlik değerlerindeki artışının, hem de ortalama bütünleşme değerlerindeki artış eğiliminin nedeni, mutfak mekanını içerisinde barındırmasından kaynaklanan bütünleşme değeri artışına karşın, diğer servis bölgesi mekanlarındaki değişimde çok farklar oluşmamasındandır. Her ne kadar ilave servis koridorları, servis ofis alanları, hizmetçi odaları ikinci evrede kaybolmaya başlamışsa da, yaşam bölgesi mekanlarında meydana gelen keskin ortalama bütünleşme değeri artışı ve mutfak mekanındaki ortalama derinlik azalması, servis bölgesinin tamamındaki derinlik değerlerini, mutfak mekanındaki ortalama derinlik değerindeki azalmaya oranla göreceli olarak daha az yükseltmiştir. Kısaca, ikinci evrede mutfak mekanı çok daha sığ bir mekan haline gelmiş fakat bu sığ mekan durumu servis bölgesinin tamamını etkileyerek daha sığ bir konuma getirememiştir. Eğilimler bu durumu göstermektedir, fakat bütünleşme değeri olarak mutfak mekanında daha belirgin olmak üzere, servis bölgesinin tamamında bütünleşme değeri olarak yukarıya gidiş gözlenmektedir.

Banyo'ya da geri dönüş yaparak özetlersek, ikinci evrede banyonun daha derin bir mekan haline gelme eğiliminde olduğu açıktır. Bu durumun nedeni yatak odaları bölgesi ile yakın olan konumundan dolayı, bu bölgedeki derinleşme ile birlikte

banyo da derin bir mekan haline gelmiştir. Daha derin mekanlar haline gelmelerine rağmen ortalama bütünleşme değerlerinin çok da keskin bir düşüş eğiliminde olmamasının nedeni ise ikinci evrede planın bütününde gözlemlenen morfolojik durumdan kaynaklanmaktadır. Ortalama merkezilik değerlerinin ikinci evrede belirgin düşüşü ve bu duruma paralel olarak ortalama kompaktlık/sıkılık-sıkışmışlık değerlerinin artması, ikinci evrede plan yapısının giderek merkezden uzaklaşan bir yapıda olduğunu göstermiştir. Fiziksel olarak son derece önemli tespit olan bu merkezden uzaklaşma ve daha sıkışık/kompakt bir plan yapısına bürünme durumu yaşam bölgesi mekanları ile yatak odaları bölgesi arasındaki geçişlerde daralmayı ya da kademelenmeyi fazlalaştırmış, derinlik farkının artmasına sebep olmuştur. Bu durum 1930'lardan 1980'lere gidilen zaman sürecinde vurgulanması gerekli bir tasarım değişim verisidir. Ortalama merkezilik değerinin giderek düşmesinin nedenlerinden bir tanesi imar kurallarındaki değişimlerden kaynaklanan plan boyut farklılaşmaları olabilir, fakat en önemli neden sosyolojik olarak konutta çoklukla kullanılan mekanların ve bu mekanlar arasında olan geçişlerin farklılaşmasından, değişiminden kaynaklı nedenlerdir.

Altman'ın (1975) mahremiyet kavramı ile ilişkili olarak, banyo ve yatak odaları bölgesinin bu anlamda değişikliğe uğramaları, servis mekanlarının da mutfak dışında derinleşmesi tezin önemli sonuçlarındandır. Kaplan'ın (1989) bir araştırmasında seçimleri etkileyen ve öngörülerin oluşmasını sağlayan en kuvvetli değişken olarak ortaya çıkan açıklık (openness) kavramı ise tezde ikinci evrede giderek yükselen bütünleşme değerleri ile konut içi mekanlarında birbirine geçişlere uyarlanırsa, açıklığı destekleyen yapının açıklığın konut içindeki farklı bir boyutu ile tezin sonuçlarını desteklemesi önemli bir bulgudur.

Tez araştırmasına davranış kalıplarının oluşması, tespiti kapsamında bakılırsa, şüphesiz davranış kalıplarının içerdiği davranış modlarına ve mekansal ortamlara (milieu) dikkat etmek gerekecektir. Günlük yaşamla ilişkili olarak konut içi ihtiyaçlarımızdan kaynaklanan ve çeşitli gereksinmelerin sonucu olarak ortaya çıkan davranış modlarının bir sonucu olarak oluşan mekansal ortamların bu tezde de belirlenmesi gözlenmektedir. Tezin araştırması sonucu değişen günlük yaşamın fiziksel elemanları ile birlikte mekansal ortamların anlamlarında kaymalar, değişimler oluşmaktadır. İkinci evre ile birlikte ısıtma sistemi ve televizyonla değişen mekanlar, bu kapsamda salonların yaşam bölgesindeki bir tek mekana

dönüşen yapıları, salonun kendi içerisindeki ve planın diğer mekanları ile arasındaki kapıların, bölmelerin açılması, bu duruma örnektir, mutfağın değişen konumu ise yaşamın mutfak içerisine de kaydığının, yaşam bölgesiyle bütünleştiğinin bu alandaki davranış modlarının da değiştiğine bir başka örnektir. Anlatımlardan anladığımız kadarı ile de özellikle yaşam bölgesinde televizyonla birlikte değişen davranış modları da gözlenmektedir. Esas önemli olan nokta analizlerle birlikte tespit edilen sentaktik değişmelerle mekansal ortamlardaki değişikliğin araştırmada ortaya çıkmış olmasıdır. İkinci evrede giderek artan yaşam bölgesi bütünleşme değerleri ile televizyonun ve merkezi ısıtma sistemlerinin konut yaşamına girişinin örtüşmesi; ilk evrenin kimi zaman sofalı da diyebileceğimiz, geniş holleri barındıran ve planla daha az bütünleşen birçok mekandan oluşan yaşam bölgesi mekanlarını kapsayan organizasyon yapısından tek bir salonun olduğu, sınırların kalktığı plan yapısına gelinmesi ile evde farklı odaları kullanan bireylerin daha çok yaşam ortak bölgesi olan salonda ve kısmen mutfakta vakit geçirdikleri düşüncesinin örtüşmesi önemli sonuçlardır. Mutfağın artan bütünleşme değeri, sığlaşan yapısı; ikinci evrede düşen ortalama merkezilik değeri ile özellikle yatak odaları ve mutfak harici olan servis bölgesinin yaşam bölgesinin temeli olan salonla aralarındaki ortalama bütünleşme değeri farklarının açılması hep bu durumu desteklemektedir.

Mekan dizimi bağlamında binalarda mekanlar arası ilişkilerin düzenlenmesi, hiyerarşisi esas olarak insanların ilişkileri arasındaki düzen ve hiyerarşi ile ilgilidir tartışmasından hareketle bu çalışmanın sonuçları irdelenirse, 1954-1980 evresinde 1930-1954 evresine oranla değişen bir mekan düzeni ve hiyerarşisi aynı zamanda insanların konut mekanı içerisindeki hiyerarşisinin de değişmekte olduğunu göstermektedir. Örnek olarak, mutfak mekanı hiyerarşik olarak ikinci evrede önlere çıkmış, banyo mekanı biraz daha gerilere gitmiş, yaşam bölgesi mekanları ise hiyerarşik düzenin en üst basamağındaki yerini almıştır. Bu durum konut içi insan ilişkilerinde de ayrılmışlıktan, giderek farklılaşan konumlardan çok, mekanlardaki genel bütünleşme değerindeki artış gibi giderek artan ilişki düzeylerini beraberinde getirmiştir savunması yapılabilir. İnsanlar kendi ayrı yaşam mekanlarında, odalarında geçirdikleri vakitleri ikinci evrede bütünleşme değeri yükselen yaşam bölgesi mekanlarında daha çok geçirmeye başlıyorlar sonucu sentaktik verilerle de desteklenmiş olmaktadır.

Sonuçlar içerisinde ilk olarak kavramsal çerçeve çizilirken değinilen Lynch'in (1960) çevre bağlamında nirengi noktalarından bahseden teorisine biraz daha farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak baktığımız kavramsal çerçeve ile ilişkili olarak, teknolojik değişimlerin etkisiyle konut içerisine giren televizyonun tezin ele aldığı ikinci evrede mekan ölçeğinde gerçekten bir nirengi noktası haline geldiği savunulabilir. İkinci evrede mekan dizimsel olarak yaşam bölgesinin bütünleşme değeri ortalamasının artmasıyla televizyonun konutlara girişinin tarihsel olarak paralelliği ile tartışmayı doğrulayacak bir noktaya gelinmiştir. Konut içi mekanlarda sentaktik anlamda bütünleşme değeri artan alanların kendisinin nirengi alanı olması durumları da aynı tartışmanın devamında analiz sonuçları ile savunulabilir. Mekanın kendisinin nirengi noktası olması durumuna gelen alanların farklı mekanlara dağıtımı yapan giriş holleri, koridorlar, sofa gibi kesişim alanları olduğu, bu alanlarda zaman içinde artan bütünleşme değerleri ve giderek sığlaşan görünümle doğrulanmaktadır. İkinci evrede bütünleşme değeri artan ve sığlaşan bir mekan olarak mutfak da bu bağlamda konut mekanının bütünü içerisinde kendi konum alanıyla bir nirengi noktası olmuştur. Bu noktada tartışılan elemanlar ya da mekanlar her iki durumda da mekanın örgütlenmesini ve de kullanımını değiştirmişler, başkalaştırmışlardır.

Kaplan'ın (1983) insan ve çevre arasındaki uyumu farklı bir bakış açısı ile bir model oluşturarak ele alan çalışmasının kavramsal altyapı çerçevesinde anlamsal temelli teoriler başlığı altında tartışılmasının ardından bu tezin ele aldığı analizlerin sonuçlarıyla birlikte tekrar düşünülmesi sonucu özellikle ikinci evrede "kontrol edilebilen bir çevre" modeliyle paralel bir bakış açısıyla, konut içi mekanlarında yaşam bölgesi bütünleşme ortalamasının yanında, plan genelinde yükselen bütünleşme değeri ortalaması, kişilerin bireysel kontrolü dışında kuvvetlenen bir plan akışını, bütünleşme artışını mekan dizimi analizleri sonucunda göstermektedir. Kontrol edilebilen bir çevre kavramını desteklemektedir. Bu kavramsal yapıda "kontrol edilebilen çevre" kişisel bir kontrolden çok, işleyişin ve düzenin kişinin dışında kontrol edilerek ilerlediği hissini veren, organizasyonundaki akış ile düzenini hissettiren çevre olarak öne çıkmaktadır. Bu tanım konut içi mekanların bütününün plan temelinde organizasyonu bağlamında düşünülürse bireysel kontrolden çok, planın bütününde mekanlar arası işleyişteki akışın giderek kuvvetlendiği sentaktik bir yapı bu tezin sonucu olarak görülebilir.

Tez kapsamında çoklu konut mekanını etkileyen, konut içi teknoloji değişimlerinin en önemlilerinden bir tanesi televizyonun konut mekanına girişi, özellikle yaşam mekanları olan salon, yemek odası, oturma odası gibi mekanlarda görülmeleridir. Bu teknolojik değişim insanların davranış kalıplarını, davranış modlarını da değiştirmeye başlamıştır. Mekan kullanımları da değişerek, mekanın anlamının değişmesinin yanında sentaksı da değişmeye başlamıştır. Televizyonun konut mekanına girişi, beraberinde televizyonun bulunduğu mekanların kullanım frekanslarını olduğu kadar, konut planının bütününe bakıldığı zaman, mekanların tasarım kararlarını, mekanlar arası ilişkileri de etkilemiştir. Salonlarda ya da oturma odalarında konumlandırılan televizyon bu alanın ve bağlı bulunduğu alanların daha çok kullanımını sağlamış, konutun diğer mekanlarının da bu alanlarla olan ilişkilerini etkilemiştir. Televizyon, mekan dizimi verilerine bakıldığı zaman tüm yaşam bölgesi mekanlarının bütünleşme değerlerini etkileyen, yaşam bölgesinde ikinci evrede bütünleşme değerlerinin keskin bir şekilde atmasının nedenlerinin başında gelen teknolojik bir yeniliktir.

Isıtma sistemlerindeki gelişmenin apartman konut mekanları için önemli bir kırılma noktası olmasının düşünülmesi 1954'de kat mülkiyeti serbestliği getiren tapu kanunu değişikliği ile birlikte aynı tarihlerde, Türkiye'nin merkezi ısıtma sistemi alanında yerli üretim yapan en büyük şirketi olan Alarko'nun ve Demirdöküm'ün de kurulmasıdır, 1966 kat mülkiyeti kanunu da bu sürecin önemli bir parçasıdır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda giderek yaygınlaşan kalorifer sistemi, merkezi ısıtma sisteminin gelişmesi ile mekanları bütünleşme artışı arasında bir ilişkiyi düşünmemizi beraberinde getirmektedir. Merkezi ısıtma ile birlikte konutlarda mekanlar arasındaki kapılar açılmaya başlamıştır. Sobalı dönemdekine oranla analizlerde de ele alınan ikinci evrede mekanlar arası sınırların kalktığı bir mekan organizasyonu ile karşılaşılmaktadır. Bu tezin araştırması kapsamında 1930-1980 dönemindeki teknolojik değişimlerin mekan organizasyonu ve şekillenmesini etkileyen kalorifer sistemlerinin yaygınlaşması, sentaktik analizlerden de okunabilen önemli bir dönüm noktasıdır.

Salon, oturma odası ve yemek odası gibi yaşam bölgesi mekanları ikinci evrede özellikle 1950'li yıllarda ilk kez test yayınına başlayan, 1970'li yıllarda da evlerimizde giderek yaygınlaşan televizyon ve televizyonun yanısıra yeni ısıtma sistemleri gibi teknolojilerin konuta girmesiyle planın bütünü ile olan sınırlarını

eritmişlerdir. Mutfak ve yaşam bölgesi mekanları birbirlerine yakınlaşırken, banyo konumunu korumuş, yatak odaları bölgesi derinleşmiş ve bu bölgenin mahremiyet bağlamındaki anlamı da artmıştır. Servis alanları ise farklılaşan sosyal, toplumsal ve konut kullanım yapısı ile birlikte değişim göstermiştir. İlk evrede hizmetçilere ayrılan mekanlar plan kurgusundan giderek uzaklaşmış, şehirlerde artan nüfus, konut sayısı ve maliyetlerle ters orantılı olarak servis bölgesi mekanları değişmiş, giderek küçülmüşler, mutfak mekanı da yaşam bölgesi ile bütünleşme eğilimine girmiştir.

Bu tezdeki araştırmadan hareketle, tez kapsamında ele alınan ve analizleri yapılan konut bölgelerinin yanında banyo, mutfak, yatak odası, salon gibi mekanlarının tek başlarına araştırma konusu olma potansiyelleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yönde yapılabilecek bir araştırmada konut içi mekanlarının bu tezin de konusu olan teknolojinin getirdiği yapısal ve anlamsal çeşitli değişimler, imar kuralları değişimleri ve sosyo-ekonomik yapının farklılaşmasıyla gelen değişimlerin izleri sürülerek, mekan dizimi yöntemi kullanılarak irdelenmesi mümkündür. Bu irdelemenin sonucunda çoklu konut gelişiminde mekan değişiminin anlaşılmasına katkı sağlanmaya devam edilmiş olacaktır.

Bu tezin ele aldığı kavramlar ve analizlerin daha ileriye götürülmesi noktasında yöntem ve kavramsal olarak ele alınan yaklaşımın öncelikle örnek sayısı artırılarak ele alınması, istatistiksel olarak ele alınabilecek bir yapı üzerinde çalışılması, daha sonra ise İstanbul'da farklı semtler ve sosyo-ekonomik sınıflarda da örnekler ele alınarak incelenmesi değişimin izlerinin anlaşılması, tezde vurgulanan eğilimlerin netleşmesi açısından faydalı olacaktır.

Bu tezin içerisindeki analiz çalışmalarına ek olarak, tezin analizlerinin ele alınış yöntemi içerisinde olan eş görüş noktaları (isovist) ve bu noktalardan alınan görüş alanlarının kullanılması ile analizler sonucu elde edilebilecek eş görüş noktasal değerleri plan kurgularının ve yaşayışın araştırılması, zaman içerisinde oluşabilecek farklılıkları yorumlamak için kullanılabilir. Eş görüş noktalarının bize verdiği bütünleşme, derinlik gibi değerler örnek olarak ele alınabilecek bir salon mekanındaki televizyon, yemek masası, oturma grubu ve bunun gibi kurguda önemli bir yer tutan elemanların yerlerinin bilinmesi durumunda, bu noktaların değerleri arasında da bir karşılaştırma, değerlendirme yapma imkanını araştırmacıya verecektir. Bu sayede mekanların özelinde bir takım araştırmalar yapılması da mümkündür. Bu araştırmalarda tek bir mekanın plan kurgusunun tamamına etkisi ya

da başlı başına zaman içerisindeki değişimi, gelecek tasarımlar için önemli bir veri oluşturacaktır.

Günümüze kadar uzatılabilecek araştırma ölçeğinde ise bu tezin yöntemine benzer bir yol izlenerek, mekanlardaki kullanım, insan hareketleri, seçimler gibi daha birçok bağlamda araştırmanın genişleme potansiyeli ve farklı çalışmaların konusu olma durumu değerlendirilmelidir.

Bu tez kapsamının ilişkilerinde ele alınmayan "isovist alanı içerisinde üstüste gelen sınırların uzunluğu" (occlusivity), analizde geniş görüş sağlayan, avantajlı noktaların etrafından ışınsal olarak alınan uzunlukların "değişim değeri" (variance), "yamukluk, bükülme değeri" (skewness) gibi mekan dizimi kavramları çerçevesinde de analizler yapılarak, mekan temelinde anlamsal ve sentaktik yapı anlaşılmaya çalışılabilir. Mekan dizimi analizlerinin devamı olarak çizgi analizleri (axial analysis), belirlenen bir yol üzerinde nokta değerlerine bağlı analizler (path analysis) de ileriki çalışmalarda ele alınması halinde konut değişiminin ve yaşamının anlaşılmasına katkı sağlayan veriler sağlayabileceklerdir.

Bu tez tüm yukarıda belirlenen semantik ve sentaktik belirleyiciler çerçevesinde İstanbul'da 1930 sonrası çoklu konut plan geleneğinin morfolojik değişimine ışık tutmaktadır. Mekansal dizim teorisinin bize sunduğu morfolojik parametreler temelinde, tez bugünün koşullarındaki sentaktik verileri, gelecekte üçüncü boyutta oluşabilecek kavramlarla da irdelemeye araştırmacıları itecektir. Tez, bu anlamda iki boyutlu algılama teorisi temelindeki sentaktik eğilimi, ele aldığı yıllar arasında morfolojik değişim bağlamında somut bir şekilde ve kendine özgü morfolojik stratejisiyle doğrulamaktadır.

KAYNAKLAR

Abadan Unat, N. (1977). Dış göç akımının Türk kadının özgürleşme ve sözde özgürleşme sürecine etkisi. *Amme idaresi dergisi,* 10 (1-55), 106-132.

Ahunbay, Z., Aktulga, E., Alkan, A., Altay, D., Azrak, A. Ü., Bektaş, C., ... Zeren Gülersoy, N. (2011). Konut Sempozyumu Kitabı. *Konut Sempozyumu* 3-4 Aralık 2009. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası, Büyükkent Şubesi Yayını.

Aiello, J. R., Thompson, D. E. (1980). Personal Space, Crowding And Spatial Behavior in a Cultural Context. In I. Altman, A. Rapoport, J. F. Wohlwill (Eds.) *Environment and Culture* (pp.107-178). New York: Plenum Press.

Akarsu, B. (1994). *Çağdaş felsefe – kant'dan günümüze felsefe akımları*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Alarko (t.y.). *Alarko'nun Tarihi.* Erişim tarihi 12 Eylül, 2012, erişim adresi http://www.apro.com.tr/ projedetay.asp?id=5.

Alexander, C. (1966a). *Notes on the synthesis of form.* Cambridge: Harvard University Press.

Alexander, C. (1966b). A city is not a tree. *Design magazine,* 206, 46-55.

Alexander. C., Ishikawa. S., Silverstein. M. (1977). *A pattern language*. New York: Oxford University Press.

Alexander, C., Howard, D., Julio, M., Donald, C. (1985). *The production of houses.* New York: Oxford University Press.

Allan, G. ve Crow, G. (1989). *Home and family: creating the domestic sphere*. London: Macmillan.

Altman, I. ve Taylor, D.A. (1973). *Social penetration: the development of interpersonal relationships.* New York: Holt, RineHart and Winston, Inc.

Altman, I. (1975). *The environment and social behavior: privacy, personal space, territory, crowding*. Monterey, CA.: Brooks/Cole Publishing.

Altman, I., Rapoport, A., & Wohlwill, J. F. (1980). *Human behaviour and environment: advances in theory and research, environment and culture vol 4.* New York: Plenum Press.

As, D. (1975). Observing environmental behavior: the behavior setting. In W. Michelson (Ed.), *Behavioral Research Methods in Environmental Design*. Pennsylvania: Dowden, Hutchingon & Ross. Inc. Stroudsburg, Halsted Press.

Ataay, F. (2001). Türkiye kapitalizminin mekansal gelişmesi. *Praksis,* 2, 53-96.

Avcı, A. (2008). Türkiye'de Televizyon Yayınlarının Başlaması ve Tarihi. *Aygenavci.blogcu.com.* Erişim tarihi 11 Kasım, 2012, erişim adresi http://aygenavci.blogcu.com/turkiye-de-televizyon-yayinlarinin - baslamasi-ve-tarihi/5283348.

Avramov, D. (1996). *The invisible hand of the housing market*. Brussels: Faentsa.

Aydın, S. (2003). *Türkiye'de konut sorununun ekonomik boyutları,* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Kent ve Çevre Bilimleri, Ankara.

Bachelard, G. (1969). *The poetics of space* (Trans. M. Jolas). Boston: Beacon Press.

Bafna, S. (2003). Space syntax: a brief introduction to its logic and analytical techniques. *Environment and behavior,* 35 (1), 17-29.

Barker, R. G. (1960). Ecology and Motivation. In M. R. Jones (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation* (Vol 8., pp.1-50). Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Press.

Barker, R. (1968). *Ecological psychology: concepts and methods for studying human behavior.* Stanford CA.: Stanford University Press.

Batty, M. (2001). Exploring isovist fields: space and shape in architectural and urban morphology. *Environment and planning b: planning and design,* 28, 123‑150.

Becker, L. B., McCombs, M. E. ve McLeod, J. M. (1975). The Development of Political Cognitions. In S. H. Chaffee (Ed.) *Political Communication, Sage Annual Reviews of Communication Research*, (pp.21-63). Beverly Hills: Sage.

Benedikt, M. (1979). To take the hold of space: isovists and isovist fields. *Environment and planning b: planning and design,* 6, 47‑65.

Bilgili, A. (2009). Türkiye'de Televizyonun Gelişimi. *Bakı.* Erişim tarihi 26 Ocak, 2009, erişim adresi http://atlblgl.blogspot.com/2009/01/trkiyede-televizyonun-geliimi.html.

Bilgin, İ. (1996). Anadolu'da modernleşme sürecinde konut ve yerleşme. Y. Sey ve M. Beykan (Ed.), *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme* içerisinde, (pp.472-490). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Bourassa, S. (1990). A paradigm for landscape aesthetics. *Environment and behavior,* 22 (6), 787-812.

Bowlby, S., Gregory, S. ve McKie, L. (1997). Doing home: patriarchy, caring, and space. *Women's studies international forum*, 20 (3), 344.

Chaffee, S., Ward, S., ve Tipton, L. (1971). Mass communication and political socialization, *Journalism quarterly*, 47, 647-659.

Chandler, D. (2002). *Semiotics: the basics.* London: Routledge.

Christaller, W. (1933). *Central places in southern germany*. (Trans. C.W. Baskin, in 1966 from original edition) New Jersey: Englewood Cliffs.

Cihangir'i Güzelleştirme Derneği Arşivi Notları 1 (2005a). *Cihangir'in tarihçesi*. Sıraselviler Caddesi 186/2, Cihangir, Beyoğlu, İstanbul.

Cihangir'i Güzelleştirme Derneği Arşivi Notları 2 (2005b). *Pera'nın periferisinde akan semt.* Sıraselviler Caddesi 186/2, Cihangir, Beyoğlu, İstanbul.

Cihangir'i Güzelleştirme Derneği Arşivi Notları 3 (2005c). *Cihangir semti.* Sıraselviler Caddesi 186/2, Cihangir, Beyoğlu, İstanbul.

Collins English Dictionary (1979). Sydney: William Collins Sons & Co. Ltd.

Colonas, V. (1999). 19. Yüzyıl dönüm noktasında istanbul'daki Rum mimarlar ve yönlendirici öğeler. (çeviren: D. N. Özer) *Yapı,* 217, 84-88. İstanbul: YEM Yayınları.

Conroy Dalton, R. (2001). Omnivista: An Application for İsovist Field and Path Analysis. *Proceedings of The 3rd International Space Syntax Symposium.* Atlanta: Georgia Institute of Technology.

Cooper, C. (1976). The house as symbol of the self. In H. M. Proshansky, W.H. Ittelson, L.G. Rivlin (Eds.), *Environmental Psychology: People and Their Physical Settings* (2nd Ed.). New York: Holt, Rinehart, and Winston.

Çelik, Z. (1986). *The remaking of istanbul*. Seattle & London: University of Washington Press.

Çorlu, V. (1999). Bir anatomi dersi: ev. *Cogito,* 18. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Darke, J. (1994). Women and The Meaning of Home. In R. Gilroy, R. Woods (Eds.), *Housing Women*. London: Routledge.

Demirdöküm (t.y.). *Demirdöküm'ün Tarihi.* Erişim tarihi 12 Eylül, 2012, erişim adresi http://tr.wikipedia.org/wiki/Demirdöküm.

Devlin, A. (2008). Judging a book by its cover: medical building facades and judgments of care. *Environment and behavior*, 40, 307-329.

Douglas, M. (1991). The idea of a home: a kind of space. *Social Research,* 58 (1), 287-307.

Dovey, K. (1977). Home: an ordering principle in space. *Landscape,* 22 (1). Essex County Council.

Dovey, K. (1985). Homes and Homelessness. In I. Altman, C. Werner (Eds.), *Home Environments*. New York: Plenum Press.

Downs, R. ve Stea, D. (1973). *Image and environment*. Chicago: Aldine Press.

Dupuis, A. ve Thorns, D.C. (1998). Home, home ownership and the search for ontological security. *Sociological review,* 46 (1), 24-47.

Dülgeroğlu Yüksel, Y. (2007). Beşinci Hafta: Konut ve Değişim [Powerpoint sunumu]. Yayınlanmamış not, MTS518, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimari Tasarım Doktora Programı, İstanbul.

Eco, U. (1984). *Semiotics and the philosophy of language.* Bloomington, IN.: Indiana University Press.

Edgü, E. (2003). *Konut tercihlerinin, mekansal dizin ve mekansal davranış parametreleri ile ilişkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Edgü, E., Ünlü, A., Salgamcioglu, M. E., Mansouri, A. (2012) Traditional Shopping: A Syntactic Comparison of Commercial Spaces in Iran and Turkey. In M. Greene, J. Reyes and A. Castro (Eds.), *Proceedings: Eighth International Space Syntax Symposium,* Chile: Santiago de Chile, January 3-6

Eldem, E. (1993). The ethnic structure of galata. *İstanbul (selections),* 1 (1), 33.

Erman, T. (2004). Gecekondu Çalışmalarında "Öteki" Olarak Gecekondulu Kurguları. *European Journal of Turkish Studies.* Erişim tarihi 15 Aralık, 2012, erişim adresi ejts.revues.org/index85.html.

Eruzun, C. (1980). *Konutlarda mekan özelleştirme düzeyinin saptanmasına ilişkin bir yöntem* (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Eyice, S. (2002). İstanbul'un imar planı raporları. *İstanbul Dergisi,* 43, 20-24.

Finighan, W. R. (1980). Some Empirical Observations on the role of privacy in the residential environment. *Man-Environment Systems,* 10, 3-4.

Forsyth, A., Hearst, M., Oakes, J. M., Schmitz, K. H., (2008). Design and destinations: factors influencing walking and total physical activity. *Urban Studies,* 45 (9), 1973-1996.

Frank, L. D., Schmid, T. L., Sallis, J. F., Chapman, J., Saelens, B. E. (2005). Linking objectively measured physical activity with objectively measured urban form: Findings from SMARTRAQ. *American Journal of Preventive Medicine,* 28 (2-2), 117-125.

Franz G., Wiener, J. M. (2008). From space syntax to space semantics: a behaviorally and perceptually oriented methodology for the efficient description of the geometry and topology of environments. *Environment and planning b: planning and design,* 35, 574-592.

Gibson, J. J. (1979). *The Ecological Approach to Visual Perception.* Boston: Houghton Mifflin.

Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press,

Gifford, R., Hine, D., Muller-Clemm, W., Reynolds, W., D'arcy, J., Shaw, K. T. (2000). Decoding modern architecture: a lens model approach for understanding the aesthetic differences of architects and laypersons. *Environment and behavior,* 32 (2), 163-187.

Gök T. (1980). *Türkiye'de imar planlaması*. Ankara: ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını.

Gropius, W. (1947). Design topics. *Magazine of art,* December, 30.

Gurney, C. M. (1997). ... half of me was satisfied: making sense of home through episodic ethnographies. *Women's studies international forum,* 20 (3), 373-386.

Hall, E.T. (1966). *The hidden dimension*, Anchor Books.

Hanson, J. (1994). Deconstructing architects' houses. *Environment and planning b: planning and design,* 21 (6), 675-704.

Hanson, J. (1999). *Decoding homes and houses.* Cambridge: Cambridge University Press.

Harvey, D. (1990). *The condition of postmodernity.* Blackwell.

Hillier, B. ve Leaman, A. (1973) The man-environment paradigm and its paradoxes. *Architectural design*. August Issue.

Hillier, B., Hanson, J., Peponis, J., Hudson, J., Burdett, R. (1983). Space syntax: a different urban perspective. *The architects journal*. 178 (48), 47-63.

Hillier, B. ve Hanson, J. (1984). *The social logic of space*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hillier, B., Burdett, R., Peponis, J., Penn, A. (1987). Creating life, or, does architecture determine anything? *Architecture and behavior/Architecture et comportement*, 3, 233-250.

Hillier, B., Hanson, J., Peponis, J. (1987). Syntactic analysis of settlements. *Architecture et Comportement/Architecture and Behavior,* 3 (3), 217-231.

Hillier, B., Penn, A., Hanson, J., Grajewski, T., Xu, J. (1993). Natural movement; or, configuration and attraction in urban space use. *Environment and Planning B: Planning and Design,* 20, 29-66.

Hillier, B. (2007). *Space is the machine: a configurational theory of architecture.* [UCL Discovery Version]. Erişim adresi http://eprints.ucl.ac.uk /3848/1/SpaceIsTheMachine_Part1.pdf

Hillier, B. ve Sahbaz, H. (2008). An Evidence Based Approach to Crime and Urban Design: or Can We Have Vitality, Sustainability, and Security All at Once? *Universidad de Chile, Facultad de Arquitectura y Urbanismo*. Erişim tarihi 6 Mayıs, 2012, erişim adresi http://vivienda.uchilefau.cl/ extension/pdfs/08-09-29_Hillier.pdf

Ittelson, W. H., Franck, K., O'Hanlan, T. (1976). The Nature of Environmental Experience. In S.Wapner, S.D. Cohen, and L. Kaplan (Eds.) *Experiencing the Environment*. New York: Plenum.

Kaplan, S. (1983). A model of person-environment compatibility. *Environment and behavior,* 15 (3), 311-332.

Kaplan, S. (1987). Aesthetics, affect, and cognition: environmental preference from an evolutionary perspective. *Environment and behavior*, 19 (1), 3-32.

Kaplan, S. ve Brown, T. (1989). Environmental preference: a comparison of four domains of predictors. *Environment and behavior,* 21 (5), 509–530.

Keleş, R. (2008). *Kentleşme politikası.* Ankara: İmge Yayınları.

Keyder, Ç. (1999a). *İstanbul küresel ile yerel arasında*. İstanbul: Metis Yayınları.

Keyder, Ç. (1999b). Konut piyasası: informelden küresele. *Defter dergisi*, 35 (Kış 1999), 73-93.

Kim, Y.O. (1999). *Spatial configuration, spatial cognition and spatial behaviour: the role of architectural ıntelligibility in shaping spatial experience* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). University College London, Londra.

Korosec-Serfaty, P. (1985). Experience and Use of The Dwelling. In I. Altman, C. Werner (Eds.), *Home Environments*. New York: Plenum Press.

Krampen, M. (1991). Environmental Meaning. E. Zube, G. Moore (Eds.), *Advances in environment, behavior, and design,* 3, 231-262.

Kuban, D. (1965). *Anadolu - türk mimarisi tarihi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlik Fakültesi Yayını.

Kuban, D. (1982). *Türk ve islam sanatı üzerine denemeler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kuban, D. (1995). *Türk hayatlı evi*. İstanbul: Eren Yayıncılık.

Kuban, D. (1996). *İstanbul bir kent tarihi: bizantion, konstantinopolis, istanbul*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Kuipers, B., Tecuci, D. G., Stankiewicz, B. J. (2003). The skeleton in the cognitive map: a computational and empirical exploration. *Environment and behavior,* 35, 81-106.

Küçükerman, Ö. (1988). *Kendi mekanının arayışı içinde türk evi: turkish house in search of spatial identity.* İstanbul: Turing Yayını.

Küçükerman, Ö. (1995). *Anadolu mirasında türk evleri.* Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.

Landfield, A. W. (1954). Research avoidance in clinical students. *American psychologist,* 9, 240-242.

Lang, J. T. (1987). *Creating architectural theory: the role of the behavioral sciences in environmental design.* New York: Van Nostrand Reinhold Co.

Lang, J. T. (2005). *Urban design: a typology of procedures and products*. Oxford: Elsevier, Architectural Press.

Lawton, M. P. (1970). Ecology and Aging. In L.A. Pastalan & D.H. Carson (Eds.), *Spatial Behavior of Older People,* (pp.40-67). Ann Arbor, MI.: University of Michigan Press.

Lee, C. ve Vernez Moudon A. (2006) The 3Ds + R: quantifying land use and urban form correlates of walking. *Transportation research part d: transport and environment,* 11 (3), 204-215.

Lefebvre, H. (1991). *The production of space.* D. Nicholson-Smith (Trans.). Oxford: Blackwell.

Levi-Strauss, C. (1967). *Structural anthropology*, (Vol. 1). Garden City, New York: Anchor Books.

Low, S. (1997). Urban public spaces as representations of culture: the plaza in Costa Rica. *Environment and behavior,* 29 (1), 3-33.

Lösch, A. (1954). *The economics of location.* New Haven, Connecticut: Yale University Press.

Lynch, K. (1960). *The image of the city*. Massachusetts Instıtute of Technology, Cambridge, Massachusetts, and London, England: The MIT Press.

Madigan, R., Munro, M., Smith, S. J., (1990) Gender and the meaning of the home. *International journal of urban and regional research,* 14 (4), 625-647.

Mallett, S. (2004). Understanding home: a critical review of the literature. *The sociological review,* 52 (1), 62.

Michelson, W. (1975). *Behavioral research methods in environmental design*. Stroudsburg, Pennsylvania: Dowden, Hutchingon & Ross. Inc., Halsted Press.

Michelson, W. H. (1976). *Man and his urban environment: a sociological approach*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Co..

Michelson, W. H. (1987). Groups, Aggregates, and The Built Environment. In E. H. Zube, G. T. Moore (Eds.) *Advances in Environment, Behavior, and Design,* 1. New York: Plenum Press.

Mimar Servet. (1931). Apartman inşaatı, *Mimar,* 7.

Montello, D. R. (1993). Scale and multiple psychologies of space. *Spatial ınformation theory: a theoretical basis for GIS* içerisinde, (pp.312-321). Berlin: Springer.

Moore, B. (1984). *Privacy: studies in social and cultural history*. New York: Sharpe.

Moore, G. (1979). Knowing about environmental knowing: the current state of theory and research on environmental cognition. *Environment and behavior,* 11.

Moore, G. T. (1985). Environment and Behavior Research in North America: History, Development and Future Prospects. In D. Stokols, I. Altman (Eds.), *Handbook of Environmental Psychology*. New York: John Wiley and Sons.

Mugerauer, R. (1994). *Interpretations on behalf of place*. New York: Suny Press.

Mumford, L. (1952). *Art and technics.* New York: Columbia University Press.

Nasar, J. (1989). Symbolic meanings of house styles. *Environment and behavior,* 21 (3), 235-257.

Neisser, U. (1976). *Cognition and reality: principles and implications of cognitive psychology.* San Francisco, CA.: W.H. Freeman.

Newman, O. (1972) *Defensible space*, New York: Mac Millan.

Newman, O. (1973). *Defensible space*. London: Architectural Press.

Newman, O. (1996). *Creating defensible space*. Washington, D.C.: U.S. Dept. of Housing and Urban Development, Office of Policy Development and Research.

Nişanyan, S. (2009). *Sözlerin soyağacı: çağdaş türkçe'nin etimolojik sözlüğü.* Cağaloğlu, İstanbul: Everest Yayınları.

Onat, E. (1937). İstanbul'un münakale tarihi. *Arkitekt,* 5, 143-146.

Özbay, H. (1989). İmar yönetmelikleri ve sorunlar. *Mimarlık,* 89, (5-237), 48-49.

Pamuk, O. (2003). *İstanbul.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Penn, A. (2003). Space syntax and spatial cognition, or why the axial line? *Environment and behavior,* 35 (1), 30 - 65.

Peponis, J., Hadjinikolaou, E., Livieratos, C., Fatouros, D. A. (1989). The spatial core of urban culture. *Ekistics,* 334/335, 43-55.

Peponis, J. ve Wineman, J. (2002). The Spatial Structure of Environment and Behavior: Space Syntax. In R. Bechteland, A. Churchman (Eds.) *Handbook of Environmental Psychology,* (pp.271-291). New York: John Wiley & Sons, Inc.

Piggott, S. (1965). *Ancient europe*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Porteous, J. D. (1976). Home: the territorial core. *Geographical review,* 66 (4), 383-390.

Proshansky, H. M., Ittelson, W. H., Rivlin, L.G. (1970). *Environmental psychology: man and his physical setting.* New York: Holt, Rinehart and Winston.

Proshansky, H. M., Ittelson, W. H., Rivlin, L. G. (1976). *Environmental psychology: people and their physical settings.* New York: Holt, Rinehart and Winston.

Rapoport, A. (1977). *Human aspects of urban form: towards a man-environment approach to urban form and design.* Oxford: Pergamon Press.

Rapoport, A. (1986). Culture and Built Form - A Reconsideration in Architecture. In D. G. Saile (Eds.), *Cultural Change: Essays in Built Form and Culture Research.* Lawrence: University of Kansas Publications.

Rapport, N. ve Dawson, A. (1998). *Migrants of identity: perceptions of home in a world of movement*. Oxford: Berg.

Read, S. (1999). Space syntax and dutch city. *Environment and planning b: planning and design,* 26, 251-264.

Rykwert, J. (1991). The idea of a home: a kind of space. *Social research,* 58 (1), 51-62.

Sarbin, T.R. (1983). Place identity as a component of self: an addendum. *Journal of environmental psychology,* 3, 337-342. London: Academic Press Inc.

Saunders, P. ve Williams, P. (1988). The constitution of the home: towards a research agenda. *Housing studies,* 3 (2), 81-93.

Seamon, D. (2003). Duyguları açmak: fenomenoloji, çevresel deneyim ve yer yapmak (Çeviren: Sema Serim). *TOL Dergisi.*

Stamps, A. (1999). Physical determinants of preferences for residential facades. *Environment and behavior,* 31, 723 -751.

Stiny, G. ve Gips, J. (1978). *Algorithmic aesthetics*. Berkeley, CA.: University of California Press.

Tapan, M. (1996). Toplu Konut ve Türkiye'deki Gelişimi. *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme,* (pp.366-378). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Taş M. (2003). Osmanlı'dan günümüze yapı üretiminde mimarlık meslek örgütlenmesinin gelişimi. *Uludağ üniversitesi mühendislik-mimarlık fakültesi dergisi,* 8 (1).

Tekeli D. (1993). İcabında plan - *İstanbul dergisi,* 4, 26-37.

Tekeli D. (1997). Türkiye'nin konut politikaları üzerine. *Arrademento mimarlık dergisi,* 101, 70-73. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Tekeli, İ. (1982). *Kentleşme yazıları.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Tekeli, İ. (1987). Kent toprağında mülkiyet dağılımı ve el değiştirme süreçleri. *Ankara: 1985'den 2000'e* içerisinde, (pp.87-104). Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi.

Tekeli, İ. (1994). *The development of the istanbul metropolitan area: urban administration and planning.* İstanbul: Kent Basımevi.

Thünen, J. H. ve Hall, P. (1966). *Von thünen's ısolated state: an english edition of: der isolierte staat.* Oxford: Pergamon Press.

Tokgöz, O. (1979). Televizyon Reklamları ile Eğitim Arasındaki İlişki: Ankara'da Yapılan Bir Alan Araştırmasının Değerlendirilmesi. *II. Uluslararası Eğitim Teknolojisi Semineri,* Eskişehir İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Televizyon ile Öğretim ve Eğitim Fakültesi, Eskişehir, Türkiye: 28-31 Mayıs.

Town and Country (t.y.). A Brief History of Radiators. *Town and Country.* Erişim tarihi 6 Ekim, 2012, erişim adresi http://www.townandcountry lifestyles.co.uk/ castiron/ history.htm.

Turner, A. ve Penn, A. (1999). Making Isovists Syntactic. *2nd International Symposium on Space Syntax*. Brazil: Universidad de Brasilia.

Turner, A., Doxa, M., O'Sullivan, D., Penn, A. (2001). From isovist to visibility graphs: a methodology for the analysis of architectural space. *Environment and planning b: planning and design,* 28, 103-121.

Tümertekin, E. (1997). *İstanbul, kent ve mekan.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ulrich, R. (1981). Natural versus urban scenes: some psychophysiological effects. *Environment and behavior*, 13 (5), 523-556.

Ünal, M. (1979). Türkiye'de apartman olgusu'nun gelişimi: istanbul örneği. *Çevre dergisi*, 4, 71-76.

Ünlü, A. (1998). *Çevresel tasarımda ilk kavramlar*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlüğü Yayını.

Ünlü, A., Edgü, E., Özden, T., Özener, O. (2001a). Axial Lines and Crime Relationship in Central Neighbourhoods. In J.Peponis, J.Wineman, S.Bafna (Eds.), *Proceedings of 3rd International Symposium on Space Syntax.* Atlanta, USA: College of Architecture, Georgia Institute of Technology.

Ünlü, A., Özener, O., Özden, T., Edgü, E. (2001b). An Evaluation of Social Interactive Spaces in A University Building. In J.Peponis, J.Wineman, S.Bafna (Eds.), *Proceedings of 3rd International Symposium on Space Syntax,* (pp.46.1-46.8). Atlanta, USA: College of Architecture, Georgia Institute of Technology.

Ünlü, A., Ülken, G., Edgü, E. (2005). A Space Syntax Based Model in Evacuation of Hospitals. In Akkelies van Nes (Ed.), *Proceedings of 5th International Space Syntax Symposium,* (pp.161-173). Netherlands: Delft University of Technology.

Ünlü, A., Edgü, E. (2007). Comparative Space Syntax Analysis of Design Strategies for Istanbul Underground System. In Ayse Sema Kubat (Ed.), *Proceedings of 6th International Space Syntax Symposium,* (Vol.2, p.74, 01-10). Istanbul: Istanbul Technical University, Faculty of Architecture.

Ünlü, A., Edgü, E., Cimşit, F., Salgamcioglu, M. E., Garip, E., Mansouri, A. (2009). Interface of Indoor And Outdoor Spaces in Buildings: A Syntactic Comparison of Architectural Schools in Istanbul. In D. Koch, L. Marcus, J. Steen (Eds.), *Proceedings of 7th International Space Syntax Symposium,* (p.132). Stockholm, Sweden: KTH Royal Institute of Technology.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad:	Mehmet Emin Şalgamcıoğlu
Doğum Yeri ve Tarihi:	İstanbul – 11.11.1980
Adres:	İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Taşkışla Kampüsü, Taşkışla Caddesi, 34437 Taksim/İstanbul
E-Posta:	salgamcioglu@itu.edu.tr , salgamcioglu@gmail.com
Lisans:	İstanbul Teknik Üniversitesi/Mimarlık Fakültesi
Yüksek Lisans:	İstanbul Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü/ Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı

Mesleki Deneyim ve Ödüller:

- T.C. Hatay İl Genel Meclisi, İl Özel İdare Hizmet Binası Ulusal Mimari Proje Yarışması. 3.tur eleme, E.İşlek ile birlikte, 2011.
- Yenikapı Transfer Noktası ve ArkeoPark Alanı Yarışması. Ön eleme, RMJM, Hyder, A.Ünlü, E.Garip ile birlikte, 2011.
- Troya Müzesi Serbest Katılımlı, Tek Aşamalı, Ulusal Mimari Proje Yarışması. 3.tur eleme, A.ÜNnlü ile birlikte, 2011.
- Misafir Araştırmacı - University of Michigan, A.Alfred Taubman College of Architecture and Urban Planning, Ann Arbor, Michigan, ABD. 2009-2010 Spring, 2010-2011 Fall.
- Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) – Yurtdışı Doktora Araştırma Bursu, 2010.
- Sempozyum Organizasyon Komitesi Üyeliği, The International Symposium on "Revitalising Built Environments: Requalifying Old Places for New Uses" – İstanbul, 2009.
- Mimarlık Eğitim Derneği (MİMED) - MİMED 2008 Mimarlık Öğrencileri Proje Ödülleri, Organizasyon Komitesi Üyeliği, 2008.
- Çengelköy Kentsel Tasarım Projesi. İTÜ döner sermaye projesi, C.Giritlioğlu, M.Ocakçı, K.K.Eyüpgiller, G.D.Oruç, M.Erdem, B.Yazgı, E.Beyazıt ile birlikte, 2008.
- Mimarlık Eğitim Derneği (MİMED) - MİMED 2008 Mimarlık Öğrencileri Proje Ödülleri - Yarışması Raportörlüğü, 2008

▪ İTÜ Meslek Yüksek Okulu Projesi, İTÜ Ayazağa Yerleşkesi, A.ÜNLÜ ile birlikte, 2007.

▪ Kuzguncuk Köyiçi Kentsel Tasarım Projesi, İTÜ döner sermaye projesi, C.Giritlioğlu, M.Ocakçı, K.K.Eyüpgiller, G.D.Oruç, E.E.Gürler, B.Yazgı, E.Beyazıt ile birlikte, 2007.

▪ Tübitak – BİDEB (Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı), 2211 Yurtiçi Doktora Bursu, 2007.

▪ İTÜ K0 Kavşağı, Orta Kapı Projesi, İTÜ Ayazağa Yerleşkesi, A.ÜNLÜ ile birlikte, 2007.

▪ 1. Ulusal Mimarlık Eleştirileri Seçkisi. Doğal Çevresi İçerisinde Konut, Heidegger'in Bakışı ve Benimsemeyle İlişkilerin İrdelenmesi, "Yayına değer bulunan eser" kategorisinde kazanan makale, 2006.

▪ OIC Headquarters, Jeddah – International Architecture Competition, İslam Konferansı Örgütü – Merkez Binası, Uluslararası Mimari Proje Yarışması, Cidde - Suudi Arabistan. İlk Aşama: Ödül, İkinci Aşama: Mansiyon Ödülü A.Ünlü, Ş.Kunttaş ile birlikte, 2006.

▪ Flamingo Hotel İstanbul (Fatih), Ek Mimari Projesi, 2005. Uygulama, 2006-2007.

▪ Beşiktaş Deniz Müzesi Ulusal Mimari Proje Yarışması Projesi. Ödül turu, A.Ünlü, E.Edgü, F.Cimşit ile birlikte, 2005.

▪ İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü Lisans Mezuniyet Başarı Ödülü, 2003.

▪ Archiprix – Mimari Bitirme Projeleri Öğrenci Yarışması. 3.tur, 2003.

▪ Ömür Hotel Adana – Yenileme Projesi, 2001.

Yayın Listesi:

▪ Edgü, E., Ünlü, A., **Şalgamcıoğlu, M. E.,** Mansouri, A. 2012. Traditional Shopping: A Syntactic Comparison of Commercial Spaces in Iran and Turkey. *8th International Space Syntax Symposium,* Santiago-Şili.

▪ **Şalgamcıoğlu, M. E.**, Ünlü, A. 2010: Cihangir'in Kentsel Sızma Dinamiklerinin İrdelenmesi: Kentsel Sızma Üzerine Yorumlar. *Mimarlık 352*, Mimarlar Odası Süreli Yayını.

▪ **Şalgamcıoğlu, M. E.**, Ünlü, A. 2009: Examining the Dynamics of Cihangir's Gentrification Process: Interpretations on behalf of gentrification. *International Symposium on REVITALISING BUILT ENVIRONMENTS: Requalifying Old Places for New Uses.* İstanbul Teknik Üniversitesi, Taşkışla, İstanbul.

▪ Ünlü, A., Edgü, E., Cimşit, F., Garip, E., **Şalgamcıoğlu, M. E.,** Mansouri, A. 2009: Interface of Indoor and Outdoor Spaces in Buildings: A Syntactic Comparison of Architectural Schools in Istanbul. *7th International Space Syntax Symposium,* Stockholm, İsveç.

▪ Aksoy, M., Gürbüz Yıldırım, E., Kaymaz Koca, S., **Şalgamcıoğlu, M. E.** 2009: MİMED 2008 Mimarlık Eğitim Derneği Öğrenci Ödülleri Kitabı, Editörlük. TMMOB Mimarlar Odası ve Mimarlık Eğitim Derneği Ortak Yayını. ISBN 978-9944-89-660-3.

▪ **Şalgamcıoğlu, M. E.,** Ünlü, A. 2008, New law of urban transformation and examining the dynamics of Tarlabaşı. *20th International Association of People and Environment Studies (IAPS) Conference*, Roma/İtalya.

▪ **Şalgamcıoğlu, M. E.** 2007, Doğal Çevresi İçerisinde Konut, Heidegger'in Bakışı ve Benimsemeyle İlişkilerin İrdelenmesi. *1.Ulusal Mimarlık Eleştirileri Seçkisi Kitabı.* TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi yayını. ISBN 978-9944-89-224-7.

▪ **Şalgamcıoğlu, M. E.** 2006, Günümüz Yaşam Mekanları ve Benimseme. *18. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi Kitabı*, Bursa Mimarlar Odası Yayını, Bursa.

▪ **Şalgamcıoğlu, M. E.,** Ünlü, A. 2006, Examining the dynamics of Cihangir's gentrification *process, İstanbul.* Bildiri Özeti. *19th IAPS/Bibliotheca Alexandrina – International Conference,* Alexandrina, Egypt.

▪ **Şalgamcıoğlu, M. E.** 2005, *Cihangir'in Kentsel Sızma Dinamiklerinin İrdelenmesi.* Yüksek Lisans Tez Çalışması Danışman: Prof.Dr. Alper ÜNLÜ. İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.

▪ Sarıdal, C., **Şalgamcıoğlu, M. E.** 2003, İnönü Stadyumu Mimarlarından Fazıl Aysu ile söyleşi. *Yapı 254*. YEM Yayın, İstanbul.